This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Narodna knjiga

Digitized by Google

THE SLAVIC COLLECTION

Harvard College Library

GIFT OF

Archibald Cary Coolidge, Ph.D.
(Class of 1887.)

Received 1 July, 1895.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

The Popular Book. Calendar for 1858

Essegg

for 1859 Fiume

(Editor) Ivan Filipović

(Serbo-Croatian)

Digitized by Google

Digitized by Google

820
Slav-8760.1

NARODNA KNJIGA

KOLEDAR

ZA GODINU

1858.

Uredio

Ivan Filipović.

U Osieku.

Troškom knjigarnice Drag. Lehmanna.

Digitized by Google

Digitized by Google

NARODNA KNJIGA

KOLEDAR

ZA GODINU

1838.

Uredio

Ivan Filipović.

U Osieku.

Tiskom i troškom Drag. Lehmanna i ort.

Digitized by Google

Slav 8760.1

9.4
30

Harvard College Library
Gift of
Archibald Cary Coolidge, Ph. D.
July 1, 1895.

Digitized by Google

Želeć, da svojim sunarodnikom pribavim kakvu takvu koristnu knjigu, dadoh se evo na izdanje ovoga Koledara. Da sam se pako baš Koledara prihvatio, uzrok je jedno taj, što je Koledar knjiga, kojom se narodu ponajviše koristiti može, jer on u narod najviše prodire; a drugo, što baš od njekoliko godinah tako rekuć nikakova povećeg Koledara neimamo. Jeda li će pako moj Koledar narodu sbiljam koristiti, i jedali će zaslužiti ime: „Narodna Knjiga," pod kojim ga izdajem, to neka sudi obćinstvo, kojemu ga predajem. Ja sam dao, što sam boljeg znao; al da sve neće biti najbolje, to znam i sam, niti će mi žao biti, ako mi koji vještak iskreno pokazao bude sve mane i pogreške. Dapače radostno ću primiti svaki súd, volim bo ikakav nego li nikakav; jer valjda neće nijedan takav biti, da se iz njega nebi za buduće barem šta dobra naučiti mogao. Neka bi me dakle i naši književnici podpomogli svojim savjetom, jer bit će zaista i njim na diku, ako do godine Narodna Knjiga štogod bolja na vidik izadje. Umni proizvodi nisu na čast samo začetnikom, nego i cielomu narodu, kojega su sinovi začetnici; jer što smo koji, nismo nijedan samo kroza se, nego kroza sve i sva.

Digitized by Google

To o Koledaru i za Koledar. Još mi je zahvalnost izreći gosp. gimnaz. učitelju Živki Vukasoviću, koji je jedino iz rodoljublja vodio korekturu ovoga djela, budući da sám nisam na mjestu tiskarne. Da to nije tako lak posao, zna svaki, koji je kada sličnimi poslovi baratao. Neka mu je dakle hvala i od mene i od čitateljah mojih, a isto tako i svim vriednim prijateljem, koji me svojim perom podpomogoše. —

I. F.

Digitized by Google

Siečanj 31.

Januar XXXI.

Dani	rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
1 P.	Nova Godina	Nova godina	20 Ignjatija	
2 S.	Blagoje (Makor)	Abel i Set	21 Juliana	
1. Tjedan	*Kada Irud umro bijaše Mat. 2.*	*O biegu u Misir Mat. 2.*	*Evangj. po Luki 17.*	
3 N.	Genoveva	Enok	22 4 Advent	
4 P.	Titō Biskup	Isabela	23 10 Mučenika	
5 U.	Telesfor	Šimun	24 Evgenija	
6 S.	Sv. 3 kralja	Bogojavljenje	25	
7 Č.	Valentin	Izidor	26 Rožd. Hrst.	
8 P.	Severin	Erhard	27 Sobor Bogor.	
9 S.	Ljuboslav (Julian)	Marcijal	28 20000 Mučen	
2. Tjedan	*Kad je Isus 12 go. imao Luk. 2.*	*isto*	*Evangj. po Luki 8.*	
10 N.	Pavao pust.	Pavao pust.	29 14.000mlad	
11 P.	Zdravko	Matilda	30 Anisija M.	
12 U.	Blagoslav	Rajnhold	31 Melanija	
13 S.	Radovan (Hilar)	Radovan	1 Jan. Nov. god	
14 Č.	Srećko (Felix)	Srećko	2 Sivestar Papa	
15 P.	Mavro Opat	Mavro Op.	3 Malahija	
16 S.	Marcelo	Marcelo	4 70 Apoštol.	
3. Tjedan	*O piru u Kani Ivan 2.*	*isto*	*Evangj. po Matiji 1.*	
17 N.	Ime Isusovo	Ante	5 Theoph.	
18 P.	Priska	Priska	6 Vodokrštće	
19 U.	Kanimir	Sara	7 Jovan krst	
20 S.	Fabijan i Sebast.	Fabian Seb.	8 Gjorgje	
21 Č.	Janja	Janja	9 Polievkt	
22 P.	Vinko	Vinko	10 Grigor E.	
23 S.	Zaručenje B. D. M.	Emerencija	11 Teodos. Prep.	
4. Tjedan	*Ozdravljenje gubavca Mat. 8.*	*isto*	*Evangj. po Matiji 2.*	
24 N.	Timotija	Timotija	12 8 Triod.	
25 P.	Obraćenje Pavlovo	Obraćenje Pav.	13 Ermik	
26 U.	Svevlad	Svevlad	14 Zakija	
27 S.	Ivan zlatousti	Ivan zlatousti	15 Pavao Thiv.	
28 Č.	Dragutin Veliki	Dragutin Veliki	16 Petrove verig.	
29 P.	Franjo Saleski	Boleslav	17 Antonij	
30 S.	Martina	Adelgunda	18 Atanasija	
5. Tjedan	*O poslenici u vinogradu. Mat. 21.*	*isto*	*Evangj. po Marku 1.*	
31 N.	Sedamd. Petar N.	Sedamd.	Vir. 19 Sedamdes.	

Izhod i zahod sunca.

	Izhod	Zahod
1. 7. s.	54 č.	4 s. 6 č
9. 7. „	48 „	4 „ 12 „
17. 7 „	40 „	4 „ 20 „
25. 7 „	31 „	4 „ 29 „

Duljina dana.

1. 8	satih	14 časah
9. 8	„	24 „
17. 8	„	40 „
25. 8	„	59 „

Mjesečni četvrt. i vrieme.

Zadnji četvrt 7. u 1 sat 52 čas. po podne. —

Promjenjivo s maglom i ne jako hladno.

Mladi mjesec 15. u 6 sat. 37 čas. jutrom.

Podost vedro, al. hladno.

Prvi četvrt 22. u 6 sat. 3 čas. po podne mutno, snieg magle.

Puni mjesec 29. u 10 sat. 17 čas. prije podne.

Ne odveć hladno višeput sniega do konca.

Sunce stupi u znamenje vodenjaka 20. u 7 at. 53 čas. u jutro.

Digitized by Google

Veljača 28.

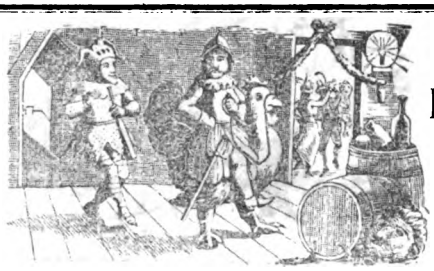

Februar XXVIII.

Dani	rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
1 P.	Vatroslav	Brigita	20 Evtimije Vel.	
2 U.	Svjetlo Marinje	Svjetlo Marinje	21 Maksim	*Izhod i zahod sunca.*
3 S.	Blaž	Blaž	22 Timotija	
4 Č.	Veronika	Veronika	23 Klimenta	Izhod Zahod
5 P.	Agata	Agata	24 Ksenija	1. 7 s. 20 č. 4 s. 41 č.
6 S.	Doroteja	Doroteja	25 Gregur	9. 7 „ 8 „ 4 „ 53 „
6 Tjedan	*O sijaču i sjemnu. Luk. 8.*	*isto*	*Evangj. po Matiji 25.*	17. 6 „ 54 „ 5 „ 7 „
7 N.	☾ Šestmd. Rikardo	Šestd. Rikardo	26 Šestdeset.	25. 6 „ 41 „ 5 „ 21 „
8 P.	Ivan	Salomon	27 Ivana zl. Moš.	
9 U.	Apolonija	Apolonija	28 Efrem S.	*Duljina dana.*
10 S.	Školastika	Gabrijel	29 Ignjatia Mošti	1. 9 satih 22 časah
11 Č.	Željko (Disider)	Eufrosine	30 Basil	9. 9 „ 46 „
12 P.	Eulalija	Eulalija	31 Ciro i Jovan	17. 10 „ 14 „
13 S.	Katarina	Kastor	1 Febr. Trifun	25. 10 „ 42 „
7. Tjedan	*Isus ozdravi sliepca. Luk. 18.*	*isto*	*Evangj. po Matiji 6.*	*Mjesečni četvrti vremne.*
14 N.	☾ Petdes. Valentin	Petdesetača	2 Sreten. Gos.	
15 P.	Faustin	Faustin	3 Simeon	☾ Zadnji četvrt 5 u 10 sat. 22 čas. na večer.
16 U.	Ljuboslava	Ljuboslava	4 Isidor	Snieg, nagle i vlažna studen.
17 S.	Čista Srieda †	Čista Srieda	5 Čista Srieda	
18 Č.	Flavko	Suzanna	6 Vukola	● Mladi mjesec 13 u 11. sat 18 čas. na večer
19 P.	Konrad †	Gabin	7 Partenije	Vedro i jaka studen.
20 S.	Eleuter †	Eukar	8 Bogumil	
8. Tjedan	*Isusa napastuje vrag. Mat. 4.*	*isto*	*Evangj. po Ivann 1.*	☽ Prvi četvrt 21. u 2 sat. 4 ča. u jutro. Burno s kišom i sniegom.
21 N.	☾ Četrd. Čista ned.	Eleonora	9 Četrdeset.	
22 P.	Prestolje sv. Petra	Prestolje sv. P.	10 Haralamp.	○ Puni mjesec 27. u 11 sat. 10 čas na večer.
23 U.	Romana	Severin	11 Vlasij S.	Mećava s kišom i sniegom.
24 S.	Matija Ap. †	Matija Apo.	12 Meletija	
25 Č.	Valpurga	Vladoj	13 Martiniana	Sunce stupi u znamenje ribe 18: u 10 sat. 35 čas. na večer.
26 P.	Skender †	Gotthilf	14 Avksentija	
27 S.	Leandro	Leandro	15 Onesima	
9. Tjedan	*O preobraženju Isusovu. Mat. 17.*	*O kananeanskoj ženi Mat. 15.*	*Evangj. po Marki 2.*	
28 N.	Roman. Pačista	Roman	16 Pamfil.	

Digitized by Google

Ožujak 31. — Martius XXXI.

Dani		rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
1	P.	Bjelan (Albin.)	Bjelan	17 Teodor T.	
2	U.	Prostko (Simplic.)	Srostko	18 Lav Papa	
3	S.	Kunegunda	Kunegunda	19 Arhip.	
4	Č.	Kažimir	Adrian	20 Lav	
5	P.	Evsebija	Miroslav	21 Timotija	
6	S.	Miroslav	Sridolin	22 Eugen	
10. Tjedan		*Isus iztjeruje vraga Luk 11.*	*isto*	*Evangj. po Marki 8. i 9.*	
7	N.	Toma. Bezimena	Felicita	23 Svevlad	
8	P.	Ivan božji	Filemon	24 Ob. moš. E. M.	
9	U.	Ćiril i Metod	Mudroslav	25 Tarasija	
10	S.	40 Mučenikah	Skender	26 Porfir	
11	Č.	Heraklio	Rosina	27 Prokop	
12	P.	Grgur Vel.	Grgur	28 Vasilij	
13	S.	Ružična	Sbiljko(Ernest)	1 Mart. Evdok.	
11. Tjedan		*Isus nahrani 5000 ljudih. Ivan 6.*	*isto*	*Evangj. po Marki 9.*	
14	N.	Matil. Predopost.	Zakarija	2 Hesech	
15	P.	Dugoilo	Kristofor	3 Evtropij	
16	U.	Heriberto	Cirijak	4 Gerasim	
17	S.	Gertruda	Gertruda	5 Konon Muč.	
18	Č.	Slavoljub (Eduard)	Anselm	6 42 Mučenika	
19	P.	Jozip Zaruč	Josip Vaz.	7 Vasilij	
20	S.	Radiša	Rupert	8 Teofilakt	
12. Tjedan		*Židovi hoće Isusa da kamenuju Iv. 8.*	*isto*	*Evangj. po Marki 10.*	
21	N.	Benko. Gluha N.	Benedikt	9 40 Mučenik	
22	P.	Oktavijan	Kazimir	10 Kodrata Muč.	
23	U.	Vladan	Eberhardo	11 Sofronija	
24	S.	Gabriel Arkan	Gabriel	12 Teofan	
25	Č.	Blagoviest B. D. M.	Blagoviest	13 Nikefor	
26	P.	7 Žal. Mar.	Emanuel	14 Benedikt	
27	S.	Ruperto	Hubert	15 Agapija M.	
13. Tjedan		*Isusov ulazak u Jeruzalem Mat. 21.*	*isto*	*Evangj. po Ivanu 12.*	
28	N.	Angjel. Cvjetnica	Cvjetnica	16 Savin. Cvj.	
29	P.	Ćiril	Evstakija	17 Aleksija	
30	U.	Kvirin	Gvido	18 Ćiril	
31	S.	Amos	Amos	19 Krisantija	

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 6 s. 34 č.	5 s. 27 č.
9. 6 „ 21 „	5 „ 40 „
17. 6 „ 6 „	5 „ 55 „
25. 5 „ 53 „	6 „ 8 „

Duljina dana.

1.	10	satih 54 časah
9.	11	„ 20 „
17.	11	„ 50 „
25.	12	„ 17 „

Mjesečni četvrti i vrieme.

☾ Zadnji četvrt 7. u 7 sat. 16 čas. poslje podne.

Snieg, susnježica, neprijazno i studeno.

● Mladi mjesec 15. u 1 sat 18 čas. po podne.

Više put kiše i ne jako hladno.

☽ Prvi četvrt 22. u 8 sat. 47 ča. u jutro.

Neugodno, kišavišeput sa zoljom.

○ Puni mjesec 29. u 1 sat. 13 čas. po podne.

Krasno i ugodno vrieme.

Sunce stupi u znamenje ovna 20. u 10 sat. 31 čas. na večer.

Početak proljeća.

Digitized by Google

Travanj 30. — April XXX.

Dani	rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
1 C.	Veliki Cetvrtak	Veliki Četvrtak	20 Vo. obit. Savi	
2 P.	Veliki Petak +	Veliki Petak	21 Jakob	
3 S.	Velika Subota	Velika Subota	22 Vasilij	
14. Tjedan	*O uskrsnuću Isusovu. Mark. 16.*	*isto*		*Izhod i zahod sunca.*
				Izhod Zahod
4 N.	C Uskrsna Nedelja	UskrsnaNedelja	23 E Voskresent	1. 5 s. 41 č. 6 s. 20 č.
5 P.	Uskrsni Ponedeljak	Uskrsni Poned.	24 Uskreni Pon.	9. 5 „ 27 „ 6 „ 24 „
6 U.	Siksto P.	Ireneus	25 Blagovies	17. 5 „ 13 „ 6 „ 48 „
7 S.	Herman	Hegesip	26 Gavro	25. 4 „ 59 „ 7 „ 2 „
8 Č	Dionizijo	Apolonija	27 Matroni	
9 P.	Marija	Dimitar	28 Ilarion	
10 S.	Antun	Dane	29 Marko	
15. Tjedan	*Isus dodje kroz zatvorena vrata. Ivan 20.*	*isto*		*Duljina dana.*
				1. 12 satih 41 časah
				9. 13 „ 8 „
				17. 13 „ 35 „
				25. 14 „ 3 „
11 N.	C Lavoslav	Ezekiek	30 E Joana Ljes.	
12 P.	Slavomir	Slavomir	31 Ipatij	
13 U.	Ermengilda	Justin	1 April.	
14 S.	Tiburcio	Tiburcio	2 Tito	
15 Č.	Anastasia	Olimpija	3 Nicetas	
16 P.	Turibius	Kazizio	4 Jurje	
17 S.	Rudolf	Rudolf	5 Teodul	
16. Tjedan	*O dobrom pastiru. Ivan 10.*	*isto*		*Mjesečni četvrti i vrieme.*
18 N.	C Tvrdko	Flavijan	6 E Evtihij	☾ Zadnji četvrt 6. u 2 sat. 49 čas. po podne.
19 P.	Rastica	Verner	7 Jurje Muč.	Češće kiše, grada (tuča) i sniega.
20 U.	Sulpicio	Sulpicio	8 Herodion	☽ Mladi mjesec 14. u 0 sat. 21 čas. potlam po noći.
21 S.	Anselmo	Adolar	9 Evsihija	Jako toplo, bura s kišom.
22 Č.	Kajo	Kajo	10 Terenc Muč.	
23 P.	Vojteh Bis.	Gjorgje	11 Antip. Epis.	☽ Prvi četvrt 20. u 3 sat. 32 čas. po podne.
24 S.	Juraj Muč.	Vojteh	12 Vasilij	
17. Tjedan	*Za kratko ćete me viditi. Ivan 16.*	*isto*		○ Puni mjesec 28. u 4 sat. 1 čas. ujutro.
25 N.	C Marko	Marko	13 E Artemona	Promjenljivo s kišom ali toplo.
26 P.	Kleto	Kleto	14 Davor (Mar.)	Sunce stupi u znamenje bika 20. u 10 satih i 37 časovah prije podne.
27 U.	Peregrin	Anastasije	15 Aristark	
28 S.	Živko	Živko	16 Vodokršće	
29 Č.	Petar	Sibila	17 Simeon Perv.	
30 P.	Kata od Lien.	Eutropija	18 Joan Uč.	

Digitized by Google

Svibanj 31. — Maj XXXI.

Dani		rimokatolici	protestanti	pravoslavni
1	S.	Filip i Jakob	Filip i Jakob	19 Pafnucio
8. Tjedan		*Idem k onomu, koji me je poslao. Iv. 16.*	*isto*	*Evangj. po Ivanu 4.*
2	N.	☾ Viborad	Žiga	20 ♐ Todor
3	P.	Našašće sv. križa	Našašće sv. kr.	21 Januar
4	U.	Cvjetko (Florian)	Cvjetko	22 Todor Sik.
5	S.	Pio V.	Gotthard	23 Georg. Pobj.
6	Č.	Ivan damas.	Ditrik	24 Savo Str.
7	P.	Stanislav	Bogomir	25 Marko Ev.
8	S.	Vladoj	Stanislav	26 Vasilij B.
19. Tjedan		*Sto u moje ima mo-lili budete. Iv. 16.*	*isto*	*Evangj. po Ivanu 9.*
9	N.	☾ Herma	Hiob	27 ♑ Simeon
10	P.	Izidor } Križevi	Viktorin	28 9 Mučenikah
11	U.	Tješimir }	Adalbert	29 Jasona i Sosip
12	S.	Svevlad }	Svevlad	30 Jakob
13	Č.	Spasovo	Spasovo	1 Maj. Spasovo
14	P.	Bonifacis	Bonifacio	2 Atanasija
15	S.	Sofija	Sofija	3 Timotija
20. Tjedan		*Kada dodje utješi-telj. Ivan 15. i 16.*	*isto*	*Evangj. po Ivanu 17.*
16	N.	☾ Ivan Nepomuk	Peregrin	4 ♒ Pelagija
17	P.	Paskal	Torpeto	5 Jerena
18	U.	Venancio	Liboria	6 Hiob
19	S.	Celestin	Potencia	7 Našašće križ.
20	Č.	Bernardin	Anastasija	8 Jovan i Ars.
21	P.	Srećko	Pudencio	9 Isaija
22	S.	Ljuboslava	Jelena	10 Simeon
21. Tjedan		*Tko me ljubi sluša moju rieč. Iv. 14.*	*isto*	*Evangj. po Ivanu 7. i 8.*
23	N.	☾ Duhovi (Trojaki	Duhovi	11 ♓ Duhovi
24	P.	Duhovni Ponedelj.	Duhovni Pon.	12 Duhovni Pon.
25	U.	Vrban	Vrban	13 Glikerij
26	S.	Filip Nez.	Bieda	14 Isidor
27	Č.	Ivan P.	Lucijan	15 Pahomia
28	P.	Vilim	Vilim	16 Todor
29	S.	Maksimin	Maksimin	17 Andronik
22. Tjedan		*Meni data sva ob-last. Mat. 28.*	*O Nikodemu. Ivan 3.*	*Evangj. po Matiji 10. i 19.*
30	N.	☾ Trojstvo	Trojstvo	18 Svi Sveti
31	P.	Petronilla	Petronilla	19 Petronilla

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1.4 s. 50 č.	7 s. 11 č.
9.4 „ 39 „	7 „ 22 „
7.4 „ 28 „	7 „ 33 „
25.4 „ 20 „	7 „ 41 „

Duljina dana.

1. 14	satih 23 časah
9. 14	„ 44 „
17. 15	„ 7 „
25. 15	„ 22 „

Mjesečni četvrti i vrieme.

☾ Zadnji četvrt 6. u 7 sat. 45 čas. u jutro.

Žestina i bure.

● Mladi mjesec 13. 8 sat. 53 časa u jutro.

Neugodno i mutno vrieme.

☽ Prvi četvrt 19. u 11 sat. 25 čas. prije polnoći.

Hladniji i veoma ugodni dani.

○ Puni mjesec 27. u 7 sat. 10 čas pred večer.

Velika žega, mnoge bure s tučom (gradom, ledom).

Sunce stupi u znamenje dvojka 21. u 10 satih i 22 časa prije podne.

Digitized by Google

Lipanj 30.

Juni XXX.

Dani		rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
1	U.	Gracijan	Nikodem	20 Talaleus	
2	S.	Erazmo	Efraim	21 Konst. i Jel.	
3	Č.	Tjelovo (Brašanč.)	Erazmo	22 Vasilisk	
4	P.	Kvirin	Karpacio	23 Mihajlo	
5	S.	Bonifacija	Bonifacia	24 Simeon	
23. Tjedan		*O velikoj večeri Luka 14.*	*O bogatu čovjeku.*	*Evangj. po Matiji 4.*	
6	N.	C Norbert	Benigno	25 E Ivan	
7	P.	Lukrecija	Lukrecija	26 Karpa	
8	U.	Medarda	Medarda	27 Heladio	
9	S.	Primo	Primo	28 Evtikija	
10	Č.	Margareta	Onofria	29 Teodosija	
11	P.	Srce Isusovo	Barnaba	30 Isak	
12	S.	Ivan od Basil.	Bazilija	31 Ermio	
24 Tjedan		*O izgubljenoj ovci Luk. 15.*	*O velikoj večeri Luka 14*	*Evangj. po Matiji 6.*	
13	N.	C Antun od Padove	Tobija	1 E Jun. Jus. Mu.	
14	P.	Vasil	Antonija	2 Nikifor	
15	U.	Vid Muč.	Vid	3 Lukilian	
16	S.	Beno B.	Justina	4 Metrofan	
17	Č.	Adolf	Volkmar	5 Doroteja	
18	P.	Gervsija	Gervasija	6 Hilarija	
19	S.	Julijana	Silverio	7 Teodat	
25. Tjedan		*O obilnoj ribarini Luka 5.*	*O izgubljenoj ovci Luk. 15.*	*Evangj. po Matiji 8.*	
20	N.	C Brdan	Silas	8 E Todor	
21	P.	Vjekoslav	Alban	9 Ćiril Arh.	
22	U.	Paulin	Akat	10 Aleks. i Ant.	
23	S.	Radoslav	Vasil	11 Bartol	
24	Č.	Ivan krstitelj	Ivan krstitelj	12 Onufrija	
25	P.	Prosper	Eulog	13 Akvilina	
26	S.	Ivan i Pavao	Jeremija	14 Elisea	
26. Tjedan		*Ako nebudete pravedniji Mat. 5.*	*Bud. mil. kao vaš ot. Luka 6*	*Evangj. po Matiji. 8. i 9.*	
27	N.	C Vladislav	Filip	15 E Amos	
29	P.	Lav II. Papa	Lav i Jozua	16 Tihon	
29	U.	Petar i Pavao	Petar i Pavao	17 Manuel	
30	S.	Uspomena Parlova	Uspomena Pav.	18 Leontija	

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1.4 s. 14 č.	7 s. 46 č.
9.4 „ 8 „	7 „ 52 „
17.4 „ 4 „	7 „ 55 „
25.4 „ 5 „	7 „ 56 „

Duljina dana

1. 15 satih 32 časah
9. 15 „ 44 „
17. 15 „ 51 „
25. 15 „ 51 „

Mjesečni četvrti i vrieme.

☾ Zadnji četvrt 4. u 9 sat. 27. čas. po podne.

Bure s kišom i gradom.

● Mladi mjesec 11. u 3 sat. 52 čas. po podne.

Hladno i promjenjivo vrieme.

☽ Prvi četvrt 18 u 9 sat. 20 čas. prije podne.

Premjenjivo, kiša i oblačno.

○ Puni mjesec 26. u 10 sat. 19 čas. prije podne.

Bure i oluje s kišom i gradom.

Sunce stupi u znamenje raka 21. časovah po podne.

Početak ljeta.

Digitized by Google

Srpanj 31.

Juli XXXI.

Dani	rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
1 Č.	Teobaldo	Teobaldo	19 Juda	
2 P.	Pošašće B. D. M.	Pošašće B. D. M.	20 Metod	
3 S.	Heliodor	Kornelio	21 Julian	
27. Tjedan	*Isus nasiti 4000 ljudih. Mark. 8*	*O obilnoj ribarini Luka 5.*	*Evangj. po Matiji 9.*	
4 N.	☾ Udalrik	Udalrik	22 Eusebio	
5 P.	Domicio	Dragojla	23 Agripina	
6 U.	Izaija	Goar	24 Ivan. dan	
7 S.	Vilibaldo	Vilibaldo	25 Fevronij	
8 Č.	Kilian	Kilian	26 David pr.	
9 P.	Anatolia	Vjekosava	27 Samson	
10 S.	Ljubica	7 braće	28 Ciro i Jovan	
28. Tjedan	*O krivih prorocih Mat. 7.*	*Ako nebudete praved. Mat. 5*	*Evangj. po Matiji 9.*	
11 N.	☾ Pio I.	Pio I.	29 Petrov-dan	
12 P.	Henrik	Henrik	30 Svi Apostoli	
13 U.	Margareta	Margareta	Uuk Kos. i Dam	
14 S.	Bonaventura	Bonaventura	2 Pol riz. Bogo.	
15 Č.	Razd. Apoštol.	Razd. Apoštol.	3 Hiakint	
16 P.	Skap. Gosp.	Rut	4 Andria Kr.	
17 S.	Aleksa	Aleksa	5 Atanasija	
29. Tjedan	*O nepravednom domaćinu Luk. 16.*	*Isus nasit. 4000 ljud. Mark.8.*	*Evangj. po Mattiji 9.*	
18 N.	☾ Miroslav	Eugenis	6 Siso velik.	
19 P.	Zorica	Rufina	7 Tomo Mat.	
20 U.	Ilia prorok	Ilia prorok	8 Prokopije	
21 S.	Olga	Pavlija	9 Pankracio	
22 Č.	Mar. Magdalina	Mar. Mandalina	10 45 Mučen.	
23 P.	Apolinar	Apolinar	11 Efemija	
24 S.	Krstoslava	Krstoslava	12 Proklo	
30. Tjedan	*Isus plače nad Jerusalemom Luk.10.*	*O krivoprorokom Mat. 7.*	*Evangj. po Matiji 14.*	
25 N.	☾ Jakov Apošsol	Jakov Apoštol	13 Gavril	
26 P.	Ana	Ana	14 Akvila	
27 U.	Pantaleon	Marta	15 Kirik	
28 S.	Vladoj	Velimir	16 Antinogen	
29 Č.	Marta	Božena	17 Marina V.	
30 P.	Ivan III, Abdon	Abdon	18 Milan	
31 S.	Ognjoslav Loj.	Ernestina	19 Mark. s. v. V.	

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 4 s. 6 č.	7 s. 54 č.
8. 4 „ 11 „	7 „ 49 „
17. 4 „ 18 „	7 „ 42 „
25. 4 „ 26 „	7 „ 35 „

Duljina dana.

1.	15	satih 48	časah
9.	15	„ 40	„
17.	15	„ 24	„
25.	15	„ 8	„

Mjesečni četvrti i vrieme

☾ Zadnji četvrt 4. u 7 sat. 49 čas. u jutro.

Neprijazno, oblačno i više put kiša.

● Mladi mjesec 10. u 10 sat. 30 čas. prije polnoći.

Vedro, mnoge bure, velika žestina i sparina.

☽ Prvi četvrt 17. u 9 sat. 44 čas. prije polnoći.

Kiša zatim velika zapara.

○ Puni mjesec 26. u 1 sat. 8 čas. potla ponoći.

Ohladne bure s gradom i bujicom.

Sunce stupi u znamenje lava 23. u 6. satih i 4 časa ujutro.

Digitized by Google

Kolovoz 31. August XXXI.

Dani		rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
31. Tjedan		*O farizeju i mitniku Luka 18*	*isto*	*Evangj. po Matiji 17.*	*Izhod i zahod sunca.*
1	N.	☾ Verige sv. Petra	Verige sv. Petr.	20 Prorok Ilia	Izhod Zahod
2	P.	Porciunkula	Gustav	21 Simeon	1. 4 s. 34 č. 7 s. 26 č
3	U.	Stjepan	Auguštin	22 M. Magdalena	9. 4 „ 45 „ 7 „ 15 „
4	S.	Dominik	Dominik	23 Foko	17. 4 „ 57 „ 7 „ 2 „
5	Č.	Gospa Sniega	Osvald	24 Krstoslava	25. 5 „ 11 „ 6 „ 48 „
6	P.	Preobraženje	Siksto	25 Ana	
7	S.	Kajetan	Daroslav	26 Jermola	*Duljina dana.*
32. Tjedan		*Isus lieči gluhoniemog Mark 7.*	*isto*	*Evangj. po Matiji 18.*	1. 14 satih 51 časah
8	N.	☾ Cirijak	Cirijak	27 Pantelija	9. 14 „ 30 „
9	P.	Roman	Roland	28 Prohora	17. 14 „ 3 „
10	U.	Lovro	Lovro	29 Kaliniko	25. 13 „ 35 „
11	S.	Suzana	Herman	30 Silo	*Mjesečni četvrti i vrieme.*
12	Č.	Klara	Klara	31 Evdokim	
13	P.	Svatopluk	Kasian	1 Aug. Prz. Č. K.	☽ Zadnji četvrt 2. u 3 sata 26 čas. poslje podne.
14	S.	Eusebio	Eusebio	2 Moći sv. Stjp.	Velika žestina.
33. Tjedan		*O milosrdnom Samaritancu Luk. 10.*	*isto*	*Evangj. po Matiji 19.*	● Mladi mjesec 9. u 5 sat. 59 čas. u jutro.
15	N.	☾ Veliko Gospojine	Vel. Gospojine	3 Izakij	Kišovito.
16	P.	Rok	Rok	4 7 djece	☽ Prvi četvrt 16. u 0 sat. 48 čas. po ponoći.
17	U.	Bertram	Bertram	5 Eusinija	
18	S.	Jelena	Agapit	6 Preobraženje	Kiša, zatim velika vrućina i sparina.
19	Č.	Ljudevit	Sebaldo	7 Domecian	
20	P.	Stjepan kralj	Bernhard	8 Emilian	○ Puni mjesec 24. u 3 sat. 17 čas. po podne.
21	S.	Ivka	Adolfo	9 Matija Apošt.	
34. Tjedan		*Isus izlieči 10 gubavacah Luk. 17.*	*isto*	*Evangj. po Matiji 21.*	Više put kiše a vrućina sve manja.
22	N.	☾ Timotija	Timotija	10 Lovro	☽ Zadnji četvrt 31. u 9 sat. 22 čas. po podne.
23	P.	Filip	Zakev	11 Eupla	
24	U.	Bartol	Bartol	12 Focia	Posljedne dane iza jutra magla.
25	S.	Ljudevit IX. kr.	Ljudevit kr.	13 Maksim	
26	Č.	Zefirin	Zefirin	14 Miheja pro.	Sunce stupi u znamenje djevojke 23. u 0 sat. 37 časovah po pónoći,
27	P.	Josip Kalas.	Gebhard	15 Uspienije Bo	
28	S.	Auguštin	Auguštin	16 Sv. ubrus	
35. Tjedan		*Nitko nem. sl. dvm. gospodar. Mat. 6.*	*isto*	*Evangj. po Matiji 22.*	
29	N.	☾ Usjekovanje Iv.	Usjukovanje Iv.	17 Miron	
30	P.	Ruža	Rebeka	18 Čvj. i Lavr.	
31	U.	Raimondo	Paulina	19 Andrija Str.	

Digitized by Google

Rujan 30. Septem. XXX.

Dani	rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
1 S.	Egidio	Egidio	20 Samuel	
2 Č.	Stjepan	Absalon	21 Tadija Ap.	
3 P.	Serafina	Mansveto	22 Agatonik	
4 S.	Rozalija	Rozalija	23 Vuk	
36. Tjedan	*O najimskom mladiću. Luk. 7.*	*Isus izliječi 10 gubavacah. Luk. 17.*	*Evangj. po Matiji 22.*	
5 N.	Lovro	Hrelja	24 E Evtiha	
6 P.	Magnus	Magnus	25 Bartol	
7 U.	Regina Muč.	Regina	26 Adrijan	
8 S.	Malo Gospojine	Malo Gospojine	27 Pimen	
9 Č.	Gorgonius	Gorgonius	28 Mojsia M.	
10 P.	Nikola T.	Jodokus	29 Usjekov. Jov.	
11 S.	Proto	Proto	30 Skender	
37. Tjedan	*Isus izliječi od vodene bosleti. Luk. 14.*	*Nitko nemože služiti dva gospodara. Mat. 6.*	*Evangj. po Matiji 25.*	
12 N.	Mar. N.	Sirus	31 E est. p. B.	
13 P.	Maternus	Maternus	1 Sep. Sim. i M.	
14 U.	Uzviš sv. križa	Uzviš. sv. Križa	2 Mamant	
15 S.	Nikodem †	Nikodem	3 Antim	
16 Č.	Ljudmila	Eufemija	4 Vavil	
17 P.	Hildegarda †	Lambert	5 Zakarija	
18 S.	Tomo B †	Tito	6 Mihael Ark.	
38. Tjedan	*O najvećoj zapoviedi. Mat. 22.*	*O najimskom madiću. Lukl. 7.*	*Eaangj. po Matiji 15.*	
19 N.	Januar	Sidonica	7 E Sozonta	
20 P.	Eustakija	Fausta	8 Rožd. Bogor.	
21 U.	Mate Apo.	Mate Apo.	9 Joakim	
22 S.	Mavro	Mavro	10 Minodora	
23 Č.	Tekla	Tekla	11 Teodora	
24 P.	Osvjetimir	Gerhard	12 Autonom	
25 S.	Kleofa Uč.	Kleofa Uč.	13 Kornel Sat.	
39. Tjedan	*Isus izliječi kostobolnoga. Mat. 9.*	*Isus izliječi od vodene bolesti. Luk. 14.*	*Evangj. po Luki 5.*	
26 N.	Ciprijan	Ciprijan	14 E Vozd. Krž.	
27 P.	Kozma i Damj.	Adolf	15 Niketa	
28 U.	Vjenceslav	Vjenceslav	16 Eufemija	
29 S.	Mihael Ark.	Mihael	17 Sofija	
30 Č.	Jerolim	Jerolim	18 Evmenija	

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 5 s. 23 č.	6 s. 36 č.
9. 5 „ 36 „	6 „ 23 „
17. 5 „ 51 „	6 „ 8 „
25. 6 „ 3 „	5 „ 56 „

Duljina dana.

1. 13	satih 12 časah
9. 12	„ 46 „
17. 12	„ 17 „
25. 11	„ 53 „

Mjesečni četvrti i vrieme.

Mladi mjesec 7. u 3 sat. 20 čas. po podne.

Liepo i ugodno vrieme.

Prvi četvrt 15. u 6 sat. 22 čas. u jutro

Višeput kiše, vjetra i magle.

Puni mjesec 23. u 4 sat. 25. čas. u jutro.

Njekoliko ugodnih danah, napokon kiša.

Zadnji četvrt 30. u 2. sat. 57. čas. po ponoći.

Jako burno, višeput grada i kiše.

Sunce stupi u znamenje vage 23. u 9 satih 21 čas prije podne.

Početak jeseni.

Digitized by Google

Listopad 31. October XXXI.

Dani	rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
1 P.	Remigia	Benignus	19 Trofin	
2 S.	Leodegar	Leodegar	20 Evstat	
40. Tjedan	*O kraljevskom piru Mat. 22.*	*O najvećoj zapovjedi Mat. 22.*	*Evangj. po Luki 8.*	
3 N.	☾Lv, Číslo	Kander	21 ☪Kudrata	
4 P.	Franjo Seraf.	Franjo Seraf.	22 Foka	
5 U.	Placido	Fides.	23 Začeće Iv. Kr.	
6 S.	Bruno	Mirovita	24 Tekla	
7 Č.	Pravojila	Amalia.	25 Evfrosima	
8 P.	Brigita	Pelagia.	26 Ivan Evang.	
9 S.	Dionis	Dionís.	27 Kalistrat.	
41. Tjedan	*O bolestnom kvaljeviću Ivan 14.*	*Isus izlječi kostob. Mat. 9.*	*Evangj. po Luki 7.*	
10 N.	☾Franjo Bor.	Gereo	28 ☪Haritona	
11 P.	Zvonimir	Burkard	29 Cirijak	
12 U.	Maksimilian	Maksimilian	30 Grigor Epis.	
13 S.	Koloman	Slavoljub	1 ☾Pok. Bog.	
14 Č.	Kaliksto	Kaliksto	2 Ciprijan	
15 P.	Terezija	Hedviga	3 Dionizija	
16 S.	Trpimir	Gallo	4 Jeret	
42. Tjedan	*O kraljevskom računu Mat 22.*	*O kraljevskom piru Mat. 22.*	*Evangj. po Luki 8.*	
17 N.	☾Jadviga	Florentin	5 ☪Haritinij	
18 P.	Luka Evang.	Luka Evang.	6 Tomo Ap.	
19 U.	Petar od Alkant.	Ferdo	7 Sergije	
20 S.	Felicio	Vendelin	8 Pelagia	
21 Č.	Uršula	Uršula	9 Jakev A.	
22 P.	Kordula	Kordula	10 Evlamp.	
23 S.	Ivan Kapistran	Severin	11 Filip	
43. Tjedan	*Daj. caru što je car. a Bog. š. j. B. M. 22.*	*O bolest. kraljeviću Iv. 4.*	*Evangj. po Luki 16.*	
24 N.	☾Rafael	Salome	12 ☪Probus	
25 P.	Krizante	Vilim	13 Harpa	
26 U.	Armandus	Evarist	14 Nazario	
27 S.	Frumento	Sabina	15 Lukian	
28 Č.	Šimun i Juda	Čimun i Inda	16 Longin	
29 P.	Narciso	Narciso	17 Osia prs.	
30 S.	Klaudio	Klaudio	18 Luka Evang.	
44. Tjedan	*O pukovnikovoj kćeri Mat. 9.*	*O kralj. računu Mat. 18*	*Evangj. po Luki 8.*	
31 N.	☾Vukovoj.	Slav. Reform.	19 ☪Joil pror.	

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 6 s. 14 č.	5 s. 45 č.
9. 6 „ 29 „	5 „ 30 „
17. 6 „ 43 „	5 „ 16 „
25. 6 „ 55 „	5 „ 4 „

Duljina dana.

1. 11	satih 31	časah
9. 10	„ 40	„
17. 10	„ 32	„
25. 10	„ 8	„

Mjesečni četvrti i vrieme.

☽ Mladi mjesec 7. u 3 sat. 12 čas. u jutro.

Mutno, hladna kiša i magluština.

☽ Prvi četvrt 15. u 1 sat. 48 čas. po polnoći.

Vedro, mraz i magla.

○ Puni mjesec 22. u 4 sat. 24 čas. po podne.

Promjenljivo a napokon kišovito.

☾ Zadnji četvrt 29. u 9 sat. 39 čas. po podne.

Kiša i mnoge bure.

Sunce stupi u znamenje štipavca 23. u 5 satih i 39 časovah po podne.

Digitized by Google

Studeni 30.

Novemb. XXX.

Dani		rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
1	P.	Svi sveti	Sai sveti	20 Artemija	
2	U.	Dan mrtvih	Dan mrtvih	21 Ilarion	
3	S.	Hubert	Bogoljubi	22 Averki Ep.	
4	Č.	Dragutin Bor.	Mirko	23 Jakob Ap.	
5	P.	Mirko	Blandine	24 Areta	
6	S.	Linarda	Erdman	25 Markian	
45. Tjedan		*O dobrom sjemenu Mat. 13.*	*O dračnom pe-nezu Mat. 23.*	*Evangj. po Luki 8.*	
7	N.	☾ Engelberto	Malahia	26 ⊕ Mitrov-dan	
8	P.	Bogdan	Božimir	27 Nestor	
9	U.	Božidar	Božidar	28 Stjepan	
10	S.	Andrija	Probus	29 Anastasija	
11	Č.	Davor Bisk.	Davor	30 Zenobija	
12	P	Kunibert	Jonas	31 Stahija	
3	S.	Stanislav	Breko	1 Nov. Koz. Dam.	
46. Tjedan		*Kraljestvo nebesko prilično je zrnu gorušičnom Mat. 13.*	*O kćeri pukov. Mat. 9.*	*Evangj. po Luki 10.*	
14	N.	☾ Veseljko	Levin	2 ⊕ Akidma	
15	P.	Lavoslav	Lavoslav	3 Akepsima	
16	U.	Otmar	Otmar	4 Prep. Ivan v.	
17	S.	Grgur B. C.	Hugo	5 Galaktion	
18	Č.	Odo	Gelazio	6 Pavao A K.	
19	P.	Jelisva	Jelisáva	7 Jeronim	
20	S.	Srećko	Edmund	8 Michael Ark.	
47. Tjedan		*O strahovitom raz-orenju Mat. 24.*	*isto*	*Evangj. po Luk. 12.*	
21	N.	☾ Prikaz. B. D. M.	Prikaz. B. D. M.	9 ⊕ Onisfor.	
22	P.	Cecilija	Cecilija	10 Erast	
23	U.	Milivoj (Clemens)	Milivoj	11 Vladoj	
24	S.	Ivan od križa	Miljeva	12 Ivan Mil.	
25	Č.	Katarina	Katarina	13 Ivan Zlatou.	
26	P.	Konrad	Konrad	14 Filip Ap.	
27	S.	Virgilio	Günter	15 Gurija	
48. Tjedan		*Bit će znamenja Luk. 21.*	*O ulazku Isus. u Jeruz. Mat. 21.*	*Evangj. po Luk i 13.*	
28	N.	☾ Stjepan O Adv.	Refus	16 ⊕ Matija Ev.	
29	P.	Saturnin	Valter	17 Grigor E.	
30	U.	Andrija Ap.	Andrija Ap.	18 Platon	

Izhod i zahod sunca.

	Izhod	Zahod
1. 7.	s. 54 č.	4 s. 52 č
9. 7.	„ 18 „	4 „ 41 „
17. 7	„ 30 „	4 „ 29 „
25. 7	„ 39 „	4 „ 21 „

Duljina dana

1.	9 satih	45 časah
9.	9 „	22 „
17.	8 „	58 „
25.	8 „	41 „

Mjesečni četvrti i vrieme

● Mladi mjesec 5. u 5 sat. 45 čas. po večer.

Kiša, magla, smrzavica i promjenljivo.

☽ Prvi četvrt 13. u 9 sat. 48 čas. na je polnoći.

Studeno, oblačno, magla i susnježica

○ Puni mjesec 21. u 3 sat. 30. čas. u jutro.

Njekoliko ugodnih i vedrih danah.

☾ Zadnji četvrt 27 u 6 sat 40 čas. na večer. —

Magla snieg, burno istudeno.

Sunce stupi u znamenje strielca 22. u 2 sat. 20 časovah po pódne,

Digitized by Google

Prosinac 31. Decemb. XXXI.

Dani		rimokatolici	protestanti	pravoslavni	Zvjezd. opazke
1	S.	Eligius†	Dugoilo	19 Avdija pro.	*Izhod i zahod sunca.*
2	Č.	Bibiana	Zlatica	20 Grigoria D.	
3	P.	Franjo Ksaver †	Kasian	21 Voshod. Bor.	Izhod Zahod
4	S.	Barbara †	Barbara	22 Filemon	1. 7 s. 45 č. 4 s. 15 č.
49. Tjedan		*Kad Ivan u tavnici bijaše Matt. 11.*	*Dat će se znamen. Luc. 21.*	*Evangj. po Luki 17.*	9. 7 „ 52 „ 4 „ 8 „
					17. 7 „ 56 „ 4 „ 4 „
5	N.	C Savo Op.	Abigailo	23 E Amfil	25. 7 „ 56 „ 4 „ 4 „
6	P.	Nikola	Nikola	24 Katarina	*Duljina dana.*
7	U.	Ambrozija †	Agaton	25 Milivoj	8. 8 satih 30 časah
8	S.	Začeće B. D. M.	Dan pokore	26 Georgije	9. 8 „ 16 „
9	C.	Leokadija	Ivakim	27 Jakob Pers.	17. 8 „ 8 „
10	P.	Judit †	Judit	28 Stjepan Nov.	25. 8 „ 8 „
11	S.	Damaso †	Damaso	29 Paramon	*Mjesečni četvrti vrieme.*
50. Tjedan		*Žid. šalju svećenike i lev. k Ivanu Joh. 1.*	*Kad je Iv. u tamn. bio Mat. 11.*	*Evangj. po Luki 8.*	● Mladi mjesec 5. u 11 sat. 15 čas. prije podne.
12	N.	C Makso	Otilija	30 E Andrija Pr.	Iz prva strašno burno; zatim magle i oblaci.
13	P.	Lucija	Lucija	1 Dec. Naum p.	
14	U.	Spiridon	Nikasija	2 Habakuk	☽ Prvi četvrt 13. u 4 sat. 34 čas. poslje podne.
15	S.	Milisava †	Ognjoslav	3 Sofronija	
16	Č.	Adelajda	Ananias	4 Barbara	Podost vedro ali studeno.
17	P.	Lazar †	Lazar	5 Sava	
18	S.	Gracian †	Vunibald	6 Svjat. Nikola	○ Puni mjesec 20. u 2 sat. 12 čas. po podne.
51. Tjedan		*U 15 god. vladanja ca. Tiber. Luk. 3.*	*Žid. posl. svec. i lev. k Iv. Iv. 1.*	*Evangj. po Luki 18.*	
19	N.	C Dobroslav	Abraham	7 E Amvrosija	Studeni vjetri donose sniega i susnježice.
20	P.	Liberatus	Amon	8 Patapia	
21	U.	Tomo Ap.	Tomo	9 Začat. Bogor.	
22	S.	Dimitar †	Blažena	10 Menas	☾ Zadnji četvrt 27. u 6 sat. 44 čas. na večer.
23	Č.	Vladovita	Dagobert	11 Daniel Stol.	
24	P.	Adam i Eva †	Adam i Eva	12 Spiridon	Neugodno, oblačno, studeno i više put sniega.
25	S.	Božić	Božić	13 Evstrat	
52. Tjedan		*Josip i Marija začudiše Luk. 2.*	*isto*	*Evangj. po Luki 14.*	Sunce stupi u znamenje jarca 22. u 3 sata 8 čas. po ponoći.
26	N.	C Stjepan Muč.	Stjepan Muč.	14 E Tirsa	
27	P.	Ivan Evang.	Ivan Evang.	15 Elefteri	Početak zime. —
28	U.	Mladenci	Mladenci	16 Agea pr.	
29	S.	Toma B.	Jenata	17 Danil	
30	Č.	David kralj.	David kralj	18 Sevastijan	
31	P.	Silvestar	Silvestar	19 Bonifacio	

Digitized by Google

Koledarski razbroj.

Godina.

Godinom imenujemo vrieme, za koje zemlja obidje sunce. To biva za 365 danah, 5 urah, 48 časah i 51 $^{607}/_{1000}$ hipovah. Vrieme to zove se zvjezdarskom godinom. Gradjanska godina računa se samo sa 365 danah, te je od zvjezdarske ili sunčane godine kraća za mal ne 6 punih urah. Za izravnanje te razlike medju sunčanom i gradjanskom godinom umeće se svake četvrte godine po jedan dan medju 23. i 24. veljače. Takova je godina pristupna i ima 366 danah.

Zlatni broj

Mjesec se kóla (okreće) oko zemlje, a sa zemljom zajedno oko sunca. Za to kolanje oko zemlje treba mjesecu 27 danah, 7 urah, 43 časa i $11^{5}/_{10}$ hipovah. Taj neprestani pratilac naše zemlje različito nam se ukazuje, kako ga kad sunce obsiva i kako kad sunčane zrake odbija. Kad svu od sunca obasjanu stranu k zemlji okrene, tad imamo puni mjesec. Nu kad stoji izmedju sunca i zemlje, te obasjanu stranu od nas okrene, da ga samo zvjezdočnikom kao tamnu crnu kruglu viditi možemo, tada je mladi mjesec. Te različite promjene svjetlosti (Mondesphasen) neukazuju se u iste te iste dane; ali se je ipak opazilo, da iza 19 godinah mladi mjesec opet u isti dan dodje. Devetnajest dakle godinah čine jednu dobu, koja se zove mjesečnica (Mondcirkel); a zlatni broj pokazuje, koja je po redu godina mjesečnice tekuća godina.

Godine 1858. zlatni je broj 16, t. j. ova je godina 16. tekuće mjesečnice.

Mjesečni kazatelj ili Epakte.

Mjesečni kazatelj jest broj, koji pokazuje, koliko je 1. do siečnja prošlo danah od posljednje mienje iliti mladoga mjeseca. Zadnji mladi mjesec godine 1857, jest 16. pros., dakle je do 1. siečnja 1858. prošlo 15 danah i miesečni kazatelj za god. 1858 jest XV po novom, a po starom koledaru XXVI.

Digitized by Google

Sunčanica.

Sunčanica sastoji iz 28 godinah. Kad se taj broj godinah navrši, onda tjedni dani dolaze opet pod istim brojem ili datum-om, pod kojim su dolazili prije 28 godinah.

Godina 1858 u tom je broja 19., broj sunčanice dakle jest XIX.

Rimski broj.

Rimski car Konstantin uveo je 15 godišnju dobu za pobiranje štibre. Prva godina te dobe počima tri godine prije Isukrsta.

Rimski broj pokazuje koja po broju te dobe jest dotična godina.

Rimski broj za godina 1858. jest I., jer njom se opet začinje takova jedna doba.

Nedeljno pismo.

Ako prvo dane nove godine označimo pismeni od A do G, to se ono pisme zove nedeljno pismo, koje pade na prvu nedelju. Nova godina pada za g. 1858. na petak, dakle je nedeljni broj za cielu ovu godinu C po novom koledaru, a po starom E.

Gibljive svetkovine.

Po novom koledaru.		Po starom koledaru.	
Nedelja sedamdesetaca	31. siečnja	Triod	12. siečnja
Čista srieda	17. veljače	Nedelja sedamdeset.	19. siečnja
Cvjetnica	28. ožujka	Čista srieda	5. veljače
Uskrsna nedelja	4. travnja	Cvjetnica	16. ožujka
Križevi — 10. 11.	12. svibnja	Uskrsna nedelja	23. ožujka
Spasovo	13. svibnja	Spasovo	1. svibnja
Duhovna nedelja	23. svibnja	Duhovna nedelja	11. svibnja
Presveto Trojstvo	30. svibnja	Svi sveti	18. svibnja
Tjelovo ili brašan.	3. lipnja	Prva ned. adventa	30. studena.
Prva ned. adventa	28. studena		

Kvatreni posti.

24. 26. i 27. veljače.
26. 27. i 29. svibnja.
15. 17. i 18. rujna
15. 17. i 18. prosinca.

Digitized by Google

Godišnje dobe.

Proljeće započimlje 20. ožujka u 10 satih 31 čas na večer.
Ljeto započimlje 21. lipnja u 7 satih i 11 časovah po podne.
Jesen započimlje 23. rujna u 9 satih i 21 čas prije podne.
Zima započimlje 22. prosinca u 3 sata i 8 časovah po podne.

Dvanajest znamenjah nebeskog pojasa.

1. Ovan	5. Lav	9. Streljac
2. Bik	6. Djevojka	10. Jarac
3. Dvojci	7. Vaga	11. Vodenjak
4. Rak	8. Štipavac	12. Ribe.

Pomrčine godine 1858.

Ove godine bit će dva pomrčanja sunca i dva pomrčanja mjeseca. U naših okolicah vidit će se samo prvo pomrčanje sunca i prvo pomrčanje mjeseca.

1. Pomrčanje mjeseca 27. veljače. Početak je u 10 satih i 15 časah na večer, a svršetak 28. u 0 sat i 23 časa prije zore.

2. Pomrčanje zunca 15. ožujka. Početak je za nas u 1 sat. i 7 časah po podne, a svršetak u 3 sata i 34 časa.

3. Pomrčanje mjeseca 24. kolovoza. Početak u 2 sata i 9 časah po podne; a svršetak u 4 sata i 43 časa.

4. Pomrčanje sunca 7. rujna. Početak u 1 sat i 47 časah po podne, a svršetak u 4 sata i 45 časa.

Godišnji ravnatelj.

Godinom 1858 ravna Merkur. On je izmedju svih obhodnicah ili planetah sunca najbližji Njegova udaljenost od sunca varuka izmedju 6 i 10 miliunah miljah; od zemlje pako izmedju 10 i 30 milionah miljah. Budući da se na nebu uviek blizu sunca nalazi, i od njega nigda preko 29 stupanjah neudaljuje, to Merkura rieđko kad vidjamo prostim okom, i tada samo kad sunce zadje na zapadu, a kad izlazi na istoku.

Tihi dani ili norme

u austrijskoj državi.

1. Čista srieda, 2. Blagoviest, 3. Velika sedmica zajedno s Cvjetnicom, 4. Uskrsna nedelja, 5. Duhovna nedelja, 6. Brašančevo ili Tjelovo, 7. Gospojinje, 8. Svi Sveti, 9. Zadnja tri dana Adventa i

Digitized by Google

10. Božića prvi dan. — Tih danah strogo su zabranjena sva javna predstavljanja i razveseljivanja.

Kratko rodoslovje prejasne Austrijske Carske kuće.

Franjo Josip I., car austrijski; kralj ugarski, češki, lombardeski i mletački, dalmatinski, hrvatski, slavonski, galički, vladimirski i ilirski, kralj jeruzalemski; nadvojvoda austrijski; veliki vojvoda toskanski; vojvoda lotarinžki i solnogradski, štajerski, korutanski, krajnski, gornjo i doljno šlezki srbski itd.; veliki knez erdeljski; margraf moravski, grof habsburžki itd. it.; — rodjen u Šenbrunu 18. kolovoza 1830.; zavladao je 2. prosinca 1848. Vjenčan u Beču 24. travnja 1854. s Jelisavom, kćerju bavarskog vojvode Makse; rodjena 24. prosinca 1837. — Kćeri: Sofija (Miroslava, Dorotea, Maria, Josipa), princesa i nadvojvodkinja austrijska itd.; rodj. u Beču 5. ožujka 1855., umrla u Budimu 29.svib. 1857.; Gisela (Jelisava, Ljudevita, Maria,) princesa i nadvojvodkinja austrijska; rodj. u Laksenburgu 12. srpnj. 1856.

Braća Nj. Veličanstva Cara: 1. Nadvojvoda Ferdinand (Maks. Jos.), rodj. 6. srp. 1832., vjenčan u Brüslu 27. srp. 1857 s Dragojlom princesom belgianskom, rodjenom 7. lipnj. 1840. — 2. Nadvoj. Dragutin (Ljudevit Jos. Mar.), rodjen 30. srp. 1833., vjenč. 4. svib. 1857. s Margaretom, kćerju saksonskog kralja Ivana, rodj: 24. ožuj. 1840. — 3. Nadvoj. Ljudevit (Jos. Ant. Vladoj), rodj. 15. svib. 1842.

Roditelji Nj. Veličanstva: *Franjo Dragutin*, rodj. 7. pros. 1802., vjenčan u Beču 4. stud. 1824 sa Sofiom, kćerju N. Velič. pokoj. bavarskoga kralja Maksimiliana; rodjena 27. sieč. 1805. —

Strici i strine Nj. Veličanstva: 1. Ferdinand I., car austrijski, kralj ugarski itd., rodj. u Beču 19. trav. 1793., vjenč. 27. velj. 1831 s Mariom Anom Karolinom, kćerju Nj. Velič. pok. sardinskog kralja Viktor Emanuela, rodj. 19. ruj. 1803.); odrekao se prestolja 2. pros. 1848. — Maria Klementina, udova princa od Salerno, rodjena 1. ožuj. 1798. — 3. Maria Ana, rodj. 8. lip. 1804. —

Digitized by Google

KNJIŽEVNI DAR

za ljeto

1858.

Digitized by Google

Digitized by Google

Pjesničtvo.

Novi Satir

od

Ivana Filipovića.

Uvod.

Ima tomu mnogo već godina',
Skoro da će biti baš stotina,
Što se diže junak mačem dičan,
A i perom svojime odličan,
U pjesamah te nam sličnih svoji'
Mane naše liepo sve izbroji,
Nebi li se kako popravili,
Pametniji život nastupili;
Al trud njegov sav bijaše zaman,
Jer naš dom je još jednako taman;
Sve što stečè, jest mu ime liepo,
A u nas je sve još i sad sliepo;
Kadkada mu pjesme rad čitamo,
Al za daljne ništ se nestaramo,
Zato, braćo, ja se sada dižem,
Ne njegovu slavu da dostižem,
Jere meni nije podieljeno,
Da njem' slično pjevam ugladjeno,
Neg' istinu da vam kó on sborim,
I oštrije jošte vas ukorim,
Iz njegova blažjeg kad pjevanja
Nehtjedoste primit svjetovanja,
Znam istinu nitko rad nesluša,
Al vjerujte mene boli duša,
Kad vas pune svake sposobnosti
U takovoj gledam nemarnosti,
Te nemogoh dulje već da šutim,
Da nekažem, što u srcu ćutim.
Mnogi će se na me namrgodit,
I pjesme mu moje neće godit;
Nu i nije men do mnoge hvale,
Ak' se samo jadi nam umale;
To mi samo nek nagrada bude,
A po volji nek me svi tad kude,—

Prvo pjevanje.

Kudgod božje sija sunce drago,
Te grud ljudsku grije čuvstvo blago,
Čuvstvo blago za čovječnost pravu,
A jedinu čovječanstva slavu,
Narodna se svuda knjiga štuje,
Njoj najveća briga posvećuje,
Po vriednosti svud se svojoj štima
Ter najvećom ljubavju se prima,

Digitized by Google

Jer priznaše svi jur tu istinu,
Da jedino njom je moći tminu,
Ká čovječnost sapinje i steže,
Razagnati i podsjeć joj vrieže.
Svi priznaše jur istinu ovu,
Da najveća u narodnom slovu
Od svakoga naroda je slava,
I njegova bića ciena prava;
Da je slava slova narodnaga
Samo odsev žića duševnoga,
Da njegovo samo njegovanje
Na veće nas diže blagostanje.
To svjedoči Englez trgujući,
Francez smjeli, Niemac umstvujući,
I Rus, koji s ovimi narodi
Sa sadanjim svietom svim gospodi;
Kod njih svuh narodna je knjiga
Prvo njino staranje i briga,
Dá, oni se tek tad osviestiše
Kad narodnu knjigu obljubiše,
I štogod ju više uzvisuju,
Sve to boljma time napreduju. —
Mi jedini jošte tumaramo
U sred gustih tminah tamo amo,
Prosta glupost od svuda nas mlati,
K višjem žiću uzdić nam se krati;
Sirotinja bieda i golota
Drži nas se kano sliepac plota.
Zaman su nam naša dična polja,
Kada po njih kuka svud nevolja;
Zaman su nam rieke i jezera,
Kada po njih brodi svud nevjera;
Zaman su nam dični svi gradovi,
Kad se po njih svud šareno slovi;
Zaman su nam dari božjeg duha,
Kada noćna dob ih tišti gluha;
Zaman nad nam božje nebo krasno,
Kad nam magla krije sunce jasno,
I zaman nam sokolova krila
Kad izčežè sva životna sila,
Koja bi nam krila razmahala,
Toplim čuvstvom srca razgrijala,
I zaniela u bratinsko kolo,
Štono vode braća preoholo,
Titrajuć se tresi i gromovi,
Upravljajuć sunci i svjetovi,
Podlažuć si sve naravne sile,
A na korist čovječnosti mile! —
Ajme braćo, al smo bogci jadni,
Kud krenemo svagdje jesmo zadni,
Mi Slavonci: Srblji i Hrvati,
Svagdje jesmo nepozvani svati,
Kod nikoga u nikakvoj cieni,
A od svakog vazda smo prezreni.
Al i čudo nije to nikako,
Kad je u nas sve baš naopako:
Dočim drugdje dan i noć se trude,
Naši ljudi u nehajstvu gude;
Dočim drugdje sladki med se slaže,
Naši samo jed i otrov traže,
Kako jedan drugog da omrazi,
Jedan drugog vriednost da pogazi,
Dočim drugdje svi naprvo teže,
Naši ljudi od napredka bježe,
Sveg se nova kano biesa boje,
Jer novošću neće da se znoje.
Kano stari i mi ćemo biti,
Možeš često čut ih govoriti,
Ali u tom budalasto griše,
Jer nežive kano stari više.
Dok su naši žir još jeli stari,
Mogoše se lienit po pustari;
Ali nam se hoće čaj i kava,
Hoće nam se čaša vinca zdrava,
Hoće nam se lijepih haljinah,
Koje nam se nose iz daljinah;
Hoće nam se živit sve po modi,
Koju objest bogata izvodi:
Tu se bogme traži truda više,
Neg' u starih naših njegda biše,
Nuz trud jošte svakovrstna znanja,
Okretnosti, brižna nastojanja;
Ali našim sveg se toga neće,
Zato svaki bolji nas zameće.
Drugodje ljudi nastoje i glede,
Da im djeca štogod više vrede,

Digitized by Google

I najveću sebi traže slavu
U potomstvu pametnu i zdravu.
Od poroda počmav pomno bdiju
Dobru plodu sjeme da posiju
Zdravom hranom, čistoćom i redom,
Brižnom njegom i dobrim izgledom.
U nas, braćo, jao sramota je,
U tom puno grdnih grehota' je:
Našim ljudém nisu djeca mnoga
Sreća s neba, već pokora stroga,
Jer se boje brige i staranja
I za djecu svoju poslovanja.
U lienosti rad su dane tratit,
I kò muhe bez glave se klatit;
Nit nemisle, da su spomenici
Najljepši nam u krepostnoj dici!—
Žene naše svakako se trude
Da poroda miloga nebude,
Kad ponesu plod si raztjeruju,
U zametku čeda ugušuju,
I svakake vragolije čine,
A jedino puste iz taštine;
Za ljepote boje ti se cvieće,
Kò da propast i bez tog im neće:
O propáde, pa na knade nije,
Ako nova u djeci neklije!
Djecu im se-neće pazit, dvorit,
U zabavah vole vrieme morit,
Po mraku se skitajuć i prelu,
Blebetajuć u družtvu veselu,
Il po balih vrtoglavca vršeć,
Svoju mladost i zdravlje si kršeć,
Il premećuć romane neslane,
Da si samo skrate duge dane.
Za to samo naše žene haju,
Ne dječicu kako da radjaju,
A još manje jednoć da rodjena
Kako valja budu uzgojena;
Svaka voli da ju čama muči,
Već da knjigu o uzgoju uči.
Ako ti je žena od prostaka,
Od predsudah prepuna je svaka,
Zdravoj hrani tu ni traga nije,
Bez obroka sve se jede, pije,
Ništ nepazi, da l' su laka jela,
Da li bistre ćudi, zdrava tiela,
Ter većinom veće u povoji'
Svoje čedo ranom smrću doji.
A ako je štogod bolje kese,
Mahom diete od sebe otrese,
Pridade ga kamo na dojenje,
Te kakovo ima tad dvorenje,
Nemat za to ništ se već nebrini,
Dost joj, da se ona s njim nekini.
Dočim diete zavezano plače,
Po salonih majka hitro skače;
Dočim diete mastnu krpu smrče,
S gizdelini majka kavu srče;
Dočim diete svuda se zameće
Bezbrižno se majka kojkud šeće;
Dočim diete kune se, prebija
Majka šale s ljubovnici sbija.
Odkud onda napredka bi bilo,
I pučanstvo da bi se plodilo,
Kad uz takve nemile matere,
Većinom nam djecu smrt pobere.
Zato braćo sve nas manje biva,
I propast nam sve to veća ziva,
I nestat će našega plemena,
Ak' nam bolja nesinu vremena,
Ak' nam majke bolje nepostanu,
Ter nam ovu neizliečе ranu,
Ljubav k djeci njegujuć u grudi;
Ublažujuć razvraćene ćudi. —
Što da velim o čistoći, redu,
Brižnoj njegi i dobru izgledu?
Može l' biti reda i čistoće,
Gdje se majke samo skitat hoće?
Može l' tudja brižno njegovati,
Kad sobstvena to nij' kadra mati? —
Zato s' djeca većinom kržljava
I bez duše i bez tiela zdrava.
Odkud da su dobri pak izgledi
Mat i otac mnogo kad nevriedi?

Digitized by Google

Tek da prodje koji danak braka [1])
Vec' se čine djela preopaka
Žene liste na sve strane pišu,
Koji čuvstvom zabranjenim dišu,
Sastanci se drže po kutovi,
I vatreni diele se cjelovi.
Ali nisu takve samo žene,
Niti ljudi nisu veće ciene:
Više ljube karte i kavane,
Nego l' žene sebi izabrane,
Svoje mrze, zameću i psuju,
A u zviezde tudje zvisuju;
Medj supruzih nije zato sloge,
Već' su svadnje i prepirke mnoge,
A gdje sloge nije ni ljubavi,
Svako sladje čuvstvo se zadavi
I u djeci i u roditelji,
Nit u kući ide šte po želji:
Djeca budu svakom zločom kužna
Kesa prazna i svakomu dužna.
Drugdje s djecom umno barataju,
Svu pozornost na nju obraćaju;
Otac s djecom razgovore vodi
O višjemu Tvorcu i prirodi,
Po poljih se šećuć il dubravi,
Gleda djeci znanje da pribavi,
Razlažuć im krasotu od cvieća
Ili korist različnog drveća,
Il im pako štogod pripovieda
Od zvjeradi, koju gdjegod sgleda,
Kazujuć im, kako koja živi,
Il' čem Bog ju stvori dobrostivi;
Il im oči svraća na nebesa,
Da gledaju božja tam čudesa,
U nebrojnih svjetlih gdje svjetovi'
Nedohitna mudrost vječno slovi;
Il im sbori davnih od vjekovah
Od prikora i slave djedovah,
Kako slogom viek im sreća cvaše
A neslogom viekom propadaše;
Zatim pusti, da se sred dubrave
Protrkaju malo i zabave.

Tako oci drugdje postupaju,
U dječici razum razvijaju,
Uzvišena čuvtsva probudjuju,
I za rana mislit priučuju,
A k otome da su zdrava tiela,
Srca čista, blaga i vesela.
Majke pako oce podpomažu,
Svoju ljubav s njinom skrbi slažu.
Razborito — nježnom dosljednosti
Priučuju djecu k pokornosti,
Što j' potrebno u vreme im pruže,
Ali svakoj želji im neslužе,
Da nebudu samovoljne ćudi,
U njih zloba da se neprobudi.
Svoju djecu od zla družtva drže,
Zlo bo družtvo skvari ponajbrže,
Osobito od zlo služinčadi
Zlu mnogomu sjeme se posadi,
Da se čimgod neozlede paze
Ali i to da ih nerazmaze,
Da neškodi mećava im svaka,
A značaja da im budu jaka.
Kako u nas sve je to drugčije,
Tu za djecu mnogo brige nije,
Puštaju se rasti kano gljive,
Bez ikakve brige ljubeznive,
Da se iskra božjeg úma budi,
Niti otac niti mat se trudi,
Više mare male za konjice,
Neg za svoje napredak dječice.
Puste da se ciele dane klate,
I po barah samo žabe mlate,
Ili živad po ulicah tuku,
Mačke i pse natežu i vuku,
Te se tako od malena uče,
Da nemilo životinje muče,
Pa ti onda kò odrasli ljudi
Opake su i zločeste ćudi,
Koji na bol, tugu i nesreću
Svoga bližjeg samo pleći skreću.

[1]) Ženitba.

Digitized by Google

Neće s djecom da pametno sbore,
Vec' kad čuju neslane govore,
Onda djecu svoju jošter hvale,
Neslanije ter kazuju šale,
Ta to djecu tako liepo diči,
Kad su puna nepoštenih riči',
Roditelji u tom uživaju,
Djeca svašta kad blebetat znaju.
Mjesto da ih uče molit Bogu,
Uče kletvu i psovku ih mnogu,
Ter kad diete majku psuje majki,
Srce igra u grudih babajki,
A kad ocu veli ti magare!
Majka voli neg pečeno jare:
Nemislite preveć da j' rečeno,
Iz života to je izvadjeno,
Slušao sam dosta, kako djeca
Kunu Boga, angjela i sveca,
I svima je to poznato, da su
Naši ljudi psovači na glasu,
Što nimalo na čast nam nesluži,
Već pred svietom naše ime ruži. —
Jošte i tim majke djecu kvare,
Za čistoću i red što nemare,
Nit ih peru, čiste nit češljaju,
Kò cigančad gadna viek hodaju,
Te u jadnu tielu i prljavu
Odhranjuju i dušu muzgavu.
Nit na obrok u jelu se gledi,
Umjerenost u njih ništ nevredi.
Oci daju dieci pit rakiju,
Ter pijanoj grohotom se smiju,
A kad potlam noćju baćokaju,
Po krčmah se tuku, opijaju,
Na sinove onda viču svoje,
Neće pak' da svoje griehe broje:
Ta kakvi bi sinovi im bili,
Neg' što su ih sami odhranili!
Al tko mane sve da ote spiše,
Od tisuće kada ih je više! —
Drugdje ljudi odmah svoju dicu
Čim navrše šestu godinicu
U obćinsku šalju učionu,
Da uz znanja brižno tam prionu;
Da se pamet i úm naobraži,
Srce čuvstvi blagimi ublaži,
Du u dobru okrepi se volja,
Te da ljube sva činjenja bolja,
Da razviju složno sva ćutila
Vierne sluge duševnijeh sila',
Da tak vriedni ljudi i kršćani
I čestiti budu državljani.
A da djeca u 'nom napreduju,
Učiteljî što im razjasnjuju,
To ih liepo svjetuju i uče,
Da u školi nigda se nemuče,
Da nešapću, da se neokreću,
Već sabranom da su viek pameću.
Učitelje da štuju i cine,
I napredkom veselje im čine,
A i putem da su krotke ćudi,
Da zlo o njih negovore ljudi.
Kod kuće ih pako pridržaju,
Da u tutanj viek se neigraju,
Već zadaće svoje da izrade,
I nauče što im se zadade,
Da ponove i ono kadkada
Predavano što je već njekada,
Znajuć da nam samo ponavljanje
Temeljito dati može znanje;
Kadkad pako da iz koje knjige
Čitajući pokrate im brige.
A u prostih urah i praznici'
Pokazuju zanat mužkoj dici,
Il u polja vode i livade,
Da tam štogod posluju i rade;
Djevojčice majke uče presti,
Rublje šiti, vezti vez i plesti,
Da nebudu svoih muževah tuge.
Već' pametne i vriedne supruge.
Tako nježno goje roditelji
Sjeme što ga sîju učitelji,
Pa i zato tamo plod je mnogi,
Jer su škola i kuća u slogi:
Roditelji učitelje štuju,
I s njimi se često savjetuju,
Propituju što im djeca rade,
Kakove lî gojit mogu nade;

Digitized by Google

A kad djeca vrhu njih se tuže,
Neće da ih pogrdjuju, ruže,
Veće uviek učitelje hvale,
Da im ugled njihov neumale;
I gdje mogu trud im olakšuju,
I ljubavju svojom nagradjuju.
Škole liepe na sve strane prave,
Sgrade čiste, prostrane i zdrave,
Sprave meću sve za nauk sgodne,
Da su škole dječici ugodne,
Da njihove i izvanjske slike
Za djecu su radosti velike.
I knjižnice svuda školske dižu,
Učitelji laglje cilj da stižu,
Da mladeži duh probudjen hrane
Dobivati može izabrane;
I zaklade školske odredjuju,
Učiteljem plaće povisuju,
Jerbo znadu, kad nje nužda tare,
Da za nauk mnogo tad nemare;
Da što više nje žalosti muče,
Time manje i u školi uče:
Jer od'kle im k tom duševna snaga,
Kad za kruhom plaču djeca naga,
Kad im žene kukaju i cvile
Od nevolje svakakve nemile!
Jednom riečju: sva moguća čine,
Da prosvjeta što više prosine,
Jer jedino što smo pametniji,
Time jesmo ljudi čovječniji!
Al tužno ti u nas tu izgleda,
Baš bi čovjek morò skapat s jeda,
Za prosvjetu malo tko šta mari
Niti mladež niti ljudi stari,
Nit pismeni naši varošani,
A još manje prosti nam seljani.
Oni djecu slat u školu neće,
Kad moraju, eto ti nesreće!
K poglavarom idete, mite nose,
Da od škole djecu kak' izprose,
Vole stoput svinje da čuvaju,
Neg u školi knjige prigledaju,
Vole tamo da firize tepu,
Neg da pismu priuče se liepu,
I da tudje kradu kukuruze,
I pekuć ih tam po zemlji puze,
Nego da se u školi nauče,
Kak' pošteno sreću da poluče.
Što će, vele, knjige im računi,
I bez njih su trbuhi nam puni?
Pa i oni neće gladovati,
Ako znaju orat i kopáti.
A to reć će: ak smo mi glupaci,
Neka budu i naši dječaci!
Pošalju l' ih, školu da polaze,
Da što vriede djeca ništ nepaze,
Il u školi šta se naučili,
Il badava u njoje sjedili,
Time oni netaru si glave,
Već svakakve još zapreke prave,
Potrebite stvari nekupuju,
Samo da se škole pre mentuju.
A i naši pametni gradjani
Malo da su bolji neg seljani;
Djecu drže kano adrapovce
Na nje trošit žale svoje novce,
Laktovi im vire i koljena,
Jer je majka pokrpati liena,
Na njima su crne košuljice,
Jer matere plaše se vodice,
Počešljana redko da su kada,
Jer spavaju dugo majke rada.
A iz škole djeca kad izidju,
Ništa neće njima da prividju.
Negone ih da se štagod uče,
Veće puste, da se ciel dan muče,
Kamenicam papke da lupaju,
Il puceti o zid udaraju,
Il špiljkaju da se gdje u hladu
Il hrvaju pako u okladu.
Niti igda savjeta im daju,
Kako da se u školi vladaju,
Kak' da mirno kod nauka sjede,
I pozorno učitelja glede,
Kako da ga štimaju i ljube,
I naklonost njegvu neizgube;
Nit se štogod skrbe nit staraju,
Da potrebne knjige sve imaju;

Digitized by Google

Kad za nauk šta se ište, gude,
A za krčme nalaze i škude. —
Pa kad djeca napredak nečine,
Učiteljah to su sve krivine,
Na nje viču i na nje se srde,
I pred djecom svakojako grde;
Te štovanje njima užimaju.
Što kod djece jošte uživaju.
Nepromisle da učitelj nije
Duh presveti, znanje da ulije
Djeci, koja skaču dane ciele
S učiteljem kada se razdiele,
A još da je to u stanju manje
Kad od djece neima štimanje.
Kad se diete koje pak iztuče,
Iza glasa tada se jauče,
Učitelja psuje, sinka žali mati,
Kó da će ga sbiljam mah nestati;
Otac nježni k magistratu leti,
Učitelju da se kak' osveti. —
Odkud onda da prosveta sine,
Kad takove grdobe se čine?
Učitelje djeca gdje neštuju,
Već ih javno ruže, ružno pogrdjuju?
Roditelji gdje se ništ netrude,
Da u djeci ljubav k znanju bude,
Već i ono još u djeci guše,
Čim im škola prosvjetljuje duše?
Gdje za školu kuća ništ nehaje,
Niti dobar primjer djeci daje,
I kad razdor pun otrova, jada
Izmedj škole i života vlada!?
Odkud narod da procvate kako,
Kad za škole svud je naopako,
Za nje redko da se tkogod brini,
A još manje da se štogod čini!?
Većinome narod naš po seli'.
Za teret ih drži i neželi,
Pa i zato redko se opazi,
Da u selu škola se nalazi;
A gdje jeste, smiluj nam se Bože,
Kokošinjak gorji bit nemože:
Nizka, tamna, tiesna, poderana,
A iz nutra gadno zamazana,
I bez stola i čestite klupe;
Gdje bi djeca sjela, kad se skupe,
Već po podu i u prahu čuče,
Gdje ih buhe i grčevi muče.
Liepih slikah ili drugih sprava'
Po njima bi tražio badava;
Ta zulum bi turski taj činio,
To kupovat kad bi tko silio;
A da vrt tko ili kalamište
Za dječicu od občine ište,
Il novacah za knjižnicu malu,
Razvikali bi ga za budalu.
Jednom riečju: naše škole tužne,
Nisu škole već tamnice kužne,
I nij čudo, da ih mladež bježi,
Kad se meni od njih koža ježi.
Nu nij tako samo po selima,
Bolje nije ni po gradovima;
Poznam njeke kraljvaroše dične,
Gdje su škole posve neprilične,
Gdje Nojemov brod kod jake kiše
Za spas djece bio neb' suviše;
Gdje po više ljetah kadkad prodje,
Dok na školu red bielenja dodje;
Gdje vrućina ljeti žeže jaka,
Jer na školi neima kapaka';
Gdje je zimi studen neizkazana,
Jer je školska peć sva razlupana,
Il jer drvah za školu neima,
Dočim pandur uz peć toplu klima.
Kako bolji da su ind' seljani,
Kad nehajni tako su gradjani,
Od kojih bi trebalo da znadu,
Kakvu vriednost znanosti imadu?
Škole takve pa da mladež ljubi,
Gdjeno samo svoje zdravlje gubi;
Gdje duševne hrane nenalazi,
Već odurno sve je što tam pazi?—
Odakle se redu da priuči,
Kad ju nered i gad tamo muči,
Kad su škole prava mučilišta
Ne duševna pako učilišta! —
I oto su u nas redke želje,
Da steknemo vrstne učitelje,

Digitized by Google

Za najveću jedva da potrebu
Jedna škola jeste u Zagrebu,
Gdje potrebno za školsko se zvanje
U narodnom duhu uči znanje.
Pa i nju tko riedko da polazi,
Jer u nas se na vrstnost nepazi;
Našim ljudem onaj nij po volji,
Za to zvanje koji je najbolji,
Veće onaj, koji za nadnicu
Najmanju im hoće učit dicu,
Pa ma bio on baš djak iztiran,
Ili kakov kramar bankrotiran;
Još i ono malo što plaćaju,
Neuredno il nikako daju;
Radje plate i prije kravare,
A učitelj nek živi od pàre.
Negledaju da l' pameti ima,
Da l' učitelj sam svoj štališ štima,
Ako pisat znade i čitati,
Misle da zna djecu uzgajati;
A neznaju, daj' najtežje znati,
Svako diete po ćudi ravnati,
Jer k tom treba izkustva i znanja
I umnoga puno razmatranja.
Neciene ga, kako uči dicu,
Veće kako izpija čašicu,
I što više lakrdijah pravi,
Tim se više tada školnik slavi.—
Je li čudo, da u takvom stanju,
Vrlo riedki živu svomu zvanju
Učiteljah da je posve malo,
Kojima je do napredka stalo,
Da se školi samo posvećuju,
Kojino se drugdje zabacuju!
Da je malo koji ljubav goje,
I uškoli hoće da se znoje;
Da većina samo nadničari,
I što prije djecu kući ćari;
Potlam škole da se samo skita,
Te za družtvo i za karte pita,
A na školu pameti nesvraća,
Misleć: radim, kakva mi je plaća!'
Malo ima sviesti gdje toliko,
Da se cieni zvanje to veliko,
Koje sije u svakom narodu
Sjeme svemu dobrom' i zlom plodu,
Ter većinom da za puka zloće
Pučkih školah krive su slaboće!—
Još bi pjesma svašta reći znala;
U stališu tom šta j' nevaljala;
Ali rad 'vog već će kriku velu
Na me dići; kó na vranu bielu,
Zato neću te da gonim ose,
Da s' u moje nezaletu kose.
A već s ovim mislim da istinu
Doveo sam mnogu na čistinu,
Te da, rode, ako uši imaš,
J ak savjet dobar rado primaš,
J iz ovog već ćeš saznat moći,
Gdje su vrela tvojoj svoj gnjiloći;
Zašt se u nas svuda tmine šire,
I predsude grdne svud šepire;
Zašto da su svi nam ljudi prosti
Zatepeni i puni pakosti,
Da medj njimi od boljeg držanja
I napredka nij nikakva znanja;
Zašto su nam i naši gradjani,
Ko surovi svuda razvikani,
Bez ikakve hitre prometnosti
Bez prometa i bez obrtnosti;
A i drugdje da je vrlo malo
Što značaja vredna bi imalo;
Zašto da nas ljudi svi zameću
Preziraju, od nas se odkréću;
Zašto naše pleme mnogobrojno
Kod drugih je ciene nedostojno!
Poznati si mogó iz sravnjenja
Nehajnoga tvojega življenja,
Da je uzrok tuge sve i biede,
Škole tvoje mnogo što nevriede,
I što glede toga ništ negledíš
Da narode pametnije sliediš;
Što o tome ništa nenastojiš
Da potomstvo bolje si uzgojiš,
Veće puštaš, da sve korov gori
Za tobom ti ostane u dvori;
Osobito pako što nepitaš
Za narodne knjige nit ih čitaš,

Digitized by Google

Jer da knjige ti narodne ljubiš,
I da u nje češće se udubiš,
One bi te tminah oprostile,
I u svemu liepo podučile:
Kako s puci drugim' da revnuješ,
I u družtvu s njimi napreduješ;
Iz njih bi ti spoznò svoje mane,
I liek za sve svoje grdne rane;
Kako škole da po svuda praviš,
Da različna znanja se dobaviš;
Kako djeca starje da poštuju,
Na slavu se roda odhranjuju;
Kako ticlom da postanu jedra,
Srcem dobra, duhom pako vedra:
Te bi i ti bio onda slavan,
I s drugimi u svem dičan, ravan;
Te i tebe svuda bi štimali,
Svud cienili, svagdje rad gledali!
Al ovako, jer si take ćudi,
Jer za svoje neplamte ti grudi
Jer navade tudje radje paziš,
A i tudje knjige radje tražiš,
Um ako ti štogod i dohvaća,
K srcu ipak ništ se neobraća,
Na površje ako i šta stane,
U dubljinu ipak ništ nepane,
Te ti tako s bićem pomućenim
I s narodnim' silam razvraćenim
Ništ izvèsti slavna nije možno,
Jer ti s úmom srce je nesložno!
O daj Bože! rode! da ozdraviš,
Da si k srcu ovu pjesmu staviš!!

Povjestnica.

Razseljenje Slavjanah s ove strane Dunava, iz povjestnice

Hilferdingove.*)

preveo M.

Slavjani od pravieka stanovali su duž rieke Dunava: ali tečajem vjekovah, bijahu što podjarmljeni, što na sjever odtisnjeni sad od narodah keltičkoga i tračkoga koljena, sad od legijah rimskih, sad od četah germanskih. Najposlje u V. vjeku moćna ruka Atilova probudi dunajske Slavjane iz mrtvila i podiže ih do historičke znamenitosti. Godine 449. Slavjani prvi put ukazuju se uporedo s drugimi narodi s mogućstvom i gospodstvom: na sjevernom brie-

*) U naših časopisih spomenuto je više putah ime Hilferdingovo, kao znamenitog slavonskog povjestničara. Misleć da neće biti s gorjega, ako se našinci što pobližje upoznadu s duhom toga muža, zato stavismo amo ovaj članak, koji nam prevedè jedan naš mladi pun nade spisatelj iz njegove povjestnice Bugarah i Srbah. A k tom još više povoda imasmo, što g. H. kao ruski konsul sada u Sarajevu stoluje, te sumnje neima, da će još više šta pisati o nas i našem životu. (Ur.)

Digitized by Google

gu Dunava vladajući pod zaštitom Atile, a na južnom osvajajuć Dalmaciju. [1]) Prisko pripovieda, da su Atilovi Skite, s glavom u okrug podbrijanom, pomješav se s drugimi narodi, učili jezike Hunski, Gotski i Italijski osiem vlastitoga svojega jezika, u kojem domaće pilo, nadomješćujuće vino, zvalo se medom. A poslanici rimski i carigradski našli su u dvoru hunskom pokraj Tatarah, Ojbarsa i Bereka, njekoga Onogostja, prvoga za Atilom muža, koji uzamši sa sobom rimskoga arhitekta, zapovjedi mu, da blizu njegova dvora sagradi kupelj od kamena, premda se je kamen o daleka dovoziti morao.

Poslje god. 449. opet za dugo vremena nevidjamo dunajskih Slavjanah; ali djelovanje Atile nije ostalo za njih bezplodniem. Jedan viek kasnije cvate u Carigradu doba najviše moći i slave. Na prestolju Konštantinovu sjedi veliki zakonodavac, najznamenitiji medju carevi iztočnoga Rima. Pa taj car rodom je Slavjanin, imenom Upravda, koje se je kasnije promienilo u Justinijan. Najznamenitiji vodje u grčkoj vojski rodom su Slavjani: Belizar, pobjeditelj Perzijanacah, Vandalah i Gotah; njegovo konjaničtvo u Italiji sačinjavalo je 1600 konjanikah „što Huni, što Slavjani, što Anti, koji stanuju s onu stranu Dunava, nedaleko od briega [2]) „Proti Kavkazu Svarun; proti Perzijancem „Dobrogost i Svegord, obojica barbari, no ipak vodje rimskieh pukovah“ [3]) Dobrogost imenito bijaše iz plemena Antah, t. j. onoga dìela Slavjanah, koji su živili crnomu moru na sjeveru i razširili se Dunavom. A na ovoj strani branio je grčko carstvo od barbarah Hvilibud, odličan vojnik, rodom Ant, vojvoda Trakije. Justinijan mu je naložio, da brani Dunav, koji su „Huni, Anti i Slavjani već često prelazili i Rimljane poražavali. Hvilibud natjerao je toliki strah u kosti barbarom, da više niesu smjeli prelaziti rieke, već su Rimljani s Hvilibodum stali na njih navaljivati, predobivati ih i u roblje voditi. Isto tako četvrte godine Hvilibud s ne velikom, ali uvježbanom vojskom preplovi Dunav; Slavjanski narod sabere sav, i podje mu suprot. U zlokobnoj sječi padne mnogo Rimljanah i s njimi Hvilibud: Od to doba bijaše Dunav barbarom

[1]) Konšt. Porfir.
[2]) Prokopij.
[3]) Agathias.

Digitized by Google

odprt, i rimska vlast nezakriljena, tako, da čitavo carstvo nije moglo na toj strani naknaditi silu jednoga čovjeka.“[4])

U VI. dakle vieku sjedjaše na imperatorskom prestolju u Carigradu Slavjanin, okružen slavjanskom porodicom; rimske vojske imadoše za vodje Slavjane i Slavjani služahu u njihovih redovih; Slavjanin zaštićavaše imperiju na sjeveru i ogromno pleme Slavjanah bijaše, što je prietilo svaki čas nasrnuti u rimsku državu. Nezna se, u koje su se doba Slavjani naselili u Dardaniju, domovinu Justinijana i Belizarija; kada su rimski poslanici iz Carigrada prolazli k Atili, bila je Dardanija sasviem zapušćena: vjerojatno, da su Slavjani udomaćili se u njoj na tih način, oko polovine V. vieka, pa kako su tamo došli mirno brez šuma i borbe, tako niesu bili niti opaženi.

Oštarjelomu balkanskomu polutoko, od dugovjeke nemoći i razvrate pod rimskim gospodstvom, od bojevah i groznih navalah germanskih hordah iznemoglomu, nuždno bijaše pleme slavjansko. Tako su Slavjani s desne strane Dunava, gdje ih je sabrao i utvrdio Atila, prelazili u grčko carstvo, počamši od V. do polovine VII. vjeka.

Malo po malo, odieljeni na hrpe, bez jedinstva i sredotočja djelovanjah, prelaziše Slavjani za Dunav. Što je bio uzrok, da su Slavjani prešli Dunav, nezna se; ničija volja nije ih digla, ničija ruka ravnala; jer tada oni još neimadoše gospodstva, te su živili u jednostavnih občinah, neimajući druge vlasti, osiem občega savieta i suglasja, kako svjedoči Prokopij.

Ovladavši Dunav, Slavjani su brez dvojbe najprije se nastanili u Miziji (Bulgariji dan.) i težko da su u tom nenaseljenom kraju nagazili na kakve zaprieke; jer ljetopisac, kazavši jednoć, da im je poslje smrti Hvilibudove prosto bilo ulaziti u imperiju, za 13 godinah ništa nespominje o njihovom djelovanju. Ali kad su stali za Balkan zalaziti cielo se carstvo prepalo i podiglo na njih svoje vojske. Godine 548. prošli su Slavjani cieli Ilirik do današnjega Drača (u Albaniji na jadr. moru) i toliki su strah na Rimljane natjerali,

[4]) Prokopij. — U to doba balkanski poluotok (izuzam Grčku u sobstvenom smislu) dielio se na dvie glavne polovine, na iztočnu t. j. Trakiju i zapadnu t. j. Ilirik; na Trakiju spadala je Mizija (Bugarska) s Dardanijom (zapadna strana Bugarske) i malom Skitijom (Dobruča), sobstvena Trakija (Rumelija) Maćedonija; na Ilirik sobstvena Ilirija (Srbija i strane Srbiji na zapad), Dalmacija (Dalmacija, Hercegovina, Crnagora i sjeverna Albanija), Epir i ostale.

Digitized by Google

da njihova 15000 brojeća vojska k Slavjanom nije ni blizu sanjela. Odmah za tiem (550) s maliem brojem (3000 ljudi) brez zaprieke predju Maricu i ovdje razdiele se na dvoje: „oba odjela, kaže Prokopio, za sve da su malobrojni, ipak su razbili i bježati natjerali vojsku u Trakiji i Iliriji.“ To im je otvorilo sve dalji put prama jugu: jedan tiuh odielah osvoji znamenitu tvrdju Topir na brjegovih egejskoga mora. Ovdje su Slavjani 15000 stanovnikah mužkoga spola pomorili, žene i djecu odveli u roblje: „do sada su oni, govori Prokopio, predavali ljutoj smrti sve bez razlike Rimljane, kojegod su stigli i sav su Ilirik s Trakijom posijali nesahranjenimi lešinami; no sada oba odiela, zasićena krvju, štedila su zarobljene i vratila se kući s velikiem plienom.“ Iz ove promjene vidi se, da su Slavjani skanili tude blizu u grčkoj zemlji se nastaniti i više se nepotipati. Sljedeće god (551) tolika sila Slavjanah, kakve Grci još niesu vidili, prešavši Dunav k Nišu, nagne na jug, želeći osvojiti Solun (Salonika na egej. moru); no uznemirena Justinijanovom vojskom, baci se na zapad pa preko gorah prodre u Dalmaciju; „djelujući u tri odjela ti Slavjani, piše Pr. veliku su štetu nanesli cieloj Europi (raz balkanskomu poluotoku), niesu oni tuda čestimi navalami plienili, već su kao u svojoj zemlji zimovali, nebojeć se ni malo dušmanah.“ Poslje toga pod Adrijanopoljom taku su pobjedu održali, da su glavnu zastavu rimsku oteli i na Carigrad pošli.

Ali na Slavjane s druge je strane navalila nevolja: Avari ili Orbi, narod divlji Tatarskoga plemena, prevukav se iza Volge i Dona k Dnjestru, prešli su u Panoniju (zapadnu Ugarsku medju Dunavom i Savom) i podjarmili si ogranke Slavjanskoga plemena, što su tuda i dalje na zapad stojali; i ona plemena, koja su stanovala na nižem Dunavu i od Avarah prevladana. Početnik avarske moći, kan Bajan, pošalje poklisàre u slavjansku zemlju, (dan. Vlašku i iztočnu Ugarsku) na kneza Dovrata [5]) i slavjanske starešine, da išću danak i podložnost (tiem načinom tek u drugoj polovini VI. vjeka pojavljuju se u dunajskieh Slavjanah knezovi, kojieh u prvoj polovini još nebijaše). Dovrat i starešine odgovore: „Kakov je to čovjek, živući na svietu i grijući se na sunčanih tracih, koji bi pokorio našu

[5]) Teško je saznati pravo ime toga kneza; Menander piše sad Davrentios, sad Davritas.

Digitized by Google

silu? Mismo se naučili gospodovati drugiem, a nedati se tudjinu; to je naš zaviet, doklem je na svietu vojske i mača.“ [6]) Tako piše o slavjanskom knezu Bizantinac, a Bizantinci su Slavjane, kao moćne dušmane, mrzili a kao barbare prezirali. — Radi toga odgovora zavade se poslanici sa Slavjani, zametne se borba; i poslanici budu ubijeni. Bajan uguši za sada svoj gnjev i namisli osvetiti se. God. 851. Slavjani (na broju, veli se 100.000) uzasniem načinom nasrnu u imperiju: nezadovoljni što su samo oplienili Trakiju i Makedoniju, prodirali su sada i u istu sobstvenu Grčku. Imperator zovne u pomoć avarskoga kana iza Save. Bajan s većom vojskom pusti se južniem briegom niz Dunav kroz svu Miziju do male Skitije (Dobruče). Odatle se vidi, da je Mizija za onda bila u Slavjanah; jer Bajan, kao pomoćnik Grkah, nebi njihove zemlje harao. Prešavši Dunav u Dobruči, uvukao se je u srce slavjanskih stanovah. Na skoro učini se primirje; neprošlo dvie godine, al Slavjani u savezu s Avari otimlju grčke zemlje. Veća pobjeda, koju su nad njimi kod Adrianopolja održali (583) učinila je Bizantincem, da su na njeko vrieme bili jačji, te su dapače mogli vojsku za Dunav slati, da miri Slavjane (592, 596, 601). Ali posao bijaše svršen: Slavjani su imali vlast nad zemljom medju Dunavom i Balkanom i dalje na jug do Soluna, na jugozapad do Ohride.

Evo što se pripovieda u nekoj starodavnoj pripoviedki, spisanoj na grčkom jeziku; nu po slavjanskih tradicijah: [7]) „Evropejski Mizi, sada obično Bugari [8]) zvani koje je u prastaro doba moćna Aleksandrova [9]) ruka s gore Olimpa prenela k sjevernomu Oceanu i mrtvomu moru, [10]) poslje dugoga vremena prešli su s velikom silom Dunav i zauzeli sve naležeće mu strane: Panoniju i Dakiju, Trakiju i Ilirik; veći dio Maćedonije i Tesalije.“

Narodna ova tradicaja u životu sv. Klementa istinita je: u VII. vjeku ne samo sva Mizija i sva skoro Trakija, već i veći dio Maćedonije i Tesalije postala je zemljom slavjanskom.

---

[6]) Menander.

[7]) Legenda o sv. Klementu.

[8]) Bugarski Slavjani.

[9]) Maćedonca; ova narodna tradicija nabraja sve dušmane koji su u dubokoj davnosti Slavjane od Dunava zatjerali na sjever.

[10]) Sjeverni ocean — baltičko more; mrtvo more — njemački i sjeverni dio Atlantika.

Digitized by Google

Ovo preseljenje ili bolje reći razseljenje trajalo je najviše pódrugi vjek. U ogromnih, neurednih hrpah izlažahu Slavjani srodni plemenom Hmemjskim i Dnjeprovskim, iz današnje Vlaške, Moldavske i Bezarabske, i zalažahu za Dunav. Prelaz bijaše obično, veli se, u sadašnjoj Dobruči, budi u Silistriji, budi više na zapad, na putu prama Nišu. Množtvo njih naselilo se brez dvojbe medju Dunavom i Balkanom; drugi su išli napried, skoro uviek na Drinopolj i samo su ovdje nalazili od Grkah odpor. Je li im dalji put bio pregradjen, bacili bi se često na zapad preko gorah k jadranskomu moru; jesu li pod Drinopoljem dobro prošli, rivali bi k Bosforu ili k brjegovom egejskoga mora. Oni niesu ni mislili otimati Carigrada, već zadovoljni bijahu plienjenjem njegove okoline; no želja ih je zanosila, da se utvrde na egejskom moru. Otuda ona sila, kojom su na Solun napadali. Medjutiem osvojivši ne jednoč znamenitije trvdje, niesu ih umjeli sačuvati, jer su radili bez svakoga jedinstva i sloge. Življahu u prvobitnoj prostoti: za Prokopija, kadno je njihovo preseljenje u samom zametu bilo, Slavjanske obćine uklanjahu se svakomu gospodstvu; tek kasnije ovdje podižu se knezovi; ali kakvi knezovi, ne gospodari cieloga naroda, nego pojedinih plemenah, na koja su Slavjani od starine bili podieljeni. A takvi knezovi nemogoše uvesti medju njimi jedinstva i sredotočja u njihova djela.

Već se je svršivalo razseljenje Slavjanah u Miziji Trakiji i Maćedoniji, kad al novi izseljenici iza Dunava stupaše u prediele grčkoga carstva. Spomenilismo, kako su se Slavjani još za Atile pojavili u Dalmaciji. Za carevanja Justinijanova niesu oni jednoč iz Mizije i Trakije samo nasrtali; no jošte se nebijahu, tude utvrdili: važniji gradovi nalaziše se u rukama Rimljanah, a u mnogih mjestih držahu se ostanci hordah gotskih i jamačno mnogo urodjenikah. Kod tolikoga nereda lasno je Avarom za rukom pošlo, prešav Savu, podložiti Dalmaciju: „Za carevanja Heraklijeva (610—641)“ piše Konštantin Porf. izagnali su oni odtale rimske naselbine i ta zemlja ležaše zapuščena;“ odkuda sliedi, da su Avari bili narod nomadički a ne poljodjelski. Oni življahu od grabeži, pa takvo susjedstvo morade brigu zadavati Bizantu. Heraklij odluči u pomoć prizvati Slavjane. Iza karpatskieh gorah zovne u Dalmaciju pleme Hrvatah, koji prije stanovahu u zapadnoj Galiciji (ova se je dugo zvala zemljom Bielo-

Digitized by Google

hrvatskom). „Odieli se jedan rod“ pripovieda Por. „imenito petorica braće: Kluk, Lovel, Kosnec, Muhol i Horvat i dvie sestre Tuga i Vuga sa svojim narodom i predju u Dalmaciju; medju Hrvati i Avari zametne se rat; za njeko vreme Hrvati odole, Avare što posmicaju što prisile na pokornost, pa od to doba stanu tom zemljom vladati.“ — Tako su Hrvati na poziv Grkah s bojnom rukom prešli iza Karpatah u Dalmaciju, vodjeni od kneževskoga roda. Ovdje u taj čas razdiele se na dvie samostalne države: južnu ili primorsku Hrvatsku, i sjevernu ili savsku Hrvatsku.

Za Hrvati i bez dvojbe po njihovu primjeru, podignu se susjedi im i braća Srbi, koji su stanovali u današnjoj Galiciji, Bielohrvatskoj na iztok. U staroj (zakarpatskoj) Srbiji, pripovieda tradicija, kneztvo poslje oca zapalo je dvojici njegovih sinovah; jedan brat ostane u domovini a drugi, uzamši polovinu naroda, uputi se za Dunav i iskaše od cara Heraklija zemlje. Heraklij odredi im stanove u solunskoj pokrajini; ali ta zemlja nebi im po volji, te naume vrnuti se kući; Heraklij odpusti ih i već su bili prešli Dunav; no ovdje stanu se predomišljati: po carskom namjestniku u Bielgradu [11]) načnu opet s Heraklijem dogovarati se i druge stanove prositi. Car im dade Ilirik, od Avarah opustošeni; pa kao što bijahu u prastaroj domovini, tako i ovdje stanu Srbi Hrvatom na iztok. Vladavina njihova prostirala se od Vrbasa do predielah Dardanije; na jug obvukav Hrvatsku, nastane se na brjegovih jadranskoga mora do Drača.

Kako vidismo, prelaz Hrvatah i Srbah u Ilirik bijaše sasviem drugoga lica, nego li prijašnja preseljena Slavjanah u Miziju i Trakiju: niesu oni prelazili kao drugi Slavjani, u mnogo godinah i hrpimice; već najednoč, vodjeni od knezovah, stupiše u zadunavske krajeve, Hrvati, pozvani u ime političke svrhe; Srbi, u ime političkoga poredka. Riečju, Slavjani mizijski i trakijski prešli su u neurednieh običnah, a Hrvati i Srbi s uredjenom vojskom.

I zato Hrvati i Srbi, čiem su prešli u nove svoje stanove, odmah su ustrojili gospodarstva. Ova gospodarstva bila su razdieljena na žúpanije i to sasviem malene: u sámoj primorskoj Hrvatskoj, i od sebe manjoj, nalazilo se jedanajst županijah; no uza sve to

[11]) Iz imena vidi se, da su u njem Slavjani stanovali; mora se pripomenuti, da je u staro doba Bielgrad spadao na Miziju i Bugarsku, a ne Ilirik.

Digitized by Google

ostala je svaka županija samostalna i imala je svojega vlastitoga gospodara, županа. Sve županije bijahu u jednom savezu, glava saveza bijaše knez i zvao se velikiem županom.

Gorjane.

Povjestna crtica od Ferde Filipovića

Na sjevero zapadnoj strani od Djakova ležeće ovo selo čini se, da je naseljeno bilo već za Rimljanah, sudeć po novcih, koje je kod groblja nalazio sadašnji preč. g. župnik Adam Filipović Heldenthalski. Toliko je medjutim ipak izvjestno, da je već god 1332. obstojalo pod imenom „Gara“, jer Keller, pečuhski predstavnik, u svom popisu njekih slavonskih župah spominje i župu Gara, i u njoj župnika imenom „Pavo.“ Tko je, kada je i zašto je ovdje grad sazidao, nezna se; a da je bio velik i dosta čvrst, vidi se na velikih grabah, na kojih su sada šljivici, i na zidinah, koje su se u polje protezale na četvrt ure, i koje danas Kamenište zovu. Od ovih zidinah neima sada skoro ni traga, jer sadašnji stanovnici upotrebiše za svoju potrebu i nje i zemlju. Porodica Gara gospodarila je u ovom selu više vjekovah, i razumrla se je najposlje u mužkom koljenu u braći Jobu i Mijatu. Iz ove porodice proizteklo je više plemenitih i zaslužnih muževah i za domovinu i za crkvu i za vladu. Tako su iz nje bili, izim drugih vriednih muževah, tri bana i dva palatina; a ponajviše su uspomene vriedni braća Nikole palatina: Ivan biskup zagrèbački i Vladislav biskup Vacki; oni su imali takodjer vlast da imenuju opate od Gotho (današnje Kutjevo). Njihova uspomena živi još i u prostom narodu, i to na njivi vlastelinskoj izmedju Ivanovacah i Satnice, koja se zove „Garov dol,“ Ovaj dol ima takodjer i povjestničku važnost. Kad su naime god 1386. 24. Srpnja na Jakobljevo kraljica Maria s materom svojom Elisabetom, udovom kralja Ljudevita, praćene od Nikole Gare, ugarskoga palatina, njegova brata Ivana bivšeg biskupa zagrebačkog, Blaža Forgača i drugih velikašah vraćale se iz Djakova od službe božje najkraćim putem, koji se i danas poznaje, nahrupe na nje već skoro pod selom u onom dolu

Digitized by Google

tri odmetnika: Ivan Horvat, ban Slavonije, Hrvatske i Dalmacije, njegov stric Ivan od Palisne vranski prior i Ivan ban od Mačve — u današnjoj Srbiji — s oružanimi četami, te pogubivši Blaža Forgača s većinom pratnje, pogubiše nakon snažne i dugotrajne odpore i palatina Nikolu i njegova brata, i odsjekavši Nikolinu glavu, poslaše ju čak u Napulj, udovi kralja Karle. Kraljice bile su pohvatane i preko Požege odvedene u Dalmaciju, gdje su ih buntovnici u Novigrad zatvorili, i mater kraljičinu pred kćerju zadavili.

Po smrti Joba i Mijata preda kralj Matia Korvin ovaj grad skupa s Valpovom i Šiklošem svojemu naravnomu sinu Ivanu, koji je poslje postao banom ciele Slavonije, Hrvatske i Dalmacije, i nosio naslov vojvode. Još za njegova života, po svoj prilici, kada je banom postao, dodje ovaj grad u ruke Lovrenca, vojvode od Ujlaka (sada Ilok). Ali na zapovied kralja Vladislava, jer se je od njega odmetnuo bio, otet mu je opet i to oružanom rukom 8. Siečnja 1493. I u ovo je vrieme valjda ovaj grad, ako ne posve, a ono većinom razoren, jer se nezna, kod koje druge prigode i od koga da bi to učinjeno bilo. Poslje ovoga dogodjaja nezna se takodjer, komu je predan; ali svakako opet banu Ivanu Korvinu, jer je po njegovoj smrti 12. Listopada 1504. zapao kao perćija Gjurgju vojvodi Brandenburžkomu, za koga se je njegova bez djece ostavša udovica Katarina, rodjena Frankopan, udala na zahtjevanje kralja Alberta. Ovaj živivši razpušteno brzo skonča. A za njim predan je valjda djakovačkim biskupom, koji su već onda stolovali u Djakovu.

Od ovoga vremena nespominju se u povjestnici Gorjani do god 1537. Slavonija bila je skoro sva pod turskim jarmom, osim njekih predieljah današnje županije Osječke. Soliman nemogavši to podnositi, zapovjedi Mohamed-paši Jajaogli beglerbegu smederevačkomu, da neprestanim plačkanjem svoje susjede uznemirljuje i slabi. Da se tomu zlu doskoči, skupi Ivan Kacianer 16.000 pješakah ponajviše Čehah, Korutanacah i Kranjacah i 8000 hrvatskih i slavonskih konjanikah, i tako se zametne krvavo vojevanje. Nu nevještina učini, da je tolika vojska uzmicanjem od Osieka i Erduta preko Vuke, gdje je na mostu štetovala skoro sve svoje topove i čžebanu, hametom potučena bila medju Djakovom i Vrbicom 1. Prosinca. U ovom boju pao je sa najhrabrijimi svojimi junaci odvažni Pavo Bakić,

Digitized by Google

koga su njegovi konjanici zvali ocem svojim, i koji se je toliko putah odlikovao za obsjednuća bečkeg i kisečkog, te si ime osvjetlao i ovječio u narodnoj povjestnici; koji je neprijatelja bježećeg izpod bečkih zidinah valjano propustio, i koji je na ravnici novo mjestanskoj posve uništio žarače i jahače Kasim-pašine. Povukavši se odavle utabori se ostavša vojska na ravnici medju Gorjani i Širokim-poljem, gdje se je utaborio takodjer i Jajaogli Mohamed sliedeći uzastopce Kacianera. Budući da su iz ove ravnice bila samo dva izmaka, odluči Kacianer poslje duge prepirke, da se lievim putem, prosejčenim kroz šumu, povuku u Valpovo, nu još istu noć pobježe bivši harambaša Ladislav More sa svojimi u svoj grad Jelizabet, t. j. Djevičin u današnjoj župi drenjanskoj, koji je ne daleko od Mandićevacah na briegu u šumi. Isto uradiše i Ivan Ungnad i biskup Šimun Erdödi sa Stajerci, a pred zoru pobjegnu Ljudevit Pekri vodja hrvatskih konjanikah i Kacianer, vodja Kranjacah i zapoviednik ciele vojske; ali sami bez svojih četah. Tako ostavljeni od svojih najglavnijih vodjah, upuste se našinci ipak sutra dan u krvavi boj, u kojem su hrvatski i slavonski konjanici i Česi do noge sasječeni bili, dočim je njihov vodja Albert Šlik taki u početku boja pobjegao. Ostali su koje u sužanstvo dospjeli, koje na sve strane razpršeni tako, da i traga nestadè cieloj toj 16.000 bivšoj vojsci.

Kod ove prilike nespominje se, da li su Turci i selo Gorjane zauzeli, ili još možebit prije, nego se samo veli, da su odavle otišli k Valpovu. Isti Istvanfi veli, da se je Turčin samo kod bogatog trgovišta Gorjan — opidum opulentem — utaborio i k Valpovu otišao, niti išta spominje o gradu Gari. Od tuda se može suditi, da već onda grada nije bilo.

Za vrieme turske vlade u Slavoniji nezna se tko je u Gorjanih gospodario; a po svoj prilici spadali su pod djakovačke paše: Hassi, Ibrahim i Kaston. Samo oko svršetka turskog gospodstva u Slavoniji nalazi se u podost velikom rukopisu presv. djakovačkog biskupa Petra Bakića, pisan god 1725., da kod izagnanja Turakah iz Slavonije g. 1688. po generalu Dünevaldu, njihov posljedni gospodar bijaše Jajabeg, koji je prebivao u kuli. O gradu nije ni spomene; a čini se, da je ista kula sazidana iz opekah njekadašnjeg grada. Ova

Digitized by Google

kula bila je sagradjena na tri tavana i pokrivena daskom: dole je bila oružnica, u prvom kanatu prebivale su sluge, u drugom Jajabeg, a u najgornjem bio je harem. Po izagnanju Turakah zapališe carski vojnici ovu kulu, te joj tako ostaše zidovi zapušteni tia do god. 1751. Tadašnji djak. biskup Jozo Antun Čolnić nadozida još jedan tavan iz prisne cigle i pokrivši ju opet daskom obrati ovu kulu u žitnicu; nu jer se je radi tjesnoće u njoj žito kvarilo, zapusti ju opet, te zatim je ljeti po njoj plandovala marha, a seljaci su odbijali cigle i metali ih pod kazane (rakijske kotlove.) Njeki krčmar Ivo Tomešić ugradio ju je u svoje dvorište, te je u njoj pekó jarce.

Tako je stajala ova kula tia do god. 1836. Iste godine pojavi se kolera u ovoj župi, te sadašnji župnik i začastni kanonik Adam Filipović Heldenthalski nagovori svoje župljane, da učine Bogu zadužbinu, i da obrate ove zidine u crkvu. Privolivši svi radostno na ovaj predlog umoliše od prijašnjeg presvietlog biskupa Josipa Kukovića iste zidine, te snimivši sav zid od prisne cigle i jošte jedan hvat od pečene obratiše njekadašnji turski stan u liepu crkvicu sv. tri kralja na veću slavu božju i na uspomenu prošlih vremenah. Vrata kroz koja se iz sakrištije u crkvu ide, bila su od poldneva; gdje je sada radi svjetlosti prosječen prozor, išao je dole kroz zid kanal, kamo su iz drugog kanata i trećeg livali vodu, koju su bule i ostali potrebovali za pranje. Vele da ima u istom kanalu njekakova posuda, u kojoj su valjda avdes uzimali, nu da se nedade izvaditi. Vrh gornje gredice od kora, na koju se sviet naslanja, bio je dimnjak. On je sada zazidan, al se još pozna na tavanu, gdje je sada podignut mali zvonik od istih onih ciglah, koje su s kule skinute. Ciela je sgrada u ostalom izvana kao i prvašnja kula, crna s kupa s tornjem, izim sakrištije, koja je nadozidana iz nove cigle. Osim toga prosječena su dva prozora, kraj kojih su još četiri mazgale; a od puta provaljena su vrata, kroz koja sviet unilazi u crkvu.

Njekoč su bile u Gorjanih tri crkve: župna crkva sv. Jakoba apoštola od drveta, stajala je u dvorištu sadašnjeg župničkog stana, druga je bila sv. Petra apoštola, gdje je današnje groblje. Zidine ove crkve stajale su po sve čitave do god. 1773., a i još im se

Digitized by Google

traga nalazi. Treća je bila sv. Klara na prijašnjem kameništu, a sada u šljiviku Perića. Kad je god 1832 ovo kamenište orano, da se posadi šljivik, izkopani su temelji ove crkve. Ona je dužinom ležala prama poldnevu, imala je 10 hvatih dužine, i morala je biti gradska, jer je medju grabami. Od istog zida izoran je komad odlupljene i naslikane mazi, i nalazi se u sadanjeg župnika. Nuz zid ove crkve izkopane su kosti jakog i košćastog čovjeka. U šljiviku njekog Andrije Ivanovića nalazio je sadanji g. župnik mnogo puščenih zrnah, odkuda sudeć, morala je ondje biti kakova bitka, za koju se nezna, — može bit već od onog vremena, kada je grad Gara oružjem zaokupljen od iločkog Lovrenca.

Kada je ovo ime Gara u Gorjane promienjeno, nezna se. Po mom sudu mora da ovo ime dolazi od prastarih vremenah, koje je postalo od položaja na brežuljku, ili na maloj gori, okolo koje još više ima takovih brežuljakah, te se je s vremonom promienulo u Gorjane. Dapače ja bi rekao, da se je tako selo od svog postanka zvalo, i samo da se je grad zvao Gara od porodice, na koju je spadao. —

Sevastopoljske slike.

od Iv. F—ć.

I.

Izkrcanje zapadnjakah kod Eupatorije.

Nije tomu dugo, da su mal' ne cieloga svieta obraćene bile oči na mali ruski polnotok Krim, gdje su se slegle bile oriaške sile, s jedne strane Rusia, a s druge Engleska, Franceska i Turska, a potlam i Sardinija. Stekle su se najvrstnije glave i junaci ponajbolji skoro ciele Europe, da junačku pokušaju sreću; i bojak se zametnuo strašan i krvav, kakovu nije pametara, od kako je svieta i vieka. A kako rekoh, sav ostali sviet pozorno je slušao sve glasove s tog' bojišta, i nije bilo čovjeka, kog u srce nebi duboko dirao bio ovaj

Digitized by Google

ili onaj dogadjaj. Svakoga su dogadjaji zanimali, jer svaki se je nječemu odatle ufao, nječemu nadao. Te nade doduše bile se veoma različne; nu u tom su se ipak sve slagale, da su se svi nadali, da će tim ratom, ako baš i ne posve rešeno biti tako zvano istočno pitanje, a ono da će se ipak znamenito promienuti stvari na istoku; te da će onda i za naš kako duševni tako i obrtni život posve novo nastati doba. I doista da bi tako i bilo, da se je sve sbilo, kako su ljudi želili i gatali! Odtuda ona važnost, koju su svi u taj rat polagali, i zašto su mal' ne svi željno izgledali plodove njegove. Ali mislimo, da nećemo pogrešiti, ako reknemo, da su se i svi u svojih nadah bar ponješta prevarili. Jer počem je taj kobni rat sada prestao, nečini nam se da bi on sbiljam imao posljedicah, koje bi duboko zasjecale u državni ili družtveni europejski život.

Medjutim ovaj je rat svakako znamenit, veoma znamenit, pa ako i ne svojimi posljedicami, a ono svojim oriaškim pojavljenjem, u svakom obziru u povjestici do sada bezprimjernim. Zato mislimo, da našim čitateljem neće neugodno biti, ako im u kratkih slikah predstavimo najvažnije ratne dogadjaje, koji su se sbili okolo Sevastopolja, oko kog se je sav taj rat usredotočio bio, a i dovršio.

Ogromnom brodovnom silom izadjoše saveznici na mejdan junački. Sva dosada se sbivša pomorska poduzeća nemogu da se ni iz daleka sravne s ovim. Grčko brodovlje protiva Troji ili Olegove protiva Carigradu prave su igračke prama ovomu; a sveta armada španjolskoga kralja Filipa II., s kojom je on hotjeo da zaokupi Englesku, i prelazak Bonopartin u Misir, ni sluga mu nisu. Do 850 bojnih i prevoznih brodovah, na kojih je bilo preko 120.000 ljudih, 5.000 konjah, silna množina topovah svakovrstne težine i veličine s potrebnim topničtvom: spravom, streljivom i hranom — krenulo se je 11. rujna 1854 od zmijskih otokah gdje se je sakupilo bilo brodovlje, da odjadri, kamo je odredjeno bilo. Na čelu ovoga poduzeća bili su: s franceske strane Maršal Armand Jac ques Le Roy de St. Arnaud, vrhovni vodja franceske kopne vojske; a s Engleske Lord Raglan, koji je opet zapoviedao engleskom kopnom vojskom. Sa sjedinjenimi francesko — engleskimi brodovi upravljahu franceski Admiral Hamelin, i engleski Admiral Lord Dundas.

Digitized by Google

Sretno su putovali saveznici, i već 12. u jutro ukazaše se željno izgledani žali poluotoka Krima; a 13. rujna u podne usidre sé brodovi jednu milju od Eupatorije.

Bez da su nagazili na kakove velike zapreke i neprilike, izuzamši neznatno čarkanje s malom jednom ruskom četom, koja je ne daleko Eupatorije bila, započmu se saveznici 14. izkrcavati. Sve je išlo u najboljem redu, a može se reći i brzo, jer su već u podne istoga dana na kopno izkrcana bila tri odjela (divizije) franczke vojske sa 18 topovah s potrebnim streljivom, a francezka zastava se je već od jutra ponosito vijala na ruskoj zemlji. Nješta sporije išao je taj posao u Englezah, koji su se malo više sjeverno od Francezah izvažali; ali takodjer u najboljem redu. Samo mal što nije general Sir George Brown dospjeo u ruske šake. On je bio jedan izmedju prvih, koji su stupili na kopno, i odveć se je naprvo usudio. Samo slučajno ne daleko desivša se englezka straža oslobodi ga Kozakah.

Izkrcanje dovršeno je bilo 18. ruj. Tim se je vojska od 62.000 momakah: 28.000 Francezah, 26.000 Englezah i 8.000 Turakah, smjestila u zemlji, koja je poznata bila već od prastarog vieka sbog svoje negostoljubivosti. I premda je sve liepo za rukom izpalo, a vojska savezna u obće najboljom nadom oduševljena bila, to su ipak i u njoj mnogi bili, koji su od sveg toga podobro zazirali i neponzdano u budućnost gledali. I sbiljam, kad čovjek vidi, kako su se lakim trudom izkrcali saveznici, a usuprot pomisli na strahovitu vojničku silu, koju je Rusija razvila tečajem toga rata, i da je ona kao povodna strana to podost izvjestno predviditi mogla iz politickog položaja zapadnih silah, dakle i predustresti: onda nezna čovjek uprav, što bi o Rusiji mislio, jer nemoguće je, da toliko političke konbinacije u nje nebijaše. Nu čujmo, šta o tom veli njeki franceski višji častnik, misli se princ Napoleon, zaključujuć opis izkrcanja:

„Mi navalismo na Rusiju, kao što njekoč navališe Normani na Siciliju, Pizaro na Peru, Ferdinand Kortez na Meksiko. Drzoviti ovaj čin probudio je u vojsci njeku neizvjestnu slutnju, njeki neopisivi nemir. Svaki se je odlučio, da izpuni svoju dužnost, i da što je moguće skuplje svoj život založi. Ali to je bjelodano, da mi ni jedne noći nebi prenoćili bili u Krimu, i da bi svi do jednoga u

Digitized by Google

more pobacani bili, da su ruski vojvode iole stvari unapred predvidjati znali.“ Tako govori franceski general, a mnogi zagovaraju Ruse, da im je nemoguće bilo samo i pomisliti, da bi se saveznici tako kasno, u mjesecu rujnu, prevesti mogli. Nama se nevjerojatno čini, da bi, što su saveznici izvesti naumjeli bili, za nemoguće smatrali Rusi, kojim je svakako boljma poznata morala biti narav crnoga mora, nogo li Francezom i Englezom. Neće dakle nikako stajati, što mnogi rekoše, da knez Menčikov nije vjerovao, da se saveznici na njega spremaju, kad to nitko živ u Europi sumnjao nije, i kad su to saveznici i njihovi javni organi očito u sviet trubili. Knez Menčikov je dobro znao za sve pripreme, koje su se činile u turskih pristaništih; ali on ih nije drugčije mogao da dočeka s onom silom, koja mu je na ruki bila. On je imao samo četiri pukovnije težkoga a dvie pukovnije lakoga pješačtva, u svem oko 24.000 momakah, zatim jednu brigadu lakog konjaničtva od 3000 momakah, k tome šest težkih i dvie lake baterije, u svem s Kozaci i s mornari do blizu 35.000. To je bila sva sila, koju je imao Menčikov. Ona je doduše strahovita bila svojim položajem u gudurah i po vrhunci Alme, koji su načičkani bili sa 64 topa, ali još uviek premalena naprama tako silnoj i izabranoj saveznoj vojsci. Nu da zašto dakle Rusija nije veću silu pripremila za doček saveznikah? Jedino zato, jer joj je to bila puka nemogućnost radi pomanjkanja željeznicah, kojimi bi joj bilo moguće na brzu ruku tamo dopremiti svoju vojsku. Jedino toj okolnosti imadu saveznici zahvaliti svoj sretni uspjeh; jer da su Rusi imali željeznicu iz Moskve bar do Odese, kao što su saveznici imali svoje silne parobrode, ili da su saveznici svoj prevoz kojom nesrećom po se odgodili bili za buduće proljeće, zaista da se oni u Krimu ni strnili nebi bili. To nam najbolje pokazuje to, kad vidimo, kako je strahovit boj bio oko Sevastopolja, kad su nadošle bile, sve tamo odredjene ruske čete. Šta bi istom bilo, da su one prispjele prije nego su se saveznici utaborili i svoje položaje utvrdili? Sreća i Bog po Francèze, Engleze i Turke, što Rusija u taj par premrežena nije bila željeznicami, kao što će po svoj prilici biti za dvadeset do trideset godinah! Nu njoj je to bila svakako pravedna kazan radi njene stagnacionalne politike zadnjeg četvrtstoljeća i nehajstva s kojim je gledala tehnički napredak zapada. Ako koji narod

Digitized by Google

s drugim revnovati želi, to mora gledati, da si takodjer prisvoji i koristi, koje drugi ma u kojoj struki postigne, inače će ga ovaj svakako nadkriliti; i za toliko u svakoj sgodi napredniji biti, za koliko više koristih posjeduje od prvoga. Francezi i Englezi bijahu za toliko napredniji nego li Rusi, za koliko više željeznicah i parobrodah nego li oni imadoše. Medjutim nam s druge strane ta okolnost najbolje dokazuje i to, da Rusija ni namjeravala nije na jugu zametati kakav zaokupni rat, jer da je to mislila, bila bi se svakako k tome dostojnije pripravila. Ali nerazborito je ipak bilo, što mislila nije na osbiljnije posljedice, kojim se je nadati mogla osobito od Franceske. Svatko je predviditi mogao, da će Franceskoj dobro došla biti svaka prilika za izvanjsko zaraćenje, samo da se zabave nestašni Francezi. To zahtjevaše već značaj franceskog naroda; on dugo mirovati nemože, i ako posla neima na vani, on si ga u kući traži. Slava je idol, komu se klanja Francez.

II.

Boj na Almi.

Znajući saveznici, kako je neznatna sila, koju Rusi na otvorenom polju imaju, imadoše namjeru, da čim se izkrcaju, odmah nanj navale, prije nego im stigne daljna podpora. Vjerojatna pobjeda, kojoj su se nadali, bila bi im otvorila put pod zidine sevastopoljske; dapače i isti Sevastopolj, koji ni iz daleka u taj par nebijaše onako utvrdjen, kao što je tek tečajem rata postao, možebit da bi lakom rukom dobili bili. I sbiljam, da je saveznikom sve za rukom izpalo, po svoj prilici da bi Sevastopolj zabušen bio. Medjutim opreznost vojvode Menčikova spasi čast ruskoga oružja. Nije li to dokaz, da je Menčikov ipak sve znao, što ga čeka, dok se je na Almi za doček pripravio bio? Da je dovoljne snage imao, on bi ih zaista dočekao i kod Eupatorije! —

Tek da su se saveznici bili izkrcali, imadoše mahom njeke neprilike. Maršal Saint Arnaud, koji je odabran bio za vrhovnoga zapovjednika savezne vojske, razboli se tako težko, da s nikim ni

Digitized by Google

govoriti nemogaše, a kamo li da obavlja vojvodske poslove. Sve naredbe i zapoviedi davaše i izvršivaše u tom slučaju predstojnik generalštaba gosp. Martinprey; i maršal nije ni najmanje udioničtvovao, dapače nije ni nazočan bio kod ove prve, ako i ne odlučne, ali ipak za obe strane veoma važne bitke na Almi.

Osim toga trpiše saveznici veliku oskudicu na drvih i vodi. Nu kraj sveg tog, počem su ipak do 19. svu bojnu spravu izkrcali bili, krenuše se toga dana prama Almi, i 20. u jutro stajahu naproti Rusom. Napadna osnova bila je sastavljena po Lordu Raglanu i generalu Martinpreyu.

Savenznici otvore boj oko 6. ure u jutro. General Bosquet na čelu svoje divizije, pomoćju parobrodah i s diviziom Canrobertovom, koja je uzastopce za njim išla, zauzme brežuljke s desna. Odavle udare obje divizije jurišem na lievo rusko krilo, i iza strahovite borbe, i jedino svojom mnogo pretežnijom silom podje im za rukom, da su Ruse natrag porinuli. U isto vrieme zauzme na juriš selo Alma divizija princa Napoleona, kojemu je još u pomoć pridodana bila rezervna brigada generala Forey-a.

Manje sretni bili su na lievom krilu Englezi, koji su najdragocenije vrieme izgubili svojimi pripravami. Oni su tek u 10. satih razvili svoje redove, a i tad su posve lagano naprvo stupali. Rusko konjaničtvo i nečekajući njihove navale, nasrne žestoko i natrag ih porine; a rusko topničtvo stane ih tada tako strahovito mlatiti, da su se bezobzirce povući morali preko Alme nadopunjenja radi svojih veoma razridjenih redovah.

Položaj savezne vojske bijaše u ovom trenutku veoma opazan. Da je Menčikov imao iole što više vojske, te da saveznikom sada odànuti nije dao, po svoj prilici da bi ciela njihova vojska u metež došla i izgubljena bila. A tko zna, šta bi se bilo dogodilo, da je sada na nje složno navalio i s onom silom, što ju je imao. Nu nepouzdavši se u se, stane on oklevati, što da počme; a to oklevanje spasi saveznike. Hrabra četa Zuavah nasrne bajonetami na Ruse, a u isto vrieme nadodju iznova divizije Lacy Evans i Brown, i potlam žestoka boja, u kojem se osobito odlikovaše strelci divizije Cathcartove i konjaničtvo generala Lucana, moradoše Rusi da se natrag povuku. —

Digitized by Google

Tako održaše saveznici bojište, a Rusi, neostavivši ni jednog topa, ostave u najboljem redu svoje pozicije uklone se izpred saveznikah. Kó što malo prije veoma opazan bijaše položaj saveznikah, isto tako bio je opet sada opazan položaj ruske vojske. Jer neima sumnje, da ona daljnoj navali nebi bila mogla odoljeti, da su samo saveznici svoju pobjedu dalje tjerali. Ali upravo ovaj prvi junački odpor spasi ju. Saveznici održaše doduše bojište svojom dvostrukom silom; ali ovaj strahoviti odpor, komu se ni iz daleka nenadaše, smetè ih. Oni počeše sumnjati o jakosti ruske vojske, i neusudiše se nastaviti svoje navale.

A ovo je upravo i bila namjera Menčikovova: neprijatelja sbuniti, odvratit ga od jurišanja na još ne posve pripravan Sevastopolj, i prisilit ga na dugotrajnu pravilnu obsadu, dok medjutim njemu potrebna podkrepljenja stignu. Počem mu se je pako činilo, da je to postignuto bojem na Almi, povukao se je natrag k Bakčisaraju, pozorno pazeć na daljnja gibanja neprijateljah. —

Strahovita je bila ova bitka. Najvećim junačtvom dielile su mejdan i jedna i druga strana. Od Rusah je koje palo koje ranjeno do 6000 momakah, a od saveznikah samo je ranjenih do preko 8.000 Medjutim premda su saveznici pretrpili skoro dvostruk gubitak, to su oni ipak održali bojište, jer su imali i dvostruku silu. I počem tako postigla nebješe odlučne pobjede nijedna strana, može se upravo reći, da su obje pobjedile. Rusi jer su postigli malo prije naznačenu svrhu; a saveznici jer su održali bojište, i jer konačno preprečeni nebješe, da dalje napredovati mogu.

III.

Dolazak u Balaklavu.

Počem su se saveznici malo razabrali, mrtvace pokopali, a ranjenike, neizuzam ni njeke zaostavše ruske, spremili, ili glede njih zgodne naredbe učinili, držali su bojno vieće, da odluče, što da se dalje radi. Medjutim je u mnogih ovaj prvi sukob razpršio prenagle sanjarije o skorom zauzeću Sevastopolja, i sam Lord Raglan opirao se je, da se neposredno navaljuje na Sevastopolj, kao što

Digitized by Google

su to zahtjevali njekoji mladji franceski generali, jer je samnjao, da bi to za rukom izpalo, dok Menčikovova vojska posve uništena nije. Napokon bi zaključeno, da se k rieci Belbeku krenu, a odandle da se, što moguće bude, primiču pod zidine sevastopoljske. Kako domišljeno, tako i učinjeno! 23. ruj. u jutro rano krenu se saveznici k Belbeku. Ali ušće Belbeka i lievi žali bili su jako utvrdjeni; tako da bi samo velikim gubitkom moguće bilo prelazak si izvojevati. Da si taj novi gubitak priuštede, odluče da Belbek obidju, rieku Črnaju izvan topometa predju, i na visokih kerzonskih ravnicah, na južnoj strani, utabore se i učvrste. Odtale su naumjeli bili, da će pomoćju svoje flote pravilnu preduzeti obsadu, i s vremenom tvrdju zauzeti, jer da bi im to naprečac jurišem za rukom pošlo, to im se je već nevjerojatno činilo, premda je o tome još uviek sanjao bolestni maršal Arnaud.

Tako je i bilo; 25. i 26. obidju saveznici Sevastopolj. Smjeli i upravo reći drzoviti ovaj put sretno im za rukom podje. Kao čudom njekim dospije savezna vojska 27. ruj. na večer u svoj naumjeni položaj, južno od Sevastopolja, izmedju Balaklave i Kerzoneza, te se prije svega obkopa i utvrdi. Znamenito je, što o ovom putu govori njeki Englez: „Primicanje vojske u Balaklavu na očigled strahovite tvrdje, koja je dubkom napunjena bila vojskom i topovi, strategički uzeto, jedan je izmedju najsmjelijih pokretah, koji su igda u ratu izvedeni. Put tamo vodeći veoma je uzan i obkoljen od sviuh stranah ili gorami ili šumami, tako da nam je neprijatelj lasno učiniti mogao neizkazanu štetu, dapače posve nas u tome i preprečiti, samo da je to slutiti ili za mogućno misliti mogao. Kroz guste šume i izmedju bregovah vidjali smo više putah kuće sevastopoljske, dapače i ciela oddjelenja vojske, koja su tamo amo hodala.“ I sbiljam, kad nebi znali, kako je malobrojna bila ruska vojska, to bi se čuditi morali, da su Rusi saveznike tako čitave propuštali; gdje im je to tako sgodna prilika bila, da dušmana malo u škripac uzmu. A moguće je, da je Menčikov i za pogrešno držao cielo to kretanje saveznikah, te im zato zaprekah ni činiti nehtjede. Ele bilo kako mu drago, sreća juuačka bijaše u ovaj par kod saveznikah, i oni se sretno dokopaše Balaklave. Balaklavu samu lakom su rukom dobili, jer njena luka prem-

Digitized by Google

da inače dobro utvrdjena, neimadjaše nikakova urednog vojničtva u posadi, nego samo 60 momakah gradskih stražarah. Ovi se dakako nisu dugo opirati mogli ovakovaj strahovitoj sili. Nu ipak su se dosta dugo junački držali, da kao što sami rekoše, ako i nebo odepru se, ali barem svojoj dužnosti zadovolje. S Balaklavom pako dobi savezna vojska siguran temelj za daljna svoja poduzeća, a u najgorjem slučaju, bili su joj barem njekoji brodovi osigurani, ako bi baš do gusta došlo, jer luka im je pružala podost sigurno pristanište za manje njihove brodove.

Nemogu da još ovdje nenapomenem, da kao što su se u ovom ratu izkazale obje strane izvanrednim junačtvom, požrtvovanjem i vještinom, da su nam isto tako dali takodjer prekrasnih primjerah čovječnosti prama hranjenikom i zarobljenikom; kakovih bi zaman tražili ma u kojem mu drago nedavno prošlom ratu. Isti toli razvikani Turci njegovaše najvećom skrblju zarobljene Ruse, svoje krvne dušmane. Dapače u mnogih slučajih izkazaše se mnogo čovječnijimi od istih prosvećenih Englezah, koji su strahovite zulume počinili privatnim i posve nedužnim ljudem i u baltičkom i u crnom a osobito u azovskom moru. Zaista radostno pojavljenje napredujuće čovječnosti! Izmedju mnogih takovih primjerah evo jedan:

Pred večer istoga dana, kad su saveznici stigli u Balaklavu, dovedu pred Lorda Raglana zarobljenog jednog Rusa, rodom Engleza, gospodina Uptona, koji je ponajviše rukovodio gradjenje utvrdjenjah i vodovodah u Sevastapolju. Lord mu naloži, da mu odkrije sve tajne tvrdje; nu ovaj mu na to posve odlučno rekne, da toga pod nipošto učiniti neće, veleć, da bi to za njeg kao Engleza posve nepošteno bilo, da izdade vladu, kojoj sada služi. I zbilja, Lord je, premda ga je u robstvu zadržao, i sam uvidio, da ga na izdaju siliti nemože niti kao Rusa, niti kao Engleza, i ostavi ga u miru, nit ga je dalje što izpitkivao. — Kolika razlika u postupanju s takovimi zarobljenici njegda i sada! —

Spomenuti imamo još i to, da je čim su se saveznici smjestili u Balaklavi, maršal Arnaud vrhovno zapovjedničtvo predao generalu Canrobertu; a on sam da je na brod sjeo, da se vrati u Francesku. Medjutim umro je prije nego je još i u Carigrad stići mogao.

Digitized by Google

IV.

Bitka kod Balaklave.

Za njekoliko danah, kako su saveznici zauzeli bili svoj položaj, dobije i knez Menčikov znamenita podkrepljenja, te pomaknuvši se naprvo zasjedne sjeverne brežuljke od Sevastopolja i desnu stranu rieke Černaje. Priprave za obsadu, 1. listopada započete, dovršene su bile 15. Prvo bombardiranje započme se 17., nu uz svu žestinu svoju bijaša ipak bez ikakova uspjeha. Topničtvo rusko odvraćalo je oganj saveznikah tako živo i vješto, da su se protovnici u čudu snašli, i njihovi brodovi bješe znamenito oštećeni od ruskih hitacah. Najveći gubitak Rusah bijaše još smrt Koznilova, jednog od najvrstnijih njihovih admiralah. Cielih sedam danah trajaše ta strahovita pucnjava, i zapoviednici zapadni uvidivši, da je njihovo gruhanje bez ikakove koristi, zapovjede 24. da se odustane od pucanja.

Tako bijaše pucnjava 25. već u svih stranah prestala; kad al eto ti jada po saveznike, začuje se urnebesno gruvanje od istoka, od kuda mu se ni nadali nisu. Kano munja zaletio se bješe ruski general Liprandi sa 32000 momakah, otme četiri rèdute, u kojih su bili Englezi i Turci, i zauzme čvrsti položaj na cesti vodećoj od Balaklave. Neima sumnje, da bi sada bili mogli saveznici opet stradati i propasti, da je Liprandi samo jačji bio. Iz cielog ovog ratovanja vidi se dakle to, da ako su saveznici gdje i bili sreniji, to su uviek svoju sreći zahvaliti imali jedino svojoj pretežnijoj sili i nepripravnosti ruskoj, i da Rusi ni u hrabrosti ni u vojničkoj vještini prvenstvo neustupaše saveznikom. Tako se indi i ovdje spasiše saveznici samo svojom brojnom većinom. Medjutim položaj njihov postadé ipak strašno opaznim, i mjesto juriša, kojega oni poduzeti namjeravaše, mal' da odasvuda obkoljeni nepostašè.

General Canrobert i Lord Raglan napuste na Ruse strelјce Vincenske i brdjane; ali badava bijaše sve njihovo jurišanje, svim svojim junačtvom i svojom žestinom nemogoše da iztjeraju

Digitized by Google

Ruse iz zauzetih redutah. Medjutim saveznikom nebijaše toliko ni do redutah, koliko do topovah, koje su Rusi tu zadobili. Vojnici bo nigda nesmatraju za toliku sramotu, ako izgube koje mjesto ili položaj, kao ako im dušmanin otme njihovo oružje. Zato zapovjedi Lord Raglan, da englesko lako konjaničtvo još jednoč navali na Ruse, i topove u svaku cienu opet natrag dobavi. Njih 620 izabranih junakah bješe odaslano, da izvrše ovu upravo rečeno manitu zapovied. I tako nastá kratka i strahovita borba, koja se svojim veličanstvenim pojavljenjem osobne hrabrosti i smjelosti naporediti može jedino s požtrvovanjem junakah Leonidovih i našega Nikole Šubića.

Jur se je bila utišala borba i po dolini i po brežuljcih. Tad na jednoč ukaže se na sried bojnog polja ova mala al odvažna četa. Bojne trublje trube, britki mači zvekću; a s obie strane ziju užasno ruski topovi. Pred njimi pružila se dva duga reda ruskog konjaničtva, postavljena za obranu dobivenih topovah. Ove redove imadé ova četica da prodre. Izprva stupaše sve polagano, zatim uz zvuk trubaljah sve brže i brže, dok napokon potegnutimi mačevi navališe na prvi red, konj na konja, junak na junaka. Strah i užas obuze priatelje i nepriatelje gledajući očevidnoj smrti izvržene ove junake, slušajući krš mačevah, vrisak konjah, jauk padajućih ranjenikah. Za njekoliko časovah ležahu stotine mrtvih pod konjih i izmedju konjah, koji se propinjući i vriščući tamo amo komešahu. Na jednoč se razstavi prvi red ruskoga konjaničtva. Ostatak engleskog konjaničtva nasrne na drugi ruski red. Ovaj ga junački dočeka, i natrag porine. Medjutim se je prvi opet sklopio i dočeka natrag bačene, a s rebarah ih topovi zahvate. Sa svih stranah obkoljeni boriše se oni kao razjareni lavi; ali spasenja im ipak nebijaše. Zaman plačuć moljaše general Bosquet, taj Achilles savezne vojske, da mu se dozvoli, da im u pomoć priskoči. General Canrobert nepripusti to nipošto, jer već prekasno bijaše; a Lord Raglan hladnokrvno gledaše, gdje mu najbolji junaci padaše kao žrtve njegove nepromišljene zapoviedi. I tako što izmače ruskom maču, to neuteče ruskim topovom, kojiuh gruvanje bijaše strahovito, bezprimjerno u povjestnici užasnih prizorah; ali užasnijega zaista da nije nigda bilo. Tomu mrcvarenju neima para, činilo se je, kano da se Davor (bog bojevah) upravo osvetiti hotjeo nad toli manitim junačtvom. I zaista

Digitized by Google

I zaista strahovita je bila osveta. Od sve momčadi povratiše se jedva 70—80 njih, i njekoliko konjah bez konjanikah; a Liprandi zadrža ipak zadobivene topove i redute, za koje su i potlam bila mnoga uzaludna čarkanja.

V.

Inkermanska bitka.

Da je znamenit morao biti gubitak saveznikah u balaklavskoj bitci, vidi se već odtud, što su zatim umuknuli svi njihovi topovi. Zapovjednici su tako rekuć hotjeli, da se nanovo posavjetuju o daljnjem svom djelovanju; a u tom da ih nerazstresuje bojna huka i buka. Osim toga ratnog gubitka, nadodju još i razne bolesti, koje im takodjer zadavaše mnoge jade i žalosti. A to sve proizvelo je u vojsci veliku nestrpljivost i veliko nezadovoljstvo, što je još opaznijim učinilo položaj saveznikah. Zato da se na skoro šta odlučna izvede, odlučiše savezni zapovjednici, da se 5. studena pokuša juriš na Sevastopolj. Na to ih pako još većma pobudi kasno godišnje doba i već približajuća se zima, za koju nimalo spremljeni nebijahu, da ju sprovedu na otvorenem polju. A upravo rečeno, toga su se oni ponajviše i bojali, i to ne bez razloga, kako će se potlam vidjeti.

Medjutim i ruski položaj bijaše neugodan. Gledajuć pripreme saveznikah za juriš, pobojaše se oni za svoju tvrdju, i da saveznike u tom što je moguće oslabe, a možebit i što odlučna postignu, odlučiše im predusresti i na nje izvesti obću navalu baš onaj dan, kad su naumjeli bili, da jurišaju Sevastopolj. A baš im je i sama narav na ruku išla, jer taj dan bijaše strahovita magla. Zorom dakle rano predju Rusi podost jakom silom preko Inkermanskoga mosta i preko Černaje, da zabuše Engleze, koje i sbiljam nepripravne zatekoše. U 7 satih u jutro zametne se boj izmedju Englezah i Rusah pod vodjenjem Soimonova sa 25.000 momakah. Za njim i lievo stajaše general Dannenberg, zapovjednik IV. sbora s mnogobrojnim topničtvom. Englezi su bili tako napadnuti s dvie strane, i nemogavši odoljeti silnoj navali, povuku se natrag izgubivši 11 topovah. Medjutim nadodju druge njihove regemente, i sa-

Digitized by Google

da se zametne jedna od najstrahovitijih borbah ovoga rata. Obie se strane tukoše najvećom žestinom, junak na junaka, s kundaci kad se pokršiše bajonete, dapače i šakami i istim kamenjem, kad kundaci popucaše. A gusta magla činjaše ovaj boj još užasnijim i ubitačnijim.

I nesumnjivo je, da bi hametom potučeni bili Englezi, da im oko 9. ure u pomoć priskočio nije general Bosquet. A i ova pomoć nebi ih bila spasila, da strahovito nepogrešiše vojvode ruske vojske. Ponajprije započeo je boj general Soimonov prešavši inkermanski most lievim krilom mjesto desnim, te sbor Danenbergov, koji odredjen bijaše da napadne desno krilo neprijatelja nemogaše ništa započeti. Drugo general Liprandi sa svojimi 22.000 momakah čekao je iza ledjah samo na bieg saveznikah, na mjesto da je i on učinio krepku navalu, čim bi zaista bio neprijatelja zabunio i u nered doveo. Napokon izliet posade na lievo francesko krilo bijaše preslab, premda su Francezi izgubili 15 topovah, koje im Rusi zagvozdiše. Da ruski vodje nepočiniše tako grdne strategičke pogreške, ili bolje rečeno, da su točno izvedene bile sve naredbe starca Menčikova, to bi saveznici, kako sami priznaju, ovaj par bili konačno poraženi. A i da su Francezi samo po ure kasnije u pomoć došli Englezom, ili da je izlet po sata prije iz tvrdje poduzet —Englezi bi bili hametom potučeni, bacili bi se bili na Franceze i obsadnicì bili bi od navaljućih Rusah natjerani u more. Rusi nepriznaju doduše tih pogrešakah; nu krivo čine, što bo čovjek za pogrešno priznaje, toga se drugi put čuva. A da su oni pogrešili, tu sumnje neima, jer neprijatelj je bio iznenada zateknut, sva ja sgoda bila za nje, a ipak nepostigoše odlučna uspjeha.

General Bosquet navalio je na desno krilo Soimonovo, kojega to malo sbuni, počem je računao, da će se u isto vrieme iz tvrdje navaliti na Franceze. Toga radi povuče se on u gudure na Černaji, gdje navalu na njeg ponovi general Cathart. Nu Ruši stajahu u najžešćoj vatri kao pećine, i tek kad uvidiše, da bi daljne mrcvarenje bilo bez ikakove koristi, puvuku se natrag u najboljem redu.

Kako je žestok ovaj dan morao biti, vidi se već odtuda, da su s obie strane stranom pali stranom ranjeni mnogi višjih častnici. Saveznici izgubiše generala Cathart, Strangways, Goldie de Lourmell

Digitized by Google

i de Cama; a Rusi generala Soimonova, koji je sbog dobivene rane na brzo umro. U strašnoj ovoj bitki poginulo je Englezom koje častnikah koje momčadi 2766, a Francezom 1500 dakle preko 4000 momakah; Rusom pako 2969. Ako se k tome uzme, da je svaka strana imala još mnogo vise ranjenikah, to se može jamačno uzeti da se je za svaku stranu broj ratnikah umanjio za desetak tisućih (hiljadah). To je zaista strahovit gubitak, kad se pomisli, da njim ipak ništa nepostiže nit jedna nit druga strana. Obie su se doduše hvastale, da su održale slavnu podjedu; ali kukavne su to bile pobjede, koje nikakove druge koristi nedonesoše nego li manjak od 10.000 poginuvših junakah i toliko ako još i ne više ranjenikah. Osim ako već i to za pobjedu uzmemo, ako se od neprijatelja nismo pobjediti dali! Onda je svaka neodlučena bitka dvostruka pobjeda, i u istinu su se obie strane pobjedom hvastati mogle. Jedina važna posledica bijaše ta, da su saveznici za sada odustati morali od naumjenoga juriša, i da su obie vojske za dugo vremena tako rekuć nesposobne bile za odlučno kakovo poduzeće. Tako se je i bez dogovora učinilo primirje, koje je trajalo mal ne ciele zime, za koje se vrieme, izuzamši pojedinih neznatnih čarkanja, nije sbila nikakova poveća bitka.

VI.

Crnomorske bure.

Znamenito je zaista, da kad Rusija dodje u kakovu stisku onda joj većinom u pomoć priskoči narav, te ju iz škribca izbavi. Tako ju n. p. god. 1812. izvanredna zima spasi od poniženja i inostranog robstva; a godine 1854. sročiše se i morske bure i zima i strahovite bolesti, da učine silnog jada neprijateljem ruskim, a osobito Englezom. A da je ta pomoć znamenita bila, vidi se već odtale, što je savezna vojska, silnimi timi udarci oslabljena već ozbiljno bila misliti počela o povratku svóm. I doista da bi zapadne sile svoje vojske natrag i povukle bile, da se je to samo kako s vojničkim poštenjem složiti moglo, i da su to dotični dvorovi iz političkih razlogah samo učiniti smjeli. To se morade još svakako odgoditi do sretnijeg kojeg udarca, što se je medjutim dogodilo tek iza skoro ciele godine danah.

Digitized by Google

Neće nam se, da ovdje navodimo sve podrobnosti ove borbe naravnih silah, jer to nam nedopušta ni prostor, niti je to bila naša namjera. Samo najvažnije dogadjaje u kratkih slikah narisati; to si preduzesmo, i zato si izabrasmo, da ovdje navedemo samo najcrnje jade, koje počiniše crnomorske bure od 12—14. Studena, i koji nam se čine, da će k tome najprikladniji biti svojim veličanstveno užasnim pojavljenjem.

Crnomorske su bure oduviek bile zloglasne, nu kao što je ova strahovita i užasna bila, nebijaše još nijedna, od kako je svieta i vieka. Visoki i ponosni carigradski minareti s pozlaćenimi krovovi, koji su doprije stoleća prkosili najžešćim buram, kršili su se kao slabe slamke, pokrivajući ljudstvo i kuće svojimi razvalinami. Gorostasne katarke (jarboli), predebeli konopi (gumini) i tisuć centih težka sidra (lengeri) engleskih, franceskih i turskih brodovah kod Balaklave, na Kači i kod Eupatorije pucahu kano tanki končići; a silni brodovi, ciele morske tvrdje, bijahu kano orahove ljupine tamo amo bacani, i u prah razmrskavane o kamenite žale i pećine crnomorske. Tisuće i tisuće junakah pogibe na brodovih, a mnogi padoše u robstvo Rusom, koji su na žalih dočekivali razbijene nesretnjake; neizmjerno blago i streljivo, zaira, odielo, gradivo za šatore i drugih vojničkih potrebštinah propadè u more. Samo Englezi računaje svoj gubitak na 20 milionah forintih, štono ga pretrpiše tom burom.

Toliko u obće o strahovitoj ovoj tragediji. Predjimo sad na pojedine njekoje prizore, i to ponajprije pogledajmo jedan takov prizor na ušću Kače. Osam franceskih brodovah, natovarenih ljudstvom i konji valjaju se po vodenih bregovih. Sve dvie a dvie padaju s vrhunacah pod oblake dižućih se valovah u bezmiernu dubljinu, koja se za čas opet pretvara u vrletni brieg, na kojem se užasno tamo amo komešaju razvaline brodovah, katarkah, ljudih, konjah, balvanah, dasakah, burinjah i kovčegah (sandukah). Od osam ovih brodovah razlupaše se četiri jedan o drugi, a četiri raztrgà bura, i pokopà ih u pučini morskoj. A od ljudstva, što se je spasiti moglo u barkah (povećih čamcih), padè sve u šake Kozakom, koji su na žalih bili. Oko takove jedne barke bilo se je pohvatalo do trideset ljudih, a medju njimi i jedna žena, koja je držeć se jednom rukom

Digitized by Google

čvrsto za barku, u drugoj nosila svoje diete. Strahovito bacaše bura barkom tamo amo, i iste neprijatelje na žalih hvataše groza gledajuć pretrpani lomni čamčić u čeljusti razjarene pučine, koja svaki čas pretiaše porazom i smrću. Jur se činjaše, da će spašeni biti, kad na jednoč silan talas udari o stienu barkom, i smrskavši ju na tisuće komadićah skupa s ljudstvom u bezdno morsko hitì i zakopà. Još jednoč ukaže se žena na površju užano zazvavši djetešce svoje, od kojeg ju rastaviše razjareni vali, i zadnjeg traga nestadè od osam ponosnih franceskih brodovah.

Luka balaklavska neima prostora za mnoge bojne brodove, zato je većina savezničkih bojnih i prevoznih brodovah, koji su se tamo nalazili, usidrena bila izvan luke. Morski žali su ovdje puste i strme pećine, koje se do 700 cipelah ovesno u visinu dižu, i to tako tik mora, da neostaje ni pedalj prostora, na koji bi se u slučaju brodolomlja spasiti mogli stradalci. Ovdje je bura o pećine razlupala osam najvećih prevoznih brodovah; i od 320 mornarah na ovih brodovih jedva se je spasilo njih trideset, svi ostali poginuše grozovitom smrću u morskih valovih. Ovdje propade takodjer najkrasniji bojni parobrod „Prince“, s cielom prtljagom, medju kojom je bilo 40,000 velikih kožuhah, ogromna množina pokrivačah, hlačah, natikačah (čarapah), rukavicah, suhog mesa, liekovah, praha i olova i 300 ljudih, većinom žene i djeca savezničkih vojnikah. Ovaj brod bijaše malo prije kupljen za 100,000 talirah, a na njem stovarena roba vredila je preko 3,500.000 talirah. Pripovjedaju da je njeki mornar, kad je ova morska tvrdja s jednog gorostasnog vodenog briega poletila na pećine, povikao svojim drugovom: „Hej braćo, još dva ovakova podvoza, pa ćemo gasit žedju ladnom vodom. Dajte da ju zagasimo rumom, po svoj prilici zadnji put!“ Sad je išla boca od ruke do ruke, a potom su se stavili svi u red, podigli svoje šubare, i baciv pogled k nebu, hladnokrvno očekivaše strahoviti svoj udes, komu kako im se činjaše, izbjeći nemoguće bijaše. I sbiljam, njekoliko trenutakah zatim, razprskà se ovaj brod na milione komadićah o ruske pećine. Skupa s ovim brodom propadè i brod „Resolute“ sa 18.000 centih praha. Za ovaj prah nećemo da mnogo jadikujemo, jer svakako je njegovom propašću spašeno njekoliko ljudih, kojim bi ovaj prah tečajem rata smrt zadao

Digitized by Google

bio. A nama je život jednog jedinog čovjeka dragacjeniji, nego li svih tih 18.000 centih toga smrtonosnoga praha. Žalostno je samo, da i taj gubitak nemogaše biti bez gubitka ljudskih životah.

Nu tko da opiše sve ove strahovite prizore, koji se sbiše na moru ovih kobnih i ušasnih danah. Time bi se napuniti dalo ne nekoliko listovah, nego ciela knjiga. Kao o berezinskom porazu, tako će i o crnomorskih ovih burah, kao o njekakovom čudu govoriti ljetopisi svih narodah dok je svieta i vieka. A Englezom će biti naviek ova uspomena strahovita, kao i Berezina Francezom. Nu to nebijaše još dosta. Počem je na pomorskoj sili svoj jed razgaliła ova strahota, obrati se i na kopnu silu, da i ovu ošine svojim težkim bičem. Izmedju Sevastopolja i Balaklave iza položajah saveznikah bili su porasapinjani šatori, premda ne u dovoljnom broju, ali ipak da je kadkada momčad u njih bar za njekoliko trenutakah odmoriti se i odpočinuti se mogla. Nu i ovi izčeznuše za njekoliko urah noćju izmedju 14. na 15. Studena. Strahovitim bjesnilom obrati se amo bura, počem je na moru uništila, što je samo uništiti mogla, i stranom ih sve ili poruši ili raztrga i raznese, da im i traga i glasa nestadè. A i time još ne posve zadovoljna, udari sniegom i gradom na spavajuće, bdijuće, zdrave, bolestne i umirajuće, te mnoge prije reda pokrije bliedim mrtvačkim pokrovom. K tome svemu navale još i Rusi sa svih stranah na saveznike. S jedne strane bura sa svimi svojimi strahotami, a s druge opet silni neprijatelj s gromovi svojih topovah i lumbaradah. Već nastadè obća smetnja, i o dlaki visjaše spas savezne vojske, kad ipak za rukom podjè opreznim zapovjednikom, da u odsudnom trenutku povratiše red, te navali odoliše bezprimiernim požrtvovanjem i neizkazanom dotrajnošću i hrabrošću svojih vojnikah.

Tako se dovrši ova žalostna tragedija, kojoj u vojničkoj povjestnici prvenstvo preotima jedino poraz Francezah g. 1812. Dočim je medjutim učinak i jednog i drugog skoro jednako poguban bio za neprijatelje Rusah, to je ipak ovaj drugi za Rusiju ostao mnogo neodlučnijim, jer njeni neprijatelji nebijahu još ni iz daleka tako iztrošeni i njihove sile tako izcrpljene, kao što to g. 1812. bijaše. Odtud razlika izmedju jednog i drugog poraza! Medjutim i Rusi su težko patili ovom burom. Ona i njih smetè, da krepkije izvesti ne-

Digitized by Google

mogoše svoju navalu; ona i njim na stotine zakopà kolah s prtljagom i čžebanom u stepah i močvarah krimskih. — Činjaše se, kano da božanjstvo, dočim jedne kaznijaše, i drugim pokazati hotijaše, kako ono u obće mrzi, odsudjuje prolievanje krvi najmilijeg i najsavršenijeg njezina stvora. —

Konac do godine.

Stoljetna svetkovina

reda Marie Terezije.

p. I. F.

Prva stoljetna svetkovina reda Marije Terezije ima dvojstruko znamenovanje u austrijskoj povjestnici. Red je ovaj-prvo-već obće priznan za prvi vojnički red u cieloj Europi, što zahvaliti ima svojim zakonom, koji i dan danas za uzor služe sličnim vojničkim odlikovanjem. A drugo zaveden je od gospoje, koja je neizmierno mnogo dobra učinila za Austriju. Svetkovina je ova dakle bila ujedno i svetkovina za cielu Austriju na uspomenu previšje začetnice. I kod nas južnih Slavenah svetkovana je ona po mnogih mjestih najvećom slavom; te zato će zaista svaki domorodni čitatelj radostno primiti ovo njekoliko redakah, u kojih nakanismo nješto približje progovoriti o previšjoj začetnici toga reda, o njegovu znamenovanju, i o napomienjenoj svetkovini.

U vrieme kad je car Dragutin VI., zadnji mužki potomak kuće habsburžke, carevinu pradjedovah svojih ostavio bio Mariji Tereziji, bijaše politika europejska u njekom osobitom komešanju. Počelo se je naime sumnjati o stavnosti obstojećega reda, i slutiti, da naskoro kakve takve prevrtanije biti mora. I sbiljam pojaviše se mnoge europejske sile s namjerom, da razruše austrijsku carevinu, te mišljahu, da je k tome sad najsgodnije vrieme, počem nutrnje stanje države podost poremećeno bijaše. Ali dobri duh Austrije, koji je uviek s njom i njenimi vladari, kad je najveća nužda i nevolja, spasi ju od propasti i razsula. O životnoj snagi države i o odvažnosti njezine velike vladarice raztepoše se neprijateljske sile, i Austrija izplíva iz tog kobnog rata sjajnijom, nego li je igda prije bi-

Digitized by Google

la, te zauzé medju europejskimi velikimi silami ono mjesto, koje joj ide, i koje i dan danas zauzimlje.

Kad je Marija Terezija poprimila vladu 20. listopada 1740. g., imala je 23 godine, i njeki povjestničar piše o njoj sljedeće: „Ona bijaše odgojena prosto i strogo, a i obuka joj nebijaše podpuna. Povjestnicu je učila samo poleg jednog i to zastarelog povjestničara. Ali nje zdravi i okretni duh i to malo stostruko je razplodio, te je za cielog svog života nadahnjena bila višjim oduševljenjem. Mislio je sviet, da je slaba i mlada ženska; nu kako sasvim drugčijom pokazà se na kormilu vlade. Ona ga shvati i ravnaše njim krepčije i okretnije nego li ikakov muž. Inostrani popečitelji divljahu se, kako samotvorna i radena bijaše; kako smielo odbijaše sva zahtjevanja, koja od nje sa svih stranah tražijahu; kako na sve sgodno i krepko odgovaraše; kako u svem i svačem jezgru shvaćaše i najzamršenije okolnosti u proste i jednostavne razmrsiti znadijaše. U nje se nije moglo upaziti prevagajućeg uticaja ovog ili onog popečitelja; čovjek ju je mogao osvjedovčiti, ali ne rukovoditi.“

Marija Terezija bila je jako srećna u izboru svojih ljudih, i ovi ju nisu nigda varali, nu i ona je njim zahvalna bila, te ih je često odlikovati običavala svojim priznanjem.

Sve ljude, koji su stekli bili kakovih zaslugah za javno blagostanje, znala je ona upotrebavati, i stavljala ih je svagdje u pročelja.

Vojničku upravu s tadanjim ponješto tromim dvorskim vojnim viećem sa svim je preustrojila, i Miroslav II. kralj pruski piše o tom: „Tim nastojanjem postiglo je vojničtvo u toj zemlji savršenstvo, koje za nijednog austrijskog cara neimadé; i žena oživotvori osnove, koje bi se dolikovale najslavnijim muževom.„

Topničtvo je njezinimi uredbami popravljeno tako, da je postalo najboljim svoje dobe; vojnički zakoni budu svuda uvedeni: oboružanje promienjeno i poprimljeno mnogo koješta, što se je u vojsci Miroslava II. pokazalo, da je napredno. I našoj junačkoj i slavnoj krajini dadé Marija Terezija uredjenje, koje se je potlam sve boljma i boljma ukrepljavalo, tako da i dan danas podpuno služi svojoj svrhi. Kod sveg toga bijahu joj na ruku grofovi Caun, Lasci Haddik. Osobito pako bijaše Marija Terezija brižljava za svoju voj-

Digitized by Google

sku za ratnog vremena. Pa zato ju je i njezina vojska veoma štovala, te joj dadé za uspomenu skovati novac s nadpisom: „Mater castrorum.“ Nadalje je podizala kuće za invalide, vojnička odhranilišta, kao što je Novomjestansko od god. 1752. i ingenieurska akademija od god. 1754. Timi vojničkimi i podobnim gradjanskimi reformami steče Marija Terezija slavu, koja ju sada i koja će ju i nadalje nazivati velikom Caricom.

Kao što spomenih, politika tadanjeg vremena bila se je uskolebala. Radi Nizozemske kockali su se najviše pomorske sile i Austrija, i to bijaše uzrok, što su prijateljski odnošaji medju timi državami bivali sve lošiji, i što napokon Marija Terezija s Kaunicom odluči, da se s Franceskom užje sdruži. Sve je bilo mudro osnovano, i do god. 1756. nije nitko ništa ni slutio o tom niti šta znao, do jedino obostrana dva pouzdanika. Savez se napokon sklopi mjeseca svibnja 1756., i sad Miroslav II., poleg svog načela, da je pametnije, da on drugog predusretne nego drugi njega, napadne iste godine pod jesen u Saksoniju, te započme rat bez ikakovog običnog navještenja. Kako je poznato, taj rat trajao sedam godinah, i nije bio rat samo izmedju Miroslava i Marije Terezije, nego izmedju svih državah, koje su se zauzele za ovu il onu stranu; niti se je vojevalo samo u Šleziji, Českoj i Saksonii, nego svuda i svagdje, gdje kod su se stranke sudarile.

Već od duljeg vremena bila je naumjela Marija Terezija, da za svoje vojničtvo zavede red, te je dala da se i zakoni sastave.

Kad eto ti 18. lipnja g. 1757, gdje general Daun kod Kolina prvi put pobjedi Miroslava, te misao o njegovoj nepobjedimosti razprši. Ta pobjeda probudi obće veselje u Beču; uspomeni novci dadoše se kovati; Daun i njegovi častnici bješe svakojako odlikovani, a Marija Tarezia zavedé na slavu toga dana spomenuti vojnički red Marije Terezije.

Premda se je Miroslav tješio radi te pobjede, misleć, da se i jedan put izgubiti može, kad se sedam putah dobije; ali ipak moradé čistac iz Češke, jedino radi te jedne izgubljene bitke.

Vidimo dakle, da je ustanovljene toga reda svakako spojeno s velevažnimi uspomenami, ter su vriedne i dostojne veleljepnosti, s kojom se proslavi ta prva jubilarna svetkovina godine 1857.

Digitized by Google

Osobitom slavom proslavljen je taj dan za Slavoniju u Osieku. Sam presvietli djakovački biskup Josip Strosmayer došao je tom prigodom u Osiek te je odsluživši svečanu službu božju, rekao uparadjenomu vojničtvu slovo, puno ljubavi i oduševljenja za cara i prejasni carski dom. Nu dakako da se nigdje nije većom slavom proslavio, niti proslaviti mogao taj dan, kao što u samom carskom gradu Beču. Tamo bjehu k toj svetkovini pozvani svi vitezi toga reda, a od svakog vojnog sbora ciele carevine po njekoliko predstavnikah koji su izabrani bili većinom izmedju odlikovanih častnikah i prostakah. Tako je dakle u njekom pogledu u Beču sabran bio najizbraniji cviet ciele austrijske vojske. Osim toga poznavajući važnost svečanosti bila su nazočna i sva odhranilišta, da tako i pridorastak austrijske vojske pobudjen bude nasljedovati ove junake; te ono isto biti, što su oni bili za svoju dobu, za Mariju Tereziju i za sve buduće vladare tia do njihova praunuka cara Franje Josipa.

Daljne podrobnosti te svetkovine zaista su dovoljno poznate iz Novinah, i zato ćemo mimoišavši ostalo napomenuti samo to, da je za viečnu uspomenu toga dana skovan uspomeni novac, i da je medju sve viteze i ostale uzovnike razdjeljena bila tiskom izišavša povjestnica reda. Ta povjestnica spisana je podporom i nastojanjem kneza Meternicha, koji je kancler toga reda; i uvod za dobu od god. 1812. napisao je knez sam. Njihovo pako Veličanstvo car Franjo Josip, kao velemeštar, dostojao je premilostivo sám primiti posvetu toga djela.

Ako pobližje to djelo razgledamo, diviti se moramo velikomu razvitku moralne snage, koja se je u raznih ratnih položajih očitovala kod ukupnih redovnjakah. Požrtvovanje, razboritost i srčanost tako su spojene, i krepko opisane, da ova knjiga živahnije govori, nego li svi kameniti spomenici.

Podjelenje reda neograničuje se niti čašću ni rodom; svaki častnik može ga zadobiti, ako ga samo zasluži. A da li ga je vriedan, to sude samo vojnički sudrugovi, i osobito odlikuju se tim redom takovi čini, koji potrebovaše i hrabrosti i odvažnosti, i koji se bez odgovornosti nisu učiniti morali. Neka bi mladi vojnici pomnjivo i pozorno čitali tu knjigu, te nastojali, da se danas sutra i na njihovih prsih zasjaju znaci toga reda s nadpisom: „Fortitudini!“—

Digitized by Google

Životopisi.

Gjuro Haulik Varaljski,

složernik sv. rk. crkve, prvi nadbiskup zagrebački itd. itd.

od S.—N—y.

Svaki narod, komu je iole stalo do vrline svoga značaja, ponosi se slavnimi muževi svog roda svakiput, i svagdje, gdje bi se zgodna prilika pružila, da ovih slavna djela na vidik iznese, te pokazav ih razsudjujućem svietu steče za nje diku, a za se dobar glas. Neću promašit nimalo, ako reknem, da se u djelih velikih muževah kojega mu drago naroda zrcali ona značajnost, bistrina i uzvišenost umnih plodovah, koja se iz duševnih svojstvah i proste ali čiste mudrosti narodne kao iz valjana zametka i zdrave jezgre bi hreć u njihov duh sali; što opet plodni mislokrug njihov skladno i liepo ujediniti te svietu predočiti znadé. Riečju slavni muževi svjetlaju obraz svemu narodu, kojega ime nose, pa s toga treba, da ih narod pozna, da ih slavi; da se s njima kao nosioci svoje dike, znanja i naobraženosti ponosi i čast im uzveliča. Izmedju mnogih velikih umnih muževah našega vieka, kojino ponikoše iz slavske loze i kano jasno sunce obasjaše cielokupnu dražestnu i milu slavsku domovinu, bez dvojbe prvo mjesto zauzimlje Gjuro Haulik Varaljski, stožernik i nadbiskup zagrebački.

Uzvišeni taj i glede svojih duševnih prednostih obće poznati—u svojoj struci riedki muž, rodi se u Komoranu g. 1788. te svršiv niže, više i bogoslovne nauke bude redjen za misnika g. 1811. Sprva preuze skrb duhovnu u Trnavi, štono leži u Požunskoj županiji u Ugarskoj, gdje svojom umiljnom blagotom i usrdnom brigom, kojoj valja para tražiti, predobi za se srca viernih, te tako živim primjerom krepostna života više poluči, no mnogi drugi pastier duhovni spasonosnim istina slovom božjim, nu suhoparnim predavanjem i neproiztičućim iz ćudoredna i o vjeroistinah sniženo osvjedočena srca. Ogrlivši stališ svećenički, do skora mu se pruži prigoda, da može u ičemu svojoj domovini pruditi.— Kratko naime izteklo vrieme i on bude pozvan u Budim, gdje je za onaj čas bio vikariat, te imenovan najprije arkivarom, docnie bilježnikom a konačno tajnikom,

Digitized by Google

koju je služba sve do g. 1820 valjano i točno obnašao. — G. 1826 pozva pokojni stožernik prabiskup Rudnaj umna mlada svećenika u svoj dvor, te ga imenová prvim svojim tajnikom, koju je službu tolikim zadovoljstvom i obazrivošću obavljao, da je poslje pet godinah postào kanonikom o boku. Nakon šest godinah, koje požrtvova toj časti, postane g. 1830 savjetnikom namjestničtva ugarskoga i naslovnim biskupom, a odmah sliedeće godine savjetnikom dvorskim i izviestnikom ugarske dvorske pisarne u Beču. — Za toga se izpraznila prepoštia zagrebačka, koja bude g. 1832 Gjuri Hauliku podjeljena. Tako je minulo pet godinah, u to blage uspomene pokojni biskup Škenber Alagović — predšastnik našeg uzoritoga stožernika -zamieni ovaj život s boljim, a biskupska stolica zagrebačka osta bez pastira. Nu volja i providnost božja nadomjesti brzo sjajnim načinom taj gubitak. G. naime 1838 zasjedé na stolicu slavnih biskupah zagrebačkih naš uzoriti stožernik te preuze s pouzdanjem u Boga bremenito upravljanje biskupije i povjerena si stada viernih; a malo zatim imenovan bi tajnim savjetnikom. Uz tu crkvenu visoku čast bijaše on i namjestnik banski u sjedinjenih kraljevinah, i tu čast je dvaput-ukupno kroz osam godinah-obnašao, naime prviput g. 1838, a drugi g. 1845 i to tako sviestno, mudro i točno da si je velikih i sjajnih zaslugah stekao.— Cielo vrieme od g. 1845 pa sve do 1850 g. u kojih se je osobito s početka nekadanji magjaronizam s ilirštinom ljuto borio te u sliepoj gorljivosti stranakah mnogu štetu prouzročio i narodni živalj silno istinabog uzdrmao i uzpirio-nu žalibože ne bez uštrba prave domoljubne ciene i ljubavi, jer plamen bržo planu, da se tim brže ugasi, — cielo rekoh to vrieme kao i burni ugarski sabori i dnevnici javni mogu nam biti najbolji sviedoci o držanju i vladanju našeg vriednog nadpastira. U to najme burno doba, kad se tako rekuć ciela Europa u svojih stožerih tresla, znadjaše naš uzoriti stožernik sačuvati si povjerenje svoga cara i vladara te oprezним i mudrim upravljanjem toli biskupskih koli banskih poslovah podpuno odgovoriti ogromnu zahtévanju silnih dužnostih, kojimi ga obje visoke časti predosta zaokupiše. Godine pako 1848, kadno se nasukali crni munjeviti oblaci nad Ugarsku i posestrime nekoć kraljevine, poimence Hrvatsku i Slavoniju, te izlegli strahoviti onaj prevrat, koj je i našoj maljahnoj domovini zadao mnogo ljutih ranah,

Digitized by Google

pokazà Nj. Uzoritost na novo svoje čvrstvo pouzdanje u Boga i neuzkolebivu vjernost napram kući austrijskoj. Pa to upravo bjaše uzrok, što ga je god. 1849 Košut na gadan način velezdajom potvorio i sva u Ugarskoj ležeća dorba zagrebačke nadbiskupije (za onda još biskupije) zaglobio. Kako se je to njegova srca kosnulo i mnogo mu gorkih časovah nanielo, može si lasno svatko pomisliti, koj se je pobliže upoznao njegovim značajem — istom blagošću i krotkoćom. Iste g. 1849 naime uresi mu milost carska velezaslužna prsa poveliteljskim krstom reda sv. Stjepana. God. 1853 svojski se zauze naš svietli ban grof Jelačić, da se biskupija zagrebačka podigne na čast nadbiskupije: pa nuto! osobita milost carska sjedne a uspješan upliv i živo nastojanje svietloga bana s druge strane sklonuše sv. Otca, te je biskupiju zagrebačku povisio i stavio u red nadbiskupijah katoličkoga svieta a dojakošnjem biskupu Gjuri Hauliku Varaljskome kao hrvatsko-slavonskom p r v o m prvostolniku i p r v o m nadbiskupu poslao obični nadbiskupski plašt. Uzoriti stožernik sadanji nadbiskup bolonjski-za onda papinski poslanik u Beču Mgr. Viale Prelà obavi svečano umještenje u novu čast. Svojim osobitim mudrim razsudjivanjem i krasnom riečitosti na biskupskih viećanjih glede utanačena izmedju Austrije i sv. stolice g. 1855 konkordata, što je bilo lanjske g. u Beču stavi on sve prisutne crkvene glave i učene muževe u pravo udivljenje, s kojega mu novo štovanje i čast poteče. Početkom iste ote g. 1856 nadari ga s nova Nj. Veličanstvo car u ime velikih svakovrstnih zaslugah velekrstom svoga reda Leopoldova i predloži ga ujedno sv. Otcu za krunskoga kardinala. Tako se sluči, da je Gjuro Haulik u konsistoriu dne 16. lipnja 1856 u Rimu držanom za stožernika sv. rk. crkve prekoniziran, a 23 srpnja iste godine izruči mu glavom Nj. Veličanstvo sàm car Franjo Josip I. biret stožernički po prelatu Valenzianu iz Rima poslani. — Kakovih bjaše pod konac mjeseca srpnja u Zagrebu sjajnih svečanostih, to nam dnevnici naši dovoljno opisaše, i ote su u svojoj vrsti možebit prve i zadnje. — Ove godine 1857 poslje pokladah odputi se Nj. uzoritost put starodavnoga Rima, da se stranom pomoli nad ostanci sv. apostolah Petra i Pavla, a stranom da posjeti sv. Otca papu i da primi iz njegovih rukuh stožernički klobuk, koj ga patri. — Dnevnici toli naši koli inostrani puni su veličanstvenih opi-

Digitized by Google

sah iz Rima-te stolice kršćanstva, sredotočja katoličke istine iz kojih možemo radošću razabrati kako je naš visoki pastir sjajno dočekan i primljen; kako u sbor uzoritih kardinalah uveden i umješten; kako mu je grimizom nakićenu postavljen galer (klubok) stožernički po samom sv. Otcu na siedu glavu; kakove su mu časti, odlični i sjajni posjeti, divno razsvjetljenje i pohvala dopala! — I doista zasluge njegove slavne saviše mu taj vienac najvećega crkvenog dostojanstva, najsjajnije časti i neuvehle jasne slave. On prvi postadé prvostolnikom hrvatsko-slavonskim, prvi nadbiskupom zagrebačkim; prvi se pastierah crkve naše zaodjenu dičnim grimizom i proslavi ime naše domovine sa svojim hvaljenim imenom, koje unutrnim ponosom i srdačnom radošću svaki domoljub izriče. Pratila ga desnica svemogućega i dalje na sjajnu putu, kojim se silno u slavi uputi.

A sad svrnimo u prostodušju na prehvaljene i dobrotvorne njegove čine, koji će nam vazda kano jasne zviezde treptieti pred očima i kojim će bit toliko harnieh pametarah, koliko imade vriednih hrvatsko-slavonskih sinovah i oduševljenih rodoljubah. Prvu brigu, koja mu je i sada najsladja, obrati uzoriti stožernik na poljepšanje i ukrašenje prvostolne crkve. U skladu s prečastnim svojiem kaptolom doprinese on znatnieh žrtvah u tu svrhu. Revnim nastojanjem, svetom gorljivošću i znatnom novčanom podporom dadè u svetilišću ukrasiti pet prozovah krasnom staklenom risariom g. 1847, a veliki oltar prepraviti u gotičkom slogu. Pod konac g. 1855 dobi istom brigom svoga vjerna pastiera prvostolni hram ukusno naredjene milozvučne orgulje a ljetos evo i nove svietionjake, buduć stari pravoj svrsi i veličanstvenosti crkve neodgovarahu. Medjutiem on svrnú blagim svojim i brižljivim okom još na druge crkve te doskoči mnogim potrebštinam njihovim, da se slava božja sve to veće razširi. U Šandorhazi — na dobru nadbiskupovom u Banatu — bješe tamošnja crkva, kojoj predšastnik Nj. uzoritesti pokojni biskup Alogović temelj položi, brigom istoga visokoga pastiera dogotovljena i sa svim što treba, providjena; župna crkva u Perjamošu znatno povećana, a u mjestancu Haulikfalva, štono broji 186 kućah — i ustanovljena po samoj Nj. Uzoritosti sagradjena sasviem nova crkva s kubom. — Nadalje o pravoj pastirskoj skrbi Nj. uzoritosti osobito živim slovom govore mnoga uzvišena djela i žrtve, koje u blagotvorne svrhe i

Digitized by Google

zaklade učini i prinesè. Tako dade on troškom od više no 150.000 fr. sr. sagraditi samostan milosrdnieh sestarah u Zagrebu, koje se ne samo ljubczljivom njégom i nastojanjem oko bolestnih, nego osim toga brižnim obučavanjem i kršćanskim uzgojem djece bave. One nadziravaju čuvalište malenih, koj zavod stoji pod visokom zaštitom svietle g. banice, i za koj se brini hvale vriedno gospojinsko družtvo; zatim milosrdne sestre gledáju na red i nose brigu u gradskoj ubožnici i u kaznonici tako zagrebačkoj, kanoti u lepoglavskoj. Dadè nedalje Nj. uzoritost sagraditi zavod i učionu pod upravom školske braće, gdje puno djece pravo kršćansko odhranjenje i poduku a mnoga uz. veoma malu svotu stan i hranu dobivaju. Osim toga pruži on i pruža znatnih novčanih podporah zakladi za uzdržavanje nemoćnih svećenikah, sjemeništa duhovne mladeži i svojega sirotišta. On položi 20.000 fr. u zakladu na korist župnikah i župnih pomoćnikah, koji bi radi nepredvidjenih slučajevah i nedostatne dotacie podpore trebali. Njegovoj blagodarnoj desnici ima zahvaliti zagrebačka ubožnica svoje postojanje, liepo uredjenje i valjano nadgledavanje; isto tako ima družtvo djetićah u Zagrebu zahvaliti svoj postanak i uzdržavanje brižnoj težnji Nj. uzoritosti. Konačno izruči on znamenite svote na zakladu za odgojivanje djevojčicah koludricam reda sv. Uršule u Varaždinu, za uzdržavanje i promak glasbe osobito crkvene skladnoglasnom družtvu zagrebačkom i u plemenitu svrhu velik novčani dar čovjekoljubivom družtvu u Zagrebu: dà isto družtvo sv. Severina u Beču raduje se njegovom podporom.

U ostalom imajuć dvobitnost ljudsku pred očima pobrinù se on s druge strane i za takovo sredstvo, koje bi ljudem nevinu, čistu radost i ugodne zabave bez ikakova uštrba ćudorednih načelah pripravilo. Eno ne daleko od Zagreba u krasnoj prirodom bogato urešenoj ravnici družestna perivoja Jurjaves, koj ima jamačno dvie do tri ure u obhodu i koj naravnom različnosti i divnim razporedjenjem cvieća i svakovrstnih bilinah, ugodnimi sjenicami, čarobnimi zgradami, liepim zvjerinjakom, sjenutimi luzi i šumicami te bistrim ribnjakom uzigrava srce u čovjeku. Perivoj taj osnovà pokojni biskup Maks. Verhovac, po kom se jošte dan danas Maksimir naziva; nu sadanji obraz, divotu, čarobnost i ukus, da je milina pogledati, zadobì od Nj. uzoritosti, stožernika Gjure Haulika, koj preko 150.000 fr.

Digitized by Google

na poljepšanje izdadè te tako Zagrebu osobiti ures a Zagrebčanom mirno i dražestno mjesto odmora i oddahnuća udieli.

Tako bi dakle bila njegova sjajna i plemenita djela, koja se javno znadu, istom samo površno navedena i priobćena: ali tko da navede i izbroji ine svakovrstne nuždne i velikodušne podpore, nagrade, milostinje, darove i. t. d. To jedini Bog zna te sám on obilato naplatiti može. Napokon, da zaglavimo. — Uzoriti naš stožernik, kojega život u kratkom opisu veoma nedostatno nacrtasmo, te koj je dobra i predobra duša, blage i krotke ćudi, zamierna značaja, velik duhom a desnicem silan u dobrotvorju — prvi je — može se reći, koj si je vječitu i zahvalnu uspomenu u srcah naroda-hrvatsko-slavonskoga zlatnimi pismeni upisao dublje, no itko pred njim. Slabi su harni izrazi umrlih ustiuh i nedostatne pohvalne rieči ljubećega srca, da redomice navedu, izbroje i proslave divna njegova i visoka djela: — nalik su upravo na jasno sunce o podnevu, u koje nije moći pogledati, bez da nas nezasjeni, ili na nebrojene jasne zviezde po noćnome nebu, kojieh nije nitko kadar prebrojiti. Višnji, koj svoj priestol u nebesih posadi, komu je zemlja podlog noguh, zna najbolje, kako će vierna slugu nagraditi; pa s toga izručimo uzoritoga Gospodina njegovoj svetoj, svemoćnoj i blagotvornoj milosti, želeć od srca, da se njom vazda sjača i nasladjuje te mnogo mirnieh godinicah u dobru zdravlju u duševnoj radosti na diku crkve a ures i dobro domovine od svieh ljubljen i štovan sretno i blaženo proživi! Da Bog dá. —

Mirko Ožegović

Barlabaševački

Biskup Senisko-modruški, ili Krbavski.

Domovina naša ne samo da je koljevka nedobitnih onih junakah, koji i kod kuće i u inostranstvu, a osobito proti divljim Turkom počiniše čudesa hrabrosti; ne samo da rodi mnogoga Leonidu trmopilskog, kojega sviet i danas jošte zamjerava; — već ona rodi i muževah, koji joj ne krvavim mačem, već i knjigom i perom vrelo sreće odčepiti naumiše. Domovina naša ponosi se i sada muževi, koje Bog u najburnije doba poslà, da nam budu zviezdom predhod-

Digitized by Google

nicom, da zavijaju i liečе rane stečene na više stoletnom bojištu, da izkrče trnje i korov, da odgoje krševite borove, koji ponosito dižu vršak nebu pod oblake, na kojih se i sokolovi gnjezde, a i u zahladju mile vile kolo hvataju; domovina naša broji muževah, koji tmaste oblačine, štono se do sada nad obzorjem našiem križahu, razpršiti nastoje te sve striele, koje budućnosti pretijahu na mnjovod prave prosvjete svesti u ponor zaboravnosti, — muževah, kojim je vjera i domovina svietlim pred očima, a razžarenim u srcu pismeni napisana, kojim je blagostanje naroda zaživotna zadaća, a sreća njegova i njihova sreća. U to kolo muževah spada punim pravom preuzv. gospodin Mirko Ožegović Barlabaševački, biskup senjsko-modruški ili krbavski, kojega oglavitije crte života nacrtati, ali čine i zasluge dostojno uvažiti jedva ću moći.

Tko je u Hrvatskoj, a nije čuo pripoviedati o plemenu Ožegovićah, tko je da nepozna njihove nepokolebive odvažnosti i neumorne radinosti u najnovijem preporodjenju našemu? Što je činio Stiepan, brat Mirkov, koji je razne visoke časti obnašajuć, napokon kao prabilježnik naših kraljevinah domovini služio i služeć umro 6. prosinca 1837; što mu činjaše, i još sada čini sin Metel?!

Rodio se je Mirko 5. rujna 1775. od plemenite obitelji u Vindrcu kod Kalnika. Kad je ponarasao, poćuti osobito zvanje k svećeničkomu staližu. Osobitimi darovi uma nadaren svrši u poglavitomu gradu Hrvatske, mudroslovne, pravoslovne i bogoslovne nauke s odličnim uspjehom. Prošao je sve duhovne časti od najmanje do najviše — bio je i kapelan, a stado župe Bisačke ćuti još i sada posljedice njegova župničtva — zatim podarkidjakon, dokle poslie višegodišnjega službovanja postadè kanonikom zagrebačkim. I tu znadoše sučlanovi svojstva njegova uvažiti, te mu za kratko vrieme najvažnije podieliše časti kao: konsistoriala, fiška dioecesanskoga, računskoga nadstojnika i dekana. Nu ni to nebijaše dosta; on bude izabran za ravnatelja plemićkoga konvikta u Zagrebu, za ravnatelja akademije, nadzornika učionah, banskoga stola prelata, septemvira i napokon izabranog biskupa dulmskog, s koje časti 13. prosinca 1833 bude milostivo naimenovan biskupom senjskim i modruškim God. 1834. 22. siečnja bio je u komori ustolovan, a 17. listopada iste godine od svoga prabiskupa Petra Klobušickoga u Požunu po-

Digitized by Google

svećen. Iz Požuna vrati se u Zagreb, odakle ga izaslanici kapitula senjskoga u pratnji brata Stiepana i sina mu Metela u Senj odvedoše. Već 1. rujna zasiede uz redku svečanost svoju stolicu.

Biskupiju, što ga zapade, nadje razciepljenu, a buduć da bez jedinstva nema reda ni napredka, zato se revni biskup Mirko pobrinu za vjekovito sjedinjenje biskupije senjske i modruške, što kraljevskom odlukom od 4. listopada 1883. u sporazumljenju s obie više vlasti zbilja i postignu. Biskupije bješe dakle po kanonih za vjekovita vremena spojene; nu ni to nebijaše dosta. Preostaše mu još sborovi kapitulski, koji si od davnih vremenah pravo na upravu prisvajahu; preostalo mu bješe još vikarah, toli vanjskih — foranei — koli sborah — collegiales, — koji po svojoj volji, i dosta put neodvisno od biskupa upravljahu dieleći razne crkvene časti. Trebalo je dakle i nje pod pastirski štap dovabiti; jer jedinost u svakom ciglom družtvu mora biti usriedotočena u jednoj vrhovnoj osobi — inače neznam, šta će reći jedinost. — Sva uprava za obe biskupije mora se usriedotočiti u biskupu. Zato i biskup Mirko uvede duhovno vieće ili konsistorij jedan za obe biskupije, koj ima sastojati iz članovah iz obijuh biskupijah, što mu s najboljim uspjehom i za rukom podje; a vikari bješe ukinuti svi do arkidjakona ličkoga. Reforma ne samo da je kod apoštolske stolice u Rimu odobrena, pače bude biskup Mirko apoštolskim pismom od 19. sečnja 1846 i kraljevskim placetom od 19. ožujka iste godine naimenovan apoštolskim sudcem otacah guardianah splietskih, i to u disciplinarnoj pravdi.

Da nadalje svaki zaključak i svaki javan i služben čin potomstvu ostane, postarà se biskup Mirko za stalnu pismoshranu, te zapovjedi, da se zapisnici točno vode, da se ništa neizgubi, već da po smrti biskupovoj vikar kormilo valjano poprimiti uzmogne.

Prije biskupa Mirka stolovaše biskupi senjsko-modruški, kako i gdje komu volja biaše, — većinom u svome rodnom mjestu. Običnije stolice biahu Senj, Novi i Bakar. Gdje su pako stolice nestalne, tu propadaju pismoshrane i akta; — a tko da prebroji druge svakojake nepogode glede crkavah, biskupskih dvorovah, sjemeništah itd. I tomu zlu znadè on stalnom odlukom, postojanom voljom i redkom vještinom doskočiti. Senj je uviek bio pravom stolicom biskupskom; zato u biskupu Mirku steče velikoga zaštitnika, kojimu krivdom vre-

Digitized by Google

mena i ljudih uzeto staro pravo i ponos povrati. On u Senju udari biskupsku stolicu za vjekovita vremena. Nu nesrećom baš senjski dvor bijaše najlošijega izgleda. — stara i tiesna kućetina, koja biskupu nikako nedolikovaše. Tiesan i nesnosljiv stan! a neda se odnikuda razširiti radi tjesnoće grada. Da se pristojni dvori sagrade treba golema troška; nu takova šta neprieči biskupa Mirka. Molikanje i službeni put vidje mu se predug i mučan; zato okrenu napriečac — on ga naumi sam o svom trošku sagraditi. Što naumi to i izvede; — eno sada veleljepih dvorah izvan grada na otvorenu zraku s vidikom na luku gradsku. Ostà mu ravno blagajna izcrpljena, a povrh toga i dug na ramenih; nu on pokuca na pohodih u Beču na vrata carskoga milosrdja, gdje zbilja znatnu svotu kao naknadu dobi. Stari biskupski dvori uz stolnu crkvu zapadoše župnika senjskoga, koji je dosele koje gdje stanario. Isto tako dade s višim dozvolenjem prodati dvor, štono ga je predšastnik njegov biskup Ježić u Vinodolu u svojoj oporuci biskupom za uviek ostavio, koji je medjutim od veće neprilike i štete, nego li od koristi bio.

Čim je više krčio svoj od gospoda si izručeni komod njive od trnja i korova, tim ga je rek bi više iz koreňa potjeralo; nu neutrudima poslenika, kao što je biskup Mirko, neuplaši tegoba, njemu neklonuše ruke, već čim bi posao veći i teži, tim marljivije prionu uzanj. — Pa zbilja, do mala vidjesmo, gdje zapuštena njiva znojem Mirkovim orošena proljetnim procvjeta cvićem.

Bogoslovija, kako ju je od prijašnjih vremenah našao, bila je izolirana od svih učevnih stupanjah, koji do nje vode i mladića za nju pripravljaju. Nije bilo ni filozofije ni gimnazije — domaći sinovi nemogoše u školu, a bez škole ni do bogoslovije doprti; — a komu bi se računo pohrliti u ono kamenje, i priviknuti mu, koj se kod bogatije kuće zažívotna hliepa dočepati može. Biskupiji manjkalo je duhovničtva, a i ono malo, što ga je bilo, svršilo je gimnaziju i filozofiju kod pojedinih župnikah. Zavod utemeljiti, uzdržati i osigurati za dugotrajna vremena mučan je posao i drag, kome treba ogromne svote novca, — a u Senju upravo s takovimi spojen potežkoćami, koje bi se na prvi pogled jedva tkogod svladati podstupio. Nu kakav bi to orijaš bio, da ga Mirkova postojana volja nebi sborila. On sam iz svoje blagajne darova u tu svrhu znatnu svotu za stan, pozove

Digitized by Google

sposobnije svoje biskupije svećenike za učitelje i plaćaše ih sam, odtrgnuvši od ono slaba svoga dohodka. Osnova dakako, dobi dozvolu, a istom godine 1851. podje mu za rukom podignuti što carskim što opet svojim novcem veliku udobnu sgradu za gimnazij. Bogoslovija, viši i niži gimnazij i niže škole, sve to resi maleni Senj; a neka kažu Senjani, kada bi do toga dozrijali bili, da im nebude biskupa Mirka.

Što je javno veliko i plemenito, sakriti se neda; — a biti će mu uspomena, dok bude i vieka! Nu nije on samo za svoju biskupiju skrbio, kapitule redio, župne crkve gradio, obnovio i resio, škole dizao itd.; već svaki domorodan i plemenit čin nadje u njem najskoriju podporu. — Neprocienjene žrtve stavi on na žrtvenik domovine; ali nezna lievica, što mu radi desnica.

Obćiti s njim i porazgovoriti se svakomu je milo i ugodno; on se zna s visoka svog dostojanstva sniziti do najmanjeg djetešca, do najzadnjeg prosjaka. U službenom poslu zna strogost tako vješto s prijaznošću spojiti, da ga svak kano oca štuje i sluša.

Siedi Gospodin provalio je već veliku starost; nu uzprkos svemu obavlja on sam sve poslove — uz to je još podosta čvrst i zdrav. Sve što ga pozna, i kad god glas o njemu dopre, sve mu želi još mnogaja lieta!! —

Josip Juraj Strossmayer,

biskupu Djakovu.

Od jednog mladog svećenika djak. biskupije.

Sve za vjeru i za domovinu— to je načelo, koje si je izabrao muž uzorit, slava i ures našega naroda, kad je koračio u red visokih dostojanstvenikah crkve u Austriji. Toga muža životopis nakanismo predati našemu narodu, neka i bolje znade, kakva je sina porodio, koji, nebudući odličnoga roda, zauzeo je odlično svoje mjesto jedino zaslugom svojih prekrasnih sposobnostih srca i milošću premudroga vladara, koji je takove u njemu procieniti znao.

Rodio se je u Osieku god. 1815. 4. veljače. Roditelji mu, premda prosti i siromašni, briniše se što marljivije za dostojno odgoje-

Digitized by Google

nje svojega jedinca, a osobito bijaše mati, koja je bivši sama pobožna i milostivna, ove kreposti nastojala još za rana usaditi u njegovo srce. Još onda razpírio se onaj plamen ljubavi, koji danas toli silno ogrieva biskupovo srce i riedko je naći materah, koje bi od svoje diece doživile toliku radost, koliku biskupova mati. Kad je do knjige dorasao, dadu ga roditelji na nauke, a to im je bilo tiem lašnje, što je u Osieku bila gimnazija, i što su im njekoji vriedni prijatelji, išli na ruku videći u mladića riedke sposobnosti. Ove ljubavi svojim prijateljem biskup nije ni danas zaboravio, te im se svakom sgodnom prilikom ukazuje zahvalnim. S neizrecivom željom i marljivošću prionú za mlada uz nauke i što je više u dobi napredovao, to su se većma razvijale njegove sposobnosti, te su već onda proricali, da će znanosti u njem velikoga prijatelja imati. Osječka gimnazja nije nikad u svojem krilu odličnijega učenika njegovala. Mi poznajemo sistemu, koja je do malo godinah u našieh učionah vládala i poznajemo sve njezine manjkavosti i težkoće, koje su priečile presaditi se u liepe dvorove muzah, te su samo onaki dusi, kakav je u biskupa, vrstni bili skršiti okove i uzletiti do one visine naukah, gdje ga sada s udivljenjem gledjemo. — Iz zahvalnosti prama zavodu, gdje je prvo sjeme naukah u njega zasadjeno, nabavio je za Osiečku gimnaziju sve fizikalne nastroje — dar, dostojan darovnika i tiem plemenitiji, što je na očima imao narodnju prosvjetu.

Svršivši gimnazijalne nauke primljen bude u sjemenište u Djakovu. Konogod na gimnaziji, tako se je i ovdje u nadroslovnih naucih odlikovao, te su ga poslali u Peštu, da na sveučilištu sluša predavanja bogoslovna. Za četiri godine vrati se u Djakovo kao doktor nadroslovja i bogoslovja. To je bilo godine 1838. Tada mu bijaše 23 godine i već su ga brojili medju najučenije u domovini. Jednu godinu bude pomoćnikom a zatiem postane učiteljem u sjemeništu.

Toli učen, izobražen i plemenit muž morao je od svega srca prigrliti svoju narodnost, koja je upravo u ono doba iz pupoljka razvijati se počela. On je bio jedan od onih mnogih mladjih svećenikah u našoj domovini, koji su ne samo za vjeru gorljivo se zauzimali, nego za sve, što je za narod koristno i plemenito, što ga je probuditi moglo, da progledje oko sebe i spozna svoje dostojanstvo. I danas su svećenici glavna poluga naše narodnosti, pa ako

Digitized by Google

se svi odtudje narodu, svećenik mu uviek ostaje vodja, naučitelj i utješitelj. Kako je dakle plemenito, kada je svećenik i na srcu i na duhu sposoban, da dostojno može odgovoriti svojiem dužnostim! Danas je najveća biskupova skrb, da u svojoj biskupiji takve svećenike odgoji.

Slava njegove učenosti i plemenitosti širila se sve to više i za malo godinah pozovu ga u Beč, da bude predstojnikom u onom zavodu, gdje se izvrstniji mladi svećenici prostranije podučavaju u bogoslovnih naucih, da mogu zauzeti učiteljske stolice. Pa i ovdje, kano uviek, pokazao je istu revnost i iste sposobnosti. „Napred! Napred!“ klicao je njegov duh, a on je bio poslušan.—

U to nabanú godina 1848. sa svimi svojimi grozami, koja je uzdrmala cielom Europom, godina navieke poučna za sve narode, pa i za nas. Prijašnji biskup u Djakovu, Josip Kuković, pritisnut bolešću, odreknę se ove godine biskupije. Sva djakovačka biskupija, sva naša domovina, odlični i prosti svi klicaše od radosti, kad je iz Beča stigao glas, da će ga zamjeniti Josip Strossmayer. Tako je onaj, koji je od skora u Beč odišao za učitelja, vratio se u radostnu domovinu biskupom, mlad godinami; no star znanjem i mudrošću.

Odtada, od kako su mu sredstva na rukah bila, stao je u čin pretvarati sve one prekrasne sanjke, koje su se kadgod izlegle u plemenitu njegovu srcu i uzvišenu duhu. Znajući dobro, da bez prave prosvjete nije mogućna ni pobožnost, ni ćudorednost, ni blagostanje u naroda, nastoji ponajviše o tom, da narodne učione u svakoj župi budu uredne, obskrbljene čestitimi učitelji. Sa žalošću gledali smo a i sada gledjemo, kako su hrdjavo stojale pa još i sada stoje naše pučke učione, i uviek smo vruće želili, da se pomogne tomu zlu, koje svaki narod od svih zalah najviše zabacuje. Tko tude lieči, lieči ranu u korenu. Zato moramo biti i jesmo što više zahvalni gosp. biskupu, što je on medju prvimi, koji su na te okove blagotvorne ruke položili. Još više brine se on za nabožnost i savjetom i primjerom, ovdje podučajući, ondje opominjući sada nagovarajući, a sada nagradjujuć. S novim biskupom nastao je novi, ljepši život u biskupiji: pod suncem njegovih očiuh sve ovate i obilan plod donosi.

Digitized by Google

Za razširenje i učvršćenje vjerozakona osobito je tiem pripomogao, što je dobar broj bošnjačkih mladića u svoje sjemenište primio, gdje se podučavaju, da mogu u svojoj domovini, koja je mnogomu zlu izvržena, rieč božju pripovjedati.

Ali najveće zasluge stekao je biskup ogromnimi zakladami, koje su već bile objavljene, te nam ih netreba ponavljati. One su živiem dokazom velike razboritosti i velike kršćanske ljubavi prama čovječanstvu u obće a prama našemu narodu napose: one će ostati vjekoviti spomenik, potičući na zahvalnost i nasljedovanje. — Što je presvietli biskup učinio i što čini za narednu našu književnost, o tom ćemo drugi puta na drugom mjestu govoriti. —

Iz svega toga provire visok duh i uzorit značaj. — Biskup je čovjek blag, kadšto nagao, neprestano stalan i uviek pravedan; u razgovoru prijazan, živahan i odrješit, u domaćem životu jednostavan, gostoljubiv i vrlo darežljiv. Na mladoliku njegovu obliču vlada vjeki stalni mir i pokoj, živi dokaz neuzkolebive sigurnosti, koja poznaje sav savcat sviet, te se neboji njegove bure. —

To je muž, nikao u našoj sredini, u kojega s ponosom i nadom oči upriremo, kojega svatko slavi, mi ljubimo, i koji nam ljubav vraća; to je muž koji s Ciceronom može reći: „Nitko nije navalio na vjeru i domovinu, a da nebi na me navalio.“ Tomu mužu ljubav i slava!

Narav i priroda.

Veličina svieta.

I. F.

Kad čovjek po vedroj noći izadje na polje i razgléda zviezdami osuto nebo, mora da mu se divi; al opet ni nesluti veličinu onoga što gleda. Našimi brojevi niti se nemože izreći veličina svieta, veće ogromne gorostasne mjere treba, ako tko želi naznačiti neizmiernost prostora, što ga pregledati može svojimi gledali. Pa koliko ima neizmiernosti još izvan granicah, do kojih dopire golemi Herschelov zvjezdogled. Znamo, da svjetlost za jedan čas (minutu) predje

Digitized by Google

$2^1/_2$ milionah miljah, dakle da za 8 po prilici časovah prevale i sunčane zrakve ono 20 milionáh miljah, štono je naše sunce udaljeno od zemlje. Nu osim ovoga našega ima i drugih jošte udaljenijih sunacah. Najbližje do našega sunca tako je daleko od naše zemlje, da 9 godinah i 3 mjeseca treba, dok zrake njegove do nas dodju; od sljedećega još daljega sunca treba već $21^4/_{12}$ godine, a od sunca zvanoga „stožerna (polarna) zviezda“ trebaju 43 godine. Kolika je to neizmierna daljina, to ćemo od prilike razabràti, kad promislimo, da svietlo za jednu našu godinu prevali 1„300.000,000.000 miljah. Ovaj se prostor zove svjetlogod (Lichtjahr.) Nu to još nije sve. Zvjezdari su vrlo umjetnimi spravami izmjerili svjetlost, njezinu silu i boju, da i na to gledaju, kada im se hoće naznačiti daljinu zviezdah, gdje dakako nije mnogo do toga stalo, da li je koji milion manje il više, jer se te daljine i onako samo od prilike naznačiti mogu. Najudaljenije zviezde, koje nam se poput svietle maglice pokazuju, kad ih gledamo najboljimi zvjezdogledi, udaljene su od nas od prilike 80 milionah svjetlogodah; dakle kad bismo htjeli to naznačiti miljami, morali bismo 1 bilion i 300.000 milionah umnožati sa 80 milionah. — Mi vidimo dakle isto toliko godinah nazad, počem nam se te svjetlene maglice, kad ih sada gledamo onako ukazuju, kakove su bile prije 80 milionah godinah. Kakove su pako sada, to će viditi naše potomstvo, koje će jednom živjeti potlam 80 milionah godinah! Pa kad bi tih zviezdah danás iz svieta nestalo, a ono bi se to na zemlji opazilo tek potlam 80 milionah godinah, jer toliko dugo treba, dok njihová jučerašnja svjetlost odanle do nas dopre.

Stegnimo sada pogled na to manji prostor, na mliečni put (kumovsku slamu), gdje se nalazi i naš sunčani sustav. Toliko znamo izvjestno, da mliečni put ima više kolobarah, sastavljenih od mnogo milionah sunacah; dva se kolobara vrlo dobro razabrati moga.

U ovih kolobarih ima do 18 milionah sunacah sa svojimi, za nas nevidivimi prehodnicami (planete) i repaticami (komete). Počem osim toga ima još do dva miliona posamice stojećih sunčanih sustavah, to bi bilo sunacah, čovječjimi spravami vidivih, na broju 20 milionah. Ako pokušamo proračunati promjer kolobarov mliečnog puta, naći ćemo vjerojatnu širinu od 8000 svjetlogodah. To jest,

Digitized by Google

budući da je naše sunce mal ne u sredini mliečnog puta, to treba svjetlosti dalekih sunacah našega mliečnoga puta 4000 godinah, dok do nas dodje, i dok smotrimo zviezdu, od koje dolazi.

Mliečni naš put je opet samo jedan izmedju mnogih zvjezdenih otokah, štono u nebeskom moru lebde. Takovih mliečnih putevah nabrojili su dosad 4023, i njekoji su veoma čudna oblika. Kod gdjekojih je pošlo za rukom ogromnimi zvjezdogledi razabrati pojedine zviezde, drugi su pako samo kao blieda blieska, plivajući svietli oblačak, koji je možebit od našeg sunčanog sustava udaljen stotine tisuće milionah svjetlogodah. Zvjezdari sluše, da su te svjetlene magle razvijajući se svjetovi, koji se nalaze na raznih stupnjih razvitka; jer njekoji su još samo tako zvani magleni svjetovi, kod njekojih su se već razvili repatični koluti, a njekoji opet imaju već razvitih sunčanih sustavah. Tako dakle zvjezdaru pred očima lebdi ciela povjestnica stvaranja svieta, počev od njegova začetka, pa sve do dana današnjega; jer naš sunčani sustav bio je valjda u početku takov magleni sviet. Najbližja nam zvjezdana magla udaljena je od nas 800.000 svjetlogodah.

Osim ovih zvjezdenih otokah poznajemo do sada još 6000 suzviezdah (Doppelsterne), od kojih svaka sastoji iz više sunacah, te se svako oko drugoga okreće. Od 14 njih izračunano je već i vrieme, za koje obteku oko svoga sunca, a to biva izmedju 30 do 500 godinah. Po tome obteču najbližje suzviezde poprieko za 1500 godinah, a druge 2000 suzviezdah za 20.000 godinah. Iz kolanja ovih suzviezdah i po starijih zvjezdarskih računih o položaju zviezdah obnašlo se je, da se naš sunčani sustav obteče oko jedne točke, koja je blizu vlašićah (plejadah) i to od prilike isto onako, kao što zemlja sa mjesecom oko sunca kolá. Sunčani naš sustav je već znamenito promienio svoj položaj naprama zodiaku; jer sjeverni zodiak pomiče se za 12.000 godinah, a južni za 21.307 godinah 30 stupnjah dalje. Isto tako mienjaju mjesto i druge zviezde, tako će n. p. stožernica zviezda (polarna zv.) za stotine godinah ustupiti svoje mjesto sasvim drugoj zviezdi. Točka oko koje se vrti naše sunce, zove se središnje sunce (Centralsonne), tiem se dakle nerazumieva kakovo stanovito tielo, nego samo miesto u mliečnom putu. To je mjesto daleko od sunca 537 svjetlogodah, i sunce, koje svaki hip

Digitized by Google

(sekunda) prevaljuje $7\frac{1}{2}$ miljeh, obidje oko te točke za $18\frac{1}{2}$ milionah godinah, počem svake godine prevali 250 milionah miljah. Kako li je malana naša zemlja u tom moru od sunacah, kako neznatan narod, koji na njoj živi; a ipak kako je uzvišen čovječanski duh, što sve ovo može razabrati!

Ovi nebrojeni svjetovi, kad ih ovako pregledámo, napunjuju nam srce strahom i počitanjem, i najvještijega zvjezdara hvata najposlje vrtoglavica, kad hoće, da potanko razabere i proračuna nebeski sviet. Nu ako nas već pogled na sviet ovaj napunjuje tolikim udivljenjem: nemoramo li priznati, da sve ovo nije moglo samo od sebe postati; već da ima njetko, koji je sve ovo stvorio — da ima Bog! Pa nemorali se svatko njegovu veličanstvu pokloniti i s ruskim pjesnikom Državinom zavapiti:

Ti cjep suščestv v sebje vmješčaeš,
Ee soderžiš i živiš,
Konec s načalom soprjataeš,
I smertiju život dariš.
Kak iskri sipljutsja, stremjatsja,
Tak solnce od Tebja rodjatsja.
Kak v mraznij jasnij den zimoj
Pilinki ineja sverkajut,
Vratjatsja, zibljutsja, sijajut:
Tak zvjezdi z bezdnah pod Toboj.

Stvorenjah stožer u se smjesti,
Ti obstanak im, život daš,
S početkom znadeš konac svesti,
Od smrti život stvorit znaš.
I kó kad iskre prskom djiplju,
Od Tebe sunca nam se siplju.
I kó što zimi sjajna dne
Zabliešti inje igrajući,
Tak vrteć, kreseć, titrajući
Pod Tobom zviezdah jato vré.

po prevodu J. T.

Digitized by Google

Zvjezdarstveni ulomci o suncu.

O suncu u obće.

po českom M.

Ako koje oku čovječjemu vidivo tielo pozornost naobraženijega čovjeka zaslužuje: to je jamačno najprije sunce. Ono je nam kršćanom s jasne svoje svietlosti uzor vječne istine, koja na čas može pomračiti, da tim čistija prosine. Sunce u obće blagotvorno djeluje na čovječje zdravje tiela i bodrost duha, te se nečudimo oduševljenju pjesnikah, kadno opisuju suze radosti, kojimi uznik, oslobodiv se tamnice, pozdravlja božje svjetlo sunčano—i rado vjerujemo liečnikom, koji nam pripovjedaju, da se za maglovita engleskoga vremena ljudi ponajviše sami ubijaju onda, kad se sunce za više tjednah nepomoli. Koji promatra narav vidi u suncu temelj životu za svakovrstne rastline i bilje naše zemlje; no zvjezdoznanac (astronom) vidi u njem silnoga gospodina, pod kojega ravnajućom zastavom poleg zakonah, od svemogućega gospodara nebesah i zemlje pripisanih, naša zemlja, mjesec i sva sunčana tjelesa upravnom svojom cestom putuju.

Svestranim svojim uplivom na čovjeka i cielu narav probudilo je sunce medju pradavnimi narodi kipobožna čuvstva, te su ljudi suncu kao božanstvu klanjali se. Staro-egipćanska O s i n i s; chaldejski B a a l ili B e e l i B e l-z e b u b; fenički A d o n i s; staroperzianska M i t h r a i napokon rimsko-grčki A p o l l o i P h o e b u s niesu drugo van blagotvorna svojstva sunca, koja su ljudi, kršćanstvom neprosvietćeni pripisivali kipu, kako bi lašnje vjerozakonske obrede ovršivali.

Vriedno je spomenuti, da su i naši poganski praotci sunce i suncu s r o d n i oganj za Boga držali; rekosmo s r o d n i, jer su stari narodi i s njimi Slavjani mislili, da je sunce goruće tielo. Nekanimo ovdje slavjansko bajoslovje pisati; dosta je napomenuti, da se imena B i e l o b o g i C r n o b o g odavde tumačiti imaju. Bielobog značilo je svietlo i istinu, t. j. cieli sviet krepostnih djelah, C r n o b o g tamu, t. j. tamna, nekrepostna djela.

To o suncu u o b ć e. Prelazimo govoriti o suncu napose samo o onih njegovih svojstvih, o kojih znati osobito je potrebno i dostojno.

Digitized by Google

1. Daljina sunca od zemlje.

„Vi nam želite pisati o suncu? dakle nam najprije kažite, koliko je udaljeno sunce od nas, da saznademo, koliko vam vjerovati smijemo.“ To je svakako naravno i prvo pitanje, na koje valja da odgovorimo. Samo moramo od vriednih čitaocah želiti, neka nam naprosto bez obširnih razlogah i dokazivanjah vjeruju, kad im štogod o daljini, veličini i drugih svojstvih sunca pod ljudsku mjeru spadajućih, reknemo. Ako zvjezdari na više stotinah godinah prije pomrčanje sunca i mjeseca, i to ne samo na dan već na uru, čas i hip izračunati umiju: zašto im nebi vjerovali, da i daljinu sunca izračunati mogu. — Zvjezdari su dakle dokazali, da je diametralna (promierna) daljina sunca od zemlje naše 20 milionah 665.800 miljah velika; medjutiem radi lašnjega pamtènja uzimlje se obično okrugli broj 20 milionah, kanogod i za daljinu mjeseca okrugli broj 50.000, premda je mjesec od zemlje na 51.822 milje udaljen. Da se to jasnije shvati, rad smo primjerom protumačiti. Znade se da zrno iz topa puštèno za jedan hip preleti 1.500 stopah. Kad bi to zrno jednakom brzinom neprestano letilo, za jednu uru preletilo bi 225 miljah; dakle da dodje do mjeseca, trebalo bi 9 danah i 6 urah, a do sunca trebalo bi 10 godinah i 15 danah i pó.— Još jedan primjer. Koji bi čovjek za dan prevalio 10 miljah, put do mjeseca prešao bi u 13 godinah, 8 mjesecih i 15 danah, no do sunca jednakom brzinom idući trebao bi 5479 godinah, 5 mjesecih i 3 dana. Kad bi dakle tkogod u vrieme porodjenja Isusova putovati počeo, to bi do sad nešto preko trećine puta prevalio i imao bi još 3.522 godine putovati, da do sunca stigne. Ali svu tu ogromnu daljinu sunčano svjetlo prevali u 8 časovah.

2. Oblik i veličina sunca.

Tjelesa sunčane sustave imadu, koliko do sada znademo, spodobu kruglje, manje više u svojih uglih ili polih plosnate; medjutim mjesecu naše zemlje nije vidjeti nikakva znaka plosnatosti u polih. To jest što se brže koje nebesko tielo oko svoje osi vrti i što je redja u njega tvar (materija), to će većma u svojih uglih biti plosnato i obratno. Ma i najsavršenije i najlašnje postaje oblik kruglje: te kapljice kakva bilo tečiva, padajući iz zraka n. p. kapi kiše, same od sebe pretvaraju se u kruglice. To valja i o najtvr-

Digitized by Google

dih tjelesih, doklem su u tecivo razstaljena i odtuda, što je naša zemlja okrugla smijemo reći, da je prvobitno bila tecivo.

Gledjući na sunce prostim okom, reko bi, da nije veće veličine od mjeseca t. j. kao kolo, koje u promjeru iznosi 12 palacah; to se kaže prividna veličina; no i prividni promjer sunca nešto je veći, nego li u mjeseca; jer promjer sunca iznosi 32 minuta i 1 sekundu, a naprotiv prividni promjer mjeseca iznosi samo 31. min. i 7 sek.

Kad se znade daljina i prividni promjer sunca, lasno je pronaći pravi promjer, te je sigurno da iznosi 192,700 miljah; budući promjer naše zemlje siže 1719 miljah, to je od sunčanoga manji 112 putah; promjer mjeseca velik je samo 454 milje. Obod sunca pod ravnikom (aequatorom) iznosi 778.508 miljah; površina 850.675 milionah 301.600 □ miljah, napokon obseg više od 3.500 bilionah miljah dosiže.

Brojevi ovi o veličini sunca toliko su ogromni, te ih moramo opet primjerom razjasniti, da kako pojmimo neizmiernu veličinu sunca. Najprije pomislimo si veliku šuplju kruglju, u kojoj u sredini stoji naša zemlja a da se mjesec oko nje u pravoj svojoj daljini obraća: to će mjesec obilazeć našu zemlju jedva polovinom ogromne one kruglje prolaziti; a da se dotakne površja sunca, morao bi se još dva put toliko od zemlje udaljiti. Obseg naše zemlje nalazi se 1.407.000 putah u suncu, ili drugčije: iz kruglje sunčane napravilo bi se 1.407.000 krugljah toliko velikih, kolika je naša zemlja; obseg sunca najposlje previšuje 700 putah obseg svih drugih planetah, koje zajedno s našom zemljom sunce oblaze. Nije dakle ni čudo, da sunce pokraj tolike svoje ogromnosti svimi tjelesi svoje sustave gospodari.

3. Svojstvena težina i privlačnost sunca.

Svojstvena težina (specifica gravitas) naše zemlje nedvojbeno je mnogo veća od težine sunca. Naznačimo li težinu vode brojem 1, promierna težina naše zemlje biti će $5^1/_2$, a sunca samo $2^{39}/_{100}$ i tako je svojstvena težina naše zemlje 4 puta veća od svojstvene težine sunca. Medju tjelesi naše zemlje dobro mlieko ili omutna voda tolike su svojstvene težine, kolike sunce. Već smo rekli, da bi se od sunčane kruglje dalo napraviti 1,107.000 toliko

Digitized by Google

velikih krugljah, kolika je naša zemlja, pa ipak samo 300.000 takovih krugljah, kao zemlja, pored svoje svojstvene težine bilo bi dovoljno, da vagnu jedno sunce.

Premda je dakle svojatvena težina sunca vrlo nizka, ipak sa svoje neizmierne veličine sunce silno djeluje na druga tjelesa u svojoj bližini. Privlačnost sunca 29 putah silnija je od privlačnosti zemlje; odtuda dade se protumačiti, zašto tjelesa na površini sunca vrlo naglo padaju i znamenitu vagu daju. Tielo, koje na površini zemlje važi jednu funtu vagnulo bi na suncu 29; tako bi čovjek od dva centa na suncu težak bio 58 centih. I noseći kakovo breme, valjalo bi se mnogo znojiti, sve da sunce i nije od sebe preveć toplo.— Tielo, koje na površini zemlje slobodno pada, u jednom trenutku preleti 15 stopah ili 2 $^1/_2$ hvate; no na površini sunca preletilo bi u jednom trenutku 430 stopah ili 71$^4/_6$ hvatih. Netreba nam se dakle čuditi, da sunce sve planete svoje sustave i njihove mjesece toli silno privlači, da se sa staze, koju im je svemogući Bog naznačio ni za vlas pomaći nemogu.

4. Obrat sunca oko svoje osi, muzge.

Sve do 17. vieka, dok se niesu iznašli zvjezdočnici (teleskopi), držalo se, da je sunce zviezda nepomična, koja jednako na jednom mjestu stoji, nevrteć se ni oko svoje osi, niti oko kojega drugoga tiela. Nu tek da su zvjezdari iznadjenimi zvjezdočnici sunce marljivije motriti stali, smjesta su opazili, da se na suncu čas po čas tamne muzge ukazuju, koje se od iztočnoga kraja k sredini sve bliže primiču, odtale na zapadni kraj udare i tude nestanu; no za 13 po prilici danah opet, premda po nešto promienjene, na iztočnom kraju izadju. Ovo nestajanje i radjanje muzgah na sancu tako se je pravilno ponavljalo, te su zvjezdari već 17. vieka na to došli, da se sunce oko svoje osi obraća, što se je zatim i potvrdilo. Sunce oko svoje osi obrati se u 25 danah, 14 urah i 8 časovah.

Prvi zvjezdar, kojega je zapalo, na suncu muzge opaziti, zvao se je Harriot, Englez. No budući se je sunce u svietu kršćanskom držalo za priliku najčistije istine i neoprljanoga svietla: to se Harriot nije usudio o tom štogod javno spomenuti, bojeći se, da se s bogoslovci svoje dobe nezavadi. Ali to našašće bilo je tolike važnosti, da nije moglo dugo tajnom ostati. Odmah god. 1611, godinu

Digitized by Google

danah za Harriotom, opazio je te iste muzge svećenik reda Isusova, Kristian Scheiner u Ingolstadtu; malo za tim izdao je tiskom Jan Fabricius prvi spis: „o muzgah na suncu opaženih.“ Od to doba sve do danas, najvolili su zvjezdoznanci baviti se s muzgami sunca, a osobiti je glasoviti Herschl, iz prošloga vieka, tu čest zvjezdarske znanosti za cieloga svoga života srećno i vrlo uspješno obradjivao.

5. Fizična bitnost sunca.

Medju svimi pitanji o suncu najveća je zagonetka bitnost sunca; zato nije čudo, što još ni dan danas zvjezdari niesu se u tom složili, u čem sastoji fizična bitnost sunca. Mi ćemo ovdje tri najobičnije postavke (hypothese) opisati.

1. Sunce je veličanstveno, osobitim plamom na sve strane goruće tielo; tako su mislili mnogi medju davnimi narodi i najstariji zvjezdari. Muzge sunca poleg ove hypotheze niesu drugo, nego mjesta već pogorela, ili razvaline, koje po ognjivo raztopljenom suncu plivaju; a svjetlija mjesta, koja pod imenom fakulah dolaze, postaju, kada novi, silniji plamen iz nutarnjosti sunca sukne. — Ova hypotheza još početkom prošloga vieka imala je mnogo prijateljah, medju njimi glasoviti Niemac Leibniz toliko se u nju zaljubio, te je u svojih pismih tvrdio, da i naša zemlja i druge planete niesu drugo, nego negdašnje ognjive, suncu slične kruglje, koje su već dogorile i u razvaline se obratile. Glavni dokazi, koji ovu hypothezu pobijaju, jesu: oganj podoban zemaljskomu ognju, nemože u tolikoj daljini djelovati, u kolikoj djeluje sunce; jerbo dokle dohvaća toplina i najvećih na svietu požarah? Dalje sigurno je, da bi sunce, neprestano goreć, nešto od svojega obsega a time i od svoje prividne veličine izgubiti moralo, pa ipak promjer sunca, kako su ga najstariji kitajski zvjezdoznanci ubilježili i kako ga još današnji nalaze, nije se promienio. No najteži i neoprovrživi prigovor, koji se toj postavki opira, jest, da naš oganj tiem više pali, čim se mu bliže primičemo; kad bi dakle i sunce takov oganj bilo, to bih uzašav na viša brda ili uznesav se u ballonu u zrak, tiem veću toplinu ćutili, čiem smo bliži suncu. Medjutiem mi znademo, da je to upravo obratno. Dakle sunce nemože biti tielo poput zemaljskoga ognja goruće.

Digitized by Google

2. Druga postavka, hoteć oniem prigovorom ukloniti se hoće, da je sunce tvrdo, tamnom parom obvijeno tielo, nad tom parom gori plamen, koji se podhranjuje nešto različnimi gasovi, koji se iz sunca isparivaju, a nešto sitnimi tjelesi nebeskimi, koje sunce privlači i njimi svoj plamen podpiruje. Nestane li te podhrane, te sunce ugasne, tada opazimo čestice tamne pare, što obvija sunce; te čestice sačinjavaju muzge sunca; a gdje se više ove podhrane sakupi ondje je silniji i svjetliji plamen; tako postaju fakule. Ova postavka premda oštroumna ipak je malo vjerojatna; jer ni ovako neznademo, kako na visokom brdu manju toplinu osjećamo.

3. Netičući u druge još manje vjerojatne postavke, prelazimo odmah na onu, koju zvjezdari našega vieka za istinitu ili barem istini najpriličniju drže. Sunce je tielo tavno, trima različnima uvojima okruženo. Samu površinu suncu obvija uvoj parni, podoban našim maglam i oblakom; na 500 miljah po prilici od sunca daleko obstira tako zvani svjetlokrug, koji ne samo sviem tjelesim sunčane sustave nego i samomu suncu svjetlost i toplinu daje; nad tim svjetlokrugom uznosi se treća poluprozračna duha sunčana.

Po ovoj postavki daju se i svjetlost i toplina, muzge i fakule kano i drugi, u novije doba na suncu opaženi pojavi lasniem prosvietliti. Svjetlokrug sunca svieti vlastitom moću; no to svietlo nije samo u sebi toplo, već sàmo svojim djelovanjem toplinu, koja je u tjelesih zemaljskih sakrivena, izvlači. Dakle čim više oko sebe imademo takve materije, koja pomoću sunčanoga svietla toplinu pušća, tim nam je toplije, i obratno. Odavle je odmah vidjeti, zašto je u dolini sparno, a na visu hladnije; jer ovdje neima različne materije, da pušća toplinu, kao u dolini. — A muzge sunca ovako se protumačiti mogu. Svaki od ona tri uvoja oko sunca, što se tiče tekućine, podoban je našemu parokrugu (atmosphera), gdje je kadšto podpuna tišina, no češće bura, vjetri i vijavica. Ako se dakle svjetlokrug sunca ovakom burom kadšto prekine; tada moramo kroz onu otvorinu opaziti tamno tielo sunca i najbliži mu magloviti uvoj: tako postaju muzge sunca.

Tako se uči o fizičnoj bitnosti sunca u naše doba. Od šta se samo tamno tielo sunca sastoji, o tom se nemože ništa sigurno reći; o svojstvenoj težini sunca već smo govorili. — O svjetlokrugu po-

Digitized by Google

čeo je prvi Cassini (u drugoj polovini 17. vieka) napominjati; a temelj trećoj postavki: o tri uvoja sunca, položio je slavni zvjezdar Herschl na koncu prošloga vieka. Noviji zvjezdoznanci njegovu su nauku poprimili i daljim opažavanjem usavršili.

6. Pogled na različne sustave sunčane.

Već pravjeki narodi, osobito Chaldejci, za njimi Egipćani, Grci i Rimljani razpoznavahu planete od ostalih zvjezdah nebeskoga svoda, različnimi slutnjami tumačeć prividno njihovo sad k suncu približanje sad udaljivanje. Plato je položio našu zemlju u sriedini svieta i dodao, da se pet za onda poznatih planetah sa suncem i i mjesecom obraćaju. Na tom temelju sagradio je Klaudijo Ptolomeo, Aleksandrinac, u 2. vieku, svoju sustavu, koja je sve do Kopernika a i poslje njega vladala i zvala se sustava Ptolomeova. Polag Ptolomea naša zemlja počiva u sriedini svieta; oko nje, od iztoka k zapadu, obrati se svod nebeski za 24 ure; ostala tjelesa, svako svojom stazom, obraćaju se oko zemlje sliedećim redom: mjesec, Merkur, Lada (Venus), sunce, Davor (Mars), Perun (Jupiter) i Saturnus.

Drugu sunčanu sustavu, temelj svega sadašnjega zvjezdarstva, izumio je Kopernik. Glavne zasade ove sustave jesu: sunce je zvjezda nepomična, oko koje se planete u okruzih obraćaju, primajuć od njega svietlo i toplinu; oko glavnih planetah obraćaju se planete nižega reda, tako rečeni mjeseci, zajedno sa svojimi planetami obilazeć oko sunca; — promjena dana u noć i noći u dan imade se pripisati obraćanju naše zemlje oko vlastite osi; — red, kojim tjelesa sunčane sustave oblaze oko svojega središća, oko sunca, ovaj je: Merkur, Lada, naša zemlja sa svojim mjesecom, Mars, Jupiter, i Saturnus. Djelo, u kojem je ova sustava razložena, posvetio jé Kopernik samomu papi, Pavlu III, ovimi riečmi: „Svoje djelo Tebi posvećujem, sveti Oče, neka se svi osvjedoče, učeni i neuki, da se neuklanjam razboritu razsudjenju. Tvoja uglednost i ljubav prama nauku, najjače matematičkim, biti će mi štitom protiv zlieh klevetnikah i zakriliti će me, za sve da se veli: neimade lieka proti zlu jeziku.“ Kopernikovu sustavu usavršili su kasnije Keppler (1630) Galilej (1642) Nevton (1727).

Digitized by Google

Napokon nesmijem neuapomenuti, da je veliki Kopernik list s velikoga stabla slavjanskoga. Rodio se u Toruni 1473, 12. veljače. Svakomu Slavjaninu mora se srce širiti od ponosa, kadgod danjom pogledje na sunce a noćju na nebo, zvjezdami posuto; jer onaj, koji je nebo pred nami otvorio u svoj svojoj veličanstvenoj krasoti, porednosti i pravilnosti, onaj je Slavjanin. Drugi narodi neka slobodno pokazuju na krajeve i otoke, koje su pronašli, na vojne, koje su vodili, na krv, koju su proljevali, na narode, koje su podjarmili: mi ćemo pokazivati na nebo, na zvjezde, na sunce, koje smo svietu objavili.

Tajne vrijuće vode.

pr. I. F.

„Voda vri!“ povikaše djeca, kad smo jedne zimske večeri sjedili oko samovara, i u njem voda uzavrela bješe.

„Voda vri! a znate li, što vreti znači, i zašto voda vri?“

„Kakovo pitanje! jer je oganj (vatra) pod njom“

„To nije nikakovo razjasnjenje. Oganj je pod njom, to je istina nješta malo natuknuto, jer kad bi oganj bio nad samovarom, voda nebi uzavrela; ali sve to još nije. Voda nepropušta lako toplinu, ona je, kako učeni ljudi vele, loš toplovod, i toplina bi jako težko od ozgor doprla do dole. Naproti dopire ona lasno od osdol gore. Kao što se ugrijani zrak gore diže, tako isto biva to i s ugrijanom vodom. Ugrijane čestice (dieli) dižu se gore, a njihovo mjesto zauzimaju hladnije. Odatle nastane u samovaru ili u kotlu nad ognjem neprestani tok (tečenje) dotle, dok se sva voda jednako ugrije.“

„To je lako rečeno; ali kako da nam to dokažeš?“

„Lako! Ako se uzme dugo usko staklo, te se u njeg najprije uspe malo indiga ili druge kakove obojene vode, a zatim neobojene, ali polagano, da se obe ove vode nepomiešaju, napokon pako špirita, to se onda ovaj može zapaliti i puštati da gori, dokle se hoće, obojena voda ostat će mirna na dnu. Ali ako se špirita zapali od osdol, to će se na skoro obojena voda začeti dizati, i smiešat će se s neobojenom.“

Digitized by Google

„Ali kad se voda sva jednako ugrije?“

„Kad se do 80 stup. po Réaumuru ugrije, onda kuha. A što će to reći?“

„Ona uzavrije!“

„Nekuha sve što vrije. Kad se voda ugrije do 80.° R., onda kuha, t. j. onda se iz nje dižu pare. Voda se može razvrućati samo do 80.°; svaki stupanj više vrućine, što pridolazi, pretvara njeki dio vode u paru, i odlazi s njom, ako paru kakov silan tlak neobustavlja. Može se pod lonac ili kotao naložiti oganj velik kako nam je volja, voda će doduše brže kuhati, ali vrelija neće biti preko 80°ni najmanje.“

„Osamdeset stupanjah R., to je dakle vrelište ili onaj stupanj topline, na kojem voda vrije.“

„Dà, kod navadnog stanja zraka, kao što je u nas. Što pako visokije leži mjesto, gdje se voda kuha, to prije i uz manju toplinu uzavrije. Voda n. p. koja se kuha na vrhuncu visoka briega, nije tako vruća, kao ona, koja bi uzavrela na podnožju istoga briega. Na vrhuncu Montblanka, visokog briega u Švajcarskoj, vrelište je već na 70. stupnju. Što je težji zrak od vlage, koja je u njem, tim vruća mora da bude voda, prije nego li zakuha. Ako ju kuhamo u posudi, iz koje je izvučen zrak, to će zakuhati uz manju žestinu. Da kuhanje zavisi od slaka ili izvanjske težine, koja tišti vodu, to se dokazuje zaista čudnovatim načinom. Voda se naime dade kuhati i studeni ili zimom.“

„Kako to?“

„Nalijte nješta uzavrele vode u jedno stakalce, tako da bi četvrta strana puna bila, te ga čvrsto začepite. Vrenje će prestati i gornja tri četvrta stakalca napunit će se parom. Polijte zatim mrzlom vodom stakalce povrh vode u njem, to će ona opet uzavreti. Zašto? Para u staklu pretisne na vodu. Studen sgusne paru, t. j. pretvori ju opet u vodu. Tim se tlak uklone — vrela voda opet vrije, i prelazi u pare dotle, doklem izhladi. I na visokom briegu uzavrije voda uz manju toplinu, jer zrak tako jako na nju netišti, kao dole, ili drugimi riečmi, jer je zrak gore laglji. Na petsto trideset cipelah visine pade vrelište za jedan stupanj. Možemo dakle točno znati, kako

Digitized by Google

smo se visoko uspeli, ako samo kod sebe imamo kotao s vodom i toplomjer.“

„Ali voda uzavrije u jednoj posudi prije nego li u drugoj, t. j. uz manju toplinu; n. p. u kovnoj posudi prije, nego li u staklenoj Kovna površina je hrapava, a ova hrapavost ima mnoge šiljčiće, s kojiuh vrućina u vodu laglje prelazi, dočim se naproti ravne površine mnogo čvršće drži. Ako u vodu bacimo željezne otarine (pilotine), to onda prije uzavrije radi mnogih šiljakah; ako u kotao s vrelom vodom bacimo siena ili slame, to se mahom diže para. Nu vrelište vode zavisi još od nječega, što nam obznanjuje kotao sam, prije nego uzavrije; samo što svi njegov govor nerazumiju. Sviranje u kotlu kazuje nam to . . .“

„Da će voda skoro zakuhati!“

„To je istina; ali ono nam ponajprije kazuje, da u vodi ima zraka. Sviranje u kotlu ništa drugo nije nego šušanj izmicajućeg zraka, koga toplina izgoni iz vode. On je spojen s vodom, doklem ga toplina tako raztegne, da se uzdići mora. Ako čašu vode stavimo pod zračnu sisaljku (spravu kojom se izvlači zrak), to voda počme bacati mjehure, kano da kuha; mjehurci su zrak koji se sisaljkom izvlači. Zračni mjehurci u vodi djeluju kao klinčići medju majušnimi kapčicami, koje vodu čine. Da njih nije, bila bi voda gromad, tako sgusnuta, da se nebi dala pretvarati u paru, niti kuhati, dok se nebi svrućala do 90 stupanjah. To se pako dade dokazati; ako kuhamo vodu, iz koje je zrak izvučen sisaljkom. I ne samo to, nego kad bi kuhala, najednoč bi sva zakuhala i strahovitim praskom se razletila.“

„Dakle čista voda nije ničemu?“

„Voda, koja bi bila tako čista, da u njoj nebi bilo ni zraka, nebi za ništa bila. U njoj nebi mogle živjeti ribe, nebi bila za piće, nit bi se njom kuhati moglo.“

„Ali kad bi se samo moglo gledati, kako se voda kuha!“

„To je zaista znamenit i liep prizor; možemo si ga pako pribavit, ako metnemo vode kuhati u staklenoj posudi. Najbolja će za to biti duga staklena cievi, koja se razvrući špiritom. Tu se najbolje vidi, kako se voda zagiblje, i kako toplina izgoni zračne mjehurce. Kad voda postane vrućijom, pokažu se drugi mjehurci, koji se od

Digitized by Google

osdol dižu. Dižuć se gore bivaju sve manjimi, a gore već na vodi mogu se jedva razpoznati. To su parni mjehurci, i oni idući gore bivaju zato manjimi, jer voda gore nije tako topla kao dole, i jer para uz manju toplinu nego li 80 biva opet vodom. Kad se voda sva jednako razvruća, onda mjehurci bivaju sve većimi, brže se gore dižu, a došav na površje u zrak odlaze, ako im se pusti. I tako je para tisuće godinah letila u zrak, dok ju napok čovjek neprisili, da za njega radi."

„Svladatelj pare zove se Watt, on je izumio parostroje; t. j. one strojeve (mašine) ili sprave, koje parnom silom tjeraju brodove (parobrode) i kola (parovoze)."

„Tako jest, i nije težko razložiti, kako para tako djelovati može. Voda koja se toplinom pretvori u paru, zauzimlje neizmierno veći prostor od navadne vode. Studen opet pretvara paru u vodu, koja se onda u mnogo manji prostor vraća. Ovaj dvostruki tok — raztezanje i stezanje — ogromna je ona sila, što tjera svakovrstne parostroje. No još ću vam nješta znamenito pripovjedati o kuhanju na što se je došlo tek u najnovije vrieme. Gdjekoja posuda može i prevruća biti za kuhanje."

„To nevjerujem. Barem takova šta nisam još opazila," primeti mati.

„To je lako pokušati: Ako se n. p. mala zdjelica (finčan, šalica) od bjeloga zlata (platine) jako ugrije, ili i ovaj samovar, ali bez vode, pa se onda jedna kap uspe, to će ona po njem igrati, bez da kuha, i to dotle, dok se vrućina nepopusti; i tek onda pretvori se u paru. Dapače još nješta više: voda a i ista živa može da se smrzne u usijanoj posudi, ako se samo pokus vješto izvede. Prije dva stoljeća bili bi to držali za čaroliju, i u oganj bi bili bacili onoga, koji bi to pokušao."

„A ja sam čuo," primeti jedno diete, „da voda iz stanovitih uzrokah u njeki kotlovih prije zakuha, nego u drugih."

Dakako, ako se izvana na loncu ilj kotlu nahvata mnogo čadjah, to onda u takovoj posudi težko zakuha voda, jer su čadje loši toplovodi, t. j. nepropuštaju brzo topline. Zato možemo takodjer, ako nas nemrzi ocrniti ruke, nositi uzavrelom vodom nasuti lonac, bez da se opalimo, ako je samo jako čadjav. Isto tako smeta ku-

Digitized by Google

hanju tako zvani kotlenik (Keffelſtein), koji se često nalazi u parnih kotlovih.“

„Šta je to?“

„Svaka voda ima u sebi, manje ili više zemnih i solnih česticah. Kod kuhanja odluče se one od vode, panu na dno kotla, i načinu malo po malo čvrstu koru. To je tako zvani kotlenik, koji je obustavio već mnogi parostroj, jer u takovu kotlu nije paritì mogla. Srećom je u najnovije vrieme proiznadjen način, kako se tomu pomoći može.— Ali glete, sad voda sbiljam kuha u ovom našem kotliću, para se diže, i mi ćemo se evo nasladjivati sladkim čajem.—

Tuča (grad, led).

pr. I. F.

Tuča spada medju one zračne pojave, koji nisu još dovoljno razloženi, premda nam se tako često pojàvljuje. Komu je nepoznato ono kadkad podost krupno ledeno zrnje, koje ob ljeto većinom iza velike sparine sa strahovitom hukom i bukom pada iz tamnih pepelnastih oblakah? Komu da je nepoznat taj strah i trepet marljivih poljodjelacah i gospodarah? Mnogi pripoviedaju, a mnogi su već i sami vidjeli tuče od strahovite veličine, ne od leta, četvrta ili pol funta, nego od više funtah težine; gdje se je činilo, da su pojedina zrna bila razvaline silovito razlupane gromadi, a ne samostalna tjelesa. A ima njekoliko godinah, da nas tako rekuć već uredno taj strahoviti bič polazi, te velika opustošenja čini po naših njivah i vinogradih. Pa tko samo mimogredno pazi, što sve u zračnom krugu biva, taj već u naprvo zna oblake, koji nam donose tu nepogodu. Više putah vidimo, kako koji izkusni seljak zabrinutim licem gleda nebo, koje se sve većma zastire gustimi i tmastimi oblaci.

Mi poznajemo dobro kakove višeput strašne posljedice tuča ima; a naše nam oči kažu već, da se tuča tvori u parokrugu, počem se u njem kao parni mjehurci ili kišne kapi nalazeća voda smrzne radi nizkog stupnja toplote (temperature). Ali odkud tako nizak stupanj toplote usried ljeta i to baš ne u dalekoj visini, to nam još nije poznato. Ako uzmemo da je već napravljeno ledeno zrnje, to

Digitized by Google

onda dokučujemo kako, kad dva oblaka jedan na drugog dođju te vjetar i vlastita težina s velikim štropotom ledeno zrnje gornjega oblaka dole svali, kako velim padajuće zrnje povlačeć vodene pare doljnega oblaka sve veće biva, i kadkad u velikoj krupnoći na zemlju dolazi. Njeki medjutim izvode, da tuča postaje sa studeni, koja biva, kad se višji, dakle hladniji zrak slije u parom napunjene prostore, koje mu otvore porušeni parni mjehurci.

Blanchet—ovo razlaganje čini nam se mnogo jednostavnijim, i podobro nam razjasnjuje, kako se tuča pravi. Zrak naime teče različitim pravcem, i to raznim (obzornim) i osovnim. Ovaj zadnji može biti, kao što to Humboldt dosta putah opažava, ili nizhodan (od osgor dole) ili uzhodan (od osdol gore). Osovni potoci stavljaju u gibanje ponajvišje vrsté zraka (Luftschichten), i dovode tako na zemlju toplotu višjih prostorah. Da takovih potokah od osgor dole sbiljam ima, to nam nedvojbeno dokažuju one pljuštavice, gdje kiša silovito na zemlju pada. Tako se često opaziti može, kako toplota za 10—15 stupanjah u čas pane, što se zaista u račun uzeti nemože jedino gušćenju kiše, već hladnom zraku, koji se je iz višjih prostora spustio na zemlju. Medjutim za ovakov potok hladnijeg zraka treba da je sgodno i zemljište; i mi ćemo vidjeti odmah, kako je s tim u savezu pojav tuče.

Pokušajmo sada, da ovo razjasnimo još jednom prispodobom, koja nam takodjer i postanak vjetrovah približje razlaže. Ako naložimo oganj u sobi s kominom, to ćemo imati u izvod uzhodni potok, i to uslied razpruženja zraka. Nadalje će tim razpruženjem raztanjeni prostor k sebi pritegnuti gušći zrak iz doljne strane sobe, te će gušći zrak poteći u prostor s raztanjenim zrakom, i tako će postati tok privlačnom silom. U sobi u nutra takodjer će razširujuća se toplina zrak raztegnuti i lagljim učiniti, postat će potok gore, i zrak će gledati da izbjegne kroz gornje pukotine i jamice. Dole će istim načinom gledati, da se po različnoj toploti kroz prolaze izravna sa obližjimi prostori. Isti pojavi dolaze nam i kod velikih gibanjah u zračnom krugu, kod vjetrovah. Sunčana vrućina proizvodi vjetrove raztezanjem; počem se gušći zrak svali na raztegnuti ili raztanjeni. A to pravilno biva obzornim tiekom, i vjetar, koji raztezanjem postane, sliedi uviek pravac toga raztezanja.

Digitized by Google

U sobah imamo obično propuhu u doljnih stranah; ali ona može biti i u gornjih. Otvorimo samo koji gornji prozor u jako ugrijanoj sobi, pa ćemo opaziti, kako će silno udariti hladni zrak na doljnu stranu otvorena prozora. Isto se ima i s vjetrovi. Obično su obzorni (razni), a to dolazi od raztanjenja zraka; ali oni mogu biti i kosi, ako su okolnosti za to, dapače i osovni u dolinah medju strmi bregovi.

Nu vratimo se sad opet k tuči. Predstavimo si dolinu okruženu bregovi. Njekoliko jako vrućih danah proizvelo je u njoj jako visoku toplotu, a zrak se je napunio velikom množinom parah. Taki zrak zauzimlje sav prostor do stánovite visine; razastre se uzduž bregovah i pokriva njihove vrhunce. Na zapadu otvara se uz ovu druga dolina, u kojoj je nižja toplota. Odavle nastane dakle potok, koji donosi hladnji zrak u razvrućeni prve doljne. Time postanu oni kobni, nàgomilani i bregovom slični oblaci, koji se zovu hrpnjaci (Haufenwolken), Zrak će dakle s druge doline silaziti sada u prvu, i tu zauzimati mjesto raztanjenoga zraka. A kad se već jednoč hladni potók zraka dohvati bokovah (stranah) od bregovah, onda navali u dol tim većom silom, čim je u njem višja toplota. Nu tako nastavši potok povuče u istom trenutku za sobom višje vrste zračnog kruga, te tako mogu zagibati više tisućah cipelah posve osovno ležećih vrstah. Znamo pako, da je u takovoj visini toplota veoma nizka. S druge strane opet su se na gornjem površju s parami napunjenoga zraka načinili pahuljci (Federwolken). Hladno zrak iz višjih predieljah povuče sobom mrvice (Graupeln), iz kojih pahuljci sastoje, ili ih tvori novih i prisili ih da prolaze kroz zrakokrug, koji je parami jako napunjen. Na tom se putu na mrvice pahuljakah slegnu ove pare, koje se smrznu sbog nizke toplote gibajućeg se zraka, te tako postane iz mrvica tuča. Potók napokon dodje do vjetra, koji je na površju zemlje, i koji tuču sobom nosi dotle, dok trenje potučnu silu oslabi, ili dok na protivan nabasa, uslied česa onda tuča na zemlju pada.

Suglasno s ovim mnenjem bivaju zato bure s tučom većinom u krajevih s dubokimi dolinami, gdje veoma različita toplota postajati može. Naproti uči nas izkustvo, da su takove bure riedke u ravnih krajevih u Holandiji, u Pruskoj, u Bački, u Banatu i u Rusiji,

Digitized by Google

gdje je zrak više u ravnovažju. Tuča biva takodjer redje na sinjem moru, gdje neprestani potóci u ravnovažje uviek se opet povraćaju. U ravnicah se mnogo težje radja osovni tok.

I oblik njekojih lednih zrnah svjedoči nam ovdje rečeno. Nalazi bo ih se sastavljenih iz sredoštočnih (concentrisch) vrstah, koje su od straga udubljene, a to su zrna, koja su izpravno pala. Ona su ponarasla spreda i sa stranah primajući uzput pare; a stražnji dio nije mogao narasti, jer parah na se primali nisu. Isto je i sa zrnjem, što na stražnjoj strani šiljke imaju. Nauka o munjini nemože da nam razjasni; kako ovo postaje; jer po njenih načelih moralo bi sve zrnje okruglo da je. Nije dakle vjerojatno, da bi munjina šta djelovala, kad se tuča pravi. Múnjina se proizvodi ili trenjem zraka, kad se potók s potókom sudari, ili pako prelazom vode, t. j. kad se pare u led pretvaraju. Ona je učinak a ne razlog. Moguće je pako, da štogod potok ujačava. Kad je ledeno zrnje stanoviti prostor već upravo proletilo, to im se je mučno natrag krenuti, budući da im je najznatniji dio napred. Bure s tučom dogadjaju se većinom ob dan, jer uvjeti k tome nalaze se samo danju; noćna tuča nješta je izvanrednoga. Nadalje pokazalo se je mnogim paženjem, da se bure s najvećom tučom dogadjaju većinom izmedju 3. i 4. ure po podne; to je pako najvrućje doba dana, gdje je zrak najvećma raztanjen, najvećma parami napunjen, i gdje se te pare najvišje dižu u zračni krug. A te okolnosti doprinose najviše, da najžežći potóci u zraku nastanu i najkrupnija tuča pada. I skoro da bi se njena krupnina opredieliti dala po uri kada pada. Iz sveg ovdje navedenoga sliedi dakle, da je tuča ob zimu veoma redak pojav, i da nemože padati ni u prestudenih ni u pretoplih podnebjih. Ona je proizvod umjerenoga podnebja, budući da većinom, ne bez iznimke, pada samo izmedju 60 stupanjah širine. Na vrhuncih gorah pod umjernim podnebjem neima skoro nigda tuče. —

Krt.

p. I. F.

Već Virgil i nehotice ali veoma sgodno reče o krtu:

„Monstrum horendum, informe, igens, cui lumen adeptum.“ (Strahovita, ružna i grdna neman s vidom slabim.) I sbiljam krt je

Digitized by Google

najgrdniji izmedju svih stvorovah. On je razmierno glede jakosti svojih mišicah najjačjih izmedju svih četveronožnjakah, a najkrvoločniji izmedju svih grabežljivacah. Mnogo se čuje govoriti o jakosti slonovah, koji na svojih ledjih nose tornjeve, vojnici natrpane. Mnogo se takodjer čuje o brzini kita, koji, vele da može za četernajest danah obplivati cielu zemlju. A bengalski ris opisuje se kao najkrvoločnija zvier, koja se tako lako nemože krvi zasititi. Ali jakost slonova i kitova prava je igrarija, kad ju s krtovom sravnimo. Stvoritelj je krtovu ruku umjetnije ustrojio, nego li okostnice svih ostalih gorostasah i kopnih i povodnih. Bengalski je ris kao janješce blag ako ga sravnimo s krtom, jer bengalski ris još nigda nije strahovite svoje zube omrsio mesom svoga roda i plemena. Dajte metnite k zatvorenom risu drugog kojeg risa, i vidjet ćete, kako će se liepo složiti. Naproti stavite u isti položaj dva krta, pa gledajte, kako će na skoro jedan drugoga raztrgati.

Ta to nije baš tako težko, ili kao slon na površju zemlje ili kao kit u vodi se gibati. U vodi se skače ili pada samo potome, kako se pluća razširuje ili steže. Ali pokušajmo jednoč te turimo slona ili kita samo petdeset cipelah pod zemlju, pa ćemo vidjeti, kako će se zaman napinjati i naprezati slon svojim rilom a kit svojim gubcem. Oni će oba za koji čas poginuti, jer neimaju oštrih nokatah za rovanje zemlje, i jer su im mišice slabe, da zemlju gore bacaju. Da je krt velik kao kit ili samo kao slon, on bi cielu zemlju prerovao. — Krtova čeljust naoružana je sa četrdeset i četiri strahovita zuba. Njegova njuška, savršeni izraz putene strasti, tako je nerazmierno velika, da je u njem čuvstvo milosrdja posve ugnjeteno. Krt giblje svojom glavom i najednoč baci u zrak razmrvljenu zemlju, baš kao vodu, koju kit svojima nozdrvama štrca. Njegov je želudac neprestano usijana peć, u kojem se inače posve neprobavljive stvari raztale, raztvore i unište. Njegov je glad manikost, njegova ljubav padavica, cieli njegov život neprestani pakao. Bjesnilo s glada napada ga svaki dan tri četiri puta, i kad bi deset urah postio, on bi uginuti morao. — Krt skače kao strielja na svoj plien, sgrabi ga izpod trbuha, urine mu u utrobu svoju dugu njušku, razvali ranu rukama, da uprav do srca dopre, i da na sva usta krv lokati može. Svako ubojstvo njemu je neopisiva slast, razbludnjo uz-

Digitized by Google

hićenje. Tako jedan gladan krt skoči jednoč njekojoj mladoj djevojci na prsa, i razvali joj ih, prije nego li joj je tko u pomoć priskočiti mogao. Da su stari poznavali krta, oni bi ga po svoj prilici posvetili bili Priapu, bogu vrtovah. On nečini iznimke od prirečja, koje veli, da je ljubav sliepa.

Istina je, da mnoge živine u ovom ili onom naliče ovoj ili onoj vrsti ljudih, ali krt nenaliči baš nijednoj. On nam nemože biti slika posebnog kojeg značaja, nego koje ciele družtvene dobe, n. p. ciklopičke, najžalostnije i najcrnje izmedju svih. On nije slika pojedine koje opačine, nego svih opačinah. On je najsavršeniji alegorički izraz podpunoga gospodstva živinske sile nad umnom.

Krt je posuda vrškom napunjena gadom i smradom. On je Titan, što Peliona na Ossu kotura; on je Encelades, kojega koprcanje Etnu tako muči, da goruću lavu baca; on je stvor, štono brieg na brieg valja, štono utrobu zemaljsku neprestano ruje i para, i zelene livade krtinami svojimi ruži i nagrdjuje. Krt je jednooki Ciklop, koji pod zemljom radi, toplim živim se mesom hrani i kojemu neima veselja ako potokom krv neteče. Neimamo dakle slike za krta osim ako uzmemo ružnoga i gadnoga Ciklopa.

Tako opisuje krta Toussenel u svojoj knjizi: „L' Esprit des Bêtes.“ Medjutim to netreba nikoga da gane na još veće progonstvo, nego li to sbiljam čine mnogi nerazumni gospodari. To nije bila ni svrha spisateljeva, opisujuć ga ovako. On doduše jest ovakova nakaza s gledišta Toussenelovog, t. j. s gledišta ćudoredno—umne sličnosti životinjah s ljudmi, s kojega on krta i druge živine u toj knjizi opisuje; ali s gledišta obćega gospodarstva u prirodi, nije on ni iz daleka takova neman. Dapače on je upravo tom svojom grdobom, pakošću i krvoločnošću u gospodarstvu prirode za nas veoma koristna životinja, jer kako već mnogi prirodoslovci i umni gospodari dokazaše, on ždere pod zemljom mrmke, crve i kukce, koji bi da njega nije opustošili svaki uzrast na naših poljih i njivah. Ta i kako da bi božanjska mudrost stvorila takovu nakazu, koja baš ničemu nebi dobra bila! Istina je doduše, da nam krt nanosi i štete svojimi krtinami; nu ta se šteta dade lasno ukloniti pomnjivim razgrtanjem krtinah. Ali dalje neka neide nipošto naše progonstvo; jer jao travi i usjevu, gdje je krt posve iztriebljen! —

Digitized by Google

Sliepi miš.

p. I. F.

Ime „sliepi miš“ veoma je nespretno uzeto, jer sliepi miš nit je sliep, nit je miš. Ali ta nespretnost nije samo u nas nego i drugdje. Tako ga francezi nazivlju chauve-souris ili ćelavi miš, a ćelav nije. Nemanje je nespretan i učeni naziv netopir, jer šta to upravo znači, Bog bi ga znao.

Sliepi miš spada medju ono njekoliko životinjah, koje nas oduravaju i od kojih se ljudi slabih živacah onesvješćuju. To žalostno svojstvo ima on zajedno sa žabom, slikom prosjačtva — s paukom, slikom kramarstva, — i s ljuticom (vodenjača — zmija), slikom nevjere. Pa ipak je sliepi miš ne samo nevino, nego baš i koristno živinče. On nastavlja onu službu, koju lasta čini, i koja bi da nije njega obustavljana bila noćnim mrakom, t. j. on lovi noćni gmaz i gad, koji ljudem i njihovim vočkam dosadjuje.

Sliepi miš je šimera, goropadan nemogućan stvor, noćno strašilo, koje nam predstavlja izrode razvraćene uobraženosti. Sliepi miš je poživinčena prevara, počovječena laž. Njegov značaj obće izvanrednosti i goropadnosti, štono se u ustrojstvu njegova tiela opaža; ono prevrgnuće njegovih ćutilah, po kojem je ta gadna životinja u stanju, da nosom čuje a ušima vidi: razjasnjuje se poremećenjem pomislih i umnimi bolestmi, koje nam predstavlja ta čudnovata životinja. Medjutim sliepi miš iskreno sam priznaje svoju sukrivnju glede gluposti ovoga svieta. Već je šestdeset stoljećah on najverniji saveznik praznovierja, i to jedino zato, jer ga njeko posve naravno nagnuće s mračnjaci druži, jer ga sunčana svjetlost zaslipljuje, i jer nijedno zažgano svietlo vidjeti nemože, a da nepoželi ugasiti ga. Naravno, da se to siromašnoj životinji u grieh upisati nemože. Hrdja gvoždje brzo nadje. Sliepi miš danju samo velikom mukom puzi, niti pako može da leti, niti da hodi. A da ovakovi junaci za napredak vojevati nemogu, to je posve naravno.

Medjutim za izpričanje sistematičnoga tog mračnjačtva sliepoga miša, a kao i medveda, koji takodjer nije veliki prijatelj svjetlosti, mora da se napomiene jedna oblažajuća okolnost, koja nije bez sve važnosti. Djetinstvo svetovah bješe naime doba, kad sliepi miševi

Digitized by Google

gospodovahu, isto tako kao što i djetinstvo čovječanstva bijaše doba vilah i utvorah. Predpotopna povjestnica kazuje nam, da je sliepi miš bio najsavršenija tadanja životinja, i čini se, da je za to dobro prastaro doba stvaranja sav neizmierni zračni prostor pripadao dvama ili trima gorostasnima miševima, koji su bili kao njeka vrst zrakoplovah s kožnimi jadri, dugačkimi deset do dvanajest rifah. Ti netopiri, mudro i znanstveno rečeno, djeliše se u neogračeno gospodstvo s medvedom. Čuo sam, da su ti gadni vampiri bili tako bez duše i sviesti, da su znali spavajućega Megateriuma (ogromna predpotopna zvier) napasti, i izsisati mu malko krvi do petdeset okah.

Djetelj.

I medju pticami ima siromakah i bogatacah, velikašah i prostakah, kraljevah i težakah. Jastreb i sokó idu loviti zavijenim kljunom i oštrima pančžama, štral i čaplja idu ribariti na močvare i bare, lasta si kao zidar gradi iz zemlje čvrsto gnjezdo, a daleko u gustom lugu, stanuje ptičji drvar i tesar — sirota djetelj. On se šareni crno i bielo, kano da je zaodjeven u same krpe i zakrpe. Kukavna je pako i čemerna hrana njegova! Neima ti tu ni pečenja ni variva na njegovu stolu; gnjusni crvi i kukci hrana mu su i to dan za dan, i u petak i u svetac — pa još i bez masti i začina. Prava ti je to bogčija i sirotinja taj djetlić! A ipak je kraj sveg tog uviek veseo i radostan. Čim svanivat stane, eto ti njega na posao. U gustoj šumi leti on oko najstarijeg i najjačjeg drveća, i pametno ga redom razgledje. Sad opazi jedno drvo, koje mu se čini dobro, te se k njemu žuri. Nasried debla uhvati se za hrapavu koru. Dva prsta drži naprvo, a dva natrag; nokti na njima od velike su mu koristi. Rep mu je dosta okratak, a prje na njem tvrdo i ukučeno. Rep mu je stoličić, na kojem sigurno sjedi pred korom. Sjekira mu je pako njegov čvrsti kljun. Taj mu je posve nalik klinu, štonoga ob zimu u naših šumah marljivi Kranjci zabijaju u drvo, koje razciepiti hoće, samo što je malo šiljastiji. On sjedi na tvrdih i jakih kostih svoje glave, i njome može da duboko zasieca u koru drveta. Više putah kvaca samo kroz gornju koricu krastu, te odtale izvlači mraviće i crviće, koji tamo prebivaju. Oni žive kadkada na stotine na jednom deblu, i jedu belinu (Mark, ono što je izmedju lika i čvrsta drveta).

Digitized by Google

Ako se razplod ovih crvah neprepreči, to izgrizu oni deblo tako, da grane obamru, pupovi povenu, i drvo više netjera niti lista niti cvieta, te kao golo batvo tuguje i žali. Voćar pako i šumar neopažaju te sakrivene neprijatelje prije, već kad obamiranje drveta pokaže, da su oni tu; ali onda je prekasno. Djetlić sa svojimi rodjaci: žunom i pozavcem, tu u pomoć priljeće. Njegovo oko odmah opaža te nepozvane i škodljive goste. Krepkim svojim kljunom ciepa on koru, da sve od prsta debele trieske naokolo lete, i štetočinje ove dobivaju svoju zasluženu plaću.

Najednoč prestane ciepati ovaj marljivi poslenik, i odleti brzo na drugu stranu debla, te pozorno zaviruje u svaku pukotinu, u svaku jamicu. A zašto čini on to? Je li možebit, da vidi, hoće li se skoro kroz drvo provući moć? Ne, crvi koji su izpod njegova smrtonosna kljuna izmakli, prebjegli bješe u svom strahu na drugu stranu, i misle da su ondje sigurni. Nu evo ti njega i ovamo, da i ove uskoke pobere i pojede.

Ustrojstvo njegova tjela sgodno je posve njegovu življenju. Jezik mu je dug i tanan, i može ga jako izplaziti. Nije pako mesnat i mekan, kao što su obično jezici, veće tvrd i šiljast, kao igla. Tim oružjem bode on strelovito u jamice, gdje su crvi, nebada i izvlači ih napolje, te se njimi časti. Ob zimu neima tih pečenkah, te mora da se skrbi za drugu hranu. Tada traži bukvicah i lješnikah, ili pako vadi i jede zrnje iz jelove česarike (Tannenzapfen).

Mnoge jame, koje djetlić kod tog posla po drveću ponačinja, dobro su došle mnogim manjim pticam, koje ih upotrebe za obitalište. Sinike i čvorci grade u njih svoja gnjezda. Tako je indi djetlić upravo ptičji tesar, koji im kuće teše. Ali pokraj toga nezaboravi on ni na sebe. U proljeće traži si sa svojom ženkom sgodno deblo, i izkopa u njeg duboku jamu, do dva sežnja dugu, u nutra sve širju, i posve čisto i uredno iz djela duvare tega svog sigurnog stana. Zatim pozorno odnese sve treščice podaleko od drveta, da nebi opako koje derište možebit opazilo, da on tu ima svoja jaja i svoje mladiće. Na sitnoj treskovini nese zatim ženka liepa biela jaja, i leže svoje mladiće. Brižno se staraju roditelji za svoj porod, dok odraste; neprestano lete oni okolo naokolo, i donose neumorno u gnjezdo potrebitu hranu.

Digitized by Google

Zanati i obrtnost.

Savjete za naše zanatnike

od I. F—ća.

I.

Medju vami zanatnici zavladalo je od njekog vremena obće jadikovanje na zločesta i hrdjava vremena. Ako se čovjek upusti s vami u razgovor, to će skoro od vas svih čuti, kako se već neda živjeti, kako je sve poskupilo i kako roba nikakove prodje neima. A ako vàm čovjek kojemu savjetuje, da svog sina dade na ovaj ili onaj zanat, to se odmah čuje: „Neima života za zenatnike; prošla su vremena, gdje se je siromah zanatnik pomoći mogao.“ Jednom riečju, zavladalo je medju vami u najnovije vrieme obće nezadvoljstvo sa stanjem i življenjem vašim; a da li s razlogom, o tome malo tko šta misli i govori. Meni se ta stvar važnom vidi za naše narodno blagostanje, i zato se odlučih, da vam o tom napišem ovo njekoliko redakah.

Istina je doduše, da je sve poskupilo, i da neidemo daleko, ako samo sadašnju cienu proizvodah i rukotvorinah prispodobimo s cienom, koja je bila prije desetak godinah, to ćemo naći golemu, veoma golemu razliku medju onda i sada. Ja neću da idem na uzroke te skupoće, to bo nije ni namjera ovoga članka, samo hoću to da ovdje opazim, da ako tko, to zanatnici najmanje uzroka imaju, da na skupoću jadikuju. Samo oni mogu jadikovati na skupoću, koji sve treše i kupuju, a ništa neproizvode, ništa neprodaju, kao na primjer što su to činovnici i častnici, koji žive i živjeti moraju samo od stanovite odredjene im plaće, ili ljudi, koji žive samo od postotnicah (intereša) uloženih svojih glavnicah (kapitalah). Nije bo svejedno, ako tko živjeti mora sa šest, osam ili deset stodinah, stajao mjerov žita dva ili pet forintih, bila funta mesa četiri, šest ili osam krajcarah. To je velika razlika za takove ljude; ali ne za ljude koji sami šta proizvode i prodaju, i koji cienu svojih proizvodah povišuju po istoj mjeri, po kojoj se povišuje ciena i od drugih

Digitized by Google

proizvodah. Ako je hrana skuplja, ako su zurovi proizvodi (još neobradjene stvari n. p. koža, vuna, loj, drva itd.) poskočili u cieni, to odmah skoče i rukotvorine zanatnikah i obrtnikah, te si oni tako što na jednoj strani izgube, na drugoj opet uviek nadoknade, prodajući skuplje svoju robu. Čizmar istina nedobiva mjerov žita za 2—3 fl. šajna, ali on i nepravi sada naglavakah za 3—4 fr. šajna nego srebra. Kakovog indi uzroka ima čizmar da viče i jadikuje na skupoću, kad je i od njegove robe po razmjerju skočila ciena! Zaista nikakovog. A kako je kod čizmara, tako je i kod svakog drugog zanatnika. Nijedan neprodaje svoje robe u cienu, u koju je prodavao prije desetak godinah. Nijedan dakle neima uzroka, da jadikuje na skupoću, jer nijedan ništa nije time izgubio. Dapače vi zanatnici višeput ste tim još napredni, jer dočim se ciena n. p. poljskih proizvodah svake godine mienja, vi toga istog nečinite i sa svojom robom, već ju uzdržajete što dulje možete u cieni, u koju ste ju jednoč digli. Tako je hrana god. 1857 bila mnogo jeftinija nego li god. 1856, ali čizmari, krojači i drugi rukotvorci nisu zato ipak davali ni najmanje jeftinije svoje robe. — Kako dakle rekoh, ako tko, to zanatnici zaista neimaju uzroka, da jadikuju radi sadanje skopoće; — i samo nepametni i nepromišljivi zanatnici toga radi mogu nezadovoljni biti sa svojim stanjem.

„Ali moj dragi“ prigovorit će tko „kod ove obće skupoće svi su se ljudi stegli samo na najnuždnije, nitko ništa nekupuje, osim baš što mora, bez čeg nemože da bude. A to je zlo za nas zanatnike, koji živimo od dobitka iz svoje robe.“

Ako su se dragi svi ljudi stegli, stegni se brate i ti, pa ti neće biti težko. Medjutim ni to nije, kako veliš. Misliš li ti sbiljam, da ljudi sada gorje piju i jedu kod ove skupoće, nego li naši stari, kad je vedro (akov) vina bilo po 2—3 fr. šajna, a meso po 4—5 kr. šajna; ili da se mi lošije odjevamo, manje svieta i života uživamo, nego li naši stari? Promisli se samo, kako su bližji tvoji stariji živili, a kako ti živiš, pa kaži pravo, da li ti sam kraj sve skupoće, ipak na stotine i stotine stvarih više netrošiš, nego li tvoji stari, koji te stvari i nepoznavaše? Nu čemu da te na starije spominjem; zar ti opažaš, da je moda u nošnji kod mužkog i ženskog spola manje promjenjiva, nego li je bila prije desetak godinah? To je l'

Digitized by Google

doista ne! Kad ne, a ono nam je to najbolji dokaz da se ljudi skupoće radi ni najmanje nisu stegli, i da je dakle tvoje nezadovoljstvo toga radi posve neosnovano. Dapače ja ti još protivno tvrdim, da su se ljudske potrebоće od ovo desetak godinah ne pomanjšale nego još pomnožale, da se je luksus ne umanjio, nego još povećao. To nam najbolje dokazuju naši dućani, koji se što koji dan sve većma kite i napunjuju kojekakvimi galanteriami i bižuteriami.

„A da zašto dakle naši rukotvori manje prolaze, nego li prije, ako tomu po tvom dokazivanju krivnja nije obća skupoća?“

Tomu nije ništa drugo krivo, nego vaše nenapredovanje s napredujućom obrtnošću u drugih narodah u drugih krajevih. Pogledajte malo u kuće naših odličnijih stugradjanah, te kažite, šta amo domaćega nalazite? Nije li skoro sve posobje: postelje, ormari, stolovi, stolci, naslonjači itd. nabavljeno iz Peste, Beča ili Gradca. Tako se sjećam, da su carski uredi u istom našem glavnom gradu Zagrebu potrebno posobje većinom si nabavljali iz Gradca. Pogledajte na dalje na odjelo naše odličnije gospode i gospodjah. I na njima ćete opaziti većinom proizvode inostranih krojačah, mašandmodah i cipelarah, zlatarah itd. Na stolovih vidja se većinom tudje piće, tudje posudje. Sva naša orudja, sve naše sprave dovoze se većinom iz tudjih krajevah, i iste takove, koje bi se u nas načiniti mogle. Jednom riečju, skoro sve naše potrebоće, sve rukotvorine začeli smo dobivati i nabavljati si iz drugih stranah; dućani naši puni su svakovrstnih proizvodah i tvorovah, i redko da si već tko šta naručuje kod domaćih obrtnikah, nego svatko voli ići u dućane i gotove si te stvari kupovati. A tko je tomu kriv, nego li upravo vi sami naši zanatnici i obrtnici. Da je vaša roba iole ravna onoj kupovnoj ili dućanskoj, zaista da ti tudji proizvodi nebi u nas nalazili toliko kupacah, što je uviek na kvar i štetu našoj domaćoj obrtnosti, a često i istoj našoj kesi. Tko bi si n. p. voljeo naručavati posobje, i imati neprilike vozarinom i dopremljenjem, kad bi se te stvari isto tako dobre i kod kuće dobiti mogle?

Ali vi prvo, kad vam čovjek raditi dade, neznate dosta svoje stvari precieniti, neznate ih dobro i ukusno kao drugdje izraditi; a ako znate i umiete, nemože čovjek da se dočeka, dok od vas šta dobije. Je li onda čudo da vam ljudi ništa raditi nedaju, nego da

Digitized by Google

vole sa strane si dobavljati potrebne stvari, ili ih u dućanu kupovati, ako možebit i nisu tako stalne kano vaše. Sad je naš sviet mnogo ugladjenijega ukusa nego li njegda; sad sviet negleda samo na stalnost, nego hoće pokraj toga, da su mu stvari i za oko štogod liepše i ugodnije. Sad naš sviet više čita i putuje po stranih krajevih, te čuje i vidi, kako se gdje šta radi i pravi, pa je rada, da se i on onako uredi, onako živi, onako nosi kao što to na drugih mjestih biva. Vi pako nemarite ništa za taj napredak, nečitate, neidete u strane zemlje, nenastojite da svoje rukotvorine usavršite i poljepšate; nego radite, kao što su radili i vaši stari, kano da još uviek imate one kupce, koje su i vaši stari imali, i koji su se držali: što dikla navikla. Vi moji Slavonci, Srbi i Hrvati neznate ništa drugo, nego samo jadikovati na zla vremena, na skupoću; a zašto da se kraj sveg toga mnogi tudjinac, kad amo dodje, ipak pomogne i podigne. Skoro u svakom našem gradu ima po njekoliko tudjinacah, koji su se od skora medju nami naselili, pa se i liepo i prekrasno udomaćili, a može se reći i obogatili. Samo vi domaći obrtnici nemožete da se pomognete, i od dana na dan sve još više propadate. Uzrok vam tomu ništa drugo nije, nego što su oni stranci pametniji, prometniji, vještiji, točniji, radeniji i u životu ugladjeniji od vas. Oni po svietu putuju, i upoznadu se sa svakim napredkom svojega zanata ili obrta; pa onda kad se nastane medju vami, preotmu vam vaše naručnike, roba vam vaša i zgubi vriednost i cienu naprama njihovoj, i oni se tada na štetu vas domaćih pomognu i podignu. Vašemu dakle propadanju nitko drugi nije kriv, nego li vi sami, nego li vaše nehajstvo, vaša nevještina, naš nenapredak s vremenom, vaše nerevnovanje i nenatjecanje s drugimi narodi. Dapače ako u tom uztrajete, vi ćete na skoro posve propasti, i neće mnogo godinah proći, da se pogotovo nijedan našinac u domovini svojoj pomoći neće moć, ako to jest našinci ostanu, kao što su sada. Ta naši su dućani, gdje je još podost skupa vozarina, puni svakojakih rukotvorinah, i možeš u njih dobiti štogod si želiš od pete do glave. Promislite šta će tek biti, kad se željeznice protegnu kroz Hrvatsku i Slavoniju, čemu se svakako nadati možemo prije il potla, jer ako ju mi nećemo sagraditi moći, buduć se je naša sloga potopila, sagradit će ju drugi svoje trgovine radi. Onda ćemo poplav-

Digitized by Google

ljeni biti tudjimi proizvodi i tudjimi obrtnici, te našinci po gotovu neće tada imati prometa. Željeznica bit će smrtni udarac za naše zanatnike i obrtnike, ako se oni do tog postarali nebudu, da se uzmognu natjecati sa stranimi proizvodi.

A kako bi to moguće bilo, da i mi naše zanate, našu obrtnost podignemo na onaj stupanj, na kojem je u drugih narodah?“

To baš nije tako nemoguća stvar, kako mnogi misle. Ponajprije je potrebno, da nastojite, da bi se u svakom našem gradiću, kao što su: Sisak, Križevac, Novagradiška, Požega, Brod, Djakovo, Našice, Osiek, Vukovar, Vinkovce, Ilok, Mitrovica itd. podigla realna škola. U pučkih školah razvijaju se samo temelji obće čovječanske obrazovanosti; u njih je svrha samo ukupni čovjek, čovjek kao kršćanin, državljanin i sugradjanin. Posebnog kojeg obrtničkog pravca pučke škole niti imaju, niti imati mogu; one indi nikako ni zadovoljivati nemogu zahtjevom sadanjeg obrtničkog i zanatničkog života. Za to su realne škole. U njih se upoznaje mladež sa svimi znanostmi, na koji se osniva obrtnički zanatnički napredak, upoznaje se sa istim otim napredkom i s mnogimi izumi u zanatih i obrtnsti, upoznaje se s drugimi narodi i njihovim stanjem i življenjem; a napokon timi školami probudjuje se u djeci takodjer volja i nagnuće, da danas sutra i ona u životu svom ono poprimi i prigrli, što kod drugih za bolje i izvrstnije spoznade; dapače da i ona po mogućnosti poljepšavaju i usavršavaju što se poljepšati i usavršiti dade. Takove škole zavode se sada svuda po našoj carevini, osobito pako u Českoj i Ugarskoj. Magjari će za koju godinu imati u svakom povećem mjestu takovu školu; oni su uvidili korist tih zavodah, i neštede ni truda ni troška, pa će zato i u bližnjoj već budućnosti imati krepko i razborito gradjanstvo i cvatuću obrtnost, da će milina biti. I vami zato nepreostaje ništa drugo, nego da i vi udarite istim putem, te da sada prije svega gledate i nastojite, da vam se gdje je samo moguće zavede takova škola. Od njih zavisi po najviše blagostanje i poštenje bližjega vašeg potomstva, u njih bo će ono postići onaj stepen naobraženosti i znanja, koji mu je neobhodno potreban, da uzmogne napredovati i s poštenjem se natjecati s obrtnici i zanatnici drugih narodah. Bez tih pako školah propast ćete vi, propast će vaše potomstvo, propast će sva obrtnost, svi zanati u našem na-

Digitized by Google

rodu, jer će vam ih sve zaokupiti i preoteti pametniji i prometniji tudjinci. To je u sadanjem obrtnom vieku uviet, bez kojega za vas neima spasenja!

Ali zavedenjem realnih školah još nećete učiniti sve. Morate i vašu djecu, buduće zanatnike i obrtnike bolje odhranjivati, nego li to sada biva, jer škola nije jedini odhranitelj djece, ona je samo jedan od pomagačah u tom poslu. Vi ste ponajprvi odhranitelji vaše djece, a zatim odhranjuje djecu i narav i družtvo i škola i država i crkva. Medjutim ovdje nije moja namjera, da vam razlažem načela odhranjenja ili uzgajanja, za to se morate drugdje postarati: već samo ću da vam kažem, da je medju ostalim kod odhranjenja vaše djece potrebno i to, da u njoj od malena probudjujete štovanje i nagnuće za zanate i obrtnosti, pa ma vam se djeca potlam obraćala i na koju drugu stranu. Nijedan stališ nezaslužuje naše preziranje, a najmanje zanatnički i obrtnički. Pametan i vriedan čovjek može u svakom stališu postati koristnim za čovječanstvo, a za sebe srećnim i zadovoljnim. Ali u nijednom nemože tako lako doći do samostalnosti, kao u zanatničkom i obrtničkom; a vjerujte, da se takodjer u nijednom tako lako ni pomoći nemože, kao u tom. Promislite samo, kolik svaki činovnik nada sobom ima gospodarah i zašto je sve odgovoran; naproti marljiv i pametan zanatnik dade Bogu što je božje, a caru što je carevo, pa se onda za nikoga na svietu niti brini niti stara. Promislite samo, koliko ima gospode, ma u kako visokih častih, koja bi si stekla bila kuće i kućišta iz dohodakah službah svojih; naproti znamo, da si svaki marljivi i pametni zanatnik za dvie tri godine liepo udomaći i ukući sebe i svoje. Ta čije se najveće i najljepše kuće po velikih gradovih? Sve većinom obrtnikah i zanatnikah. Promislite dalje samo, kako su mnogo gorje obezbiedjene i osigurane obitelji u činovnikah naprama obiteljem obrtnikah i zanatnikah; kako više putah udovice i sirote njihove u najvećoj nuždi i nevolji žive i po svietu se potucaju i bez kuće i ognjišta, od nemila do nedraga, gdje naproti udovice zanatnikah i obrtnikah u svojoj kući na temelju stavljenomu zanate tjeraju svojih suprugah, te pošteno i nadalje hlebom hrane i sebe i svoje. Promislite samo, kako je svaki činovnik nesiguran, kako ga istom koji nesrećan slučaj lišiti može i službe i hleba, pak je onda gotov prosjak

Digitized by Google

i bogac, ako se ništa drugo naučio nije; gdje naproti zanatnika osim Boga ništa tako upropastiti nemože, do se opet podići nebi mogao. Zaista zanatnik i obrtnik je najsigurniji i najnezavisniji od izvanjskih okolnostih, od sreće i od ljudih. On zavisi samo od svog posla i on jedini slobodan je, na koliko su svi drugi stališi zavisni. Kamo sreće, kad bi u običaj došlo, da svaki nauči kakov zanat, posvetio se on potlam kojemu drago stališu! Bilo bi onda zaista manje nesretnih obiteljah, nego li ih je sada, gdje mnogi zanate kao nješta prostačkog preziru, i od njih bježe i klone se.

Probudjujte dakle u svojoj djeci štovanje i nagnuće za zanate i obrtnosti, stavljajuć im često sve ove prednosti zanatničkog i obrtnog života. Ako se ona drugi stališ onda odabrala budu, to će barem stališe svojih otacah štovati, i ne od njih prezirno govoriti; a ako i ona nasliedila budu vas, to neće biti nezadovoljna kao što ste vi, i znat će štimati i uvažavati ona dobra, koja im stališ njihov pruža, i koja zaista nebi našla bila u nijednom drugom. Ja poznajem jednog kožara u Slavoniji. On je bio već u jedanajestoj latinskoj školi, nu bivši jedini sin, ostavi škole i privati se kožarskog zanata. Premda nije s velikim imetkom dotlam od otca nastavio bio zanat, to je kao pametan i okretan čovjek postao ipak najimućnijim u svom gradu, i jedan izmedju najštovanijih i najodličnijih svojih sugradjanah. Svog najstarijeg sina dao je on polaziti gimnazialne škole, a kraj tog pritezao ga je u prostih urah i k zanatu. Mladić je tako svršivši šest latinskih školah podpuno vješt bio i kožarskom zanatu. Potlam ga je dao, da uči u Beču filozofiu, a svršivši to dade ga i u tekniku. A kad je svršio i tekniku pošalje ga, da putuje po svietu. Obišav najglavnije gradove u Njemačkoj, bavio se je dulje vremena i u Parizu i Londonu, gdje je marljivo polazio sjednice francezkog i engleskog parlamenta; ali marljivo takodjer zavirivao i u radionice njihovih kožarah i drugih zanatnikah i obrtnikah. Napokon ga je otac uzeo kući, predao mu je zanat i cielo gospodarstvo; a on se je sam povukao u mir, te uživa sada u njekom povećem gradu plodove svoga truda, svoje marljivosti, svoje okretnosti, svoje razboritosti. Isti mladi, zdravi i krepki čovjek sad je jedan izmedju najsretnijih gradjanah, i svatko si za čast i diku drži, ako s njim obćiti može. Kad ga čovjek večeri u odličnom gospodskom družtvu

Digitized by Google

sluša razgovarati i umovati o najvažnijih i najuzvišenijih predmetih, a preko dana ga gleda, kako u svojoj radionici kože guli i nateže, nehotice u čovjeku zaigra srce i uzkliknuti mora: „Da srećna ti gradjanina, da krasna ti čovjeka u najkrasnijem smislu!“ Jer može li šta krasnjega biti, nego kad čovjek tako divno u sebi sjedinjuje i plemenitu i koristnu stranu čovječnosti? Zaista ne! Samo takovi ljudi jesu ljudi božjeg lica, božjeg duha, pred kojima valja kapu skinut, i do zemlje naklonit se.— Pa i taj predvredni gradjanin uvidja sam svoju cienu, i više putah sam veli, da je jedan izmedju najsrećnijih ljudih, i da se Bog zna s kojim velikašom mienjao nebi.

Eto vam primjera srećnog zanatnika. Ali i samo ovako pametni i vriedni ljudi mogu i ovako srećni i zadovoljni zanatnici biti. Nuz sve blagostanje mora takodjer zanatnik da poznaje i da uvažava dobre strane svoga stanja, jer samo onda može zadovoljnim biti. A k tome spoznanju treba nješto više pameti i prosudjenja da se ima Do tog pako nemože nigda doći prost zanatnik, koji nit je šta učio nit je šta vidio. Tome su potrebne škole, potrebno poznavanje svieta; a to sve promiču realne škole, a zatim putovanje po svietu.

Zato je za promaknuće zanatah napokon neobhodno potrebno, da diecu svoju, kad zanat izuče, šaljete u sviet, u daleki bieli sviet. Svrha vaše diece nije da danas sutra žive sa vas i s vami, nego za sviet i u svietu. Tko pako za sviet i u svietu živiti ima, taj mora da i sviet poznaje. A sviet se nepoznaje u očevoj kući, nepoznaje se ni u rodnom gradu, a ni u vlastitoj domovini, nego u širokom bielom svietu. Čovjek koji će danas sutra posla imati sa svakojakimi ljudmi, koji će dolaziti u svakojake okolnosti, mora da se takodjer za rana upozna s raznimi ljudmi i okolnostmi, da se nauči sa svakojakimi ljudmi živiti i u svakojake okolnosti prilagodjivati. A to se opet nauči samo u širokom bielom svietu, gdje mladić nejede tudjimi zubi već svojimi žulji, gdje ga nerukovode uviek i nebrane roditelji i rodjaci, već u širokom bielom svietu, gdje je ostavljen sebi i svojoj razboritosti. Samo u svietu i sebi sam ostavljen može mladić doći do one muževne trieznosti i samostalnosti, koje su toli potrebne za praktičnog i prometnog čovjeka. Samo u širokom bielom svietu i sebi sam ostavljen ugladi se i izteše mladić, te postane ugladjenim i okretnim čovjekom. Samo u širokom bielom svietu može se mla-

Digitized by Google

dić točno i podpuno upoznati svim mogućim napredkom svoje vještine. Jednom riečju: Mladić može kod kuće postati i dobrim i pametnim, ali mudrim samo u svietu! Zašto su naši zanatnici većinom neotesani, neugladjeni, nepromećurni i bez ikakova ugleda i štovanja? Jer nikad neputuju, jer se u svietu većinom samo tako dugo bave, dok u torbi traju majčini kolači, a u žepu očevi srebrenjaci. Zato u sviet, u sviet s vašom diecom, i to, što prije to bolje. Da kako kod toga nemojte zaboravljati, da im dobra načela uciepite u srca; — pa onda sigurni možete biti, da će vašoj djeci bolje biti nego li je vama, da će vaša djeca, zadovoljnijom i srećnijom biti, nego li ste vi, da će opet bolja nastati vremena za naše zanatnike i obrtnike, da će za našu domaću obrtnost željeznice postati — ne smrtnim udarcem, nego li polugom najljepšeg razvitka i blagostanja.

Dakle: realne škole, štovanje zanatah i obrtah i putovanje po stranih krajevih — u tom leži bolja budućnost za naše zanatnike i obrtnike.

Život.

Zdravlje djetinstva i mladosti

od I. F—ć.

Naš narod očevidno natrag posrće. Razgledali se po gradovih il po selih, slabo ćemo opaziti zdravog, krepkog i čilog ljudstva, sve je s malom iznimkom bliedo, mršavo, kržljavo i kukavno. A da od takovog stanovničtva ni potomstva boljeg neće biti, to je posve naravno, jer od pušljiva sjemena nigda jedrih jabukah. Nu ne samo to, ako čovjek u ruke uzme šematizme naših biskupijah od desetak dvadeset godinah, to će opaziti, da već u mnogih krajevih naše pučanstvo sve manje biva. To je zaista žalostno pojavljene, i za čudo je, da u nas o tom još nitko ništa ni natuknuo nije, a kamo li da bi ozbiljnu rieč poveo bio o toli važnom, tako rekuć životnom pitanju naroda našega.

Što je dakle uzrok tomu zlu, i kako bi mu se pomoći moglo? Ja bi rekao, da su mnoge i mnoge družtvene okolnosti, odhranjenje,

Digitized by Google

življenje, poslovanje i hrana tomu uzrok, što je upravo malakšala razplodna snaga našega naroda. Jer da je naš narod izvorno veoma razplodiv morao biti, to dokazuje sadanja njegova veličina. Ta se je pako životna snaga veće izcrpila, a kultura i umjetnost sada ništa nepripomažu, kao drugdje, da se ta snaga uzdrži, opet omladi i po mogućnosti poveća. Dapače predsude, glupost i obća razvraćenost još sve većma tu snagu taru, te narod po fizičnih zakonih mora da natrag posrće. To je dakle posve naravna posljedica mnogih i mnogih uzrokah, koji u narodu samomu leže. Da sve te uzroke pobližje razgledam i ujedno iz njih proiztječućim zlim posljedicam liek naznačim, za to bi se trebala posebna knjiga. Nu počem to moja namjera nije, ipak nemogah pregoriti, da bar jednu stranu tog pitanja neshvatim, naime na koliko se tiče odhranjenja, a to tim više, budući da je po mom mnenju odhranjenje u ovoj stvari baš najvažnije i još se mnoge druge strane u njem stječu.

Mimoišavši dakle druge strane, držat ću se odhranjenja. Neima sumnje, da se pametnim i dosljednim odhranjenjem mnoga tjelesna mana i slaboća, dapače i prirodjena i nasliedjena izpraviti dade; dakle potomstvo i slabo okriepiti i ojačati, te tim snaga naroda povećati. Isto tako i protivno nepametnim i raznježujućim odhranjenjem najkrepčije potomstvo može se razmaziti, omekšati i razslabiti, te tim snaga naroda umanjiti. A to je upravo u nas; nepametno odhranjenje, najveći je uzrok, što se naš narod upropaštuje. U našem narodu neima ni mrve znanja pametna i razborita odhranjenja; najcrnja glupost, najgrdje predsude, najubitačnije mane vladaju tu, kud se čovjek samo krene. I kad čovjek na sve te nepodobnosti pomisli, onda se neće ni čuditi, što nam narod sve više gine i propada, dapače čudit će se, da kod takova nepametnog odhranjenja još i ima Slavjanah na svietu.

Nu ja neću da jadikujem mnogo, a neću ni da nabrajam sve te predsude i mane, jer one su i onako poznate svakomu, tko ih je želio znati, i jer tim i onako malo bi komu pomogao, a najmanje svrhi, koje radi pišem. Najvažnije je mislim razložiti, kako da se potomstvo pametno odhranjuje, jer da se nepametno odhranjuje, to netreba dokazivati, to dokazuje razsap narodni. Na kratko ću dakle navesti pravila ili načela pametnog odhranjenja, i to osobito tjeles-

Digitized by Google

noga; a kod toga ću se kloniti svakoga mnogog umovanja, i navodit ću samo ono, što je već mnogim i mnogim umovanjem i dokazivanjem za dobro i istinito priznano i primljeno.

Za zdravo, krepko i dugovječno potomstvo potrebni su ponajprije u tjelesnom i duševnom pogledu zdravi i krepki roditelji. Nezdravi roditelji ucjepljuju u svoju djecu još prije poroda otrov prerane propasti; ako pak u sebi imaju temeljah za kakove bolesti, a ove u njima neprodru, to rado prodiru kod djece, koja su te temelje nasliedila od roditeljah. Osobito pako roditelji, koji su razuzdano živjeli i razslabili se, i koji su se prerano oženili rađjaju slabu i boležljivu djecu, od koje se nije nadati, da će biti dugoga života. A najveća zla kod roditeljah jesu: tišika (suha bolest), otečene žliezde (Scropheln), ulozi (kostobolja), zlatna žila, bludne bolesti, padavica (velika bolest), rak, kamen i duševne nemoći. Zločesti zubi, težak sluh, osipi i krživjavost pokazuju uviek, da je poremećen tjelesni sustav. Ljudi s takovimi bolestmi trebalo bi da se nežene i neudaju, a još manje da djecu rađjaju. Nastojati dakle valja da im se ženitbeni savez ako ne baš pósve prepreči, a ono što je moguće otežča, ako sami neimaju tolike rezignacije. Isto tako i od ćudoredno izopačenih ljudih nije se nadati čestitu porodu. Nečiste strasti, surovost, opačine i griesi, to većinom prelazi i na djecu. Djeca pijanacah uviek su slaba, maloumna i često posve benasta (blöd). Sama sabrana snaga, čista ljubav, veselo čuvstvo i ćudoredno — sretno zanešenje sviesti naše rađja plemenitiji život; a gdje ljudi živinski žive, tu se rađjaju poluljudi. Neradja samo tielo, nego i duh; duh daje život, i gdje je duh podal i surov, tamo i podal i surov duh na svieť dolazi; a gdje nikakova duha nije, tamo se i nikakov duh neradja, nego samo živina s čovječanskim licem.

Uz tjelesno i ćudoredno zdravlje roditeljah treba još da se matere za vrieme, kad su noseće vladaju i drže primjereno svomu blagoslovjenomu stanju. Ruduć da su sada mnogo osjetljivije, to se čuvati moraju od svake strasti, od svake duševne razdraženosti, od jala, jeda, srditosti, straha i velike žalosti, jer počem diete od krvi i sokovah materinjih živi, to svako takovo nutarnje uzburkanje pogubno djeluje na razvitak djetinji. Iz takova uzroka rađjaju se sakata i nakazna djeca. Osobito pako moraju matere paziti, da

Digitized by Google

mnogo nečuče, ništa težka nedižu, teškim poslom neutrgnu se da svoje tielo neozliede ili neokuže; ali zato da nebježe od svakoga posla, nego da navadne svoje poslove obavljaju i umjerene budu u jelu i piću. K tome neka same štuju zvanje svoga života i čuvstvuju svetost stanja svoga, pa će ih to čuvstvo krepiti u svih tegobah, uznositi im duh k stvoritelju svega života, nadahnjivati ih plemenitimi misli, i sigurno ih upravljati, kako da u svom stanju razumno i naravno žive i vladaju se.

Gdje se svi ovi uvjeti prije poroda nalaze, tu se posve sigurno nadati može i sretnu i zdravu i čestitu porodu. Sad dakle nastaje pitanje, kako da se postupa s novorodjencem? po načelih razumna duševnog i tjelesnog odhranjenja. Ova pako zahtjevaju: da svi ustroji skladno djeluju, svi se skladno razvijaju, vježbaju i ojačavaju, i u tom da te podpomažu uklanjajuć svaku prepreku i svako preuspješenje; da se svi ustroji pozorno otvrdnu protiva osjetljivosti neugodnih i škodljivih uticajah; da se gledaju odstraniti svi porodi i uzroci raznih bolestih ili ozledjivanja; da se životna snaga i njeno tvorno i odlučujuće djelovanje hrani i od iznemoženja čuva, i to ne umjetnimi sredstvi, nego onimi, koja zahtjeva i pruža narav sama; a napokon da se malo po malo i umjereno probudjuje duh i životu dovede višji, uzdržajući i napredujući uticaji. A uporavno (praktički) biva to osobitom pozornošću na važnije ustroje djetinje: na želudac, pluću, srce, kožu, mišice. ćutila, i kad se probudjivati stane duševni život na moždjane. Na to se pako odnose propisi glede hrane, stana, odiela, domaćeg reda i čistoće, dvorbe i njegovanja. Ti propisi valjaju za svu djecu, isim koja se već bolestnom rode; i njimi se mogu okriepiti i ojačati i slaba. Samo trieba, da se tjelesno odhranjenje dieli na dvie dobe, na dobu od poroda do konca druge godine, i na dobu od treće godine do četrnajeste; te potome treba da se ponješta prilagodi.

Do konca druge godine valja da se s djecom postupa što je samo moguće prosto i jednostrano; a kod toga valja da se obazire na hranu, zrak, čistoću, odiélo, postelju i dvorbe.

Najzdravija i najprikladnija hrana za diete u prvoj dobi jest materinje mlieko. Mlieko ima u sebi sve tvari, iz kojih je sastavljeno čovječansko tielo, zato ono najbolje hrani diete, i od njega

Digitized by Google

najbolje napreduje. Nu ako mati nemože da doji dieto, jer ili mlieka neima ili je pako boležljiva, to se onda mora tražiti dadilja. ili pako umjetno hraniti. Kod izbora dadilje (dojkinje) mora se gledati, da je podpuno zdrava i čila osoba. Nesmije da bude premlada (izpod 20 god.) niti prestara (preko 30 god.), zube da ima zdrave i biele, dah i znoj nesmiju joj neugodno dišati, prsa (dojke) da su joj posve zdrava i ne velika, ne debela i ne premala. Mlieka treba da ima dovoljno i da malo plavka i sladi. Dobro se mlieko pozna po tom, da načini bieli oblačak, kad se koja kap pusti u vodu. Medjutim dobre će biti, ako se kod izbora dadilje i dobar liečnik popita za savjet, jer tu se ima paziti još i na više koje šta, što samo izkusan liečnik prosuditi zna i razabrati može. K svemu tome treba, da je dadilja još i ćudorodno dobra osoba, nesmije biti razpuštena i neuredna življenja, nesmije biti veoma strastnom, niti da ima zločestih i opakih navadah, i ne da već dugo doji koje svoje dieto. Od svih pako tih dobrih svojstvah najbolje svjedočanstvo dati može njeno vlastito dieto. Ako je ono krepko, zdravo, napredno i dobroćudno, onda možemo znati, da je i ona podpuno valjana za dadilju; nu ako je dieto već umrlo, to valja dati uzroke njegove smrti izpitati po pametnu liečniku.

Umjetna je hrana dvostunka, ili kao pridohranjivanje uz materinje mlieko ili kao nadomještenje materinjega mlieka.

Nije nikako sgodno, da se djetetu prvih mjesecah daje još kakova hrana, ako mati djete doji. Nu ako mati dovoljno neima mlieka, to se onda mora upotrebiti još i druga hrana. A tomu je najbolje opet mlieko kozje i kravje, bolje nego išta drugo. Da li je pako dobro, to se može izpitati malo prije naznačenim načinom; samo se nesmije uzimati mlieko od kravah, koje se hrane šljivovim komom, jer od takova mlieka djeca rado dobivaju natečene žliezde ili tako zvane škrofule, Takodjer i onda, kad se materinje mlieko posve nadomještuje umjetnom hranom, upotrebljavati valja izprva samo mlieko. Nu od prvog dana treba se u tom držati stanovitoga reda (izprva svake tri a potlam svake četiri ure), i taj red neprekršiti, pa vikalo i plakalo diete kako mu i koliko mu drago. Nek se nijedna mati neboji, da bi to djetetu škodilo, ili da se ono tomu redu priučilo nebi. Osobito pako netreba diete niti hraniti niti dojiti ob noć,

Digitized by Google

jer jako mati ni noću nebi imala mira, to bi sebe veoma slabila, a djetetu nebi ni najmanje time koristila, jer noćna hrana i onako ga se neprima, počem je tjelesno ustrojstvo mnogo manje djelotvorno ob noć, nego li danju. Nu budući da je potrebno, da mlieko, kojim hrani diete, bude što je moguće naličnо materinjemu, to se prvih četrnajest danah mora dva put toliko uzimati vode koliko mlieka i nješta malo sladora (Milchzucher); ali mlieko netreba, da se kuhanjem svruća, nego neka je vruća voda, koja se pridolieva. K tome neka se uzimlje svaki dan friško mlieko i neka se drži na hladnu mjestu; najugodnije se pako daje iz sisaljice (Saugfläschchen), samo treba da je uviek čist koščani bradavičasti čep, čega se radi mora uviek metnuti u hladnu vodu, kad se diete napoji. S trećom nedjelom (sedmicom) počnav do konca prvog četvrtljeća neka se uzima samo polak vode, a potlam posve čisto i naravno mlieko. A kad diete malo poodskoči, s trećim il četvrtim mjesecem, onda se mora pomalo početi djetetu davati i nješta krepčije hrane: lako probavljive juhe, gviza ili taranice, ali ništa premastnoga ili kiseloga, i ne mnogo bielog kruha ni krumpirah, jer je u ovoj dobi još pretežka za djetinji želudac. —

Kako pak da se vlada dojeća mati? Ona mora da izbjegava svaki preteški duševni i tjelesni napor, da se čuva svake razdražbe i razdraženja, da jede lako probavljiva i hraniva jela iz mesa i variva i da mnogo nepije vina ni jakoga čaja ni jake kave. K tome neka pazi na uredno izčišćivanje svoje, ali ne uzimanjem liekovah, što uviek na diete nepovoljno djeluje; u tom slučaju najbolje pomaže, ako se zdravo pije friška voda i zdravo se giblje. I držanje dadiljah treba da većinom bude ovako, samo ako su prostoga stališa, te naučne teškomu poslu treba da se malo po malo privikne boljoj hrani, i da se pritežu k domaćem poslu, a ne u lienosti da žive, jer sve bi to za diete škodljivo moglo biti. Dojenje pako neka traje do pojavljenja prvih zubih, a ne dulje. Pojavljenjem zubih pokazuje narav sama, da djete treba krepčije hrane: a odbijanje neka bude malo po malo, djetetu se sve redje i redje daje sisa, dok napokon posve neprestane.

Često izmašanje na friški i čisti zrak veoma je probitačno za malu djecu. Koja su rodjena u zimi, neka se četvrtom sedmicom

Digitized by Google

počmav svaki dan izmašaju napolje, da uživaju čistoga zraka, i da se privikru na svako vrieme. Samo treba ih čuvati od razhlade. Kad pako diete navrši prvu godinu, onda netreba u tom pogledu biti ni najmanje nježnim niti bojazljivim. Narav i sama vuče diete napolje, treba ga indi puštati, da se stvrdne za svaku nepogodu. Neradjaju se djeca za sobe, nego za narav i za život; netreba ju indi ni odhranjivati u sobah.

Sobe u kojih su djeca, moraju biti uviek čiste od svih nečistih i nezdravih parah. U takovih sobah nesmije se ništa sušiti, ništa kuhati što jako diši ili miriše. Sobni zrak nesmije biti niti vlažan, niti prehladan, niti prevruć nego srednje toplote (temperature). Propuhe takodjer nesmije da bude, ali zato se ipak moraju svaki dan otvarati prozori i napuštati čistog zraka.

Čistoća je polak zdravlja i za odrasle, a za djecu još više. Bez čistoće nemože napredno biti nijedno diete. U tom treba da su matere ili dadilje neutrudive i neumorne. Zato se ima diete prve godine kupati svaki dan; a veoma će dobro biti, ako se to i nadalje čini, dapače ako to i za sveg života traje. Kod prvog kupanja neka je voda toplote čovječjega tiela (do + 30° R.), a potlam postupno sve od nižje i nižje toplote; ali kadkad ipak i višje, tako da se diete napokon privikne na vodu od svake toplote, na vrućinu i studen do 0° R. Kod kupanja treba oči, uši, usta i nos izpirati čistom platnenom krpom, a ne zamazanima pelenicami, kao što to običaju mnoge nesmotrene matere. Osim toga neka se izpod djeteta uklanja svaka vlaga i nesnaga, kolikod putah to potrebno bude, pa ma to sto putah bilo preko dan i preko noć. Nečistoća izgriza nježnu djetinju kožicu, izvrgava diete razhladi i priuči ga gadu i gnjusu, te i potlam nije prijateljem čistoće i urednosti.

Glede odiela treba paziti na to, da nebude tiesno ni pretoplo, i tako priredjeno, da se lako svući može, ako ga diete onesnaži. Veoma je škodljivo tako čvrsto povijanje i stezanje, da se diete slobodno gibati nemože ručicama i nožicama; škodljive su takodjer studene pelenice i vunene. Glavu netreba pretoplo držati, i potlam šest sedmicah ničim ju netreba pokrivati, niti šta na nju metati.

Veliki upliv na razvitak ima i djetinji krevet. Kolievke su u mnogom pogledu škodljive: njimi se uljuljavaju djeca u nenaravan

san, mnogo ljuljanje škodljivo je za još premekane moždjane, a isto tako i za oči, jer budući da radi ljuljanja nemogu svoje poglede upirati (fiksirati) na pojedine predmete, to se priviknu razstrešenu gledanju, a uslied toga i duševnoj razstrešenosti. I spavanje s materom u jednoj postelji nije zdravo, to bo slabi diete a uznemiruje mater. Nemanje je neprobitačno i uspavljivanje na rukama radi nesgodnog položaja djetinjega tiela kod nošenja. Najbolje su za djecu čvrsto stojeće posteljice s rešetkami naokolo, u koje se djeca polažu, kada su pospana ili umorna. Zavjesah (Gardinen) netreba nikakovih, jer one samo smetaju slobodno izparivanje i pristupak čistoga zraka. Pod djecu nevalja pako metati nikakovih perinah, nego ili čiste slame, ili pako male modrace; a pokrivači neka su laki, i ručice kod spavanja uviek gore, nigda pod pokrivačem.

Dvorba u ovoj dobi većinom je ili pretjerana ili nehajna; te djeca ili se razmaze ili podivljaju. I glede nje moram dakle da šta napomenem. U najranijoj dobi, prva četiri mjeseca, nesmiju se djeca drugčije nošati, nego na jastučićih, budući da su im još preslabe kosti. Sjedeći položaj kod nošanja uzrok je, što mnoga djeca dobiju savijena ledja i visoka pleća. Isto je tako škodljivo nošanje uviek na jednoj ruci, tim bo djeca lasno na krivo izrastu. Zato neka se diete noša izmjenice sad na jednoj sad na drugoj ruci. Škodljivo je takodjer prerano postavljanje na nožice i puzanje s podvijenima nožicama, odatle dolaze mnoge krive i grbave noge. Netreba niti stalakah, niti hodačah, netreba diete učiti niti hodati, niti sjediti, kad bo snaga dodje, narav ga sama vuče k tome i nauči ga to sama, i još mnogo sigurnije, nego li mi svim svojim pripomaganjem. Netreba djecu silovito uljuljavati u san, niti ih iz sna buditi; niti valja i najmanje se obazirati na njihov plač i viku, ako samo nisu gladna ili žedna, mokra ili gadna. Ako nije to, onda im je samo koristno plakanje i vikanje, jer im kriepi pluću, a razširuje prsa. Sve igračke neka su neobojene, da ih neližu, neka su podost velike, da ih nemogu progutati, niti da ih moraju uzimati blizu k očima. Nu dvorba treba da se u ovoj dobi proteže takodjer i na duševnu stranu: netreba u djetetu gojiti nikakove samovolje, niti trpiti ikakove neuljudnosti. A na potreboće djetinje valja takodjer da se obraća sva moguća pozornost, i da se gleda, da se diete što prije privikne čisto-

Digitized by Google

ći, a osobito, da na stanovita znamenja svršuje svoje naravne potreboće, ili pako, da samo k tome daje kakova znamenja.

To su u kratko najvažnija pravila, kojih se držati ima kod ódhranjenja od poroda do konca druge godine. Sad ćemo preći na drugu dobu ód treće pa do četrnajeste godine. I za ovu dobu valjaju sva pravila glede čistoće, glede pranja i kupanja u hladnoj vodi, glede lakoga odiela i uživanja čistoga zraka. Hrana neka je posve naravna, prosta i nerazdraživa, i kasnijoj dobi sve snažnija; ali vazda nek se daje u stanoviti obrok. Osobito pako neka se sgodno mienja meso i zelenje, i neka se nigda nedaje po mnogo na jedanput. Glavna pako zadaća tjelesnoga odhranjenja u ovoj dobi jest razvitak i ojačanje mišićah. Zato treba djecu pustiti što je moguće više, da se zadržaju u prostom zraku u svako godišnje doba, da mnogo po polju hodaju, skaču i igraju se, bacaju se, hrvaju se, penju, sve težje i težje stvari dižu i laglje domaće poslove obavljaju, pa ma još kako neznatni bili. Ali sve to treba da nadziru roditelji ili odhranitelji, i to iz daleka, a ne neposrednó, da se djeca već od malena priučuju samostalnosti i slobodnomu gibanju i kretanju; samo netreba pripuštati, da to biva u družtvu s djecom opakom, razpuštenom i neurednom, i da nikomu time nedosadjuju i nesmetaju. To je naravna gimnastika ili tjelesno vježbanje; ona je podpuno dovoljna za djecu, koja po selih odrašćuju. Nu za djecu po gradovih, koja nemogu niti prilike imaju, da se mnogo kreću i giblju u prostom zraku, valja da se s četvrtom ili petom godinom začne umjetna gimnastika t. j. po njekih pravilih i pod rukovodjenjem u tom vještih ljudih, i to u tako zvanih odhranilištih za malu djecu (Kleinkinderbewahranstalten). Žali bože naši gradovi u tom su još daleko za ostalimi europejskimi gradovi, i u većoj strani neima ni tragah takovim zavodom. Takova pako naravna i umjetna tjelesna vježbanja unapredjuju promjenu tvarih u djetinjem tielu i obtók krvi, unapredjuju hranjenje, odlučivanje i dihanje, kriepe mišice, umnožavaju okretnost, pribavljaju miran i okrepan san, probudjuju duh, čine djecu bistrom, veselom, odvažnom i poduzetnom, dovode k poznanju samoga sebe i k pouzdanju u se, i djeca dobivaju vlast nad samim sobom; jednom riečju: ona bivaju time krepkoga i stalnoga značaja. Psychologički (dušoslovno) dade se dokazati, da takove tje

Digitized by Google

lesne vježbe neposredno kriepe i jače ne samo tielo, nego i duh, i to više nego ikoje drugo uzgojne sredstvo. Dapače i mnoge bolesti dadu se odstraniti tjelesnim gibanjem i kretanjem, stranom trpnim a stranom tvornim načinom, i u Švedskoj se je uslied tog iskustva razvila posebna liečbena gimnastika, o kojoj bi ja medjutim zaman i govorio, budući da se ona ni po imenu u nas još nepozna.

Tako malo po malo nadodje i školna doba. Uz sva navedena pravila netreba odveč preraniti s učenjem. Prije sedme godine netreba započeti, a ni s osmom ni devetom nije još zakašnjeno; što se kasnije započme, tim se i više može diete k učenju pritezati, budući da je tim jačje. Prije pako da se započima bilo bi svakako škodljivo, jer tjelesni ustroji još svu životnu snagu potrebuju za svoj razvitak, te bi u tom nazadovali, ako bi u istom razmierju razvijati hotjeli i duševne sile. Niti prvih godinah treba djecu pritjeravati k mnogomu sjedenju u sobah niti k mnogome silovitom učenju na pamet; prvo slabi mišice i želudac, drugo predražuje i slabi živce i otupljuje um djetinji, a oboje preprečuje uzrast. Nadalje nesmije se na djecu odmah navaliti s mnogimi i različitimi predmeti, kao što je sad došlo u modu po gradovih, gdje se već u nižjih razredih pučkih školah djeca izvan navadnih i propisanih predmetah obteraše i s učenjem jezikah, risanja, glasbe, pjevanja i Bog zna šta sve ne, tako da neimaju kada ni odanuti, a kamo li svoja uda da malko protegnu, razmašu i u čistom zraku kriepe. To prevеć raztrešuje a tim slabi duh i ubija tielo: mladi veleumi i mudraci pod starost su begci i bedaci. — Prvo učenje nek više bude kao u igri i šali, a i na kasnije neka se nesili i netjera, nego samo pobudjuje, i to tim da se predmet učini zanimivim pokazavši njegovu korist za život. Više treba gledati na razvitak uma i ćudorodnog i nabožnog čuvstva, nego li pameti; ali nesmije se ipak zanemariti ni pamet, jer ona je riznica uma. Umne vježbe t. j. vježbe u mišljenju, prosudjivanju i zaključivanju bivaju najsgodnije u prostoj naravi, gdje otac, mati ili odhranitelj s djetetom zametne kakav razgovor ili kakovo razmatranje o kojem kukcu ili cvietku, te od njih prelazi na vas sioni duhovni i tjelesni sviet. Sadanji život zahtjeva raznovrstnog i mnogog znanja od 12—14 godišnjeg dječaka, i djeca moraju da podobar broj urah sprovode u školah. Nepametno je dakle i nerazborito,

Digitized by Google

ako onda k tome još pretjerani učitelji djecu obtjerašuju mnogimi domaćimi zadaćami, da im nepreostaje ni najmanje vremena za gibanje i igranje u prostome zraku. Kod savjestnih učenikah ima to preterašenje veoma pogibelnih posljedicah i za duševni i za tjelesni razvitak. Mlade djevojčice pridržaju se mnogo k finome ručnom djelu, većinom i takovu, od kojega potlam u životu neimaju ni najmanje koristi, dočim baš ono se neuče, što bi im danas sutra neobhodno trebalo. To je jedan izmedju još mnogih uzrokah, zašto su varošanke većinom slabe, boležljive i preveć osjetljive, i zašto iznemognu, čim rode jedno ili dvoje djece. Osim toga upoznaje se time ženska mladež s mnogimi luksuzioznimi predmeti, za kojimi potlam teži, i to višeput gubitkom ćudorednoga svoga dostojanstva. — Dobro bi bilo, da se sva djeca uče glasbu, jer glasba je veoma ugodna zabava za duh, ona razveseljuje srce i oplemenjuje čuvstva naša. Na to barem za sada nije moguće, da se svuda izvede. Ali gdje je moguće, kao po gradovih, nek se djeca tek u višjih razredih (3. il 4.) pučkih školah započmu obučavati u glasbi. A po selih neka se nepreči djeci, da od starije svoje braće nauče se svirati na u kakvo mu drago narodno glasbeno orudje, kao što su to: tambura, frula, gajde, ili gusle; dapače neka se na to još pobudjuju i nagovaraju. Ta bolja je i ikakova nego li nikakova glasba; pa dok diete svira, ma bilo i u frulu, zla neće ništa učiniti. A i nijedno orudje nije tako prosto, da nebi svojem svirkom srce oplemenjivalo, i čuvstvo za glasbu probudjivalo i gojilo! — Kod čitanja i govorenja treba na to paziti, da djeca čisto, glasno i razgovetno izgovaraju svaku slovku, i trpiti nevalja nigda, da brzaju kad govore, ili da bez smisla i saveza priobćuju svoje misli; odatle lasno postaje mucanje. A probitačno je takodjer, da se vrlo često vježbaju u glasnom i naravnom predavanju (deklamiranju) zato sgodnih pjesamah ili malih govorah; tim se razvijaju i kriepe prsa, dobiva se ugodan izraz i oštri se pamat. — Odielo neka je uviek dosta prostrano, da tielo nesteže i u razvitku nesmeta; neka nije pretoplo, da se diete premnogo neznoji i tim neslabi; neka nije nikad izvanredno, da se tim taština neprobudjuje i negoji. — Ali osobito i prije svega treba o tom nastojati, da se u mladeži što dulje može prepriečiti probudjenje spolnoga nagona, jer prerano probudjenje toga nagona strahovito

Digitized by Google

opustošuje čovječanstvo kod sadanje obće čudorodne izopačenosti i razvraćenosti. Najgnjusnija i najodurnija opačina samooskvrne radja se iz tog preranjenja, i zato je najsvetija dužnost roditeljah, da to prepreče. Samooskvrna je paklena kuga i za duh i za tielo; duševna i tjelesna slaboća i svakojake bolesti njezine su posljedice ne samo za bližje, nego i za daljne potomstvo. Prerano probudjenje spolnoga nagona preprečuje se pako, ako se djeci nigda nedaje razdražujuće, opojne ili žestoke hrane i pića, osobito ne na večer prije spavanja, kao n. p. mesa, jajah, graha, krompira ild. Najgorji je pako otrov za djecu kava, jer ona najviše unapredjuje prerani razvitak u obće, a spolnog nagona napose. Žalibože sad je baš kava već tako u modi, da je osobito po gradovih postala navadnom i najobičajnijom hranom za djecu. Nu zato su naši gradovi i puni mladih staracah i ljudih bez snage i soka. Prije podpunog razvitka svih tjelesnih ustrojah (kod mužk. spol. 25. god., a kod ženskog spol. 20. god.) netreba davati mladeži kave, a isto tako ni vina, ni rakije, kao što je to opet po selih u običaju, ako nam je stalo do krepkog, zdravog i dugovječnog naraštaja. — K tome trebe pridržavati, da se djeca često i uredno kupaju u hladnoj vodi, da se svaki dan dosta giblju u čistom zraku, u spavaćih sobah da je takodjer čist zrak, i da se pretoplo nepokrivaju, niti ruke pod pokrivačih drže. I perine nisu, kako već spomenusmo, za mladež zdrave; zato neka djeca spavaju ili na slami ili na tvrdi modraci; a netreba ih puštati u postelje, dok sbiljam nisu pospana, i ne po više ih zajedno; u jutro pako neka se mahom dižu, čim se probude, i hladnom vodom operu ili u njoj okupaju. Nu najvjerniji su i najbolji čuvari dietinje nevinosti sramežljivost i vjerozakonsko čuvstvo; to treba za rana u djeci probudjivat i gojiti, i netrpiti od male maloći, da se djeca odkrivaju, golišava trču, nepristojno stoje ili sjede, sramotne razgovore vode ili slušaju itd. Pozorno treba paziti na pestinje, služavke, drugove i drugarice. od kojih se djecah više putah nauče svakojake sramote; a osobito kod odraslije mladeži valja preprečiti mnogo čitanje romanah, koji čuvstvo i razmnivu (uobraženost) razdražuju, i na nečiste misle navode.

Nu ako je već probudjen nagon i samooskvrna (onania) započela, to se mora ponajprije posavjetovati s razumnim ljekarom, da

Digitized by Google

li nije možebit kakovo boležljivo razdraženje uzrok preranog probudjenja nagona. Kad se ukloni taj boležljivi pojav, ili pako ako je samooskvrna sbiljna nepodobština i opačina, onda se mora držati svih sredstvah, koji su napomenuti za preprečenje. A ako se diete u takovu činu zatekne, treba ga ljubezno opomenuti, da toga više nečini, i razložit mu zle posljedice za njegovo zdravlje; nu ako i to koristilo nebi, to ga valja onda kazniti oštro i bez svakoga milosrdja. Mnogi ljekari preporučuju i prodaju različite sprave za preprečenje te opačine; nu sve takove sprave više naškode, nego li koriste. Madjutim u mnogih krajevih običavaju okolo pasa vješati kesice napunjene kamforom, i to je gdješto koristilo, buduć se veli, da kamfor utišuje i ublažuje spolni nagon.

Sad još njekoliko riečih o življenju mladićah i djevojakah. Obće priznana je istina, da su svi ljudi, koji su doživili veliku i zdravu starost, u mladosti bili veoma radeni i marljivi. Mlade lienčine i neradene djevojke, riedko su kada ili nikada zdrave, a još redje dožive velike starosti. Tjelesno poslovanje čini ustrojstvo čvrstim i dugotrajnim, a duševnom radenošću napredujemo i postajemo bistrimi, značajnimi i životnimi. Koji u toj dobi ljubi udobnost, sprovodi mekoputan život vaviek gojeći pohlepe za razkošmi, koje malo po malo svojom nasladom život otruju i snagu podkopaju. Mladić se pokvari i razuzdanim postane, te sve tim više zapada u glib svakojakih grdobah, čim manje posluje i čim manje koristnimi i poštenimi stvarmi zabavlja svoju snagu i svoje misli. Razkoši i naslade čovječanskoga života smatra on kao njeko osobito preimućtvo zrelije mladosti. Pa žalostnih primjerah te preuzetnosti nalazimo dosta i dosta medju našimi mladići svakoga stališa i reda. Pijančovanje, kartanje, tepnjarenje, razpuštenost, neumjereno igranje i skakanje do dana, gostenje ob noć, dugo spavanje u jutro, usilovano poslovanje iza neprospanih noćih, duševna nemoć i raztrešenost slabe nam našu mladež i ruše njeno zdravlje. — Nemanje se duševno i tjelesno kvare i djevojke neradom i udobnošću. Negovorim ovdje o djevojkah odhranjenih u svakom gnjusu i u svakoj opačini, nti o djevojakah seljačkog stališa, koje se neštede od nikakova posla, nego o kćerih boljih obiteljih. Ako se neposvete domaćemu radu, i ako duševno i tjelesno neposluju, to većinom postaju žrtvom belendovanja i druž-

Digitized by Google

tvenih zabavah. Tko pak za mladosti uživa sve razkoši života, taj u kasnijoj dobi neima ništa za čim bi težio; njegovu životu manjka ponukovanja k djelovanju i ka kreposti, on poznaje samo počivanje bez odmora, sadašnjost bez budućnosti, užitak bez veselja i okrepe i u razmaženom i mlitavom tielu životari samo nezadovoljan i bolan duh. Sjedeće življenje pravi je duševni i tjelesni otrov za djevojke. Žalibože većina se njih k tome odhranjuje, budući da živeći u razkoši i obilnosti ništa drugo neradi, nego šije, veze, plete, romane čita, u glasovir udara, na sve se strane dvoriti daje, i u sobnom se zraku razneježuje i mazi; te toga radi biva potlam bolježljivimi, slabimi i dosadnimi ženami i materami. Nemanje je škodljiva iz bezposlenosti proizlazeća pohlepa za družtvenim razveselenjem, odkud se opet radja neuredno življenje, razkošnost, neumjereno igranje, dugo bdenje ob noć, spavanje u jutro i o podne, duševna razdraženost, taština, nadutost i oholost, što sve zdravlje narušava a život pokraćuje. — Roditelji dalke, koji razborito i pametno ljube svoje odrasle sinove i odrasle kćeri, neka ih priučuju k poslovanju svake vrsti i uživanju, koje sami zasluže vlastitom radenošću, i marljivošću jer samo iz radene i mučne mladosti proizlazi velika, sretna i zadovoljna starost.

U kratko: neka mladež ustaje prije sunca, neka rano izlazi u prostu narav, da si friškim zrakom tielo okrepi a srce razveseli, neka pobožno svoj duh k Bogu uzdiže, nek uredno posluje tielom i duhom, nek se reda drži u jelu i odmoru, nek se veseli svojim dnevnim poslom i napredkom i neka rano ide spavati. K tome neka s ćudoredne strane shvaća ljubav, a u poštenju druži se i obći s drugim spolom.

Eto ti, ròde, pravilah za pametno odhranjenje i življenje djetinstva i mladosti. Ona se doduše neće u mnogome sudarati s vladajućimi sadanjimi običaji i navadami, i zahtjevaju od roditeljah i odhraniteljah mnogo više brižljivosti, pozornosti, razboritosti i dosljednosti, nego li sadanja nemarnost ili majmunska ljubav k djeci. Zahtjevaju i mnogo više truda; ali zato bi i roditelji, koji bi se njih držali, i mnogo više veselja i radosti imali u svojoj mnogo naprednijoj, zdravijoj i umnijoj djeci. A kad bi se na sve strane ovako djeca odhranjivati stala, zaista da bi mnogo manje bilo glu-

Digitized by Google

pakah, bogacah i kukavacah, i da bi se narod naš opet i duševno i tjelesno pomladio, okrepio i došao do svoje stare čilosti i životne snage; te se nebi imali bojati, da bi nam se tako lasno zameo trag, kao sto se, vjera i Bog, bojati imamo, ako ostanemo u sadanjoj gluposti, i ako se i na dalje starali nebudemo za zdravije, krepkije i pametnije potomstvo. Medjutim:

Ako nisam svakom' ugodio,
Ipak dobro svakomu sam htio; —

Kućevnost.

p. I. F.

Kućevnost! Promotrite dobro ovaj prekrasni i dragocjeni prsten! U njem su pet dragih kamenjah: redoljubje, pomnja, štedljivost, dovoljnost i skromnost. Svi pet su pako poredani tako ukusno, da svjetlost jednoga uviek povišuje krasotu drugoga, a svi skupa da čovjeku bivaju tim miliji i dražji. što se bolje s njimi upoznaje.

Redoljublje! — Ukus glede reda; — ukus, jer nas vriedja, ako nije sve na svóm mjestu; ako se mahom nepopravi i najmanji kvar na kojem pokućstvu, posobju ili odielu; ako sve uviek nije čisto i podpuno, kako bi moglo ili moralo biti; ako se estetično čuvstvo smućuje domaćim poredkom, razredjenjem, ponašanjem i vladanjem. Dakle ne red, ne čistoća, gdje se vidi i jer se vidi, veće redoljubje jer sami gledamo i jer nikakovu neurednost trpiti nemožemo.

Domaća pomnje! — Ne šuškanje i šeprtljenje, koje svašta započimlje, a ništa nedovrši. Ne zabavi po volji i po modi, tako da se riše, u glasovir udara, na gitaru svira, a u pivnici i jestbinici sve zapusti i zanemari. Ne prenapeti napor i nerazumno silovanje, da sve sami činimo i djelamo, što svaka služavka učiniti može i ima a pokraj toga da zapustimo, što bi sami obaviti imali. To ne, već shodna zabava, kakova je potrebna svaki dan i svaku uru. Predržavanje i nadziranje kod svakog posla, koji dovršen ima biti ma to još kako neugodno bilo; opredjelivanje i odradjivanje posla, koji je najnuždniji i najpotrebniji; vježbanje u onom, u čem je vježbanje potrebno, pa ma da nam ono i nije naloženo.

Štedljivost! Ne sustezanje malih milostinjah, koje očekivaju od nas bogci i siromaci; ne sgrtavanje novca bez svrhe, nego za

Digitized by Google

dobro upotrebljenje; uzkraćivànje poslasticah i napravah za kićenje i gizdanje, da se može drugarici pripraviti kakovo veselje, družinčetu štogod pokloniti, il nesretniku kojemu čime pomoći. Priviknuće, da se trošak uredi po dohodku, i da ipak štogod preostane za siromake, za jednu il drugu koristnu knjigu, za potrebnu koju spravu il orudje; tim pako, da se priuči, da se danas sutra neprelazi preko stanovitog stanja, i nigda više netroši, nego li okolnosti dopuštaju. Dakle i sustegnuće obće navadnoga luksusa u granice potrebnosti i pristojnosti, čim to zahtjevaju okolnosti,

Dovoljnost! Ja mislim onu dovoljnost, koja uvidja i osjeća, što u svojih okolnostih uživamo dobra i blagotvorna, pa ma da sve nuza to i štogod težka i neugodna trpiti i podnositi morali. Mislim njeku mirnu razboritost, koja nam kaže, što bitno k domaćoj sreći spada. Onu umjerenost, koja se zadovoljava, ako se poštenje, vriednost, viernost, krotkoća i miroljubivost nalaze kod većine ukućanah, te ovi uviek nehlepte za sjajnimi svojstvi, visokom naobraženošću, dosjetljivošću, oštroumnošću, dubokim i liepim čuvstvom, premda se nemože tajati, da i ova svojstva u savezu s prvimi na domaći život blagotvorno djeluju, i domaću sreću povišuju i ukrašavaju. Mislim ono dragovoljno podanje, koje zna, da se baš nemoraju a uviek i nemogu zadovoljiti sve želje i potreboće duha i srca, koje se dakle umiriti i upokojiti umije, ako se i svi u domaćem životu zadovoljiti nemogu, počem su se podanju privikli.

Napokon — skromnost! — kućevnost u užjem smislu. Ja mislim zadovoljnost u tihom, domaćem zvanju, kod domaćeg poslovanja, i u domaćem prostom razveseljenju, koje kao ljubica u samoći cvate, te kao i ova ugodno i milo diši i miriše; iz čistog srca proizlazeći mir i pokoj duše, koji iz prve ruke hrane uzima, i zato je skupo naplaća; blagotvorna stega u kojoj se nalazi naš domaći krug, naš sviet izvan kojega se ništa nepotrebuje, ništa netraži, u kojoj nam se čini cielo navadno obćenje kao okov, koji samo povećava krasotu alem — kamena naše obiteljske sreće. Medjutim ovdje se nemisli ni najmanje na izbjegavanje od družtva, a još manje na kakovu mržnju ljudih, nego baš upravo na čovjekoljublje. Tko bo lakše ljubiti može ljude, nego li upravo onaj, koji u najbližjem svom krugu s tako ljubezne strane poznaje dobre ljude, dakle čovječan-

Digitized by Google

stvo u obće u tih njegovih zastupnicih? Nitko nemože bolje razveseliti družtvo, nego li onaj, koji je u vlastitoj svojoj kući vazda veseo i dobre volje! Tko je srećan, rado i druge usrećava; a nad domaćom srećom nije sreće na svietu! Kućevnu čovjeku je njegova kuća njegov sviet, njegovi ukućani njegovo družtvo; njegovi poslovi slast njegova užitka; priprosti objed sa svojimi njegova gostba; iskren razgovor s njimi hrana za njegov duh; igračke djetinje njegove svečanosti; a izumljena šetnja ugodno njemu putovanje. Jednom riečju, samo takov čovjek osjeća istinu poslovice naše: svoja kućica svoja sloboda; osjeća istinu riečih:

Samo onaj sreću uživa,
Bio prosjak, kralj mogući,
Komu dan i noć prebiva
Blagoslov i mir u kući! —

Škola.

Iskrice,

za pučke učitelje.

od I. F.

I.

Prvi dan u školi.

Težko da ima koga izmedju odraslih, komu se već više putah dogodilo nije; da je koga na prvi pogled ili mahom obljubio, ili pako njekim nepovoljnim i neugodnim čuvstvom od njega se odvratio; i neznaju upravo razloga, zašto i kroza šta. Pa da su takovi prvi utisci od veoma važnih posljedicah, i da više putah opredjeljuju sva naša daljna odnošenja naprama takovoj osobi, — to će valjda bez sumnje poznato biti svim mojim čitateljem.

Takovi utisci zovu se obično simpatiom ili antipatiom; nu mi bi rekli, da su to pojavi onoga nagona koji je prirodjen svem ži-

Digitized by Google

vučem, koji bezumnu životinju rukovodi mjesto úma, koji joj manjka; dà, koji i istim umnim čovjekom upravlja, dok um s njime sasvim zavladao nije, ili kad je nad njime izgubio svoju vlast. Da se n. p. malo diete, koje još nikakove neima duševne sviesti, ipak mnogih stvarih hvata ili od njih kloni, na koliko su mu koristne ili škodljive, to doista nebiva ničim drugim, nego nagonom. Úm, ta božanstvena iskra u čovjeku potrebuje medjutim nazorah, izkustva, rukovodjenja i u obće razvitka i obrazovanja, da dodje do sviesti da postane ono, što jest, naime božansko svjetilo čovječje duše. Bez toga ostao bi on na vrlo nizkom stepanu, dapače na nikakovu, jer stavimo čovjeka od njegova poroda medju bezumnu životinju, pa će i on odrasti bez ikakova traga čovječjega úma, i u njem će razviti se samo životinski nagon, kao i u svakoj drugoj životinji. Takovih živih primjerah poživenčenih ljudih bilo je već dosta na svietu. Pa šta bi i bilo iz čovjeka, da i njemu Bog nije dao nješta otoga životinskog nagona! On bi u stanovitih okolnostih jadniji bio još i od iste bezumne životinje. — Zato još nerazumno diete ovršuje većinom svoje čine rukovodjenjem toga obćeg nagona, a i odrasli kada úm nad njimi izgubi svoju vlast. S ojačenjem i razvitkom uma slabi se i izčezeva nagon; a kad se úm oslabi, potamni ili nas posve ostavi, onda opet preuzima nagon svoju vladu.

Zato držimo, da je sve ono, što proizašlo nije pod upravom úma, plod nagona; dakle i oni utisci, koje kod prvog sukoba s nepoznatim čovjekom dobijemo, prije nego li ga stanemo umom razmatrati i prosudjivati. Da tako prvi utisci višeput i krivi biti mogu, buduć da i nagon kriv biti može, to je istina; zato se nepristoji za pametna čovjeka, da mahom svoj sud i sva svoja buduća odnošenja osniva po prvih tih utiscih; on treba da ih ili izpravi ili uredi po daljnjem izkustvu, razmatranju i osvjedočenju.

Nu ako odrasli višeput štogod čine samo po nagonu, niti se lako otresti mogu prvih utisakah, koliko više mora da je to kod djece, koja još vrlo slabog ili nikakova razsudjenja neimaju. Pa ako je tko još pobližje razmatrao djetinju narav, onda je i to morao opaziti, da su djeca mnogo sigurnija u tom nego li odrasli, jer kako rekoh, samo s razvitkom i ojačenjem uma pada i izčezava nagon. Zato djeca, čim smotre koga nepoznata, mahom ćute i osjećaju, da

Digitized by Google

li je on prijatelj djece ili ne. To je pako uzrok, da se oko gdjekojega djeca odmah kupe, čim se medju njimi pokaže; dočim se opet drugoga klone i od njega skrivaju.

Sva ova pako imali bi uzeti na um osobito učitelji, te što je moguće gledati, da prvi dan u školi učini što ugodniji utisak na djecu, jer ovi prvi utisci opredjeljuju višeput za cielo školsko vrieme odnošenje izmedju djece i učitelja. Tim pako više treba da učitelji nastoje, da dobar bude prvi utisak na djecu, što ona većinom s najgrdnijimi predsudami u školu dolaze. Čim bo su djeca kod kuće nješta nemirnija ili veselija, mahom se veli: „Čekaj, čekaj nemirnjače, u školi ćeš veće naučiti se mir.“ Ili ako diete šta skrivi, već se viče: „Dok samo dodješ u školu, učitelj će te već batinom naučiti pameti.“ Jednom riečju: većina djece neuče se drugčije si predstavljati učitelja, nego kao čovjeka, koji ništa drugo neradi, veće samo djecu šibami i batinami u zaptu drži i u red steruje; a školu kao tamnicu, gdje djeca u strahu, trepetu i žalosti sprovadjaju svoje mlade danke.

Svaki pravi učitelj mora se dakle starati, da mahom prvi dan uniši sve predsude, s kojimi djeca obično dolaze u školu; a jer kako da ona rado primaju štogod od onoga, koga u napred već neljube, koga se boje, i koga nesmatraju za svoga prijatelja nego za svoga mučitelja. Da, braćo učitelji! nigda, nigda, a osobito prvi dan nesmećite s uma, da pred sobom imate one, koje je već Spasatelj k sebi prizivao, govoreći. „Pustite malene k meni!“ Zato neka vam dan, gdje prvi put djeca dolaze u školu, uviek bude dan svečan, dan veselja. Škola neka bude čista, uredna, nakićena i nakadjena, kano drugi hram božji; Vi pako budite opravljeni u svečanom svom odielu, te licem ljubeznim, prijaznim i veselim primajte dječicu kano prijatelji, kano blagi oci — i vjerujte mi, da će njihova srca biti vaša, da će dugo, i s veseljem sjećati se prijaznog vašeg dočeka, i da nigda zaboraviti neće na prvi dan u školi!

Digitized by Google

II.

Početak obuke.

Mnogi učitelji počimaju mahom prvi dan djecu učiti suhoparna pismena. Ništa nije više neučiteljski, nego li to. Školska obuka i uzgoj mora da su u savezu i suglasju s obukom i uzgojem domaćim. Zato netreba mahom da se počme s mrtvimi pismeni, koja neimaju nikakove sličnosti s prvašnjimi djetinjimi zorovi, i koja su potežka i zamržena za još neizvježbana njihova ćutila; već valja sgodno i liepo prevesti ih iz očinske kuće u nova školska odnošenja, valja ih malo pó malo i ugodnim načinom pripraviti i priučiti k pozornosti i pazljivosti, koja im je potrebna u školi. Mnogo će dakle biti uporavnije (praktischer), mjesto da se djeca mahom počmu mučiti pismeni, ako ih prve dane učimo, kako se valja u školi ponašati, kako da sjede, ruke drže, što je lievo i desno, kako se u školu dolazi i iz škole izlazi, kako valja tablicu i pisalo čisto držati i upotrebljavati, kako po taktu poteze praviti, kako li u svem gledati na red i čistoću. Naša dječica, osobito seoska neznaju pravo ni govoriti, kad dodju u školu, i siromah učitelj ima velikog truda i muke, dok iz njih izmami koju riečcu. Zato bi mnogo probitačnije bilo, da se učitelj s njimi upušta u razne razgovore, da ih uslobodi, da zadobije njihovo povjerenje, da im rieši njihov jezik i govor, koje većinom u verigah drži njihova bojazlivost ili njihove predsude o učitelju i školi. Sjedi se dakle, ljubezni učitelju, prvih danah prijateljskom i očinskom ljubavju medju svoje malene nove goste, te se prijazno razgovaraj s njimi o roditaljih njihovih, o braći i sestrah, o njihovoj kući, o školi i njihovih novih sudrugovih itd. A napokon pripoviedi im kakovu liepu, ugodnu i iz djetinskog života crpljenu pripoviedčicu, pa ih onda odpusti k njihovim roditeljem s timi prvimi ugodnimi i živimi utisci. O vjeruj mi, da će te djeca ne ljubiti, nego upravo obožavati, da će te smatrati ne za čovjeka, nego za njeko vrhunaravno biće, da će sva svoja čuvstva, svu svoju ljubav u tebi usredotočiti: —

Znam ja, da će mnogi reći: „To su puste fantasmagorie, liepe al izprazne rieči, neosnovana novotarenja.“ Nu zar je sve novo zločesto, jer je novo? Mislite, sudite i iztražujte sami, te što vidite,

Digitized by Google

da je dobro i korisno, to poprimite i uvodite u svoje škole. Nu dakako ovakova novotarenja hoće živa učitelja, komu prsa grije ljubav k djeci i srce iskreno i otvoreno u grudima bije; a stari pedantizam on je mnogim zato tako omilio, jer se čovjek njime ni najmanje nije morao glave trti ni razbijati. Nu pokušajte samo, možebit će mi mnogi zahvaliti na ovom ljubeznom savjetu! —

III.

Šiba u školi.

Naši stari učitelji nisu ništa opraviti znali bez šibe. Pa kako su višeput bili i bez duše i bez srca! Kod svake i najmanje krivnje mlatali su nesrećnu dječicu bez kraja i konca. Mnogi su povalivši jadnika na klup, dali ga mlatati, a oni su medjutim otišli u svoju sobu ili za drugim kojim poslom. A često putah znali su im metati i koprive u gaće, i puštat ih po ciele dane klečati na kukuruzu ili orasih. Dapače čuo sam pripoviedati, kako su u još starije doba učitelji sa svim po vojnički dali šibati djecu, naime, sva su djeca stala u dva reda sa šibami, a mali zlotvor morao je zavezanima očima polagano hoditi iz medj ta dva reda, koji su mu nemilosrdno izšarali kožu. A od jednog sam čuo, da je višeput kod takove prilike dao osedlati svoju krmaču, te je na njoj mali mučenik morao jašiti kroz redove. Al sve to još ništa nije bilo, već kad su se približavali izpiti, to su istom bili crni dani, dani užasa i trepeta za mučeničku mladež. Nu tko da napominje sva ta bezzakonja; koža mi se ježi, kad samo nanj i pomislim! Hvala Bogu, da su minula ta stara, od mnogih ipak hvaljena, barbarska vremena, jer premda sada još posve nestalo nije šibe iz škole, ali ipak više nijedan učitelj neusudjuje se ovako bezbožno postupati s djecom, kao što su to činili naši stari učitelji.

A je li šiba sbiljam potrebna za djecu u školi? Ja velim, izim možebit kod djece, koja kod kuće neimaju nikakova odhranjenja, posve ne. Jer zašto su naši stari učitelji zlostavljali onako djecu? Jedino zato, što su oni sami većinom bili glupaci, koji su jedva šta više znali do nuždnog čitanja i pisanja; od i kakove pedagogije metodike nebijaše kod njih ni govora; a kraj toga bili su lieni i udobnost ljubeći. Zato su mlatili djecu, da ono što sami nisu znali djecu

Digitized by Google

naučiti, djeca se sama nauče; da ono, što su zanemarili oni, djeca sama nadoknade i nadomjeste. Mnogi vele doduše, da se je u starih školah više učilo, nego li sada; ali se varaju. Pitajte ih samo štogod od onoga, što su njegda učili se u školi i zaista vam neće znati kazati ni jedne rečice. Sve što znadu, to su naučili se potlam u životu i izkustvom svojim. A kako da bi šta i znali: ta ono šta se čovjek nauči pod strahom i trepetom, hitro se i brzo zaboravi, jer se neprima ni srca ni duha. Nu čemu tu mnogih dokazah kad nam to neoprovrživo i bjelodano dokazuje to, što sviet sada mnogo bržje i temeljitije napreduje, nego li dok je u školi vladala šiba i tortura. —

Budite dakle učitelji u pravom smislu, ljubite svoju mladež, budite marljivi, obučavajte ih sgodno njihovoj naravi, budite neumorni u razlaganju i vazda oprezni i pazljivi na svoju djecu, — i doista neće vam nigda ili veoma redko trebati šibe u školi. „Čim više učitelj upotrebljava tjelesno kaštigovanje tim više dokazuje sam svoju slaboću i nedoraslost za učiteljsko zvanje. Kukavan i jadan je ono učitelj, koji ništa opraviti nemože bez batinjanja“ veli Zerrenner.

Mnogi kažu, da treba kadkada proširati diete, da mu se malko utiša zla krv i ukroti opaka ćud. Nu je li uvick zla krv i opaka ćud povoda dala, da je diete šta skrivilo? Pa ako i jest, zar će se šibom sbiljam ukrotiti i poboljšati diete? Doista ne; ono će biti za onaj mah ukroćeno, nu od poboljšanja nije ni govora. Dapače ono će s vremenom biti još gorje, jer šibe će ga učiniti samo pozornijim, lukavijim, silovitijim i čovjekom bez čuvstva i poštenja.

Nu pitamo još svakoga učitelja nedrži li on sam onu školu za najbolju, gdje se šiba redko ili nigda neupotrebljava; i da li je kojemu milo, kada ga zatekne starešina, gdje diete šiba? — Nije li svaki radostniji i veseliji, kada mu dan prodje, bez da je kaštigovao koje diete. Nevredno je izvoditi: buduć da se djeca kod kuće batinaju, zato se moraju batinjati i u školi. Zar ako se je s njime marvinski postupalo kod kuće, da i učitelj mora s njim marvinski postupati? Po toj dosliednosti, morao bi onda učitelj djecu i psovati a i krasti učiti, kad zna, da to roditelji uče svoju djecu kod kuće. — Vjera čini čovjeka blaženim, čini čudesa. Deder učitelju vjeruj i ti jednom tvrdo, da se i bez šibe djeca obučavati i odhranjivati mogu,

Digitized by Google

i ti ćeš vidjeti, da će ta vjera i u tvojoj školi počiniti čudesa. I-maj rieči Spasitelja u srcu svom: „Ako imate vjere koliko zrno gorušično, reći ćete gori ovoj: predji odavle tamo, i preći će, i ništa neće vam biti nemoguće.“ A ako neimaš vjere, neimaš ljubavi, ti nisi i onako vriedan, da stupiš medju dječicu a kamo li da ti se izruči spasenje dušah njikovih, prosvjećenje duha božjega u njih.

IV.

Rodoljublje i svjetoljublje.

Što je k čemu više potrebno požrtvovanja, to više treba imati i ljubavi k istoj stvari, jer bez ljubavi neima požrtvovanja. Pučki učitelj riedko kada ili nikada nenalazi u svietu nagrade za svoj trud i muku, već ju većinom ima da traži u svojoj savjesti. On mora da je dakle više nego ikoji drugi nadanjen čistim i svetim požrtvovanjem. Počem pako požrtvovanje moguće nije bez ljubavi, to mora učitelj da ljubi ne samo svoj stališ, nego i onaj narod, komu kao učitelj posvećuje svoje djelovanje. Jednom riečju: učitelj mora da bude rodoljub; i ja si nemogu ni predstaviti, da je bez rodoljublja moguće postati vriednim i valjanim učiteljem.

Rekli smo već *) da učitelj neima samo uzorom biti svojoj djeci, već takodjer i cieloj svojoj obćini. On mora dakle da u sebi sjedinjuje sve družtvene kreposti svoga naroda, jer drugčije uzorom biti nemože. Koji pako učitelj to biti želi, mora da skroz i skroz poznaje svoj narod, a k poznanju treba ljubavi, jer koji narod neljubi, neće ga proučavati.

Rekli smo i to, da je zvanje učitelja nastojati o tom, da pobjedu održi svjetlost nad tminom. Učitelj mora dakle da boj vodi proti gluposti, predsudam i praznovierju, ne samo u svojoj školi, nego i u obćini. Koji pako to hoće, mora da poznaje i mane svoga naroda, jer kako će proti njim vojevati, ako ih nepoznaje. K tome pako poznanju treba opet da učitelj svoj narod ljubi.

---

*) Ovo je iz vadjeno iz povećeg mog rukopisa, u kom se nalazi do pet-deset ovakovih iskricah, i koje bi rado izdao, do samo imam za koga, t. j. da bi bilo čitateljah i kupacah, ko što ih nije.

Digitized by Google

A ako učitelj svoj narod neljubi, može li on ljubiti djecu svog naroda? Je li moguće, da će on nastojati, da odhrani krepostne, pametne i valjane ljude od djece onoga naroda, koga neljubi? Zaista jao onomu narodu, kojega su djeca u rukuh učiteljah, koji njega mrze i preziru! —

Uzeli dakle stvar s kojemu drago strane, jasno uviek biva: Učitelj mora da ja rodoljub; bez rodoljublja nemože nitko postati vriednim i valjanim učiteljem! —

Ali kamo će onda čovjekoljublje, kamo svjetoljublje, ili tako zvani kozmopolitizam, koji je sada tako u modi? — Kozmopolitizam bez rodoljublja, to je absurdum, grdna krinka najgrdje sebičnosti, pod koju se uviek skrivaju oni, koji žive samo za svoj trbuh. Ili zar je moguće, da tko cielom svietu učini kakovo dobročinstvo, a da od tog dobra koristi neuživaju oni, koji su mu najbližji, a kroz ove istom malo po malo i ostali sviet? Tiskarstvo, parobrodarstvo i željeznice su zaista svjetoljudni izumi, ali zar njihove koristi neuživaše najprije narodi kojiuh izumitelji članovi bijahu? Tko dakle svojoj bližnjoj okolici, svojoj občini, svojem narodu štogod dobra učiniti neće, kako da on šta dobra učini cielomu svietu? Takova mogućnost neda se ni pomisliti.

Dà, samo rodoljubljem moguće je svjetoljulje, i samo pravi rodoljub; a svetoljub bez rodoljeblja ništa drugo nije nego najgrdniji sebičnjak. Tko veli, da cieli sviet ljubi, a svom narodu ništa dobra nečini, tomu nevjerujte, on bo je laža; on vas je rada uvjeriti o nječem, u što sam nevjeruje, i o čemu u njegovu srcu neima ni traga ni glasa,

Nu možebit će tko želiti, da mu pobližje naznačimo, šta je to rodoljublje, buduć da se je ta rieč kod nas, osobito u novije vrieme, na sve strane natezala i razvlačila, te mnogi već i sam nezna, šta će to reći rodoljub, rodoljublje. Iz predidućeg mogao si je doduše već svaki predstaviti, šta razumievamo pod rodoljubljem, i da nedržimo onog za rodoljuba, koji u to ime zna pošteno piti i gromovito vikati: živio, živio! Medjutim ipak ćemo na kratko naznačiti, šta je pravo rodoljublje.

Po móm mnenju samo je onaj pravi rodoljub, koji:

Digitized by Google

1. Nastoji, da najprije sam bude čovjek, čovjek u pravom plemenitom smislu;

2. Koji gleda, da sve kreposti svoga naroda u sebi sjedini i združi,

3. Koji sve svoje sile posvećuje unapredjenju moralne i materialne sreće i blagostanja svoga naroda.

Samo takov jest pravi rodoljub, pravi svjetoljub i — pravi čovjek!

Ovo stoji ne samo za naše učitelje, nego za učitelje svih narodah. —

Slavonske narodne pripoviedke

od Mijata Stojanovića.

I.

Braća i blago.

Nije blago ni srebro ni zlato,
Već je blago, što je komu drago.
Narodna poslovica.

Bili su dva brata u jednom gradu, jedan imenom Gojko, a drugi Dominko. Gojko stariji brat priženio se k njekoj bogatoj udovici; i tako došavši u puno i na gotovo, nije težko postao bogatim čovjekom. Nasuprot Dominko ovamo nije imao nikakva očinstva ni materinstva, niti kakve tuste djedovine; pa se oženio polag onog: „Neuzimaj ženu, jerbo ima blago, ako ti je živit u pokoju drago.“ Uzeo je za ženu njeku sirotu djevojku, koja nije imala ništo, do zdrava tiela i dobra imena, i nješto malo ruva djevojačkog.

Gojko je odgovarao brata, da se neženi praznom u praznu ruku, nego da traži, gdje će brez umora omastiti brk. „Uzmi si mene za primjer, „reče Gojko“ i nemoj vjerovati, da je posve istinita naša pričica: Krčevina hambar puni! Težko je moj brate Dominiko! ložiti vatru na hladnom ognjištu. Negledaj lice nego imanjice; što veće to je bolje.— Jednoj veliš: stara je, svadljiva; nek

Digitized by Google

ju nesi bies s' njezinim imanjem, dalje joj kuća od mene! drugu nećeš, što je gizdava, landrava, kao odprta krčma; nek ide nevidom, srećan joj put. — Što je najgorje: čudan si do biesa; gledaš ćud, na srdce, na ponašanje, i na stotinu drugih malenkostih; kano da nisi muškim opasan pojasom, pa se bojiš ženske pakosti i odurnosti. Vidim, da ćeš ti kod svoje žene muzti krave i ložiti vatru, i da ćeš dobro znati, gdje joj stoji metla i operač. Dok sglaviš štaštalicu i namakneš kravicu, i izložiš vatricu, proći će ti vieк, zaboravit ćes i na žensko lice, na srdce, i na sve one tvoje ludorije, koje u tvojima očima daju cienu ženskoj glavi." „Moj brate Gojko" „odgovori Dominko" zaman tupiš jezik, odgavarajuć me od moje dieve, koju sam odlučio uzet si za ženu. Ja neću, da se udajem, mjesto što bi se imao ženiti kao muška glava: Nije blago ni srebro ni zlato, već je blago što je kome drago! — pjeva se kod nas, ako si čuo.— Ja hoću, da kao muž ženu, slabiju stranu, primim pod svoju obranbu, pod svoj krov, za svoj stol, na svoj hlebac, sebi za pomoćnicu, a ne da ona mene hrani, i od hrdje brani pa da ja, kao još njetko, budem u kući torbonoša, a žena da mi je kolovodja, da ona nosi gaće, a ja pregaču. To nebude za mog života!"

„Nećes doći daleko s tim" odgovori Gojko, i kad je vidio, da Dominko nipošto odustati neće od svoga nakanjenja, otrese od njega svoje ruke i najposlje posve ga zanemari:

Dok se braća nisu izženila,
Svaki su se danak sastajala;
Konjici se pod njima ljubiše,
Od velike ljubavi bratinske.
A kad su se braća izženila,
Nevjerne ih ljube zavadiše, itd.

Pjeva se u jednoj naših narodnih pjesamah. Tako je bilo i s ovom braćom.

Na ladnom ognjištu nije lako ložiti vatru kao na vrućem: tako je i Dominko obrisao si s čela dosta vruća i ladna znoja, dok je slavio i sastavio malu koljebiću i lošo pokućstvo.

Bogati brat Dominkov, Gojko, buduć se udao a ne oženio, niti je mogo, niti je upravo nastojao podpomoći svoga brata siro-

Digitized by Google

mašnog Dominka. Ovaj opet nije mnogo ni mario za pomoć, jerbo je umjeo zadovoljit se s malim onim, što si je svojim trudom zaslužio.

Gojko je bio tvrdica, lakomac; mjerio je u svačemu, što se veli, mak na konac, i to nije dosta, nego je još svakom zavidio, tko je mogo hraniti se svojim hlebom i živit osim njega; a ljudi su opet dobro znali, da onaj svaki očelavi, koji se nemaže njegovom mašću, pak su mu se uklanjali. Dominko nasuprot bio je dobra, milostiva duša; bio je pravedan, izpravan, pošten i valjan čovjek, i zato su ga svi dobri ljudi rado imali, a od zločestih se uklanjao.

Jedared ode Dominko u šumu po drva.

Što nikad, to ga je onda povuklo srce, da unidje dublje u lužinu, i tako je dospio do jedne špilje. Ondi ustavi Dominko svoga konja Ridjana, bez ikakve druge namjere, nego da bere suve grančice, kojih je ondje bilo siaset.

Istom što je sišó s kolah i odklopio konju štranjge, nehotice pogleda na uzki ulaz tavne špilje i pomisli: Šta li bi moglo biti ondi unutri? zvieri? — težko! — nevidi se nikakvi zvierski trag; snieg je, mogo bi se opaziti. Bi li moguće bilo, da stanuju ondi ljudi? — Idem ja vidjet što je tu.

Lativši Dominko svoju sjekiru, ode u špilju. Ušavši u špilju nahom opazi kao njeki hodnik, prolom, prosjek u planinu.

„Pomozi bože, sretno bilo!“

reče sam sebi Dominko i žurno koračaše napred.

Tavno je bilo u špilji, što se veli, kao u rogu. Najednoč napipa on drugu šupljinu na desno.

Stane malko i posluša oko sebe, jerbo mu se učini, kano da čuje njekakvo lupanje, kao štropot korakah od tumarajućeg čovjeka.

„Biti će pazara“. — pomisli u sebi, ako nabasam u mraku na takvu bećarinu. Sjekira mi je pouzdana, nebi si baš dao nakvasit gaće.“

„Još ovako misleći, bliesne mu u oči zraka svieće s one strane, na kojoj je čuo štropot, i opet brzo izčezne svjetlost. To je Dominka još više obodrilo da traži što je onde u špilji?

Srčano korači napred.

Digitized by Google

Hajd! išó je sve dalje, dok je napipao njekakve skalline, po kojih se pozorno spusti dole do njekakvih gvozdenih vratah. Pipao je po vratih amo tamo, dok je našó ključanicu.

Makne ključanicom, vrata se otvore širom, i on stupi kao iz vreće u velik, dug i širok prostor, slabo razsvietljen.

U velikom čudu vidio se naš Dominko, kad je opazio ono silno nebrojeno blago onde u špilji: u jednom budžaku (kutu) hrpetina samih dukatah, u drugom gomiletina srebrnih novacah; opet u drugom hrpa dragog kamenja kao na guvnu hrpa čiste pšenice, u drugom zrnja čistog bisera. Nasred špilje stoji zlatan stol, uz stol sjedi na srebrnoj stolici stara jedna ljudetina, bies od čovjeka, gorostas od starca.

Biela mu je dugačka brada do koljena, vlasi do zemlje, trepavice i obrve srasćene s dugačkima brčinama tako, da se nevidi skoro nimalo očiuh, i jedva se vidi u tog strašila crvena — podobna zreloj papriki — tubata nosina, a od ustah ni habera neima.

Kad je ovo smotrio Dominko, stale su mu oči u glavi za njeki čas, stale oči ciepom od straha i čuda.

Ali začudjenje i smrtni strah netrajaše za dugo, brzo dodje k' sebi Dominko, pristupi bliže k' utvori, pokloni se do zemlje i reče: „Jesi l' živ čovjek, ili si duh, utvora li, sablast li, šta li si? — Starac se gane na stolici, izpravi se malko i pogleda kroz vlasi plamtećim svojim okom na Dominka; zatim lati šibicu sa stola izpred sebe, pak uprvši njom redom na hrpe blaga i zlata progovori muklim glasom, neodgovarajuć na njegovo pitanje: „Nosi koliko možeš novacah i blaga, nego to pamti: tkogod odavde želi da iznese samo jedan najmanji novčić, nemože ga izneti, ako pred vratmi neizgovori ove rieči: Hrast, hrast tvrdokorac; mač mač bjelokorac; zvrc, kudrac, modrokljunac! To upamti, inače ćeš morat, ili prazan napolje ići odavde, ili ćeš ovde zaglaviti.“

To izrekavši stara utvora ustade iza stola i udalji se kroz drugi ulaz njekamo iz špilje. Ode nevidom. „Šta ću sad?“ pomisli Dominko. — — — Pasja mu majka, pomisli, da mi je sad kakva torbetina, da nagrabim ovih žućakah. — Nagrabi on šakački kao pieska dukatah u njedra i u džepove, i najposlje skine sa sebe haljinu, prostre ju po zemlji i nagrne na nju novca do prosipanja. — „La-

Digitized by Google

kome su oči pri masnoj pogači!“ govorio je samom sebi. „Valja mi malko odasuti.“ Srebra nije niti gledao, žućki su mu se dopali bolje, a cienu bisera i dragog kamenja nije niti poznavao.

Dovukavši teret do gvozdenih vratah, stane, hoće da otvori vrata, ali opazi da ih rukama otvoriti nemože. Sad mu dodje na um, što mu je starac govorio. Jedva se sjetio kako starac reče: „Hrast, hrast tvrdokorac; mač, mač bjelokorac; zvrc kudrac modrokljunac!“

Kad je izustio ovo, mahom se otvore vrata pred njim i tako on srećno povrati se kući svojoj.

Sunce je zapadalo za gore, a on se krene iz luga doma. Jedva stigne kući u njeko doba noći.

Žena mu se bila već vidila u zlu, što je tako dugo izostao, kako nikad nije.

Ali se ona brzo opokojila, kad joj kaže muž, što i kako je bilo, i da su kola skoro puna dukatah.

„Samo ženo“ reče Dominko, „samo ženo! ti jezik za zube, nekazuj nikomu ništa za najdene novce. —

Kako je širom otvorila žena oči i usta, kad je dovukó muž u sobu tovar blaga; — sve žutih dukatah.

„Dominko!“ reče žena, „da nećemo mi porad tih novacah pasti u zlo i napast. Odkud su tebi toliki dukati?“ —

Sad joj on sve obširno kaže, što se dogodilo.

Kad je vidila žena hrpu dukatah, nije mogla cielu božju noć spavati; sad joj se jedna, sad opet druga osnova vrtila po glavi; kako će sad ovog siromaka pomoći, sad opet drugom u nuždi privezati od brige bolnu glavu.

Tako je mislio i muž.

Sutra dan dogovarali su se, što da čine. Izmedju ostalog razgovora pade im na úm mjeriti nadjene novce. „Uborkom,“ odgovori žena, „čim bi drugim?“

„Dakle idi“ reče muž, „idi prid noć do brata Gojka preko puta. Idi k' snaši i zamoli u nje uborak, polosmak. Nego nemoj, uzao čas, kazati prid jetervom, zašto trebaš uborak.“

„Nebrini se“ odgovori žena i ode već pokasno po uborak.

Kad je došla i zamolila uborak od jetrve, začudi se ova i pomisli, šta li će joj uborak? Sad zovne na stranu svoju služkinju i

Digitized by Google

kaže joj, da namaže uborak iznutra smolom na kraju, pa tako da ga izruči jetrvi; nebi l' opaziti mogli, kad natrag dobiju polosmak, što je u njem mjereno.

Tako se i dogodilo.

Dominko izmjeri dukate i odmah pošalje po ženi uborak natrag.

Mjereći žućke prilepio se jedan dukat za smolu. Ovog oni u hitnji nisu mogli ni opaziti, nego on ode na uborku k' bratovoj kući.

Bogata jetrva mahom opazi cekin.

Začudila se, i taki ode k' svome mužu i navali na njega, da ide k' svomu bratu Dominku, i da nastoji izmusti iz njega, od kud mu toliki dukati, da ih kao šišarice mjeri uborkom?

Sutra dan ode Gojko k' bratu; pozdravi ga umiljato; upita za zdravlje i laskavo počme zapitkivati za ovo i za ono, dok je zametnio dug i širok divan o svačem. — Najposlje napomene Gojko i dukate.

Dominko je bio brat milokrvan, i nije nimalo uztezao se, odkriti bratu svoju tajnu i kaže: „Brate! ja neimam na svietu nikog rodjenijeg do tebe jedinog brata, zato nemogu pred tobom ništa tajati.

„Blago je silno i nebrojeno na koje sam se natcpao u šumi. uživajmo ga obodvojica,“

Sad izpripovieda Dominko na dlaku potanko bratu Gojku stvar o blagu, i kaže mu sve i najmanje okolnosti, što i kako je.

„Dominko!“ reče Gojko, „to će biti ona špilja, o kojoj sviet priča, da velika četa lupežah onde pod obranbom njekakvog starog vještaka — vraga — kako njeki vele, imade svoju riznicu, u kojoj ukazuje se silno blago. Ali ti je samo gola pričica, samo poviest od starinah uzdržana u ustih našeg lakovjernog puka.

„Nije to brate!“ reče opet Dominko, „nije to izmišljotina, nego živa istina. — Evo gledaj ove dukate!“ — sad pokaže bratu nadjeno blago — „ovakovih je u onoj špilji u šumi tolika množina, da bi ih jedva na više tarnicah, zapregnuvši po osam dobrih volovah o jedared mogo krenuti s'-mjesta. Onde je pusta blaga za čudo mnogo.“

„Zato znaš li šta brate? — nas ćemo dvojica dovozit odande blago kući, pak može nama i dieci našoj i mnogoj sirotinji oko nas dobro biti i u sto dobrih časah.“

Digitized by Google

Ovo je Gojku dosta bilo čuti.

Povrati se doma pun veselja i sve obznani svojoj ženi.

Žena Gojkova — čini mi se, Krunka bilo joj je ime, — dakle snaša Krunka nije bila s tim zadovoljna, nego navali na muža, da on taki još isti dan ide u šumu po novce, govoreći mu: „Idi čovječe! od tolikih silnih novacah možeš ti nješta doneti i bez Dominka. Nemora se mjerit mak na konac, nemora on baš za svaki dukat znati. Donesi osim njega barem onoliko, koliko si vidio, da je on donio bez tebe; a ostalo možete dieliti.“

Lako je natjerati žabu u vodu, tako i Gojka da ide po novce lako bijaše nagovoriti. Uzme on jedne velike bisage; usjedne konja pa ode u lug. On je znao, kako mu je kazao brat Dominko, kakva je špilja, i šta će tamo medju blagom naći — starog vilovnjaka; ali želja za blagom održi mejdan nad strahom, premda mu se ježila koža od straha i kosa na glavi nikla, kad je samo pomislio na utvoru. Srčano unidje on u špilju i najde srećno gvozdena vrata; otvori ih pozorno i stupi medju blago. Staro strašilo nije našó unutri. To mu je bilo vrlo milo.

Sad lati bisage; ogleda se desno i lievo na hrpe blaga i prikleknuvši uz jednu natrpa pune bisagetine do prosipanja tako, da ih je jedva dovući mogo do vratah, koja su se medjutim sama zatvorila, bez da je to opazio. Gledaj biede, kad htiaše Gojko da otvori vrata, mučio se svakojako, ali sve badava vrata se nedadu otvoriti. Počme sad promišljavati, šta bi kako li činio kad se nesrećna vrata nipošto nedadu otvoriti, sjeti se, da mu je brat Dominko kazao o vratih, zato ostavi bisage, te pokuša bez blaga izići napolje. Ali niti tako nije mu se dalo izići, jer po nesreći, kad je trpao novce u bisage, zapadne mu jedan dukat u rukav. U težkom strahu nije znao što čini, počme kao biesan trzati odjeću po sebi, i tako iztepe iz rukava novce. Sad se otvore vrata sama, i on lati brzo bisage kaneći s njima brže bolje izaći napolje; ali u isti mah, kad je on htio izmaći s bisagami, opet se brzo zatvore vrata. Najposlje razljuti se Gojko i navali silom s bisagami napolje, nu u isti mah eto starca, sgrabi Gojka, i svezavši mu ruke na opako, baci ga u njekakvu jametinu, gdje je valjda i zaglavio, jer ga više nikad nitko vidio nije.

Digitized by Google

Dominko je poslje dolazio više putah u špilju, i iz nje malo pomalo odneo doma novce, pak puna mu šaka brade!

II.

Kovač i smrt.

Tako se pripovjeda!
Pošto sam kupio, po to i prodajem.
Narodna poslovica.

Bio je njeki kovač. Pred kućom imao je liepo kruškovo stablo, na kom su svako ljeto rodile kao med sladke, i kao smilje žute, mirišave kruške.

Seljski pusti momci nisu nikad pustili, da kruška dozrije, nego bi po noći došli čim bi se kruške žutnule, i pokrali bi ih. Kovač je nastojao svake godine sačuvati krušku od kradljivacah; al' su ga oni uviek prevarili, i zijan počinili.

Jednu večer putujući Isus — milost ga bila — sa svetim Petrom dodje u to selo, stane pred kovačevu kuću, i pošalje Petra, da pita u kovača konak za njih dvojicu.

Kovač primi Meštra i Petra na konak, nije znao tko su i što su, al' ih ipak liepo ugosti i krasno izpokoji.

Kad su sutradan pošli putnici, kaže Mestar Petru, nek pita kovača, šta su dužni, i kako da mu plate. Ode Petar i pita kovača, šta ište kao nagradu za konak?

Kovač se čudio govoreći:

„A šta da mi platite vi siromaci putnici, koji neimate ni sami ništa.“

Petar ode k' Meštru, i kaže što veli kovač.

Meštar opet pošalje Petra, neka pita kovača, što ište, a kovač i opet odgovori tako, a kad treći put dodje Petar i kaže kovaču, da nek negleda na to, što oni nisu odjeveni po gospodski kao velikaši, nego nek samo ište, štogod mu srce želi, to sad može dobiti od Meštra.

„Kad je to tako, odgovori kovač, a ti kaži tvomu Meštru, nek mi dade tri stvari.

Prvo, da moja kruška pred kućom neprestano rodi u ljetu i zimi, i da uviek imade na njoj zrelih krušakah.

Digitized by Google

Drugo, nek imadem vlast, da komugod ja rečem stoj na mjestu! da taj — ako će biti i na kruški ovoj, nemože sići dole, dok nebude moja volja.

Treće, nek mi dade, da kadgodja i štogod zaželim od jela i pića, nadje se u mojoj smočnici i u momu podrumu, i komugod rečem, da se stvori u ovom džaku, što evo vjesi na klinu, da se taki onaj stvori u njemu,"

Povrati se Petar k' Meštru svomu i kaže mu što želi kovač kao u šali.

„Nek mu bude!" veli Meštar, i ode s' Petrom dalje po svietu,

Kad sutra — bilo je u jesen — vidi kovač, da je kruška puna krušakah.'

Opaze to skoro i pusti selski momci, i dodju noćom, da pokradu kruške.

Kovač je bio na oprezu i čuvao kruške.

Dva momka popnu se na stablo, da natrgaju krušakah. Kovač poviče na njih:

„Stojte!" i oni ostanu na stablu kao da ih je tko privezao za grane tako, da nisu mogli ganuti ni nogom ni rukom, i kovač ih ostavi tako na kruški do dana.

'Kad je svanuo dan zovni kovač njekoliko susjedah kao svjedoke, da vide tate, i prid svjedocih zapovjedi im, da silaze dole. Na njegovu zapovjed sidju se momci dole, i neokusivši krušakah, pak sklonu molbami kovača, da im oprosti. To je on učinio, i od to doba ostala je na miru njegova kruška.

Kovač je tad živio vesele dane: jesti i piti imao je štogod mu je srce zaželilo; a radio je pomnjivo u svojoj kovačnici, da samo ostane uviek dobra teka, da mu se uviek proktie.

Tako je živio kovač do velike starosti blizu sto godinah, i uviek je još bio u snagi.

Najposlje ostari kovač, i jedan dan on sjedi za ručkom, a otvore se vrata, i k' njem u sobu stupi — smrt sa britkom svojom kosom o ramenu.

„Dobar dan starče kovače!" veli smrt.

„Bog ti dao dobro!" odzravlja kovač, i užasne se od strahovitog gosta.

Digitized by Google

„Ja sam došla, da te pokosim s' ovog svieta, valjda si se već nasitio krušakah i dosta nakovao gvoždja“ veli smrt.

„Jesam“, odgovara kovač, „jesam al' molim te, draga smrti, učini mi ljubav, te me nemoj prije umoriti, dok se još jedanput najedem krušakah. Zaoto učini mi ljubav i posluži starca, odišavši popni se na moju krušku, pak mi naizbiraj najljepših krušakah, i kad ih se sit najedem, eto kosa evo glava, udaraj! “

Smrt posluša kovača i popne se na krušku, da natrga krušakah, a kovač uzastopce za njom, i kad smrt na krušku, poviče kovač na nju: „Stoj! gdje si, di si, tu ostani,“ kovač povrati se u sobu. Smrt ostane na kruški kao da ju je tko privezao za otroke.

Kad se je prohtjelo kovaču jesti krušakah, uzeo je dugačak prut (motku), i njim je treso kruške, i smrt nije mu mogla nahuditi.

Ciela zemlja prepunila se ljudih i nitko neumiraše, jer je smrt stajala kao očarana i sapeta na kovačevoj kruški.

Medjutim je smrt željno očekivala da se izbavi kruške.

Čuje druga smrt u daleku svietu, šta se je dogodilo s' njezinom drugom, i podje da umori kovača, ako je zbilja istina, što se o njemu pripovieda.

Došavši strana smrt nadje svoju drugu na kovačevoj kruški, gdje klepetje s' njom vjetar, da joj zubi cvokotaju, i razjarena poleti u sobu, gdje je stari kovač posli ručka sladio se kruškami. Smotri kovač kad strana smrt šukne se izpod sobnog prozora, i nimalo neuplaši se, nego čim smrt k' njemu u sobu, on poviče na nju:

„Odlazi u džak!“ i onaj čas baci smrt svoju britku kosu sa ramena i stvori se u džaku.

Sad kovač ustane od stola, sveže džak i odvuče u svoju kovačnicu pak podigavši sa svojim šegrtom smrt na panj i nakovanj, lati svoj čekić, te udri po džaku prieko i uzduž, uz dlaku i niz dlaku, k' sebi i od sebe, i tako izlema smrt, da joj neosta ni jedna kost čitava. Kad ga je već zabolila ruka udarati, zapovjedi šegrtu, da i on mlati po džaku, doka ga ruke zabole, pak onda nek pusti smrt napolje.

Šegrt je mlatio po džaku dok se zamorio, pak odrieši džak i smrt izleti napolje i pobjegne plantajuć nevidom.

Digitized by Google

Kovač je živio tako dugo, da već ni sam nije znao koliko mu je godinah. Učinio se tako star, da nit je već dobro vidio, nit je čuo, nit je već znao što miriše, što li udara, što je sladko, što li gorko; sva su čuvstva njegova bila posve otupila, zato i sam poželi umrti.

Ode zato kovač, i to jedva se odvuče pod krušku, te pozove smrt, da sidje dole, i da ga umori.

Kad je vidila smrt, da ide kovač, počme štrepati od straha, a kad ju on počme zvati, nije već sumnjala, da kani kovač i nju spremiti u belajski džak i mlatiti kao i njezinu drugu. Smrt se nemilo poplaši i počme po kruški tresti se u grozi, da se stara kruška iz korena pomakla, te se strovali i ubie kovača.

Posli toga ode smrt i opet počme kositi po svietu ljude, kao kosač travu

III.

Smrt kuma.

Ima ljekar od bolesti, al' od smrti nema
Narod. posl.

Bio je njeki siromašan čovjek. Žena mu je radjala svake godine, i već je imao osmero žive djece, sve drobna dječica jedno drugom do uha. Rieč je: „Siromaštvo djecu rodi!“

Tako je bilo i tu.

Čovjek siromak, kad mu žena opet otrudni, zabrini se težko jer mu već nitko nije htjeo ni kumovati. Jedan dan ode on u šumu po drva i kad u samoći počme promišljati o svóm hudom i kukavnom stanju, razjadi se gorko i u zdvojenju počme vapijati: „Oj smrti! pusta smrti! gdje si, kako li si?! što nedojdeš da me umoriš. Kako li ću, što li ću, s' tolikom djecom? Kako li ću ih hraniti, i odievati? Smrti, pusta smrti! gdje si?“

On u rieči i gorka srca nasloni se na stablo, neznajući šta da počme; a smrt iza grma k' njemu govoreć: „Evo me, šta hoćeš?“

Kad čovjek smotri smrt, uplaši se od nje gorje, nego od svog biednog života, i brzo se dosjeti i veli:

Digitized by Google

„Smrti, draga smrti! zovem te, da mi budeš kuma. Rodilo mi se diete i nemogu nikoga naći tko bi diete držao na krstu.

Smrt mu obeća kumovati, i stvorivši se ú čovjeka ode s' njim u njegovu kuću.

Uzmu diete i odu k' župniku da krsti diete. Kad ih župnik upita, kakovo će dati ime djetetu, kum odgovori, da ga nazove Smrtko. Župnik se začudi, i počme im kazivati, da takva imena neima u nijednom koledaru al badava kum ostane kod svoga i diete dobije ime Smrtko.

Kum se postara za svoje kumče i dade novacah, te je siromak kum mogo svoju djecu odsele laglje hraniti i odievati.

Kad je mali Smrtko odrastó za školu, dade ga otac na trošak kumov u školu. Diete se dobro učilo, i jerbo je imalo dobru glavu, dade se na nauke, i po velikih gradovih svrši velike škole latinske i grčke, i izuči ljekarstvo i postane ljekar. Počme liečiti bolestnike, al' komugod je prepisao i dao koj liek, svatko je brzo za tim bio pokojni, umro bi.

To je bio uzrok, da ljekara Smrtka već nitko nije tražio, i bio je već tako stradao, da nije znao od čega će živiti.

Kum njegov smrt ukaže mu se jednom i upita ga:

„Kako živiš kume?

„Zlo moj kume“ veli ljekar, skoro što nisam poginuo od nevolje i nužde, jer sam odviše nesrećan svojoj vještini, kogagod latim liečiti, taj umre.

„Neboj se kume! odsad će biti bolje,“ odgovori smrt. „Kad te odsele tko zovne k' bolestniku, ja ću ti se uviek ukazati, i kad vidiš, da ja stojim kod glave bolestnika, nepripisuj mu lieka, neima bo ga; ako li vidiš da stojim uz noge, slobodno lieči, izliečit ćeš.“

Nije prošlo dugo vremena, u obližjem gradu razboli se težko njeki bogataš. Liečili su ga prvi, najglasovitii i najvještiji ljekari iz bliza i daleka; al sve biaše badava, bolest uzimaše sve veći mah, i bogataš poče već borit se sa smrću. Rodbina i prijatelji bogataša nežaleći troška skupiše mnogo najboljih ljekarah, da se vrhu toli okorne bolesti posavjetuju.

Sastavši se ljekari svi jednoglasno izrekoše, da neima pomoći nego da mora bolestnik i to skoro umrti. To izrekavši razidu se ljekari, i preporuče rodbini bolestnikovoj, da mu dušu čuvaju.

Digitized by Google

Jedan od bolestnikovih prijateljah upita domaće, da li su zvali ljekara Smrtka, a ovi mu odgovore, da nisu jerbo od istog znanda, još nikog izlečio nije.

„Tko toni i olova se hvata!“ reče prijatelj, „zato idite mahom po Smrtka, pa kud puklo, da puklo, ako nepomogne ništa, barem će bolestnik prije oslobodit se mukah i umrti.“

Pošalju po ljekara Smrtka i on mahom dodje.

Čim Smrtko u sobu k' bolestniku, vidi, da smrt stoji kod noguh bolestnikovih. Po tom poznade, da se bolestniku još može pomoći, zato odmah izpita bolest i privati se liečenja. Kroz malo vremena podigne bolestnika iz postelje, da se svatko čudio.

Kad je ozdravio bogataš, nadari bogato ljekara, i ovaj taki dobije dobro ljekarsko ime.

Drugi put na skoro razboli se kćer njekakva kneza, i počem ju nijedan drugi ljekar nije mogó izliečiti, pozovu ljekara Smrtka, i on ju srećno izlieči. Tu ga obaspu roditelji ozdravljene gospodične blagom i bogastvom.

Sad je Smrtko pošteno i udobno, gospodski živio i cielu svoju ubogu obitelj pomagao, te su svi čestitó živili.

Bio je pozvan i kod takvih bolestnikah, kod kojih je našo smrt stojeću čelo glave bolestnika, al' ovakve nije htjio liečiti, nego bi taki kazao, da paze, jer će skoro umrti, i svaki bolestnik, komugod je to kazao nije ozdravio.

I to mu je koristilo, jer je i po tom postajao sve glasovitiji.

Kuma smrt kaže svome kumu ljekaru, da nipošto nelieči one bolestnike, kod kojih nadje smrt stojeću čelo glave jer bi mogo zlo proći i sam platiti glavom. To je ljekar točno obsluživao, i po tom se ravnao.

Razboli se jednom njeki velikaš, i k' ovomu pozovu ljekara Smrtka. On došavši tamo nadje smrt stojeću kod glave bolestnikove i taki kaže, da neima lieka za bolest.

Bolestni velikaš imao je mnogo sitne djece, puno braće i sestarah i druge rodbine. Ovi okupe ljekara, počmu ga moliti, zaklinjati užastno cvileć i plačuć, i ruke oko njega sklapati, da se privati bolestnika.

Digitized by Google

Navale na njega i tako su cvilili, da bi drvce i kamen proplakao.

Ljekar pristupi opet k' bolestniku, a smrt počme pritit mu prstom, te on opet odstupi; ali rodbina stane sad još većma cviliti i moliti.

Razžali se ljekaru, i najposlje kaže im, neka pokušaju sreću i postelj sa bolestnikom nek okrenu gdje glava tu pete.

Kad oni to učinu, smrt ostane gdje je tu je, dakle sad stajaše kod noguh bolestnikovih.

Vidivši to ljekar prepiše liek i bolestnik brzo ozdravi.

Smrt tada lati svoga kuma ljekara zu ruku i odvede ga na njekakovo pusto i zabitno mjesto, tu ga oštro opomene, nek više to nečini, jer će glavom platit. Ljekar obeća se, da neće i poče moliti smrt, da mu kaže koliko će još živiti.

„Kazat ću ti kume! reče mu smrt.

I odvede ga kroz njekakvu jamu po kamenitih stubah duboko, vrlo duboko. Tavno je bilo u tom hodniku kao u rogu. Smrt užeže baklju, i tad vidi ljekar, da su u njekakvom starodnevnom svodu, kog su duvarovi obrostli mašinom i pliesnjem. Dugo su išli tim hodnikom i jedva stignu na velika gvozdena vrata. Smrt otvori vrata i stupi sa svojim kumom u tako veliku sobetinu (dvoranu), da ju ljekar nije mogo okom pregledati, široka je to soba kao sinje more, a do neba visoka.

U toj sobetini gorelo je bez broja mnogo sviećah kao na vedrom nebu sjajnih zviezdah. Njeka od tih sviećah bila je dugačka i velika, druga mala i kratka; njeka tek užežena, druga polak i izgorela, a njeka skoro dogorela, njeka dogorava i gasi se.

„ Kakve su to svieće?“ pita ljekar.

„Kolikogod tu gori sviećah,“ veli smrt, „toliko imade živih ljudih na zemlji, i kad se koja svieća ugasi, i dogori, onda onaj čovjek, čija dogori svieća, umre.

Ljekar zamoli smrt, da mu pokaže njegovu svieću, te da vidi hoće li još koliko poživiti na ovom svietu.

Smrt posluša svoga kuma, i pokaže prstom na jednu svieću blizu stojeću, koja još malo, pak je imala dogoreti, samo još ko-

Digitized by Google

nadić mali. Kad je to vidio ljekar, počme sklopljenima rukama moliti svoga kuma, da mu pripali drugu svieću.

„Tako ti kumstva, kume," reče ljekar, „upali mi mjesto moje svieće malko veću, nebi li samo još malko dulje poživio,

Smrt posluša kuma, i upali mjesto njegova komadića svieće drugi komad veći.

Ljekar se zahvali, povrati doma i još je dosta dugo poživio; al' najposlje dodje i njemu zadnja ura i svieća dogori.

Razboli se ljekar, i kad jedan dan pogleda okolo sebe, opazi, da smrt stoji čelo glave sa britkom kosom oramenu.

Brzo okrene se ljekar u postelji gdje noge, tu glava, al' smrt opet pridje čelo glave i kaže:

„Kume! badava kuburiš, neima ti lieka.

To izrekavši mahne kosom i ljekar pusti dušu.

Onom neima ljeka tko se na smrt razboli! rieč je u narodu.

Breske.

od I. F.

Liepa ti je zemlja ova,
Kud pogledaš svud darova'
Svakojakih prepuna je,
Koje božja ljubav daje,
Da ih čovjek upotrebi,
I trpio nužde nebi;
Da svi u svem njem na slavu,
Ovd postignu sreću pravu.
Al svaki je druge ćudi,
Svaki drugče misli, sudi,
Svaki drugče božje stvari
Prima i s njim gospodari;
Višeput da vlastitomu
Na blagoslov nije domu.

Da vidite, kako ljudi,
U tome su razne ćudi,

Digitized by Google

Napisah vam sliku ovu
U narodnom našem slovu;
Čitajte ju te pamtite,
Što se iz nje naučite! —

Njeki čovjek da prosudi,
Kakve su mu djeca ćudi
Pet bresakah njegdje kupi,
I kad s njimi u dom stupi
Svoju djecu k sebi zove
Njih četvero sve sinove,
Pa im svakom jednu pruži,
Nijedan mu da netuži,
Petu pako majci dieli,
Da čim i nju razveseli. —
Sad je bila prevelika
Medju djecom radost, vika,
Takva voća ni vidjela
Još nebiše, kamo l' jela! —

Kad je večer veće bila,
Pa su djeca spat ić htila,
Da saznade, dar svoj kako
Upotrebi diete svako,
Otac pita djecu svoju:
Slast imaše l' breske koju? —
„To je voće kó med sladko,"
Najstariji reče Vladko,
„Na dobro si zato misto
Ja postavih zrno isto,
Da s vremenom drvo slično
Seb' odhranim; — je l' to dično?"
„Jeste sine," otac reče,
„Svaki koj je rad da steče
Za budućnost štogod sebi,
Nek za raną upotrebi

Digitized by Google

I malenkost svaku štedno,
Ma šta bila, to 'e svejedno.
Od tebe je oto liepo,
Ti neš živit u sviet sliepo!"

Sin najmladji reče Rade:
„Čim mi oče bresku dadè,
Isti čas ju ja pojedoh,
Jer slast njenu kušat htjedoh,
Košticu sam pak bacio,
Na nju nisam ni mislio.
Još i majka polovinu
Dadè Radi svomu sinu,
Pa to tako u tiek idjà,
Sam se šećer meni vidjà."
Otac sinu odgovori:
„Razborito baš netvori;
Čin te mnogo tvoj nediči,
Ali ipak on priliči
Za tvu dobu i godine
Radovane dragi sine."
Mislim kada budeš veći
I pameti da ćeš steći!" —

Sada drugi sin ustadè,
Da svom ocu razlog dade:
„Kost nij' bila bratu dobra,
On ju baci, a ja pobra,
Pa košticu tu kad sgazih,
U njoj sladku jezgru spazih,
Koja me je zasladila,
Kano da je bademe bila;
Svoju sladku bresku pako
Prodao sam dobro jako,
Kada u grad jednoč zadjem,
Ako bresak' tamo nadjem,

Digitized by Google

Od novacah zadobiti'
Dvanajest ću seb' kupiti."
Otac na to ništ nesbori,
Nu napokon progovori:
„Mudro to je osnovano,
Al je za te odveć rano,
Bog bi samo dobri dao
Da trgovcem neb postao!"

„Ajde sada, dragi Ranko,
Ti nam kazuj sve potanko!"
Ranko sbori baš iskreno
Sve kako je učinjeno:
„Ja svu bresku dadoh svomu
Prijatelju bolestnomu,
Susjedovom sinu Gjoki,
Koga muči bol žestoki.
On ju uzet nije htio,
Nu ja sam ju ostavio,
Ter izadjem van plačući
I vratim se natrag kući."
„Plemenito, sinko dragi,
Blagoslov ti neba blagi!"
Vikne otac, „ti jedini
Baš po volji men učini!"
A i braća sva ostala
Radostno su to priznala;
Svi rekoše drage volje:
„Njegvo djelo jest najbolje!"

Ranko stoji, mukom šuti,
A majka se k njem u puti,
Ter ga grlit nježno zače,
Od rodosti sladko plače,
Suzami mu lice rosi,
Blagoslov mu s neba prosi! —

Digitized by Google

Eto moje mnogolike —
Raznoćudnih ljudih slike!
Kó što s breskam' manje više
Braća razno upraviše,
I s božjimi tako dari
Svaki drugče gospodari.
Njeki umno uživaju,
Što nebesa njima daju:
Al nuz to i na stran meću
Za svu starost il nesreću.
Njeki opet tamo amo
Svoje blago tepu samo;
Ništ neciene, duge prave,
Nit si za šta taru glave.
Drugi s opet samo znoje,
Da hiljade mnoge broje;
A nuz blago ponajbolje
Trpe mnoge viek nevolje.
Plemenito samo rade
Oni, koji što Bog dade
Upotrebe, da tužnomu
Pripomognu bratu svomu! —

Digitized by Google

Ciganka.

od

Vlad. Nikolića.

I.

Liepo je jutro. Na istočnoj strani vedrog neba rudi mlada zora i svjetlost dana većma se sazprostire, tjerajuć pred sobom tminu, koja svjetlosti mjesto ustupa. — Priroda se pomalo iza sna budi, i nestašno svibanjsko povjetarce sušti u zelenih granah, koji šum naliči umiljatim glasom, što ih žice Eolove harfe radjaju, te se mieša s pjevanjem iz pokoja budećih se pticah.

Liepog ovog svibanjskog jutra, izašla biaše jedna vesela, iz osam do deset osobah sastojeća družba u lov. — Istočna strana neba zažari se od plamena mladog, radjajućeg se sunca, kad se ova družba u jednoj gustoj šumi zaustavi.

Na čelu ove biaše ugledan jedan muž, kog se gospodstvo iz svih črtah i gibanjah upoznati mogaše; stas tiela je visok, i visini primjerno krupan, moguše 50—53 godine brojiti.

Biaše ovaj muž Stjepko Cvjetić, koj je na svojem dobru živio, ili bolje reći dugočasio se. Njegova oholost i ponos postade poslovicom u cieloj okolici; rado je pripoviedao o slavnih djelih oca svoga, koji je čudesa od junačtva počinio; a sa njemu podložnim, postupao je više kao s kakovimi stvarmi, nego li kao sa stvorovi, na božju sliku stvorenimi.

U pročem biaše on uljudan i gostoljubiv muž, razumievaše prama sebi sličnim; nu nijedan prosjak nije se pohvaliti mogao, da je ikad od njega milostinju dobio.

S lieve strane do njega biaše mladić jedan, koj je bio jedva 17 godinu navršio; biaše to Velimir, sin Stjepka Cvjetića. — Nu kolika razlika medju ocem i sinom! Posljednji biaše sasvim protivne ocu

Digitized by Google

svom naravi i ćudi; blag krotak i milostiva srca, ubogi seljaci nadjoše kod njega uviek pomoći, za koju ga zaprosiše. — Istina, ova načela nedopadahu se oholom starcu; ali on je sina svog ipak iskreno ljubio, te mu zato nikad ponašanje njegovo nepredbacivaše.

Druge osobe bila su njeka gospoda iz okolice, koju je stari gospodin Cvjetić za danas u lov pozvao bio.

U pristojnoj daljini sljedišc lovački sluge, koji puške na ramenih nosiše, i lovske pse na lancih vezane za sobom vodiše.

Danas će nam vrieme lovu poslužiti „progovori stari gospodin Cvjetić spustivši svoju srebrom okovanu dvocievku k' nogama" mislim da se gospoda, koja mi danas čest izkazaše sa mnom u lov izać „baš najgore zabavljati nećedu."

Svi gosti se na ovo uljudno naklone.

Medjutim ja sam tog mnenja „produži govornik, da se naše družtvo u više čoporah razdieli, meni će g. Bielković čest izkaziti" imenovani se duboko pokloni" — „te će nam se jošt dva sluge pridružiti, druga gospoda neka se polag volje razdiele.

I slugam se obrativši nastavi „ razvežite kopove!"

Sluge pohite da izpune nalog svog gospodina, koji otezanje u izvršivanju svojih zapoviedih podnositi nemogaše.

„Oko poldana sastat ćemo se kod onog hrasta na ulazu šume koga je prošastog ljeta grom zgodio, tamo će nas gotov lovački ručak očekivati. — Dobru zabavu dakle."

I nebrineć se dalje za svoje drugove, udalji se u šumu, psom za sobom žviždajući.

I za četvrt sata oživi ova mrtva pusta šuma od lajanja gonećih pasah, zaori se od pucnjave i vike veselih lovacah.

Po suncu biaše poznati, da se je približio dvanajsti sat.

Njekoliko lovacah biaše se sabralo na uročenom mjestu kod gromom zgodjenog hrasta; nu lovačka družba, nebiaše podpuna, jer se glava ove, sam Stjepko Cvjetić povratio nije.

„Tako mi česti" rekne jedan gospodin pogledavši na praskajuću vatru, oko koje sluge ručak zgotovljahu," ja se umorih kao

Digitized by Google

onaj ubogi zec, kog su moji psi tjerali i po ovih riečih se na jedan panj posadi.

„Vama je lahko“ odgovori drugi s' velikim trbuhom „ali meni — tako mi duše, velik trbuh nije dobar ili barem u ljetu i u lovu ne; da sam znao kako će lov izpasti, bio bi odmah ovamo došao, i družtvo ovdje očekivao.

„Što dakle“ umješa se treći u govor „vi niste sretni u lovu bili?

„Ni jedne svrake nisam vidjeo“ odgovori onaj s' velikim trbuhom, a kamo li zeca ili srne.

„To sam ja sretniji bio; ubio sam tri velika zeca, koja će sluge za mnom donieti“ i zapali si smotku na ugljenu, koju je jedan sluga doneo.

„Ja nisam ljubitelj lova“ nastavi onaj s' trbuhom ogledajući se oko sebe i tražeći mjesto, gdje bi sjesti mogao „jer to je debelim ljudem kao ja, veoma neugodno, — ali — hvala Bogu, g. Cvjetić dolazi sa svojimi pratioci.“

Svi se okrenu k onoj strani, na koju je govornik rukom pokazao, i od koje se Cvjetić sa Bielkovićem približavaše.

Na skoro se ovaj približi i družtvo veselim i zadovoljnim posmjehom pozdravi.

„No gosgodo! kako vam se dopada ova zabava? zar nebiaše prekrasna? ja sam jošt od nje sasvim uzhićen.

„Prekrasno, prekrasno!“ kliknuše lovci, medju kojimi se je onaj s' velikim trbuhom najvećma vikati čuo.

„Sad pako treba na ručak misliti“ rekne Cvjetić svoju pušku s' ramena skinuvši, koju jednom slugi preda „ja sam jako ogladnio — ali ja mog sina nevidim nije li se on jošt povratio?

I istom što je ove rieči izustio, pokaza se Velimir, koj se laganim odmjerenim korakom k družbi približavaše.

Družtvo biaše sad punobrojno, umoreni lovci posade se na mekanu proljetnu travu, na koju sluge po nalogu svog gospodina jela poredaše.

Kod ručka biaše sve veselo, pilo se je i jelo bez milosrdja; čaše istom napunjene, biahu odmah i izpražnjene, a stari g. Cvjetić

Digitized by Google

kao domaćin uviek je našao nove zdravice, za koje se gosti njegovi ne inače, nego iz punih čašah zahvaliti moradoše.

„Da Bog poživi cielo lovačko družtvo“ napije Cvjetić i svi gosti k' ustam čašu prinesu; nu u isti mah pokaza jim se sasvim drugi prizor, uslied kojeg svi na napitu zdravicu zaboraviše.

Iz šume pojave se njeki sluge, koji pred sobom dvc osobe tjerahu. Iz početka nemogaše lovačka družba ove upoznati, no čim joj se više ove približiše, vidoše da su onog naroda, koji nigdje kućišta i domovine neima, nego se gatanjem po širokom svietu skita.

Medjutim se sluge s' cigankami približu.

Prva biaše žena, koja je polovinu vieka prevalila, lice crno i od sunca izgorelo, nos pognut; izpod marame, kojoj boju pogoditi teško biaše, i koja joj glavu pokrivaše, viriše prosjede vlasi, odielo izderano i zakaljano, riečju: žena ova biaše primjer najskrajnie potištenosti i rugobe — čovjek si ništa gnjusnijeg od nje predstaviti nemogaše.

Drugarica njena biaše djevojka od najviše petnajst godinah — i ako se je prijašnja crnoj, burnoj noći prispodobiti mogla, to biaše ovo djevojče slično rumenoj mladoj zori, kad proljetni dan navještuje.

Ona biaše od velike ljepote, kojoj se lovci dosta načuditi nemogoše, a mnogi od njih uzklik udivljenja uzdržati mogao nije.

„Milostivi gospodine“ uze rieč jedan sluga“ ove ciganke nadjosmo u Vašem vinogradu, znajući strogi Vaš nalog, da skitalice ovakove, ako ih na Vašem zemljšitu zatečemo, bez svakog izgovora uhvatimo, zadovljismo našoj dužnosti, te je amo dovedesmo.“

Dok je još sluga govorio, nabrazda se čelo Stjepka Cvjetića, za kratak čas biaše se tako promienio, da čovjek u njem onog prijašnjeg veselog domaćina ni upoznao nebi.

Istom je sluga govor svoj dovršio, priskoči stara ciganka te kleknuvši pred Cvjetićem, poče ga plačućim glasom za slobodu moliti.

„Gospodine!“ kliknu ona „imaj milost s nama nesretnicama, umorene od napora odpočivasmo u hladu jednog drveta u tvom vinogradu; zla ti ništa neučinismo — smiluj se.“ —

„Ni rieči vještice“ zagrmi stari Cvjetić „ja ću te za tvoju smionost kazniti — „vežite ove nesretnice“ produži, slugam se obrativ-

Digitized by Google

ši te bacite ih u kosturnicu, kad se kući vratim, sljedit će dalje naredbe.“

Dok je stara ciganka, čuvši ovu osudu, u prahu plazila, zakljinjajući ga da joj slobodu daruje; stajaše drugarica njezina nepomično i bez najmanjeg znaka straha, kao da se pretnja Cvjetića nje i ticila nije. Njezin pogled biaše na jedan predmet nepomično i ukočeno upravljen, i kad bi čovjek pravac ovog sliedio bio, vidio bi da njene oči na Velimiru, koj se na jedno stablo naslonio biaše, počivahu.

Sluge pohiše nalogu gospodara svog doskočiti.

Sad kao iz sna probudjen, stupi na pozorište Velimir, te se ocu svom, koji čašu uzeo biaše, da napitu zdravicu izpije, prebliži:

„Oče moj!“ rekne on „utaloži gnjev svoj“ i nemoj ovaj krasni dan jarošću dovršiti. — Što će ti koristiti, ako ova nesretna stvorenja nezasluženoj kazni podvrgneš, u kazni toj slavu steći nećeš, pokloni im velikodušno slobodu, i pusti ih neka idu, kud je udes njihov vodi, to je moja oče molba, a nadam se da ju sinu svom uzkratiti nećeš.

„Ti si me lišio najkrasnijeg prizora“ odgovori otac „koji bi kod kaznenja tih gadovah imali; no neka bude po tvojoj volji, samo se odmah udaljiti imadu, i ako se jošter jedanput pokažu, tad ću izpuniti ono što im sad obećah.“

„Blagoslovljen da si“ klikne stara ciganka „hvatajući Velimirovu ruku. Hodi Ilko ovamo i zahvali izbavitelju našem, koji se je nama u ovoj biedi smilovao, udubi si i crte njegova obličja duboko u srce“ može biti da će čin njegov plod s vremenom donieti.

Ilka, mlada ciganka baci vatreni svoj pogled na mladića, no ovaj da se ukloni zahvalam ovih nesretnicah, natrag se povuče.

I obe ciganke hitro se udalje s ovog mjesta, kao da se bojahu da je obećena kazna jošter nezateče.

Lovačka družba vrati se na svoje mjesto, no premda je stari Cvjetić sve pokušao, da goste svoje i nadalje šalami zabavi, opet se prijašnje veselje nevrati, jer ovaj prizor s' cigankami čudan je ostavio utisak u svakom osim starog Cvjetića.

Digitized by Google

Prije zahoda sunca razprši se lovačko družtvo dok napokon sam Cvjetić sa sinom svojim neostade.

II.

Treći put zazvoni zvonce na „labudu“ i „labud“ se ponosito krene, prosjecajući njeke znatne rieke bistre vale, u kojih se zraci izhodećeg sunca sgledahu.

Biaše ugodan, proljetan dan, u kojem se narav preporoditi, i svimi proljetnimi krasotami nakititi običava.

Na „labudu“ biaše množtvo putnikah. Mogao si vidjeti ljudih raznih narodah, koji svaki svojim jezikom besedjahu; a bilo je i prilike, običaje raznih narodah proučavati.

Pozornost pako svih putnikah navlačio je na sebe otmeni njeki gospodin ili bolje reći liepa njegava kći Milena, koja s' nastupivšim proljećem sedamnajst put procvala biaše. Ivan Blagoević biaše podpukonik u miru, te sad na putu na svoje poljsko dobro, gdje je čitavo ljeto provoditi običavao.

Otac je sjedio na klupi, kadeći iz velikog čibuka, a kći njegova, uzor ljepote, sjedjaše do njega i pripoviedaše nješta ocu, koji se kadkad s' dopadnošću na rieči svoje kćeri naśmije.

Jesi li kad vidio mladu zoru kad se radja — zar nije krasna? — No Milena biaše mnogo krasnija, plavo oko, nježna ružična lica, dva reda bielih nanizanom biseru sličnih zubih, malena mehka biela ručica, vitak stas kao stablo vitke u gori jele, riečju: narav biaše Milenu kao dovršenu ljepotu stvorila, da u njoj moći stvorenja svog pokaže.

Mladići na parobrodu nalazeć se diviše se ovaj krasoti; prolazeći pokraj oca i kćeri, pozdravljahu prvog, dočim se posljednju jedva pogledati usudiše, jer podpukovnik biaše sasvim vojnik, t. j. muž oštar, no ne surov, koji laskanja današnjeg svieta trpio nije, a pri tom brižan otac, kom sreća njegove kćeri na srcu ležaše.

„Tko ružu uzbrati želi, mora se plotu klanjati, glasi jedna poslovica, mladići su valjda istinu ove uvažiti znali, te se zato prije ocu klanjahu, da im pristup i kćeri dozvoljen bude.

Na drogoj strani parobroda stajaše na katarku naslonjen njeki mladi vojnički častnik, komu brkovi jedva pronicati počimahu. Po

Digitized by Google

jednoj zviezdici na obvoju (Aufſchlag) zaključujući bio je poručnik njeke pješačke pukovnie.

Poručnik taj neskidaše oči s' liepe svoje suputnice; on ju pobožno smatraše, kao što čovjek sliku savršenosti smatrati običava.

Milena bezbrižno bacaše poglede svoje na sve strane, svaki najmanji predmet, koj se oku njezinu predstavljaše, imadjaše njeki čar za nju, kao što je to kod djevojakah njene dobe, koje spletke svieta nepoznadu.

Slučajno se i pogled njen s' pogledom mladog poručnika sukobi; zabunjena spusti oči preda se i neusudi se tako hitro ove podignuti, no kad poslje njekog vremena svoj pogled podigne, biaše poručnik prvi predmet, koj je uočila. — opet je nova zabuna sliedila.

Podpukovniku neostade skrivena zabuna njegove kćeri, no sad biaše pitanje, što je uzrok te zabune? ńaskoro je ovaj pogodio, jer poručnik neprestano Milenu smatraše.

Ivan Blagojević se sa sjedišta podigne.

Milena probliedi, jer je pogodila misli oca svog, koga naglost dobro poznavaše. Ona se uplaši. kao što se diete uplaši, kad munje nebo prosjecaju, i gromovi svojim promuklim glasom strašnu vijavicu predskazuju.

Otac se njen sasvim mladom poručniku približi.

„S kim imadem čest?“ upita Blagojević, i to ne baš najuljudnijim glasom, poručnika, koji nepomično na svom mjestu stojaše.

„Poručnik Velimir Cvjetić“ odvrati ovaj, pristojno se naklonivši.

Namršteno čelo Blagojevića se razvedri, kao da ga je ime ovo ugodno dirnulo.

„Ako smem pitati“ nastavi ovaj umiljatim glasom jeste li vi rodjak njekog Cvjetića, kog sam vrlo dobro poznavao, i kom Stjepko ime biaše?

„Stjepko Cvjetić biaše moj otac.“

„Veoma me raduje, da me udes danas sa sinom najboljeg prijatelja mladosti moje dovede. Ja sam podpukovnik Blagojević; — no kažite mi gdje se vaš otac sada zadržava.

Digitized by Google

„Moj otac preminuo je prije dve godine, mene samog ostavivši. Još za života njegova izabrah stališ vojnički, i prije dva mjeseca postadoh poručnikom, te sad polazim dopustom na malo jedno dobro, koje mi iza oca kao baštinstvo ostade.

„Umro? to mi je žao. Za kogagod od mojih drugovah upitam, ili je umro ili poginuo, sad skoro i na mene red doći mora.“

„To nesmijete želiti g. podpukovniče; ako se nevaram vi ste otac i nesmijete zaboraviti brigu, koju ste o vašoj gospodični kćeri nositi dužni.“

„To je jedino, što me s ovim svietom veže. — No ako izvolite, ja ću Vas mojoj kćeri predstaviti.

„G. poručnik Velimir Cvjetić, sin jednog od mojih najboljih prijateljah“ predstavi podpukovnik mladića liepoj djevojci.

Milena se nakloni, Velimir nemalo zabunjen, što se je tako iznenada s' ovom liepom djevojkom upoznao, izusti njeke nerazgovetne rieči, po običaju u sličnih slučajevih.

„Zabavljajte se djeco“ rekne podpukovnik. „Ja imadem s kapetanom broda nješta govoriti“ i poslje ovih riečih se udalji.

Mladić i djevojka ostadoše na samo. Velimir biaše izobražen mladić, on joj o svemu i svačemu pripoviedaše; a djevojka ga pomno slušaše kao da nijednu njegovu rieč prečuti nehtjede; činilo se je, kao da se u družtvu njegovom rado zabavlja.

I kad joj Velimir pod večer lahku noć zaželi sukobiše se opet njihovi pogledi; no sad neobori ona oči svoje preda se kao prije, s' laganim uzdisajem i malo raztužena udalji se u kabinu, premda je cieli dan vesela bila.

„G Cvjetiću“! rekne posljedni dan putovanja Blagojevic Velimiru ako važnih poslovah neimate, to ćete mi veliku ljubav izkazati, ako sa mnom na moje dobro podjete, okolica je divna, šume bogate zvjeradi svake svrsti, ja mislim, da se kod mene dugočasiti nećete.“

Tko biaše sretniji od Velimira? kako bi ovu prijateljsku ponudu odbaciti mogao; — on ju sa zahvalnošću primi, ne ocu nego kćeri za volju, koju je svom silom prve strastvene ljubavi već obožavao.

Digitized by Google

Krasno je jutro, Milena se šeće po vrtu, koj pun mirisnog cvieća biaše, i jedva što je svojim čistim umiljatim glasom izpjevala posljednje redke romance,

„Ti si moja.“

Tako je zapiso nepromjenice
Višnji u djela svoja,
U jasne zviezde, u žubor tice,
U ruže, cvieće i sred dušice:
Ti si moja! uviek moja.

otvoriše se vrata od vrta i Velimir, kog obličja žalost njeku izražavahu u vrt stupi.

„Gospodično!“ rekne on zatezajuć, kao da mu se rieči od srca odkinuti nemogoše, dodjoh vam tužnu za mene viest javiti, za dva dana moram ostaviti ovo krasno mjesto, gdje najugodnije dane mog života probavih.“

Milena probliedi kao lier, koji u ruci držaše. „Već“ biaše jedina reč, koju izustiti mogaše. U kratkom času pretvori se u tugu njezina radost, koju joj krasni izgled i cvatuće cvieće, posred kojeg se ona kao kraljica prohadjaše, prouzročiše.

Prije njekoliko trenutakah izrazavaše sreću svoju u pjesmi, a sad joj se dvie suze u očiuh zablistaše.

„Dužnost me moja zove, i premda razcviljene duše ipak ju slediti moram.“

Duga stanka nastane.

„U ovom času gospodično“ produži Velimir usudjujem se Vam čuvstva moja odkriti. Kad u vrt stupih, pjevaste, da je višnji rieči: ti si moja: u svoja djela, u zviezde, u žubor tice, u ruže, u cvieće i sred dušice upisao; smem li ja ove reči u dubljinu srca mog upisati, smem li?“

„Tvoja, uviek tvoja“ šaptnu djevojka tihim glasom i na grudi se mladiću baci.

I — savez čiste ljubavi biaše medju njima sklopljen koji je valjda samo božestvo odredilo bilo, jer inače jih ni sastavilo nebi.

Drugog dana bi zaruka Velimira i Milene obdržavana a sljedećeg biaše mladi zaručnik na mjesto svog opredjelenja odpntovao.

Digitized by Google

III.

Krasnu i bogato urešenu jednu sobu osvjetlava slaba luč kandila, u sobi vlada grobna tišina, koju samo tikanje na duvaru visećeg pozlaćenog sata, i dihanje u snu boraveće osobe prekida.

U postelji leži bolestnica jedna, koja već polovinu vieka navršila biaše; crte njena obličja dokazivahu krotku i blagu dušu, lica joj biahu od dugotrajnie bolosti usahnula, ruke osušene, a kod svakog najmanjeg kretanja bolestnice zašušti svila, iz koje jastuci i pokrivalo zgotovljeno biaše.

Nalazimo se u jednom znatnijem gradu domovine naše.

Kraj postelje sjedi crnomanjasta dieva od 19 godinah; vlasi su joj crni a iz crnog njenog oko sjeva plamen, koj bi i najhladnije srce oživiti mogao.

Ona sjedi nepomično u misli zadubljena; u krilu joj počivahu malene ručice, u kojih otvorenu knjigu drzaše, oči biaše sklopila, a grudi joj se burno podizahu.

Na polju biesni silni vjetar, koji krupne kaplje na prozore šiba, noć je mrkla i hladna, jer se na svršetku studena nalazimo, gusta magla napunila zrak, a po nebu gone se crni oblaci, koji plavo nebo i noćna svetila zastrše.

Kretanje bolestnice pokazuje jasno, da se je iz kratkog nemirnog sna probudila.

Djevojka ustane i prebliže se na duvaru visećemu satu.

„Odmah će osam udariti majko“ odgovori ona ljubkim glasom hoćeš li da ti liek dadem.

„Slobodno diete moje“ odgovori stara zatim možeš odmah leći; znadem bo, da si od prošle noći umorena, jer si preko polnoći nad mojim krevetom bdila, no sad mi je mnogo bolje — pruži mi samo lick, pak zatim lahku noć.“

Ilka pruži bolestnici liek svom djetinjom njegom, pak poljubivši joj mršavu ruku, htjede se udaljiti.

No vrata se u isti mah otvore, i stupivša u sobu služavka javi da je prispjeo njeki mladi poručnik novodošavšeg u varoš u posadu puka, koj je u istoj kuci nastanjen.

Digitized by Google

„Pokaži mu Ilko za njega odredjenu sobu, te nosi brigu, da bude pristojno podvoren.

Ilka uzme u srebrenom svećnjaku usadjenu svieću, te napolje izadje.

U razsvietljenom hodniku stajaše u vojničkoj kabanici, s koje kaplje vode curiše, zamotani vojnički častnik.

„Oprostite“ rekne on „moje kasno dosadjivanje, koje u grieh ide ne meni, nego nepogodi vriemena, koja nam prije u mjesto stići nemožno učini.

I poslie ovih riečih mokru kabanicu snimi.

Ilka ga bolje u lice pogledi i — probliedi, ruka joj zadrhće i malo joj sviećnjak iz ruke nepade.

„Izvolite za mnom“ rekne ona nesigurnim glasom „pokazat ću Vam za Vas pripravljenu sobu.“

I dopративši ga do vratah ove i želeći mu lahku noć, vrati se u svoju sobu.

Soba je ova bila bogato urešena, pod liepo vezenimi ćilimi zastrt, na zidovih visjahu veliko ogledalo i razne u zlatnih okvirih slike, riečju u njoj vladaše veleljepje, koje čovjek samo pomisliti može.

Ilka sjedne, da odpočine, ali joj nemiran duh počivati nedade, srce joj kucaše silno u grudih, ona stisne ruke na ove, kao da je silovito kucanje srca utaložiti htjela.

Sad se uzkolebana čuvstva malo slegnu, i ona u dubokih mislih utone.

Sedjaše nepomično više hladnoj slici od kamena nego živoj djevojci slična.

Dugo sedjaše u jednakom položaju, sat odbije polnoćni čas, i jasni zvuci dremajuću Ilku iz njenih sanjariah probudiše. Svieća je bila već dogorela i gasiti se poče.

Legne, al' spavati nemogaše, kao priroda napolju, biahu njena čuvstva iz nova uzkolebana, i već prvi zrak mladog dana probijaše kroz svilene zastore, kad joj nemirne san oči sklopi.

Digitized by Google

IV.

Ulomci iz Ilkinog dnevnika.

„Prije 19 godinah biaše razapeto na ulazu jedne, četvrt sata od njekog ubogog, neznatnog seoca, ležeće šume, osam do deset šatorah, koji njekim nomadičkim, potištenim, ciganskim obiteljim za obitalište služiše, i koji se u jeziku naroda ovog čerge nazivaju.

Ciganske ove obitelji naseliše se ovdje jer se prostodušni žitelji malenog seoca tomu neprotiviše.

Ciganski poglavica, kog cielokupno družtvo za takovog izbra, visok i krupan muž s dugačkom crnom kosom; njega svi članovi družtva smatrahu kao oca, a ženu njegovu, kao mater, a ovo oboje opet sve članove, kao svoju djecu, koja se zapovjedim roditeljah podlažu.

Poglavica ovaj imadjaše jedno diete, kćer od osamnajest godinah, koju je kao zenicu oka svog ljubio.

Mara biaše liepa, kao mlada zora, kad liepi proljetni dan navještuje, a krotka i umiljata kao golubica; djevojka bo može liepa i umiljata biti, i bez da je otmenog roda i blagorodne krvi.

U naselbini ovoj nalazio se je mladi jedan ciganin od 20 godinah. Stanko biaše odveć živog i nemirnog duha, on je čitave dane po šumah i dubravah hodajući provadjao. Gdje se kakovo hrvanje zbi, biaše Stanko tomu povod dao; a svaki, koj se je s ovim vatrenim mladićem jedan put pomjerio, uklanjao mu se je i nije želio više s njim sastati se.

Često je ciganski poglavica vjetrenjastog i lakoumnog Stanka, koji kao maleni diečak za materom u ovoj naselbini ostade, ukoravao i nepristojno mu ponašanje predbacivao. Stanko je mrmljajući i namrgodjenim čelom ukore ove slušao; nu kako ga poglavica psovati prestade, biaše Stanko isti onaj nemirni i razuzdani mladić, koji i prvo biaše.

Tako navrši on 20. godinu, dočim Mara u 18. stupi. Najedan put se njegova ćud i duh promjeni, on postade miran i krotak kao janje; čitave dane sjedio je u svojoj čergi pod hladom drveta, druž-

Digitized by Google

tvo je izbjegavao, na čelu mu se mogaše vidjeti nezadovoljstvo, kad se je poslom makar za najkraće vrieme udaljiti morao.

Stanko je ljubio prvi put u svom životu. Moći ljepote i ljubavi nije se možno protiviti ni u sjajnih dvoranah, ni u nizkih čergah, koje ciganom za obitalište služe.

Činilo se je, kao da je Stanko sad istom progledao, i opazio čare, kojimi Mara od prirode izobiljno nadarena biaše, jer ju je ljubio strastveno i do bezumlja.

I Mara vidjela se je biti Stanku sklonjena; ona se je najradie s njim zabavljala i družtvo drugih glupih mladićah izbjegavala, tražeć ona samotna mjesta, gdje je Stanka naći sigurna bila.

Tad se nješta sluči što životu ovog ljubećeg se para sasvim drugi pravac dade.

Jedne liepe jesenske večeri biaše čitava ciganska družba na širokom zelenom prostoru sakupljena, mladići i djevojke igrahu uz gusle običajni ples, a starci razgovarahu se medjusobno sjedeći na zelenoj travi. Stanko i Mara oddruženi od proče družce spustiše se pod jednim stogodišnjim hrastom, dogovarajući se o svojoj ljubavi i budućnosti. Tad se približi jedna osoba, koja pozornost cielog družtva na se obrati.

Prihodnik ovaj biaše mladic od 24 godine, visokog liepog uzrasta, po odielu sudeći morao je otmenog roda biti, i kao što kasnije sam kaza, biaše sin jednog vlastelina, koj je na jednom u okolici ležećem dobru živio.

Stranac ovaj pozdravi čitavu družbu, za četvrt sata upozna se sa svimi, kao da je i on pripadnik iste bio; sa starci praznio je čase, a s mladeži je u okladu skako i plesao, kao da je razliku medju sobom i ubogimi cigani zaboravio.

Slučajno smotri i Maru, koje ga dražesti očarahu i prije nego se udalji, ulučio je priliku Mari odkriti, da ju je silno obljubio.

Očitovanje ovo laskalo je Mari, a kojoj se djevojci nedopada, kad u grudi mladića otmenieg roda, nego što je ona, plamen, koji za ljubav drži, upali i probudi.

Od tog vremena svaki je skoro dan dolazio mladić taj u okolicu, svi ga njegovog prostog ponašanja radi obljubiše, jedini Stanko mrzio ga je i nepovoljno izgledaše čas, u kom je stranac dolaziti običavao.

Digitized by Google

No on imadjaše i dovoljni uzrok tomu, što je mladića ovog mrzio, jer mu je ovaj sladkimi riečmi srce njegove ljubeznice odstraniti umjeo.

A i Mara biaše sasvim promjenjena, jer sad i Stanka, kao i druge mladiće izbegavati stade.

Od njekog vremena poče mlada ciganka svakim danom većma gubit se; mati za zdravlje jedinice svoje zabrinuta izpitivaše ju za uzrok tuge, M ra je pitanja matere neodgovorena ostavljala, i uztezala se uzrok unutrašnje boli odkriti, dok joj napokon neodkrije, da u utrobi svojoj zalog ljubavi nosi, kojem strani mladić život dade.

Učinjeno nemože se neučinjenim napravit. — Mara morade ukore svojih roditeljah i poruge čitave družbe trpljivo podnositi, jer stanje svoje promieniti nemogaše.

Za njekoliko mjesecih rodi Mara malenu zdravu kćer, koja u seoskoj crkvi krštena ime Ilka dobi, kad se mlada mati, koja se sad jedva sienku one priašnje zdrave i liepe djevojke prispodobiti mogaše, malo oporavi, uzme jedno jutro svoju njekoliko nediljah staru kćer na ruke, i uputi se s njom u grad, u kom se sad onaj mladić, koj uzrok njene nesreće biaše i koj od dugo vremena ciganšku družbu polaziti prestade, bavljaše.

Kasno u večer vrati se u stan ciganah, oči joj biahu zaplakane, a odielo sasvim razderano i blatno; malena Ilka neslutećи gorki udes svoje matere, kojeg ona nedužni uzrok biaše, spavaše sladko i mirno na majčinih rukuh.

Mara dakle biaše posetila danas oca svog dietete, ovaj ju preda se nepusti, i kad nesretna Mara silom pred njeg stupiti htjede, dade kroz velike pse ove na nju pusteći, iz dvorišta ju iztjerati.

Bezdušni ovaj postupak ogorči još većma Stanka, koj je nesretnu svoju nesudjenicu neprestano još ljubio, on se zakune krvavo osvetiti se, a Stanko je običavao rieč svoju držati.

Mara pade u bolest i jedne noći izpusti duhu naručju razcviljene matere.

Smrt Mare potakne plamen osvete u Stankovoj grudi, koji je i po sebi već silno buktio.

Digitized by Google

Drugi dan biaše se on iz stana ciganah nevidjen udaljio, i kad njegovu čergu potražiše, nadjoše sve stvari u redu, samo je jedan veliki nož manjkao.

Za njekoliko danah razprostre se glas, da se je u tom predjelu grozno ubojstvo slučilo.

Sin jednog vlastelina bi u jednoj šumi ubijen, no ubojici u trag neudjoše.

Stanko se više svojoj družbi nevrati, kamo je otišao, nije se doznalo.

V.

Glas zvonca iz sobe bolestnice dopirajućeg prekine čitanje Ilkinog dnevnika, ona se uputi u bližnju sobu gdje ova ležaše.

„Kako je ljubezna majko?“ upita djevojka bolestnicu.

„Zlo milo diete“ odvrati ova veoma slabim glasom, mislim, da će sat za mene skoro udariti — „daj mi liek ljubezna Ilko.“

Djevojka joj ovaj pruži, bolestnica se zatim okrene na drugu stranu, te po kratkoj stanki zadrema.

Ilka se vrati u svoju sobu, te čitanje svog dnevnika nastavi.

„Ubojstvo ovo biaše glavni predmet, kojim se žiteljstvo čitave okolice zabavljaše.

Oblasti su brižno, revno trudile se ubojici u trag ući, ali sav trud nije željenom uspjehu vodio.

I na ciganskú naselbinu pade sumnja, i uslied ove sumnje biahu svi članovi naselbine utamničeni.

Više mjesecih trajaše strogo iztraživanje proti njim, no napokon odpustiše sve osvjedočeni, da nijedan član ciganske obitelji kod grozovitoga ubojstva učastvovao nije.

Za ovo vrieme mnoge se promjene zbiše; poglavica ciganskih naseljenikah umre poslje kratkog bolovanja ostavivši za sobom ženu i njekoliko mjesecih staru unuku Ilku.

Cielo družtvo se po smrti svog poglavice razprši kao stado, koje pastira neima; pojedini članovi se na razne strani razidjoše; za kratko vrieme ostade ovo mjesto, na kom cigaske čerge razapete biahu, prazno i pusto, bez svakog znaka života, kao da živim bićem nikad za obitalište služilo nije.

Digitized by Google

Udova poglavice lišena mužke podpore oprosti se s grobom svog supruga, i s unukom svojom odbije se u prostrani sviet.

Preskočit ću vrieme od 14 godinah, za koje se ništa znatnog u životu stare ciganke i unuke joj Ilke slučilo nije.

Tečajem ovieh vriemenah bludiše obe po širokom svietu, nigdje se spustiti, nigdje smiriti i udomiti nemogoše.

U naravi i krvi naroda ovog leži da se na jednom postajanom mjestu smjestiti nemože.

Ilka biaše medjutim u 15. godinu nastupila i za ovo vrieme prekrasno se promienila; iz malenog slabog dieteta odraste djevojka, koje čari se razvijati počimahu, kao što se iz zatvorena pupoljka lepa ružu u proleće razvije.

Trebam li napemenuti, da sam ja kći nesretne Mare, koja toli žalostno život svoj dovrši?

Biaše topal ljetni dan, vatreni zraci sunca biahu nesnosni, umorene od puta i usiljivanja sklonismo se u jedan vinograd, kog vlastnik nam nepoznat biaše.

U hladu granatog drveta nadjosmo utočišće i zaštitu od sunčane žege; po kratkom odmoru sklopi nam blagi san oči.

Lajanje pasah probudi nas, i probudivši se smotrismo sa strahom njeke ljude, koji razdražene pse na nas hrustiše.

Biesni lovački psi nasrnuše na nas, a nemilosrdni lovci nadjoše u našoj bojazljivosti njeko veselje, koje u glasnom uzkliku psovkah i smjehu izrazavaše.

Poslje kako se našim strahom njeko vrieme nasladjivahu, svezaše nam užetom ruke čvrsto, te nas sa sobom povedu.

Za četvrt sata dopratiše nas pred njeku gospodu, koja u lov izašla biahu.

Sljedismo našim pratiocem mirno, kao što janje, koje se na smrt vodi, svog krvnika sliedi.

Visok jedan gospodin podigne se sa sjedišta, kad nas uoči, ćelavo mu se čelo namršti, a pogled omrači, mogaše mu se jasno nezadovoljstvo upoznati, kojim nas predusretne.

Digitized by Google

Iz ustiuh gospodina ovog čusmo najgadnije psovke i ukore, zatim naloži slugam, nas u njegov dvor odvesti i u kosturnicu baciti.

Sluge pohite nalog ovaj izvršiti, — tad se — kao angjeo čuvar približi mladić jedan, koj starog gospodina umoli, da nas bez svakog kaznenja odpusti.

Nepovoljno saslušao je ovaj rieči mladića, koji, kao što kasnije doznah njegov sin biaše; no ipak nas odpusti, preteći nam, da ćemo, ako nas jošt jedanput zateče, strogost njegovu izkusiti.

Baba moja toplo mu na ovom posredovanju zahvali, a ja — ja ga pogledah, naši pogledi se susretoše, i od ovog pogleda uzkolebaše se moja čuvstva kao talasí mora, kad je biesni vjetar uzburka. Od tog vriemena osta mi mladić taj nezaboravljen, slika me je njegova kroz ciel dosadanji život vierno pratila, kao što sienka prati tielo, koje ju radja.

Gospodin taj biaše Stjepko Cvjetić, a mladić, koji nam oslobodjenje izposlova njegov jedinac, sin Velimir.

Tri mjeseca poslje tog oboli moja baba, i nemogući dalje, moradosmo se u jednoj porušenoj kolibi zaustaviti.

Svakim danom se pogoršavaše njezina bolest, dok joj napokon posljedni sat odbi. Umirajuć pritisne hladne ustnice svoje na moje čelo, stresoh se, jer poljubac biaše hladan kao i onaj, koj smrt na njena usta pritisnú.

Iskrene, tople suze proljevah nad tielom pokojnice, koja mi sve na svietu biaše.

Tad se razstavih od njenog groba, i uputih se sama u daleki sviet.

Zimne jedne večeri s naporom stigoh u ovaj grad, no trudom nadvladana padoh pred jednom visokom kućom na hladni, sniegom pokriti tarac.

Pred očima mi potavni, i više za sebe neznadoh. Probudivši se iz nesviesti, nadjoh se u čistoj postelji, kraj koje jedna gospoja sedjaše, iz koje očiuh duševna dobrota sievaše.

Smotrivši da se probudih, približi mi se, te me koješta izpitavaše.

Digitized by Google

Odkrih joj sve; što je u ovom dnevniku načrtano i što sam od babe moje doznala.

Dobročiniteljica moja nepusti me više od sebe, nego me za kćer svoju uze. Ona je bogata bez djece i rodjakah, i težela je naći biće, koje će joj ljubavju naklonjeno biti.

Pomajka moja nije štedila, da pastorku svoju po duhu sadašnjeg vriemena odhrani i naobrazi, dobročinstva njena nemogu inače, nego molitvom, ljubavju i njegom odvratiti.

Od tog vriemena neostavih dom moje pomajke.

VI.

Zvona zvone, ali zvuk se njihov žalostno po gradu razleže, kao da žalostnu kakovu viest svietu obznanjuju. Na glavnom trgu sastadoše se dva znanca·

„Nebi li mi kazati znali, što to zvoni“ upita jedan drugog.

Prošaste noći preminula je stara gospoja Bielković“ odvrati upitani“ koja je duže vriemena bolovala.

U koliko mi je poznato, ona neimadjaše rodjakah, komu je dakle toliko bogatstvo ostavila.

„Njeka mlada djevojka — kažu ljudi da je ciganka — koju pokojnica za svoju kćer uze, postade baštinicom čitavog pokretnog i nepokretnog imućtva; djevojka je ta, kao što se govori, veoma liepa a sad će po svoj prilici i najbogatija u gradu biti.

Posljednje rieči probude pozornost slušaoca, koji mladić od 25 godinah biaše. Liepe, k tomu bogate djevojke redke su, a on biaše k'tomu jost neoženjen.

„Hvala vam na ubavještenju“ rekne on i zemišljen se udalji.

Pred kućom gospoje, sad pokojne Bielković biaše množtvo ljudih sakupljeno.

Tielo pokojnice imadjaše se danas hladnoj zemlji predati.

Za kolih, na kojih zlatom izkićeni mrtvački lies položen biaše, stupaše laganim korakom u crnini odjevena Ilka, odielo ju crno jošt krasnijom izdavaše, iz črtah njenih dovoljno se je nepritvorna tuga i duševna žalost uviditi dala.

Digitized by Google

Od dva dana biaše Ilka jedini predmet razgovorah — svud se je samo o liepoj i bogatoj ciganki govorilo, kojoj, na mjesto da i ona drugih kćerih Jafeta tužni udes dieli, bogatstvo i izobilje u dio pade.

Sviet se s groblja udalji, jedina Ilka ostade na grobu pokojnice Bogu se moleći, tad i ona poslednju grudu zemlje u grob baci, kao što se sviet s onim, kog zemlji povjerava, praštati običava, te uzdanuvši „lahka joj crna zemlja“ kasno u noći kući se vrati.

Noć nastupi, u sobi Ilkinoj hvata se gusti sumrak. Ilka sjedi duboko zamišljena, u ruke biaše tešku svoju glavu spustila.

Šum otvorivših se vratah probudi ju iz njene sanjarije: u prkos vladajućoj u sobi tmini upoznala je Ilka prihodnika.

Nastanjeni u kući pokojne njezine pomajke poručnik, kod koeg dolazka se Ilka toli promieni stajaše pred njom.

Tko nije u ovom Velimira Cvjetića, zaručenika krasne Milene upoznao?

„Oprostit ćete gospodično moj kasni dolazak“ prekine Velimir ćutanje, ja dodjoh Vam na uslugi, koju u ovoj kući uživah, zahvaliti. — Sutra zorom polaziti moram.“

„Odlaziti? — jel istina?

Ilka probliedi, no hitro se opet sabere tad bliže Velmiru pristupi.

Služavka biaše medjutim svieću donela.

„To biti nemože produži ona. vi me uplašiti htjedoste — vi nećete nikud — ako je pako istina tad mi nepreostaje ino nego —“

Ali stavak ovaj nedovrši nego oslabljena na stolac klonu.

Velimir ju začudjeno gledaše, kao što čovjek onog gleda, koji nerazumne rieči govori, te po njimi zaključuje, da je s — uma sišao.

„Čudite se mojim riečim gospodine, na skoro bit će vam sve jasno, sećate li se onih dviuh cigankah koje sluge vašeg oca jednog krasnog dana u vinogradu uhvatiše, i pred oca vašeg, dovedoše; što bi se s njimi slučilo bilo, da se vi tim nesretnicam nesmilovaste, dobro vam je poznato, jedna od tih stoji pred vami.“

Digitized by Google

Velimir ju neprestano ukočeno gledaše.

„Od dana tog“ produži Ilka, koje lica rumenilo obasja, i koju ljubav smionom učini „nosih sliku izbavitelja našeg u grudih, riečju, ja sam Vas — no zašto da neodkrijem — od onog dana u duhu ljubila; od kako se ovdje bavite — bijah blažena, sliedih vas skrovno, jer vas iz nagona mog srca slieditи moradoh. —

Ovo vam odkrila nebi, da me vi k tomu nepriteraste; što mi je život bez vas? —

Ali vi gospodine „nastavi uzdahnuvši“ vi me neljubite, a san istina nije.

Gdje je na svietu mladić, komu laskale nebi takove rieči, kojimi mu krasna djevojka ljubv svoju odkriva?

Velimir se razabere iz svog udivljenja, te njekoliko korakah bliže Ilki pristupi.

„Gospodično“ uze rieč on „u koliko mi rieči Vaše laskaju, u toliko me u nemalo začudjenje baciše. Čuvstvo, koje prama meni osjećate, i koje ljubavju nazivate proniknulo je u kratkom vriemenu i kao što je u život probudjeno, tako će hitro i izčeznuti, a ja nemogu čistu krotku dušu, kao što je vaša varati, jer znajte ja ljubim već, ljubim djevu, koju ću do skora mojom pred svietom nazvati, i s kojom sam već zaručen — ja vas uzeti nemogu“

„Želim li to? moja molba sastoji u tom, da me sa sobom povedete, da oko vas samo biti mogu — smilujte se, neodbacite ovu molbu.

„Gospodično, vi nemoguće od mene zahtjevate, vi vlastitu sramotu tražite.“

„Sramotu? zar je ljubiti sramno? sramno biaše, što korak ovaj učinih, te vam ljubav moju odkrih — ja sam sama na svietu bez prijateljah, uzmite me vi u svoju zaštitu, i tad ste sreću moju ustanovili.

„Što će sviet tomu reći?

„Meni svieta bez vas neima“ odgovori odvažno Ilka.

„Ne, ne to biti nemože — ja da pokraj ljubezne supruge još djevojku u kući držim — promislite kako vi su ljudi, i uvidit ćete, da prošnju Vašu izpuniti nemogu.

Digitized by Google

Kod ovih riečih probudi se u Ilki djevojački ponos, ponos, koji u ljubavi zaboravi.

Duga stanka nastane, — Ilka se je za tog borila s' ljubavju i srcem svojim, kojeg se silnu strast nadvladati usiljavaše.

„Dobro dakle ja odstupljujem od moje molbe, koje nepristojnost uvidjam“ podjite s Bogom i zaboravite na moje rieči — Budite sretni „glas joj zadrhće, ako pogreših, to pogreših proti Bogu, koji mi ova čuvstva dade ali ne, ne proti Vam; usrećite vašu zaručnicu i“ —

Tiho jecanje prekine joj govor; no hitro svoje čuvstvo nadvlada, te se ponosno od Velimira odkrene.

Ovaj joj htjede ruku poljubiti; no ona mu ovu iztrgne, i u drugu sobu se udalji.

I posljednja iskra nade ugasi, te se u zdvojenju na postelju baci.

VII.

Produženje Ilkinog dnevnika

29. lipnja 184*

Proživih težki sudbine udar; zašto me je poštedio? valjda zato jer mjera mojih stradanjah još puna nije, zašto morade moj život drugi pravac uzeti, zašto neostadoh prosto, prezreno ciganško diete, koje je u tmini rodjeno, čemu li se ova tmina razsvietli? čemu li poznah udobnosti svieta, kojimi se ljudi nasladjuju, meni ove ni najmanje ugodne nebiahu.

Korak iz mog prostog, potištenog u otmeni život nije me sreći vodio, promiena ova nebiaše spasonosna za mene; da sam uboga ciganka ostala, jošt bi me nada kriepila, koja mi se iznevjeri.

Čemu mi veliko blago pokojne pomajke moje koristi? — pokoj i sreću života izkupiti si nemogu.

Velimir je otišao, ostavivši me na najvećem stepenu zdvojenja. — on me neljubi.

A ja? ljubim li ga ja jošter?

Pitaj sunce da li sviet ljubi, bez kog živiti nemože, jer jedva čeka prvi zrak zore, da zlatnim svojim okom sviet ugleda — pitaj

Digitized by Google

ružu da li ljubi kap blage rose, bez koje propasti mora. — pitaj sliepca da li bi rad progledati?

No čemu ovdje ta sva pitanja?

Ljubim ga — silnije, strastnije nego prije, tko se može naganu srca protiviti?

Ti neznaš Velimire što stradati znači? a kako bi i znao, jer ljubiš i ljubljen si — u ovih riečih sastji sve blaženstvo.

Tebi nije nitko na zemlje sličan — o moj Velimire!

Moj? ja te nesmijem tako nazivati.

I opet — ti si bio moja prošastnost. ti si maja sadašnjost i bit češ moja budućnost, moj kumir, moje sve, misleći na tebe živim, misleć na tebe umrieti ću.

Pleme, kojem pripadam, ponosi se darom proročenja, da li će se ovo moje proročanstvo izpuniti?

Rieči njegove kod razstanka, koji ujedno i prvi sastanak biaše, saslušah, kao što odsudjeni smrtnu svoju odluku sluša. Zašto me nemogaše uništiti i satrti? —

Nije li ljubav blago svakog čovjeka, kao zrak, kao svjetlost?

Jest. No moja nije — ja sam ciganka.

Zašto moradoh doći na sviet, majci mojoj biah na sramatu, zar sam na viečno stradanje opredeljena?

Vidih ga i ljubih ujedno — time izvrših zakon naravi.

Je li ljubav pogreška, ili je samo kod mene? — Ljubih ga, te zahvaljivah ti Bože! što me duhom tvojim nadari

Kao utapljajući se, kad na vrhu nemirnih valovah slamku vidi, ruku za njom pruža, i za njom teži misleći, da će se na njoj smrti izbaviti; — tako biaše sva moja težnja za njim, no talasi me baciše daleko i padoh u dubljinu. Smrt nosim u srcu; hudi udesu! i ja, hudi udesu! i ja živim jošter!

10. srpuja,

Kao što se osudjenik, koji je osudu smrti čuo, još nada, da će pomilovan biti, tako se nadah i ja, no sad i posljednja iskra varalice nade utrnu.

Jučer biaše vjenčanje.

Digitized by Google

Seoska crkva biaše gomilom napunjena, i ja se u to mnoštvo pomiešah, i ja bih svjedok tog prizora.

Čudim se samoj sebi, da toliko hrabrosti imadoh tomu prisustvovati.

Zaručnica njegova je liepa, blaga i krotka, vidi se i dobra biti; on će zaisto s njome svu sreću života uživati.

I nehotice i moja se duša Bogu molitvom uzvisi, molih se Višnjem za sreću onog, koji je moju razorio.

„Hoću„ i „ljubim„ odgovorio je mladoženja na pitanje starog župnika glasno i razgovetno kao onaj, koji jedva čeka, da rieči ove izusti, koje ga za uviek s milim predmetom vežu.

Činimi se kao da je ovima dviema riečma, „iz sveg srca“ povidati hotjeo.

Nemogoh duže u crkvi ostati, izadjoh na polje, i oslabljena klonuh na travu.

Sudbina moja donosi sobom, da se ljubavi ove odrečem, za se ga ganuti nemogoh, zašto ga poznati moradoh — on mi pleni sreću mog života, on mi ubi spokojstvo duše, i ja ga zaboraviti nemogu.

Meni ostaje uspomena na dane, u kojih se o ljubavi sanjati usudih.

Zaključeno je: sviet je prostran, pojti ću u široki sviet, ubogo ciganske diete nije za izobraženi sviet; u tmini rodjeno, mora u tmini i umreti.

O Velimire! Velimire što učini iz mene?

No ja ti praštam što me bednom učini, i ako pukne srce moje od tuge i boli, što je tebi do tog stalo, ja sam svojim žrtovanjem odkupila tvoju sreću.

VIII.

Biaše prekrasno ugodno jutro prvih danah mjeseca svibnja god. 1849. — Prvi zraci izhodećeg sunca pozlatiše vrhove visokih stoljetnih hrastovah prostrane jedne šume, u koju je pozorište ove pripoviedke prenešeno. U dnu ove stoji pod jednim hrastom drvena

Digitized by Google

na pol već porušena koliba, nad kojom se listnate grane drveta razširiše, kao da ovu u svoju zaštitu primaju. Djevojka vodi sliepog čovjeka, koji je jedva 40 godinah preživio, no vlasi, brada i brkovi sliepca osiediše, kao da je već tri četvrti stoleća prevalio.

Sliepac i djevojka, koja mu korake upravlja, onog su koljena, koje sviet zameće i prezire kao da i ovo nisu stvorenja istog jednog Boga, koji sva bića jednaka stvori.

„Odvedi me Ilko na mjesto, gdje sjediti običavam, rekne ciganin“ ja nevidim tople zrake sunca, no osećam blagodat njihovu.—

Biaše njekad vrieme, kad i ja sviet gledah; krasno, ah! krasno vrieme, no dugo trajalo nije i mnogo se od tog premieni.“

I teškim uzdisajem zaključi svoj govor. Medjutim ga mlada ciganka dovede do jednog panja, na koji se sliepac posadi, a svoj sljepački štap kraj sebe spusti.

I Ilka se na zelenu travu kraj njega sjedne.

Ilka biaše preduzetak svoj izvela „Sviet je prostran, pojti ću u sviet“ biaše njezina odluka. — Godina se skoro navršavaše, što je Ilka život, koj joj sudbina podieli, život ciganski iz nova izabrala.

„Kad bi samo za kratki čas progledati mogao“ rekne po dugom ćutanju sliepac, da kćer one, koju u mladosti strastno ljubih, viditi mogu.

Ilka se iz svojih mislih, kao iz teškog sna probudi.

„Ti nisi poznavala liepu ciganku Maru? — imadeš li ti tako liepe crne oči kao što njene biahu? da li tvoje ustne krasi dražestni posmieh koji je svakog očarao. — O krasno vrieme ljubavi.“

„Ljubavi! ti misliš jošter na ljubav?

„Ti se čudiš? — istina mnogo sam propatio; no tečaj mnogih godinah nemogaše ovo čuvstvo u grudih mojih utušiti. Rado se na dane ljubavi moje sećam. Ljubio sam Maru svom silom prve ljubavi i ja biah sretan i ljubljen; no moja sreća dugo trajala nije.

I čelo sliepca brazdami se nabere, obrve mu se namršte, kao da ga je uspomena na mladost njegovu neugodno dirnula.

„Ti znadeš moj život Ilko?“

„Do vriemena, kad si jedne noći iz stana ciganah skrovno udaljio se, bez da se više natrag vrati.“

Digitized by Google

„Ja sam u ljubavi nesretan bio kao i ti, moja Ilko! no ja neću prošastnost da spominjem, koja za te toli neugodna biaše.

Mara me je ljubila i djelila čuvstva mog srca — ja biah sretan u ljubavi — u naručju njezinom. I stranac njeki — otmeni gospodin, razori moju sreću, naruši zdravlje one, koju ljubih.

Strancu tom podje za rukom Maru od mene odvratiti, on joj je laže o ljubavi pripoviedao, ah! zašto je tim lažim vjerovala?

Mara je u utrobi svojoj zalog, ne ljubavi, nego prevare tog stranca nosila.

Ona se sasvim promieni, sad me je izbjegavalo, premda me je prije iskreno ljubila.

Vrieme poroda prispjevaše, Mara moraše psovke i ukore cielog družtva, i progonstva strogog oca podnositi. Ali stranac se više medju ciganih nepokaza.

I Mara postade materom, bez da supruga biaše.

Vehnula je kao ruža, koje koren crv podkapa.

Jednog jutra izčezne ona sa svojom malenom kćerju, kasno po večer vrati se kući, izgrebena i krvava jedva se dovuče do čerge svoje, gdje oslabljena klonu.

Doznao sam, gdje taj dan biaše, doznao sam nečovječno postupanje tog stranca s Marom, koja njega sa svojom sa — njegovom kćerju posjeti. Za kratko vrieme preminu Mara, stradanja njena biahu dovršena.

Mjera mojih ogorčenjah biaše puna, no ovaj mrzki postupak i njena smrt učini, da se ta mjera preli.

Oko polnoći ostavih moju čergu, oružan velikim, oštrim nožem zakleo sam, Maru osvetiti, a običavah uviek rieč svoju držati.“

Ovdje prestade sliepac, kao da se nemogaše odvažiti izustiti ono što je kazati imao.

„Sakrih se u šumi“ nastavi zatim „jer sam znao, da taj stranac običaje svaki dan u lov izlaziti. Ni sam se prevario, poslje poldana uočih ga — idjaše bezbrižno, objesivši pušku na rame, svojim psom za sobom žviždajući.

Nije slutio opasnost, koja je glavi njegovoj pretila.

Sve većma udubljavao se je u šumu, koja sve to gusća postajaše.

Digitized by Google

Ja sam ga vierno izdaleka pratio.

„Tad se zaustavi i skine pušku, zatim sjedne u hlad njekog drveto, jer velika sparina biaše.

Srce mi udaraše silno, pred očima sve mi krvavo postade, jer čas izvršenja namjere moje, čas krvave osvete, biaše udario.

U dva skoka stajah pred njim. Vidivši me velikim nožem oružana valjda je moju namjeru pogodio: lati se puške i naperi ju na mene, ja nevidih u tom času životu mom preteću pogibelj, u tom sam trenutku sliep bio.

I pušku sastavi, no ova mu zataji, činilo se je, kao da neznam dobri il zli dusi sa mnom u savezu biahu, kao da mi oni na ruka idjoše, da krvavi čin izvedem.

Priskočih k' njemu“ sliepac poče ove rieči hitrije govoriti, hrvasmo se njekoliko trenutakah, tad ga na zemlju svalih, i nož se moj do držala u njegovu grud zabode.

Ja postadoh ubojicom.

„Osvetio sam Maru ciganku“ koju si ti nesretnom učinio „kliknuh mu u uše, on otvori poslednji put oči, govoriti nemogaše, sad zevnu i — duša biaše tielo mu ostavila.

Sliepac protre rukom namrgodjeno čelo, kao da je hude misli prognati hotjeo.

„Po dovršenom ubojstvu uskočih. — Tepnjario sam se po svietu, iztraživao se je zločinac tog krvnog diela; no u trag mu ni do sad ući nemogoše.

„Ali mu se sad u trag udje“ začu se ogromni glas, i više gradskih četnikah obkoliše sliepca i Ilku.

„Vi ćete s nama“ rekne jedan četnik, ubojstvo koje si sam izpovjedio, tajiti nemožeš.

I Stanka i Ilku sa sobom u grad odvedoše.

Za pol sata biaše šuma ova pusta kao i prije, dok se Stanko i Ilka u njoj nenastaniše.

Po iztečenju jednog mjeseca bi Stanko na tratištu pogubljen, a Ilku, koje se nevinost dokaza, odpuštiše posli zatvora od njekoliko nediljah.

Digitized by Google

IX.

Mrkla biaše noć u jeseni 1849, nebo crnimi oblaci zastrto, bliedi mjesec pomoli samo kad svoje liece, kao da je pokazati hotjeo, da mu crni oblaci nahuditi nemogu.

Na pustari jednoj gore nebrojene vatre, pustara ova, na kojoj šatori razapeti biahu, prostrana je kao more, i čovječje oko nemože ju pregledati, na njoj biaše vojska šatore svoje razapela.

Grobna vlada tišina, jer vojska biaše pospavala, samo podvostručene straže probesediše, susretnuvši se gdjekoju rieč; tad se opet na mjesta svoja udaljiše.

Iz daljine čulo se je gdjekad lajanje pasah, ili poj pietlovah zoru navještujućih. —

Duga i hladna biaše ova jesenska noć, rekao bi da se nikad svršiti neće.

Pred zoru razidjoše se oblaci, i slabi gustu maglu prosjecajući zraci sunca objaviše jesenski hladan, nu liep i bistar dan.

Dva se stražara susreše.

„Jedva sam zrak zore dočekao“ reče jedan zjevajući — kad bi me samo skoro izmienuli, da odpočinuti uzmognem.“

No odpočinuti mu sudjeno nebi, jer u isti mah uoči njeke predmete pred sobom, koji čim se većma približavahu ljudem naličniji biahu.

Jedan hitac prekine jutrenju tišinu.

I za kratak čas biaše vojska oružana i na boj spremna.

Pustara ova postade za malo pozorištem krvavih prizorah, zvuci gromovah odzivahu se u daljini, taneta prosjecahu gustu maglu, a dim izpuni oštar zrak, koji slabe sunca zrake zastre. — Zveka sabaljah, jauk umirajućih i ranjenikah nadvikuje gruvanje topovah, preko mrtvih tjelesah lete biesni konji i slaba trava biaše čovječjom krvju orošena.

Digitized by Google

Daleko od vojske u jednom tjesnacu borio se je mlad jedan častnik sa malenim brojem hrabrih svojih vojnikah proti neprimjernoj četi napadnuvših ga nepriateljah. Ljudi padahu s' — jedne i druge strane kao snoplje, ali ni jedna ni druga strana nehtjede mjesto svoje ustupiti.

Vodja ove oduševljene male čete, mladić jedan biaše odjelom nadporučnika odjeven. „Branio se je lavskom hrabrošću, kao da je padše svoje vojnike osvetiti hotjeo. Napred prodrti biaše njegova namjera, kao sliep silio je u bojnu vatru, kao da za njega taneta slivena neima, kao da su smrtna orudja igračke, koje mu nahuditi nemogu.

U biesnoći svojoj nevidi jednog velikog muža, koj mu se širokim mačem s' ledjah približi, ovaj podignu mač a oko mu žedni za krvjom — zamahne posljedni put — nu u isti mah stavi se medju nadporučnika i njegovog protivnika osoba jedna, kao da ju posla isto nebo na obranu mladom nadporučniku, da smrtni udarac od njega odvrati.

Ali jao — britki, široki mač prozuji zrakom i zabode se u grudi ove osobe, koja se pokaza toli nenadano na ovom pozorištu krvavih prizorah, na kojem za nju mjesta nebi, jer žena biaše.

Ona pade bez znaka života, ustne joj se otvoriše, iz kojih jedna rieč izadje; ali ovaj uzklik umirujuće bi od jauka ranjenih, vike borećih se i pucnjave nadvladan; tad joj se oči sklopiše jer joj smrt hladni svoj cielov na usta pritisnu. Malo za tim priskoči mladom nadporučniku, koj Velimir Cvjetić biaše podpora, i posle kratkog okršaja bi nepriatelj pobiedjen, koji spasenje u biegstvu potraži.

Sad istom ogleda se Velimir i uzdanuvši poče pogledom vierne padše svoje drugove brojiti — oči mu se ukočiše, jer medju njim, smotri jednu žensku mrtvu osobu, koju do sad opazio nije.

Približi se k ovoj i bacivši smrtno orudje pade na koljena čuvši od svojih, da mu ona život izbavi, u njoj je upoznao nesretnu Ilku, koja ga je silno ljubila.

Velimir biaše skrušen, uz hladno tielo umrvše klečao je na travi, koja krvju nedužne orošena biaše, držeći i cielivajuć joj hlad-

Digitized by Google

nu ruku kao da je iz svog tiela nove sile u njezino preliti hotjeo; plakaše kao malo diete, on, koj se smrti bojao nije.

„Zašto nebiaše srce moje prosto, da njena čuvstva odvratiti moguh“ uzdahne Velimir“ i nove suze iskrenog sažalenja i nepritvorne duboke tuge poliše mu muževni obraz“ ali jedno srce može samo jednu pravu ljubav osjećati, a ja srce moje razpoloviti nemogah.“

Tad pritisne cielov na hladne ustnice i u istoj smrti liepe ciganke, te se s ovog krvavog pozorišta udalji.

Proročanstvo stare ciganke „možebiti da će čin njegov plod s vriemenom donieti“ biaše izpunjeno.

Sunce zapadaše, sunce koje sviedok današnjih krvavih prizorah biaše.

Na groblju malog jednog seoca, kopaju dva čovjeka grob, zemlji povjere lies jedan, koj kraj groba položen biaše kao da je čekao, da ga u tavnu raku spuste.

Grob biaše izkopan, i lies u ovaj spuštn; grob zemljom izpunjen a u ovu krst s prostim nadpisom „Ilka“ utaknut.

Slabi zraci mjeseca razsvjetljavaju grobje.

Na Ilkinom grobu kleči jedan čovjek.

Biaše Velimir, koj družtvo svojih, današnju pobjedu slaveći drugovah ostavi, te na grob Ilkin dodje, da se od njeg pomolivši se Bogu, za uviek oprosti. —

Digitized by Google

Mali Cvjetnjak

za stare i mlade.

sastavio I. F.

Pjesnik, koji nadkriljuje sve dosadanje pjesnike, jest srce snevajuće mladosti.

Ako ćeš znati, kako bi djelovao opak čovjek, kada bi došao do vlasti, a ti uzmi sve protivno ono što uči, dok je neznatan nemoćan.

Ništa tako sigurno nepokažuje pokvareno srce i slabu glavu, kao nagnuće k nevierju.

Ništa nije plemenitomu čovjeku tako mrzko i nesnosno, nego kad je zahvalnost i priznanje dužan takovomu, koga inače radi njegove podlosti prezire i prezirati mora.

Šta veleum više zahtjevati može, nego li da mu grob ovjenčaju ljubav i slava?!

Najljepša neumrlost na zemlji jest liepa uspomena.

Ljubav je blaženstvo za čiste i nepokvarene duše; ali još više nego li blaženstvo jest vjera u vriednost i cienu ljubovnika.

Sve naše bludnje proizlaze iz naših strastih.

Srce mora da je mirno, kad hoćemo da nam duh djeluje.

Tri mjeseca poslje vjenčanja neima razlike izmedju krasote i rugote. Nauka (navada) sve izravna.

Digitized by Google

O opaku djelu liepo govoriti nije probitačno, jer to znači pravdu i istinu poništavati.

Istina ljubi prostoću; pravedna bo stvar netreba oštroumnih i lisičećih dokazah; ona sama sebe brani, i nepravedna samo napinje se i vijuga u branjenju svom.

Uviek je bolja nepametna ženitba, nego li nedopušten savez.

Već u zakonih ovoga svieta odredjeno je, da ništa zlo dugo trajati nemože.

Ne u znanju izvanjskih stvarih, nego u nutrnjoj išvrstnosti duše leži vlast ljudih, koji teže, da nješta više od ostalih budu.

Narav je izvor svakog nadanuća.

Tajne čustva isto su tako pune čudesah, kao i tajne duha.

Zabrana probudjuje samo prkos i zlovolju.

Znanost i bezbožje (ateizam) nemogu se nikada složiti. Narav spoznati reć će spoznati, da jedan Bog biti mora.

Ništa je mudrost čovječanska, kad ju sravnimo s mudrošću, koja je najmanju kapčicu napučila sa sgodnim svietom.

Mati se boji svaček za svoje novorodjenče, i istih bogovah.

Podlost smatra uviek uzvišeno za svog vraga.

Još nikda nije sloboda priznala zločinca za svog branitelja.

Ljubav glupe, strastvene i bezznačajne žene započima nebom, a svršuje se paklom.

Digitized by Google

Najcrnji neprijatelji veleuma jesu: krivi uzor, koji za Boga nezna i kriva ljubav, koja u putenoj pokvarenosti gori.

Jao svietu, kad bi zloba složna bila!

Smiernost je krepost u navadnih okolnostih; ali zločinstvom postaje u trenutku, gdje treba odvažnosti.

Nesudi čovjeka po vlasti i mogućstvu, nego po srcu.

Tko hoće da je sam srećan, i da drugoga usrećava, mora najprije težiti za krepošću.

Unapredjivati ono, što narodu koristi, a odvraćati ono što mu škodi; u tom se sadržaju sve dužnosti pravog rodoljubja.

Umjeti pribaviti si ljubav puka izvanjskom sjajnošću, i ljubav mudrih nutrnjom vriednošću, to je znak najvišje razboritosti.

U mnogih je ženitba grob nježnosti.

Da su žene mnogo dotrajnije nego li muževi, vidi se najbolje u ljubavi. Da ljubljeni predmet zadobije čini muž mnogo; ali žena sve. Muž se riedko natrag povuče; žena nigda. Prezreni ljubovnik postane kadkad hladnokrvnim; prezrena ljubovca uviek napoken mrzi nehajnika.

Ljubav i promišljavanje nemiruju dugo zajedno.

Cjelivati je sladko; ali tim je sladje, čim je redje.

Mnogo može čovjek, ako samo nesdvoji o svojoj mogućnosti.

Nije vriedan da je čovjek, koji se boji smrti za čest i slavu.

Digitized by Google

Zabluditi nije sramotno; al u bludnji iztrajati, to je i sramotno i škodljivo.

Ništa nemogu mladi bez stari, a ništa stari bez mladi.

Nerado se rastaje čovjek u nesreći s' predmeti, koji mu vierni ostaše.

Jedino dobro svojstvo, koje ima ljubav ostarelih ženah, jest stalnost.

Znamenito je, kako se lako vara čovjek, ako mu je duh već krivim pravcem udario.

Strahovita je smrt za svakoga, samo ne za onoga, koji se dušom i srcem na Boga oslanja.

Srce čovječje neizcrpivo je vrelo strastih, čim bo jedna prestane, već druga nastane.

Strast je većinom nepravedna i sebična, baš i tad, kad nam se pametnom čini.

Razboritost mudracah nije ništa drugo, nego li vještina razuzdati bure srca.

Čovjek treba mnogo više velikodušnosti i kreposti u uživanju sreće, nego li nesreće.

Obično obećajemo, u koliko se uhvamo; a držimo, u koliko se bojimo.

Krepost čovjeka izkušamo tek onda, kad mu šta ponudimo, za čim hlepti.

Digitized by Google

Poštenje u ovom svietu nevriedí ništa, ako nije značajne snage.

Za djecu i matere neima boljega učitelja, do ljubavi.

Liepo je od junaka ljubljenom biti; al još ljepše ljubit njega.

Ljubav se u mladosti obnavlja, kano što u proljeće cviet za cvietom.

Veleumnost je najveće proklestvo u dobi, gdje se neuvažava.

Uviek je bilo jao! onomu, koji je hotjeo pametnijim biti nego li su bili njegovi suvremenici.

Djeca višeput dublje ćute, nego li odrasli to i slutiti mogu.

Što je mužu úm, to je ženi srce.

Jao djevojci, koja ljubi, a matere neima.

Pjesnici, imajte vazda pred očima strogost koje ćudoredne svrhe! Nezaboravite nigda, da vaša djela i djeci u ruke dospjeti mogu.

Mladeži smo još više štovanja dužni, nego li starim.

Svaki veliki spisatelj mora da je i veliki poznavaoc jezika.

Najsigurnija obrana u pogibeli jest nebojati se nikakove pogibeli.

Mudrost je uživati radosti, koje nam daje božja providnost; a krepost iste i drugim da ih uživaju pripuštati.

Digitized by Google

Kad sami u sebi nebi imali toliko pogrešakah, nebi ih ni u drugih iztraživali s tolikom dopadnošću.

Nevinost je blago i sreća duše. Ako ju jedanput samo zaigramo i izgubimo, naviek je izgubljena, niti nam ju nadoknaditi može ikakvo pokajanje.

Srećna je mlada djevojka, koje vjerozakonsko odhranjenje razvija i goji nježnost brižljive majke, jer majka je posvećena posrednica izmedju djeteta svog i Boga.

Nigda nije djevojci potrebnija majčina brižljivost, kao kad u sviet stupa.

Riedko kada mienja sviet svoje prvo mnenje.

Neizcrpivo blago čiste sreće i sladkog bleženstva združeno je sa savezom osnovanom na pravoj i nevinoj ljubavi.

Svaka žalost i tuga biva mekljom i blažijom, kad ju drugom priobćimo.

Ništa nije svojom ljubavju darežljivije, ali ništa nije ni sebičnije, kao što su djeca.

Uviek je prošlost dobro ili zlo poručanstvo za budućnost.

Krasne oči su neodoljive kada plaču.

Koji pravo i iskreno ljubi, može siguran biti, da će mu ljubav prije ili potlam odziva steći.

Pokajanje čini od naravi dobre duše još boljimi.

Neimamo prava hladnokrvnim za život biti, doklem god je ma najmanje uhvanja, da koristiti možemo onim, koje ljubimo i štujemo

---

Digitized by Google

Mlada, liepa, smiela, okretna i pokvarena žena najpogibelniji je stvor na svietu.

Srce majčino uviek je nješta malo sumnjivo i ljubomorno. To je mana prave nježnosti.

Ljubi se samo jedanput; i druga ljubav, ako i ima svu jedrinu prve, ipak je samo ponavljanje, samo — odziv prve.

Svaka žena treba da se kiti osobito za svog muža; a povratno opet svaki muž za svoju ženu. Čim se žena zanemari, pokazuje, da neljubi pravo svoga muža; a tako isto opet i muž, kad se zanemari, pokazuje, da više pravo ne ljubi svoje žene.

Oči se nazivaju zrcali duše; ali ta zrcala kazuju često krivo, jer koliko putah slika se u njima angjeo, mjesto nakaze, koja u njoj prebiva.

Sjedi starac, s' jednom nogom već u grobu, bdijuć nad djetetom ležećem na smrtnoj postelji, jest najžalostniji prizor čovječanske nevolje.

Sve što čovjek misli, može izreći; ali nemože sve, što ćuti: govor bo je više orudje uma, nego li srca.

Nigda čovjek nije milosrdnije prama nesrećnim, nego kada sam trpi nuždu.

Jedan jedini kratki časak koliko upliva ima višeput za mnogo godinah! Krepost, zloća, slava, sram, žalost i radost zavise od jednog časka; dapače i ista smrt dolazi s' časom, ali ipak za njom sliedi vjekovječnost.

Posjedovanje vatreno ljubljene žene čini nas uviek ponosnimi i sretnimi.

Digitized by Google

Prava ljubav uzdigne višeput najdublje propadše do vrhunca čistoće.

Podla strast nemože nigda srce uzdići.

Trpiti za dobru i plemenitu stvar, to je krasno i uzvišeno. Ali snositi preziranje i zlostavljanje nevriednjaka, to je sramotno i prikorno, i nemože nigda probuditi srdačnoga udioničtva.

Plemenitu dušu ništa tako ljuto neboli, nego kad prezirati mora, što je ljubila.

Nedostojna ljubav čini svakoga strašivicom.

Uviek toplo i srdačno udioničtvo probudjuje nesreća, koja se krepko i dostojno podnosi.

Čemer i samoća razvijaju u nas oštroumnost.

Samo žena ćuti svu strahotu borbe izmedju dužnosti i strasti.

Mati, koja samo svoju kćer sramoti izručiti može, ništa nije bolja od ubojice djeteta svoga. (A naš je narod tako duboko već pao, da dosta takovih materah ima. Sram nas budi!! —)

Razpuštena žena uviek je zločesta mati.

Svoju mater prezirati, prezirati morat — o veliki Bože! Ima li šta strašnijeg na svietu? Ne, stoput je bolja smrt!

Bez poštenja i istine nije razuma ni čovječnosti.

Mi smo za dobro, koje neučinimo, isto tako odgovorni, kao i za zlo, koje pripustimo.

Digitized by Google

Neka se nesposobnjak slobodno izručuje sramotnoj lienosti; ali sposoban i darovit muž, koji svoju domovinu ljubi, neka nastoji izkazivati se pred svojimi predstojnici, i neka si traži položaj, kojega osjeća da je vriedan i dostojan. Glupaci i nevriednjaci i onako se svagdje ističu, i namišljenimi zaslugami hvalisaju. Kako da se i spozna prava vriednost i zasluge, ako se ni sa svojim podlim takmacom natjecati neće.

Tko se ničemu neodvažuju, neka se ničemu i nenada.

Suze za gubitkom velikog muža nisu nigda zaman prolivene.

Veleum se nigdje većma nemrzi, nego li u sredini svoje stranke.

Veliki muževi, ako hoćete da sutra imate pravo, a vi umrijte danas!

Samo oni rado se zaklinjaju, koji rado lažu.

Svi krepki dusi srodni su medju sobom.

Ništa nije tako visoko, za čim krepki nebi poseć smjeo.

Vino ništa neiznalazi; nego samo sve očituje.

Čovjek je ponašajući stvor, i tko je najprednji, taj stado vodi.

Kakvi se predstavljamo, to svatko sudit može; a kakvi jesmo to nemože nitko.

Budala je, koji nečuva, sreće, kad mu ju Bog dade.

Život je jedino dobro zločestih.

Digitized by Google

Osvjedočenje je izvan granicah samovolje.

Svatko sudeći drugoga sudi sam sebe u drugom.

Pravi odhranitelj uči obhodeći s djecom više od njih, nego li ona od njega.

Poznanje čovjeka necrpi se iz razmatranja ljudih, nego iz razmatranja samoga sebe.

Razmažena djeca većinom su nesrećni starci.

Grieh je protiva djetinjoj naravi, ako se u djeci na mjesto čuvstva pravde i istine probudjujo častoljubje.

Javnimi izpiti spoznaje se samo valjanost učiteljah, a ne valjanost učenikah.

Život je djelovanje, i najčovjekoljubnije djelovanje jest najblaženiji život.

Tko nepokazuje nikakova straha, tog se boje strašivice.

Matere obično najviše ljube ono diete, s kojim su najviše tegobe podniele.

Djeca su i bez grieha i bez krieposti.

Značaj se mnogo više očituje u listovih, nego li u govoru.

Ljudi, koji mnogo posluju, nezaljube se lako.

Dobra kći uviek je i dobra i vriedna supruga.

Nigda nezaboravlja žena sasvim sladke glasove, kojimi ju je prviput pozdravila prava ljubav.

Digitized by Google

Tko pravicu hoće, nesmije nepravicom začimati.

Ništa nije našu narav tako oplemenilo, kao vjerozakon; a jedino zato, jer ju je navratio k izvornomu njezinu odredjenju.

Tko s budalami obći, postane i sam budala, i to tim prije, čim se više s njimi druži.

Duhovi se nedadu kao mumije ubalzamirati protiva sili vremena.

Što se žestoko ćuti, nećuti se dugo.

Srce koje ljubi, nemože nikoga mrziti, jer tako protivna dva čuvstva, nemogu nigda zajedno biti.

Čuvajte te se onih, kojih ništa izgubiti nemogu.

Iz umjerenosti proizlazi čista sreća.

Ljubav mora da ima neograničeno povjerenje, to je njeno biće, njezin zakon; a ljubomornost je sumnja, a sumnja je smrt ljubavi.

Strast je nepravedna i sebična, zato je pogibelno njoj se povjeriti i onda, kad nam se razumnom čini.

Višeput je što krepošću nazivljemo samo splet činah i osnovah, koje je skupa nanizao ili slučaj ili naša djelatnost.

Da sami nebi ništa ponosni bili; nebi se nigda srdili na ponos drugih.

Tko se mnogo zabavlja sitnarijami, postaje nesposobnim na velika djela.

Ljubav se neda dugo skrivati, gdje jest; niti dugo pričinjavati, gdje nije.

Digitized by Google

Može bit da ima ženah, koje nigda ljubile nisu; ali težko da ih je, koje su samo jednoč ljubile. —

Nije stalnosti ljubavi, kad neima niti čega se bojati, niti čemu se nadati.

Veliki dusi mučeć trpe.

I najbolja stvar gubi od svoje ciene i vriednosti, ako se za nju bori zlim ili nepoštenim oružjem.

Izmedj mnogih zlih stvarih, najgorja je zli jezik.

Gdje je siromašno srce, tamo je siromašan i úm.

Sreća čini obično ljude nezahvalnimi.

Zločinci mogu samo zločince imati za prijatelje.

S vriednom ženom na svom ognjištu pametni su ljudi uviek zadovoljni.

Digitized by Google

Dodatak.

Kratak izvadak.

zakona o biljegovini

Obće ustanove.

I. Biljegovini su podvrženi: 1. pravni poslovi, kojimi se prava utemeljuju, prenose, utvrdjuju, preinačuju ili ukidaju; 2 svi posmrtni prenosi imetka; 3. svjedočbe i knjige trgovacah, obrtnikah i zanatnikah; 4. sljedeća pisma i uredovna djela: a) podnesci, sugubke i prilozi podnesakah, rubrični prepisi podneska; b) upisi u javne knjige; c) službeni odpravci, koje naročito naznačuje biljegovni zakon.

II. Biljegovna pristojba pobire se ili biljegom samom (do 20 ft.) ili neposredno t. j. bez biljege ili postotnom pristojbom polag vriednosti.

III. Svaki biljegovini podvrženi list ili pismo mora se mahom, kad se izdaje, napisati na biljegovanu papiru. Samo iznimno može se kašnje upotrebiti biljega.

Kad se biljega prije pisanja prilepljuje, ima se paziti na sljedeće: 1. Biljega mora da se prilepi na prvoj strani; 2. mjesto za biljegu ima se tako izabrati, da barem jedan red od pisma ide preko biljege i to izpod biljegovnog znaka; 3. nadpis ili naslov i podpis lista ili pisma nesmije da se dotiče biljege. Ako pristojba nadilazi 20 ft. (najveća biljega), to se prije nego se rabi dokaznica ili pismo, ili najdulje iza 8 danah kako se napiše, položiti ima pristojba kod dotičnog uredu. A ako tokovo pismo dolazi iz inozemstva, za 30 danah po učinjenom prenosu.

IV. Na jednom biljegovanom arku (folji) smije se izdati jedna pravna listina. Samo onda može se za dvie i za više dokaznicah upotrebiti jedna biljega, ako su medju sobom u savezu poslovi, radi kojih se dokaznice na istom arku pišu i ako medju njima ima

Digitized by Google

praznine samo 2 prsta, te se upotrebi tolika biljega kolika bi bila za sve dokaznice, kad bi se pisale na pojedinih arcih.

Prostor arka, na kojem se pišu biljegi podvrženi sastavci, nesmije da nadilazi 252 bečkih četvornih palacah. Tomu pako prostoru dolikuje papir od 14 palacah visine i 18 palacah širine. Ako se uzme veći papir, to se mora upotrebiti i bližja viša biljega, n. p. mjesto 3 kr. biljega od 6 kr. mjesto 6 kr. biljega od 10 kr. itd. do biljege od 1 fl.; a dalje za svaki arak preko propisane veličine izim zakonite biljege još biljega od 15 kr.

V. Pabiljegovanje jur izdanih dokaznicah i pisamah dopušta se; 1. kod podnesakah, njihovih sugubakah i rubričnih prepisah; 2. kod pisamah nepodvrženih biljegovini, ako se rabe kao prilozi podnesakah ili zapisnikah; 3. kod uvjetno od biljegovine prostih dokaznicah i pisamah, ako porabom podvrženimi postanu biljegovini; 4. kod dokaznicah i pisamah, koji se izdadu u inozemstvu, te se amo prenesu; 5. kod zapisnikah, ako zadržaju pravni posao. koji je polag ljestvice podvržen kakovoj prstojbi; 6. kod knjigah i zapisakah trgovačkih i obrtničkih, senzalah i bilježnikah; 7. kod koledarah i 8. kod oglasah.

Kod pabiljegovanja nije biljegovnoj dužnosti još zadovoljeno prilepljenjem biljege, nego se mora biljega takodjer zabilježiti uredovnim pečatom, a to je dužno učiniti svako poglavarstvo, svaki ured, ako samo biljega pokvarena ili već upotrebovana nije, i ako je pismo takovo, da izvorno nije moralo biti napisano na biljegovanu papiru.

VI. Biljeganje ima se smatrati kao da nije 1. ako od biljege manjka koji dio; 2. ako su sastavni dieli biljege rastavljeni pa opet sastavljeni, bili oni od jedne biljege ili nebili; 4. ako na predmetu biljegovini podvrženu prilepljena nije propisana biljega; 4. ako u slučajih, gdje preko biljege pisano biti mora, to nikako ili po propisu učinjeno nije; 5. ako biljega preko koje pisano nije po propisu uredovnim pečatom obilježena nije.

VII. Ako se nezadovolji zakonitim propisomkod pisamah podvrženih pristojbi to se ima odbivši iznosak, koji je već plaćen u ime biljege, još trostruka biljegovina ili pristojba platiti. I primitelj premalo ili nimalo biljegovana pisma, ako inu ima biti za njegovu sigurnost, dužan je namiriti biljegovnu pristojbu.

Digitized by Google

VIII. Na koncu dokaznice ili pisma pridodana ratifikacia opunovlastnika, podpisi svjedokah, legaliziranja i pridodanje riečih: „vidi. coram me, vidio“ nije podvrženo nikakovoj posebnoj biljegovnoj dužnosti.

IX. Ako se za stanovitu svrhu izdati može od pristojbe prosta kakova pravna dokaznica, svjedočba ili službeni odpravak, to se na mjestu, gdje se stavljati običaje biljega, naznačiti mora svrha dokaznice i osoba kojoj u istu svrhu služiti ima: n. p. svjedočba o siromaštvu gospj. Blažević za postignuće oprosta od školarine.

X. Neupotrebive biljege ili biljege prilepljene na neupotrebivu papiru mogu se zamieniti, ako nisu pokvarene niti su upotrebovane ili ako još ništa pisano nije na papiru, na koji su prilepljene ili ako pismo još sasvim dovršeno ni izdano nije, niti i kakova prekršaja ima. Zamjena biva u glavnih gradovih krunovinah i gdje je stolica javne dohodke upravljajućih vlastih kod kojeg dohodarskog ureda. Izvan tih mjestah mogu veleprodaje biljegah samo tako primati neupotrebive biljege, da se zamiene kod uredah na to povlašćenih; nu mogu ih i sami zamieniti, ali oni jamče.

XI. Ako se izopači ili napravi lažljiva biljega ili lažljiv pečat na biljegi, ili ako se prenese s jednog lista na drugi, ili s izopačenom i krivom biljegom providjeni papir drugomu pošalje ili odpusti, i u obće ako se u čemugod prestupe zakoni od 9. veljače i 2. kolovoza, zatim od 6. rujna 1850. napokon naredbe od 28. ožujka 1854., to se onda takovi prekršaji i prestupci kaštigaju polag dotičnih kaznenih zakonah.

XII. Za pravne poslove glede prenosa vlastničtva negibivih stvarih i pravah, glede darovanja, prenosa služnosti, upotrebljenja ili uživanja; za druge proti izdatelju svjedočeće pravne dokaznice, zatim za upis dobitka stvarnih pravah u javne knjige, ima se od takovih stvarih i pravah po njihovoj vriednosti plaćati i postotne pristojbe.

Za odmjerenje tih pristojbah imadu se vrhu takovih pravnih poslovah u ovozemstvu sklopljene dokaznice za 8 danah poslje kako je posao sklopljen predati uredu; kod dokaznicah pako sklopljenih u inozemstvu, a valjanost u ovozemstvu imajućih, za 30 danah, poslje kako su prenešene. Kad se taj rok zanemari, onda se mora platiti dvostruka pristojba.

Digitized by Google

Ljestvice (Scale)

za odmjeru pristojbah.

I. za mjenice				pristojbe ft.	pristojbe kr.	II. za dokaznice				pristojbe ft.	pristojbe kr.
			100 ft.	—	3			do	20 ft.	—	3
preko	100	do	200 „	—	6	preko	20	„	40 „	—	6
„	200	„	350 „	—	10	„	40	„	70 „	—	10
„	350	„	500 „	—	15	„	70	„	100 „	—	15
„	500	„	1000 „	—	30	„	100	„	200 „	—	30
„	1000	„	1500 „	—	45	„	200	„	300 „	—	45
„	1500	„	2000 „	1	—	„	300	„	400 „	1	—
„	2000	„	4000 „	2	—	„	400	„	800 „	2	—
„	4000	„	6000 „	3	—	„	800	„	1200 „	3	—
„	6000	„	8000 „	4	—	„	1200	„	1600 „	4	—
„	8000	„	10000 „	5	—	„	1600	„	2000 „	5	—
„	10000	„	12000 „	6	—	„	2000	„	2400 „	6	—
„	12000	„	16000 „	8	—	„	2400	„	3200 „	8	—
„	16000	„	20000 „	10	—	„	3200	„	4000 „	10	—
„	20000	„	24000 „	12	—	„	4000	„	4800 „	12	—
„	24000	„	28000 „	14	—	„	4800	„	5600 „	14	—
„	28000	„	32000 „	16	—	„	5600	„	6400 „	16	—
„	32000	„	36000 „	18	—	„	6400	„	7200 „	18	—
„	36000	„	40000 „	20	—	„	7200	„	8000 „	20	—

preko 40000 ft. ima se od svakih 2000 ft. platiti izvišne pristojbe 1 ft. kod čega se ostatni iznosak izpod 2000 ft. smatra kao podpun.

preko 8000 ft. ima se od svakih 400 ft. platiti izvišne pristojbe 1 ft. kod čega se ostatni iznosak izpod 400 ft. smatra kao podpun.

Ljestvica I. ima se osim menbenicah i na druge pravne dokaznice uporavljati u onih slučajih, gdje se je upotrebljavanje menbenih biljegah dozvoljelo kao dobročinstvo.

Njekoje pravne dokaznice podvržene pristojbi po ljestvici II.

Darovnice. ako se daruju nepomične stvari medju živućimi, po vrednosti dara; ako se odmah nepredaju, ili tek poslje smrti, onda kod nepomičnih stvarih za svaki arak 15 kr.

Digitized by Google

Doživotnice (doživotne pogodbe), kojimi jedan suprug dozvoli drugomu dosmrtni užitak svog imetka, ako ga preživi, od svakog arka 15 kr.

Društvenice, po vriednosti uložene glavnice ili imetka za poduzeti posao, (ako je trud drugovah neprocjeniv ili družtvu nekani donieti koristi, od svakog arka po 15 kr.)

Hranitbenice, po vriednosti dužnoga uzdržavanja, (ako je uzdržavanje bez obvezanosti kao darovnice.)

Jemstvenice (poručanstvenice), po vriednosti ujamčene procjenjive obvezanosti.

Legitimacie, izdane od prvatnih ljudih, kao punomoćja.

Nagodnice, po vriednosti onoga, o čem je nagoda sklopljena, (kod neprocjenjivih ili nepomičnih stvarih, za svaki arak 15 kr.

Naimenovnice, dekreti, za privatnu službu, kao pogodbe o uslugah.

Namire, po primljenom iznosku, manje od 2 ft. nisu podvržene biljegi.

Naputnice, privatnih osobah radi plaćanja na kojega trećega, naplatne po iznosku napućena plateža, (beznaplatne kao darovnice.)

Nasljedstvenice, od svakog arka po 15 kr., pristojba po iznosku nasljedstva plaća se tek onda, kad dotičniku nasljedstvo pripane.

Odrečnice od pravah, beznaplatne kao darovnice; naplatne, ako je pravni predmet i naplata neprocjenjiva, za svaki ark 15 kr., ako je i jedno i drugo procjenjivo, po vriednosti.

Osigurnice (hipotekarni zapisi), t. j. dokaznice, kojimi se za osiguranje koje obvezanosti dade hipoteka, po vriednosti obvezanosti; (nu ako je ova neizvjestna, po vriednosti hipoteke, ali ipak ne od 15 kr. menje za svaki arak.)

Pohranice, pogodbe, kad se u njih ugovori koja nagrada, kao pogodbe od uslugah, (drugčije od svakog arka 15 kr.

Posinstvenice; t. j. ugovori o uzeću djeteta pod svoje, ako se na podiete prenese kakav imetak, ili mu se ustupi pravo na kakovu stvar, kao darovnice, (ako to nije od svakog arka po 15 kr.)

Primnice, ako je primljeno obvezanje izrečeno i stvar neprocjenjiva, po vriednosti.

Digitized by Google

Primnice, ako procjenjiva stvar prelazi u vlastničtvo primnika, po vriednosti, (ako je samo za čuvanje, porabu ili u zalogu uzeta procjenjiva stvar, od svakog arka 15 kr.).

Punomoćnice, ako je plaća pogodjena, ko uslužnice, a bez toga od svakog arka 15 kr.

Reluicie, po vriednosti na godinu ugovorenog novčanog podatka i po pomnožanju navedenom u ljestvici II.

Srećnice, pogodbe sreće, kojimi se obreče i primi ufanje koje još nestanovite koristi, po vriednosti.

Uporabnice, t. j. pogodbe, kojimi tko dobije na stanovito vrieme i za stanovitu cienu porabu koje nepotrošne stvari po vriednosti.

Uslužnice, naplatne, po vriodnosti plaće na ugovoreno vrieme, ili po plaći pogodjena posla; ako se punomoćnice nenalaze, od svakog arka 15 kr.

Ustupnice, naplatne od tražbine duga, po vriednosti naplate.

Zadužnice (zajamnice), po vriednosti pozajmljene stvari.

Zakladnice, ako je ugovoren protupodatak, po zakladnoj vriednosti; (ako onaj, komu je učinjena zaklada, nebude obvezan na protupodatak, za svaki arak po 15 kr.

Zakupnice, na nepokretne stvari po pogodjenoj kupovini.

Založnice, po vriednosti obvezanosti za koju se dade zalog, (ako predmet obvezanosti nije procjenjiva stvar, za svaki arak 15 kr., ako je obvezanost neizvjestna po vriednosti zaloge, nu ipak ne izpod 15.,)

Zamjenice, ako su pomične stvari, po polovici vriednosti zamienjenih stvarih (ako je jedna nepomična od arka 15 kr.)

Ženitbenice, sklopljene o miravu ili o imetku, što za života postaje zajedničtvom, po vriednosti.

Biljegovina za njekoja pisma u službenih stavrih.

Molbenice i podnesci od privatnih osobah na vladara, na zemaljsko ili občinsko zastupničtvo, na urede i poglavarstva državna ili občinska ili osobe, koje ista zastupaju, ako se veća ili manja pristojba nezahtjeva, od svakog arka po 15 kr.

Rubrični odpisi podnesakah 6 kr., a ako se nebiljegovani podnesu 18 kr.

Digitized by Google

Biljegovina za priloge podnesakah i zapisnikah. Prilozi podnesakah od svakog arka 6 kr.

Zapisnici, mjesto podnesakah podvrženi su biljegovini od podnesakah za svaki arak.

Drugi zapisnici, podvrženi biljegovini, za svaki arak 15 kr. Sudbeni pako, ako parbeni predmet 50 fl. neprelazi, od svakog arka 6 kr.

Prepisi, koje stranke podnose za vidimiranje, od svakog arka 15 kr.;

službeni nevidirani od svakog arka 15 kr., službeni vidirani od svakog arka 30 kr., od drugih osobah vidirani kao: svjedočbe, knjige, svezci i rukopisi za tiskanje odredjeni, ako navlas za dokazna pisma sastavljeni nisu, prosti su od biljegovine. Isto tako neподležu biljegi inostrani i domaći državni papiri, njihovi kuponi i taloni; siromašnice i prilozi podnesakah od biljegovine prostih; uredovni dostavci i potvrde na dokaznicah i pismih o dovršenoj uredovnoj razpravi, o istovetnosti podpisa itd.; dokaznice i pisma, kojimi se potvrdjuje neposredno namirenje biljegovne pristojbe.

Biljegu od 30 kr. za svaki ark

moraju iznimno plaćati molbenice i podnesci:

a) kad se moli za dozvolu ili priznanje bavljenja s kojim obrtom ili prometom,

b) za pripust k pratičkom poslovanju, za podjelenja adjute, za javnu službu,

c) za oglašenje javne razprodaje itd.

Biljegovina za svjedočbe.

Svjedočbe o osobnih vlastitostih, dogadjajih i okolnostih, izdane od privatnih osobah ili od javnih poglavarstva i uredah, pa ma i od više osobah podpisane bile, od svakog arka 15 kr.

Svjedočbe za služinčad, kalfe, naučnike (šegrte), nadničare o njihovu službovanju, ponašanju, osobnih vlastitostih; zatim svjedočbe od višjih školah i polaznice, od arka 6 kr.

Narodjajni, krstni i vjenčani listovi 6 kr.

Propustnice na 8 danah prosti su od biljegovine.

Digitized by Google

Putni listovi, propustnice, propratnice, domovnice za služinčad, kalfe, naučnike, nadničare, poslenike itd. i putne knjige 6 kr.

Putni listovi za druge osobe 30 kr.

Prevodi od zakletih prevoditeljah, za svaki arak 30 kr.

Izvadci iz javnih knjigah o nepokretnoj imovini od arka 30 kr.

Njekoje postotne pristojbe.

Prenosi vlastničtva, užitka ili porabnoga prava nepomične stvari med živimi po vriednosti $3\frac{1}{2}$ postotka.

Prenosi smrti radi, bili utemeljeni na naredbi zadnje volje, na pogodbi ili zakonu, ako se učine a) od roditeljah na zakonitu ili nezakonitu djecu, i njihov ostanak ili povratno, na podjecu na supruga pokojnika, u doba smrti od njega nerastavljena, od vriednosti 1%; b) na osobe, koje su prema pokojnika bile u odnošaju platnom ili služnom, ako nasljedstvo ili ostavak neiznosi više nego godišnju rentu od 50 ft., budi za njekoliko godinah odredjenu, ili ako nenadilazi glavnične sume od 500 fl., od vriednosti 1%; c) na rodjake, koji nisu spomenuti pod a. do djece od braće i sestarah ukupno, od vriednosti 4%; d) u svakom drugom slučaju, koji nije spomenut pod a. b. c., od vriednosti 8%.

Kad se prenese nepomična stvar, ima se platiti od vriednosti njezine ne samo ovdje navedena pristojba, nego još i $1\frac{1}{4}$ po sto.

Ako vaskoliki aktivni imetak, prenešen na osobe pod a, neodbivših odatle dugovah, nenadilazi 50 ft., tad se neplaća pristojba.

Njekoja od biljegovine prosta pisma.

a) uviek ili bezuvjetno.

Dokaznice, kojimi se vlastnici lišavaju sgradah ili zemaljah za javnu korist, a tabularni vjerovnici privoljuju u to, da se vlastniku izplati odkupna svota. Uknjiženje i prenos toga imetka takodjer je prost od biljegovine.

Legalizacie, t. j. potvrde istinosti podpisa kojega pisma napisana na dokaznicu, a isto tako i potvrde trgovačkih firmah i podpisah.

Namire kao primnice.

Namire o iznosku manje od 2. ft.

Digitized by Google

Oporuke i kodicili

Primnice o povratku javnim zavodom, občinam i državi suviše plaćenih pristojbah i oproštenih občinskih daćah i kaznah, zatim o povratku sudbeno i uredovno uzapćenih stvarih, kauciah, osigurnicah itd. o predujmih o kojih se račun dati mora, o pisarničkih paušalih, o naknadi javnih daćah, namire o kamatah od državnih s kuponi providjenih zadužnicah, kad se kuponi pobiraju, o dobrovoljnih ili naloženih prinesakah za podporu ubogih i sirotah, o plaćenoj ili povraćenoj školarini, o naknadah elementarne štete, o iznoscih manje od 2 ft., o crkvenih novcih.

Računi o troškovih za državu ili za javne zavode, koji su pod upravom državnom ili občinskom.

Reversi, koje upraviteljstvu nahodalištah izdaju hranitelji, koji beznaplatno priuzmu nahoda.

Reversi od kvietacie c. k. častnikah.

Sirotinske knjižice, ako u njih i bude potvrdjena izplata pribitka; gdje sirotinskih knjižicah neima jesu od biljegovine proste i od sirotah blagajnam sirotinskim izdane namire.

Svjedočbe o boravljenju i prebivanju radi zadobljenja putnog lista ili domovnice (sada izkaznice), o izpitih pučkih i glavnih školah; o nauku kršćanskom i polazku nedjeljnih školah za naučnike obojega spola; o izpitih kateketike i pedagogije za bogoslove, i za vojničke osobe o pedagogiji; o vjerozakonskoj obuci za ženike kršćanske i židovske; o prijavi za prelaz s jednog kršćanskog vjerozakona na drugi; o ciepljenju kozah, i svjedočbe o službovanju i vladanju u putne i službinske knjižice.

Svjedočbe, s kojimi se providiti mora račun, što položiti trebe državnoj upravi ili občini, u koliko ista javne poslove obavlja.

Svjedočbe o uboštvu u obće mogu biti priklopljene bez biljega kao prilozi podneskom i zapisnikom biljegovini podvrženim.

Zapisnici, koji se sastave uslied oporuke s oporučiteljem ili sa svjedoci, — i zapisnici o razpravcih posmrtbinah, ako ukupna ostavina s dugovi zajedno nenadilazi 25 fl. sr.

b) Kadkada ili uvjetne.

Dokaznice, koje javna poglavarstva i uredi traže samo za uredovnu porabu.

Digitized by Google

Listovi o porodjenju, vjenčanju i smrti za inostranstvo.

Lečničke svjedočbe za učenike radi izostanka od škole.

Pisma i cedulje od abonentah, predbrojenja i podpisanja, dok se pred sudom neupotrebe.

Poslaničke dokaznice za podložnike njihove vlade.

Preglédni i procjenbeni zapisnici o šteti na privatnom imetku kod izvedjenja poduzećah za javnu korist.

Prepisi i izvadci iz katastralnih zapisnikah za izvanslužbenu porabu,

Primnice o izvansudbenih oglasih.

Svjedočbe o vladanju i imanju onih, koji u odhranjenje uzimaju nahode.

Svjedočbe za beznaplatno primanje u bolnicu, nahodilište, radionicu i druge dobrotvorne zavode.

Trgovačko i obrtničko dopisivanje.

Biljegovina za karte, koledare, novine i oglase.

1. Za jednu igru planiranih kartah 10 kr., druge vrsti 5 kr.; a karte za djecu jesu slobodne od biljegovine.

2. Za koledare, svaki iztisak 3 kr. Od nerazprodanih biljegovanih koledarah mogu se do konca rujna iste godine za koju su, podnieti biljegovani naslovni listovi, te biljegovati za to novi koledar za buduću godinu.

3. Inostrane političke novine plaćaju od svakog iztiska 2 kr.; a domaće neplaćaju biljegovine.

4. Oglasi od privatnih stvarih, koji se a) prilepljuju na javna mjesta, b) novinam se prilažu, bez da se to u novinah samih napomiene i c) oglasi, koji se razprostranjuju po ljudmi za to najmenimi — plaćaju za svaki iztisak do 180 □ palacah prostora $^1/_2$ kr.

5. Za oglase i objave od privatnih stvarih u domaćih časopisih, kao i svako njihovo opetovanje plaća se 10 kr.

Ako se u novinah obznani, da je oglas priložen, to se samo za obznanu plaća pristojba, a ne za priloženi oglas.

Opazka. Oglasi u čovječnu i dobrotvornu koju svrhu kao osmrtnice neplaćaju pristojbe.

Digitized by Google

Kratak naputak o pošterini.

Za listove i listovne pošiljke.

Poštarina za prosti list iznosi: a) u području pošte gdje se list preda 2 kr. sr., b) za daljinu do 10 miljah 3 kr. sr., c) za daljinu preko 10 do 20 miljah 6 kr. sr., d) za daljinu preko 20 miljah 9 kr. sr.

Prosti list je onaj, koji preko jednog lota nevaži.

Za listove preko jednog do uključno dva lota pobire se dvostruka, preko dva do tri lota trojstruka itd. poštarina od prostoga lista.

Što o listovih u užjem smislu rieći stoji, stoji takodjer i o svih drugih predmetih sposobnih za pošiljanje u listovnih svitcih, kao što su pisma, tiskopisi, primjerci itd. Za nakrižnice (Kreutzbandsendungen), ako osim nadpisa, dana i podpisa drugo ništa pisana neimaju, plaća se kod predaje bez razlike daljine po jedna krajcara za svaki lot.

Za primjerke robe, ako se tako smotani i zavijeni šalju, da se nemože sumnjati, da se šalje šta drugoga, plaća se od svaka dva lota prosta listovna poštarina. Ovakovim pošiljkam smije se priklopiti samo prosti list, koji se za odmjerenje poštarske pristojbe vagati ima skupa s primjerci robe. Medjutim pošiljke ove vrsti primaju se kao listovne pošiljke samo do uključno 16 lotovah.

Za povratak listovnih pošiljakah, ako stići nemogu u ruke nadpisnika (Adressaten), neplaća se osebne listarine. Za pošiljke, koje se uz predatnicu preporuče, mora se platiti podpuna listarina, a preporuča pristoba ima se namiriti od predateljah i to u mjestu poštarskog okružja sa tri kr. sr., a u sva druga mjesta sa šest kr. sr. od komada. Ako se kod predaje zahtjeva povratnica, do se za takovu bez razlike daljine platiti ima šest krajcarah. Za priupitnice (Quaestionen) plaća se pristojba od prostih listovah.

Od pristojbe slobodno pošiljanje priupitnice može se ipak zahtjevati ako a) preporučene pošiljke nadpisniku u ruke prispjele nisu za vrieme, za koje bi stići morale, ako pošta uredno ide, ili b) ako se povratnica nije povratila poslje kako je proteklo potrebno vrieme.

Digitized by Google

Dostavnine ima se plaćati od komada po $^1/_2$ kr. sr., i to samo ondje, gdje od države neima namještenih listonošah. Ako se zahtjeva da se pošiljke čuvaju na posebnom mjestu, to se od svakog komada plaćati ima po 1 kr. sr.

Za sve pošiljke listovnom poštom, predane u ovozemstvu i odredjene za ovozemstvo, za njemecke i talijanske poštarsko — savezne države, mora se pristojba plaćati biljegom. I preporučnina ima se namirivati listovnimi biljegami.

Takovih listovnih biljegah ima od 1 kr., od 2 kr., od 3 kr., od 6 kr. i od 9 kr. sr. i mogu se kúpiti kod svake pošte. Biljege imaju se prilieplivati izvana na listu, i to za preporuku na pečatnoj strani, a za list na nadpisnoj strani od osgor.

Pošiljke imaju se metati u listovni sandučić (kovčeg) ali ako se proporučuju, moraju se predati poštarskom činovniku i platiti mu pristojbu za povratnicu, ako se imati želi. Ako stranke pravo neznaju, kakovu da prelepe biljegu, slobodno im je priupitati se u poštarskog činovnika, i plativ biljegu od njega ju prilepiti dati na list.

Pošiljke, koje se u kovčegu nadju ili bez ikakove biljege ili s nedovoljnom, šalju se doduše mahom dalje, ali primitelj mora nadoplatiti što fali i polag težine za prosti list (1 lot) pridodati još 3 kr. sr. Ako bi pošiljka za listovnu poštu, kojoj je dozvoljena manja pristojba, predana bila ili bez ikakve ili s nedostatnom biljegom, to gubi pravo na obaljenu pristojbu, i njom se postupa kao listom ili nimalo ili nepodpuno plaćenim.

Za preporuku neprimaju se nikakove pošiljke, ako nisu podpuno plaćene. Dopisi od listarine oslobodjenih poglavarstvah i osobah na osobe, koje nisu slobodne od listarine, podvrženi su samo prostoj pristojbi bez dopristojbe, ako nisu plaćeni. S pošiljkami, na kojih su biljege već upotrebavane, postupa se kao s neplaćenimi; a izkrivljivanje listovnih biljegah podvrženo je kazni kao i izkrivljenje papirnih biljegah.

Preporučnina za listove upravljene u inostranstvo plaća se takodjer prilepljenjem biljegah.

Digitized by Google

Cjenovnik

za listove i sve druge predmete sgodne za pošiljanje u listovnih svitcih	do uključn. 10 miljah		preko 10 do uključ. 20 miljah		preko 20 miljah	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
do uključno 1 lot	—	3	—	6	—	9
preko 1 lota " " 2 "	—	6	—	12	—	18
" 2 " " " 3 "	—	9	—	18	—	27
" 3 " " " 4 "	—	12	—	24	—	36
" 4 " " " 5 "	—	15	—	30	—	45
" 5 " " " 6 "	—	18	—	36	—	54
" 6 " " " 7 "	—	21	—	42	1	3
" 7 " " " 8 "	—	24	—	48	1	12
" 8 " " " 9 "	—	27	—	54	1	21
" 9 " " " 10 "	—	30	1	—	1	30

Digitized by Google

Pregled

europejskih vladarah.

Začetak vladanja	Ime države i vladara	Doba	Vlada godinah
	I. Carevine.		
1848.			
17. prosinca	Austrija: Franjo Josip I. rodj 18 kolovoza 1830. vjenča se 24. trav. 1854. s Elizabetom, bavarskom vojvodkinjom; nasljednik nadvojvoda-Ferdinand, rodj. 6. srp. 1832. brat.	28.	10
1855.			
2. ožujka	Rusija: Aleksander II. Nikolajević, rodj 29. (17.) trav. 1818, vjenč. 28 (16.) trav 1841. s Mariom Aleksandrovnom, princesom hessenskom; nasljednik Nikola Aleksandrović, rodj. 20. (8.) ruj. 1843.	40	3
1852.			
2. prosinc.	Franceska: Ljudevit Napoleom III. rodj. 20. ožuj. 1808. vjenč. 29 sieč 1853. s Eugeniom groficom Montijo; nasljednik Napoleon Eugen Ljudevit Ivan Josip, rodj. 16. ožuj 1856.	50	7
1839.			
1. srp.	Turska; Abdul Medžid Kan, rodj. 23. trav. 1823. nasljednik Mehmed Murad rodj. 21, ruj. 1840.	35	19
	II. Crkvene države.		
1846.			
16. lipnja	Papina zèmlja: Pio IX. rodj. 13. svib. 1792.	66	12
	III. Kraljevine.		
1848.			
21. ožnjka	Bavarska: Maksimilian II. rodj. 28. stud. 1811., vjenč. 12. listp. 1842 s Mariom pruskom princesom; nasljednik Ljudevit Otto Miroslav Vilim, rodj. 25. kolovoza 1845.	47	10
1831.			
21. lipnja.	Belgia: Lavoslav I. rodj. 16. prosinc. 1790., udovac Ljudevite princese orleanske; nasljednik Lavoslav vojvoda brabantski, rodj 9. trav. 1835.	68	27
1848.			
20. siečnj.	Dania: Miroslav VII. rodj. 6. listp. 0808., vjenč. 7. kol. 1850. na lievu ruku s Ljudevitom groficom Danner; nasljednik Ferdinand rodj 22. 1792., stric.	50	10

Digitized by Google

Početak vladanja.	Ime države i vladara.	Doba	Vlade godinah.
1837.	Engleska i Irska: Viktoria I. rodj. 24. svib.		
20. lipnja	1819. vjen. 10 veljače 1840. s Albertom princom saksenburg. gotajskim; nasljednik Albert	39	21
1832.	Eduard, princ valeski, rodj. 9. stud. 1841.	34	26
5. listop.	Grčka: Oto I. rodj. 1. lipnj. 1816. vjenč 22. stud. 1836. s Ljubicom princesom oldenburškom; nasljednik Adelbert princ bavarski, rodj.		
1851.	19. srp. 1828. brat.		
18. stud.	Hanoveranska: Juraj V. rodj. 27. svib. 1819. vjenč. 18. velj. e843. s Mariom princesom sasonsko altenburžki; nasljednik Ernest Augu-	39	7
1849.	stin, rod. 21. ruj. 1845.		
17. ožujka	Nizozemska: Vilim III. rodj. 19. Velj. 1817, vjenč. 18. lip. 1839. sa Sofiom, princesom	41	9
1853.	virtenberskom; nasljednik Vilim, rodj 4. ruj. 1840.		
15. stud.	Portugalia: Don Pedro Alkantarski, rodj. 16. 1837.; nasljednik Don Louis Filip, rodj. 31.	21	5
1849.	listp, 1938., brat.		
7. lipnja	Pruska: Miroslav Vilim IV. rodj. 15. listp. 1795., vjenč. 29. stud. 1823. s Elizabetom princesom bavarskom; nasljednik Miroslav Vilim Ljudevit	63	18
1854.	rod. 22. ožuj. 1797., brat.		
10. kolov.	Saksonska: Ivan rodj: 12 pros. 1801. vjenč. 21 stud. 1822 s Ljubicom Augustom, princesom bavarskom; nasljednik Miroslav August	57	4
1849.	Albert, rodj. 23. trav. 1828.		
23. ožuj.	Sardinija: Vladoj Emanuel II. rodj. 14. ožuj. 1820. udovac Adelheide nadvojvodkinje austrijske; nasljednik Humbert princ piemonteski,	38	9
1844.	rodj. 14. ožuj. 1844.		
8. ožuj.	Švedska i Norveška: Oskar I. rodj. 4. srp. 1799., vjenč. 19. lipnja 1823 s Josipom princesom leichtenberskom, nasljednik Dragutin	59	14
1830.	Ljudevit vojvoda švedski, rodj. 3 soib 1826.		
8. stud.	Sicilia: Ferdinand II. rodj. 12. sieč 1810., vjenč. 9. sieč. 1837. s Teresiom nadvojvodkinjom austrijskom nasljednik Franjo vojvoda kalabrežki, rodj. 16. sieč. 1836.	48	28

Digitized by Google

Začetek vladanja.	Ime države i vladara	Doba	Vlada godinah
1833. 29. ruj.	Španjolska: Izabela II. rodj. 10. listp. 1830. vjenč. 10. listp. 1846 s Franjom Asiskim; nasljednica Maria princesa Asturska, rodj. 20. pros. 1851.	28	24
1816. 30. listp.	Virtenberžki: Vilim I. rodj. 27. ruj 1781. vjenč. 15. trav. 1820. s Pavliom, princesom Virtemberžkom; nasljed. Dragutin Miroslav rodj. 5. ožuj. 1823.	77	42
	IV. Velike Vojvodine.		
1852. 24. trav.	Badenska: Ljudevit, rodj. 15. kolov. 1824., nasljednik Vilim, rodj. 18. pros. 1829.	34	5
1848. 16. lipnj.	Hesen Darmstadska: Ljudovit III. rodj. 9. lipnj. 1806. vjenč. 26. pros. 1833. s Mutildom princesom bavarskom; nasljednik princ Dragutin, rodj. 23. trav. 1809 brat.	52	10
1847. 20. stud.	Hesen Kasel: Miroslav Vilim I. rod. 29. kolov. 1802. vjenč. na ljevu ruku s Gertrudom knjaginjom hanauskom i nasljednik knjaz Vilim rodj.	56	11
1842. 7. ožuj.	24. pros. 1787., djedov siuovac (bratučed). Meklenburžko-Šverinska; Miroslav Franjo, rodj. 28. velj. 1823., vjenč. 3. stud. 1849. s Augustom princesom reis-šleic-kostričkom na Stondorfu; nasljednik Miroslav Franjo, rodj. 19.	35	16
1816. 6. stud.	ožuj. 1851. Meklenburžko-Strelička: Juraj Miroslav, rodj. 12. kolov. 1779., vjenč. 12. kol. 1810. s Mariom princesom hesen-kaselskom; nasljednik Miroslav Vilim, rodj. 17. listp. 1819.	79	41
1853. 27. veljač.	Oldenburžka: Nikola Miroslav Petar, rodj. 8. srp. 1827.. vjenč. 10. velj. 1852. s Elizabetom princesom saksonsko-altenburžkom; nasljednik Miroslav Augustin, rodj. 17. stud. 1852.	31	5
1852. 8. srp.	Saksonsko-Veimarsko-Eisenachska: Dragutin Aleksander August, rodj. 24. lip. 1818. vjenč. 8. list. 1842. sa Sofiom, princesom nizozemskom; nasljednik Dragutin Augustin rodj. 31. srp. 1844.	40	5

Digitized by Google

Početak vladanja.	Ime države i vladara	Doba	Vlada godinah.
1824. 18. lip.	Toskana: Lavoslav II. rodj. 3. listp 1797., vjenč. 7. lip. 1833. s Antoniom princesom sicilianskom; nasljednik Ferdinand, rodj. 10 lip. 1835.	61	34
1834.	Vojvodine.		
24. ožuj.	Anhalt Bernburška: Aleksander Dragutin, rodj. 2. ožuj. 1805, vjenč. 30. listp. 1834. s Miroslavom holsteinskom; nasljednik vojvoda Anhalt Desauski.	53	24
1817. 9. kolov.	Anhalt Desauska: Lavoslav Miroslav Vilim, rodj. 1. listp. 1794. udovac Miroslave princese pruske; nasljednik Miroslav, rodj. 29. trav. 1834.	64	41
1831. 25. trav.	Braunšveigska: Vilim, rodj. 25. trav. 1806.; nasljednik hanoveranski kralj.	51	12
1846. 21. sieč.	Modena: Franjo Ferdinand V. rodj 1819., vjenč. 30. ožuj. 1842. s Adelgundom, bavarskom princesom; nasljednik Maksimilian, rodj. 14. srp. 1782., stric.	39	27
1839. 20. kolov.	Nasava: Adolf Vilim. rodj. 24. srp. 1817., vjenč. 23. trav. 1851. s Adelheidom princesom anhalt-desauskom; nasljednik Vilim Aleksander, rodj. 22. trav. 1852.	41	19
1854. 27. ožuj.	Parma: Robert I. rodj. 9. srp. 1848., tutorica njegova mati Ljudevita princesa bourbonska, kći vojvode Berry, rodj. 1819.; nasljednik Heinrik rodj. 12. sieč. 1851., brat.	10	4
1853. 3. kolov.	Saksonsko-Altenburška: Ernest Miroslav Pavlija Juraj Nikola, rdj. 16. ruj. 1826., vjenč. 28. trav. 1853. s Agnezom princesom anhalt-desauskom; nasljednik Moric, rodj. 24. listp. 1829., brat.	32	5
1844. 29. sieč.	Saksonsko-Koburžko-Gotaiska: Ernest II. rodj. 21. lip. 1818., vjenč 3. svib. 1842. s Aleksandrom princesom bademskom; nasljednik Albrecht, rodj. 16. kolo. 1829., brat.	40	14
1803. 24. pros.	Saksansko-Meininsko-Hildburgshauska: Bernhard Erich, rodj. 17. pros. 1800., vjenč. 23. ož. 1825. s Mariom princesom Kurhesenskom; nasljednik Juraj rodj. 2. trav. 1826.	58	54

Digitized by Google

Početak vladanja.	Ime države i vladara	Doba	Vlada godinah.
	Kneževine.		
1848. 8. ruj.	**Hesen-Homburžka:** Ferdinand, rodj. 26 trav. 1783; nasljednik veliki vojvoda hesen-darmštadski.	75	10
1836. 20. trav.	**Lichtensteinska:** Alojzia Josip, rodj. 26. svib. 1796. vjenč. 8. kolovoz. 1831. s kneginjom Franjko de Paula, rodjena grof. Kinski; nasljednik Ivan, rodj. 5. listp. 1840.	62	22
1851. 1. sieč.	**Lipe Detmold:** Lavoslav, rodj. 1. ruj. 1821., vjenč. 17. trav. 1852. s Elizabetom Švarcenburg-Rudolfstadskom; nasljednik Voldemar, rodj. 18. trav. 1824., brat.	37	8
1836. 31. listp.	**Reus-Greiz:** Heinrik XX. zrdj. 29. lip. 1794, vjenč. 1. listop. 1831. s Dragojlom hesenhamburžkom; nasljednik Heinrik XXII. rodj. 28. ožuj. 1846.	64	22
1854. 20. lip.	**Reus-Šleiz:** Heinrik LXVII. rodj. 20. list. 1789., vjenč. 18. trav. 1820. s Adelheidom Reiskom; nasljednik Heinrik XIV., rodj. 28. svib. 1832.	69	4
1787 13. velj.	**Šaumburg Lipe:** Jurje Vilim, rodj. 20. pros. 1784., vjenč. 23. lip. 1816. s Idom Valdek; nasljednik Adolf Juraj rodj. 1. kol. 1817.	74	71
1807. 28. trav.	**Švarzburg-Rudolfstadt:** Günter rodj. 6. stud. 1793.; vjenč. 7. kolov. 1805. s groficom Jelenom Reinskom; nasljednik Albert, rodj. 30. trav. 1798., brat.	65	51
1835. 3. ruj.	**Švarzburg-Sondershausen:** Günter Miroslav, rodj. 24. ruj. 1801., vjenč. 29. svib 1835. s Matildom Hohenlohen Öhringskom, rastavljen 5. svib. 1852.; nasljednik Dragutin Günter, rodj. 7. kolovoz. 1830.	57	23
1845. 15. svib.	**Valdek i Pirmont:** Juraj Vladoj. rodj. 14. sieč. 1831., vjenč. s Jelenom nassavskom; nasljednik Volrad, rodj. 24. sieč. 1833., brat.	27	13
1851. prosin.	**Crnagora:** Daniel I. Petrović Njegoš, vjenč. s Darinkom rodj. Kvekić.		7
	Moldavia i Vlaška: neimaju zasada svojih knezovah, s njima upravljaju privremeno knj-		

Digitized by Google

Početak vladanja.	Ime države i vladara	Doba	Vlada godinah.
	makani do konačnog preustrojenja, o kojem se sada radi.		
1843.	Srbija: Aleksander Karagjorgjević.		14
	I. Opazka. Moldavia, Vlaška i Srbija zavise poněšto od Turske.		
	Opazka Medju države europejske spadaju još i republike: Švajcârska, San Marino i Jonski otoci; nu ova zadnja republika zavisi od Engleske.		

Digitized by Google

Statistički pregled
europejskih državah.

Red države	Ime države	Veličina po □ miljah	Pučanstvo	Dohodci u talirih	Troškovi u talirih	Dugovi u talirih
Carevine	Austrija . .	12.120	39,411.910	163,555.816	196,353.121	878,764.666
	Rusija . . .	98.847	60,122.700	296,958.816	297,530.000	850,607.530
	Franceska . .	9.748	35,781.700	427,089.795	426,209.741	1613,861.428
	Turska . . .	8.000	13,620.000	44,829.328	46,147.200	nezna se.
crkv. drž.	Papina zemlja .	750	3,006.771	18,667.940	20,140.139	95,559.133
Kraljevine	Bavarska . .	1.394	4,559.452	24,612.432	24,612.432	112,051.600
	Belgia . . .	537	4,548.507	34,292.424	34,291.160	172,753.048
	Dania . . .	2.611	2,296.597	17,600.349	16,353.756	93,750.000
	Engleska . .	5.701	27,621.862	390,351.475	412,430.104	5332,283.951
	Grčka . . .	717	1,142.227	5,745.704	5,181.424	18,633.910
	Hanoveranska .	698	1,819.253	9,070.235	8,612.567	41,023.370
	Nizozemska .	554	3,433.372	41,885.300	42,137.520	681,205.617
	Portugalia . .	1.659	3,471.203	8,338.834	8,543.657	53,894.610
	Pruska . . .	5.104	16,935.470	111,827.785	111,827.785	242,768.617
	Saksonska . .	271	1,987.832	9,040.902	9,040.902	53,991.186
	Sardinija . .	1.378	4,916.084	34,259.416	37,699.922	164,264.912
	Sicilija . . .	2.033	9,051.747	nezna se	nezna se	138,934.000
	Španjolska . .	8.598	14,216.219	117,158.040	117,031.768	46,656.000
	Švedska . . .	8.005	3,482.541	8,204.742	7,358.240	6,476.190
	Norveška . .	5.799	1,328.471	5,334.000	5,334.000	nezna se.
	Virtemberžka .	354	1,783.367	7,603.592	7,604,672	29,857.708

Digitized by Google

Red države	Ime države	Veličina po □ miljah	Pučanstvo	Dohodci u talirih	Troškovi u talirih	Dugovi u talirih
Velike vojvodovine	Badenska . . .	278	1,356.943	11,567.895	11,588.133	18,821.198
	Hesen-Darmstadska	152	854.314	4,371.506	4,447.120	7,913.489
	Hesen-Kaselska.	209	755.350	4,158.480	4,639.430	13,400.000
	Meklenburž.-Šverinska . . .	228	538.997	3,292.748	3,430.028	7,703.294
	Meklemb.-Strelička . . .	36	99.628	nezna se.	nezna se.	nezna se.
	Oldenburžka . .	114	258.149	2,641.300	2,666.500	3,600.000
	Saksonsko-Veimarska. . .	66	262.524	513.638	513.049	5,879.736
	Toskana . . .	402	1,817.466	8,023.120	8,000.960	nezna se
Vojvodovine	Anh.-Bernburžka	15	52.641	762.386	763,795	1,406.920
	Anhalt-Desauska	31	123.759	1,303.500	1,259.500	2,700.000
	Braunžveigska.	72	271.608	1,406.000	1,406.000	7,163.524
	Modena . . .	110	606.139	2,243.632	2,327.504	nezna se.
	Nasava. . . .	84	428.819	2,288.888	2,257.975	4,800.000
	Parma	112	508.784	2,355.328	2,355.328	1,496.667
	Saks.-Altenburžka	24	132.233	691.928	681.457	688.675
	Saks. Koburžka	37	150.412	575.600	575.600	1,201.813
	Saks. Meiningska	45	166.364	823.676	823.676	2,006.260
Kneževine	Hesen Homburška	5	24.921	200.612	194.691	633.750
	Liechtensteinska	2	7.000	nezna se	nezna se	nezna se
	Lipe Detmolska .	20	106.615	nezna se	nezna se	nezna se

Digitized by Google

Red. države	Ime države	Veličina po □ miljah	Pučanstvo	Dohodci u talirih	Troškovi u talirih	Dugovi u talirih
Kneževine	Reus-Greiz-	6	35.159	nezna se	nezna se	nezna se
	Reus-Šleiz . .	21	79.824	249.779	247.851	nezna se
	Šaumburg Lipe .	9	30.226	130.000	130.000	neima
	Schwarzburg Rudolfstadt . .	15	69.038	421.125	421.125	nezna se
	Švarzburg-Sondershausen .	15	60.847	501.000	495.757	456.991
	Valdek i Pirmont	21	59.697	363.797	373.653	nezna se
	Crnagora . . .	64	70.000	nezna se	nezna se	nezna se
	Moldavia . . .	1.000	1,500.000	nezna se	nezna se	nezna se
	Vlaška	1.299	2,000.000	nezna se	nezna se	nezna se
	Srbija	1.100	1,400.000	nezna se	nezna se	nezna se
Republike	Švajcarska . .	718	2,391.478	4,306.664	4,138.664	nezna se
	San Marino . .	1	7.600	8.820	5.880	nezna se
	Jonski otoci . .	52	232.297	1,217.684	1,289.952	2,064.000

Digitized by Google

Sajmovi, vašari, pazari.

(hr. znamenuje po starom koledaru.)

I. U trojednoj kraljevini.

Almaš: na pohodjenje gosp. 2. srp.; na veliku Gospu 15. kolov.; na malu Gospu 8. ruj.; na ime Marije.

Andriaševci: na Andriju 30. stud.

Babinagreda: ua Lovrinčevo 10. kolov.

Babska i Novak: na Brašančevo: na malu Gospu 8. ruj.

Bakar; 13. srpnja: 1. i 30. stud.

Bedenik: na kr. cvjetnicu; na hr Preobraženje Hristóvo.

Belec: na Gjurgjevo; u utorak po Trojaki (Duh.;) na Ladislava; na pohod B. D. M.; na Miholje; na sv. Katu; dan po B. D. M. sniežnoj.

Bistra: na sv. Anu 26. srp.; dan po ml. Gospi (Maši) 9. rujna.

Bobovac: 3. svib.; 14. rujna. —

Bodegraj: 27. kolovoza.

Bogićevac doljni: na hr. Spasovo.

Bogićevac gornji: na duhovski utorak.

Bosiljevo: u utorak poslje Spasova; 26. srpnj.; 24. kolovoza na Bartolovo.

Bošnjake: na Martinje 11. stud.

Božjakovina kod sv. Brcka: na vel. petak; u nedelju poslje Brašančeva (Tjelovo); a nedelju poslje pošašća B. D. M; u nedelju poslje Jakobljeva; 13. stud. na Miholje.

Brač: na Petrovo 29. lipnja.

Brezovica: u 4. korizmeni ponedeljak; na Barnabu 11. lipnja na Donata 7. kolov. —

Bribir: 29. lipnja —

Brinj: svaki četvrtak tjedni sajam.

Digitized by Google

Brod: (hrvatski): 24. veljače; 21. ožuj.; 25. svib.; na križevski ponedeljak; 13. lipnja; 12. srp.; 24. kolov.; 14. ruj.; 30. stud. —

Brod (slavonski); na hr. Blagoviest; na Trojstvo; na Porciunkulu; na sv. Katu 25. stud. — Svaki put prije tog na osam danah marvinski sajam.

Cerna: na vel. Gospu 15. kolov.; na mal. Gospu 8. ruj. na Miholje 29. ruj.; na Šimuna Judu 29. listop.

Cernik: u nedelju poslje Spasova; na Linardu.

Ćakovec: na cvjetnicu; na Petrovo 29 lip.; na Porciunkulu 2. kolov.; na Katarinje 25. stud.

Čazma: u poned. poslje kralja; na duhovski (trojački) utorak; na Mandalinje 22. srp.; u nedelju poslje sv. Kate.

Ćepin: na Trojstvo; na hr. Miholje.

Dalj: na hr. Gjurgjevo; na hr. Lučinje.

Daruvar: u hr. bielu nedelju; u nedelju poslje hr. Spasova; na sv. Anu 26. srp. u nedelju poslje mal. Gospe.

Djakovo: na Filiplje 1. svib.; na sv. Anu 26. srp.; na Šimunje 28. listp.

Dragalić: 29. kolovoza.

Drenovci: na vel. Gospu 15. kolov.; na mal. Gospu 8. ruj. na Miholje 29. ruj. —

Dubica: na hr. Duhove na Petrovo 29. lip. Svake subote raštel na glasu.

Dubrovnik: 3. veljače.

Ferićanci: na Josipovo; na Stipana kralja, na svesvete; na Bartolovo.

Garčin: na Filiplje 1. svib.; na Duhove; na Petrovo 29. lip.; na Matiju 21. ruj.

Garešnica: na duhovni utorak; 20. lip.; na pošašće B. D. M. 2. srp.; 2. stud. —

Gjurgjevac: na Gjurgjevo; dan poslje Spasova; na Lovrinčevo 10. kolov.

Glina: 16. svib.; 20. ruj.

Gorica velika: u ponedeljak poslje Svećnice (Svjetl. Mar.) na Filiplje 1. svib.; u ponedeljak poslje Tjelova (Brašančeva); na

Digitized by Google

Lovriačevo 10. kol.; u ponedeljak pred mal. Gosp.; na Matijevo 21. ruj.; na Tereziju 15. listp.; dan poslje Lucije.

Gospić: 1. svib.; 10. listp. (traje svaki po 3 dana).

Gradiška Nova: 25. ožuj.; na hr. Duhove; 20. kolov.; 1. studenog.

Gradište: na Franju Seraf. 4. list.

Grobnik: 1. svib.; na Trojstvo.

Grubišnopolje: 19. ožuj.; 5. svib.: osmi dan poslje Spasova; 4. listp. —

Imošci: 2. kolovoza.

Ivanićgrad: na Grgurevo 12. ožuj.; na Florianovo 4. svibnj.; na Petrovo 29. lip.; na Franju Seraf. 4. listp.; na Tominje 21. pros.—

Ivanićkloštar: dan poslje tri kralja; dan poslje Svjećnice (svjet. Mar.) dan poslje Blagovieśti; dan poslje vel. Gospe; dan poslje zač. B. D. M. —

Ivankovo: 24. lip.

Jamnice na kiseloj vodi: na Ignjatiu (Vatroslav).

Jasenovac: 6 srp.; 15. kolov.; 6. prosina; Svaki četvrtak raštel.

Kapela (hrvatska): na Mandalinu 22. srp.

Kapela (slavonska); u nedelju poslje Duhovah; u nedelju poslje mal. Gospe.

Kaptol: dan poslje Petrova.

Karlovac: 8. svib; 15. lipnj.; 25. srpnj.: 29. rujna; 21. prosinca. —

Kastel Lastva: svakog utorka; svakog petka.

Kastel Novi: na vel. Gospu 15. kolovoza.

Klanjec: dan poslje tri kralja; u ponedeljak prije Pokladah; u ponedeljak poslje svake kvaterne nedelje; u ponedeljak poslje Cvetnice; u poned. poslje 4. pouzkrsne nedelje; u poned. poslje Petrova; na Lovrinčevo; na Lenardovo.

Knim: na Antuna Padovanskog 13. lip.

Kobaš: 15. kolov.; u nedelju poslje Miholja.

Kopanica Velika (u brodskoj regementi): na Ilinje 20. srpnja; na sv. Trojstvo. Veliki i glasoviti sajmi, osobito marvinski, koji po 8 danah traju.

Digitized by Google

Koprivnica: dan poslje Blagovjesti; na Pohod. B. D. M.; dan poslje Nikole. Osim toga: 13. sieč.; 17. velč.; 9. ožuj.; 6. trav.; 18. svib.; 22. lip.; 20. srp.; 17. kolov.; 21. ruj,; 12. listp; 16. stud.; 28. pros. —

Kostajnica: na Grgurevo 12. ožuj.; na Martu 29. srp.; 14. stud. —

Kotor: dan po svjet. Marinju 3. veljač.

Krapina: na Josipovo 19. ožuj. dan poslje sv. Floriana; na Ivana Nep. 16. svib.; na Ladislava 27. lip.; u nedelju po Škapularih 16. srp.; u poned. poslje Spasova; u poned. poslе imena Marije.; na Miholje 29. ruj.; na Martinje 11. stud.; na Nikolje 6. pros.

Križevci: na Fabianovo 20. sieč.; u ponedeljak poslje Cvjetnice; na našašće sv. križa; u utorak poslje Duhovah; na Ladislava 27. lip.; na Porciunkulu 2. kolov.; na uzvišenje sv. križa 14. ruj.; na Lučinje 18. listo.; na Martinje 11. stud.; u ponedeljak pred Božićem.

Kukojevci: na sv. Trojstvo.

Kutina: na sv. Šaveriu 3. pros.; na Petrovo.

Kutjevo: na vel. Gospu; na mal. Gospu.

Legrad: na Grgurevo 13. ož.; na Bartolovo 24. kolov.; na dan mrtvih 2. stud.; na Luciu 13. pro.

Lezina na Faru: 10. svib. —

Lipovljani: na Josipovo 19. ožuj.; na Ilinje 20. srp.

Ludina: na Miholjice 8. svib.; na Miholje 29. ruj.

Lužani: na 3 kralja; na Cvjetnicu; na mladi uzkrs; na Margaretu 13. srpnja.

Medjurić: na mal. Gospu 8. ruj.; na Nikolje 6. pros. —

Miholjac: na Porciunkulu; na Miholje.

Mikanovci Novi: Na Bartolovo 24 kolovoza. Prije toga za 14 danah najveći je u Slavoniji marvinski sajam.

Mokar: na Petrovo 29. lip; 10. srpnja.

Morović: 5. kolovoza.

Moslavina: na mladi uzkrs; na malu Gospu.

Munjava: prvi četvrtak svakoga mjeseca.

Našice: na Antuna Padov.; na vel. Gospu; na 40 mučenikah; na Andriju.

Digitized by Google

Niemci: na Cvjetnicu; na Duhove; na Petrovo; na Stipana kralja; na sv. Katu.

Novska; 25. ožujka; 18. listopada,

Nuštar: na Duhove sva tri dana; na sv. Anu 26. srp.; na Šimunje 28. listop.

Obrovac. na Josipovo 19. ožuj.; na Duhove.

Ogulin: svake sriede; sva tri dana po Duhovnom ponedeljku 9. 10. i 11. rujna.

Okučani: na hr. Cvjetnicu; 5. travnja. —

Oraovica: 13. svibnja.

Oriovac: na Emerika; na Tominje.

Orubica: 14. veljč.; 20. srpnja. —

Osiek: na Fabianovo 20. sieč.: na Jurjevo 24. trav.; na Erazmovo; na Ilinje 30. srp.; na Lučino 18. listop. na sv. Katu 25. stud (sve veliki sajmi.) Prije svakog je takodjer za 8 danah glavni marvinski sajam.

Otočac: tri dana poslje Trojstva; 6. 7. i 8. listopada.

Otok: na Josipovo 19. ožuj.; na Antuna Padov. 13. lipnj.; na Nikolje 6. pros. —

Pakrac: na hr. Blagoviest: na hr. Ignjatiju; na hr. Duhove; na hr. Ilinje; na hr. mal. Gospu.

Petrievci na Nikolje 6. pros.

Petrinja: na vel. Petak; u petak poslje Brašančeva; na Lovrinčevo; na Tominje.

Petrovo selo: 17. sieč.; 13. lipnja.

Pitomača: na Vidovo 15. lip. —

Podgajce; na Trojstvo.

Podgorač: na Ivana Nep.; na Martinje.

Podvinje: na Blagoviest; na Antunovo 13. lip.; na vel. Gospu, na sve Svete; na Tominje.

Požega: na Antuna O.; na Cvjetnicu; na Duhove; na Tereziju; na Tominje.

Privlaka: na Martinje 11. studenog. —

(Rac) Moholjac gornji: na hr. Duhove. —

Racka Kaniža: na Ivana Nep.; na Ivana Krst.; na Lovrinčevo.

Digitized by Google

Radoboj: utorak poslje uzkrsa; utorak poslje Trojakah (Duhovah); na Jakobovoj dan poslje vel. Maše (Gospe); dan poslje male Maše (Gospe).

Rajevoselo: na Ilinje 20. srp. —

Raić gornji: 29. lipnja; 21. prosinca.

Rieka: 23. travnja; 24. lipnja; 15. kolovoza; 8. rujna.

Samobor: na Valentinovo 14. veljč.; na Josipovo 19. ožuj.; na veliki Petak; na Jelinje 22. svib.; na Inocenciu 28. srp.; na Lovrinčevo 10 kolov.; na Tominje 21. pros. —

Sarvaš: na Valentinovo 14. veljč.; na Ivanje 24. lip.; na Lučinje 18. listp.; na Tominje 21. prosinca.

Semeljce; na mal. Gospu 8. ruj.

Sesvete (kod Zagreba): 25 svib. pa Mandalinje; 2 stude. na dan mrtvih.

Sibinj: u nedelju poslje spasova; u nedelju poslje Ivanja; u nedelju po Matijevu.

Sisak: u sriedu poslje Svećnice; utorak poslje Cvjetnice; na Florianovo; dan poslje Spasova, 15. srpnja: na sv. Klaru; 16. rujna; 19. studenoga.

Sladojevci: na Antunovo 13. lip.; na Barbaru;

Slatina: na hr. Petrovo; na hr. svet. Nikolu.

Sotin: na Prenešenje Gospino; na Vidovo.

Svilaj; na Gjurgjevo 24. trav.; u 5. nedelju poslje uzkrsa; na ime Marije ili u nedelju poslje male Gospe.

Šamac: na Petrovo; u nedelju poslje vel. Gospe.

Šibenik: 25. 26. 27. srpnja.

Šplet: 7. svibnja.

Terezovac (Suhopolje): na Medardovo 8 lip.; na Šimuna i Juda 28. listp.

Tomašica; na 7 žalostih Marije; na Antunovo 13 lip; na Barbaru 4. pros.; na Tominje 21. pros. —

Toplice (kod Varaždina); dan poslje Filiplja; dan poslje Tjelova (Brašančeva); dan poslje uzviš. sv. križa; dan po Martinju.

Topolje Novo: 1. kolovoza.

Topolovec: na obrać. sv. Pavla; u poned. poslje cvjetnice; na Ivana krst.; na Lučino.

Digitized by Google

Topusko: prve nedelje poslje hr. uzks.; 15. lipnj; 2. srpnja; 6. srpnja.

Tovarnik: na Matievo 21. ruj.; na Bartolovo 24 kolovoza.

Uskoki: 16. kolovoza.

Valpovo: na Ivanje 24. lip.; na začeće Gospino; na Matiju apost.

Varaždin: na Gjurgjevo; na Ivanje; na Jakobovo; na Emerikovo.

Velika (u Slav.) na Markovo.

Vrbanja: na ime Marije.

Vrbica: na Pohodjenje Gospino 2. srp. —

Vrbje: 19. ožujka.

Vrbovec: na Florianovo; na Vidovo.

Vrhovina: na vel. Gospu 15. kolovoza.

Vrpolje: na Ivana krst.; na Stipana kralja.

Vidovec: dolni na Benkovo.

Vinica: u poned. poslje Markova; na malo Tjelovo (Brašanč.); u poned. poslje kraljeva (Stipana kralja); u veliki četvrtak; na Nikolje u ponedeljak za svakom kvaternom nedeljom.

Vinkovci: na Ivana Nep.; na preobraženje; na Svesvete.

Virje: 20. siečnja; 1 svib. 25. srp.; 11. stud.

Virovitica: na sv. 3. kralja; na Filiplje; na Porciunkulu; na Matijevo. 2. ruj.

Vis-Lissa na veliko Gospojinje 15. kolovoza.

Vukovar: 1. svibnja; 24. lipnj.; 15. studenog.

Zadar: na Brigitu od 8. do 15. listopada.

Zagreb: u četvrtak prije cvjetne nedelje; dan poslje Marka; na sv. Margaretu; dan poslje Stipana kralja (kraljevo); na Šimunje; dan poslje začeća B. D. M. — Najznamenitiji je sajam na kraljevo.

Zaptat — Raguska vecchia: na veliku Gospu.

Zdenci veliki: 15. veljače; 15. svib.; 10. kolovoza: 15. studenog.

Zrin: 24 travnja.

Županje: na našašće sv. križa; na sv. Roka; na usjekovanje sv. Ivana; na sv. Luciju.

Digitized by Google

II. U povedih gradovih ostale austrije.

Arad stari: u nedelju prije Cvjetnice; dan prije Petrova.

Arad novi: 10. ožuj.; 16. lip.; 18. listp.

Baja: 24. trav.; 22. srp.; 21. ruj.; 6. pros. —

Beč: u nutrnjem gradu: ponedeljak proljetni i u ponedeljak posle Misericordie; jesenski na Tereziu. Svaki traje po 14 danah. Predgradje Leopoldovo: na Margaretu. Rosao: 26. travnja; 1. srpnja; 27. rujna.

Brinj: donedeljak poslje čiste sriede; ponedeljak poslje duhovskog ponedeljka; ponedeljak prije porodjenja Marijinog; ponedeljak prije začeća B. D. M.

Budim: 1. ožuj.; 27. lip.; 14. ruj,; 30. stud.;

Celovac: poned. poslje Ivana Nep.; poned. poslje Uršule. Svaki po 14. danah.

Černovic: 12. srp.; 12. stud. —

Debrecin: na tri kralja; 27. trav.; 15. kolov.; 9. listp.

Gjur: poned. utor. i sriedu tjedna Priske, velike nedelje, pred brašančevo, tjedna Mandalinovog, porodjenja B. D. M. i svete Kate.

Gorica: na sv. Veselku (Hilarius); na Bartolovo; poned. poslje sv. Andrije.

Gradac: u subotu prije Egidije. Traje 14. danah.

Insbruk: prvi utorak korizme; 25. srp.; 8 listp.; poned tjedna sv. Tome.

Kaniža: svjetlo Marine; poned. poslje Cvjetnice; poned. prije Duhovah; poned. prije Terezije.; 8. prosinca.

Koloča: 24. veljč.; 21. lip.; 15. kolov.; 30. stud.

Kronstadt: dan poslje Brašančeva; dan poslje Svisvetih.

Lavov: na sv. Janju; 4. svib. 12. listp. —

Linc: 8 danah poslje uskrsa; 10. kolov. treći poned. u svibnju; prvi poned. poslje Miholja.

Ljubljana 25. sieč.; 1. svib.; dan poslje Petrova; 19. stud. —

Milan: svaki dan u Broletto; svake subote iza Porta Ticinese (Tićinske kapije).

Digitized by Google

Mitrovica: na hr. 40 mučenikah; na hr. spasovo; na hr. Ilinje; na hr. malu Gospu.

Mletci: slobodna luka. svake subote.

Mohač: 20. sieč.; 7. svib.; na sv. Trojstvo; 21. rujna.

Novisad: 20. Ožuj.; 19. svib.; 10 srp.; 29. listp. —

Pečuh: tjedna svjetlog marinja; tjedna prije Duhovah; prije 15. kolov.; tjedna o sv. Kati.

Pešta: na Josipovo; na Medardevo; na usjekovanje Ivanovo; na sv. Lavoslava.

Požun: 20. sieč.; na uzašašće g. Isukrsta; 2. srp.; 10 kolov.; 29. ruj.; 6. pros. —

Prag: dan poslje svjet. Marinja; na sv. Venceslava.

Ruma: na hr. čist Četvrtak; na hr. Petrova; na hr. Miholje; na hr. Trifunovo.

Segedin: poned. prije Gjurgjeva; poned. prije Ciriaka; poned. prije sv. Kate; poned. prije Ignjatie; ponedelj. prije Andrijeva.

Seksard: poned. i utor. poslje Cvjetnice; prije uzašašća Isukrstova; tjedna pohodjenja Masijina; tjedna uzvišenja sv. križa; tjedna svete Jalžabete.

Sibinj (Hermannstadt): poned. poslje tri kralja; 3 svib.; 11. ruj.—

Solnograd (Salzburg): pokladni ponedeljak; Matijevo;

Sombor: 25. ožuj.; uzašašće Isusovo; uzašašće Marijino; 25. studenog.

Šopron: 1. svib.; 6. kolov.; 19. studen.

Stolni Biograd: prve postne nedelje; tjedna 24. travnja 24. kolov.; 6. listp.

Trst: 20. rujna; 3. studenog.

Temešvar: 19. ožuj.; 29. lipnj.; 1. ruj.; 17. pros. —

Vac: Poned. prije Cvjetnice; poned. poslje pohodjenja Marijina tjedna prije Božića.

Veliki Varadin: 6. sieč.; sriedu poslje tri kralja; prvog korizmenog tjedna: dan poslje Brašančeva; tjedna pohodjenja B. D. M.; na Egidijevo; na Franju Serafina.

Vesprim: 6. sieč.; 12. ožuj.; 10. kolov.; 6. pros. —

Zemun: na sv. Matiju 24. veljč.: na našašće sv. Križa, 4. svib.; na s. Luciju 13. prosinca. —

Digitized by Google

Kazalo.

Strana.

Predgovor.
Koledar za katolike, protestante i pravoslavne . . V
Koledarski razbroj XVII
Rodoslovje prejasne aust. carske kuće. . . . XX
Književni dar i to:
Pjesničtvo:
Novi Satir, prvo pjevanje od J. Filipovića. . . 3
Povjestnica:
Razselenje Slavjanah s ovu stranu Dunava po Hilferdingu 11
Gorjani, povjestna crtica od Ferde Filipovića . . 18
Sevastopoljske slike (I.—VI.) od Iv. Filipovića . . 22
Stogodišnja svetkovina reda Marije Terezije od I. F. . 39
Životopisi:
Stožernik Juraj Haulik, nadbiskup zagrebački od S. N. . 43
Mirko Ožegović Barlabašević biskup senjski . . 48
Josip Juraj Strossmayer biskup u Diakovu . . . 52

Narav i priroda:

Veličina svieta od I. F. 55
Zvjezdarski ulomci o suncu po českom I. M. . . . 59
Tajne vrijuće vode I. F. 66
Grad od I. F. 70
Krt od I. F. 73

Digitized by Google

Slepi miš od I. F. 76
Djetlić od I. F. 77

Obrtnost i zanati:

Savjeti našim obrtnikom i zanatnikom od I. F. . . 79

Život:

Zdravlje djetinstva i mladosti od I. F. . . . 87
Kućevnost od I. F. 101

Škola:

Školske Iskrice (I—IV. od I. F. 103

Pripoviedke:

Slavonske narodne pripoviedke (I—II. od Kijata Stojanovića 111
Breske od I. F. 125
Ciganka od U. N. 130
Mali Cvjelnjak za stare i mlade I. F. 159

Dodatak:

Kratak izvadak zakona o biljegovini 171
Kratak naputak o poštarini 181
Europejski vladari 184
Pregled europejskih državah 190
Sajmovi (vašari, pazari) 193
Književni oglasnik

Digitized by Google

Književni oglasnik.

Pedagogičke

ISKRICE.

Članci za školu i dom

od

Ivana Filipovića.

Bez razvitka pučke škole neima ni razvitka narodnog: to je istina, koju nam potvrdjuje prošastnost svih narodah i svih vjekovah, i o koje istinitosti osvjedočiti se možemo i istom sadašnjošću, ako niesmo upravo sliepi, i ako samo hoćemo, da se o tom osvjedočimo. Razvitak narodah osniva se ponajprije na moralnoj i umnoj njihovoj vriednosti, i ona je poluga za sve ostalo. Nu stranom uslied družtvenih i drugih raznih okolnostih, u kojih djeca rastu i ljudmi bivaju, nemože ta vriednost da bude velike ciene, ako se puste odrasti i odgojiti po samimi timi okolnostmi, a ne polag načelah odgovarajućih plemenitijoj strani covječnosti i uzvišenijem odredjenju čovječanstva. Gdje dakle toga nije i gdje se većina naroda u pučkih školah poleg tih načelah neuzgaja i neobučava, tamo je moralna i umna vriednost na veoma nizkom stupnju, niti u ičem biti može pravoga i stalnoga napredka i razvitka. To su jur odavno uvidili ne samo pojedini mudri ljudi nego i mnoge razborite vlade, te su

Digitized by Google

želeći razvitak i napredak čovječanstva, ponajviše nastojale i trsile se, da bolje urede i podignu pučke škole. Nu obćenitijom nebijaše nigda ta težnja, kao što postade u sadanjem vieku, te zato i ovaj viek ne samo da zaslužuje, što se nazivlje viekom prosvjete, nego bi se još pravije nasivati imao viekom pučke prosvjete, viekom pučke škole; jer što se sada sve čini i radi za pučku posvjetu, za pučku školu, tomu neima primjera u prošlosti. Né samo što se nastoji, da se u svakom skoro mjestancu zavedu škole i drugi blagostanje i sreću puka unapredjući zavodi, nego tako rekuć i sve znanosti i sve književnosti udaraju pravcem, kojim što više postati mogu obćom svojinom puka.

Za nas austrijske Jugoslavene sinulo je to srećno doba tek pod vladanjem Njih. Veličanstva sadanjega našeg premilostivog Cara. Istina je doduše, da je i prije nješta činjeno za našu pučku prosvjetu; ali da prije nije učinjeno bilo ni za petdeset godinah, koliko sada za posljednih pet godinah, to će zaista svatko radostno priznati. Koliko je samo za to kratko vrieme zavedeno novih školah, kako su nam prekrasno uredjene višje i nižje učione, kako su učitelji mnogo bolje obskrbljeni, kakovih smo dobili preliepih školskih knjigah za sve skoro znanosti i za skoro sve vrsti učionah, kako se napokon sadanja vlada očinski brini i stara, da dobijemo vrstnih učiteljah i da obuka sgodnim načinom bude naprednom i uspješnom: — to sve neda se ni sravnjivati s prvanjim djelovanjem za narodnu prosvjetu. A osobito vriedna je priznanja okolnost ta, što nam je sada u školah narodni elemenat uvažen više, nego li ikada prije Jer dočim je u pučkih školah naš jezik skoro izključivo poučavajući jezik, i u istih višjih učilištih zauzimlje on veoma častno mjesto medju ostalimi predmetih. Ali premda je svim

Digitized by Google

tim učinjeno već mnogo dobra za nas, i premda pouzdano očekivati možemo, da će visoka carska vlada još mnogo više dobra za našu pučku prosvietu tečajem vremena učiniti to neka ipak nitko nemisli, da će vlada za nas baš sve učiniti, te da nam dakle ništa drugo sada nepreostaje, nego samo turiti ruke u žep, pa čekati, da nam pečeni pilići sami lete u zube. A da bi vlada za nas sve učiniti i mogla, zar nebi to sramotno bilo, da joj mi u ničem nepripomognemo? Ali ne samo naša, nijedna vlada nemože da sve sama učini, tako da narod srećan i prosvjećen postane po vladi samoj bez pripomaganja naroda samog. Vlada je u tome úm, a narod srce. Šta koriste najbolja svjetovanje úma, ako ih srce nesluša niti po njih živi. Ako vlada n. p. izdaje najkoristnije i najbolje naredbe, a izvršujući ih organi primaju hladnokrvno, i u život uvode ili mlitavo ili nikako, to onda najbolja volja ostati mora jalovom. Ako vlada sastavljati daje najizvrstnije školske knjige i rukovodnike, a učitelji neće da se upoznaju njihovim duhom i da polag njih obučavaju, to sve te knjige, svi ti rukovodnici uroditi nemogu plodom kojim bi inače urodili, kad bi svi učitelji oduševljeni bili za svoje sveto zvanje, te znanja i volje bi imali savjestno izpunjavati svoje dužnosti. A napokon, zaludno mora da bude sve trsenje i najstojanje i vlade i škole, da se uzgoji pametnije i srećnije pučanstvo, ako u roditeljah samih neima volje za to, ako se izvan škole sve ruši, što se u njoj zidje, ako se u životu negoji i nerazvija sjeme, što ga škola sije. Jednom riečju: medju vladom, školom i životom treba da vlada ljubav i sloga, te da što vlada i crkva potakne i škola i narod vidi, nareerno izvršuju, podpomažu, razvijaju i nastoje, da se pretoči u krv i život naroda. Uz vladu preostaje dakle i narodu puno i puno još posla, da

Digitized by Google

namjere i naredbe vladine postanu plodonosnimi, te da se sbilja postigne obća sreća i obće blagostanje. A u tom je u nas borme još mnogo koješta manjkavo i traljavo. Pučke škole i učitelji strašno su još nazadni, niti većinom odgovaraju zahtjevom vlade i zvanja svoga; a občinstvo je većinom bez čuvstva i srca, te hladnokrvno prima svako trsenje za promicanje vlastitog svog duševnog a tim i materialnog napredka. Neću da kažem, da je tomu svemu kriva zla ili opaka volja; ali doista većinom su tomu uzrok stranom neznastvo, a stranom upravo i pomanjkanje prave revnosti, koja opet proizlazi iz nepoznanja važnosti boljeg uzgajanja i obučavanja.

Zato evo, da tomu zlu ponješta doskočim, da više ljubavi i volje k promicanju pučke prosvete u narodu, kod školskih predstojnikah i kod učiteljah samih probudim, a tim i istoj vladi barem ponješta olakotim njezino čovjekoljubivo nastojanje oko naše pučke prosvete, — naumih na svjetlost dati ove: „Pedagogičke Iskrice.“ Čitajuć pobolja pedagogička i druga u odhranjenje zasjecajuća djela, što mi se najboljma dopadè, dobro promozgah, svojim duhom nadanuh, narodnim odielom zaodjenuh, i većinom sa svim novi izgled dadoh. Tako postaše ove Iskrice, koje su većinom nalik na članke: „Zdravlje djetinstva i mladosti“ i na „Pedagogičke Iskrice“ u ovogodišnjoj Narodnoj Knjigi. U njih se razlažu njekoja važnija načela uzgoja, didaktike i metodike, pokazuje se važnost pučke škole i učiteljskog stališa, i daje se po gdjekoji mig za upravitelje i nadziratelje pučke škole. One nisu namienjene samo izključivo učiteljem, premda se oni njimi najviše koristiti mogu; nego i školskim predstojnikom, roditeljem i u obće svim prijateljem narodne prosvjete i napredka. Pa i zato, da stvar što obćenitiju zanimivost ima, nisam ni hotjeo, da za sad izdadem kakovu sistematičnu pedagogiju,

Digitized by Google

engo samo pojedine lekrice, koje će nadam se svojom lakoćom a i kratkoćom manje utruditi čitatelje, nego li kakovo sistematično djelo te znanosti.

Uljudno dakle pozivljem sve radoljube, a osobito roditelje, učitelje, svećenike i školske predstojnike, da bi me dobrostivo pripomogli u ovom književnom poduzeću predbrojenjem svojim, i neka mi do konca siečnja 1858 izvole poslati imena g. predbrojnikah, ali ne predplatnikah. Ja neištem novacah, nego samo imena one štovane gospode, koja će kupiti djelo, kad ga u ruke dobiju. Ako prispije dovoljan broj predbrojnikah, djelo će se tada u tisak dati; i premda će biti barem 14 arakah veliko, ciena će mu biti ipak samo 30 kr. srbr. — Da pako ta ciena zaista velika nije i da se na dobitak nikakav neide, to će svaki lako uviditi, ako samo promisli, da se kod najjeftinijih djelah n. p. njemeckih, obično po 3 kr. srb. na ark računa. A naša publika i njemecka, to je kao nebo i zemlja jedno od drugoga. Zdravstvujte svi!

I. F.

Digitized by Google

St. Frank.

Digitized by Google

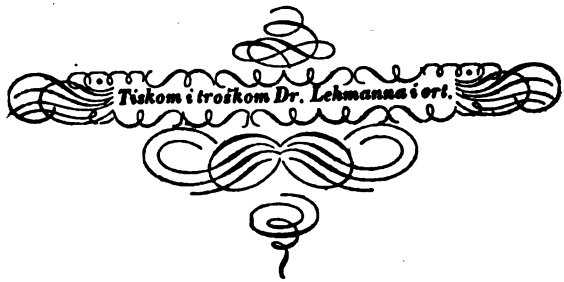

Digitized by Google

NARODNA KNJIGA

KOLEDAR

ZA GODINU

1859.

UREDIO

IVAN FILIPOVIĆ.

NA RIECI
Tiskom i trošKom Erkole Rezza
1859.

Digitized by Google

Digitized by Google

NARODNA KNJIGA

KOLEDAR

ZA GODINU

1859.

UREDIO

IVAN FILIPOVIC.

NA RIECI

Tiskom i troškom Erkole Rezza

1859.

Digitized by Google

Slav 8760.1

Harvard College Library
from
Archibald Cary Coolidge, Ph. D.
July 1, 1895.

Digitized by Google

Naše štijuće obćinstvo dobro je primilo Narodnu Knjigu za god. 1858.; a mnogih izmedju naših uglednijih pisaca i domorodaca odobriše mi pismeno smjer i sadržaj njezin, te me potaknù, da izdavanje nastavim. Medjutim su mi njekoji i gdješta prigovorili, pa za to ću ovdje njekoja izjaviti o cilju i namjeri ovoga književnog poduzeća. Glavna je svrha, da Narodna Knjiga uz koledar bude njeka vrst književne godišnjice, iz koje će obćinstvo crpiti moći zdravije i jedrije ne samo zabave nego i nauka. Doista da je mnogo probitačnije da Nar. Knjiga donosi članaka, iz kojih se štioci sbiljam šta koristna za úm i srce, za domaći i narodni život naučiti mogu; a ne koje kakvih šala i čarolija bez soka i smoka, bez vriednosti i temeljitosti, koje ako i zabave može bit, ipak nikoga nečine nit boljim nim pametnijim. Meni je do stalne koristi i vriednosti, do duševnog, ćudorenog i stvarnog napredka narodjeg; a toga biti može pravcem, kojim je Narodna Knjiga već pošla. Zato želim, ako mi za rukom podje barem njekoliko godina ovaj posao nastavljivati, da štioci u Narodnoj Knjigi imaju cielo malo skladište poučnih i zabavnih članaka iz svih struka čovječjeg znanja, iz svih strana domaćeg i narodnog života; da u njoj dobiju domaćeg knjizevnog prijatelja, u kojem će i mladi i stari nalaziti za se i za svoje dostojne duševne hrane. To je, šta nam treba; ne pako kojekakvih lakrdija, pričica, dosjetaka, zapisa, čarolija, proricanja i drugih sličnih sitnarija i ništarija. Takvimi stvarmi duh se ne jedra, ne krepi, ne uznosi, niti se narodna prosvjeta promiče; njimi se dade zabaviti može biti gdjekoja stara kudibaba i iztrošena bezposlica, ali ne ljudi težeći za osbiljnim poslom i napredkom; jednom rječju: takove stvari idu u sitničarnicu, a ne u Narodnu Knjigu, koja već po imenu svom ima da pripomaže

Digitized by Google

dizati divni hram narodne slave, sreće i prosvjete. Za to je i ovaj tječaj u istom duhu uredjen kao i lanjski, pa ako mi Bog u tom poduzeću napredka dade, držat ću ga se i nadalje, jer samo radeći u tom duhu može se promicati glavna svrha, kojoj je namienjena ova knjiga.

Ovim evo naznačujem svrhu Narodne Knjige; a da je ta mnogo ljepša, koristnija i uzvišenija, nego li je izključivo zabavna, i to još spomenutimi sitnarijami, o tom mislim da ne će nitko sumnjati. Ali i to će doista svatko priznati, da u tom duhu raditi nije baš tako lahak posao, i da je tu potrebno složnoga sudjelovanja ne jednoga il dvojice književnika, nego njih više. I ja se toga posla u tom duhu nebi ni prihvatio bio, da se znatnoj podpori nadao nisam od svojih književnih prijatelja. Šaljuć indi u sviet ovaj drugi tječaj Narodne Knjige, molim ujedno naše domorodne pisce, da bi me i oni rodoljubivo podpomagali u ovom, mislim, i koristnom i potrebnom poduzeću, jer ja se ne stidim priznati, da duševne sile mene samoga nisu u stanju zadovoljiti naznačenoj ovdje svrhi. Ovo je jedini naš poveći koledar, pa da nam i ovaj loš bude, to ne samo meni, nego nam svim doista ne bi na slavu služilo, jer svatko zna, da jedan u svem izvrstan biti ne može, te da djela ove vrsti dobrimi i valjanimi biti mogu samo sudjelovanjem više umova. Komu je indi do napredka Narodne Knjige stalo, nek mi šta sgodna pošalje do konca Ožujka; pa ako ta pomoć od naših književnika obilnija bude, bit će onda doista i treći tječaj ove knjige valjaniji i bolji. — Svim od Boga zdravlje i veselje!

Ivan Filipović
Učitelj u Požegi.

Digitized by Google

SJEČANJ 31. — JANUAR XXXI.

Dani	za Katolike	za Pravoslavne
Subota 1	Nova godina	20 Ignjatija
1. Tjedan	*Kato: Kada Irud umro bijaše. Mat. 2.*	
Nedjelja 2	B. Blagoje (Makar.)	21 E. Juliana
Ponedjel. 3	Genoveva	22 Anastazija
Utorak 4	Tito Biskup	23 10 Mučenikah
Srieda 5	Telesfor Pap. Muč.	24 Ev-genija
Četvrtak 6	Sveta 3 Kralja	25 Rožd. Hristovo
Petak 7	Valenta	26 Sobor. Bogorod.
Subota 8	Sjeverin	27 Stjepan Muč.
2. Tjedan	*Kato: Kad je Isus 12. g. imao. Luk. 2.*	
Nedjelja 9	B. Ljuboslav (Jul.)	28 E. 20.000 Mučen.
Ponedjel. 10	Pavao pustinjak	29 14.000 Mladenac.
Utorak 11	Higin Papa, Zdravko	30 Anisija Mučenik
Srieda 12	Blagoslav	31 Melanija
Četvrtak 13	Radovan (Hilaria)	4 Sieč. Nov. g. 1859
Petak 14	Srećko (Felix)	2 Silvestar Papa
Subota 15	Mavro	3 Malahija
3. Tjedan	*Kato: O piru u Kani. Ivan 2.*	
Nedjelja 16	B. Ime Isusovo	4 D. 70 Blagoviest.
Ponedjel. 17	Antun Pustinjak	5 Teopemptus
Utorak 18	Priska	6 Vodokrsće
Srieda 19	Kanimir	7 Jovan Krstitelj
Četvrtak 20	Fabijan i Sebastijan	8 Gjorgje
Petak 21	Janja	9 Polievkt
Subota 22	Vinko	10 Grigor
4. Tjedan	*Kato: Isus ozdravlja gubavca. Mat. 8.*	
Nedjelja 23	B. Zaruč. B. B. M.	11 D. Teodozije
Ponedjel. 24	Timotija	12 Tacijana
Utorak 25	Obraćenje Paolovo	13 Ermik
Srieda 26	Svevlad (Polikarpa)	14 Zakija
Četvrtak 27	Ivan Zlatousti	15 Pavao Thiv.
Petak 28	Julian Ispovjednik	16 Petrove verige
Subota 29	Franjo Saleski	17 Antonij
5. Tjedan	*Kato: O brodu Isusovu. Mat. 8.*	
Nedjelja 30	B. Davorka (Mart.)	18 D. Atanasija
Ponedjel. 31	Petar Nol. Izpovjed.	19 Blagoje (Makar.)

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 7 s. 54 č.	4 sat. 6 č.
9. 7 „ 48 „	4 „ 12 „
17. 7 „ 40 „	4 „ 20 „
25. 7 „ 31 „	4 „ 29 „

Duljina dana.

1. 8	sat. 14 čas.
9. 8	„ 24 „
17. 8	„ 40 „
25. 8	„ 59 „

Mjesečni četvrti.

● Mladi mjesec: 4. u 6 sat. 31 čas. u jutro.

☽ Prvi četvrt: 12. a 8 sat. 28 čas. u jutro.

○ Puni mjesec: 19. u 0 sat. 54 čas. po ponoći.

☾ Zadnji četvrt: 25. u 9 sat. 50 čas. noću.

Sunce stupi u znamenje vodenjaka 20. u 1. sat. i 34 čas. poslje pol noći.

Vrieme.

Stalna studen do 11., od 12. do 18. mutno i mekano vrieme, 19. hladno, zatim vedro i hladno do 24., 26. kiša, 27. takedjer kišovito a zatim mutno i oblačno do svrhe.

Sajmi (vašari) ovoga mjeseca.

1. (20. 12.) u Pakracu. — 6. u Lužanih, Munjavi, Verovitici, Debrecinu, Vesprinu, Vel. Varadinu. — 7. Ivanićkloštern i Klanjcu. — 10. u Časmi i Sibinju (Hermannstadt). — 13. u Koprivnici i Gorici (Görz). — 17. u Petrovuselu. — 17. 18. 19. u Gjuru. — 20. u Osieku, Križevcih, Virju, Mohaču, Požunu. — 21. u Lavovu (Lembergu). — 25. u Ljubljani.

Digitized by Google

VELJAČA 28 — FEBRUAR XXVIII.

Dani		za Katolike		za Pravoslavne	Opazke
Utorak	1	Vatroslav (Ignjatija)	20	Eotemije Veliki	
Srieda	2	Svjetlo Marinje	21	Maksim	
Četvrtak	3	Blaž	22	Timotija	
Petak	4	Veronika	23	Klimenta	
Subota	5	Agata	24	Kseuija	
6. Tjedan		*Kato: O dobrom sjemenu. Mat. 13.*			
Nedjelja	6	B. Doroteja	25	D. Crgur	
Ponedjel.	7	Romualdo	26	Ksenofont	
Utorak	8	Ivan Ispovjednik	27	Ivana Zlat. Mošći	
Srieda	9	Apolonija	28	Jevrem S.	
Četvrtak	10	Skolastika	29	Ignjatije Mošti	
Petak	11	Željko (Desider)	30	Vasilije Veliki	
Subota	12	Fulalija	31	Ciro i Jovan	
7. Tjedan		*Kato: O gorušičnom srnu. Mat. 13.*			
Nedjelja	13	B. Katariua	1	Veljač D. Trivun	
Ponedjel.	14	Valenta	2	Sretenije Gosp.	
Utorak	15	Faustin	3	Simeon	
Srieda	16	Ljuboslava (Juliana)	4	Izidor	
Četvrtak	17	Konstantin	5	Agata	
Petak	18	Plavko	6	Vukola	
Subota	19	Konrad	7	Fartenije	
8. Tjedan		*Kato: O poslenicih u virogradu. Mat. 20.*			
Nedjelja	20	B. Sedamd. Eleuter	8	D. Sedamd, Bog.	
Ponedjel.	21	Eleonora	9	Nikefor	
Utorak	22	Prestolje S. Petra	10	Haralamp	
Srieda	23	Romana	11	Vlasij S.	
Četvrtak	24	Matija Blagovjestnik	12	Meletija	
Petak	25	Valpurga	13	Martiniana	
Subota	26	Skender (Aleksand.)	14	Aksentije	
9. Tjedan		*Kato: O sijaču i sjemenu. Luk. 8.*			
Nedjelja	27	B. Šestdeset. Leand.	15	D. Šestdes. Onesi.	
Ponedjel.	28	Roman	16	Pamfil	

Izhod zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 7 s. 20 č.	4 sat. 41 č.
9. 7 „ 8 „	4 „ 53 „
17. 6 „ 54 „	5 „ 7 „
25. 6 „ 41 „	5 „ 21 „

Dulžina dana.

1.	9 sat.	22 čas.
9.	9 „	46 „
17.	10 „	14 „
25.	10 „	42 „

Mjesečni četvrti.

● Mladi mjesec 3. u 2 sata 10 čas. po podne.

☽ Prvi četvrt 10. u 8 sati 45 ča. na večer.

○ Puni mjesec 17. u 11 sas. 47 čas. ob dan.

☾ Zadnji četvrt 24. u 3 sata 27 čas. po podne.

Sunce stupi u zlamenje ribe 19. u 4 sata Oč. u jutro.

Vrieme.

1. vjetar i kiša, o 4-10. mutno i vjetrovito, 12., 13. burno, 14. snieg, 15., 16 vjetar i snieg, 17. do 19 kiša i mutno, od 20. še svrhn liepo vrieme.

Sajmi ovoga mjeseca.

1. do 5. u Pečuhu. — 2. u Kaniži. 3. Munjava. — 3. u Dubrovniku, Kotoru i Pragu. — 7. u Gorici velikoj. — 9. u Sisku. — 14. u Orubici, Samoboru i Sarvašu. — 15. u vellkih Zdencih. — 17. u Koprivnici. — 24. u Brodu (hrvat.) Koloči, Zemunu. — 28. u Kljancu.

Digitized by Google

OŽUJAK 31 — MARTIUS XXXI.

Dani		za Katolike		za Pravoslavne
Utorak	1	Bjelan (Albin)	17	Teodar
Srieda	2	Prostko (Simplic)	18	Lav Papa
Četvrtak	3	Kunegunda	19	Arhip
Petak	4	Kažimir	20	Lav Biskup
Subota	5	Evsebija	21	Timotija
10. Tjedan		*Kato: Isus ozdravlja sliepoga. Luk. 18.*		
Nedjelja	6	B. Petdeset. Miroslav.	22	D. Petdeset. Ev.
Ponedjel.	7	Toma Akvinski	23	Svevlad (Polik.)
Utorak	8	Ivan božji	24	Ob moš. E. M.
Srieda	9	Čir. i Met. Čis. Sr. †	25	Terasija Čis. Sr.
Četvrtak	10	40 Mučenikah	26	Porfir
Petak	11	Heraklij †	27	Prokop
Subota	12	Grgur. Vel. †	28	Vasilij
11. Tjedan		*Kat: Isusa napastuje vrag. Mat. 4.*		
Nedjelja	13	B. Četrdes. Čis. Ned.	1	Mart. D. Evdokij
Ponedjel.	14	Matilda	2	Heseki j
Utorak	15	Dugoilo (Longin)	3	Evtropij
Srieda	16	Heribert †	4	Gerasim
Četvrtak	17	Gertruda	5	Konon Muč.
Petak	18	Slavoljub (Eduard) †	6	42 Mučenika
Subota	19	Josip Zaruč. †	7	Vasilij
12. Tjedan		*Kato: O preobraženju Isusovu. Mat. 17.*		
Nedjelja	20	B. Joakin Pačista N.	9	D. Teofilakt
Ponedjel.	21	Benko	8	40 Mučenikah
Utorak	22	Oktavijan	10	Kodrat Muč.
Srieda	23	Vladam (Viktorin) †	11	Sofronija
Četvrtak	24	Gabriel Arkan.	12	Teofan
Petak	25	Blagovjest †	13	Nikefor
Subota	26	Mane (Eman.) †	14	Benedikt
13. Tjedan		*Kato: Isus istjeruje vraga. Luka 11.*		
Nedjelja	27	B. Ruperto Bezim. N.	15	D. Agapija Muč.
Ponedjel.	28	Siksto Papa	16	Savin
Utorak	29	Ćiril	17	Aleksij
Srieda	30	Zozim B.	18	Ćiril
Četvrtak	31	Amos	19	Krisantija

Izhod i zahod sunca.

Izhod		Zahod	
1. 6 s.	34 č.	5 sat.	27 č.
9. 6 „	21 „	5 „	40 „
17. 6 „	6 „	5 „	55 „
25. 5 „	53 „	6 „	8 „

Duljina dana.

1.	10 sat.	54	čas.
9.	11 „	20	„
17.	11 „	50	„
25.	12 „	17	„

Mjesečni četverti.

● Mladi mjesec 4. u 8 s. 16 čas. na večer.

☽ Prvi četvrt 12. 5 sat. 45 čas. u jutro.

○ Puni mjesec 18. u 10 s. 51 čas. na večer.

☾ Zadnji četvrt 26. u 10 s. 33 čas. prije podne.

Sunce stupi u znamenje ovna 21. u 3 sata 49 čas. u jutro.

Početak proljeća.

Vrieme.

Od 1. do 5. oštro i hladno, od 6, do 9. toplo, 11. kiša, od 12. do 16. liepo, od 17. do 19. iza jutra hladno i oštro, od 22. do 30. oštro i jako burno, 31. kiša.

Sajmi ovoga mjeseca

1. u Budimu. — 3. Munjava. — 7. u Solnogradu (Salzburg). — 9. u Koprivnici. — 10. u Našicah, Rumi i Aradu. — 12. u Ivanićgradu, Kostajnici i Vesprinu. — 13. u Legradu, Stolnom Biogradu i Velikom Varadinu. — 14. u Brinju (Brünn). — 15. u Insbruku. — 19. u Grubišnompolju, Krapini, Lipovljanih, Obrovcu, Otoku, Samoboru, Pešti i Temešvaru. — 20. u Novomsadu. — 21. u Brodu (hrvt). Vidovcih doljnih, Mitrovici, Beču i Klanjcu. 25. u Nov. Gradlški, Podvinju i Somboru. — 26. u Ivanićkloštru, Tomašici i Rumi.

Digitized by Google

TRAVANJ 30. — APRIL XXX.

Dani		za Katolike		za Pravoslavne
Petak	1	Hugo Bisk. †	20	Vo. obit. Sami
Subota	2	Franio de Paula †	21	Jakov B.
14. Tjedan		*Kato: Isus nahrani 5000 ljudi. Iv. 6.*		
Nedjelja	3	B. Rikard.Sredop. N.	22	D. Vasilija
Ponedjel.	4	Izidor	23	Nikon
Utorak	5	Vinko	24	Zakarij
Srieda	6	Sikstus †	25	Blagoviest
Četvrtak	7	Herman	26	Gavro
Petak	8	Dionizijo †	27	Matrona
Subota	9	Maria Kleofa †	28	Ilarija
15. Tjedan		*Kato: Židovi htjese Is. da kamenuju Iv. 8.*		
Nedjelja	10	B. Makar. Gluha N.	29	D. Marko
Ponedjel.	11	Lav. Veliki Paka	30	Ivan Klim
Utorak	12	Julio	31	Ipatij
Srieda	13	Ermenegilda †	1	April.
Četvrtak	14	Tiburcio	2	Tito
Petak	15	Lidvina Djev. †	3	Nicetas
Subota	16	Turibius †	4	Jurje
17. Tjedan		*Kato: O ulasku Is. u Jeruš. Mat. 21.*		
Nedjelja	17	B. Cvjetnica	5	D. Cvjetnica
Ponedjel.	18	Apolonio Viećnik	6	Eutihij
Utorak	19	Rastka (Crescen)	7	Jurje Muč.
Srieda	20	Suplicio †	8	Herodion
Četvrtak	21	Veliki Četvrtak	9	Eusihija
Petak	22	Veliki Petak †	10	Terene Muč.
Subota	23	Velika Subota †	11	Antipas
17. Tjedan		*Kato: O uskrsnuću Isusovu. Mark. 16.*		
Nedjelja	24	B. Uskrsna Nedjelja	12	D. Voskresenije
Ponedjel.	25	Uskrsni Ponedjeljak	13	Voskresni Poned
Utorak	26	Kleto	15	Voskresni Utor.
Srieda	27	Peregrin	14	Aristark
Četvrtak	28	Zivko	16	Agape
Petak	29	Petar Domenikanac	17	Simeon
Subota	30	Kata Sijenska	18	Jovan Decapolit

Opazke

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 5 s. 41 č.	6 sat. 20 č.
9. 5 s. 27 „	6 „ 24 „
17. 5 „ 13 „	6 „ 48 „
25. 4 „ 59 „	7 „ 2 „

Duljina dana.

1.	12 sat. 41 čas.
9.	13 „ 8 „
17.	13 „ 35 „
25.	14 „ 3 „

Mjesečni četvrti.

● Mladi mjesec 3. u 11 s. 23 časa prije pol noći.

☽ Prvi četvrt 10. u 0 s. 26 čas. poslje pol noći.

○ Puni mjesec 17. u 10 s. 11 čas. prije podne.

☾ Zadnji četvrt 25. u 5 s. 51 čas. u jutro.

Sunce stupi u znamenje bika 20. u 4 sa. 8 čas. po podne

Vrieme.

Od 1. do 9. mutno vjetrovito i kišovito, 9. do 13. kiša. 14. hladno i led, do 20. hladno, 21. liepo, od 26. do svrhe kiša.

Sajmi ovoga mjeseca

4. u Brezovici. — 5. u Okučanih. — 6. (25) u Brodu (slav), koprivnici i Pakracu. — 7. u Munjavi. — 10. u Aradu. — 14. u Zagrebu. — 17. (5.) u Benediku, Čakovcu, Lužanih, Niemcih, Okučanih i Požegi. — 18. u Klanjcu, Križevcih, Topolovcu, Kaniži, Segedinu, Seksardu i Vacu. — 19. u Sisku. — 21. u Vinci. — 22 u Božjakovini, Petrinji. — 23. u Rieki. — 24. u Osieku, Svilaju, Zrinju, Gjurgjevcu, Baji, Stolnom Biogradu, Varaždinu. — 25. u Velikoj. — 26. u Zagrebu Radoboju. — 27, u Debrecinu.

Digitized by Google

SVIBANJ 31. — MAJ XXXI.

Dani	za Katolike	za Pravoslavne	Opazke
18. Tjedan	*Kato: Isus dodje kroz zatvorena vrata Ivan 20.*		
Nedjelja 1	B. Filip i Jakob	19 D. Pafnucio	
Ponedjel. 2	Atanasije	20 Todor	
Utorak 3	Našašće sv. Križa	21 Januar	
Srieda 4	Cvjetko	22 Todor Sik.	
Četvrtak 5	Pio V.	23 Gjurgje Polj	
Petak 6	Ivan prid vratih lat.	24 Savo Str.	
Subota 7	Stanko	25 Marko	
19. Tjedan	*Kato: O dobrom pastiru Iv. 10.*		
Nedjelja 8	B. Vladoj	26 D. Vasilij	
Ponedjel. 9	Grgur Naz.	27 Simeon	
Utorak 10	Izidor	28 9 Mućenikah	
Srieda 11	Tješimir	29 Jason i Josip	
Četvrtak 12	Nereo i Akil	30 Jakob	
Petak 13	Servacio	1 Maj. Jerimija	
Subota 14	Bonifacio	2 Atanasija	
20. Tjedan	*Kato: Za kratko ćete me viditi Iv. 16.*		
Nedjelja 15	B. Sofija Udov.	3 D. Timotija	
Ponedjel. 16	Ivan Nepomuk	4 Pelagija	
Utorak 17	Paskal Ispov.	5 Jerena	
Srieda 18	Venancio	6 Vodokršće	
Četvrtak 19	Celestin	7 Našašće križa	
Petak 20	Bernardin	8 Jovan Bogoslovac	
Subota 21	Srećko	9 Izaija	
21. Tjedno	*Kato: Idem k onomu, koj me je poslao. Ivan. 16.*		
Nedjelja 22	B. Jelina	10 D. Simeon	
Ponedjel. 23	Desiderio	11 Mocija	
Utorak 24	Ivka Udova	12 Epifan	
Srieda 25	Urban	13 Glikerij	
Četvrtak 26	Filip Ner.	14 Izidor	
Petak 27	Ivan Papa	15 Pahomija	
Subota 28	Vilim	16 Todor	
22. Tjedan	*Kato: Što u moje ime moliti budete Iv. 16.*		
Nedjelja 29	B. Maksimin	17 D. Andronik	
Ponedjel. 30	Ferdo) Križevi	18 Petar i Dionizio	
Utorak 31	Angjelija)	19 Patricio	

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 4 s. 50 č.	7 sat. 11 č.
9. 4 „ 39 „	7 „ 22 „
17. 4 „ 28 „	7 „ 33 „
25. 4 „ 20 „	7 „ 41 „

Duljina dana.

1. 14 sat. 23 čas.
9. 14 „ 44 „
17. 15 „ 7 „
25. 15 „ 22 „

Mjesečni četvrti.

● Mladi mjesec. 2. u 11. sat. čas. prije pol noći.
☽ Prvi četvrt 9. u 6 sat. 5 čas. pred večer.
○ Puni mjesec 16 u 10 sat. 12 čas. na večer.
☾ Zadnji četvrt 24. u 11 sat. 55 čas. ob noć.
Sunce stupi u znamenje dvojka 21. u 4 sata i 8 čas. po podne.

Vrieme.

Od 1. do 9. toplo, od 10. do 13. vrućina, zatim hladno i kišovito. 14. hladno i mraz, do 27. mutno. 28. i 29. hladno 30. i 31. toplo.

Sajmi ovoga mjeseca

1. u Djakovu, Garčinu, Gorici velikoj, Gospiću, Grobniku, Lužani, Moslavini, Virju, Virovitici, Vukovaru Ljubljani i Sopronu. — 1. (19) Topuski. — 2. Toplice kod Varaždina. — 3. u Bobovcu, Sibinju (Herm.) Križevcih, Zupanji i Zemunu. — 4. u Ivanićgradu, Sisku i Vrbovi. — 5. (23.) u Dalju, Grubišnompolju, Krapini i Munjevi. — 7. u Špljetu i Mohaću. — 8. u Ludini. — 13. u Orahovici. — 15. u Karlovcu i vel. Zdencih. — 16. u Glini, Podgoraću, Rackoj Kanizi, Vinkovcih, Linku. — 18. u Kodrivnici. — 22. u Samoboru. — 23. u Klanjcu i Cjelovcu. — 25. u Brodu (hrvt.) — 29. u Svilaju.

Digitized by Google

LIPANJ 30. — JUNI XXX.

Dani		za Katolike		za Pravoslavne
Srieda	1	Simeon Izpovjed.	20	Talaleus
Četvrtak	2	Spasovo	21	Spasovo
Petak	3	Oliva	22	Vasilisk
Subota	4	Kvirin	23	Mihajlo
23. Tjedan		*Kato: Kad će doći utješitelj. Ivan 15. 16.*		
Nedjelja	5	B. Bonifacija	24	D. Simeon
Ponedjel.	6	Norbert Bisk.	25	Jovanova glava
Utorak	7	Lukrecija	26	Karpa
Srieda	8	Medarda	27	Heladio
Četvrtak	9	Primo i Felicijan	28	Evtikija
Petak	10	Margareta	29	Teodoxija
Subota	11	Barnaba	30	Isak Monak
24. Tjedan		*Kato: Tko me ljubi sluša moju rieč. Ivan 14.*		
Nedjelja	12	B. Duhovi (Trojaki)	31	D. Duhovi
Ponedjel.	13	Duhovni Ponedjelak	1	Duhovni Ponedj.
Utorak	14	Blaž	2	Nikefor
Srieda	15	Vid, Kvatr. †	3	Lukilian
Četvrtak	16	Beno B.	4	Metrofan
Petak	17	Adolf †	5	Doroteja
Subota	18	Gervazija †	6	Harija
25. Tjedan		*Kato: Meni je data sva oblast. Mat. 28.*		
Nedjelja	19	B. Trojstvo	7	D. Svi Sveti
Ponedjel.	20	Silverio	8	Todor
Utorak	21	Vjekoslav (Alojz)	9	Ciril Aleks.
Srieda	22	Pauliu	10	Aleks. i Anton
Četvrtak	23	Tjelovo (Brašanč.)	11	Bartol
Petak	24	Ivan Krstitolj	12	Onufrija
Subota	25	Prosper	13	Akvilina
26. Tjedan		*Kato: O velikoj večeri. Luk. 14.*		
Nedjelja	26	B. Ivan i Pavao	14	D. Elizeo
Ponedjel.	27	Vladislav Kr.	15	Amos
Utorak	28	Lav II. Papa †	16	Tihon
Srieda	29	Petar i Pavao	17	Manuel
Četvrtak	30	Uspomena Pavlova	18	Leontiaj

Izhod i zahod sunca.

Izhod		Zahod	
1. 4 s.	14 č.	7 sat.	46 č.
9. 4 „	8 „	7 „	52 „
17. 4 „	4 „	7 „	52 „
25. 4 „	5 „	7 „	56 „

Duljina dana.

1.	15 sat.	32 čas.
9.	15 „	44 „
17.	15 „	51 „
25.	15 „	„ „

Mjesečni četvrti.

● Mladi mjesec 1. u 8 sat. 16 čas. u jutro.

☽ Prvi četvrt 7. u 11 sat. 53 čas. ob noć.

○ Puni mjesec 15. u 11 sat. 22 čas. do podne.

☾ Zadnji četvrt 23. u 3 s. 38 č. poslje pol noći.

● Mladi mjesec 30. u 3 sat. 46 čas. u jutro.

Sunce stupi u znamenje raka 22. u 0 sat. 54 čas. poslje pol noći.

Početak ljeta.

Vrieme.

Počme liepim vremenom, 4. i 5. mutno i maglovito. 7. kiša zatim toplo, 27. do 29. kiša, 31. hladno noć.

Sajmi ovoga mjeseca.

2. (21.) Bogićevac dolj. Munjavi, Mitrovici. — 3. u Gjurgjeven i Sisku. — 5. u Cerniku i Sibinju. — 6. (25). Darovaru i Kaniži Magj. 6. do 12. u Pečuku. — 8. Terezorcu i Vesti. — 10. u Grubišnompolju, i Beču. — 12. (31.) Dubici, Garčinu, Nov. Gradiški, Požegi, Pakracu, Obrovcu, Niemcih Nuštru, Rackom Miholjcu. — 13. u Brodu (hrvt), Knin, Našicah, Otoku, Petrovuselu, Podvinju, Sladojevcih, Tomašici. — 14. u Belcu, Bogićevcih gor, Bosiljevu, Časmi, Garešnici, Križevcih, Ogulinu, Radoboju. — 15. u Karlovcu, Pitomači, Sotinu, Topuski, Verbovcu. — 16. u Novomestradu. — 19. u Brodu (slav), Čepinu, Grobniku, Kapeli (slav), Velikoj Kopanici, Kukojevcih, Podgajcih, Mohaču. — 20. u Garešnici, Klanjcu, Otočcu i Brinju (Brünu). — 21. u Koloči. — 22. u Koprivnici i Gjuru. — 23. u Babskoj i Novaku. — 24. u Ivankovu, Petrinji, Rackoj Kaniži, Rieki, Sarvašu, Varaž. Toplicah, Topolovcu, Valpovu, Varaždinu, Vrpolju, Vukovaru, Velik Varadinu i Kronštadtu. — 26. u Vel. Gorici. — 27. u Belcu, Krapini i Budimu. — 28. u staroj Aradu. — 29. u Braču, Bribiru, Čakovcu, Dubici, Garčinu, Ivanićgradu, Kutini, Mokri, Raiću gor., Šamcu i Temešvaru. — 30. u Kaptolu i Ljubljani.

SRPANJ 31 — JULI XXXI

Dani		za Katolike		za Pravoslavne
Petak	1	Srce Isusovo	19	Juda
Subota	2	Pohodjenje B. D. M.	20	Metod
27. Tjedan		*Kato: O izgubljenoj ovci Luk. 15.*		
Nedjelja	3	B. Heliodor	21	D. Julian
Ponedjel.	4	Udalrik	22	Eusebija
Utorak	5	Domicio	23	Agripina
Srieda	6	Izaija	24	Jovan Krstitelj
Četvrtak	7	Vilibaldo	25	Tevronija
Petak	8	Jelisava Udova	26	David Tessal.
Subota	9	Anatolia	27	Samson
28. Tjedan		*Kato: O obilnoj ribariji Petrovoj Luk. 5.*		
Nedjelja	10	B. Ljubica (Amalia)	28	D. Ciro i Jovan
Ponedjel.	11	Pio Papa Muč.	29	Petrovo
Utorak	12	Henrik	30	Svi Blagov. (Ap.)
Srieda	13	Margareta	1	Jul. Kozma i Da.
Četvrtak	14	Bonaventura	2	Pol. riz. Bogorod.
Petak	15	Razdj. Apoštôla	3	Hiakiit
Subota	16	Uspomenu B. D. M.	4	Andria Kret.
29. Tjedan		*Kato: Ako ne budete pravedniji. Mat. 5.*		
Nedjelja	17	B. Aleksa	5	D. Atanasija
Ponedjel.	18	Miroslav	6	Siso veliki
Utorak	19	Zorica	7	Tomo M.
Srieda	20	Ilija Prorok	8	Prokopije
Četvrtak	21	Olga	9	Pankracio
Petak	22	Maria Magdalena	10	45. Mučenika
Subota	23	Apolinar	11	Efemija
30. Tjedan		*Kato: Isus nasiti 4000 ljudij. Mark. 8.*		
Nedjelja	24	B. Krutoslava	12	D. Proklo
Ponedjel.	25	Jakov Apoštol	13	Gavril Arch.
Utorak	26	Ana	14	Akvila
Srieda	27	Pantaleon	15	Kirik
Četvrtak	28	Vladoj	16	Antinogen
Petak	29	Marta	17	Marina
Subota	30	Abdon	18	Milan
31. Tiedan		*Kato: O krivih prorocih. Mat. 7.*		
Nedjelja	31	B. Vatroslav	19	D. Mark. s. v. V.

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 4 s. 6 č.	7 sat. 54
9. 4 s. 11 „	7 „ 47 „
17. 4 „ 18 „	7 „ 42 „
25. 4 „ 26 „	7 „ 35 „

Duljina dana.

1.	15 sat. 48 čas.
9.	15 „ 40 „
17.	15 „ 24 „
25.	15 „ 8 „

Mjesečni četvrti.

☽ Prvi četvrt 7. u 6 sat. 59 čas. u jutro.

☻ Puni mjesec 15. u 1 sat. 11 čas. poslje po noći.

☾ Zadnji četvrt 23. u 4 sat. 31 čas. u jutro.

● Mladi mjesec 29. u 10 s. 23 čas. na večer.

Sunce stupi u znamenje lava 23. u 4 sa. 36 pred podne.

Vrieme

1. magla od 3. do 5. neprestana kiša 7. do 13. vjetrovito, 15. kiša, zatim liepo i velika vrućina do svrhe.

Sajmi ovoga mjeseca.

1. u Beču. — 2. Almašu, Garešnici, Topuski, Vrbici, Požunu, Belecu. — 3. u Božjakovini, Klanjci, od 3. do 10. u Seksardi i Vel. Varadinu. — 4 u Vacu. — 6. u Jašenovcu. — 7. u Munjavi. — 10. u Mokri i Novomsadu. — 11. (29.) u Slatini i Rumi. — 12. u Brodu (hrvt) i černovici. — 13. u Bakru, Zagrebu i Lužanih. — 15. u Sisku. — 17. u Krapini. — 18. do 24. u Gjuru. — 20. u Kopanici velikoj. Koprivnići, Lipovljanih, Orubići, Osieku, Rejevuselu. — 22. u Časmi, Kapeli (hrvt). Svi svetih (kod Zagr.) i Baji. — 25. u Karlovcu, Radoboju, Varaždinu; Virju, Insbruku, 25. 26. 27. u Sibeniku. — 26. u Bistri, Darovaru, Djakovu, i Nuštru. — 28. u Samoboru. — 29. u Kostajnici. — 31. u Božjakovini i Jamnici na kiseloj vodi.

Digitized by Google

KOLOVOZ 31. — AUGUST XXXI.

Dani	za Katolike	za Pravoslavne
Ponedjel. 1	Verige sv. Petra	20 Ilija Prorok
Utorak 2	Porciunkula	21 Simeon
Srieda 3	Našaš. tiel. s. Stjep.	22 Mar. Magdalina
Četvrtak 4	Dominik	23 Toko
Petak 5	Gospa sniega	24 Krstoslava
Subota 6	Preobraženje	25 Ana
32. Tjedan	*Kato: O nepravednu domaćinu. Luk. 16.*	
Nedjelja 7	B. Kajetan	26 D. Jamola
Ponedjel. 8	Cirijak	27 Pantalija
Utorak 9	Roman Af. M.	28 Prohora
Srieda 10	Lovrinac	29 Kaliniko
Četvrtak 11	Suzama	30 Silo
Petak 12	Klara	31 Evdokim
Subota 13	Svatopluk	1 Aug. Prz. Č. K.
33. Tjedan	*Kato: Isus plače nad Jerus. Luk. 19.*	
Nedjelja 14	B. Eusebija	2 D. Moći sv. St.
Ponedjel. 15	Veliko Gosp. (Maša).	3 Izak
Utorak 16	Rok	4 7 Djece
Srieda 17	Sibila D.	5 Evsinja
Četvrtak 18	Jelena	6 Preobraženje
Petak 19	Ljudevit	7 Domicijan
Subota 20	Stjepan Kralj	8 Miloš (Aemilia)
34. Tjedan	*Kato: O fariseju i mitniku. Luk. 18.*	
Nedjelja 21	B. Ivka	9 D. Matija Ap.
Ponedjel. 22	Timotija	10 Lovrinac
Utorak 23	Filip B.	11 Eopla
Srieda 24	Bartol	12 Focia
Četvrtak 25	Ljudevit IX kr.	13 Maksim
Petak 26	Zefirin	14 Mikeja Pror.
Subota 27	Josip Kalasan.	15 Uspjenje Bogor.
35. Tjedan	*Kato: Isus lieči gluhoniemog. Mark. 7.*	
Nedjelja 28	B. Auguštin	16 D. Sv. ubrus
Ponedjel. 29	Usjekovanje Ivan.	17 Miron
Utorak 30	Ruža	18 Cvj. i Lavr.
Srieda 31	Rajmondo	19 Andrija Str.

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 5 s. 23 č.	6 sat. 36 č.
9. 5 „ 36 „	6 „ 23 „
17. 5 „ 51 „	6 „ 8 „
25. 6 „ 3 „	5 „ 56 „

Daljina dana.

1. 13 sat.	12 čas.
9. 12 „	46 „
17. 12 „	17 „
25. 11 „	53 „

Mjesečni četvrti.

☽ Prvi četvrt 5. u 4 sat. 27 čas. po podne.
♍ Puni mjesec 13. u 5 s. 40 čas. po podne.
☾ Zadnji četvrt 21. u 2 s. 51 čas. po podne
● Mladi mjesec 28 u 6 s. 19 čas. u jutro.
Sunce stupi u znamenje djevojke 23. u 6 sat. 13 čas. pred večer.

Vrieme.

Od 1. do 8. liepo, 10 mraz i hladno, do 13. i 14 kiša, 15. i 16. liepo. 20. velika vrućina, od 21 do 26. kiša, od 27. do svrhe liepo.

Sajmi ovoga mjeseca.

1. (20). Gradiška novoj, Pakracu, Topolju novom, Mitrovici, Segedinu. — 2. u Brodu (slav.), Čakovcu, Imošći, Križevcih, Miholjcu, Virovitici. — 4. Munjavi. — 5. u Moroviću. — 6. u Vinkovcih i Šopronu. — 7. u Brezovici. — 10 u Babinojgredi, Gjurgjevcu, Gorici velikoj, Klanjcu, Petrinji, Rackoj Kaniži, Samoboru, Zdencih veli. Sincu, Požunu, Vesprinu. — 12. u Sisku. — 15. u Cerni, Drenevcih, Jasenovcih. Kastelnovi, Kobašu, Kutjevu, Našicah, Podvinju, Rieki, Vrhovini, Vis-Lissa, Zaptatu, Debrecinu, Koloći, Pečuhu. — 13 u Ivaniékloštru, Uskokih, Županji. — 17. u Koprivnici. — 18. u Bedeniku. — 20. u Ferićancih, Njemcih, Vrpolju i Zagrebu. — 21. u Samcu. — 22. u Vinici. — 24. u Bosiljevu, Brodu (hrvt.), Ferićancih, Legrad, Mikanovcih novih, Tovarniku, Gorici. vl. Stol. Biogradu. — 27 Bodograju. — 29 u Dragaliću, Zupanji i Pesti.

Digitized by Google

RUJAN 30. — SEPTEMBER XXX.

Dani		za Katolike		za Pravoslavne
Četvrtak	1	Egidio	20	Samuel
Petak	2	Stjepan	21	Tadija
Subota	3	Serapija	22	Agatonik
36. Tjedan		*Kato : O milosrdnom Saramitancu. L. 10.*		
Nedjelja	4	B. Rožalija D.	23	D. Vuk
Ponedjel.	5	Lovro	24	Evtiha
Utorak	6	Magnus	25	Bartol
Srieda	7	Regica Muč.	26	Adrijan
Četvrtak	8	Malo Gospoj. (Maša)	27	Pimen
Petak	9	Gorgonio	28	Mojsija
Subota	10	Nikola Tolentin	29	Usjekovanje Ivan.
37. Tjedan		*Kato : Isus isliečí 10 gubavaca. Luk. 17.*		
Nedjelja	11	B. Ime Marije	30	D. Aleksander
Ponedjel.	12	Macedon	31	Pas Bogorodice
Utorak	13	Maternus	1	Sept. Simeon
Srieda	14	Uzvišenje Križa	2	Makao Muč.
Četvrtak	15	Nikomed	3	Antim
Petak	16	Ljudmila	4	Vavil
Subota	17	Hildegarda	5	Zakarija
38. Tjedan		*Kato : Nitko nemože služiti dvima gospodarima. Mat. 6.*		
Nedjelja	18	B. Toma Bisk.	6	D. Mihael Ark.
Ponedjel.	19	Januar	7	Sozonta
Utorak	20	Eustakija	8	Rožd. Bogorod
Srieda	21	Mat. Apošt. †	9	Joakim
Četvrtak	22	Mauricio	10	Menodora
Petak	23	Tekia †	11	Teodora
Subota	24	Osvjetimir †	12	Antonom
39. Tjedan		*Kato : O najimskom mladiću. Luk. 7.*		
Nedjelja	25	B. Kleofa Uč.	13	D. Kornel
Ponedjel.	26	Ciprijan	14	Uzdig. sv. Križa
Utorak	27	Kozma i Damjan	15	Niketa
Srieda	28	Venceslav	16	Efemija
Četvrtak	29	Mihael Arkang.	17	Sofija
Petak	30	Jerolim	18	Evmenija

Opazke

Izhod zahod sunca.

Izhod		Zahod	
1. 5 s.	23 č.	6 sat.	36 č.
9. 5 „	36 „	6 „	23 „
17. 5 „	51 „	6 „	8 „
25. 5 „	20 „	5 „	53 „

Dužina dana.

1.	13 sat.	12 čas.	
9.	12 „	46	„
17.	12 „	17	„
25.	11 „	53	„

Mjesečni četverti.

☽ Prvi četvrt 4. u 5 sat. 10 čas. u jutro.

☻ Puni mjesec 12. u 9 sat. 37 čas. do podne.

☾ Zadnji četvrt 19. u 11 sat. 17 čas. noću,

● Mladi mjesec 26. u 1. sat. čas. po podne.

Sunce stupi u znamenje vage 23. u 3 sat. 6 č. po podne.

Početak jeseni.

Vrieme.

Od 1. do 6. toplo, zatim mraz. 9. mutno i hladno, od 13. od 16. liepo, 18. kiša, zatim liepo do 21., napokon kišovito i mutno do svrhe.

Sajmi ovoga mjeseca.

1. u Munjavi i Temešvaru. — 5. Gorica velika. — 8. u Rieki, Semeljcih, Almašu, Babskoj i Novaku, Cerni, Drenovcih, Kutjevu, Moslavini. — 9. Bistri i Radoboju. — 11. Kapeli (slav.), Ogulinu, Svilaju, Vrbanju i Sibinju (u Erd.), od 11. do 17. u Seksardu. — 12. u Krapini. — 14. u Brdovcu, Brodu (hrvt), Križevcih i Budimu. — 19. u Toplicah varaždinskih. — 16. u Sisku. — 18. (6). u Čepinu i Rumi. — 20. u Glini, Trstu, Pakracu, Mitrovici. — 21. u Garčinu, Koprivnici, Valpovu, Gorici vel., Virovitici, Baji, Mohaču, Solnogradu. — 25. u Sibinju. — 26. u Vinici. — 27. u Beču. — 28. u Pragu. — 29. u Belecu, Božjakovini, Ludini, Miholjcu, Karlovcu i Požunu.

Digitized by Google

LISTOPAD 31. — OCTOBER XXXI.

Dani		za Katolike		za Pravoslavne
Subota	1	Remigija	19	Trofin
40. Tjedan		*Kato : Isus lieči od vodene bolesti. Luk. 14.*		
Nedjelja	2	B. Leodegar	20	D. Eustakija
Ponedjel.	3	Kandid Muč.	21	Kudrat
Utorak	4	Franjo Ser.	22	Foka
Srieda	5	Placido	23	Začeće Jov. Krst.
Četvrtak	6	Bruno Izpov.	24	Tekla
Petak	7	Pravojla (Just)	25	Evfrosima
Subota	8	Brigita	26	Jovan Evangjel.
41. Tjedan		*Kato : O najvećoj zapovieđi. Mat. 22.*		
Nedjelja	9	B. Divnis	27	D. Kalistrat
Ponedjel.	10	Franjo Borg.	28	Kariton
Utorak	11	Zvonimir	29	Ciriakus
Srieda	12	Maksimilian	30	Grigor Ep.
Četvrtak	13	Koloman	1	Octob. Pok. Bog.
Petak	14	Kaliksto	2	Ciprijan
Subota	15	Terezija D.	3	Dionizij
42. Tjedan		*Kato : Isus lieči kostobolnoga. Mat. 9.*		
Nedjelja	16	B. Trpimir	4	D. Jeret
Ponedjel.	17	Jadviga	5	Karitina
Utorak	18	Luka Evangj.	6	Tomo Apost.
Srieda	19	Petar og Alkant.	7	Sergije
Četvrtak	20	Felicio	8	Pelagija
Petak	21	Uršula	9	Jakov
Subota	22	Kordula	10	Evlampij
43. Tjedan		*Kato : O kraljevskom piru. Mat. 22.*		
Nedjelja	23	B. Ivan Kapistr.	11	D. Filip A.
Ponedjel.	24	Rafael Ark.	12	Probus
Utorak	25	Krizanto	13	Karpa
Srieda	26	Amandus	14	Nazario
Četvrtak	27	Frumento	15	Lucian
Petak	28	Šimun i Juda	16	Longin
Subota	29	Narciso	17	Osija
44. Tjedan		*Kato : O bolesnom kraljeviću. Iv. 4.*		
Nedjelja	30	B. Klaudio	18	D. Luka Evang.
Ponedjel.	31	Vukovoj	19	Ivil pror.

Izhod i zahod sunca.

Izhod	Zahod
1. 6 s. 14 č.	5 sat. 45 č.
9. 6 „ 29 „	5 „ 30 „
17. 6 „ 43 „	5 „ 16 „
25. 6 „ 55 „	5 „ 4 „

Duljina dana.

1.	11 sat. 31 čas.
9.	10 „ 40 „
17.	10 „ 32 „
25.	10 „ 8 „

Mjesečni četvrti.

☽ Prvi četvrt: 3. u 9 sat. 37 čas. na večer.

☉ Puni mjesec: 12. u 0 sat. 57 čas. po ponoći.

☾ Zadnji četvrt: 19. u 6 sat. 48 čas. u jutro.

● Mladi mjesec: 26. u 1 sat. 12 čas. po ponoći.

Sunce stupi u znamenje štipavca 23. u 11 sat. 12 čas. prije pol noći.

Vrieme.

Vrlo nestalno vrieme do 14., 25. vrlo hladno, 26. kisa, 29. i 20. hladno, 31. kiša.

Sajmi (vasari) ovoga mjeseca.

2. u Kobašu. — 3. u Lincu. — 4. u Gradištu, Grubišnompolju, Ivanićgradu, Velik Varadinu. — 6. u Munjavi, Stol. Biogradu. — 6. 7. 8. u Otočcu. — 8. u Insbruku. — 8. do 15. u Zadru. — 9. u Debrecinu. — 10, u Gospiću i Kaniži Magj. — 12. u Koprivnici i Lavovu. — 15. u Gorici vel., Rieki. — 18. u Križevcih, Novskoj, Osieku, Sarvašu, Topolovcu, Aradu. — 24. u Cjelovcu. — 28. u Cerni, Djakovu, Terezovcu i Zagrebu. — 29. u Novom Sadu. — 30. (18.) u Dalju.

Digitized by Google

STUDENI 30. — NOVEMBER XXX.

Dani		za Katolike		za Pravoslavne
Utorak	1	Svi Sveti	20	Artemija
Srieda	2	Dan mrtvih	21	Ilarija
Četvrtak	3	Tenefrida	22	Urcerbi Ep.
Petak	4	Dragutin Borom	23	Jakov Ap.
Subota	5	Mirko	24	Areta
45. Tjedan		*Kato : O kraljevom računu Mat. 8.*		
Nedjelja	6	B. Linarda	25	D. Markian
Ponedjel.	7	Engelherto	26	Mitrovdan
Uterak	8	Bogdan	27	Nestor
Srieda	9	Božidar	28	Stjepan
Četvrtak	10	Andrija Evang.	29	Anastasija
Petak	11	Davor Biek.	30	Zenobij
Subota	12	Kunibert	31	Stahija
46. Tjedan		*Kato: Dajte caru, što je carevo Mat. 22.*		
Nedjelja	13	B. Stanislav	1	D. Novem. K. i D.
Ponedjel.	14	Serapio	2	Akidma
Utorak	15	Lavoslav	3	Akepsima
Srieda	16	Otmar	4	Prep. Jovan.
Četvrtak	17	Grgur	5	Galaktion
Petak	18	Odo	6	Pavao A. K.
Subota	19	Jelisava	7	Jeronim
47. Tjedan		*Kato: O strahotah razorenja. Mat. 24.*		
Nedjelja	20	B. Srećko	8	D. Mihael Ark.
Ponedjel.	21	Prikaz. B. D. M.	9	Onesifor
Utorak	22	Cecilija	10	Erast
Srieda	23	Milivoj (Clemen.)	11	Vladoj
Četvrtak	24	Ivan od Križa	12	Jovan
Petak	25	Kata Di Mnč.	13	Jovan Zlato.
Subota	26	Konrad	14	Filip Apostol
48. Tjedan		*Kato : Bit će znamènja. Luk. 21.*		
Nedjelja	27	B. Stjepan. Adv.	15	D. Gurija
Ponedjel.	28	Rufin	16	Matija Evang.
Utorak	29	Saturnin	17	Grigor E.
Srieda	30	Andrija Ap.	18	Platon

Izlazak i zalazak sunca.

Izhod	Zahod
1. 7 s. 54 č.	4 sat. 52 č.
9. 7 „ 18 „	4 „ 41 „
17. 7 „ 30 „	4 „ 29 „
25. 7 „ 39 „	4 „ 21 „

Duljina dana.

1.	9 sat.	46 čas.
9.	9 „	22 „
17.	8 „	58 „
25.	8 „	41 „

Mjesečni četvrti.

● Mladi mjesec 3. u 2 sata 10 čas. po podne.

☽ Prvi četvrt 2. u 5 sati 24 ča. na večer.

○ Puni mjesec 10. u 11 č. 47 č. pred večer.

☾ Zadnji četvrt 17. u 2 sata 12 čas. po podne.

Sunce stupi u znamenje streljca 22. u 7 sata 52 na večer.

Vreme.

Od 1. do 5. kiša, od 6. do 16. magla i kiša. 23. vedro i hladno, 24 mekano, od 28. počme zima s mrazom i sniegom.

Sajmi ovoga mjeseca.

1. u Bakru Vinkovcih. Feričanih i Nlovoj Gradiški. — 2. u Garešnici, Svisvetih kod Zag. i Kronstadtu. — 3. Munjavi i Trstu. — 5. u Varaždinu. — 6. u Cerniku i Klanjcu. — 10. u Našicah. — 11. u Bošnjacih, Krapini, Križevcih, Podgoraču, Privlaki, Toplicah Varaž., Virju. — 13 u Božjakovini kod sv. Brcka, Gorici (Görz), Segedin. — 13. do 20 Seksardu. — 14. u Kostajnici. — 15. u Vukovaru i Pešti. — 16. u Koprivnici. — 19. u Sisku, Ljubljani i Šopronu. — 20. do 27 u Pećuhu. — 2b. u Belecu, Brodu slav., Čakovcu, Niemcih, Osieku, Gjuru i Semoboru. — 27. u Čazmi. — 30. u Andrijaševcih, Bakru, Brodu hrvat., Budimu i Koloči.

Digitized by Google

PROSINAC 31. — DECEMBER XXXI.

Dani		za Katolike		za Pravoslavne
Četvrtak	1	Eligio	19	Avadija
Petak	2	Bibijana †	20	Grigorija D.
Subota	3	Franjo Žaverija †	21	Vozhod Bogorod
49. Tjedan		*Kato: Kad Ivan u tamnici bijaše. Mat. 11.*		
Nedjelja	4	B. Barbara	22	D. Tilemon
Ponedjel.	5	Savo Opat	23	Amfilok
Utorak	6	Nikola B.	24	Katarina
Srieda	7	Ambrožija †	25	Milivoj
Četvrtak	8	Začeće B. D. M.	26	Gevrgije
Petak	9	Lav kadija †	27	Jakov Pers.
Subota	10	Judit †	28	Stjevan Nov.
58. Tjedan		*Kato: Židije šalju svećenike i levite k Ivanu. Ivan. 1.*		
Nedjelja	11	B. Damaso	29	D. Paramon
Ponedjel.	12	Maksencija	30	Andrija Ap.
Utorak	13	Lucija	1	Decerb. Naum
Srieda	14	Spiridon †	2	Habakuk
Četvrtak	15	Milisava	3	Sofronija
Petak	16	Adelhaida †	4	Barbara
Subota	17	Lazar †	5	Sava
51. Tjedan		*Kato: 15. godine za vladanja Tiberija. Luk. 3.*		
Nedjelja	18	B. Gracijan	6	D. Svjati Nikola
Ponedjel.	19	Nemezija	7	Ambrožija
Utorak	20	Libert	8	Patapija
Srieda	21	Toma Ap. †	9	Začat. Bogorod.
Četvrtak	22	Dimitar	10	Menas
Petak	23	Vladovita †	11	Daniel
Subota	24	Adam i Eva †	12	Spiridion
52. Tjedan		*Kato: Izajde zapoviest od cara Augusta Luk. 2.*		
Nedjelja	25	D. Božić	13	D. Eostrat
Ponedjel.	26	Stjepan M.	14	Tirsa
Utorak	27	Ivan Evang.	15	Elefteri
Srieda	28	Mladenci	16	Agea pro.
Četvrtak	29	Toma B.	17	David
Petak	30	David kralj	18	Sevastijan
Subota	31	Silvestar	19	Bonifacija

Opazke

Izhod i zahod sunca.

Izhod		Zahod
1. 7 s. 45 č.	4	sat. 15 č.
9. 7 „ 52 „	4	„ 8 „
17. 7 „ 56 „	4	„ 4 „
25. 7 „ 56 „	4	„ 4 „

Dulјina dana.

1.	8 sat.	30 čas.
9.	8 „	16 „
17.	8 „	8 „
25.	8 „	8 „

Mjesečni četverti.

☽ Prvi četvrt 2. u 2 sat. 55 čas. po podne.

☽ Puni mjesec 10. u 4 sat. 18. čas. u jutro.

☾ Zadnji četvrt 16. u 10 s. 21 č. na večer

● Mladi mjesec 24. u 6 sat. 52 čas. u jutro.

Sunce stupi u znamenje jarca 22. u 8 sat. 59 čas. u jutro.

Vrieme.

Početak zime.

1. hladno, 4 snieg, 5. do 10 kiša i velika voda, 11. i 12. kiša, 13. do 16. mutno, 21. podobar snieg od 22 do svrhe po dobro hladno

Sajmi ovoga mjesecа

1. Munjava. — 4. Sladojevci. — 6. u Krapini, Medjurić, Otok, Petrievcih, Baji i Požunu. — 7. u Brnu (Brüun). — 8. u Kaniži Magj. — 9. u Zagrebu i Ivanićkloštru. — 13. u Legradu, Topolovcu, Županji i Zemunu. — 14. u velik. Gorici. — 17. u Temešvaru. — 18. (6.) Slatina. — 18. do 25. u Vacu. — 19. u Križevcih i Insbruku. — 21. u Ivanićgradu, Karlovcu, Oriovcu Petrinji, Podvinju, Požegi, Raiću gornj, Samoboru i Tomašici. — 28. u Koprivnici.

Digitized by Google

KOLEDARSKI RAZBROJ.

Zlatni broj	17
Epatke ili mjesečni kazatelj	XXVI.
Sunčanica	20
Rimski broj	2
Nedjeljno pisme	B po nov. D po star.

Gibljive svetkovine.

Po novom.		*Po starom*	
Nedjelja sedamdesetača	20. velj.	Triod	1. velj.
Čista Srieda	8. ožu.	Nedjel. sedamdes.	8. „
Cvjetnica	17. tra.	čista Srieda	25. ožu.
Uskrsna nedjelja	24. „	Cvjetnica	5. trav.
Križevi 30. i 31. svib.	1. lip.	Uskrsna nedj.	12. „
Spasovo	2. „	Spasovo	21. svib.
Duhovska nedjelja	12. „	Duhovska nedj.	31. „
Trojstvo	19. „	Svi sveti	7. lip.
Tjelovo brašančevo	23 „	Prva ned. advent.	15. stud.
Prva ned. adventa	27 stud.		

Kvatreni posti.

16. 18. i 19. ožujka.
15. 17. i 18. lipnja.
21. 23. i 24. rujna.
14. 16. i 17. prosinca.

Godišnje dobe.

Proljeće počima 24. ozujka u 3 sata 49 časova u jutro.
Ljeto počima 22. lipnja u 0 sat 54 časa u jutro.
Jesen počima 23. rujna u 3 sata 6 časova po podne.
Zima počima 22. prosinca u 8 sati 59 časova u jutro.

Godišnji ravnatelj.

Godinom 1859. ravna Mjesec.

Tihi dani ili norme
u austrijskoj državi.

1. Čista srieda, 2. Blagoviest, 2 Veliki tjedan zajedno s Cvjetnicom, 4. Uskrsna nedjelja, 5. Duhovska nedielja, 6. Tielovo ili Brašančevo, 7. Vel. Gospojine ili Vel. Maša, 8. Svi Sveti, 9. Zadnja tri dana Adventa, 10. Božića prvi dan.

Digitized by Google

KRATKO RODOSLOVJE
prejasne Carske obitelji.

Franjo Josip., car austrijski; kralj ugarski, češki, lombardeski i mletački, dalmatinski, hrvatski, slavonski, galički, vladimirski i ilirski; nadvojvoda austrijski, veliki vojvoda srbski itd.; — rodjen u Šenbrunu 18. kolovoza 1830.; zavladao je 2. prosinca 1848. počem se je prestolja odrekao stric mu Car Ferdinand I., a nasljedstva otac mu nadvojvoda Franjo Dragutin. Vjenčan u Beču 24. travnja 1854. s Jelisavom, kćerju bavarskoga vojvode Makse, rodjena 24. prosinca 1837.

Djeca Nj. Veličanstva. Gisela (Ljudevita, Maria) princeza i nadvojvodinja austrijska, rodj. u Laksenburgu 12. srp. 1856.

Rudolf carević i nadvojvoda austrijski, rodj. u Laksenburgu 21. kolovoza 1858.

Braća Nj. Veličanstva: 1. Nadvojvoda Ferdinand (Maks. Jos.) rodj. 6. srp. 1832., vjenčan u Brüslu 27. srp. 1857. s Dragojlom princ. belgianskom, rodj. 7. lipnj. 1840. — 2. Nadvojvoda Dragutin (Ljudevit Jos. Mar.), rodj. 30. srp, 1833., vjenčan 4. svib. 1857. s Margaretom, saksonskom princezom, rodj. 24. ožuj. 1840, koja umre 5. rujna 1858. — Nadvojvoda Ljudevit (Jos. Ant. Vladoj), rodj. 15. svib. 1842.

Roditelji Nj. Veličanstva: Franjo Dragutin, rodj. 7. pros. 1802., vjenčan u Beču 4. stud. 1824. sa Sofijom, kćerju pokojnoga bavars. kralja Maksimiliana, rodj. 27. sieč. 1805.

Strici i strine Nj. Veličanstva: 1. Ferdinand I., car austrijski, kralj ugarski itd, rodj. u Beču 19. travnj. 1793., vjenčan 27. velj. 1831. s Mariom Anom Karolinom, kćerju pokojnoga sardinskog kralja Viktor-Emanuela, rodj. 19. ruj. 1803.: odrekao se prestolja 2. pros. 1848. — Maria Klementina, udova princa od Salerno, rodj, 1. ožuj. 1798. — 3. Maria Ana, rodj. 8. lipnja 1804.

Digitized by Google

KNJIŽEVNI DAR

ZA LJETO

1859.

Digitized by Google

Digitized by Google

PJESME I PRIPOVIEDKE.

LEPIRICE

SITNE PJESME

I. F-ća.

I.

Po vilinskih često
Krajevih se šeta',
Da za svoje drage
Naberem si cvieta.

Tu ovd' tamo spazih
Šarenih lepira,
I'a i nje u mrežu
Svoju sgodno tira';

Misleć, da i time
Razveselim darom:
Ako ne mirisom,
A ono barem šárom. —

II.

Aj vi moje drobne
Lepirice mile,
Hajd'te u sviet bieli,
I do moje vile!

Ne bojte se luča
Milog roda moga,
Nit sunčanog žara
Oka vilinoga:

Zlato, znate, u ognju
Ne će izgoriti;
A ak vi sgorite,
Ne će ni kvar biti.

III.

Lude su ti, vele,
Lepirice male,
Oko svieće lete,
Dok se ne opale.

A što smo mi nego
Lepirići taki!
Na krilima leti
Sanka' i želja' svaki.

Koji si već nije
Krila opalio?
A kaž'te mi jednog
Da se j' umirio! —

IV.

Kada nebo svoje
Na nas striele slije,
Opet nam se milo
Sa visine smije;

A ti sdaždiv na me
Britke striele svoje,
Sad mi ručicama
Skrivaš nebo moje:

Al ništ' ne korjsti:
Nebo što j mračnije
Time su nam zviezde
Samo još milije.

Digitized by Google

V.

Kad zorica danku
Odpre zlatne dvore,
Svi ga tad oblaci
U noć ne pretvore.

A kad posmieh blagi
S djevojačkih usti'
U grudima mužkim'
Ljubav planut pusti;

Zaman gusti oblak
Lice tad joj skriva:
Time veća bura,
I plam veći biva.

VI.

Kad oblačke lake
Zima, vjetri biju,
U njedarce majke
Suze svê izliju.

I ja već odavna
Od studeni patim,
I pun jada, tuge
Po svietu se klatim

Al vaj! meni ona
S ko'e me stiže bieda,
Da u krilu njenom
Izplačem se — ne da.

VII.

"Kano ribje oči
Vedra su nebesa,
Ne će skoro biti
Kiše, grada i tresa."

"Lažeš, dievo, lažeš!
I ja davno veće
Gledam u nebesa,
Proseć od njih sreće;

Pa premda su vazda
Kó kap rose čista,
Ipak viek me biju
Iz njih jada trista"

VIII.

Zašto da mi srce
Za njom uviek hlepti,
A duh s njom se bavi,
Za njom gine, štrepti?

Tako često mišljah,
Dok s' napokom sjeti',
Da obhodnica svaka
Oko sunca leti:

A ona mi drugo
Neg' sunce i nije,
Ja pak obhodnica,
Ká s nje svjetlost pije.

IX.

Jednom ja ti rekoh:
"Misli draga na me!"
A ti meni vrati:
"Misli i ti na me!"

Tad pomislih u seb':
Hvala milom Bogu,
Složne misli vode
I srca u slogu.

Al' sad vidim jadan,
Ne tva misao, veće
Samo pusti slučaj
Te mi rieči reče.

X.

Oj pjesniče, pjevaj
Pjesme svojoj vili,
Djevojkam se njimi
Najpre muž omili.

O ta to su uprav
Nás pjesnika ràne,
Sto su djeve rada
Biti opjevane.

Svatko bo već znade,
Da ne na pjevanje
Misli uslišani,
Već na milovanje!

Digitized by Google

XI.

Ala ste mi krasne.
Mile jagodice,
Nije čudo, da vas
Ljube krasotice:

Nu, s daleka niste,
Što su jagodice,
S kojim' rode usta
Moje djevojčice

Šteta samo, da ih
Ko vas nemog' brati,
Da ih okrutnica
Ne da uživati!

XII.

O Orfeju kažu,
Da njegovo pjenje
Kretaše — ne dieve
Već niemo kamenje.

Valjda bjahu dieve
Milosnije tada,
Nego li su divne
Krasotice sada.

Meni da je njegva
Lira sedmoglasna,
Ja bi odmah gledó
Tebe ganut krasna! —

XIII.

Kad nemili lovac
Plahu srnu strielja,
Izmaći u goru
Njezina je želja.

A odkad mene rani
Dieva plavim okom,
Ja ne bježim, veće
Letim za njom skokom.

A i što znam jadan,
Krasna kad lovica
Jedina mi može
Biti vidarica!

XIV.

Zakleo se bješe
Žice raztrgati,
Njoj u slavu pjesme
Više ne pjevati.

Al gle ona s vilom
Mojome se snadje,
Pa iz svake misli
Sad pjesma izadje.

Nebi meni sve te
Pjesme dosadile,
Samo kad bi srce
Nje mi izmamile.

XV.

Bog Adamu njeko
Voće trgat brani,
A on mah pod voćku
Te se njime hrani.

Majka meni reče,
Neidi preko praga;
A ja mahom tražim
Potajnijeh traga'.

Ak' hoćete ljudem
Štogod da omili,
Gle'te samo da bi
To im zabranili.

XVI.

Ne vjeruješ draga,
Onomad što reko',
Tvóm ljubavi samo
Da bi raj si steko.

A kaži mi, dušo,
Zar ljubavi sila
Nije cielom svietu
Život podielila?

Pa bi l' nama majka
Mogla zla činiti?
Bi l' nas, ká nas rodi,
Mogla ucviliti? —

Digitized by Google

XVII.

Posred razvalina
Tminom pokriveni'
Tugovaše jade
Duh moj ucviljeni.

Tad najednoč ti mu
Sinù izmedj tresa,
Kano anjeo božji
Iz modrih nebesa.

O tad mišljah, ti ćeš
Bit mu čuvarica;
Ali, vaj me, uvjek
Još je tmica, tmica!

XVIII.

Veliš, cvieća stručak,
Koji sam ti dao,
U ručici tvojoj
Da se je razpao.

Ej tim bolje, draga,
Bar naliči više
Miru móm, koj oči
Tvoje razoriše.

Saberi ga dušo,
I na srce metni,
Ne bi li mi opet
Mir svanuo sretni! —

XIX.

„Hu, sparine težke!
Mušice bez glave,
Obadi dosadni
Od svuda me dave!„

"Ej ne boj se, draga,
Gostij tih neslani',
Nje mi žarko svjetlo
Bića tvog obmani.

Samo ti mi čuvaj
Dostojanstvo svoje:
Gnjilućom se samo
Takvi gosti goje.

XX.

Jedni u bogatstvu
Sve nalaze slasti,
Drugi opet raj svoj
U visokoj časti.

Mene te igračke
Nigda ne zanose,
Jerbo riedko srcu
Zadovoljnost nose.

Jedino me slašću
Cjelov tvoj obaja,
I raj mi je samo
Sred tvog naručaja.

XXI.

Od djetinstva moga
Pčelice su bile
Vazda srcu mómu
I drage i mile.

Pa gle! kad u svietu
Prometah se dosta,
Najposlije i sàm
Pčelicom sad posta';

Te prah berem čisti
S cvieća majke Slave,
A med pijem s ustà
Djevojčice plave.

XXII.

"Djevojčice mlade
A i gospojice
Baš su kano žice
Lake tamburice;

Tkogod ih udesi,
Tomu glasa daju,
Tkogod na nje igra
Tomu i pjevaju.„

Tako veli mnogi,
Al se ljuto vara,
Mnoga za sve trude
Baš se ništ ne stara. —

Digitized by Google

XXIII.

"Da je tebi puna
Kesica dukata',
Mah bi imó zlato
Svoje oko vrata.„

Oj braco, ljubav se
Novci ne kupuje,
Bježi, ká se tako
Malo cieni, štuje!

Jer uzet, ka blago,
A ne tebe ljubi,
Vjeruj tad je bolje
Bit u vražih zubi.'

XXIV.

Ruža je kraljica
Svekolikog cvieća,
A ljubav carica
Svih zemaljskih sreća?

Nu ruža kraljica
Oštrog trnja'e puna,
A ljubav carica
Ljuti' 'e borba' kruna.

Tko nje želi imat,
Nesmje da úm zábi:
Bježte od njih djeco
I vi starci slabi! —

XXV.

Bivši na razkrižju
Od života svoga,
Pred me dodje Slava
Majka roda moga.

"Bog mi s tobom sine!
Svomu rodu služi.„
Reče i tim liru
U ruke mi pruži.

Od tad znadem, čemu
Bog mi život dadé,
Te svóm rodu dvorim,
I vidam mu jade.

XXVI.

Jednoč prosih vilu,
Neka me uzhiti,
Bozim ovog svieta
Koji vienac sviti;

Nu ona mi vrati:
"Cvieće beru vile
Za božice samo
Što su braći mile.

S toga, mila, slavim
Samo dvie božice:
Dragu majku Slavu,
I tebe dušice. —

XXVII.

Majko slavskog roda,
Dušo srca moga,
Vi ste dvije zviezde
Sveg mi žića 'voga!

Vas mi neka samo
Moje pjesme slave,
Dok u žilah teče
Kaplja krvi zdrave!

Vama samo živim
U svakakoj kobi,
Ma da mi se cieli
Sviet poda mnom drob.

XXVIII.

Silna ti je zloba
Zlobnog ovog svieta,
Njom su krila mnoga
Pjesnička već speta!

Nu čem joj je slava,
Pievce što sapinja,
U verigah kada
Ipak čuvstvo tinja?

O i s groba moga,
Pjevat má će vila:
"Slava majci Slavi,
I teb dušo mila!„ —

Digitized by Google

XXIX.

Domorodci, radnja
Da Vam nije prazna,
Gle'te najpre cienu
Da svû narod sazna.

Naviešćujte prikor
I slavu mu davnu,
Tim će učit steći
Budućnost si slavnu;

A za rod zaslužne
Slavite mu ljude,
Tim se iz nehajstva
Tromi dusi bude!

XXX.

Krasna li je lipa,
Širi svoje grane
Pune pčela', cvieća
Na četiri strane.

Nu krasnija njena
Božica je Slava,
Cielog svieta cvieće
U seb' sjedinjava.

Ali vaj mi! pčele
Nje su malobrojne,
A i one što su,
Te su nepostojne.

XXXI.

Mnogog slušah veće,
Gdje se tuži, ljuti,
Što nam narod slavskog
Ponosa ne ćuti.

Odkud da j' ponosa,
Gdje neznanstvo vlada,
Gdje i zadnji slave
Spomen predjih pada.

Gdje već i s grobovi
Sebičnost trguje,
Iz kojih nam slava
Davna jadikuje!

XXXII.

Čuvajte ostanke
Naše dobe stare,
Nje nam glupost, zloba
Nemilice kvare!

Spomen bivše slave
Narod viek potiče,
Da k prošlosti srećnoj
Opet se primiče;

Spomen bivšeg robstva
Narod viekom uči,
Čega da se pazi,
Da ga zlo ne skuči!

XXXIII.

Jedni uzvisuju
Silnog hrasta cienu,
Drugi opet slave
Lipu procvatenu.

Na čast svakom' svoje:
Hrast koj žirom rodi,
Mnogoj trbušini
Svojim plodom godi;

Nu men ipak viek je
Najmilija lipa,
S nje mi roj pčelica'
Med u sate sipa.

XXXIV.

Oj Zagrebe grade!
U teb kób nemila
Mnogi mi je uzor
U grob odpravila;

A ipak te moja
Duša grli, ljubi,
I boji se, preda,
Da te ne izgubi.

O duša nam ljubi
I grobove svoji',
Viek bo misli, sad će
Uskrsnuti koji! —

Digitized by Google

XXXV.

Grade Medvedgrade!
Gdje ti je tvrdjava,
Gdje su ti gospoda,
Gdje njegdašnja slava?

U buri vremena'
Svega tog nestade,
Od sveg razvalina
Žalostna postadè.

Samo još kadkada
Sove i jastrebi,
Vuci i lisice
Roče se u tebi.

XXXVI.

Srce moje, srce,
Gdje s' ti uzori krasni,
Gdje kićene kule,
Izmedj zviezda jasni'.

Sjeveri ih ljuti
Širom razpršiše,
Tek ti razvaline
Tužne ostaviše.

Ti nad njimi plačeš,
A u zraku tule
Ptice zlokobnice:
Gdje su ti sad kule! —

XXXVII.

Mnogi hlepte slepo
Da postignu slavu,
Sve žrtvuju za tu
Vilu pregizdavu.

Men do svieta slave
Baš nimalo nije:
Nad grobovi obično
Tek svo'e vience vije!

Na uzglavju slave
Mir se ne dobiva,
Ako na njem ljubav
S nami ne počiva

XXXVIII.

Ah za što je toli
Malo srećnih ljudi?
Zašt većini biesni
Nepokoj u grudi'?

Jer se malo koji
Zadovoljit znade
Sa onime što mu
Njegov udes dade;

I jer stvar ni jedna
U istini nije,
Kao u razmnivi
Što se sjaše prije.

XXXIX.

„Viekom je ugodna
Mila i dražestna,
Premda ju je davno
Ostavila Vesna.„

„A kako da nije
Kad u njoj prebiva
Duša uzvišena,
I ćut ljubezniva;

A počem je vječno
Oto krasno svojstvo,
To je i nje vječno
Dražestnosti svojstvo.„

XL.

Oj naravi mila,
Krasna si i draga,
Svud se u tebi kaže
Mudrost božja i snaga!

Za što ti jedina
Viek si krasna tako,
Dočim sve je ljudsko
Zlo i naopako? —

Jere ljudske strasti
Teb' ne gospodare,
Nit ti vječni sklad tvoj
Mogu da pokvare!

Digitized by Google

XLI.

Vaj mi čovječanstve,
Ti najljepši cviete
Božanske mudrosti
I ljubavi svete!

Puno ti si mana'
Puno opačina',
Već nagrda prava
Svoga dobročina!

Nu samo si uzrok
Svijuh svojih kina,
Gdje bo su ti ljubav,
Pravda i istina?! —

XLII.

Ljubavi je mjesto
Sebičnost uzela,
I sva ljudska srca
U svoj jaram spela.

A na mjesto pravde
Zloba svuda vlada,
Svagdje slablji mora
Od jačjeg do strada.

Istina se nigdje
Ni pomolit ne sme,
Laži i predsuda
Svuda gude pjesme.

XLIII.

Tužimo se često
Kako j' sve nestalno,
Kako sve se mienja
Kano móre válno.

O jest, sve prolazi,
Na viek ništ nij speto,
Sreća nit nesreća,
Sveto nit prokleto.

Al ništ nestalnije
Nije u svo'm tieku,
Nij zaista kano
Srce u čovjeku! —

XLIV.

Danas sladkom riečju
„Moj angjele„ veli!
Sutra u jedu viče:
"Od mene se seli!

Danas život, dušu
I Boga prodaje,
Sutra opet veli,
Na dnu pakla da je.

Hu, u srcu ljudskom
Vazda j' divlja smješa,
Raj i pako' viekom
U njem se komeša!

XLV.

Sa nebeskog svoda
Padè kaplja kiše
Na vrelo željczo,
I nje nije više.

Sa nebeskog svoda
Kap u cvietak padè
I zlaćena iz nje
Rosica postadè.

Sa nebeskog svoda
Kap u školjku padè,
I zrnce vam iz nje
Bisera postadè!

Digitized by Google

DVOSTRUKA KRINKA.

PO FRANCEZKOM.

od M. R-l.

Jedne zimske večeri sjedjahu četiri mladića, svi članovi tako zvanog *jockey-cluba*, u onoj glasovitoj kavani, što no se zove kod Franceza "café de Paris„. Po dugom razgovoru o utrkivanju, što ga Englezi zovu "steeple-chase„, o konjih onih tisućah bajkah, kojimi se bezposleni Parižani zabavlja-ju, samo da im vrieme prodje, ustà jedan izmedju njih, te reče drugim:

"Braćo, hoćemo li ići večeras na bal de l' Opera?„

"Dakako„ odgovore Emil de Beaumont i Anatol Derville.

Treći bijaše kao gluh na ovaj poziv. Sad onaj plavi mladić, koj je prvi govorio, udari ga po ramenu rekav:

"Ti ne govoriš ništa Raoule? Zar ti ne ćeš s nami?„

"Vi dobro znate, prijatelji moji, da više ne idem na maskirane plese,„ odgovori ovaj; i u isti čas pokazaše mu se na licu neopisiva žalost.

"E dakako!„ reče Jules, "zar ćeš opet da budeš turoban kao i lani? Tako mi zdravlja, brate, ja ne znam, kakav si ti čovjek. Od ono doba, kako si dopao onoga sjajnoga nasljedstva u mjesto što bi se veselio i radovao, čini mi se, da si se okanio svakoga veselja na svietu. A ipak ti je već prošlo vrieme kajanja već bi onu rodjakinju, tetku li, strinu li, nek ju Bog znade, koja ti je umrla, čini mi se zaboraviti morao.„

"Veliš?„ reče Raoul duboko uzdišuć. Zar ti ne znaš, da ima takovih uspomena, koje se nikad ne zaborave?„

"No kad su neugodne,„ odgovori Jules, "to ih valja izbiti iz glave.„

"Tim više valja izbjegavati ona mjesta, koja nam takove

Digitized by Google

uspomene ponavljaju,„ reče blagim glasom Raoul, a suza mu zasija u oku.

"Moj dragi, ja tebe ne razumijem, reče Anatol Derville.„ Šta! ta duboka turobnost, koju ništa razgaliti ne može, da ima svoj izvor u krabuljanom plesu? Je li to možda nesretna, prezirana, izdana ljubav? Je li moguće, du si se ti namjerio na kakvu Lukreciju pod lagahnim odielom dražestne bajadere?„ I ovo rekavši brbljavi Anatol okrene se na peti kao kakav vještak u plesanju, dočim se druga dva mladića grohotom nasmjehaše.

"Aferim, gospodo, samo dalje tako,„ reče Raoul; no dopustit ćete mi da Vas ostavim, jer ja ne mogu biti tako dobre volje, kao vi.

I podiže se, da ostavi družtvo.

Jules, videći ga srdita, obustavi ga.

"Nemoj budaliti,„ reče mu; "zar ti ne znaš za šalu? Bolje bi učinio, kad bi nam kazao uzrok ove bezkrajne tvoje turobnosti. Ako ju ne uzmognemo protjerati, bar ćemo te moći malko utješiti.„

"Da, rugajuć mi se, kao što ste to evo sad učinili, je li?„ reče Raoul čemernim posmiehom.

"Ne, tako nam našega poštenja!„ pokliknuše njegova tri prijatelja. Budući da je, kako se čini, stvar ozbiljna, to ćemo se svega čuvati što bi te uvriediti moglo. Tà prijatelji ne treba da se tako srde, a da smo ti prijatelji, o tom valjda ne ćeš sumnjati.„

Ovo malo i odprto i svesrdno izušćenih riečij razveseli veoma Raoula; srdačno stisne ruku svomu prijatelju Julesu, te, pogledavši na svoj sat, reče:

"Još nije devet sati, i kad baš hoćete, pripoviedat ću vam onaj slučaj, koj je toli silno uticao na moj život i značaj. To vam je ciela istoria! No ja ću ju što više mogu, pokratiti. Samo vas molim, braćo, da ne zaboravite na svoje obećanje; jer to vam kažem, da ne ću ni najmanje šale trpjeti.„

"Ama brate,„ reče Jules, "mi ti zadadosmo rieč; dakle o tom nek nije više ni spomena.„

Digitized by Google

Raoul se za njeko vrieme zamisli, pa onda započè ovako:

"Ima sad dvie godine po prilici, što sam, ostavivši večernju zabavu kod grofice de Pradelle, išao na bal de l' Opera. Bilo je ondje toliko svjetine, da se već nije moglo hodati po grijaonici. Dvie ženske glave u crnom dominu *) nahadjale su se pokraj mene, i svakako su se trudile, da bi mogle van izaći.

Meni je veoma zlo, reće jedna od onih; ja ću umrti...

Ovaj mi se glas učini tako umiljat, i stas ženske, koja je to govorila, bijaše tako nježan, tako krasan, da sam joj s mjesta morao pružiti pomoćnicu ruku. Ona primi moju ruku, i kad nam je najposlje pošlo za rukom izbaviti se iz one stiske, odvedem ih u jednu ložu, gdje je mogla odahnuti.

Sad ih stadoh pozorno motriti. Jedna izmedju njih bijaše veoma priklona prama onoj, koje sam glas čuo bio, iz čeg sam sudio, da ona ne mora biti ove prijateljica, nego dvorkinja. Druga je besjedila ukusno, slobodno, po velikaški i prem da se je nješta čedno sustezala, bila je ipak oduševljena njekom živom i razboritom radošću.

Do sad mi se činjaše, da sam Bog zna kako srećan! Od vremena do vremena usudio bi se prihvatiti joj malenu, krasnom rukavicom pokrivenu ručicu, što je i pripustila smijuć se tako milo i srdačno, kao igrajuće se diete. Bio sam srećan, ah! podpuno srećan! Medju nami ne bijaše mi govora o rastanku, mi uživasmo časove, koji su me opojili bili tajnim i sladkim njekim čarom. Moja me je nova prijateljica sasvim zaniela svojom naravnom prostotom i svojim oštrim i smotrenim duhom. To bijaše, reće ona, prvi put, što je u takovoj zabavi. I zaista veoma se je divila motreći ono ljudstvo, koje je slično valovitomu móru neprestano se komešalo, okretalo i skakalo. A osobito, činjaše se, da ju smućuje smionost i bezobraznost njekih žena; ona ih prispodobi onomu liepomu voću, koje se oskvrnjuje iduć od ruke do ruke. Što se mene tiče, bio sam sa svim občaran, i neopisiva mi želja dodje, da vidim tu osobu, koja me tako silno zanese već samim svojim čarobnim razgovorom. Razmniva nam uviek zna u-

*) Domino, vrst odjeće na mesopustih plesih.

Digitized by Google

krasiti one predmete koje ne vidimo; ona nam je navadno predstavlja u najprijatnijih oblicih. Motreć moju neznanu prijateljicu rekoh sám u sebi: Ta ovo mora biti krasno čeljade! Je li crnomanjasta? Je li plavkasta? To ne mogoh saznati, jer nikad u mom životu ne vidjeh ženske glave toli hermetički zamotane kao ovu. To, kako i sami znate, riedko biva na ovakovih plesih, gdje se navadno odkriva očima svega svieta i ono, što bi se inače jedva jednoma oku pokazati smjelo!

Ele najposlje, da se k mojoj priateljici opet vratim, moram kazati, da joj je plašt bio tako zatvoren da se ništa opaziti nije moglo, baš ni očiju njenih jer ih zastiraše spuštena velika čipka.

"Ja bi joj podigao bio krinku." reče Anatol.

"A da," odgovori Raoul "na to sam i ja mislio; ali krinka bijaše veoma dugačka i privezana za plašt, kojega su rukavi zakopčani bili preko rukavica, a ove se činjahu takodjer duže nego navadno."

"To ti je čudna stvar," reče Jules "to je bila bez sumuje kukavna progonjena žena, koja se je odsućem svoga ljubomornoga muža ili kakvoga novoga Bartola *) koristila, da pohodi maskirani ples.

"Ili koja od onih odveć poznatih ljepotica," dometnù Anatol koje se sakrivaju, ne što se od drugih stide, nego što se samih sebe srame".

"Slušajte do kraja," reče ozbiljno Raoul.

"Pošto je ostala u loži do četiri sata u jutro, htjede moja otajstvena prijateljica da otidje, no u velikoj se smeći nahodjaše, kako da se mene mentuje. Već sam bio zaman njekoliko puta pokušao zadobiti od nje dozvolju, da ju mogu kući odpratiti.

Dajte mi ruku, gospodjo, rekoh, da Vas odvedem do vrata od kazališta, gdje ćete kočiju naći.

Moja me čeka, gospodine, odgovori mi ona.

Ah! ah! eto ti ekvipaže, reče Jules, sad samo još fali kakav vojvodski grb.

---

*) Ovo je osoba iz, ne znam upravo kakvog, franceskog romana; potišten Talijan, vlastnik jedne kavane u Parizu, koj je trgovao ljepotom svoje nećakinje.

Digitized by Google

Dopustite bar, da Vam pišem, kad mi već uzkratite tu milost, da Vas smijem pohoditi.

Ne može biti, gospodine.

No meni je nemoguće, da Vas za vaviek izgubim.

Mi ćemo se opet vidjeti, reče ona.

Kada? gdje?

Ovdje na prvom opet plesu; ali to samo pod tim uvjetom, da nipošto ne pokušate saznati, tko sam ja. Najmanji nerazboriti korak u tom obziru, udaljio bi me od Vas na uvjek! S Bogom dakle, dok se opet vidimo! dometnù ona pruživši mi ruku. U utorak, u ovoj ložì!

Ustà i ona i njena drugarica, te odoše.

Nuto belaja! reče Emil, ja joj ne bi dao tako otići; išao bi za njom uz prkos njenoj zabrani.

Ja sam volio čekati, reče Raoul; čaša sreće je tako brzo izpražnjena; a gojiti se te ovom te onom sladkom nadom, boriti se sa zaprekami, kojimi bi pobjeda sve dragocjenijom postala, to bijaše za mene zaisto velika sreća. U ostalom me je njeka slutnja kao privezala na moje mjesto. Živo sam želio, da se upoznam s ovom ženskom; nu opêt mi je njeki neizviestan strah srce obuzeo; učini mi se, kao da ću u jedanput sve zadobiti i sve izgubiti. Medjutim nisam činio ni jednog koraka da spoznam što mi ona odkriti ne htjedè, i ostavio sam sve na njezinu glede našega dalnjega sastanka. U naznačeni dan bio sam prvi na mjestu. Oko ponoći udje u ložu moja neznana ljepotica, praćena opet od svoje drugarice. To vidivši silno se obradovah. Njezin dolazak bijaše mi znak vjernosti i sućutne naklonosti prama meni, i to je mojemu samoljubju veoma godilo. Razgovarali smo se prijateljski dugo, i nemanje živom radošću kao i prvi put. Tko bi nas gledao, rekao bi, da smo prijatelji, koji su se opet sastali poslje dugog rastanka. Ona ne zatajà nijedno svojih nježnih čuvstva, i mi smo bili, štono kažu, dobre volje i sretni.

Znate li Vi, gospodjo, rekoh ja, da mi niste još ni Vašeg krstnog imena kazala?

O što se toga tiče, to Vam mogu kazati: meni je ime Nelly.

Ja priznadoh, da je ovo ime isto tako liepo, kao što je i ona morala liepom biti, koja ga nošaše.

Digitized by Google

Hoću li dakle, moja sladka Nelly, rekoh ja, večeras već jedan put vidjeti Vaše krasno lice?

Ove rieči živo ju uznemiriše.

Šta! reče ona, uvjek ista znatiželjnost? Ta nemojte, molim Vas, o tom više govoriti.

Kako, gospodjo, zar ova tajna da mi se nigdar ne odkrije?

Može biti...

Imate li supruga?

Ne imam.

Zavisite li od kakove porodice?

Ni od kakove.

Jeste li sasvim slobodna?

Jesam.

O onda, rekoh, onda ne ima čovječje sile, koja bi me od Vas razstaviti mogla.

U taj par osjetih, kako joj ruka drhće u mojoj... Svečana tišina zavladà za njekoliko časova medju nami. Hotjela je govoriti; no glas joj uzmanjka; ona zaplakà.-. Ja se začudih i smetoh, jer ova mi se žena proti mojoj volji počitanja vriednom činjaše. Medjutim oporavivši se malko reknem joj:

Poslušajte me Nelly: Ja ne znam, koja su to čuvstva, što ih Vi prama meni gojite; ali to znam da Vas ljubim! A u koliko sam Vas za ovo kratko vrieme mogao poznati, mislim, da ste vriedna moje ljubavi. Ako mislite, da ćete mi jednoč vratiti moći ovu moju ljubav, ne udaljujte me od sebe, nego govorite odprto. Ova krinka, koja mi Vaše lice skriva, skrit će i Vašu sramežljivost. Ja ne ću moći vidjeti, kako se od stida rumenite; dakle govorite, molim Vas!

Ovdje se opet k sebi povrati, te mi odgovori:

Ako ste na meni mogao poznati, da nisam baš nedostojna počitanja Vašega, to ja mislim da je ovaj sastanak, što sam Vam ga dozvolila, dovoljan odgovor na Vaše pitanje, pak mi dalje nemojte ništa o toj stvari govoriti. Zaisto, Raoule, ova ljubav, koju mi nudite, učinila bi me sretnom i ponosnom; no nemila nas sudbina razstavlja; nigdar moje lice gledati ne ćete!... Ah Nelly; šta Vi to izustiste! Dočim mi s jedne strane najveću sreću po-

Digitized by Google

kazujete, s druge mi opet strane ove strahovite rieči govorite! Ali ništa za to, proti Vašoj volji, — ja sam sad pun kriepke volje; Vi bi me mogla ljubiti, Vi — Vi ste to sama kazala, ja Vas više ne pustim.

Smilujte se, ah smilujte! reče Nelly; zar Vam je već omrzla Vaša sreća?

Ne, ne, reknem ja; no ja želim, da mi je podpunija. U jutro odvesti ću Vas u Vaš stan, ja ću Vas vidjeti; za tim, gospodjo, čekat ću Vašu zapovied, kad da opet k Vami dodjem.

Neizkazana zabuna ove uboge žene bijaše uzrok, da sam ju počeo žaliti, no ujedno je i još znatiželjnijim učinila; jer sam mislio, da samo stvar izvanredne važnosti tako zabuniti može.

Dobro dakle! reče najposlje sdvojenom odvažnošću, Vi možete doći, ali ne ovo jutro; na večer u sedam sati dojdite u ulicu Pigale, u kuću pod brojem 23, pak zapitajte za gospodju Rumigny. Ništa više.... založite mi na to Vašu poštenu rieč!

Izvan sebe od radosti zakunem joj se na sve, što je želila. Ona ostà tarobna svu onu noć. Njekoliko puta zgrabivši moju ruku pritisne ju k srcu svojem.

Dokle god budem živila, reče ona, kucat će za Vas; no može biti da ne ću dugo živjeti....

Ja sebi ovu duboku žalost nisam mogao razjasniti, tim manje, što se sa značajem ove žene, koja navadno uvjek dobre volje bijaše, nikako slagala nije.

Razžalostih se i ja. i učini mi se, kao da će mi svaki prolazeći sat odnieti ono malo sreće, što mi na ovom svietu još ostadè.

Nelly nasloni sa svim žalostna svoju glavu na moje rame, i ja joj ručicu držah u svojoj.

Ovo bijaše zadnji bal de l' Opera, i za to se je veoma produžio. Mi ostasmo do konca. Ele najposlje moradosmo se ipak razstati. Ja odpratim svoju još nikada nevidjenu ljepoticu do njezine kočije, pred koju dva krasna bielca upregnuta bijahu, i pošto jedno drugom rekosmo: "S Bogom, dok se opet vidimo," razatadosmo se nadometnuvši još: "Na večer!"

"Moj dragi Raoule!" rekoše Anatol i Emil, tvoja je pri-

Digitized by Google

poviest istina, veoma zanimiva, no do sad nikakva još uzroka ne najdosmo, da te žalimo.„

Raoul uzdahnù.

"Ne imam baš volje dalje pripoviedati„ reče.

"Idi s Bogom, povikaše njegovi drugovi, valjda nam ne ćeš uzkratiti svršetka! Dajte da pijemo koju čašu čaja, ne bi l' nam se naš prijatelj malko oporavio!„

Čaj bude donesen i naši mladići popiše njekoliko čaša. Znatiželjnost Raoulovih prijatelja bijaše napregnuta. Zamoliše ga, da dovrši svoju pripoviest, te on nastavi:

"Došavši u ulicu Pigale mislio sam, da me groznica trese; cielo mi tielo bijaše smalaksalo. Dospjevši do kuće pod brojem 23 smotrih krasnu palaču i zapitah za gospodju Rumigny.

Uvedu me sada u jednu krasnu veliku sobu, zastrtu modrim damastom i bogatim pokućstvom snabdjevenu. Pošto sam ovdje čekao pet minuta po prilici, ukaza se jedna ženska, koju po glasu spoznadoh za drugaricu neznane moje ljepotice. Ova me uvede u razkošnu sobu, gdje najdem gospodju samu, ne odkrivena lica, nego još jednako maskiranu i zaodjevenu svojim dominom. Zrak u ovoj sobici činjaše mi se da je razkadjen najdragocjenijimi mirisi. Kandilo jedno od alabastra, koje je visilo sa svoda, i kojega je svjetlost hotimice potamnjena bila, bacaše samo slabe zrake, tako, da se predmeti jedva razlučiti mogahu, što otajstvenost ovoga sastanka još umnožavaše.

Pristupivši bliže reknem:

Moram Vam kazati, gospodjo, da Vi moju uztrpljivost težko izkušavate. No mi nismo već na balu de l' Opera, i Vi ćete mi dopustiti, mislim, da Vam otmem ovu meni toli mrzku krinku, koja mi se danas samo rugati može!

S otim pružim ruku, da joj skinem krinku, no Nelly, smotrivši, to stupi nazad.

Nemojte, molim Vas, reče ona, samo još njekoliko trenutaka! Čim ova krinka spadne, Vi ćete može biti bježati od mene.

Kod ovih riečij zaokupi me množina mislij. Sad mi se činjaše, da je ova toli dražestna Nelly jedna izmedju onih potištenih žena, kojih srce, dugo zatvoreno ljubavi, najposlje joj se

Digitized by Google

sasvim izruče; no koje, znajući svoju sramotu, smetu se i drhću promišljajuć, kakav ih prikor čeka, i to osobito onda, kad dolazi od ljubljene osobe. Poslje opet sjećajuć se razgovora naših, pade mi na um božanstvena njena iskrenost, postidnost u govoru, plemenitost i uzvišena ljepota njezine duše, koja se je pokazivala i u najneznatnijih prigodah, te se razsrdih na sama sebe, što sam tako podlo o njoj misliti mogao. Tada pomislim u sebi: Ova je žena bez sumnje ružno kakovo čudovište.

Nelly, stojeć nepomično preda mnom, izgledala je kao žrtva, koja odsudu svoju čeka. Ja se bacim na njen divan, a ona odmah sjedè pokraj mene.

Na što mislite? upità me ona. Ah! šta sam ja nesretna!

Ja ne mislim više ništa, odgovorim joj; ja ću s Vas poluditi!

Poslje opet primetnem:

Vi ste valjda veoma ružna?

O nisam, reče Nelly: uviek mi je bilo rečeno, da sam liepa! No ima toliko vrstij ljepote! Vam ću možda biti strašna! A kad me Vi ne bi više ljubio...

Ljubit ću Vas na svaki način! poviknuh žestoko; to je odveć dugo mučiti se, ja Vas moram vidjeti!

I ovo rekavši otmem joj krinku na silu...

Videći, da joj se obraz još jednako crn, pomislim u sebi, da si je ona, da ju kako ne zatečem, lice kakvim velom pokrila, te stadoh naprezati se, da uklonim i ovu novu krinku. No u kakvom se čudu najdoh, kad postaviv joj moju ruku na čelo, osjetih toplinu živoga tiela... Nelly bijaše crnica!! Nemogućno je opisati ono, što sam toga trenutka ćutio. Cielog mog života neodoljivo sam mrzio crnce. Ne mogoh progovoriti ni jedne rieči; bio sam poražen! A kukavna Nelly, sluteć nepovoljni uticaj crnog svog lica na me, padnuvši na koljena, oči si rukama pokrivaše, te žalosno jadikovaše. Ja ju uljudno i prijatno podignem i sjednem pokraj nje. Dugo smo sjedili šuteći; izvanredno bo bijaše zabunjena. Nelly prva progovori.

Raoule, reče mi ona, za što mi moju moljbu niste uslišao? Još bi mi i sad mogli sretni biti! Sad pako mrzite na me, nije li tako?

Digitized by Google

Čujete li, Nelly! odgovorim joj, pretvarajuć se, kao da sam Bog zna kako dobre volje, što medjutim daleko od mene bijaše, zar Vi niste i sad ona ljubezna žena, koje duh i angjeoska blagost meue razveseljavaše? Vi niste ništa izgubila; bio sam začudjen, to Vam je sve, no moje je srca još ono isto, vjerujte mi, kao što je i bilo.

Nelly mi se zahvali posmjehom tako turobnim, da sam odmah uvidio, da ona o iskrenosti mojih riecij ne bijaše baš najbolje obsvjedočena.

Imam Vam još mnogo koješta kazati, priuzè ona opet rieč, ja bo želim, da čujete, kako se je to dogodilo, da sam ja, rodjena u dalekih stranah svieta, poprimila ovo odhranjenje i način življenja kao žene Vašega zavičaja.

Govorite, gospodjo, reknem joj: sve, štogod se Vas tiče, živo me zanimati mora. — Slušajte dakle, prijatelji moji, što mi je ona pripoviedala:

Meni je osamnaest godina, i rodila sam se u Saint-Pierre-u na otoku Martinique od roditelja, koji su oboji bili robovi, i to robovi grofa od Rumigny, jednoga od najbogatijih sadnika onoga otoka. Počem si je moj otac vjernom svojom privrženošću steka cielu povjeru i ljubav svoga gospodara, ovaj ga pusti na slobodu i dade mu za ženu mladu jednu djevojku iz mojega rodnoga mjesta koja se zvaše *Crni biser*, i koju on takodjer od robstva oslobodi. Poslje mu dade naslov i službu nadziratelja. Pregledavao je poslove robova, podpomagao g. Rumigny-a u uredjivanju i popravljanju njegovih zemalja, i bijaše obće proštimavan. Moja mati bijaše uvjek okol grofice, koja ju osobito odlikovaše svojom milošću. Još nisam bila navršila svoje četvrte godine, kad al eto strahovitih prigoda, koje me naviek ucviliše i svu moja sudbinu promieniše.

Bijaše jedna od onih krasnih noćij, koje se vidjaju samo pod našim žarkim podnebjem. Morski vali lagahno udarahu u bregove, sve bijaše u dubokom snu, kad u jedan put kao grom iz vedra neba strahovita se začu vika; u tili čas nahrupiše na kuće i staje razne čete crnaca, paleć, plieneć i daveć bez milosrdja kukavne bielce, koji im šakà dopadoše. Najveća za-

Digitized by Google

buna bijaše, krv tecijaše na sve strane, svuda se gledahu samo prizori opustošenja i sdvojenja! Kad su ovi lupeži u Rumigny-ovu kuću provalili, ugrabi on mač, te nasrnuvši na njih nastojaše ih uzbiti s pomoćju njekoliko svojih poslužitelja i mojeg stca, koj je prvi viku podigo bio; no jedva što je njekoliko koraka napred stupio bio, pade od tri noža proboden. Moj otac, priskočivši mu u pomoć, bude i sam na smrt ranjen. Sad već ništa ne mogaše obuzdati ovu divju četu; ona se razprši po kući i poplieni sve, što je mogla naći. Gospodja Rumigny, od straha, uteče odmah u početku pobune kroz tajna vrata, tražeć, ne bez velike pogibeli života, utočište u koljebi uboge njeke pobjegavše crnice koja, budući da je mnoga dobročinstva od nje primila bila, i nju, i moju mater i mene kod sebe sakrije, odlučivši da će prije poginuti nego li nas izdati. Medjutim su se sadnici oružali na svoju obranu. Pojde im za rukom uhvatiti krivce, koji su bili po zakonu strogo kaznjeni i tako se mir opet povrati. Grofica povrati se u svoju kuću, gdje ležaše mrtvo tielo njenog nesretnog muža. Velika bijaše žalost njezina, no tiha i smjerna; vjerozakon uzdrža kriepkost njezine duše.

A moja mati kojoj je narav dala bila vatreno i svakomu utisku otvoreno srce nju je smrt otčeva upropastila. Ugledavši mrtvo njegovo tielo zakrikne užasnim glasom, i nemoguće bijaše ju izprva od njega rastaviti; a kad su joj ga ipak najposlje oteli, činjaše se, kao da je to strašnu njeku namjeru porodilo u njezinoj duši. Osuši joj se lice, ona postane turobnom i malone pomamnom. Često bi me grozničavim njekim drhtanjem zagrlila, pak opet posadivši me grofici na krilo, rekla bi joj čudnim njekim pogledom: *Ne ostavite nigda moju malu Nelly, jer ću skoro umreti za naviek kod mojega prepoljubljenoga Ketova!* Ova zanesenost silno uznemiri gospodju Rumigny; ona se bojaše da se opet ne dogodi nanovo kakova nesreća i ova zlosretna njezina slutnja, žali Bože, skoro se obistini. Jednoć, kada moja mati u navadno vrieme ne dodje svojoj gospodarici, ova posla po nju i nadjoše ju, gdje se je mrtva otegla pokraj viseće postelje, koja mi za koliekvu služaše. Kad ju podignu, opaze, da je po prsih njekako naduta. Uklonivši košulju nadjoše

Digitized by Google

njeku kesicu napunjenu otrovnimi travami koje su već svojim mirisom kadre umoriti čovjeka. Moja se je mati otrovala! — Ovdje Nelly prestavši govoriti stadè grozne suze prolievati, pak za tim otvoriv škrinju, koja uz nas stajaše, izvadi iz nje malen, srebrom okovani sandučak. Evo, reče, one kesice u ovoj kutiji. Gospodja Rumigny ju je čuvala, a sad ju čuvam i ja. Ovo je žalostna uspomena!...

Hoteći izpuniti želju moje matere grofica me dade odhranjivati tako brižno, kao da sam joj kći bila. Gojiteljica bijaše pozvana iz Francezke, da mojem odhranjenju temelj postavi. Naučila sam glasbu, slikariju, taljanski i englezki jezik. Čudno sam napredovala. U mojoj dvanajestoj godini bila sam već dosta napredovala u naucih.

Zdravlje gospodje Rumigny, jednako slabo još od svojih nesretnih sgoda, na jedan put ozbiljno se poremeti. Rekoše joj, da će joj zrak njezinog zavičaja probitačan biti. Na to ona povjeri svoja imanja vjernomu jednom upravitelju i zapovjedi, da se sve pripravi za naš odlazak. Čuvši ovo ja se veoma razžalostih, a njeki osobiti slučaj povekša još moju žalost. U oči onoga dana, kad smo se imali ukrcati, naumim još zadnji put da cviećom nakitim ona dva meni toli mila groba, koje sam imala bez dvojbe za dugo ostaviti. Svršivši ovu svetu dužnost susretnem na mom povratku staru jednu crnicu, od koje se je na našem otoku pripoviedalo, da je gatalica. Ova me žena iznenada sustavi, te sgrabivši mi ruku reče: *Motri dobro ove liepe palme, kojih si plodove toliko puta jela, i ovo modro nebo, gdje se noćom srebrne zviezde šeću; ti ih više vidjeti ne ćeš! jer liepa mala crnica povratit će se sklopljenih očiju iz zemlje bielaca.* Kod ovih riečij, govorenih takovim glasom i takovim izrazom, koj me uplaši, ja se uzdrkćem po cielom tielu, te najposlje otevši starici svoju ruku stanem bježati iz petnih žila i dojdem plačuć kući. Gospodja Rumigny, kojoj sam rieči one vještice opetovati morala, stadè me svakojako tješiti i milovati, i buduć da u mladosti žalost za dugo ne traje zaboravim na skoro oto zlosretno gatanje.

Ukrcasmo se, i ja ne svrnuh očiju s našega otoka, dokle-

Digitized by Google

god sam ga vidjeti mogla. Kad ga već nismo mogli vidjeti, počmem sklopivši oči suze roniti. U taj čas groza me spopadè, slična onoj, kad mi je stara ona crnica govorila o mojoj budućoj sudbini; no njekoliko sati poslje zaspala sam duboko buduć da sam bila veoma umorna.

Noćju probudi me strahovita grmljavina, te spoznadoh, da se je oluja pojavila. Obrnuše moju pozornost na vršiku katarke, gdje se je opazila ona svjetlost, štono ju Francezi zovu *feu Saint-Elme*. Ovaj pojav, u ostalom dosta riedak, gledaju svi mornari velikim strahom, nu ono nije ništa drugo, nego bjelkast plamen, koj se na vršiki katarke pokazuje i ondje ostaje. Pripoviedaju se svakojake praznovjerne bajke o ovom svjetlom pojavu prem da je ono samo naravna posljedica silnoga šibanja munjevinom napunjenog parokruga, koje brzo kretanje katarka prouzrakuje. Ono je izbilja od kobnoga značaja, buduć da je vazda skopčano s nadimanjem mora, s tavnom noćju i silnim duhanjem vjetra.

Ova mi bura zadadè neizkazan strah. Mislila sam, da ćemo svi poginuti. U jedanput strahovita se praska začù nad našimi glavami; grom bijaše udario u ladju. Kormanjuš odleti pol mrtav daleko od svog sjedišta. Jedan drugoga zove, bubanj udara na skùp usred tmina, i iznajde se, da su morski vali dva čovjeka odnieli! Ne ima riečij da se opiše sličan prizor; nitko si ga ne može pomisliti, koj ga nije vidio.

Zorom razidjoše se oblaci, vjetar se pronieni i more se umiri. Od sad smo u miru naš put nastavili i najposlje smo se bez ikakve druge nesgode izkrcali na obali francezkoj.

Dosavši u Pariz, nastani se gospodja Rumigny u svojoj vlastitoj kući. Malo za tim poslà me ona u samostan, da se ondje dovrši moje odhranjenje. Mnogo sam ovdje uvrieda imala pretrpjeti zbog moje crne kože; no buduć da sam često mogla samostan ostaviti, išla bi se tješiti za moje patnje na grudi one, koja me je upravo materinskom ljubavju ljubila. Tako prodjoše četiri godine. Gospodja Rumigny nemogavši da dodje do svog prijašnjeg sdravlja, upadè najposlje u vele pogibeljnu bolest, i pàne za malo dana u skrajn bezuſanost. Jednoč u jutro dadè me

Digitized by Google

k sebi pozvati. Kad k njoj dodjoh privuče me k svojoj postelji, da bi ju bolje razumjeti mogla, te mi reće: Kćerko moja, evo ti i ja odilazim s ovoga svieta, gdje ćeš ti sama ostati, lišena izkusna prijateljstva, lišena svake pomoći! Mnoge ćeš jade možda doživjeti: podnosi ih uztrpljivo i dobrovoljno! Tà odveć bi nam težko bilo ovog se života odreći, kad bi nam uviek liep i ugodan bio! Bog nam šilje patnje, da bi nam lakše bilo umrieti. Ti si sjajno odhranjena: ovo ti je blago, koje više vriedi, nego li svekoliko ovoga svieta bogatstvo, i njim ćeš nadoknaditi svako drugo blago; danas bo evo te naimenujem svojom kćerkom, ti ćeš od sele moje ime nositi, i ja ti ostavljam neizmjerno bogatstvo, koje će ti gospodin Dutacq, moj bilježnik, izručiti. Ja te savjetujem, da prodadeš sav svoj imutak, što ga posjeduješ ovdje u Francezkoj, i da se vratiš u svoju domovinu, mislim bo, da ćeš ondje prije moći sretnom biti, nego li ovdje. Izpunila sam do slova želju tvoje matere; sdruži uviek u svom srcu uspomenu moju s njezinom!... S Bogom, Nelko moja..., s Bogom, preljubljena kćerko moja!... sile me moje ostavljaju..., primi blagoslov moj!... S otim se malko podigne, i za tim joj glava padè težko na jastuk. Ja postavim svoje usne na čelo njeno, srce mi bijaše ubijeno... Misleć da je samo onemogla zadnjimi napori, s kojimi mi je govorila, stisnem joj nježno ruku; no ah; ruka joj se već ne micaše više u mojoj: grofica bijaše prestala živjeti.

Ima sad dvie godine, odkaka sam ju izgubila; od onda većom stranom osamljena živim. Neodoljivo nagnuće k zabavam dovedè me na onaj ples, gdje sam se s Vami upoznala. Hotjela sam svakako, prije nego što bi Francezku ostavila, vidjeti jedno od onih bučećih veselja, koja su tako razvikana. Sudbina li je, šta li je, što me je onamo dovelo? Ja ne znam. Sad pako, hoću li ići, ili ću ostati?...

Ostati! ostati! poviknem ja. Bio sam slušao moju ljubeznu crnicu najvećom radošću. Ona je tako prijatno, tako priprosto pripoviedala, da sam ju slušao njekim niemim udivljenjem. Želio bi, da nikad ne prestane govoriti; al opet s druge strane, kad bi ju pogledao, ono me crno lice njezino proti mojoj volji od sebe odbijaše. A ipak je istina, da je Nelly liepa bila. Bijaše tanka i

Digitized by Google

lepa uzrasta, nježna lica s pravilnimi, plemenitimi i značaja punimi potezi, i, što je veoma riedko u žêna njezine zemlje, usta joj bijahu krasna, a kosa meka i fina, divan ures njezinoj glavi. Zaisto od vremena glasovite crnice Izabele, koje ljepota u Parizu i na dvoru Ljudevita XV. razvikana bijaše, nije se ništa izvrsnijega u toj struci vidjeti moglo od ove ženske glave. Ta za što ne bijaše biela, na mjesto što je bila crna?

Vrieme bijaše prošlo, i ja se oprostim s njome moleći ju, da bi mi dopušteno bilo, skoro ju opet vidjeti. Ova prošnja bijaše, kako mi se činjaše, primljena s velikom radošću. Ona mi pruži prijatno ruku, i ja, moram izpoviediti, zadovoljim se tim, da ju stisnem u mojoj, a nisam imao smielosti da ju poljubim. Dojdem kući raztresen i nesretan.

Dolazio sam često ka gospodični Rumigny, koja se nazivaše gospodjom za te, što mišljaše, da će joj ovo ime pribaviti veće smjernosti od strane mladića. Što sam se god više upoznao s njome, to sam se bolje naučio cieniti njezine krieposti. Bijaše ljubezna, vesela, dobra glasbenica, imajuć krasan glas, prosvietljen duh i visok razum, te ništa joj ne manjkaše, da bi bila u svakom obziru savršena ženska, nego pùt liera i ružica naših francezkih ljepotica. Svaki mi je dan neizbrojene udvornosti ukazivala; ne bijaše nikakva laskanja, koje ne bi upotrebila bila, samo da se meni dopade. Bio sam svakdanji gost u kući, i najsretniji časovi moji bijahu oni, koje sam s njom proveo. Puna iskrenosti i odanosti, priobćivaše mi najotajnije želje srca svoga, osnove svoje za budućnost, a osobito razgovaraše se sa mnom o svojem bogatstvu i o sreći, koju uživamo, kada sve, što imamo, s onim dielimo, koga ljubimo. Sirota! Ja sam dobro razumjeo, kud ona šiba, nu nisam ju htjeo razumjeti. Što sam znao učiniti? Varati ju? To bi bilo izdajstvo! Jer nikada, to bijaše izvjestno, nikada moja sudbina ne mogaše se s njezinom skopčati. Morao bi joj bez sumnje odprto odkriti novu narav mojih čuvstva prama njoj, morao bi joj kazati, da ju ljubim kao sestru, no ne kao ženu, koju bi za drugaricu mog života uzeti mogao. Sto puta htjeo sam govoriti, no videći ju toli sretnu u svojoj namišljenosti, punu pouzdanja u budućnost, ne mogoh se usuditi da joj uništim

Digitized by Google

sve ove sanke o sreći. O koliko me je pečali stala ova nesretna neodvažnost!

Tako projde njekoliko mjeseca u podpunoj zaboravnosti svieta i njegovih veselja. Ne htjedoh da primim nijedan poziv na ikoje veselje, jer bi se tim lišio na njekoliko ura obćenja s mojom prijateljicom. Sretan, što sam znao, da sam ljubljen, uživao sam u mojoj sebičnosti čar ove ljubavi, a nisam se dalje brinuo za to, što bi joj ja u zamjenu dao; niti sam mislio na to, da ću ja biti možda uzrok nesreće ove ljubezne i meni tako privržene žene, koja svu svoju sudbinu postavila bila u moju ruku. No iznenada bio sam dosta žalostno probudjen iz ove lahkoumne bezbrižnosti. Listovi, primljeni od moje porodice, pomute pokoj prijaznog našeg življenja, te dovedoše onaj strahoviti slučaj, koj smrtni udarac nanese momu životu.

Otac moj pisao mi je o njekoj ženitbi, koja već od davno namjeravana bijaše, izrazivsi svoju želju, da bi se što prije obavila. Imao bi uzeti kćer jednoga izmedju najstarijih njegovih prijatelja, liepu i pristalu žensku, nasljednicu slavna imena i sjajna bogatstva. Bio sam njegda sasvim zauzet za ovu ženitbu, koja se je samo za to odgodila bila, jer gospodična d'Ablincourt još nedozrela bijaše. No sad navršavaše šestnaestu godinu, i ništa nas već ne mogaše prepriečavati, da se sjedinimo.

"Kamila ti je čudno liepa! tako mi je pisao moj otac. Ona ima sva ona svojstva, koja joj supruga usrećiti moraju; imat ćes u njoj zaisto veliko blago. Dojdi dakle, sinko, ja počimam stariti, i želio bi u moje stare dneve vidjeti sreću svojega ljubljenoga sina. Tvoja te zaručnica neustrpljivo očikuje, što ti zaista laskati može. Ona nije zaboravila svog dobroga Raoula, drûga svojih mladih godina. Dojdi skoro! Evo ti priklapam ovdje sliku njezinu, iz koje ćeš unapred vidjeti, kako joj se je krasno ljepota razvila: to ti je angjeo!„

Ovaj me list postavi u skrajnju zabunu, i tek onda vidjeh dubljinu ponora, koj si bijah ludo izkopao! Šta da radim? Šta da kažem nesretnoj Nelly? Šta da joj ponudim za goreću njenu i čistu ljubav, koju mi je vazda ukazala? Pripoznao sam moju krivicu, pripoznao sam, da sam bio nemilosrdan, što sam gojio

Digitized by Google

onaj tajni sveti plam, što ga je u svom srcu sakrivala, i koj se je imao samo s njezinim životom ugasiti. Trebalo je dakle reći joj ove užasne rieči: Za ovu čistu i neizrečenu sreću, koju sam uživao kod Vas, sladka prijateljice, ja ću Vas ostaviti, a možda na skoro i zaboraviti!... O to bijaše strahovito! Medjutim ja ju nisam nikako uzeti mogao za suprugu svoju. Iskreno me je doduše prijateljstvo s njome skopčalo najnježnijim vezom, no pùt njenog lica preprečila je svako drugo ćutjenje. Valjalo se je odvažiti, i to sam htjeo učiniti, a da moja odluka bude neopovrćna, to odgovorim mom otcu: — Budući da se dosad nisam nikomu ozbiljno obrekao, to sam pripravan izpuniti Vašu želju, te mislim ostaviti Pariz koj dan i doći kući. Izručite, molim Vas, moj naklon liepoj Kamili, koje dražestne poteze ja s uzhićenjem motrim.

Napisavši ovaj list mislio sam, da ću biti krepči, te odem k mojoj prijateljici Nelly s namjerom, da joj oprezno priobćim moj skori odlazak. Ona me neustrpljivo izgledaše; nisam cieli onaj dan kod nje bio.

Ah! povikne ona, eto Vas; ala ste danas na me sa svim zaboravio! Za tim izgovori sljedeća dva redka, kojih ljepotu srebrni njen i čarobni glas još povekšavaše:

Cieli dan tko cvili od dragog daleče,
Ljubavi zora mu je nastajuće veče.

Srce mi se razpadaše u grudih. Što sam govorio, ne znam; no Nelly je moju zabunjenost odmah opazila.

Što Vam je? reče mi, pozorno me motreć. Što se je dogodilo?... Vi niste navadne volje. Jeste li čuo kakovu nepovljnu viest? Vi ne ćete da odgovorite? Za ime božje, govorite!

"E dobro, da," reknem joj, napregnuvši sve svoje sile, da bi joj se što mirniji ukazao, "listovi, koje sam od kuće primio, razžalostili su me; moj otac želi me vidjeti.

I Vi ćete otići?

Morat ću.

Za dugo?

Može biti!

A ja? primetne ona. Na oto nisam nikad mislila.

Digitized by Google

No... priuzeh rieč, šta ćete Vi raditi?

Šta? što ću ja raditi, pitate? Ja ću s Vami, moj Raoule, s Vami kroz cieli sviet.

U moju kuću? to ne može biti.

No kad bi bila...

Ovdje si Nelly prekide rieč. Ja sam slutio ono, što je htjela reći, i samo me bijaše strah, da ne će zbilja sve izreći. Ja ju ne pitah, što je ono bilo, što nije sa svim izrekla.

Budite pametna, moja draga Nelly, priuzmem ja rieč; mi ćemo se opet vidjeti... ja ću se povratiti..., a u ostalom, Vi ćete mi često pisati...

Nelly ne reče ništa dalje. Ja sam očekivao, da će u plač udariti, no ona nijedne suze ne proli. Oči joj bijahu ukočene, i činjaše se, da sluti svu istinu. Ja ju pokušam tješiti, no to mi ne mogaše za rukom poći. To bijahu zaista nepovoljni časi, koje smo onda skupa proveli. Najposlje ostavim ju punu jada i žalosti, a i ja sam bio veoma neveseo. Sutra dan prinudi me važna njeka okolnost da rano od kuće otidjem. Kad se povratih, moj mi momak reče, da je gospodična Rumigny došla bila, da me je dugo čekala, i da ću bez sumnje koju rieč od nje naći u svojoj sobici. Unišavši u moju sobu ne smotrim ništa drugo, nego sgnječeni list mojeg otca i moj vlastiti, što sam ih otvorene na mom stolu ostavio bio, i na kojih najdem mnogovrsne tragove suzam. Slika Kamilina izpade mi na zemlju; ja se prepadoh. Nelly znadijaše sve, o tom ne bijaše sumnje! Koliko je moralo biti njezino zdvojenje! Neusudivši se polaziti ju, pišem joj odmah. Njen odgovor bijaše tako prost, tako kratak, da mi je više uznemirivao, nego da je pisan bio najsilovitijimi i najobilnijimi izrazi strasti.

Ja sam bolesna, pisaše mi ona, veoma bolesna, i željela bi opočivati njekoliko dana. Da se mi od sele vidimo, nije već treba. Dajte da činimo ono, što okolnosti od nas iziskuju; nemojte me lišavati moje odvažnosti. Budite sretan, Raoule. Što se mene tiče, ja sad znadem, gdje ću naći svoju sreću.

Uzprkos ovom listu pokušao sam deset puta do nje doći, no sve zaludu. Vrieme mog odlazka već se približavaše, kad al

Digitized by Google

jedno jutro doleti k meni bez duše Marjeta, dvorkinja Nellyna: Ah! gospodine! zakrikne ona, ala sam nesretna! Moja gospodična niti jede više, niti spava; ona se zatvara sama samcata u svoju sobu, pa plače. Sve od jutros čujem ju jecati u svojoj sobi, i ne će vrata da mi otvori. Umriet će, gospodine, umriet će! — Idem ja s Vami, reknem ja Marjeti; hodite, pa gledajte samo, da Vam Vaša gospodična vrata otvori, ja na svaki način moram s njom govoriti! Došavši u kuću gospodične Rumigny pojdosmo upravo k vratim od sobe njezine. Prisluškujemo. Ništa! Marjeta pokucà. Nikakva odgovora! Ova me kobna tišina prepadè. Pokušam otvoriti vrata ključem od prednje sobe, i to sretno za rukom pojdè. Iz daleka već ugledasmo nesretnu Nelly, gdje se je na svoju postelju pružila. Primaknem sa bliže, pa gledam. Jedna joj ruka biaše postavljena na srce; dihanje činjaše se da je prestalo. Na jedanput prene se kao iza težkoga sna, te napregnuvši zadnje sile svoje slabim glasom šapne: Majko moja!... Raoule! Ah oprosti, Bože moj! Ja ju podignem mojima rukama s pomoćju Marjete i zagrlim ju, no ona izpade mi kao mrtvo tielo iz ruku. Ja ju zovnem imenom; zaman! Sad počnem silno drhtati na cielom tielu mojem. Pomozite! poviknem izvan sebe, pomozite! Dva poslužitelja dotrče. Po lječnika, brzo idite po lječnika! U taj hip bacim oko na jednu malu trpezicu i opazim ondje onaj srebrni sandučak, što mi ga je Nelly njekoč bila pokazala. No bijaše otvoren i prazan. Sluteći strahoviti dogodjaj prignem se k njoj i uklonem pun skrbi lagahni ogrnjač, kojim pokrivena bijaše. Ah težke žalosti! Kobna ona kesica, koja je u onom sandučku zatvorena bila, izpadè joj iz njedara. Nikakve već nade! Nelly bijaše nam na očigled izdahnula...

Na kominu najdem jedan list na moje ime, u kojem se je ona sa srce ciepajućimi riečmi samnom oprostila, i jedno zapečaćeno pismo; ovo zadnje bijaše njezina oporuka. Nelly učini me svojim glavnim nasljednikom tim nalogom, da njezino tielo preselim na otok Mantinique, i da se ondje ukopa uz njene roditelje. Hoteći saviestno izpuniti ovu svetu želju, obznanim momu otcu ove slučaje i ukrcam se s mojim žalosnim i dragocjenim zavjerkom. Došavši u Saint-Pierre učinim mojoj Nelly zadnju

Digitized by Google

dužnost, i dočim se s njom na vieke oprostim, sjetim se čudnih riečij one vještice, koje su se tako nesretno obistinile: *Liepa mala crnica povratit će se sklopljenih očiju iz zemlje bielaca.*

Povrativ se u Francezku čujem, da se je gospodična d'Ablincourt zagledala u njekog liepog pukovnika, i da su se razpršile sve osnove za našu ženitbu; ja sam za to slabo mario. No ono, što nigdar ne mogu zaboraviti, to je sirota Nelly koja je voljela umrieti, nego izgubiti moju ljubav, i koje je privrženost uviek jednaka bila.

Ovo vam je, braćo, tajna moje turobnosti, i ovo je uzrok, za što mi se ne će više ići na bal de l' Opera.

Prijatelji Raoulovi stisnuše mu srčano ruku. Anatol, objestni šaljivčina, izvadi svoju maramu i okrene se, da si suzu otare. Naša četiri mladića razstadoše se i odoše svi za onu večer duboko zamišljeni svaki svojoj kući.

IZ POVIESTI NAŠE.

Kratka Poviest

Bosansko-Djakovačke Biskupije.

Tko bi napisao pravu, dobru poviest ove biskupije, učinio bi mnogo koristi, ne samo za biskupiju, nego i za domaću našu poviest, koja nam je toliko nuždna, pa ipak tako dugo za njom uzdišemo. — Meni za sada nije moguće, a u ovoj knjigi još manje, napisati poviest prama dostojanstvu, potrebi i koristi biskupije: mi ćemo samo u kratko brzim okom preletiti znatnije dogodjaje, koji su u 600 godina jedan iza drugoga sliedom sliedili, uzdajuć se, da će i to domorodnim čitateljem i ugodno i koristno biti. A dati će Bog sdravlja, pa što je sada nemoguće, biti će mogućno kasnije.

Prvi biskup u Bosnoj, za kojega se iz poviesti znade, zvao se je *Vadislav*, i biskupovao je okol 1140 godine. Sva je

Digitized by Google

prilika, da je Bosna već pred Vladislavom imala biskupa; jer tolika država, koja je već u VII. vieku obasjana svjetlom vjere Isusove, nije mogla biti brez biskupa. Sve do Bele II., kralja Ugarskoga, spadala je Bosna na Srbiju, te je za cielo to vrieme skupa sa Srbijom priznavala se k crkvi iztočnoj, najviše poradi slavenskoga jezika, kojim služiti se bilo je Slavenom u iztočnoj crkvi dovoljeno. S istoga razloga i Hrvati dugo se nagibahu sad k zapadnoj, sad k iztočnoj crkvi, dok najposlje god. 925 na saboru Spljetskom zapadna nije u Hrvata sa svim nadjačala. Bela II. odtrgnuvši god. 1136 Bosnu Srbom, da svoj upliv učvrsti, dade Bosnoj za biskupa Vladislava, koj je u crkvi Bosanskoj uveo obred rimski s latinskim jezikom.

Za *Milovana*, koj je za Vladislavom biskupovao porodila se zarad ove biskupije žestoka razpra medju nadbiskupom Dubrovačkim i Spljetskim. Početkom, kad su Hrvati i Srbi primili kršćanstvo, bila je samo jedna nadbiskupija i to Špljetska u Dalmaciji, te su sve ustrojene biskupije po Hrvatskoj i Srbiji pripale njoj. No kad je biskupija Dubrovačka uzvisila se na čast nadbiskupije, medju ostalimi pripane njoj i biskupija Bosanska. Odtuda razpra: nadbiskupi Spljetski ne htjedoše u svojem pravu ustupiti. Mi ćemo kasnije viditi, da su se Koločki nadbiskupi za tu biskupiju otimali i da su nadvladali; ali Spljetski katalog još dan danas broji biskupiju Bosansku za svoju. — Razpra je bivala što radi toga, što radi drugih razloga sve to žešća, dok najposlje ne dodje do oružja. *Borić*, ban Bosanski, budući zajedno s kraljem Gejzom na strani nadbiskupa Spljetskoga, skupi vojsku i udari na Dubrovčane. Ovi mu se pod vodjom Bobalićem junački opru; vojsku razbiju i prisile na mir. Ovako je bilo od pravieka medju Slavjani. —

Poslje Milovana, koji je Bosanskom crkvom dugo upravljao, uzadje na biskupsku stolicu *Radogost*. Njega je za biskupa posvetio Bernard, nadbiskup Dubrovački koj je od Bosanskoga bana Kulina u Rim poslan bio, da preda papi banove darove. Od ovud se daje izvesti, da je Kulin, postavši iza Borića banom u Bosnoj, s Dubrovnikom u miru bio. — U ovo doba počeo se i po Bosnoj širiti krivi nauk Bogomila, koj je u Bugarskoj

Digitized by Google

niknuo, pa prelazeć od jedne države do druge, svagdje je jedno sjeme istih pogrešaka, no pod različnim imenom sijao. To sjeme sazrielo je u Njemačkoj reformacijom Luterovom, pa ako ova tobožnja reformacija ikomu služi na slavu, to ne služi samo Luteru i Niemcem, koji se na to toliko ohole. — Radogost ili nije s početka vjerovao, da će se novi nauk u Bosnoj moći razgranjivati, ili je nemarniji bio za volju banu Kulinu, koj je i sam novu vjeru priznavao i gorljivo štitio, — tek u njeko doba, kad je već kasno bilo, sjeti se zlu na put stajati. U tom bezuspješnom nastojanju i smrt ga snadje okol konca 12. vieka.

Nasljednik mu *Danilo* ne samo da nije zlu doskočio, već je nastojao povećati ga, budući i sam sljedbenikom novoga nauka Bogumila, koji su od nadbiskupa Spljetskoga poradi ovoga nauka iz Dalmacije biti izagnani, te je on u svoju biskupiju primio. S toga Inocencijo III. god 1200 naloži Bernardu nadbiskupu Spljetskomu, neka javno i svečano s propoviednice svemu puku naviesti, da je Danilu svako službovanje zabranjeno, pa ako za mjesec dana ne poprime pravu vjeru, neka ga smetne s dostojanstva i u samostan zatvori. Ne zna se, je li se Danilo na to opametio, ili je sbilja s dostojanstva smetnut; toliko je jamačno, da poslje tri godine u Bosnoj nije bilo nikakva biskupa. Krivi nauk sve je dublje korenje hvatao i plodnije se širio, a njegovi sljedbenici na toliko se osmiele, da su biskupsku stolicu u Kreševu razorili. Bosanska crkva bijaše 35 godina po prilici udovom.

Skrbljivost Inocencija III. o blago i spas dûša ne mogaše s vida smetnuti tužno stanje Bosanske crkve, kojoj upravo sada najveća je pogibelj prietila. Za to naloži legatu svojemu u Dalmaciji, *Ivanu Kašemariju*, mužu odlične pobožnosti i naučnosti, neka predje u Bosnu i naučajuć pravu vjeru Isusovu suzbije nesrećna nastojanja krivovjeraca. Trud mu bi od Boga blagosovljen; jer osim inih povrati u krilu katoličke crkve i bana Kulina, muža nadarena velikimi svojstvi, koj još i danas žive u uspomeni kod prostoga puka. Poslje Kulina, koj je 36 god. u Bosnoj srećno i mudro vladao, postane barom Sebeslav, vjeran katoličkoj crkvi.

Digitized by Google

Preminuvši Ivan Kažemarij, krivovjerci uzohole se više nego ikad prije, te si izaberu vlastitog papu, pa prem da se ovaj samo kratko vrieme održao, to ipak svjedoči, do kolike se snage uznela nova sljedba. Tada zapovjedi Andrija kralj ugarski Ugrinu, Koločkomu nadbiskupu, da na svaki način gleda ugušiti krivovjerstvo. Ugrin, nemogavši zlu dobrim doskočiti, vješt vojevanju, lati se mača, ter mačem razprši sljedbenike krivа nauka. Za nagradu podloži Honorijo, koj je medjuto papom postao, biskupiju Bosansku nadbiskupiji Kaločkoj. Ban Sebeslav sagradi novu crkvu i stolicu za biskupa, a biskupom postane njeki Niemac, *Ivan Ponza* iz reda Dominikanskog.

Shodniji muž za biskupa u ondašnjih okolnostih Bosanske crkve nije se mogo misliti, nego li je Ivan Ponza. Učen, pobožan, slavan s krieposti i u revnosti neumoran, s apoštolskom željom lati se težke dužnosti i podpomožen od njekoliko revnih Dominikanaca preustroji Bosansku biskupiju. No samo dvie godine ravnaše sveti muž ovu crkvu: radnjom i dobom razslabljen i željan u samoći Bogu se približavati, odrekne se god. 1240 visokoga dostojanstva i vrati se opet u samotnu celu.

Njega je zamjenio *Ajmo*. Biskupovanje Ajmovo bijaše s početka smućeno strašnom burom, koja je veći dio Europe uzdrmala. Tatari provaliv pod Batukanom iz Azije i pregazivši gomile lješina' i razvalina' Ruskih i Galičkih, jedni prieko Poljske prodru u Moravsku a drugi nahrupe u Ugarsku; kod Šaja jednim udarom razbivši vojsku ugarsku, polete za kraljem Belom u Hrvatsku; no divlja sila razbi se u Hrvatskom Primorju na polju Grobničkom o hrabra prsa Hrvatska i gole stiene Primorske. Batu poginu, silni Tatari izginuše, ostali brez obzira okrenuše put sjevera. Kadmo vodja Batuov, koji je iz Ugarske grunuo na Bosnu, čuvši o porazu na Grobničkom polju, popali i potre, što mu šâka zapalo, pa i on otekne. Od tada, sve do Turaka, ne pojavi se u Europi sve uništujući narod Azijatski: divljim barbarom, koji su sedam vjekova njekim neodoljivim nagonom na zapad hleptili, zasmrdi zapad na Grobničkom polju. Pa ni Turci ne ukazaše se toliko kao tlačitelji i razoritelji, koliko ustrojavajući osvojitelj.

Digitized by Google

Za tog vremena nestaje u poviesti Ban Sebeslav; moguće da je u tih ratovih poginuo. — Ninoslav, postavši mu naśljednikom, razjari Belu kralja proti sebi tim, što je u medjusobnoj borbi nesrećnih Šplićana i Trogirčana pristao uz Šplićane proti Trogirčanom, koji su Belu za gospodara priznavali. Za to god. 1244 izgubi Baniju Bosansku a dobije ju Stjepan Kotromanović, dobitnik Ninoslavljen u boju. Poslje smrti Kotromanovićeve zvahu se banovi Bosanskimi knezovi iz poradice kraljevske sve do god. 1290, koje godine pripadne Bosna Srbiji.

Ovako trud, koj je Ivan Ponza uložio, na jedan mah uništiše Tatari. Heretici opet podigoše smielo svoje glave a Ajmo u strahu, da ih sam suzbiti ne će moći, obrati se na papu Inocencija IV, a ovaj na Benedikta, nadbiskupa Koločkoga, koj kao i njekadašnji Ugrin mačem na njih udari. U ime nagrade zaišće od pape, neka potvrdi pravo Koločkieh nadbiskupa na biskupiju Bosansku. — Rado da je već ovomu biskupu od kralja Ugarskoga poklonjeno Djakovo, gdje su kasnije nastanili se Bosanski biskupi i tako ustanovili Djakovačku biskupiju. — Za Ajmom *Ivan* bio je samo godinu dana biskupom. Poslje njega nješto preko 20 godina ili nije biskupa, ili im se zatro spomen; jer tek poslje 20 godina spominje se *Andrija*, postavši biskupom 1280.

Dok je Andrija biskupom bio, preotme Bosnu od Ugara Stjepan Uroš, kralj Srbski, koj primivši po nagovoru svoje matere Helene katoličku vjeru, bijaše vrlo nagnut biskupu Andriji, te mu je mnogo pomagao razprostraniti i učvrstiti nauk katolički. No za kratko vrieme Pavao, ban Hervatski, iz slavne obitelji Šubića Brebirskih, kasnije Zrinskih, koja je toliko junaka Havatskoj rodila, osvoji Bosnu od Srbalja i na novo sdruži s Ugarskim kralještvom i postane knezom Bosanskim.

O *Nikoli*, koj je Andriju zamienio, samo se to znade, da je god. 1304 bio biskupom; *Benedikto*, čovjek učan i veoma kriepostan god. 1310 od pape Klementa V. biskupom naredjen, za četiri godine bi premješten u Erdelj. Na njegovo mjesto postavi papa Ivan XXII. *Petra* god. 1317.

Bosna već davno nije imala biskupa, kao što ovaj Petar.

Digitized by Google

Od pape preporučen Ugarskomu kralju i narodu Bosanskomu s odličnom revnosti prione trieibiti zlo i dizati kriepost, koja je u Bosnoj bila nemilo pala. Heretici zadavali su mnogo posla svim biskupom prije Petra; nije ni čudo; jer nikakva sila, nikakvo oružje ne može čovječje osvjedočenje utrti; laž će razpršiti istina a ne mač; mač može ušutkati osvjedočenje; no izkorenuti nikada. Zahman su Kološki nadbiskupi potoke krvi prolili: proroci kriva nauka rastli su kao gljive. — Petar je dobrim primjerom i blagim naučanjem zlu na kraj stati nastojao, u čem su mu mnogo na ruku išli otci Franciškani, koje mu je poslao papa Ivan. Ne zna se radi šta ode Petar god. 1334 s kanonikom Lovrom k papi u Avinjom, gdje ga iste god. i smrt zatekne.

Mjesto njega od kaptola Bosanskoga izabran bude kanonik *Lovro* i od pape potvrdjen. Dok se je on u Avinjonu bavio, Ugarski kralj Karlo za nastojnika imanja Bosanskih biskupa (po svoj prilici Djakova) postavi njekakva svjetovnjaka; za to je Lovro, tek se je u Bosnu vratio, odmah krenuo natrag u Avinjon, da se potuži papi Benediktu XII. Papa naloži kralju, neka dobra biskupska povrati Lovri biskupu. — Koje godine prestao je Lovro biskupovati, ne zna se; ali da je još god. 1342 bio biskup, to je jamačno; jer je te godine bio kod one svečanosti, kad je Ljudevit kralj znake kraljevske primao. Za njim je sliedio neki Talijan, imenom *Bon Ivan*, koj je god. 1345 premješćen na biskupiju Firmansku, a na njegovo mjesto dodje *Peregrin*, muž pobožan i krepostan, rodom Saksonac, iz reda sv. Franje, vrlo drag i primljen u Bana Stjepana, koj je odrekav se iztočnoga vjeroizpoviedanja, marljivo pomagao biskupu katoličku vjeru razprostranjivati. Za njegova biskupovanja razvili su otci iz reda sv. Franje veliku radinost, ne samo u Bosnoj, već i u Bugarskoj, koju je Ljudevit na kratko Ugarskoj pridružio.

Petar II. ravnao je ovom biskupijom okol godine 1352. Iste ove godine umre Stjepan ban na putu u Ugarsku u svatove svoje kćeri, koja se udavala za kralja Ljudevita. Kralj postavi banom sinovca Stjepanova Tvrdka. — Već u ovo doba, a nješto i prije, bili su otci reda sv. Franje skoro jedini, koji su se borili u Bosnoj za katoličku vjeru; u toj radnji nisu oni sve do današnjega dana

Digitized by Google

sustali; junački se opirahu neprijaznim kraljevom, junački se opirahu okrutnikom Turkom. Ta borba živo opominje na crkvu prvih vjekova kršćanstva, pa što su prvim kršćanom, onim janjcem sa lavskom jakošću, bile katakombe, to su jugoslavenskim kršćanom za silničkoga gospodovanja Turaka zelene gore. Upravo za to ima gora nješto neodoljiva, nješto tajna za njihova srca; oni su u njoj kao kod kuće; njoj odkrivaju kao staroj, iskrenoj znanici svoje radosti, svoje slutnje, tuge i želje, pa šuštanju njezina lišća prisluškavaju kao proročanskomu šapatu.

Petrovo ime posljednji put nalazi se god. **1373**, podpisano u kraljevskoj povelji. Oko god. **1379** bio je biskup *Dominko;* za ovim dolazi *Juraj* god. **1384** podpisan u povelji, koju je kraljica Marija, kći Ljudevitova, poklonila Splićanom.

Od ove dobe začimlju se navlačiti nad južnim Slavenstvom tmasti oblaci, koji su za kratko vrieme silovitu buru iztresli. Njeka crna tuga, njeka duboka bol prione za moju dušu, kad uzmem prevrtati list po list poviesti, koja te grozne dogodjaje krvavim slovi opisuje. Jedno za drugim kao munja pod snažnim udarcem Osmanskoga mača padoše silna carstva i slavna kraljestva, pa još ni danas, poslje viekova ne mogu se dići. Zahman divna junačtva i žrtve; poraz, niknuvši u kletoj neslogi, morade dozrieti. Svoj ne poznavaše svoga, brat skočio na brata, a sin provro se proti otcu; vjerozakonska nesnosljivost razpalila mržnju do skrajnosti: u taj zlokobni čas razlio se kao lava narod snage mladjenačke, čio i divlji i zatrpo svojim divljačtvom sve, što mu je došlo pod ruke. Olovna ruka, koja je tolike narode kao snoplje obalila, prem da već i sáma u samrtnom trzanju, još ih pritišće svojom težinom k zemlji.

Od svih država na jugu Europe, koje su od Turaka podjarmljene, a još se nisu oslobodile, Bosna je pala posljednja, valjda što je bila najdalja; može se ipak reći, da je bila u to doba snažnija, nego ikoja tih država. Tvrdko, sinovac bana Stjepana, tasta ugarskomu kralju Ljudevitu, imajući odlična svojstva vladarska nastojao je što više uveličati Bosnu, te u tu svrhu laćaše se svakoga sredstva i bio je većinom srećan. Vodja njegov Hranić boraše se sa srećom i slavom proti Srbljem, Tur-

Digitized by Google

kom i Bosanskim buntovnikom, koji su Tvrdka strovaliti a mladjeg mu brata gospodarom učiniti hotjeli. Tuj se je ukazao Tvrdko nemilosrdniem, nehoteć oprostiti ni svojemu bratu i tek na prietnje Ljudevita i pape Urbana V, u koga je Stjepan, mladji brat, obranu zaprosio, mahnuo se on progoniti brata si i druge, koji su s njim u urotu bili upleteni. — Iza više slavnih djela učini se kraljem Bosne, Rascije, Zahlumja i Primorja a Hranića vodju nadari Hercegovinom. Poslje smrti Ljudevitove složi se s Hrvatskimi velikaši koji zabacivši kćer Ljudevitovu, odabraše za kralja Karla Napuljskoga. To je jedan od onih momenta u Ugarskoj poviesti, kad su muževi Slavenske krvi, štiteć kraljeve i duhom i mačem, cielom Ugarskom vladali. Proti Hrvatom, koji su se opirali Mariji, stajaše Hrvat Gara, a kad je on pao, zamieni ga njegov sin. Teklo je u to doba sila krvi, tekla je i krv kraljevska; najposlje svladaju Gare. Marija, postavši suprugom Sigismunda, kasnije cara Njemačkoga, ostane kraljicom. U tom metežu osvoji Tvrdko Dalmaciju. God. 1391 umre.

Kraljem postane kukavni otmičar Dabiša, koj je još za života Tvrdka u uroti proti njemu zapleten bio, pa da si Sigismunda učini prijateljem, vrati mu Dalmaciju, a sebe i Bosnu izruči njegovoj zaštiti. On umre god. 1396, a zamieni ga Tvrdko II, prijašnega Tvrdka naravni sin, s kojim su se za cielo vrieme kraljevanja još dvojica o kraljestvo trgala, pa je sad ovaj, sad onaj Turke i Ugre na pomoć pozivao. Ovako je Bosna slabila a Turci i onako jaki slavenskom nesglom bivali su još jači. Poslje smrti te trojice kraljeva Bošnjaci izeberu kraljem Stjepana Tomaša iz velikaške obitelji Kristića. Njega smakne vlastiti sin od prilježnice Vojače, imenom Stjepan, koj zarativši se s Mehmedom, onim istim, koj je Carigrad uzeo, izgubi god. 1462 i kraljestvo i život. — Tako Turci preplivavši crno more, pregazivši lješine izt'očnoga carstva, Bugarskoga i Srbskoga kraljestva, oboriše Bosnu i sjedoše nad Savom u susjedstvu naše domovine.

Sried te pustoši gole, žalostne kao njekim čarom zelenjaše se umiljno malena, no cvatuća oaza, malena republika Dubro-

Digitized by Google

vačka i dok se je svud naokolo gorki lelek zarobljenih raznosio, dotle su Slavenske vile u slobodnom Dubrovniku predivne pjesme izvodile.

Djelovanje Bosanskih biskupa u obće vrlo je škrto pobilježeno, a u ovo burno vrieme još škrtije. Gdje je zveka mača i sabalja, tude umukne sve osim jauka: samo u miru, no u poštenom miru napreduje božje slovo, znanosti, umjetnosti, obrtnost i poljodjelstvo. Upravo za oto treba što više želiti i nastojati, da se mir uzdrži; no ako bi mir prietio dovmovini sramotom i propašću, ako bi na nju udario ma koj dušmanin, želeći ju uništiti, tada bi samo kukavice volili mir a svaki junački sin domovine latio bi se mača i pozvavši Bogu u pomoć kao lav srnuo bi u boj. Bošnjaci ne učiniše tako, oni dapače sami proti svojoj domovini pozivahu zaklete dušmane ne samo svoje, nego dušmane cielogn kršćanstva, koji su naumjeli izkoreniti naš vjerozakon i s njime skopčanu prosvjetu i spasenje. Tako su morali pasti i svatko, tkogod uzbude poći njihovom stazom, morat će pasti kao i oni.

Njihovi biskupi kao predvidjajuć budući razsap, još za rana predjoše u Slavoniju na svoje dobro u Djakovo, koje su im Ugarski kraljevi već davno darovali. Koje su upravo godine prešli, to se ne zna; no odonda Djakovački biskupi samo su naslov nosili Bosanskih biskupa, a vlasti u Bosnoj nisu imali nikakve, koja je sad ovoj susjednoj biskupiji bila predavana, dok najposlje ne dobije Bosna svojih vikara, koji su ondje uvjek stanovali i trudili se Isusov nauk uzčuvati čist i nepomanjkan sve do danas.

Doklem su se Turci bojali na Savu nagaziti, mogli su Djakovački biskupi sjediti u Djakovu i apoštolsko svoje poslanje u miru obavljati. Ali kratko trajaše ta neizviestnost medju životom i smrti; Slavonija bijaše odviš plodna i bogata, a Turci odviš pohlepni i lakomi, da ne bi krvave i prožderljive svoje ruke za njezinim životom pružili. — Odkako je *Juraj od Palizne*, biskup Djakovački s mnogo drugih biskupa Ugarskih i Hrvatskih god. 1526 poginuo na Mohačkom polju, gdjeno se kraljestvo sv. Stjepana, Ljudevita V. i Matije Korvina srušilo, — odonda ne

Digitized by Google

imadoše Djakovački biskupi stalnog pribivališta, nego su bivali sad ovdje, sad ondje, kriomice tješeći, obodravajuci i učeći vjerne. Nije dakle ni čudo, što od mnogo njih osim imena, koje se ili u drugih listinah sačuvalo, malo ili ništa ne znamo. Mi ćemo za to još samo znamenitije biskupe u kratko napomenuti, kojih imena i djela u pismih su ostala.

Jedan od najznamenitiih biskupa Bosanske ili Djakovačke crkve ne samo ove dobe, nego svih doba može se reći *Ivan Tomko*, prezimenom Marnjavić iz slavne vojvodske obitelji Bosanske Marnjavića, postavljen za biskupa god. **1631**. Knjigu izučio je u Rimu i tolikom se učenošću proslavio, da su se najučeniji ondje divili, medju njimi i kardinal Baronius, a drugi kardinali kao Pazman, Barberino, Sachetti s njim prijateljstvo sklopili. Grad Rim učini njega i potomstvo mu začastnim svojim gradjaninom; u povelji, kojom mu je to gradjanstvo podieljeno, uznose se njegove krieposti, zasluge i učenosti do nebesa. — Plodove svoje učenosti razasijao je u raznih djelih, koja je u naškom i latinskom jeziku spisao, da se može i potomstvo njimi koristiti. Djela mu najviše zasjecaju u južnoslovensku poviest. U svojoj biskupiji mogaše poradi Turaka slabo djelovati; no za to su ga upotrebljavali za druge važne poslove. — God. **1634** posvetio je dom ilir. sbora sv. Jeronima, prenapravljen troškom Petra Pazmana, koj je nosio naslov kardinala sv. Jeronima. Umro je Tomko god. **1636** po svoj prilici u Rimu; na njegovo mjesto postane biskup rodjak mu *Tomko Marnjavić*, koga su i Ferdinand II. i Urban VIII. papa za to za biskupa postavili, da se učine zahvalnima za zasluge, od Ivana Tomka učinjene. God. **1645** umre i sahranjen bude u Velikoj blizu Požege u samostanu franciškanskom u crkvi sv. Augustina.

Za njim sliedio je god. **1647** *Marijan Maravić*, komu je Ferdinando III. prava Bosansko — Djakovačkih biskupa na vlastničtvo Djakovo potvrdio. — Poslje njega uzadje na biskupsku stolicu **1669** *Nikola Plumbenski* rodom Bošnjak, muž znamenit ne samo svojom učenosti i pobožnosti, nego li i žalostnom smrti, kojom je god. **1701**. u Djakovu poginuo. Dok je kleta Turad po Slavoniji nasilno gospodarila, kršćani ne imadoše ni hramova,

Digitized by Google

gdje bi Boga slavili i na pomoć pozivali; za oto čim su naši Turke brez traga preko Save zaćerali, pohiti Nikola u Djakovo ter stade šteditì i sabirati novce, da može crkve podizati. Lupežki skitalice, kakvih iza Turaka po cieloj Slavoniji mnogo zaostadè, začuvši, da u biskupa Nikole ima novaca, napanu ga noćom u njegovaj kući u Djakovu, ubiju i novce odnesu. Zakopan je u Našicah u crkvi sv. Antuna Paduanskog.

God. 1704 za biskupa posvećen bude *Juraj Patačić* iz Hrvatske obitelji Patačića, muž vrlo učen i kriepostan. Na onom istom mjestu, gdje je već prije dizao se hram sv. Petra, pa poslje od Turaka porušen uzdigne Patačić novi hram i popravi crkvu, posvećenu slavi bl. D. Marije koja sada pripada sjemeništu. Muž zauzet za sve plemenito, bio bi i više dobra na božju slavu i korist svojega naroda učinio, da mu ne bude prerana smrt na put stala. — Zamieni ga god. 1716 *Petar Bakić*, koj je katedral od Patačića podignut nješto razmaknuo i poljepšao, što se može vidjeti iz napisa na pročelju crkve. Za svojega biskupovanja dao je Tursku džamiju u Djakovu u kršćansku crkvu obratiti, koja je sada župničku crkva i u tri sela svojega vlastničtva sagradio je nove crkvice. Umre god. 1749 i za nasljednika dobije *Franju Tauzija*, koji poslje dvie godine predje na Zagrebačku biskupiju.

God. 1751 godigne se na Djakovačku biskupiju *Josip Antun Ćolnić*. Kad je odlični ovaj muž zauzeo biskupiju, ne nadje više od četiri župe u njoj. S neopisivom revnošću stadè se brinuti za spasenje svojega stada, koje se još ne bijaše oporavilo niti moralno niti materijalno od zlih posljedica turskoga zaluma, a sad mu je manjkalo pastîra koji bi ga predvodili na stazi k njegovoj svrsi. Odmah ustroji još tri župe i nabavi za njih iz tudjih biskupija valjane župnike, Slavu božju razprostraniti, siromaštvo svoje biskupije što više obaliti i dostojanstvo joj podići bijaše cilj života Ćolnićeva: okol toga vrte se svi njegovi napori, sve njegove osnove. Medjutim istom pred smrt podje mu za rukom biskupiju Sriemsku stopiti za uviek s Djakovačkom i samo tim mogla je ova biskupija uzpeti se do tolike znamenitosti i važnosti, koju sada imade. — On je žrtvenike stolne cr-

Digitized by Google

kve onako ukusno prenapravio, kako ih sada vidimo, on je tu istu crkvu krasnimi odorami darovao, biskupsku stolicu, sve do njega drvenu kućaricu, u krasnu sgradu obratio, u gospodarstvo biskupskoga vlastničtva u bolji red uveo, tim dohodke biskupske pomnožao i tako svojim nasljednikom obilnja sredstva u ruke pružio, da su mogli s onoliko plemenitimi darovi nuždnomu čovječanstvu u pomoć priteći. — Učeni taj i pobožni dobrotvor svoje biskupije i naroda umre god. 1773. a nasljednik mu postane *Krtica*. Ovaj čovjek učinio se za naš narod tim zaslužan, što je obširnu poviest Srba i Bugara, spisanu na latinskom jeziku od učenoga ježuite Pejačevića, o svom trošku tiskati dao. Ali osim toga tvorio je on i drugih dobrih djela i pun zasluga preminù god. 1805.

Već 1806. god. dobi Djakovačka biskupija za biskupa *Antuna Mandića*, rodom Požežanina, koj je kao žarko sunce prosinuo u našoj domovini. Taj veliki muž, koj je novu dobu Djakovačke biskupije otvorio, žive još dan današnji u srcu i ustih naroda; jer svaki njegov korak bijaše nezaboravljivi dobročin. Njegove zaklade plod su plemenitih ćuvstva i velikih pomislij. Umro je 1815, nasluživ se slavno i crkvi i domovini, koja je za cielog njegova biskupovanja mnoge jade pretrpiti imala. — Nasljednik mu *Emerik Raffay*, postavši od Zagrebačkoga prepošta Djakovačkim biskupom, muž vrlo učen, trudio se što više, da djelo, od Mandića početo, nastavi. Umro je 1830 god., ostaviši ožalošćeno stado *Pavlu Sučiću*, koj je samo tri godine biskupovao, a onda preminuo.

Josip Kukovič, postavši biskupom 1834, ravnao je biskupiju sve do god. 1849, koje godine, pritisnut težkom bolesti zahvali se na biskupiji; iste godine smiluje se duh sveti te za biskupa postavi *Josipa Jurja Strossmayera*, da ravna crkvom gospodnjom. O njem ne ćemo više govoriti; jer mu govore djela. Mi se u kršćanskoj poniznosti usudjujemo uzdići srca i ruke k Bogu, neka ga još dugo uzdrži da razprostire božju slavu, spasenje svojega stada i korist naroda.

Digitized by Google

KAKO TURCI OSVOJIŠE SLAVONIJU.

Od Ferde Filipovića.

Godine 1520, 21. Rujna umre Selim car turski, a na njegovo mjesto stupi Soliman, s pridjevci: zakonoša, veliki, ukusni. Medju prvimi brigami bijaše mu da produži mir, kog je njegov predšastnik sklopio s Vladislavom kraljem Ugarskim, te za to pošalje svoga poklisara Berghama u Budim. Ljudevit, sin Vladislavov i njegov nasljednik snovao je baš isto vrieme ženitbu s Marijom, sestrom vojvode austrijskoga Ferdinanda, te zadržà turskoga poslanika dulje vremena kod sebe bez svakoga odgovora. I Soliman bio je isto vrieme zabavljen vojujući proti Sirijskom upravitelju Džanberdi-Ghasali-paši, rodjenomu Slavoncu i bivšemu emiru mamalûka u Misiru, i pobjedi ga sretno kod Damaska. Opojen tom pobjedom nad svojim velikim i pogibionim protivnikom, ili što je krivo načuo, da je njegov poklisar kod Ugarskoga dvora zlostavljen i ubijen, ili što je tako dugo zadržan bez odgovora, odluči zavojštiti na Ugarsku. To mu bijaše i žclja, a na to su ga i odmah, čim je zavladao nagovarale paše Smederevački i Vrhbosanski, koji su medjutim u Bosni pootimali bili gradove Tešanj, Sokol, Srebrnik i Knin, kojom je prigodom hrabro pao glasoviti i junački biskup i ban Petar Berislavić na rieci Korenici. Ahmed-paša beglerbeg Rumelijski dobije nalog, da se sa 15000 asaba i 300 topova krene iz Carigrada; a on sam, pohodivši i pomolivši se najprije na grobovih svojih predja, Mohameda, Bajazeta i Selima, diže se prvi put u boj 19. veljače 1521 god. Na putu mu se priklopiše silne čete, a kod Sofije pridruži se Ferhad-paša sa 3000 iz Azijc stjeranih deva sto su hranu i džebanu vukle. — Ljudevit čuvši, da se tolika vojska na njega digla, pogubi turskoga poklisara Berghama, kao da je on tomu uzrok. — U Nišu zapovjedi sultan Ahmed-paši da prema Šabcu stupa, a žarači i jahači razdieliše se na dvie strane: jedni odoše prema Erdelju pod svojim nasljednim vodjom Mohamed Mihaloghli, a drugi pod vojvodstvom Omar-begoghlia

Digitized by Google

plienili su i harali pred carskom vojskom. Veliki vezir, rodjeni Karamanac, Peri-paša, sa 1000 janičara, sipahi i svimi asabi, krene se prema Beogradu i obsjedne ga; a sam Sulejman ode na Šabac.

Još prije dolazka Solimanova pod Šabac, obsjeo ga je Ahmed-paša svojski, a on se je sa svojom malom posadom od 100 vojaka habro branio. Nu sila ruši gradove, te tako Šabac pade u turske ruke 7. srpnja, naplativši ga sa 700 svojih ljudij. Sutra dan pregleda Soliman ukrepljenja, dade ih popraviti i povećati. Da svoju glavnu svrhu postigne radi koje se je i podigao s toli silnom vojskom od 300 hiljada ljudij, zapovjedi preko Save most sagraditi, da u Sriem predje. On je sam pod čardakom sjedio i na posao pazio, a paše i begovi sa štapovi u ruku natjerivali su poslenike na radinost. Devet dana pravio se je most a deseti bijaše dogotovljen u dužini 1800 hvati, ali 19. nabuja Sava, razori most, tek osam dana poslje 27. istoga mjeseca moglo se preko njega prelaziti. Kroz oto vrieme harali su Kučuk-Ali-beg i Bali-beg, sin paše Smederevačkoga Jahioghlia po Sriemu i porušiše Mitrovicu, Kupinovo, Barić, Slankamen, Karlovac, Hok, Berkasovo i mnoga druga ukrepljenja a 29 srpnja pade i Zemun u njihove ruke. Stisnjen s dvie strane: sa strane beogradske od velikoga vezira Piri-paše koj je Beograd obsjednuo, i od beglerbega rumeljskoga Ahmeta, koj mu je ad Šabca u pomoć pritekao, a od njih sa sriemske strane, hrabro se je branio svojom odveć malenom posadom naprama tolikoj sili. Zidovi od silne pucnjave bijahu već porušeni, i ne mogoše se više braniti, a k tomu se još Sulejman sriemskom stranom približavao, da sa svih strana Beograd obkoli, želeći ga svakako u svoje ruke dobiti. Tiem načinom u velikoj pogibelji, a od nikuda pomoći, ugovori posada s Turci, da će jim grad odstupiti ako ih propuste slobodne s oružjem i džebanom. Turci na to pristanu; ali po svomu običaju prekršiše zadanu rieč i posadu stranom poubijaše a stranom u robstvo odvedoše.

Dok je Zemun pao i Sulejman cielom vojskom pod Beograd došao, prošlo je skoro mjesec dana; a za tog je vremena veliki vezir Pizi-paša neprestano nasrtao na grad. Poradi ne-

Digitized by Google

hajstva bila je posada u njemu vrlo malena, i premda je još k tomu vjerozakonska mržnja iztočnjâka oteščavala obranu, ipak su pod valjanom upravom hrabroga Blaža Olah, Jana Bothiusa i Ivana Morgaja junački odbili već do dvadeset juriša. Na zlu sreću našinaca nagovoriše Sulejmana talijanski i francezki uskoci, da najjaču gradsku kulu "Nebojša„ zvanu, podkopa i u zrak digne, što mu i za rukom pojde. U gradu ih bijaše samo još 400, pa i ovi bi se do posljednjega branili bili, da niesu kletim izdajstvom Niemca Franje Hedervar i Madjara Valentina Török-a zajedno s gradom u turske ruke dospjeli 29 kolovoza god. 1821.

Padnućem Beograda padoše još mnoga ukrepljenja u Sriemu, i silne musulmanske čete obratiše ovu plodnu i razkošnu okolicu u pustoš. Da li su sva osvojena mjesta i ostala u turskih rukah nije vjerojatno. U njemu se je onda ono zlo počelo što je kasnije u cieloj našoj domovini nastalo; da se nije znalo sto je čije već su se medjusobno samo tukli i klali; ali je za sada još ipak našinstvo prevažnije bilo. — Sulejman, misleći da su osvojenje tolikih gradova i životi tolikih hiljada ljudij dovoljna naknada za život njegova poklisara kakovi je bio Bergham, vrati se natrag razprostirući svoje pobjede slavodobitnicami na državne namjestnike i kadije, i na strane dvorove.

Ali to ne bijaše pravi uzrok njegova povratka. Kad nasljedio vladarstvo, zavjetovao se je, da će potavnjelu slavu svoga okrutnoga otca Selima kod Beograda i otoka Rodos, stolici johanitskih viteza, njihovim osvonjenjem osvjetlati. Ovo posljednje takodjer mu za rukom podje 25 prosinca 1522. Zabavljen zatim raznimi poslaničtvi, a osobito zamršaji krimskimi, prodje mu vrieme do god. 1524. Na našu nesreću ostavi se to vrieme Sulejman svih državnih poslova, i sliedeći u svačemu izgled varvarskoga Timura, bavio se je kod Jedrene velikolepnom lovinom od 40 do 50 hiljada jahača.

Bezposleni i preuzetni jeničari zamjere to sultanu, i velika se podigne buna u Carigradu, u kojoj je izgubio mnogo aga i silno blago 200 hiljada dukata. Da ne bude još većega zla, pozove on svoga velikoga vezira i prvoga seraskera, lukavoga

Digitized by Google

Grka a svoga prijatelja od djetinstva Ibrahim — pašu iz Misira, koj je razpravljao tamošnje spletke da se snjim posavjetuje, što da čini. Ovaj stranom iz njekih sumnjivih nepoznatih uzroka, a stranom, da si nagomila blaga, nagovori sultana, da opet zavojšti na Ugarsku, budući s njom još nije bio nikakova mira sklopio. Sada počima ona žalosna tragedija, koja je našu domoviuu kroz 165 godina tištila, i kojoj je prijašnja Sulejmanova vojna samo za uvod služila. I od sada ću sliediti Hammera u svojoj povjestnici osmanske države, a služit ću se uz njega i drugimi povjestničari.

Poslje osvojenja Beograda i povratka Solimanova, premda se je činilo da je rat dokončan započeli su odmah harati Turci po Hrvatskoj i Dalmaciji, a Sriem i Ugarska bila je sasma odprta njihovu varvarstvu. Njihova smionost bijaše već tolikom, do su žarači i jahači pod svojim nasljednim vodjom pašom Vrhbosanie Ferhad-beg Mihatoghliom doprli čak u Kranjsku god. 1524. Iste godine nahrupi isti paša sa 15 do 16000 u Sriem, ali bijaše po hrabrom Tomori-u do noge poražen. — Pavo Tomori bivši vodja, a po tomu monak u Iloku bio je naimenovom od kralja Ljudevita primasom ugarskim i koločkim nadbiskupom. S voljom pape Hadriana VI. primi on to dostojanstvo, a kralj Ljudevit proglasi ga taki glavnim vojskovodjom proti Turkom medju Savom, Dravom i Dunavom. Fessler piše o tome boju ovako: "Monak i koločki nadbiskup Tomori uz svoj križ i palicu nije zaboravio i vojskom upravljati. To je posvjedočio porazom Ferhad-bega paše Vrhbosanie, koji je nasrnuo sa 16 hiljada konjanika u Sriem. Da razprši njegovu reservnu vojsku, kojano je na Savi čuvala ladje s hranom, posla Tomori tamo Petrovaradinskoga zapovjednika Gjuru Batjani-a sa svojom najizabranijom vojskom. To mu sretno za rukom podje. Prepriečivši tiem biskup Ferhad-begu svako bjeganje, diže se protiva njemu. Jakob Banfij, Radić, Božić, Franzo Bódó, Ivan Kallay, Stjepan Bardij sve sami hrabri konjanički satnici i Tomo Bošnjak, kapetan vojvode iločkoga, odlikovaše se točnim ovršnjem njegovih zapoviedij, i dieliše s njim sve trude, pogibelji i slavu. Kod poljačke šume sretoše se s neprijateljskimi predstražami, a ove smo-

Digitized by Google

trivši Slavonce povukoše se ka glavnoj vojsci. Ferhad-beg ostavi plien, marhu i robove u šumi, a s cielom vojskom suprotstavi se nadbiskupu. Po žestokomu kreševu zapovjedi Tomori pucati na Osmane, koji okrenuvši ledja stadoše bjegati, a najprednji Ferhad-beg. Njegova podzapoviednika, koj se je dulje vremena na bojištu zadržao, stiže Franzo Bardij i smače ga poslje žestokoga dvoboja. Nataknuvši mu glavu na svoje koplje, raztjera još ostale čete s bojišta. Neprijatelj bijaše do Save progonjen, i nemogavši prieko pobjeć — ladje bo im bijahu popaljene — što izmače maču i sužanjstvu, podavi se u rieci. No Ferhad-bega ne spasi ni njegov bieg, jer veliki vezir Ibrahim-paša dadè ga zadaviti. Tomori odpremi Štipana Bardij-a kralju (Ljudevitu) sa 40 osvojenih zastava, s glavami najglavnijih vodja, s najkrasnijimi konji, i s najskupocjenijmi sabljami i oružjem. Za oto ga kralj sutradan učini vitezom i obdari ga zlatnim lancem, ostrugami i sabljom u srebrnom toku„ Fessler sv. 6 list 270, 271.

Ovaj i slični dogadjaji po Bosnoj i Hrvatskoj bijahu kao predteče madjarske vojne, koju je Sulejman osobno prèdvodio. Pohodivši po svomu običaju najprije grobove tursko-arabskih musulmanskih svetaca Ejub i Ebulvefa, i svojih predja, dao se je 23 travnja 1526. sa 100.000 momaka i 300 topova na put. Putem imao se je boriti s velikimi zaprekami, osobito su mu velike mećave otešćavale put kroz balkanske klanjce, kroz koje ga je put vodio iz Filipopolja u Niš. Kod Filipopolja pridružiše mu se konjanici anadolski, a na Moravi zapovjedi velikomu veziru Ibrahimu, da se svojom vojskom oddieli, u Sriem predje i Varadin obsjedne. Kod Beograda priklopi mu se vojska bosanskih i hrcegovačkih sandžaka, i dunavska flota s janičari pod upravom begova: Mihaloghli, Iškenderoghli i Jaši, posljedna dva, poturice, a prvi potomak Grka Mije Barbarose, bivšeg glavara u Erzerumu, koj je, odrekavši se i vjere i svoga gospodara, već Erthogrulu otcu Asmanovom služio. Osman, utemeljitelj po njemu prozvane osmanske države, razprostranivši svoju državu svakovrsnimi načini, učini ga zapovjednikom svojih žarača i jahača, i od oto doba osta oto dostojanstvo u njegovoj obitelji nasljedno.

Digitized by Google

Medju tiem je veliki vezir Ibrahim osvojio Mitrovicu i sav doljni Sriem (Hammer) i obsjeo Varadin prvih dana mjeseca srpnja 1526. 15 istoga mjeseca u nedjelju okol pol dne jurišaše Osmani prvi put doljni grad varadinski i obkope gdje je sada Novi-Sad. Varoš je branio Gjuro Alapij, a grad Pavo Tomori s ono malo posade što su imali, 1000 konjanika pod upravom viteškoga Pave Bakića, Radića i Božića, 3000 slabo oružanih seljaka, i 40 čunova. Turci naprotiv imali su osim silne vojske 100 čunova i 23 velika ratna broda. Bitka je biesnila do noći. Na varoških ukrepljenjih poginulo je 1000 janičara, a s grâba bijaše jedan veliki brod raztepen i potopljen, mnogi neprijateljski čamci predobljeni i momčad poubijana. Tomori izgubio je samo 8 ljudij. O pol noći istoga dana držao je on vieće, i videć da je slab odluči novosadska ukrepljenja ostaviti i u grad se povući. 17 u utorak okolo pol dne jurišaše Osmani drugi put grad, ali bješe strašnim gubitkom suzbijeni, gradski bo topovi rušiše Osmane kao snoplje. 18 popali neprijatelj Futok i obkoli grad sa svih strana, koj se više od deset dana ne mogaše braniti. Tomori javi svoje opasno stanje kralju kroz bosanskoga biskupa Gjuru od Palisne, ali kralj nije mogao pomoć, a plemstvo u saboru skupljeno nije marilo do ničesa, već se samo prepiraše. Zapušćen tako od svih strana pade Varadin 27 istoga mjeseca poslje junačke opreke; 300 od posade dospješe u sužanstvo, a 500 odrubiše glâva.

1525. prvoga kolovoza bio je već u Sulejmanovoj vlasti i Ilok poslje snažna odpora, a zatim i Vukovar, Dalj, Erdut i mnoga druga mjesta. Bali-beg dodje zatim s 20.000 pod Osiek, da osigura prelaz preko Drave, što mu i za rukom podje osvojenjem varoši 6 kolovoza. Odmah se je započeo praviti most preko Drave i onih ritina i močvara s lieve obale gdje je sada valjana cesta načinjena, i bio je dogotovljen za pet dana u duljini 284 rifa a u širini od 2 rifa. Za pet dana predje ciela turska vojska, a po tomu bijaše most i Osiek popaljen i porušen i snažna posada u njem ostavljena.

Iste godine kasno u jesen digne se beogradski upravitelj Mehmed-Jahioghli-paša s njekoličinom janičara, i doprevši do

Digitized by Google

Osieka, pokupi još okolo sebe kojekakove skitalice, ponajviše Trake, koji su jedino od robenja živili, te dopre harajući do Požege i dalje. Putem poruši i popali sva sela a medju njima i ukrepljenja podgoračka i našička. Fessler piše da je Sulejman poslje bitke mohačke 29 kolovoza 1526 Sriem, Veroviticu i Požegu za sebe zadržao, što je vrlo nevjerojatno. Istina je da su njekoja posavska ukrepljenja uzduž Save već u turskih ruku bila i da su već prije, a osobito za vreme Sulejmanovih vojna s ote strane bosanske poturice, a od sriemske strane vojska Sulejmanova dopirala do Požege i Virovitice, nu zá sada niesu ona ipak dospjela turske vlasti, već mnogo kasnije, kako ćemo vidjeti. Poslje nesrctne bitke mohačke i osvojenja budinskoga vrati se Soliman prieko Bača, Varadina i Beograda zadržavši za sebe sav Sriem i svu okolicu medju Dravom i Bosutom do Osieka.

Bitka mohačka ne bijaše za nas toli strahovita svojim gubitkom, koliko svojimi posljedicami. Jer po smrti kralja Ljudevita, koj je, pobjegavši iz bitke u jednu močvaru pao i zadavio se, i po odlazku Solimanovu, zavadiše se naši medju sobom o izboru kraljevskom: jedni su željeli Ivana Zapolju, a drugi Ferdinanda nadvojvodu austrijskoga. Iz prepirka dodje do oružja, i tako su se naši po Hrvatskoj nemilice krvariti do god. 1529, i neobazirajuć se na Turčina, koj je sliedeći onu latinsku poslovicu: duobus litigantibus tertius gaudet, od njih otimao zemlje i gradove. Što više, neprijateljstvo ih je tako veoma zasliepilo, da su svog glavnog neprijatelja medjusobno u pomoć zvali. U takvih okolnostih, i na želju Zapoljevu, a najviše po nutkanju lukavoga velikoga vezira Ibrahima, koj je potajno želio da ugarsku krunu stavi na svoju glavu, krene se Sulejman sa silnom vojskom od 300,000 mom. put Ugarske. Prolazeći preko Sriema i Slavonije na Osiek, ne zna se ino već da ju je veoma pustošio. Poslje svoga nesretnoga uzmaka od Beča, priznade i proglasi on svoga nesretnoga saveznika Zapolju kraljem Ugarskim, i predade mu krunu, kojom je već krunjen bio, i koja mu je nemišljeno u ruke pala kod Seksarda, a kroz ruke pečuhskog biskupa Serenčenji-a. Otaj dogadjaj razjari još gorje razdvojeni

Digitized by Google

narod hrvatski i ugarski, koji su se na korist Turaka još gorje krvarili.

Šta su za to vrieme u našoj domovini Turci radili, pa sve do god. 1531 ne zna se. Ote godine harali su oko Požege, a po svoj prilici i prijašnjih godina, grad Viškovce zauzeli su poslje 13mjesečnog snažnog odpora, a i druga slabija ukrepljenja. 1532 zavojšti opet Sulejman na Ferdinanda I. a izlično na Karla V. njemačkoga cara, i prolazeći kroz Ugarsku dodje do Kiseka, kojeg je hrabri Senjanin Nikola Jurišić sretno branio. Nemogavši ga osvojiti, i neimajući kod sebe težkih topova, ne usudi se pod Beč, kojega je jakost već izkusio bio; te se vrati preko Stajerske, Hrvatske i Slavonije. Na putu osvoji Viroviticu, a Požegu, koja je onda 50 hiljada stanovnika brojila, samo popali. Pod Osiekom ležeća ukrepljen Podgorač i Našice poslaše Sulejmanu gradske ključe, u znak svoje podložnosti, a sultan ih cielom okolicom pokloni svomu seraskeru Ibrahimu. Otom je prilikom do 30,000 našinaca dospjelo sužanstva, a cielim putem harano je tja do Osieka i Bosuta, od kuda je onda njegova država počimala.

Poklonom sultanovim Ibrahimu bili su Našice i Podgorač utjelovljeni državi osmanskoj, izim Virovitice i drugih mjesta po našoj domovini. Požega ne ostade u vlasti turskoj jer se napominje, da je god. 1537 Mohamed Jahioghli-beg paša beogradski preko Osieka na Požegu navalio, namamljen blagom što su ga tobože kršćani podgorački i našički tamo svukli. Osvojivši ju sretno čvrsto ju ukrepi, i silnim plačkanjem i haranjem obrati cielu okolicu medju njom i Viroviticom u pustoš. Iste godine ukrepi i Osiek, te posla vrhbosanskoga bega Murada na plien u Hrvatsku, koj je silnu stetu počinio, njekoliko gradova opustošio, a medju njimi i Kliš u Dalmaciji.

Da se otomu zlu doskoči, i da se u pomoć priskoči još nezavisnim kršćanom u Županiji požežkoj i virovitičkoj, skupi Ivan Kacianer kod Koprivnice vojsku od 16 hiljada ponajviše Ceha, Korutanaca i Kranjaca, i 8 hiljada hrvatskih i slavonskih konjanika s vještimi i hrabrimi vodjami; ali zalibože nije on posjedao njihovo povjerenje, i počitanje, a još manje

Digitized by Google

hotjeo se je on služiti njihovimi savjeti, u postignuću obće svrhe. Konjanike su predvodili Pavo Bakić, Ljudevit Pekri, Baltazar Banfy i pomilovani harambaša Ladislav More. Medju njima bio je takodjer Šimo Erdödi biskup zagrebački sa svojom četom. Čehe je predvodio Albert Šlik, Austriance grof Julio Hardek, Štajerce Ivan Ungnad, korutance Erasmo Mager, Tirolce grof Ljudevit Lodron, a Kranjce Kacianer, koj je ujedno i vrhovno zapovjedničtvo imao nad cielom vojskom. Cuvši za to Jahjaoghli Mohamed-paša, požove brzo pašu Bosanskoga Kosreva, Džafera bega Zvorničkoga, svoga brata Ahmeda bega aleksinačkoga, i Murada bega u Klisu, k sebi u Vukovar. da se s njimi posavjetuje.

Medju tiem je Kacianer 31 kolovoza u petak preneo tabor u Bereznicu u županiji šumedjskoj; a 10 rujna predje kod Baroša preko Drave i utabori se kod Virovitice. Da mu put preprieči, ili da ga oslabi, zasjedne Mohamed-paša desnu dravsku obalu do Kapinaca, prisjekavši mu tiem privažanje hrane i džebane, a kod Sopja mu se suprotstavi. Da se izvidi što Turci tamo čine i što namjeravaju odpremi tamo vodja Pavu Bakića sa dvie hiljade konjanska i dvie čete tirolskih lovaca. Čuvši Turci, da se on približaju, i bojeć se već samo njegova imena, kao njekada Niemci Žižkina, popale Sopje i pobjegnu bezobzirce. Ali im loša sreća bijase: Bakić ih stiže i malo ih živih uteče. Od zarobljenih Turaka razumio je, da ga Jahioghli kod Osieka čeka, da se tamo s njim sudari. Kacianer mogao ja sada lahko Požegu osvojiti, ali iz nevještine, a nebivši nam ni privržem, odluči do Požegu obidje i na Osiek udari. Tako poslje deset dana 22. rujna dodje ta vojska, u koju raja slavonska svu nada stavila bijaše, pod Valpovo, izmučena i iznemožena od glada i bolesti. 27 istoga mjeseca dodje pod Osiek, i utabori se tri hiljade koraka od varoši. S lieve strane tekla je Drava, na desnoj strani i pred njima bila je šuma, a kraj nje selo Kravice s turskimi predstražami. U tako zločestom i močvarnom položaju, napastovali su ih uviek kravički Turci, a bješe zabranjeno oprieti im se. Za oto se dogovore da Osiek obidju, i kod doljnje varoši položaj uzmu, a put ih je tomo vodio kroz gustu šumu.

Digitized by Google

Doznavši to Jahioghli kroz svoje uhode, suprotstavi im hiljadu konjanika i jednu četu janičara, ali se naši ipak sretno, i bez velikoga gubitka kroz šumu provukoše. 15 listopada bili su već na ugovorenom mjestu. Isti dan u jutro upravi Kacianer svoje na boj, ali Mohamed ne htjede bitke primiti, već je ciel dan iz mužâra pucao, a naši su mu do večeri odvraćali. Nehoteći Turci nikako se u boj upuštati, savjetovao je Balazar Banfy da vojsku od glada osiguraju. Tri mitje od Osieka na Dravi ležalo je onda ukrepljen Erdut, njekadašnja svojina slavne obitelji Bakač-Erdödianske, kad današnjega sela istoga imena. U njemu su ufali da će naći dosta hrane, te došavši tamo u velikom neredu, borili su se sa posadom od 200 ljudij do pol dne, pritrpivši gubitak od 50 momaka; a ništa drugo ne nadjoše dva nego bureta brašna, nješto riže, i njekoliko burenja vina Od ovuda se krenuše proti Ivankovu, bivšoj svojini Franje Zay-a, koj je u istoj vojsci vodio jednu četu. Idući preko Vuke poruši se most pod težinom topova te im tako propadoše svi veći topovi, nješta džebane i njekoliko ljudij. Došavši s velikimi neprilikami do Ivankova, oteše kastel skoro bez svakoga gubitka, i nadjoše u njemu dosta jela i pića za vojsku. To im je bio posljedni dobri dan. Odatle krenuše k Djakovu, Jahioghli posla im na susret priekim putem Murad-bega, osvojitelja Klisa. Naši su medju tiem lagano dolazili, zakriljeni s obiuh strana četverostrukim redom kola; naprvo išao je Bakić i Pekri s hrvatsko-slovonskimi konjanici, a od zada Šlik s českimi oklopnici. To im je nješto malo koristilo dok su varali kroz bregove i šume, i prešli vrbički brežuljak, ali u dolinah i na ravnicah svagdje su ih dočikali martolosi (srbski vojnici) i janičari. Martinje je bilo već davno prošlo te dani kratki, putovi veoma zločesti s neprestanih mećava sa sniegom i kišom, i mnogi junak propade bez zasluge i slave.

Došavši pod Djakovo od prilike na ono mjesto, gdje je sada budrovačka ulica, doceka ih neprijatelj, i Pavao Bakić nije već pazio zabranu Kacianerovu, već se sudari s neprijateljem. 1 prosinca ponovi se boj, i boreći se hrabro pade od taneta. Izvan silne štete, što su ju našinci do sada pritrpljeli, bila je

Digitized by Google

najveća da su njega izgubila. U njem je imala vjeru ciela vojska, i da se je Kacianer njemu povjerio, ili da je vlada njemu predala upravu, nije sumnje da i sada ne bi pokazao onu istu vještinu i hrabrost, kojom se je odlikovao u bečkom i kisečkom obsjednuću, i onu odvažnost, kojom je na novomjestanskoj dolini uništio žarače i jahače Kasim-pašine. Što više: ako i nije može biti za onda bilo nade da će se izbaviti ciela Slavonija, ali bi sigurno veći dio izbavljen bio varvarstva turskoga. Nenavist i ztoba uzkratiše to i upropasti nam domovinu još u gorje sužanstvo. — S Pavom Bakićem padoše i njegovoj hrabri kapetani Pavo Fodor i Todor Pejtić; a Dimitrija Skanderović, Vuk Milola, i Pavo Dely dopadoše sužanstva. Naši su se konjanici hrabro borili, i prem da su neprijatelja suzbili, ipak ne održaše megdana: Bakićevim bo se padnućem uguši i zadnja iskra hrabrosti u vodjah i vojnicih. Povuku se dakle odavle i utabore medju Gorjani i Širokim-poljem. Murad-beg skupi svoje čete u Potnjanjih. Nescieneći se naši ni tu sigurni, odluče preko Koške u Valpovo otići kroz tri milje dugo izsječenu šumu. Ali još iste noći pobježe Ladislav More sa svojimi četami u svoj grad Jelesavet (Djevičin), a za njim biskup zagrebački Šimo Erdōdi sa svojimi. Probudivši se Kacianer pred jutro pobježe takodjer, a za njim Pekri, ali bez svojih četa. Grof Lodron vidivši se sama sa svojimi četami, s Česi, Kranjci, i hervatsko-slavonskimi konjanici, upusti se sutra dan 2 prosinca u boj. Obodravajući s konja svoju vojsku, reče mu je dan od vojnika: "Lahko je tebi besjediti Lodrone, na 6 nogu, moreš ti brže pobjeći, nego mi na dvie„ Lodron skoči s konja, probode toga vojnika, i predavši drugiem svoga konja reče: "Braćo! pješke ću se s vami boriti„ te zametne boj. Bitka je trajala samo uru. Naši i Česi bješe do noge sasječeni, dočim su u početku taki Albert Šlik i Nikola Turiani pobjegli. Na bojištu ostaše Erasmus Mager i Lodron. Njihove glave s Bakićevom posla Jahioghli Sulejmanu u Carigrad. Kacianera i Pekria zatvoriše u Beču. Bojeći se Kacianer smrtne odsude, pobježe sretno iz svoga zatvora u Hrvatsku, u grad Kostajnicu. Tu je snovao koješta o izdaji s pašom bosanskim Mohamed-begom, i hotjeo je takodjer da uplete i Ni-

Digitized by Google

kolu Zrinja, pa ga je pozvao k sebi radi dogovora na objed; ali ga stiže zaslužena plaća, jer ga Zrinji vlastitom rukom smače u njegovu gradu. Pekri osliepi u tavnici u Gradcu i Insbruku, i tek poslje sedam godina pustiše ga iz zatvora.

Otaj poraz bijaše predzadnji strašni udarac za siromašnu slavonsku raju, a uz smrt Ivana Zapolje drugi povod novoj Sulejmanovoj vojni, kojom je na Ugarsku zavojštio dvie godine kasnije (1539). Medjutiem je u Slavoniji neprestano klanje trajalo. Naši su na Turke, a Turci na naše navaljivali; niti se je štedilo staro ni mlado, bolesno ni zdravo, već je sve nemilice sječeno, paljeno i otimano. I nesjetna je duša bila tada vojak, i bez svakog carskog naloga otimali su se naši i branili. Često puta u sred turske oblasti bilo je naših ukrepljenja, a u sred naše oblasti, turskih. I prem da je Slavonija ugovorom bečkim god. 1529 pala pod vlast osmansku ipak se težko znalo za pravu granicu medju našom i turskom oblašću. Šta se je kroz oto vrieme sve dogodilo ne mogu doznati, jedino se to uvidja, da su naši lišeni svake pomoći, svagdje nazadovali, jer su Turci pootimali mnoge gradiće medju Požegom Daruvarom i Viroviticom.

Zadnji udarac slavonskoj propasti bijaše Sulejmanova peta osobna vojna na Ugarsku, a imenito na kralja Ferdinanda I. god. 1543. U oto vrieme bilo je još u naših ruku Valpovo, i njeki predjeli županije osječke. Bosanske poturice ne mogoše oto podnositi, te u isto vrieme kada se je Sulejman krenuo iz Jedrene, združi se na njegovu zapovied Ulama paša bosanski s požežkim sandžak-begom Muradom, i Kasimom sandžakom mohačkim, te oteše najprije Baćanjiev grad Athiu (Opatovac) *), za tiem Banfiev grad Sopronicu (Koprivnicu), i na Keglevića obitelj spadajuću Bielu-stienu. Proteraše takodjer izdajničkoga harambašu Ladislava More iz njegovoga grada Rahoce (Vrhovci). Isti Ladislav More uhvaćen je poslje od upravitelja budimskoga Balipaše u svomu gradu Nana, u Slovačkoj pod planinom Matra, i sa svojom je djecom u sužanstvo odveden. Pa kao što se je pod

*) Po Hammeru ležao je otaj grad više Požege, dočim jedan Opatovac, pod starim imenom Athija, i svojina iste obitelji, ležao je medju Vukovarom i Ilokom, od prilike gdje je danas Sotin.

Digitized by Google

Gorjani iznevjerio svomu gospodaru, isto tako iznevjerio se je u Carigradu svojoj vjeri, nu bez da je postigao, što je želio. — Poslje otoga obsjedne paša požežki Murad-beg, s begovi Hirs, Mehis i Ahmet-pašom Lepantskim Valpovo, a malo kasnije pridruži im se Ahmet-paša begherbeg Rumelijski s predstražami Sulejmanove vojske, koj je tek do Beograda došao. Valpovo se je hrabro opiralo, i već je sultan namjeravao sam proti njemu ići, ali u Osieku dobije glas da ga je Ahmet-paša 22. lipnja jurišao, i već posve razorena izdajom dobio. Izdajica dobi za nagradu njeka dobra kod Budima. Sulejman od Osieka ode put Budima, a njegovi begovi što su počeli dočeše, i podvrgoše svu slavoniju musulmanskoj oblasti.

SEVASTOPOLJSKE SLIKE.

Od F. I.

(Svrsetak). *)

VII. Neugovoreno primirje.

Koje Inkermanska bitka, koje crnomorske bure obustaviše svako daljne kriepko djelovanje i od saveznika i od Rûsa. Nit su jedni nit drugi mogli da napadaju neprijatelja svoga, te se i jedni i drugi moradoše zadovoljiti samo obranom, dok im ne stignu daljna podkrepljenja. Tako dakle nastadè i bez dogovora primirje, koje je mal ne ciele zime trajalo, izuzamši njeka pomanja nasrtanja, koja medju tim nikakovih drugih posljedica imala nisu, osim što su obje strane neprestano na oprezu biti morale.

Nu dočim su malo opočivali mačevi i topovi, prenesena bijaše borba na posve drugo polje, na kojem je ako i ne krvavih, ali ne manje živih i okretnih okršaja bilo. Uvidivši i jedna i druga strana, da su preslabe za konačno svladanje protivnika, započeše

*) Početak vidi u Narodnoj Knjizi od god. 1858.

Digitized by Google

tim živanije diplomatičkim putem boriti se, i prije svega ostale Europejske sile povući u svoj interes. Osobiti položaj zapadnih dvorova naprama svojim narodom, a prije svega opazno stanje Franceske u slučaju konačnog poraza njezine vojske, i odtale nepredvidive posljedice za ostalu Europu, to sve dodje u dobar račun zapadnoj diplomaciji. Nije doduše ni to bilo u interesu konservativne Europe, da Rusija bude konačno savladana i ponižena, jer nije bilo sigurne garancije, da li se i odtale ne bi porodile osbiljnije pogibeli za poredak Europejski. Europa je tim ratom tako rekši dospjela bila izmedju dvie vatre, od kojiuh je svaka njoj pogibelnom postati mogla; i dugo se nije znalo, kamo da se odluči. Napokon činjaše joj se ipak, da bi joj svakako pogibelnije bilo, da sa sramotom zapadno oružje odstupi s bojišta, te se većinom odluči za zapadnjake. — Ponajprije stupi u savez Sardinija i pošalje zapadnjakom pomoćni sbor od 15,000 momaka. A za tim pristane i Austrija uz zapadnjake. To bijaše najsjajniji uspjeh zapadne diplomacije, jer savez s Austrijom bijaše jedina sigurna garancija, da će napokon ipak pobjediti zapadnjaci, pa ma se rat otegao Bog zna kako dugo. Austrija imadjase jedina k tomu dovoljno i snage i sile i ugleda. Medju tim ovo pristupljenje Austrije ne ima se nikako smatrati kao očito neprijateljstvo naprama Rusiji. Težnja Austrije bijaše jedino, da svojom silom i svojim ugledom paralelizira prevratne elemente, koji se medju savezničke čete nagomiljivati započeše, i da i jednu i drugu stranu sklone na pošten mir; a u slučaju, da joj to ne bi za rukom pošlo, da se zapadnjakom olahkoti koji sjajan uspjeh, na kojem bi temelju ona onda svakako obje strane k miru sklonila, ili ako ne i to, a ono svojom silnom i slavnom vojskom Europu od poremećenja sačuvala. To nam svjedoče sve okolnosti aljance našeg prijasnog dvora sa zapadnimi dvori; to svjedoči, što Austrija ipak ne htjedè da naviesti očiti rat proti Rusiji; to nam svjedoče pregovori Bečkog kongresa mjeseca ožujka g. 1855; to nam svjedoči napokon i ta okolnost, što sbiljam posredovanjem i nastojanjem Austrije iza osvojenja ribarskog predgradja (Karabelnaje) za rukom podje pomiriti ratujuće stranke u Parižkom kongresu.

Digitized by Google

Tako dakle, dok primirje trajaše, osiguraše si zapadne sile diplomatičkom borbom ili pobjedu ili pošten mir. Sada nije bilo više sumnje, da će napokon ipak francesko-englesko oružje imati uspjeha, pa ma se rat još kako silovito vodio; Europa bo im se je tako rekuć zavjerila, jer gdje je uz Francesku i Englesku i Austrija tamo je doista i ostala Europa. Ali i Rusija je bila osigurana od goleme sramote, jer nit Austrija nit Europa, ne bi doista s druge strane pripustile, da se mak na konac tjera. Sad je indi Rusiji ostalo samo, da danas sutra s poštenjem mir Europi povrati, a zapadnim silam, da kojim slavnim uspjehom tomu miru put prokrče. Pa k tomu su se i obje ratujuće stranke živo pripravljale dok primirje trajaše. Rusi utvrdjivaše što više mogoše Sevastopolj, i on po kazivanju Englêza samih, postadè najstrahovitijom tvrdjom, koja igda na svietu bijaše. Zapadnjaci opet potegoše na se podkrepljenja, i ne samo da nadopuniše sav već pritrpljeni gubitak, nego mal ne podvostručiše svoju prvašnju silu.

Nu ne možemo da ne napomenemo još jednu veoma važnu okolnost, koja je podobro olahkotila pomirenje ratujućih. Višja providnost, kano da se je već zasitila bila svih tih krvavih prizora, iz nenada odazva u vječnost muža kojega se je časti ponajviše ticao taj zlokobni rat, i koj je još nepredobitniji bio, nego li i iste stiene Sevastopoljske. Ožujka 2. g. 1855. umre naime iz nenada Ruski car Nikola, i njegovom smrću postade pomirenje još vjerojatnijim, jer njegova nasljednika nije vezala na rat nikakova rieč, i on se mogaše svaki trenutak pomiriti, čim se je to samo složiti dalo s poštenjem Ruskog oružja. Tko zna, da li bi Nikolu i padnuće Karabelnaje skonulo bilo na mir, ili da li ga to ne bi još i na žešće i odvažnije ratovanje podbolo bilo. To je svakako moguće bilo kod njegova šestoka i k tomu neuzkolebiva značaja. Njegova je dakle smrt upravo kano proračunana od providnosti bila, i koliko ga je ciela Europa s jedne strane žalila radi još rane njegove smrti; toliko je opet i cieloj Europi odlanulo, jer svatko je osjećao, da se je istom sada posve sigurno nadati moglo skoromu okončanju toga rata.

Ovako stajahu stvari u proljeće 1855., i mi bi tim dovoljno

Digitized by Google

bili nakitili ovu sliku neugovorenog primirja. Medju tim da joj još nješta malo i sjene damo, napomenut ćemo takodjer i njekoja važnija čarkanja i nasrtanja, koja su se, kako spomenusmo, dogodila za to vrieme. Takovo jedno nasrnuće bilo je izvedeno od 23. na 24. veljače po zapoviedi franceskog vrhovnog vojvode Canroberta, i to na nova Ruska utvrdjenja pred kulom Malakov. Njeki očevidac pripovieda o tom kako sliedi: "Noćju izmedju 23. i 24. dao je general Mayran po višjem nalogu svojoj diviziji zapovied, da se spremi za noćnu expediciju. Radilo se je o zauzeću novih Ruskih učvršćenja izpred Malakova, gdje bi se imali zagvozditi topovi, i koristujuć se tminom prodrti u njekoje još ne dovršene redute, o kojih se mislilo, da ih brani samo 600 momaka. U 10 sati večeri krenusmo iz logora, u pol 12 prispjesmo već pred prednje straže, a u pó noći bili smo već pred baterijom. Mi smo imali zapovied, da ne pucamo i da navalu izvedeno bajonetom. General Mayran predvodio je sam Zuave a general Monnet pomorske pješake. Mi navalimo na bateriju, oborimo njene branitelje i zagvozdimo topove. Nu najteže bijaše noćju naći ulaz u redutu, jer bijaše tako tmično, da se ni prsta pred nosom ne vidjaše. Do ovdje je išlo sve po našoj volji, nu malo za tim doznadosmo, da su nas uhode izdale, i da mjesto 600 brani 7 do 8000 Rusa redutu. Mi se sa svim tim ne dadosmo sbuniti i za čas bjesmo pred kobnom redutom, gdje nas pozdraviše sa svih stana strahovitom pucnjavom iz topova. Zajedno su nas i topovi Ruskih baterija pristojno dočekali nebrojenim množtvom zrna i bomba. Takove pucnjave nisam doživio za mog života! "Mi smo izdani„ zavapi general Mayran, "ali za to opet napred bajonetom!„ Mi se na te rieči bacismo na redutu, i mnogi tom prigodom popadaše u jame; nu ipak usred kiše od kugalja prodrsmo u redutu, gdje se sada zametne biesno kreševo. Momak protiva momku bajonetom i kundakom, pucnjava iz pušaka i topova trajala je još neprestano. U toj tmnini čula se samo vika i tutnjava; mi bijasmo kano divlji lavi, ja sám bio sam sav okrvavljen. Već je bitka trajala četvrt sata, kad na jednoč padne general Monnet, pogodjen od pet zrna. Za čas i ja padnem. dvie kuglje probiše mi nogu. Broj naših bivao

Digitized by Google

je sve to manji, a neprijatelj se je sve više umnožavao; posred njih ležao sam i ja. Još je čitav sat trajalo to krvoproliće; napokon moradosmo nastupiti povratak.„ — Ovdje je poginulo Franceza 800, a 200 je zarobljeno. Jedva se 200 vratiše od 1200 momaka, koji ovu navalu izvedoše. General Bosquet, najvrstniji Franceski general, nadgledao je sam osobno ovo poduzeće; ali zaman, i ovomu inače sretnomu junaku iznevjeri se sreća u ovaj par.

Nemanje žestoko kreševo bijaše 5. ožujka pred Evpatorijom. Tamo je bila pod zapoviedničtvom Omerpaše smještena Turska vojska, koja je odavle podupirati imala zavezničke operacije. Medju tim Rusi ovu tursku vojsku tako na oku i zaptu držahu, da se ona odavle ni maknuti nije mogla, prem da je mahom kod svoga dolazka sretno suzbila jednu navalu Rusku, i da se je posve samom svojom obranom zadovoljiti morala. A toj nedjelatnosti bijaše većinom uzrok gubitak mal ne sveg Turskog konjaničtva, što se 5. ož. sluči. Njeki Rus opisuje to sraženje ovako: "Naše prednje straže od divizije Korv, koje su na cesti od Saka u Eupatoriju na daleko pomaknjene bile, doznaše, da se približuje jaki oddijel Turskog konjaničtva. Zapovjednik Donske regemente br. 51., koj je zapoviedao nad prednjimi stražami učini odmah sgodne naredbe, da presieče povratak tomu neprijateljskomu oddielu. Dvie satnije budu odredjene, da nekoliko vrsta idu na susret neprijatelju, pa dà ga primame, a potom malo reteriraju do jednog malog, šikarom zaraslog tjesnaca, gdje se je pomenuti pukovnik i zapovjednik prednjih straža sa svojom regementom i dva eškadrona ulana tako vješto sakrio, da neprijatelj nije mogao izbjeći. Poduzeće okrunjeno je najsjajnijim uspjehom. Rečene dvie satnije počeše ustupati i to podvostručenim korakom, čim su se više približavale naznačenoj točki; napokon počeše tobože i bježati. Neprijatelj siguran za svoj plien, posred divlje allah-vike vatreno posrne za bježećim i prodje tjesnac, neopazivši Ruske vojske, koja sad s traga i s boka na dušmana navali tako žestoko, da je cielo odjelenje (8 eskadrona) u taj mah razbijeno. Mnogi padoše od kozačkih koplja, veća čest bila je zarobljena, i samo gdje koji mogoše se spasiti, da u Eupatoriju donesu tu strašnu vjest.„ itd.

Digitized by Google

Upravo mjesec dana poslje kreševa pred Malakovom zametne se opet 23. ožujka žestoka borba okolo te kule; nu sad započeše okršaj Rusi, koji opet Franceske poslove protiva Malakovu unišliti hotješe, kao što su Francezi hotjeli uništiti Ruske poslove. Kreševo je bilo strahovito, Rusi izgubiše do 1000 momaka, a Francezi do 800; nu Rusi su ipak uspjeli, razorili su sve Francezke obkope, a za tim su se u najljepšem redu povratili u tvrdju.

Ovo su bila najznamenitija kreševa od Inkermanske bitke pa do proljeća 1855. Njimi ne postiže nikakove koristi nit jedna nit druga strana osim što su se, kako rekosmo, medjusebno neprestano držale na oprezu, i što je njekoliko tisuća ljudij žrtvovano. Nu saveznici su osim toga mnogo prepatili i nepogodami zime. Jer budući da su im Crnomorske bure uništile skoro sve pripreme za zime, to ih mal ne gole pod vedrim nebom zateče zima i ljuta ciča, te razne bolesti i druge nevolje počiniše im mnoge jade. — Nu ne će nam se upuštati u sve te podrobnosti; prekinimo to primirje i predjimo sad na koj drugi važniji i krupniji dogodjaj toga kobnoga rata.

VIII. Bombardiranje Sevastopolja i boj okolo bastija.

Proljeće bijaše nadošlo. Obje vojske bile su se okriepile i nadopunile novimi podkrepami, koje za vrieme zimnoga primirja na se potegoše. Doba je bilo dakle tu, da ofenzivno djelovati začme jedna ili druga strana, čim sgodan trenutak prispije. A na to sbiljam i vrebaše i jedni i drugi. Napokon dodje hora i ofenzivu poprimiše saveznici 9 travnja u 5 sati u jutro, započmavši obćenito gruvanje na Sevastopolj iz svih svojih baterija, sa svih svojih brodova i topovi i mužari i raketami. Strahovito je bilo to gruvanje! Zaman bi ja pokušati hotjeo, da ma iz daleka o tom nacrtam dostojnu sliku. Ne bijaše bo to gruvanje, kao što ga je može biti doživio mnogi čitatelj u zadnjem kojem domaćem ratu. To su bile sve igrarije naprama ovomu gruvanju. Nije tu sviralo 50-60 topova, a ni 500-600 nego 5-6 hiljada topova. Nije Sevastopolj tvrdja, kao što ih mi imamo u naših zemljah, nego je Sevastopolj niz od desetak tvrdja, poredanih po

Digitized by Google

pećinah okole luke Sevastopoljske. Sada je svaka ta tvrdjava naoružana silnimi topovi, izvan toga su opet mnoge baterije ponamještane bile na svih važnijih točkah proti saveznikom; pa uzmi k tomu mnoge protubaterije saveznika oko Sevastopolja i one silne njihove bojne brodove, od kojih je svaki kao mala ploveća tvrdja: i predstavi si čitatelju, ako si goleme nobraženosti, to urnebesno gruvanje iz silosije svijuh tih topova. Sav Sevastopolj, sav tabor saveznika bio je jedan ogroman vulkan, obavit gustim dimom crnoga praha, u kojem se neprestano križahu plami opaljenih hitaca, te borcem obasjavahu užasne prizore smrti i razora. Strahovita neprekidna tutnjava i grmljavina, od koje se ista zemlja naokolo tresla i móre uzdrmalo; jauk ranjenika stenjanje umirajućih, vriska kônja: eto ti slabe slike ovoga strahovitoga bombardiranja. Po ta ušazna pucnjava trajaše neprekidno tri dana i tri noći; od gustog dima nije se vidilo niti sunca nit mjeseca, niti se je razaznavao dan od noći, niti noć od dana; a momčad izglédaše kao ciklopi u podzemnih radionicah Vulkanovih, crni i garavi od ubojna praha. Napokon iza tri dana obustave saveznici strahovito svoje gruvanje, da vide, jeda li je bilo kakova uspjeha, gdje na juriš udarit bi mogli. Al gle čuda! kad i Rusi svoju vatru utišaše, ukaza se Sevastopolj zdrav i čitav, kao i prije što bijaše. Opreznost generala Gorčakova, koj je poslje smrti Cara Nikole primio vrhovno zapovjedničtvo u Krimu, i izvanredna hrabrost i dotrajnost posade osujeti sve obitačno gruvanje saveznika. A ako je na bedemih i obkopih i učinjena bila kakova šteta, to ju Rusi bezprimjernim požrtvovanjem opet popraviše i nadoknadiše usred najstrahovitije kiše od zrnja, bômba i rakêta. K tomu opet i njihova dobro udešena vatra podosta ošteti savezničke brodove. Uz to izgubiše saveznici 1200 momaka a Rusi 833. Zaista znamenit gubitak i za jedne i za druge, a još bez ikakve koristi! Saveznici mišljahu, da će iza gruvanja moći poduzet juriš; al videći, da tako rekši paklena njihova vrata nikakova ne počmi jada, moradoše ga opet odgoditi, a i od daljne pucnjave odustati; te tako opet nastane tišina za njekoje vrieme na jednoj i drugoj strani. Nu ta tišina bijaše samo na izliku, jer po čem gru-

Digitized by Google

vanje prestade nastojahu tim živanije ratujuće stranke, da jedna drugoj do živa dodje nasipi, jamami, prokopi, protuprokopi, redutami itd. Tako izmedju ostalog, buduć da su Rusi već prije karantensku tvrdju dubokom grabom skopčali bili sa ostalimi svojimi utvrdjenji, a sada pomicanjem svojih prokopa i nasipa ka groblju Francezom s boka pogibelnimi bivati započeli, stadoše opet Francezi svoje prokope pomicati k središnjem bedemu, i osbiljno zaprietiše ovoj strani grada. Gorčakov da osujeti tu neprijateljsku namjeru, otvori noćju od 21. na 22. svibnja protuprokop pred bedemom 5. (središnji bedem) i 6. te oba združi, da tim krepčije operirati uzmogne protiva desnomu krilu neprijateljskih poslova. Nu buduć da je zemlja bila tvrda i kamenita, nije se iste noći mogla izkopati dovoljna dubljina, to se je posao morao nastaviti i 22. na večer. Ali tek da se raditi započelo, eto ti navale Francezi, njih 12.000, na njihovu čelu sam vrhovni vojvoda, general Pelissier, komu je medjutim Franceski car izručio vrhovno zapovjedničtvo, jer mu valjda Canrobert nije podpuno zadovoljavao. Prem da su za obranu posla bile postavljene samo dvie regimente, to ipak Rusi kriepko dočekaše izvanredno žestoku navalu mnogo pretežnijeg neprijatelja, i za trenutak se na svoj liniji izmedju središnjeg bedema i karantenske tvrdje porodi ciela bitka, koja je trajala ciele noći, i to takovom ogorčenošću, da su se često tukli samo bajonetami. Kako je žestoka morala biti ova bitka, vidi se već iz velikog gubitka, koj pretrpiše obje strane, jer njom postadè do 6000 ljudij za boj nesposobnimi, i iz neznatne koristi, koju jedni i drugi stekoše. Rusi održaše svoje protuprokope pred bedemi, a Francezi zadobiše njeke najprednje prokope pred grobljem; to je sve, što se je tolikom krvlju zadobilo. Za to podpuno pravo nazivlje njeki Engleski višji častnik tu bitku kanibalskom, jer je jedna strana drugu upravo davila i klala. Mi bi rekli, da je svakomu vojvodi jedna od najsvetijih dužnostij šteditи živote svojih vojnika, a ne ih u ludo trti i mrcvariti dati, gdje nikakove važne koristi niti ima, niti joj se nadati može. Ali Ruski i Franceski predvoditelji vojske, kod mnoge prilike za ovoga rata, pa i ovdje pokazaše, kano da ne mare za tu dužnost. Oni bo više puta,

Digitized by Google

pa i ovdje, žrtvovaše hladnokrvno množinu ljudij, a bez ikakove druge koristi, osim da mogoše radostno javiti svojoj vladi: "Mi smo jačji od našega neprijatelja, jer imamo jednog mrtvaca manje nego on."

I Gorčakov i Pelissier pisali su depeše svojim dvorom o slavnoj pobjedi od 22. i 23. svibnja; nu genij čovječanstva plakao je nad timi pobjedami, nad tim klanjem i mrcvarenjem bez svrhe i koristi. Jer kakova dobitka imali su poljodjelstvo, obrtnost, trgovina, umjetnost i škola, što su hiljade ljudij jedan drugog kano krvoloci poklali?..... Ako je 22. i 23. svibnja ijedna strana manje stradala nego li druga, to je samo surova sila održala pobjedu, a ne genij ili dar duha.

IX. Osvojen Mamelon i suzbijen juriš na Karabelnaju.

Medju pomaknjena Ruska utvrdjenja na lievom krilu za obranu Karabelnaje, koja je bojnom lukom razstavljena od grada, spada i glasovita kula Malakov. Malakov je na jednoj stieni Karabelnaji istočno; na prama njemu ležaše desno krilo obsadnika, i to Englezke, a proti njemu naperena bijaše Engleska tako zvana Gordonova baterija. On je iz stanca (žilavac, ljutac, granit) kamena na dva kata sazidan, a mjesto krova ima iz tesana kamena načinjeni prsobran, na kojem je bilo 12 velikih topova, koji su se mogli okretati na svaku stranu, i koji su jako daleko domašali. U svakom katu bili su takodjer ponamještani velike težine i velika domašaja. Malakov brani pristup u Karabelnaju i vodovod; od njega je izveden lievo i desno debeo zubčast zid, na kojem su bile četiri baterije, i koj se lievo skapčaše s velikim Redanom a desno s bastajami 1. i 2. Pred Malakovom na drugom brežuljku dvie su male čvrste kulice i njeki na brzu ruku izvedeni prokopi, s kojiuh je nakrižna vatra napadače očekivala. Ti prokopi bili su načinjeni i ojačani sa obiju strana dvima pobočnima uzporednicama (Parallelen), koje su naoružane bile svaka sa 15 topova. U klanjcu koj se desno od Malakova proteže i u kojem je tako zvana bojna luka, ležao je Ruski linejni brod "tri Apoštola„. Od Malakova bile su neprija-

Digitized by Google

teljske baterije ponamještene na 4000 engleskih cipela, one mu dakle nisu mogle mnogo naškoditi, prije nego bi osvojena bila napomenuta utvrdjenja pred njim.

Da se osvoji ovaj veoma važni položaj, s kojega bi se za tim lako i Karabelnaje dočepati dalo, to pokušaše sva moguća i Francezi i Englezi, i strahovita kanonada 5. i 6. lipnja bijaše samo uvod jedne izmedju najstrahovitijih tragedija, kojimi ovaj cieli rat toli silno obiluje. Gore spomenute prokope, koje Rusi nazivaju redutami Selinginsk, Volhinsk i Kamčatka, i to od polkôva, koji su ih načinili pod strahovitim daždom dušmanskog zrnja, nazivlju ukupno Englezi, jer na brežuljcih leže, bielim bregom, a Francezi zelenim Mamelonom ili samo "Mamelon„. Prve dvie štite osobito zaliev Kilie, a zadnja kulu Malakov. 7 lipnja na večer u 6 sati bješe raketami dano znamenje za navalu, i dočim Englezi navališe na jednu bateriju, koja ležaše medju bedemom br. 1. i redutom Selinginsk, uputiše se i tri odjela Franceza s dviema četama strielaca. Budući da je napadna sila bila mnogo pretežnija, to Francezi već kod prvog juriša zauzeše utvrdjenja na Mamelonu; nu Rusi povukavši još vojničtva na se izrinuše ih opet iz dobivenih reduta, i Francezi moradoše za tim još tri puta jurišati, dok im napokon sbiljam za rukom podje Mamelon zadržati, i Ruse k Malakovu odrinuti. Lošije sreće bili su Englezi, jer iza strahovite borbe, jedna ih se polovina vrati, a i što ih se je vratilo bilo je većinom polupanih i krvavih glava. Francezi naprotiv ohrabreni svojim krvavim uspjehom, dadoše se zanieti Ruse pod Malakov progoniti: ali im to presjedè, jer Ruska vatra s Malakova bila je tako žestoka, tako ubitačna, da su mal ne svi zaglavili, a koji živi izplivaše, moradoše se povući na Mamelon. Tako se indi opet dovrši krvava jedna borba, u kojoj obje strane silan gubitak pretrpiše. Sami Francezi izgubiše 4000 momaka, a Englezi 2000, Rusi pako do 3000 momaka. Nu prem da je gubitak za saveznike strahovit bio, ipak su štogod dobili; dapače ovo je bio prvi znamenitiji uspjeh, jer njim barem zadobiše točku, s koje su se nadati mogli, da će im napokon njihova vojna može bit ipak okrunjena biti znamenitim kakovim dobitkom, s kojim će barem pošteno od-

Digitized by Google

stupiti s Krimskog bojišta. Sav bo Sevastopolj zadobiti, za tom slavom prestadoše saveznici i težiti, jer napokon uvidiše, da bi to moguće bilo jedino utamanjenjem svih svojih vojničkih sila.

Ovaj prvi ponješto sretni uspjeh Franceskog oružja ohrabri sbiljam saveznike na toliko, da su napokon ipak odlučili pokušati jednoč već toliko puta odredjeni, ali uviek i porečeni juriš, nu samo na predgradje Karabelnaju, najslabiju stranu gradu; a 18 lipanj bje za to urečen. Da si pako što više uspjeha osiguraju, otvore 17. zorom ubitačno bombardiranje, i to najprije na Karabelnaju, a po podne i na zapadnu stranu Sevastopolja, samo da Rusi ne znaju za pravu namjeru saveznika. U isto vrieme jedan saveznički sbor od 15000 ljudij predje kod Čorguna preko Černaje. Ele knez Gorčakov nije se ipak dao zasjeniti ovimi demonstracijami. On je pravo sudio, da je Karabelnaja predmet napadaja, te je s toga zapoviedio, da se Ruska avangarda kod Brnaje natrag povuče, i pustio je, da se saveznički sbor smjesti kod Šule i Kučkoja, a obraniva sredstva da se usredotoče na Karabelnaji. I njegovo predvidjenje izpuni se sbiljam, jer 18. već ranom zorom poslje 24 satnog opornog pucanja ukazaše se u istinu za juriš odredjene kolone, kako se Karabelnaji približaju. Četiri divizije Franceza vodjene generali Mayranom i Brunetom stupahu proti bastijama 1. i 2. i proti Malakovu; a pet divizija Engleza proti bastijonu 3 i bastijonu Kornilov. Tri puta udari na juriš divizija Mayran, ali ne mogaše nikako da odoli strašnomu ognju, kojim Ruski parobrodi preko klanjca šibahu, a divizija Brunet već kod prve navale posrne natrag, i ne mogoše ju prinukati više, da opet juriša. Generali pako Mayran i Brunet poginuse već kod prve navale.

Ne manje žestoko bješe dočekani i Englezi; vatra je bila tako žestoka a zaprieke tako goleme, da su posve okaniti se morali juriša. Medju tim podje za rukom trećoj chasseurskoj regimenti i prvoj četi 19. linejske regimente uz brežuljke klanjca Kilie dovući se do prokôpa, koji taj klanjac s Malakovom skapčaju i prodrti u obkope tu ležeće baterije. Nu tek da su u obkopih bili, razpuknu se lagumi pod njom, te većina napadača odleti u zrak; a na one, koji preostaše, udari puk Pultavski i

Digitized by Google

njekoliko satnija puka Irkutskog, izbaci ih napolje i proganjaše ih tja do neprijateljskih prokopa. Sad i Rusi s više strana navale na saveznike, i okolo ciele Karabelnaje razvije se strahovita borba, koja se tim dovrši, da su saveznici sa svim suzbijeni bili i u svoje se položaje povući morali. I isti Mamelon padè opet Rusom u šake, kojega tek noćju, ne znamo za što, ostaviše, razorivši tamošnja utvrdjenja i zagvozdivši zatečene tamo topove.

Strahovit bijaše poraz saveznika. Njih 40,000 udioničtvovalo je u ovoj navali, a 10,000 ostadè ih na bojnom polju i izpod bedema Ruskih. Četvrta dakle strana boraca plati glavom drzovitost i slavohlepnost Pelissiera, koj ne bi ni 20,000 štedio bio, da je samo nade bilo pa ma i za najmanju sjenku pobjede. Nu ovako bijaše samo izgleda za konačan poraz, a to mu se ipak ne htjede, te tako povuče natrag svoje decimirane čete. — Kako je ovaj udarac silno djelovao ne samo na vojsku saveznièku, nego i na iste njene vodje, vidi se odtale, što od tog dana svi saveznički topovi umukoše. To je Pelissierovu vatru malo utažilo, on se je osvjedočio, da se glavom ne lupaju zidine, i da tu drugog lieka nije nego pravilnu obsadu nastaviti, koja ni iz daleka tako dozrela još ne bijaše, da bi se sbiljam jurišem što opraviti dalo. I sreća je bila, što si ovaj prenagli vodja malko rogove otepo i za buduće opametio, jer saveznikom nije ništa više trebalo, nego još jedan ovakov juriš, pa bi mogli kopljem u grm.

X. Bitka kod Traktira.

Da je 18. lipanj bio potlam prvog bombardiranja u listopadu 1854., kako su već i onda zahtievali njekoji vatreni Francuski generali, da se juriša, zaista da bi se jur davno svršila bila Krimska vojna, jer saveznici ne bivši tada ni iz daleka utvrdjeni kano sada, ne bi se iza ovakova gubitka ni jedan dan bili držati mogli pred Sevastopoljem. Nu sada im taj gubitak nije mogao tako silno naškoditi, jer sada su i oni svoje položaje već tako utvrdili bili, da im se nije lahko do kože moglo. A ako se je i moglo, to se ne bi bilo smjelo pustiti, da se oporave od zadobivenog udarca, nego bi se moralo bilo mahom poslje uzbi-

Digitized by Google

jenog juriša sa svih strana nanj navaliti. U tom bi slučaju može bit još bilo izgleda, da bi se saveznici kako iz svojih čvrstih položoja izrinuti i utamaniti mogli. Ali Gorčakov, na mjesto da je odmah na to mislio, i da neprijatelju ni dahnuti nije pustio, ostavio ga je mal ne cieli mjesec dana u miru, da se po volji još bolje ukrepljavati i obsadne poslove nastavljati može. Tek kad je vidio, da saveznici opet ozbiljnim udarcem priete Malakovu i Karabelnaji, odluči on na nje navaliti, prem da se sad već nije nadati moglo, da bi navala za saveznike ubitačna biti mogla. Tako postadè opet neodlučna bitka kod Traktira. Bilo je baš 16. kolovoza, kad se Rusi u dvie velike kolone vodjene generali Readom i Liprandiom protiv saveznikom podigoše. Izprva se činjaše, kano da će bojna sreća biti na njihovoj strani, jer žestokoj njihovoj navali ne mogoše da odole ni Turci ni Talijani-Sardinci pod generalom Lamarmorom. Sardinci su se još kojekako držali, al Turci baš nikako, jer oni bješe posve raztepeni. Liprandi imao je ponajviše posla sa Sardinci, koji su veoma sgodno ležali na desnom krilu saveznika. Kad su Rusi nasrnuli na njihove obkope, suprotstavi im general Lamarmora njekoliko regementa, koje su se veoma hrabro držale; ali Ruski topovi s one strane čorgunskog mosta počeše tako strašno gospodariti, da Talijanom ne ostade drugoga spasa, nego li bježati izpod domašaja neprijateljske vatre, i malo da nisu u hitnji zaboravili i na svojega ranjenog zapovjednika generala Montevecchiu. A Readov sbor raztepavši Turke, prem da je svog vodja izgubio, udari kao munja na zapadnjake. I već počeše svi bojni redovi posrtati i smetnja se u saveznom logoru pojavljivati. Najveća pogibelj nastade za saveznike, sve se iz petnih žila napè, i isti reservni sborovi moradoše svi na oružje skočiti. I tako velikom mukom i velikim naporom podje saveznikom već skoro izgubljeno ravnovjesje zadobiti, i razzijanu pogibelj od sebe odvratiti — te se tako bitka opet svrši, gdje si bio? nisam nigdje; što si radio? nisam ništa; bez koristi i za jedne i za druge. Jedino to izkusiše Rusi, da su se saveznici već odveć jako učvrstili, te da im se na otvorenom polju više naškoditi ne može. A i pravo im je bilo, kad se nisu koristiti znali, dok je hora bila. Da im

Digitized by Google

je pako to za rukom poći moglo u sgodnije vrieme, vidi se baš iz ove bitke, koja uz sve nepovoljne okolnosti, skoro da nije urodila željenim plodom. Jer da je saveznikom sbiljam do gusta bilo, to dokazuje jasno ta okolnost, što su i reserve na bojno polje morale; što se nigda ne čini bez velike nuždе. A da je i drugčije bitka žestoka morala biti vidi se iz gubitka, jer obje strane izgubiše do 4000 momaka. Žali Bože, što i taj gubitak bijaše u tutanj, jer što je sliedilo — sliedilo bi i bez toga.

XI. Osvojeni Malakov i Karabelnaja.

Prem da neodlučna bitka kod Traktira za onda ništa ne koristi ni Rusom ni saveznikom, to je ipak ako i ne baš odlučnih ali podost osbiljnih posljedica imala za Ruse. Jedna izmedju najvažnijih bila je bez sumnje ta, da su Rusi izgubiti morali svako uhvanje, da bi neprijatelja uništiti mogli na otvorenom polju; a to je za saveznike bilo veoma važno. Od tad su oni, uvidivši svoju bezbiednost, tim mirnije i sigurnije nastavljati mogli svoje obsadne poslove. A u tom su osobito napredni bili Francezi. Oni su svoje poslove malo za tim doveli k središnjoj bastaji na 30—40 koračaja, a k Malakovu na 25, i 100 baterija sa 600 topova bijahu pripravni za napadanje. Nješto sporije napredovaše Englezi; oni su se tek na 200 koračaja približali k velikoj pilani ili Redanu, a 200 topova imali su u baterija. Tiem dozreli bješe obsadni poslovi i saveznici naumješe opet, da poduzmu odlučan napadaj. Vidivši Rusi, da se neprijateljski poslovi više približavati ne mogu, znaše, da će se opet na skoro šta odlučna poduzeti, i upotrebiše sva moguća, da dostojno dočekaju neprijatelja. I tako nadodje 5. rujan, kojega dana saveznici ne vatru, nego cielu poplavu usijanih kuglja, bomba i raketa sa svih strana sipati započeše na Sevastopolj. Pa to gruvanje i zviždanje, koje nimalo slabije ne bijaše od lipanjskoga, dapače po mogućnosti još i žežće, trajaše bez prestanka tri dana i noći; te 8. okol podne ukažu se kolone odredjene za juriš. Juriš bijaše obćenit na svih glavnijih položajih, da Gorčakov ne uzmogne veće sile sjediniti na jednoj ili drugoj kojoj točki. Nu Malakov bio je ipak najglavnija težnja saveznika, jer od njegova zauzeća zavisio je

Digitized by Google

sav njihov uspjeh. — General de Salles zapoviedao je lievim krilom, Sinson sredinom a general Bosquet desnim krilom. Ovo zadnje, jer je Malakov jurišati imalo, bilo je najjače. U njem je imao General Dulac predobiti malu pilanu, general Motte Rouge bedeme, što pilanu spajaju s Malakovom, a general Mac Machon sa Zuavi, regulaši i carskom gardom Malakov sam. I samo ovaj zadnji bješe tako sretan, da je postigao svoj cilj. Nosivi mostovi bačeni bješe preko grabe i sve priprave izvedene najvećom opreznošću.

Mili Bože, du je bilo sada stati, te gledati taj junački okršaj, gdje se biše vrli i sokoli! Ne bi znao, čemu bi se više divio, da l' smielosti ratobornih Franceza, da li hladnokrvnomu požrtvovanju Rusa! Kano biesna bura udariše juriš na Malakov prva regementa Zuâva, sedma regulaška i sedma lovačka. Čovjeku se mozak vrti, kad pomisli samo na vratolomne stiene i prsobrane kule Malakovske! Rekao bi, da je puka nemogućnost po tih pećinah penjati se, a kamo li ih oteti! Pa ipak kao vjeverice veraše se po njih junaci Zuavi, i prem da ih kano snoplje Ruska vatra obaraše, neodoljivom silom prodrše u kulu u nutra. Sad ti nasta klanje i mrcvarenje, da je bogu plakat bilo! Kao divlji risi razdirahu se upravo Zuavi i topčije Ruski. Nu što veća opornost u Rûsa bijaše, tim više rastijaše i bjesnilo u Zuâva; pa što ih je više padalo, tim ih je sve više u kulu sa svih strana prodiralo. Zaman bijaše sve požrtvovanje Ruskih vojnika, prodirujuće gomile ne manje hrabrih Franceza napokon ih do jednog satrše, jer nijedan ne htjede da postane robom silovitog tudjinca. Nije prošao ni jedan sat, i uništena bijaše sva junačka posada Malakovska, a trobojna zastava vijaše se oholo sa vrhunca ove glasovite kule.

Isto tako hrabro napredovaše i divizija Dulac i Motte-Rouge. Za čas bile su grabe izravnane, prokopi otvoreni i mostovi ponamještani; ali strahovita vatra iz male pilane ne dadè im nikako naprvo. — Najvećeg pako jada dopadoše Englezi, oni — budući mnogo udaljeni od napadne točke, posve uništeni biše. Od svih vodja ostade samo hrabri pukovnik Windham, buduć da svoje novake nikako natjerati nije mogao, da naprvo stupaju.

Digitized by Google

I buduć da su im još i sve sprave manjkave i nedostatne bile, moradoše posve okaniti se navale, izgubivši 2117 momaka.

General de Salles bio se medju tim bolje pripravio za svoju navalu; ali i njemu loša sreća biše. Izgubivši množinu ljudij moradè se i on natrag povući izpod domašaja Ruskih topova. Nu Pelissieru nije za sad ni do ničeg drugog stalo bilo, do jedino kule Malakova; i sve njegovo nastojanje bijaše samo na to upravljeno, da nju održi. Dobivši ju jednoč u šake, napregne on sve sile, da mu opet kako ne izmakne iz rûku. Rusi dobro znajuć važnost te tvrdje, i sluteći kobne posljedice toga gubitka, udariše novimi pukovi, da kakogod Malakov otmu; ali iza pet ura potrajavše strahovite borbe, u kojoj se obje strane smrtobornom očajanošću biše, moradoše se povući, a Francezi ugrabiše medjutim vremena, da se učvrste i osiguranju u zadobivenoj kuli.

Gubitak Malakova postade sbiljam odlučnim za Sevastopolj, jer buduć da on podpuno gospodi Karabelnajom a i istim zalievom, to se ne bijaše Rusom moguće u Karabelnaji držati. Medju tim hrabra i uporna obrana kod ovog zadnjeg juriša, ne samo da je spasila slavu Ruskog oružja, nego ju je upravo još i povećala, jer svi priznaše, da je izuzamši jedinog Malakova, Rusko oružje bilo slavodobitno na svih drugih točkah. Niti je sumnjati, da bi ovaj juriš i iz daleka imao tako važnih posljedica, da je ma koje drugo utvrdjenje saveznikom šâka dopalo. Da kako da bi zlo bilo stajalo po Rusku vojsku, da su saveznici na sve strane u grad prodrli, tada ne bi bilo za nju spasenja, jer ne bi bila mogla povući se u sjeverne tvrdje bez velika gubitka. A tim se je upravo spasila čast Ruske vojske. Medju tim čini se, kano da se Rusi toga ni bojali nisu, jer prije padnuća Malakova nije se ni mislilo da se presele u sjeverne tvrdje, prem da je radi bržeg obćenja preko velikog zalieva udaren bio brodovni most. Nu počem je Malakov sada pao, odluči se Menčikov povući na sjevernu stranu, ne samo iz Karabelnaje nego i iz zapadne strane grada, koja mu dovoljno vojsku štititi ne mogaše, buduć da prema Karabelnaji ne imadè nikakovih osobitih utvrdjenja, i buduć da je takodjer većinom razvaljena bila, izuzamši tvrdjava i vojničkih učvršćenja. A taj prelaz u

Digitized by Google

sjeverne tvrdjave bješe izveden izvanrednom odlučnošću i s prizori, kakovih krvavi Davor još vidjeo ne bješe. Pred večer 9. rujna, po što je cieli dan Ruska vojska mirno stajala u svojih položajih, počela je ona prelaziti. Ne ima pera, koje bi opisati moglo prizore, koji se sada ukazaše upropašćenoj zapadnoj vojsci. Kano da vulkani zemlju raztvarati započeše, stadoše se u zrak dizati tvrdjave južnog Sevastopolja. Groza hvataše gledaoce toga užasno - veličanstvenog prizora, činjaše im se, kano da se zemlja mrvi i razpada pred njimi i pod njimi. A tek da to prodjè, eto ti opet novog ne manje strahovitog prizora. Kano da se plameno móre razali nad Sevastopoljem, bukmuše u plamen istočni i zapadni grad i brodovi u luci, da se vidi, da pobjediteljem ništa preostati ne će do pustih razvalina; a posred tog užasnog plamenog mora stupaše niemi sborovi branitelja Sevastopoljskih preko mosta na sjevernu stranu. A kad napokon sve u razvaline preobraćeno, a vojska i zaliha premješćena bješe, raztrgan bude i most, a potopljeni brodovi, preko kojih je most sagradjen bio. — Sve je to obavljeno bilo u najboljem redu. Ne bijaše tu ni govora, da bi saveznici proganjali bili Ruse. Niemi ih je užas spopadao gledajući to samo, a kamo li da bi iko na potjeru i mislio bio. Dapače tronuće bijaše u saveznika toliko, da za tri dana poslje odlazka Ruske vojske nitko se ni ne usudi, da unilazi u Sevastopolj. A i kamo da bi se unilazilo bilo, kad sve bijahu samo puste razvaline, nad kojimi se grobna tišina razastiraše.

Tako dakle padè napokon jedna kula Sevastopoljska silom zapadnog oružja, a polovinu razrušenog grada napustiše Rusi sami. To bijaše najsjajniji uspjeh zapadnog oružja, koj zadobiše krvlju od 10.000 junuka; a razvaline, koje jedva jednu mrvoljicu božjeg svieta pokrivaše, to bijaše nagrada, to dobitak za dugotrajne neopisive napore, za nebrojeno poklano ljudstvo i za blago, kojemu se ne zna ni kraja ni računa! O plači čovjekoljubiva dušo nad varvarstvom Europejske prosvjete!

XII. Parižki ugovor mira.

Kao munja proletio je po Europi glas o padnuću Malakova; i polak Europe plivaše u veselju, što je pala polovina jednog

Digitized by Google

Ruskog grada. Tu ti je bilo slave i rasvjetljivanja i čestitanja bez kraja i konca. Steta što Omeri kano gljive ne ponikoše, epopeja bi bila slavila zlatno doba! Nu mjesto epopeje procvatè barem politika, kano nigda prije. Tu ti je bilo političkog gonetanja i znanovetanja svakojakog, i nebrojene se sagradiše kule po oblacih, koje se mnogim na žalost brzo razpršise, kao što se i sagradiše, čim se stvari poprimiše ljudi čina i djela, počem se prvo uzbićenje utaložilo bijaše. Ovi bo uvidivši, da tim ratom, ako se još dulje nastavio bude, nikomu procvasti ne će neuveli vienac slave, a još manje sreća i blagostanje naroda, ne imadoše ništa prešnijeg učiniti, nego upotrebiti ovu sgodnu priliku, da se ratujući sklone miru. I hvala budi božjoj providnosti i nastojanju našeg prejasnog dvora, pomirenje podje za rukom laglje, nego li su se mnogi i nadali bili. Iznemozena Turska, izpražnjene kese Franceske i Engleske i miroljubivi duh cara Aleksandra, koj se je gojio velikimi namjerami za nutrnje preporadjanje svojega naroda, dobrohotno primiše predstavke svojih prijatelja. Uslied toga bje svako daljne ratovanje kao presječeno, i na skoro se sastaše u Parizu junaci pera i uma, da dovrše posao, da povrate žudjeni mir, kojemu ljudi mača i ognja put prokrčili biše. Tu je bio utanačen 30. Ožujka 1856 Parižki mir, koga malo za tim i svi dotični dvorovi odobriše i podpisaše. Ne će nam se amo stavljati sav taj ugovor, koj sastoji iz 34 točke, jer u njih ništa nije što bi bitno promienilo bilo stanje Europejskih država. Sve je ostalo kod staroga, i izim običnih formaliteta i uvjeravanja o vječnom prijateljstvu i miru, reducira se sav dobitak toga rata na slobodno brodarenje po Dunavu i Crnom moru, na uredjenje Rusko-Turskih granica u Beserabiji i Aziji, na Europejsko pokroviteljstvo podunavskih kneževina, i na obvezanost porte, da će izdati fermane za obezbiedjenje svojih kršćanskih podložnika, To je jezgra, okol koje se sav ugovor vrti, i sav plod, koga Europa steče krvavim ovim ratom. A kako je neznatan taj plod prema ogromnom trošku i prema silnim žrtvam ljudskih života evo dokaza: Po računu, koj je po svršenom ratu podnesen bio Engleskomu parlamentu (saboru), samo je Englesku istočni rat stao po našem novcu preko 700 mi-

Digitized by Google

liona forinti sr.; ako toliko uzmemo i na Francesku, koja je uviek dvostruku silu u ratu uzdržavala; a samo 600 mil. na Tursku, što se zaista može, ako se uzme, da je ona kod Sinope izgubila mal' ne cielu svoju flotu i k tomu svu svoju Azijatsku vojsku i znameniti grad Kars; Sardiniju pako i ne računamo: to bi ratni troškovi saveznika iznosili 2000 miliona forinti. Rusija je, ako ne više, al doista takodjer imala do 2000 miliona koje štete koje troška. Dakle u lahku ruku iznosilo bi to ogromnu svotu od 4000 miliona. — Koliko škôla, koliko ubožnica i drugih blagotvornih zaklada ne bi se tu podići, a koliko željeznica i koliko parobrôda ne bi se tu sagraditi dalo tim novcem? I ne bi li tada taj novac bolje upotrebljen bio, nego li ovako? Što ima Europa sada od tog raztepenog blaga i od ono 100.000 junaka, što zaglaviše u tom obiesnom ratu? Doista malo šta više, osim ono malo nješto slobodnijeg brodarenja, i da kršćani sada još gorje uzdišu pod kopitami bjesne Turadije, i da se zlostavljaju i mrcvare zastupnici spasitêlja turskog varvarstva! To su plodovi, to hvala Europi!!

ŽIVOTOPISI.

LAUDON.

OD MIRKOVA.

Junačina prošloga stoljeća, kojemu se je u svoje vrieme ciela Europa divila, kojega slavno ime se slovi a i nadalje će se jamačno sloviti, dok bude rata i ratobornih pukova, kojega je dobra carica Marija Terezija držala za svojega izbavitelja, kojega junačko ime naš Hrvat i Slavonac njekom sladkom uspomenom i dičniem ponosom izgovara, kojega Slovenac otcem svojim zove: to je *Ernest Gedeon Laudon.* — Ni rodom Hrvat, niti Austrijanac, ipak bijaše i dušom i tielom i Hrvat i Au-

Digitized by Google

strijanac, i ljubljaše toli naš narod, koliko cienjaše Austrijski dvor. Lozu svoju vuče iz *Irske*, a rodio se je u Liflandiji na obiteljskom imanju *Tocenu* god. 1716. Od djetinstva mu se ino ne pripovieda, nego da je rasao kao mali divjak bez ruke i nauke, sve to do petnajstoga godišta, kad je stupio u Rusku pješadiju kao kadet, a god. 1733. kod zauzeća *Danciga* grada, kamo se je radi Poljskieh nemira kralj *Stanislav* Lešćinski uklonio, bijaše prvi put u topničkoj bitki; poslie vojevaše proti buntovniem Tatarom i bijaše u pobjedonosnoj vojski gfa. *Mynnicha*, koja je od god. 1736–39 predobila od Turčina *Azov*, *Okšakov* i *Hočim*. Tu se je kroz sve nizke časti dovukao svojom hrabrosti do časti nadporučika (obrlaćmana), a kad nastà mir, zadržavaše se u *Petrogradu*, da se njekieh nepravednostij radi prituži i potraži pravicu. Pravice dobio nije, nego se tom prilikom upoznà s njekojimi osobami, koje su ga naputile, da se odluči ostaviti Rusku i izposlovale su mu od Ruskoga glavara vojske (maršala) grofa Lõwenwolda preporučnicu na Austrijskoga generala Lõwenwolda, onomu rodjenoga brata. Putujući kroz Prusku kraljevinu dao se je nagovoriti od njekih častnika, da stupi u službu Pruskoga kralja Friderika, ali kad se je kralju predstavio reče Friderik njegoviem pratiocem: "Obraz mi se ovoga čovjeka ne dopada, ne mogu ga uzeti!„ Nije Friderik znao da mršavi i košćasti ljudi znadu vojevati, niti da mala i neznatna školjka na dnu mora može, kad Bog hoće, tako narasti, da kao greben dapače kao cieli otok i biesnomu moru prkositi znade. Ovakovo postupanje vrlo razžali Laudona, pa on odè u glavu k Austrijskoj carici, koja ga je radi hvaljene preporučnice učinila satnikom u sboru Trenkovieh pandura, to je bilo god. 1742. — Ja ne ću ništa o Trenku i njegovieh pandurih ovdje da govorim; jer ih se u našoj domovini još i sada živo opiminju; no to moram reći, da se Laudon sa svojiem pukovnikom (obrstarom) Franjom Trenkom od početka odmah nije najbolje pogadjao. Pošav š njim u Bavarsku, okud je s Karlom Lotrinžkiem gonio nepriatelja do Francezke medje, dobi jednu jeditu ranu, što mu bijaše izmedju tolikih strielja i taneta odlučena; udari ga naime zrno u desno prse i proleti kroz šupljinu tiela, te mu nebi

Digitized by Google

ništa naškodjelo, da nije nesrećom uzinulo jedno puce od uniforme u tielo, oda šta se svali i Francezom u ruke pade. Tu su ga u jednom seocu liečili; nu ne bi dugo udariše Trenkovci na isto selo, te panduri upoznadu svoga kapetana i dovedu ga u svoj sbor. — God. 1744. udari Pruski kralj Friderik nenadano u Češku i Karlo Lotrinžki pojde mu u susret, ali radi njekakvich spletaka izgubi sliedeće godine dvie bitke kod *Strigove* naime i kod *Soora*, što Laudona na toliko ražzalosti, da već nije htjeo služiti pod Trenkom, nego ode u Beč, da si potraži drugu službu. Kao odpuščeni satnik duže je vremena živio vrlo oskudno i već se je nakanjivao, da ostavi Austriju i potraži si drugdje hljeba, prijatelji ga nagovorišc, da ostane i izprosiše mu napokon god. 1746. četničku (majorsku) čast kod našega ličkoga puka. Kašnje je postao u Buniću kapetanom ličko-krbavskim; koj je kapenat tekar 1764. god. oddieljen bio od ličkoga s još njekojimi drugimi kapetani. U Buniću se istom slavnomu Laudonu pomoli sunce zadovoljstva. Sad se oženi s Klarom Hagenovom, kćerju njekog Hrvatskog oficira; ovdje se ostavi razkolničke evangeličke vjere, i položiv god. 1747. katoličko vjeroizpoviedanje bude u podpunom smislu rieči katolik. Svi se pisci u tom slažu da je bio jako bogoljuban, o čem nam najbolje svjedoči to, da je sagradit dao god. 1753 o sobstvenom trošku na čast bogorodice crkvicu u kojoj je sliedeći votivni nadpis nad vrati: Gedeon Ernestus Laudon. Qui. Procolonellus, - Hanc. Tibi. Virgo. Auget. Si. Cupis. Accipe. Opus anno 1753. Ovdje u Buniću porodi s Klarom dva sina, ali su mu oba kao djeca pomrla, kako to nadgrobna ploča u istoj crkvici svjedoči, jer oznanuje, da je stariji *Anton* umro 28. list. 1752 god., a mladji *Petar* 9. rujna 1753 god. U Buniću je pokazao Laudon, koliko je znao cieniti marljivost i čednost, pozivajuć svaki dan po dva seoska mladića od marljivijih i čednijih k sebi na objed, gdje su š njim jeli kod istog stola i iz iste zdjele. U Buniću je pokazao, koliku mu je stalo do bolje budućnosti tamošnich mješćana, zasadivši im i urediviši više milja dugu i široku šumu tako, da je danas milina gledati ondješne stogodišnjake, i šuma se s najboljimi u našoj carevini upodabljati može. Ovdje

Digitized by Google

je pokazao koliko ljubi našu domovinu, naučiv se naš jezik, da mu je tako gibko iz ustiju tekao, kano da je rodjeni Hrvat; a po svjedočanstvu niekojieh smatraše on Hrvatsku za svoju drugu majku, a njen jezik za svoj materinski. Ovdje se učio i vježbao oniem, što ga je upravo učinilo slavnjakom; ovdje je sjedjeo za stolom kod zemljovida, risarija i vojničkieh planova; ovdje si je nabavio knjiga zemljopisnieh i zemljomjerskieh; u ovom kršu učaše taj samouk praktično na liticah i na ravnu, što je od davna u knjigah zabilježeno. Nu za Austriju je živio još neznatan ovdje u Buniću. Kad je carski dvor god. 1754 metnuo na Hrvate namet, te su se ovi za oto bunili, sela svoja ostavljali i nasilja svojemu poglavarstvu počinjali, mnogo je svojom riečitosti doprineo, te se je buna utaložila.

Nu budi dosta o njegovoj zabitnosti, stupimo sada š njim na pozorište svieta. God 1756 bukne toli krvavi sedmogodišnji rat. *) Izmedju ostalog dignuto je više tisuća Hrvata na oružje, ali ovaj put niji bio š njimi odredjen Laudon; jer se je zapovjedajući Hrvatski general prezimenom *Petazzi* nanj - bog si ga znao sašto? — srdio. Ovakovo zametavanje i ovakovu priliku da pokaže svoju vojničku vještinu, ne mogaše Laudon pregorjeti, nego odè u Beč, da potraži drugu službu; ali odatle bude odmah kao prekršitelj vojničke pokornosti natrag poslan. Medju tim brzo se svrati voda na njegov mlin. Carica naredi jedan zbor Hrvata za državnu ovršnu vojsku, (Reichs-Exekutions-Armee) i Laudon bude kao podpukovnik (Obrstlieutnant) Hrvata poslan u vojsku. Prvi put kao zapovjednik udari on sa 500 Hrvata na Dječin (Tetschen) kod Labe i potuče pruske konjanike, te zaplieni mnogo pliena. Svojiem dobriem srcem pridobi si do malo srca Hrvatske vojske, i bivši s njimi u zimskieh stanovih na Lužičkoj granici, neustrašivo je suzbijao i mnoge jade zadavao Pruskoj vojski. Kad je kod *Hirschfelda* u veljači 1757 svojom vještinom mnogo pomogao, postane 17 ožujka *pukovnikom*. Da ne napominjem na dugo i široko sve one čine, koje no oštriem umom izumio, koje će mladji vojnički naraštaj pre-

*) Ovaj je rat opjevan još prošlog stoljeća u smjesi hrvatsko-slovonskog narjećja pod naslovom: "Vezdashnyega tabora pripechenya„, u Zagrebu tiskan.

Digitized by Google

tresivati i promozgavati, budi u kratko rečeno, da ga je radi vještog i hrabrog ponašanja kod *Zlatnoga Praga* načinila Marija Terezia *generalmajorom*. Kod nesretne bitke na Leuthi nije Laudona bilo, on se je u to vrieme bavio na zimištu kod *Chomütov-a* (*Komothaua*) u Kokonoših. Istom god. 1758 u pramaljeću pozvao ga je zapovjednik vojske, te ga vidimo kod *Kolina* sa svojimi Hrvati kao najčvršće krilo. Na naspomenu te bitke načini Marija Terezija vojnički red *na svoje ime* za Austrijske nadčastnike. Tko je htjeo, da taj red zasluži mora da je u ratu kakov čin dobro izumstvovao a sretno dovršio. Laudon bijaše medju prvimi, koji su ga dobili, a kad je Frideriku prepriečio po volji obsjesti grad *Olomuc*, načini ga zahvalna Marija Terezija *vojniem podmaršalom* i htjede ga na zimu u Beču imati kod zimskih zabava; nu njegova obična bolest nepusti ga preko zime tamo već istom na proljeće. Carica je zapoviedila bila najboljiem liečnikom, da ga lieče, a njega naimenovà *Velekrstnikom* svoga reda, te ga podigne u stališ plemenitaški. — Pruskom kralju Frideriku bilo je više puta žao, što nije Laudona u svoju službu uzeo; ali još mu se je sve činilo, da se Laudon šali, i djelao je š njegove vještine ludorije sve dok nije Glaz predobio i dok mu se nije kod *Kunnersdorfa* 1759. god. oprò na junačku, gdje je upravo Friderik savezne Ruse nadjačao i pobjedom si laskao. Tu mu se je tako opró, da po svjedočanstvu samieh Prusa, Friderik kralj još nije bio u sličnoj stiski, za to pošalje Ruska carica *Jelisaveta* našemu sretnjaku na dar zlatan s briljanti urešen mač, a Marija Terezija učini ga generalom topništva (Feldzeugmeistorom). — God 1761 kod zauzeća *Schweidnica* držaše se junački sin s junačkom djecom upravo junački, te mu je Marija Terezija, osim što je svakog vojnika nasebice nadarila, laskavi list pisala i svoje mu poprsje bogato briljanti nakićeno poslala, a uza to i dvie škrinjice raznieh dragocjenostij, da ih medju častnike porazdieli. — Ruska carica ponudjala mu je maršalski štap, ako hoće da u njenu stupi; ali Laudon je sada bio već Austrijski domorodac, te je ponudu odbio. Milo je čuti što veli jedan Pruski častnik o našem slavnjaku: "Da nije bilo Laudona kod Terezijine vojske, ne bi se sedam

Digitized by Google

vojna vojevalo, i zaista bi Frideriku sve po volji izašlo.„ God. 1763 utanačen je 15 veljače mir, te je i Laudonova djelatejnost dobila konac, a zahvalna carica pokloni mu dobro Mali-Bečvar kod Kolina. Ovdje je sada sprovodio mirne dane, i jer mu se imanje vidilo premaleno, proda skupe darove, što ih je dobio od velikaša kao ćastne znakove i kupi si još susjedni Veliki-Bečvar, sagradi si liepi grad i življaše kao poljodjelac. God. 1766 načini ga carica dvorskog vojnog vieća savjetnikom, a 1769 naimenovà ga zapovjedniem generalom u Moravskoj i komandantom u Brnu ali se za kratko na ovoj službi zahvali. Seljačka buna u Češkoj, po kojoj su porušeni mnogi gospodski gradovi, ražljuti Laudona, i prem da njegovo imanje ostà nedotaknuto, proda ga ipak samoj carici, a ona mu vrhu plaćevine dade još kuća u Beču i izvan Beča; nu njemu se hćaše mirna stana, te si kupi liepo dobro *Hadersdorf*, što je njekoliko ura od Beča. Ovdje je taj junačina živio kao poljodjelac i kao gospodar.

Nasljedni Bavarski rat pozove Laudona opet iz tihoće. God. 1778 načini ga car Josip *maršalom* i dadè mu vlast nad 50,000 jakom vojskom na Saksonskoj medji. Da je opet Friderika zasramio kažu i naši i Pruski povjestničari. Po *tešenskom* miru (1779 ožuj.) vrati se opet u svoj liepi Hadersdorf, gdje je sprovodio tihi poljodjelstveni život, kako se ga naučio kod nas u Hrvatskoj sve dotlje, dok se nije Ruska carica *Katarina* s Turskiem sultanom zavadila, te joj nije njezin saveznik Austrijski *car Josip* pošao u pomoć. S početka ne tjedè car Laudona uznemirivati ali vidio za njekoliko mjeseci, da Hrvati i Slavonci ne imaju svoga običnoga duha, da njekom tugom za Laudonom tuguju, te da Turčin lahko napreduje; pozove ga napokon i preda mu vrhovnu vlast nad cielom hrvatsko-slavonskom vojskom, koja ga je gromovitim "*Živio*„ u Dubici 18 kolov. 1788 god. dočekala. Odmah *drugi dan* slavni ovaj starina smlati neprijatelja, a 26. kol. uzme mu Dubicu. God. 1789, dodje te obsjedne *Brebir;* ali se je čudom začudio, kad je vidio, da su Brebirjani ostavili na tiho grad te je samo jedan stari hrišćanin ostao, koji je odmah izza njihova odlazka morao upaliti grad. Tu je i sám vidio

Digitized by Google

i obistinio se o riečih, što ih je toliko putah čuo, da se Turčin njega hoji kao vrag tamjana. — Osvojivši toli slavno 9. listopada Srbski *Beograd* pošalje mu Josip iz samieh briljantnieh sviezda veliki Terezijim red, koga je po pravilih smjeo nositi samo velemeštar toga reda, dakle samo glavar Austrijanske kuće. Po smrti Laudonovoj odkupio ga je carski dvor za 50,000 fr. sr., a obsjednuvši *Oršovu* postà *generalissimus* Austrijanske vojske, to jest general nad svimi austrijanskimi generali i nad vojniem dvorskiem viećem, te je samo caru bio odgovoran. To je tolika čast, da je, odkad Austrijanska carevina postoji prije njega samo princip *Eugenio*, a izza Laudona niti jedan vodja nije imao. Osvojivši za tiem *Šabac* prenese oružje u Bosnu te osvoji tvrdjave *Drešnik* i *Cetiju* na Uni, *Novi* i *Gradišku*, i povrati se za tiem u Beč, gdje su ga velikiem slavjem dočekali. Car ga više nije imao čiem obdariti, časti mu već nije imao nikakove dati; jer su već bile sve na njemu, a htjeo mu je novi znak svoga štovanja i ljubavi pokazati, za to odluči njegovo poprsje iz liepoga kararskoga mramora izrezati i stavit ga u dvorsko vojeno vieće. Kad je bilo gotovo dao mu je sliedeći podpis:

Gideonis. Laudoni,

summi. castrorum. Praefecti. semper. strenui. fortis. felicis. militis. et civis. optimi. exemplum. quod duces. militesque imitentur. Josephus. II. Aug. in ejus. effigie. proponi. voluit.

Ove pobjede bijahu veselje *Josipovo*; jer se je cieli politički Austrijski zrenik – na medjah i unutri zamaglio. Pruski kralj bojeć se pretežnosti Austrije, koja je dobivajuć gradove sve više premahivala, sklopi s Turčinom savez. Nezadovoljstvo je raslo u monarkiji, Ugarska se je grozila kolebanjem, s Nizozemska bijaše se već pobunila. Na to bijaše prinuždeu car najprije svoga susjeda malo obuzdati, te podigne tri vojske u Češkoj, Moravskoj i Galiču, kojiem na čelo stavi starinu generalissima Laudona. U to je vrieme Josip umro, a car Leopold držaše se za sretna, što je imao na čelu vojske toli izkusna muža. Evo opet je imao priliku Laudon ogledat se s istiem neprijateljem na istom zemljištu, gdje su mu se prvi lovori ozele-

Digitized by Google

nili, gdje je carevinu Austrijansku uzdržao u životu, gdje je sebe i Hrvate proslavio slavom neuvehlom. Ali upravo se diviti moramo, kako su čudne odluke božanske! U tolikieh pucnjuvah, u lolikieh bojevih prvi stajati, pak cieo ostati; a napokom na mirnoj postelji pravom smrću umrieti! Eto tako je Bog htjeo s Laudonom! Nikad ga ne pogodi tane izuzamši ono jedino na Francezkoj medji još pod Trenkom, niti ga htjede smrt udaviti doma kod žene, već je čekala dok bude opet vojska skupa. Dne 25. srpnja 1790 radi male groznice koja ga je držala u Novom Jičinu zabrani mu lječnik jahati; nu njemu se to baš danas hćaše; podje i dobije zapor vode, s čega i je umro. Vrlo je tragičan njegov oprostaj od vojske i od prijatelja kao što i zadnji hipovi njegova života, te bi si ga mogao koj naš dramatik uzeti za zadaću. Mi ga ne možemo ovdje nacrtati, jer nam još stoji u kratko reći jedno dvie o njegovoj domaćnosti i značaju. — Kao što bijaše presretan, kako govorahu zavidnici, u ratu, tako bijaše i u tihom svojem stanu. Dok bijaše u *Buniću* navjek ga je hrabro srce vuklo, da se što više pokaže zahvalniem onoj, koja ga je zaštitila; ali čiem je došao iz rata nikad boljeg gospodara od njega, nikad boljeg pazitelja. Prem da od mladosti ne bijaše priučen nauku, ipak je uvidjao, da čovjek ma kako od naravi nadaren, sam po sebi sve znati ne može. Za to si je malo po malo sabirao knjižnicu poučno-vjerozakonskieh a osobito gospodarstvenieh knjiga, te je marljivo kušao sam ovo ili ono, što se u njih preporučalo; a nije si mnogo tró glave, da zadovolji ukusu Francezkom, dopače Francezki jezik je samo na toliko naučio, da je za nevolju čitati znao i nješto razumjeo. U zrelijoj dobi sve je ljepše Njemački govorio i pisao. Što se tiče njegova značaja, napisao je u Čeških "Karlovieh-varih„ profesor Gellert, koji ga je lično poznavao, dapače iskreni si prijatelji bili ovak: "Ozbiljan, skroman i polutužan bijaše Laudon, – malo govoraše, ali ono, što je govorio bijaše istina. Ništa nije o svojieh djelih a vrlo malo o ratu govorio;.. ja sam iz njegovieh ustiju samo dobro čuo, i uvjek sam se više osvjedočavao, da je bio bogoljuban.„ A drugi nieki Niemac veli. Govoraše malo i lagano. Koliko sam ga poznavao od mladosti nje-

Digitized by Google

gove, uvidjao sam, da je ženska družtva bježao. Nu svoju ženu ljubljaše usrdno i vjerno; uviek je bio srameżljiv i stidljiv a ljubljaše jako pristojnost.„

LJUDSKI IZUMI.

I.

Pismo i tiskarstvo.

Govor je prvi tjelesni znak božjega obraza, po kojem je čovjek stvoren. Njim možemo naš duh drugim ljudem tako očitovat, kad im riečmi obznanimo, što mislimo i ćutimo. Nu ipak ne bi govor bez pisma nigda mogao čovječje pokolenje podignuti na veći stupanj obraženosti; što lahko dokučit možemo, kad promislimo, da se je u staro doba, dok pisma ne bijaše, svaka znanost morala od ustiju u usta predavati, te tako uzdržavati i razširivati, kao što to n. p. biva s našimi narodnimi pjesmami kod prostog puka. Tako se je mnogo i pogubiti, ili barem promienuti moralo; a ako i ne, a ono je ipak trebalo mnogo vremena, dok se je koja čest čovječanskog znanja razširiti mogla po svoj okolici. Govor je vodu tekuća, koja se lahko razidje, izpari, usahne, i tako svoju snagu izgubi; ali pismo je kameni prud govora. Što je pismeno izrečeno, tomu ne naškodi ni zla pamet nit zla čovječja volja; to obustavit ne može nit vrieme, nit prostor, ma još kako velik bio. Napiši svojemu prijatelju list, i on će doznati, što si mu ustmeno kazati htjeo i poslje jedne a i dvie godine, pa ma on stanovao i u kojoj mu drago strani svieta, samo ako do njeg čovječja noga može.

Kako su ljudi došli do pisma? tko je bio prvi, komu je za rukom pošlo, da je za sluh stvoreni ljudski govor i za vid predstaviti mogao? Prvi početak pisma patri medju dogadjaje tamne poviesti, za to se ne može ništa sigurna reći o njegovu izumitelju. Ali to je istina, da prvo pismo nije imalo pismêna (slôva),

Digitized by Google

iz kojih se rieči sastavljaju, nego su ciele rieči označivane jednim znakom. A do tih znakova mogli su ljudi doći samo naravnim tječajem; čovjek je n. p. vidjeo svoju sjenu, te ju je začeo u piesku bilježiti prstom, a poslje na stieni ugljenom itd. Tada je glava čovječja značila čovjeka, nacrtani pas psa, a pietao pietla. Ali na skoro opaziše ljudi, da ima i takovih pomislij i riečij, koje se ne mogu predstaviti obrazi njim naličnimi, budući nikakova tiela ne imaju n. p: ljubav, gniev, vječnost, prijateljstvo. Morali su dakle da izume i za takove pomisli kakve znakove, ali ipak ponješta nalik. Tako su vječnost označili prstenom ili zmijom u okrug savitom, i to za to, jer vječnost ne ima ni početka ni konca, kao ni prsten a ni okrug. Pas značio je vjernost, jer je pas izmedju svih životinja čovjeku najvjerniji; zec znamenovaše strah, ovca trpljivost, mrav radinost itd. To je bio najstariji način pisanja, koj su osobito u svetih stvarih upotrebljavali poganski (krivobožni) svećenici, i koje je pismo u staro doba nazivano bilo svetim pismom, a sada se nazivlje hieroglifičkim. Potlam pako, kad ni ovi znaci nisu dovoljni bili, počeli su se rabit znaci, koje nikakve spodobe s naznačenom riečju neimaše; i tu su se ljudi sdogovoriti morali, da ovaj ili onaj znak ovu ili onu rieč znamenuje. To je pismo veoma staro, ali veoma težko naučit, jer čovjek, koj ga hoće da piše, mora toliko znakova da poznaje, koliko i riečij u kojem jeziku imade. Kitajci (Kinezi) u Aziji upotrebavaju i danas takovo pismo; njihov jezik (govor) ima do 30 tisuća riečij, a svaka rieč drugi znak. Ti znakovi su sad kraći sad dulji potezi, medju sobom svakojako izprepleteni, i tu i tam piknjami znamenovani. Neizkazani je to trud i posao, dok se čovjek nauči razaznavati ove sve znake, i tako kitajski jezik kitajski pisati.

Najizvrstniji način pisanja ipak je pismo sa pismeni (slovi). Opazili su naime ljudi najposlje, da se sve rieči, koje svojim jezikom izkazati mogu, opet razdobriti mogu na manje glasove. Takovih glasova koji se grlom proizvesti mogu, ima nješto preko 30, i kad je tada za rukom pošlo, da se je stavio za svaki glas i njegov znak, pa se je glede tog sjedinilo i s ostalimi ljudmi, onda je bilo gotovo pisanje pismeni ili slovi. Kako je pako svako

Digitized by Google

pisme (slovo) izgledalo, to nije mnoge razlike činilo; samo što su prostiji bili ti znakovi, i čim su se laglje jedan od drugog razaznati dali, tim je i laglje bilo pismo. Od svih pismena, kojimi sada mnogi i mnogi narodi pišu, doista da su najlaglja pismena latinska i slavenska (gradjanska ćirilica); o tom se može uvjeriti svatko, ako ta pismena sravna ma s kojimi drugimi.

Gdje se je pako počelo pisati pismeni? Najnovija iztraživanja kazuju nam da se je kod Feničâna najprije započelo pisati pismeni (slovi). *) Taaut je ime muža, komu se pripisuje ta velika slava, da je pismena izumjeo. Od Feničâna naučili su pisati Grci; njihovi spisatelji napominju, da je Kadmus preneo pismena u Grčku. Od Grka naučiše se pisati stanovnici Italije (Talijanske) pa i Rimljani; a kud je pobjedonosno Rimsko oružje dospjelo, tamo je i njihova obraženost manje il više napredovala. Da su se stari Niemci obćeći s Rimljani od istih naučili čitati i pisati, to se i odtale vidi, što rieči pisati i čitati isti koren imaju i u rimskom (latinskom) i u njemeckom jeziku. **) Slavenski narodi dobili su svoje pismo od blagovieslnika svojih Cirila i Metoda; za to se slavensko pismo i zove Ćirilicom ili ćiriliskimi pismeni. ***) Samo njeke zapadne grane Slavenskog naroda moradaše primiti Gotička (Njemačka) pismena, koja tek u novije vrieme zamieniše, nu žalibože opet s tudjimi, latinskimi, a ne sa svojimi Slavenskimi.

Toliko o postanku pisma; ali kakvim su načinom stari pi-

*) Fenicija bila je omala država, sevjerno – židovskoj zemlji u sredozemno móre. Njezini stanovnici živili su većinom od trgovine po moru, razvažajuć svoju robu po svih tada poznatih stranah. Staklo i tkanje sukna oni su takodjer izumjeli (iznašli).

**) Naime: leggere – lesen, scrivere – schreiben.

***) Kao što se sadanji Slaveni žali Boži dvostrukim pismom služe, latinicom tudjom i ćirilicom; tako su i stari Slaveni rabili dva pisma, ćirilicu i glagoliticu. Nije se dakle sloga medju Slaveni utopila tek u novije vrieme, već nje nije nigda ni bilo medju nami. Sva razlika izmedju naših starih i nas ta je samo, što su naši stari i ćirilaši i glagoljaši ipak se svoga držali, dočim je velika strana njihova potomstva svojoj se djedovini iznevjerila i tudjinstvo (latinicu) prigrlila. Nije nam žao za glagoliticom, jer ona i nije za sadanji sviet; ali da je velika strana našega naroda poprimila latinicu i nje se drži kao sliepac plota, to je upravo narodna nesreća. Doklem god taj veliki razdor uztrajao bude medju Jugoslaveni, dotlem neka se nitko ne goji nadom, da ćemo ikada imati kriepke, snažne i ugledne književnosti!

Digitized by Google

sali? Najstarije pismo bilo je rezano ili u kamen ili u mjedo; tako n. p. znamo iz Rimske poviesti, da su stari Rimski zakoni bili izrezani na dvanajest mjedenih ploča. Poslje su stari narodi upotrebavali za pisanje drvene daščice, oblivene voskom i uglađjene. Na te voskom oblivene daščice udubljivali su pismena drvcem, s jedne strane šiljastim a s druge tubastim. Tubastom su stranom izravnjivali ili zamazivali, ako su šta krivo napisali bili, pa su onda iznova opet pisati mogli. Pisalo se je i na liku; a za tim na pergameni *) (pasja koža, priredjena kao za bubnjeve) perom i crnilom (tintom). U prvih kršćanskih stoljećih pisali su, osobite knjige svetoga pisma, na obojenoj pergameni, i to najviše na modroj i crvenoj. Tako su n. p. u Gotički jezik od biskupa Ulfilasa prevedena evangelja (u 6. stol. po Hristu), koja se i sad vidjeti mogu u knjižnici Švedskog sveučilišta u Upsali, napisana na takovoj pergameni, i to prva pismena zlatom a ostala srebrom. Potom se je začeo upotrebavati papir. Već dugo prije narodjenja Hristova pravili su u Misiru (Egiptu) pergamenu iz lika tamo rastuće biline, papirus svane; ali taj papir (ovdje vidimo odkle to ime dolazi) bio je veoma loman i za držanje veoma nespretan. Obični, crnomanjasti papir začeli su najprije praviti Arabi u Španiji 8. stoljeća po nar. Hrst. i to iz pamuka; a naš sadanji papir iz lanenih krpa započet je praviti tek početkom 14. stoljeća. U najnovije vrieme stali su ga praviti i iz kukuruzovine, i tako dobrim uspjehom, da se nadati možemo, da će na skorom taj za napredak čovječanstva toli važni proizvod mnogo jeftinijim postati, nego li je sada.

Sad je dakle pokolenje čovječansko imalo pismo, ali još malo koj čovjek mogao je reći da je gospodarom koje knjige. Prepisivanje kojiga, to je bio srednjega vieka (t. j. od 8. vieka pa do konca 14. vieka poslje Hrista) posao monâka; po njekoji izmedju njih proveo je sav svoj život, dok je sasvim prepisao Sveto Pismo staroga i novoga zavjeta; a po njekoja gospoda

*) Oko 300 g. prije Hrista počeli su najprije u mjestu Pergamus tako priredjenu kožu za pisanje upotrebljavati, za to se i zove pargamen. (Plinius Hist. nat. XIII. 21.)

Digitized by Google

potrošila su sav svoj imetak, dok su si nabavili kakovu knjigu, tolikim trudom prepisanu. I najveći bogatiri, dapače i mnogi kraljevi nisu imali knjiga, koliko ih sada ima gdjekoj naš siromašni književnik. Sad nadodje tiskanje knjiga, i tim se duhu čovječjemu otvori cieli novi prije nevidjeni, nečuveni, neslućeni sviet; o kojem divnom napredku navest ćemo samo njekoja najznamenitija.

Prvi temelj za buduće tiskarstvo položili su drvorezi, kakovih ih štovano naše čitateljstvo u mnogih sadanjih knjigah nalazi; samo što su oni sada mnogo izvrstniji, nego što su onda bili. Srednjega vieka naime rezali su obraze Svetih, ali tako, da su obično i imena Svetih pod obrazi pridodana bila na istoj daščici. Za tim su pridodavali pod te obraze i ciele stihove. Svako takovo pismo (slovo) na tih daščicah moralo je biti izvišeno izrezano, kao što je to u novaca lik vladara i nadpis oko njega; samo što je to na drvetu mnogo više izvišeno bilo. Posve naravno bijaše sada, da kad su već tako daleko došli bili, da su sad i na tu misao došli: ne bi li moguće bilo isto tako na drvo izrezati i cielu jednu stranu knjige, ili još bolje cielu knjigu, pa ju onda tiskati, kao što su već obraze i podpise pod njimi tiskali! Ta nebeska misao rodila se je u glavi muža, koj si je njom ne samo vječnu slavu, nego i vječnu zaslugu stekao za obraženost čovječanstva. Njegovo je ime Ivan Guttenberg ili još ljepše rečeno: Ivan Kutnohorski, pravo po naški Kutnogorčanin.

Ne čudite se zemljaci dragi i domorodci! koji ste o tom mužu samo kao o Niemcu do sad čitali, što ovdje vidite njegovo Slavensko ime.

I Holandezi su već davno hotjeli da naruše Kutnohorskoga slavu i da njom ovjenčaju jednog svog zemljaka, Lovru Costorus-a, gradjana Harlemskog. Sad se to više ne čuje, Kutnohorskog priznaje sav sviet da je izumitelj tiskarstva, samo se sad o tom radi, da li je on bio Niemac ili Slaven *)? Ima tomu pet-

*) Narodna Knjiga doniet će do godine obširniju razpravu o Slavenskom porieklu Ivana Kutnohorskog, koj se je rodio u Kutnojhori g. 1442, a na sveučilištu u Zlatnom Pragu izučio škole i postao Doktorom filozofije.

Digitized by Google

naest do dvadeset godina, da su Česi prvi tu stvar započeli pretresivati, i iznositi na vidilo jedan dokaz za drugim, da je Guttenberg rodom Čeh i to iz Kutne Hore, i da se je potlam samo u Njemačku preselio. Za tim su mu Niemci samovoljno nadali ime "Kutenbergicus„, iz čeg se je potlam malo po malo izlegao i posve njemački "Guttenberg„. Treba kod tog u obzir uzeti, da je u sedamnaestom vieku vladao taj običaj, da se imena prevode u latinsko ili barem po latinski prekroje, pridavajuć im "us„. Kad su Česi stali dokazivati Slavenstvo Guttenbergovo, podigli su se bili listom Niemci, a osobito Bečki novinari, da Niemštinu njegovu spase, te počeše svakako na svoj mlin vodu navlačiti. Napokon da se ne povriedi narodna taština, počeli su na sve strane dizati spomenike u slavu Guttenbergovu; te tako sbiljam i dan danas misli puk Njemački, da je Guttenberg bio rodjeni Niemac. Medju tim stariji Niemci nisu o tom ni sanjali. Prem da su ga doduše napolak poniemčili, zvavši ga Kuttenbergicus, i Kuttenbergenus, ali nigda Guttenbergicus-Guttenbergenus, kao što to bez iznimke svjedoče sve knjige tiskane u početku tiskarstva; ipak su oni vazda o njem pisali kao o rodjenom Čehu *), i zadovoljni su bili već tim, što je tiskarstvo u Njemačkom gradu na vidik izašli, i što su Niemci Kutnohorskog pomogli u izvedenju njegova izuma. Nu dakako i ta će obsjena prije il potlam pasti,

*) Evo izmedju mnoštine takovih dokaza stavljamo ovdje samo jedan: God. 1712 izašla je knjiga pod ovim naslovom: "Das jetzt lebende Böhmen etc. Frankfurt und Leipzig bei Johann Zaigern„ Anno 1712. Ta knjiga (u 4.) dost se još po Českoj nalazi. Na strani 71 stoji ovo latinskim jezikom:

Praga caput regni vallo tres circuit urbes;
Semper *Pilsna* tenax fidei regique Deoque;
Cutna dat argentum, *praeclara autore tiporum.*

Ovimi stihovi hvali spisatelj tri Češka grada: Zlatni Prag, Plzno i Kutnugoru, a po naški glasi to: Prag glava kraljevine svojim bedemom opasuje tri grada; Plzno viekom vjerna biše i kralju i Bogu; Kutna daje srebra, a slavna je po izumitelju tiska. A na strani 105. gdje obširnije opisuje Kutnu goru, veli spisatelj, rodjeni Niemac, ovo: "Anno 1440. hat Joannes Kuttenbergicus *von da gebürtig*. zu Mayntz die Buchdruckerei erfunden;„ po naški: god. 1440. jest Ivan Kutnohorski *odavle rodom*, u Mogunciji (Njemački grad) izumio tiskarstvo. Ako to već ovaj Niemac nije dosta razgovetno izrekao, onda na svietu ništa razgovetno ne može biti. Pa ipak ga 100 godina kašnje načiniše Niemci Niemcem, podigoše mu Njemačke spomenike, i Njemački narod sada tvrdo vjeruje, da je Kutnohorski sbiljam bio Niemac!

Digitized by Google

te će sviet napokon ipak priznati, da je Slavenski um isto tako stvoritelj bio sveg sadanjeg književnog života, kao što je i Slavenska hrabrost kod Bečkih zidina bila spasiteljica Europe od muslumanskog divjačtva. — Toliko o narodnosti Kutnohorskog, kog ćemo odsele ovako i imenovat, a sad hajdemo opet k tiskarstvu.

Kutnohorski se je dakle dosjetio, da izreže ciele strane iz knjiga na drvo, a ovaj drvorez da namaže bojom i za tim na papir odtiska. Takove sprave dogotavljane su izmedju god. 1435 do 1440; dakle su za uredan tisak manjkale samo još dvie stvari: *pismena*, koja bi se mogla slagat i razlagat, za tim tiskalo, čim bi se tiskale bile sastavljene strane. God. 1440. bile su prvi put na sajmu u Achenu na prodaju ciele strane tiskane drvenimi maticami; i za to se ova godina uzima za dobu, kad je tiskarstvo izumljeno. Malo za tim izviestio se je Kutnohorski, da ne ciele strane, nego pojedina pismena rezati valja, da se slagat i razlagat uzmognu, i da se za to upotrebljavati ima ne drvo nego olovo ili druga kakova kova. Nu buduć da je bio siromah, ne mogaše to sam izvesti. Udruži se dakle god. 1450. s Ivanom Faustom, bogatim čovjekom u Mogunciji, koj je obećao, da će dati novaca što bi potrebni bili za napravljenje tiskarske sprave. A taj glasoviti muž je tako zvani Doktor Faust, o kom se govori, da se je vragu zapisao svojom krvlju ako ga nauči tajne vještine. Ova priča postala je sa svim naravnim načinom. Kad god. 1450. ljudi prvi put ugledaše Sveto Pismo, koje je Kutnohorski tiskao novcem Faustovim, rekoše, da to ti ljudi samo pomoćju nečistoga izdaju, buduć su znali, da su prije monasi po cieli život sprovesti morali, dok su samo jedno Sveto Pismo prepisali. Ali malo za tim zavade se ova dvojica: god. 1455. zaparbi (digne parbu) Faust na Kutnohorskog, da mu plati dvie tisuće i dvadeset (2020) forinta, koje mu je posudio bio za tiskarsku spravu; i sud dosudi to Faustu. Sad morade svu svoju spravu mjesto novca ustupiti Faustu, koj je već i osim toga od god. 1453. imao svoju tiskarnu. Tim načinom bijaše sirota Kutnohorski lišen svake koristi svoga izuma, buduć mu je Faust svu spravu izmamio i sebi prisvojio bio, što mu za ista pred

Digitized by Google

svietom ne čini osobite časti. S Faustom se je za tim sdružio Niemac: Petar Schäfer, te su si, izrinuv Kutnohorskog, pribavili veliku slavu i veliko bogatstvo. Naš pako Ivan dopao je velike biede i sirotinje, čega ga izbavi izborni knez i nadbiskup Mogućki, Adolf Nasavski, podielivši mu u svom dvoru malu činovničku službu. Ali tu milostinju nije dugo uživao, jer g. 1468 preseli se u vječnost. Prije 18 godina 1840 slavljena je četirsto godišnja uspomena, kako je izumljeno tiskarstvo, i tom prilikom odkriven je bio u Mogunciji spomenik u slava Kutnohorskog, koj je načinio slavni Njemački rezbar Thornvaldsen *).

Za malo se je ta nova i prije nečuvena vještina razširila po svietu. Česi su bili medju prvimi, koji su se tiskarskom vještinom odlikovali, a imenito Kutnohorci. Već godine 1480. bile su u Kutnojhori tiskane Ezopove basne, a g. 1489. (ovako veli Dan. Lichard, dakle ne g. 1478. kako veli naš vriedni poviestnik g. Ivan Kukuljević u 1. knj. Arkiva na str. 126. u opazki) Sveto pismo (novoga zavjeta) u Českom jeziku. Ova okolnost svjedoči takodjer, da su Kutnohorci za svog zemljaka smatrati morali Ivana, dok su se odmah iz početka tako zauzimali za njegov izum, i tiskarnu imali prije nego se je na to samo i mislilo u mnogo većih gradovih.

*) Taj spomenik ima sljedeći nadpis:

Artem, quae Graecos latuit, latuitque Latinos,
Germani solers extudit ingenium.
Nunc quidquid veteres sapiunt, sapiuntque recentes:
Non sibi, sed populis omnibus id sapiunt „.

Po naški: Vještinu, neposnatu Grkom i Latinom, iznašao je Njemački pomnjivi úm. Sad što stari mudrovaše i što novi mudruju, ne mudruju više sebi neg narodom svim. Doista krasan nadpis i dostojan spomenik za izumitelja božanstvene umjetnosti, koja je u kršćanstvo najviše dopriniela za preobraženje ovoga svieta, i koja će ga s njim napokon i ondje preobraziti, kamo do sad još doprla nije. Ali u kakvoj opreci stoji ovaj *Germani solers extudit ingenium* „ sa onim, što su Niemci sami 100 godina prije pisali "*Cutna dat argentum, praeclara autore tiporom* „. Tri stoleća nazad držaše Niemci Kutnohorskog za Slavena, a četvrtoga učiniše ga Niemcem, videći nehajstvo Slavensko. Nam to nimala nije krivo. Pravo je: Neka tudjin slavi, što svoji ne će! A Kutnohorski i zaslužuje, da ga ne samo Niemci, nego da ga sav sviet slavi; jer njegov izum cielomu svietu koristi. Medju tim nadamo se, da će se jednoč već i Slaveni osbiljno postarati, da pokažu svietu, tko se tudjim perjem kiti; te da će koncem petog stoljeća i Slavjeni spomenike dizati ovomu velikomu slavjenskomu úmu, a najvećemu dobrotvoru prosvjete cieloga svieta: Ivanu Stjastnemu Kutnohorskomu.

Digitized by Google

I naš narod na jugu požurio se je, da se koristi ovim Slavenskim izumom, i to ranije, nego bi se čovjek nadati mogao u sadanjih veoma žalostnih okolnostih. Prva naška knjiga, što je tiskana bila, bio je glagoljski Služebnik (misal), koj je izašao god. 1483. iz tiskarne Andrije de Thorezanis od Azule u Mljetcih. A prvu tiskarnu u našem narodu i na našoj zemlji zavede monak Makario Crnogorac na Cetinju u Crnojgori pomoćju gospodara Crnogore Jura Crnojevića, i izdade g. 1494. ćirilskimi pismeni "Oktoih„ ili "Osmoglasnik„ a god. 1495. "Psaltir„ u 4.ini sa 397. str. Dakle Crnagora bila je prva, koja je izmedju, jugoslavenskih pokrajina imala tiskarnu. Ne bi se tomu čudili, da je to bilo u vrieme, gdje je naš tamošnji narod uživao mir i narodnu slobodu pod domaćini vladari; ali da su se naši stari toli brižno skrbili za prosvetu i obraženost u najkobnije za njega doba, kad su kraljevine i banovine jugoslavenske rušile se i razpadale pod kopitami Azijatskih barbara — i to baš u Crnojgori, kojoj se je upravo tada o glavi radilo i okolo koje su Turski čopori najvećma biesnili; to za ista služi na veliku diku i slavu našemu narodu, a osobito junačkoj Crnojgori i tadanjemu gospodaru. To nam najjasnije svjedoči, da je naš narod u sadanjih Turskih pokrajinah prije svoje propasti morao biti na znatnom stupnju prosvjete i obrazovanosti, dok se je u njem, usred najveće njegove nesreće, nalazilo muževa, koji cu čuvstva imali za tu uzvišenu i za tada veoma zapletenu i zakučastu umjetnost*). Doista da srce u svakog domorodca proplakati mora, što nam je narod ta nesreća postigla. Gdje bi sad bio naš narod uz takove krasne sposobnosti, da ga Tursko samosilje utamanilo nije? Za ista da bi se sada mjeriti mogao sa svakim sadanjim naobraženim narodom! A ipak nam u grieh pišu ti naobraženi narodi, što mi nismo, niti ikada biti možemo — Turkoljubi! . . . . . .

*) Sada je tiskarstvo samo poduzeće špekulativnog úma, i tiskarom može biti svaki koj ima samo dosta novaca i nješta okretnosti. Nu tada bijaše tiskarstvo mnogo mučnija stvar. Prvi tiskari bili su sve: ljevari, slagari i tiskari, dapače i književnici, koji su većinom sami prevodili, pisali i ispravljali, što su tiskali. Dakle i umjetnici i naučnici u pravom smislu rieči. Naši stari tiskari zaslužuju indi podpunoma slavu i uvaženje, koje im skazuju naši povjestničari.

Digitized by Google

I to je znamenito kod prvog Slavenskog tiskarstva, da je ono mahom udaralo mnogo praktičnijom stazom, nego li u Niemaca, kod kojih je na sviet izašlo. Gdjegod je tiskarna zavedena bila u Slavenskoj zemlji, svagdje je služila za promicanje prosvjete u narodnom duhu, svagdje su se započele izdavati knjige u narodnom jeziku, kao što malo prije vidjesmo s prvom Češkom tiskarnom u Kutnojhori i s prvom Srbskom tiskarnom na Cetinju. Istina je, da mi taj praktični pravac naših prvih tiskara ponajviše zahvaliti imamo okolnosti, da je onda još ne samo kod istočne nego i kod zapadne crkve jezik crkveni bio Slavenski, da je indi svećenikom i redovnikom, jedinim tadanjim književnikom, Slavenski jezik posve naravno i književnim biti morao; ali buduć da to isto opažamo i kod Čeha, kod kojih te okolnosti ne bijaše, to moramo svakako priznati da je barem tude tiskarstvu dalo taj praktični pravac jedino praktično čuvstvo naroda, i pravo spoznanje vriednosti novoga izuma. Naproti u Niemaca su počeli latinskimi knjigami, i mnogo godina nisu ni mislili, da tu umjetnost upotrebe za razvitak narodne književnosti. U tom su im Česi prednjačili i njihovi učitelji bili; zali Bože samo da su Niemci to nasljedovanje sdružili s vjerozakonskom reformaciom *).

Koje su ipak najstarije knjige, što su tiskom na svjetlost izašle? Kako učeni ljudi sude, to su sliedeće tri knjige najstarije ili prve, što su tiskane bile:

1. *Kathotikon* ili obći slovnik (riečnik), kojega je Kutnohorski sam na drvo izrezao i tiskao. Njekoji iztisci ovoga slovnika nalaže se još u Francezkoj; godina tiska nije na njem naznačena.

*) Slaveni imaju u obóe puno i to veoma znamenitih zasluga za Europejsku civilizaciju, premda to malo tko priznaje, a još manje uvažava. Treba samo pomisliti na boj kod Olomuca, na Grobničko polje, na Bečku obsadu, na izumljenje tiskarstva, na četirstoljetnu borbu našega naroda s Turci, i još mnoge druge slavne momente slavenske poviesti; pa se to zaista zuniekati ne će moći. Doista da bi vriedno bilo, da nam koj naš izvrstni književnik i povjestnik dostojno označi i ocieni te zasluge našega naroda i njezine posljedice, pa ma i ne bilo u debeloj knjižurini, nego samo u poduljem i liepo zaokruženom članku. To bi zaista krasan posao bio, i mnogi bi se našinac iz takova članka naučio više štovati i ljubiti svoj zaslužni narod. Ne ima bo sumnje, da ga mnogi samo za to ne ljube, jer ne znaju njegovu prošastnost i njegove velike zasluge za čovječanstvo.

Digitized by Google

2. *Sveto Pismo* (latinski) *) god. 1450. tiskano po Faustu i Schäferu, i to iz kove livanimi pismeni. Tisak ove knjige (?) dadè Faustu povoda, da je pred sudom zaparbio Kutnohorskog, i ovaj kako smo vidjeli, morade ostavit tiskarnu. Za to se je ova knjiga i to samo po Faustu i Schäferu, dokončati mogla tek god. 1462.

3. *Latinski Psaltir*, dokončan godine 1457. Ova je knjiga s toga znamenita, što je na njoj prvi put tiskano bilo: gdje je, čijim trudom i koje je godine izašla? Samo što je to tiskano na zadnjoj strani, a ne na prvoj, kao što je sada obično.

Sad prispodobimo malko tiskarstvo tadanje i kako je sada. U prvo vriemo mnogo su držali do krasote tiska i liepog i stalnog papira. Pa doista da je glede toga učinjeno, što je samo moguće bilo. To nam najbolje pokazuje ogromna ciena, u koju su njekoja izmedju prvih djela prekupljivana bila u novije vrieme. Tako je jedan iztisak u Kutnohorskovoj tiskarni tiskanog Donata u Englesku prodan bio za 7000 dolara (talira); a jedan iz tisak malo prije spomenutog Psaltira procienjen je bio na 70.000 dolara. Naravno da ovdje nješta u račun ide i starini i riedkosti tih djela; ele ipak i vriednosti podosta, jere istom za štogod ne daju se toliki novci, ma ono još kako staro i riedko bilo. — Već u prvom začetku mislili su mahom tiskari na koje kakovo ukrašivanje; tiskali su svakojakimi bojami, zlatnimi i srebrenimi pismeni, a u Franceskoj ciele knjige i na svili. Prve knjige bile su tiskane na pergameni, ali na skorom su začeli tiskati i na papiru; jedan dio Svetoga Pisma tiskan je bio već na papiru. Tako se je tiskarstvo sve malo po malo razvijalo, i prošlo je svakojake promjene, dok se je napokon u najnovije vrieme uspelo na stepen, da se već ni sravnjivat ne može sa prvim svojim začetkom. Tako su n. p. prve tiskarne na dan od jednog arka jedva načiniti mogle do 300 iztisaka, a sad se može navadnim brzotiskom odtiskati i do 10.000; dapače u Engleskoj i

*) Slavenski je dakle narod imao prvi izmedju svih naroda u svom jeziku štampano Sveto Pismo. Jer kako spomenusmo, ono je bilo u Kutnojhori tiskano već godine 1489; dakle 40 godina prije, nego li Dr. Martin Luther započe u Njemački jezik prevadjati sv. pismo; a Jugoslaveni imali su već 50 g. prije u svom jeziku štampani misal.

Digitized by Google

Ameriki ima tako zvani Mamutov brzotisk, koj za tri ure natiska 50.000-60.000 araka. Takov brzotisk dug je 40 cipela a visok je 20', sagradjen je na dva kata, zabavlja 16 poslenika, a uradi toliko, što bi jedva uradilo 6000 poslenika starim, ručnim tiskalom. On se kreće parom, ima prieko 1200 koje kakvih kotača i stoji do 20.000 dolara. Izumjen je pako brzotisk u Londonu po njekom Niemcu Kõnigu; njim su prvi put tiskane Engleske novine "Times„ 14. studena g. 1814.

Gledeć ogromni ovaj razvitak tiskarstva, mislio bi čovjek, da je ono već na svom vrhuncu, da dalje ne može. A ipak se to ne može tvrditi. Osobito je još dangubno slaganje pismêna; jer da se jedan navadni arak složi, ima još uvjek jedan slagar po 3-4 dana posla, i istom tiskanje već složenog arka ide onako brzo, kako spomenusmo. Što je dakle za tiskanje učinjeno, to treba učiniti još i za slaganje, naime da se slaganjem toliko vremena i ruku ne gubi. A da će i to danas sutra sbiljam za rukom poći, o tom ne treba ni sumnjati, jer se o tom već i misli i na stoji, a na što se ljudi svrgnu, to i postignu. To nam svjedoče nebrojeni izumi, koji tako rekuć sada svaki dan na vidik dolaze, i medju kojimi ima i takovih, o kojih čovjek sumlja, da li bi oni sbiljam ljudski izumi biti mogli. A da li će i s tim izumom tiskarstvo biti na svom vrhuncu, ni to ne može nitko tvrditi, jer tko može kazati, gdje su granice čovječjeg uma! —

Medju štovanimi čitatelji Narodne Knjige bit će još mnogih, koji ne znaju kako se knjige tiskaju, niti o tom prave pomisli imaju. Oni bi doista želili, da smo im malo obširnije opisali sve te tiskarske sprave, a osobito brzotisk. Nu to je stvar veoma zakučasta i zapletena, nit se to dade izvesti u koledarskom članku. Za to bi trebala mal ne ciela knjiga, pa i ta bi malo kom koristila, jer da se stvar podpuno shvati, mora da čovjek te sprave i strojeve sam osobno razgledje i promotri. Srdačno preporučujemo dakle svakomu našincu, koj tiskarne još vidjeo nije, kad u mjesto dodje gdje tiskarna ima, nek ne propusti sam glavom otići u tiskarnu i razgledati ovaj izum, koj je najznamenitiji od kako je svieta i vieka i koj je najglavniji povodnik sve sadanje prosvjete, sveg sadanjeg i duševnog i stvarnog razvitka. A hvala

Digitized by Google

Bogu, u tu sgodu može sada svaki našinac lakim troškom doći, jer mal ne u svakom našem povećem gradu imamo sada već tiskarnu. A kog sreća u Beč donese nek razgleda Carsku dvorsku tiskarnu, koja je najveća u carevini, i jedina u kojoj mjesto čovječjih ruku para brzotisk kreće.

OBRAZOVANOST I ŠKOLA.

Vjerozakon Djetinstva.

po Č.

Veoma su različita mnienja o tom: da li se mladeži već za rana priobćivati imaju vjerozakonske pomisli, ili da li se dotle čekati ima, dok joj se úm podosta razvije, i za vlastito promišljavanje usposobi. Više puta čuje se, kako se o tom prijateljski prepiraju u družtvih; više puta ne slaže se u tom inače u svem složno mnienje ljubećih se, bobožnih, kršćanskih roditelja; više puta su otac ili mati, više puta odhranitelji mladeži sobom nejedini, kada da se djeca u vjerozakonu obučavati počmu, i kakova da bude za toli nježno doba?

Djetinstvo, vjerozakon – oboje su velike svetinje za čovjeka, koj čuvstva ima; i njihov medjusobni odnošaj zaslužuje zaista, da se posebno razmotri.

Ima poštenih roditelja i doista poštenih ljudij, koji ne mogu da dosta opominju, kako je pogibeljno i za srce i za vjerozakon, ako se mladež prerano upoznaje s višjimi vjerozakonskimi istinami, i ako se prerano priteže na obdržavanje vjerozakonskih vježba i obreda. Oni opominju od toga, i navode mnoga žalostna izkustva.

Za što, govore oni, da propada vjerozakon, da mladi ljudi sada tako slabo štuju i ciene kršćanstvo? Za što da mrze javnu službu božju, za što da su bezćutni prama njoj? Za što da se podsmjehavaju s onimi, koj revno izvršavaju svete vjerozakon-

Digitized by Google

ske običaje, i za što da ih rado smatraju ili za slabe ljude ili pako za licumjerce?

Za to – odgovaraju oni na ova prevažna pitanja – za to, što se djeci priobćiti htjele vjerozakonske pomisli prije nego ih razumjeti mogoše. Tako se u njih probudiše ili sa svim kriva i opaka predstavljanja o Bogu i njegovu svetom očitovanju, ili si pako ništa ne mišljahu; govorahu bez čuvstva i misli, što bez čuvstva i misli slušahu; molitva im bijaše pukim činom pameti, o kom srce ništa ne znadijaše. Kada za tim dodju u godine, kad im se úm osviesti, izsmjehavaju sami dječinske svoje misli; misle da je s većinom odraslih kao i s njimi, da su ili još djeca duhom, ili pako licumjeri svieta radi. Ili pako oni ostanu, kao što su i bili. Najposlje postane vjerozakon za uvjek igračkom njihove uobraženosti, mrtvim običajem, koj se samo pristojnosti radi obdržaje; izvanjski čin, sklapanje ruku i mrmljanje riečij, o kojih srce ništa ne čuvstvuje. Takovi su tada ljudi, koji stranom vjerozakon sami sebi podgrdnim predstavljaju, stranom pako sav vjerozakon zabacuju, budući da prve svoje djetinje namišljenosti osnovanim ne nalaze. Za to ne treba slabu i lakoumnu mladež prije uvoditi u kršćanstvo, dok ne može očitovane uzvišenosti učiti se i božanstveno čuvstvovati.

Ne može se tajati, da je u ovom mnogo izkustvom potvrdjene istine. Ali ipak mora se pravo dati i onim roditeljem i odhraniteljem, koji s druge strane opominju, da se opet prekasno djeca ne upoznaju s vjerozakonskimi istinami. Jer ono, što se uči u kasnije doba, riedko duboko u čuvstvo proniče i korenje svoje razvrežuje: kao ono, što smo tako rekši s majčinim usisali mliekom.

Ako je dakle pogibelji s obiju strana, to mora onda da ima njeki srednji put, kojim ih obići možemo. Mora da ima srednji put, kojim se blagotvorno sjediniti dade dobro mnienje i jedne i druge strane.

I taj spasonosni put hoću da tražim, a ti moj nebeski, moj svagdanji vodja, Gospode Hriste, ti ćeš mi ga pokazati, da ne zabasam, da ga nadjem. Čujem tvoje ljubezne rieči mladjanim srcem: "Pustite malene k meni doći, i ne branite im!„

Digitized by Google

Gospod dakle sam zove djecu k sebi. On je i njihov brat, i njihov učitelj i njihov spasitelj. On ih zove: za što da im mi branimo na njega, na Boga njihova otca djetinskom ljubavju upravljati poglede svoje? Za što da se naš umstvujući úm urivljava medju nje i Boga? Za što da im skrivamo slavu božju za to, što ih ona još podpuno shvatiti ne mogu svojim slabim umom? „Što, ti mudri, ti visokoučeni, ti bistroumni, zar je tvoj duh sbiljam tako velik, da Vječnoga spoznati može u svem njegovom veličanstvu? Zar je tvoj duh sbiljam tako silan, da neizmjernost njegovu shvatiti može? Dobra, a ti ne brani ni djeci, da se približuju k njemu, i slušaju ljubezni poziv Gospoda! Pusti ih, dočim ti pun štovanja u prahu klečiš pred veličanstvom božjim, da i maleni u pobožnoj svojoj nevinosti šapću: "Abba, ljubezni nebeski otče!„

Ali dočim Hristos k sebi zove malene, ne čini on to, da osbiljno ne opomene i one, koji nje dovode k njemu. "A koj sablazni jednoga od ovih malih„ – govori on – "koj vjeruju mene, bolje bi mu bilo, da se objesi kamen vodenični o vratu njegovu (Mat. 18. 6.)„ Ta sablazan, koja se djeci daje, i kojom se zavode od Boga i iznevjeruju vjerozakonu, ili su opaki primjeri, ili nekršćanski i prikorni nauci.

Za rana dakle imamo mladež upoznati s Hristom, t. j. s njegovim očitovanjem o Bogu i vječnosti; ali se imamo takodjer čuvati, da ju ne sablaznimo svojim naukom i svojimi primjeri, t. j. da joj ne otvrdnemo srca njihova za vjerozakon načinom, kojim ju upoznajemo s kršćanstvom, niti ponašanjem, i vladanjem svojim.

To je dakle srednji put, kojim imaju ići kršćanski roditelji i odhranitelji za spasenje mladeži, koju im je povjerio Bog. To je put, koj nije važan samo za roditelje i odhranitelje, nego i za sve odrasle, ma da i nisu sami roditelji. Jer svaki je odrasli odhranitelj mladeži, ma da on na to i ne misli, ma mu još kako tudja bila. Jer ona sluša njegove rječi, gleda njegove primjere, nasljeduje ga u svojem neizkustvu. Nitko nije u svietu samotan, svi su ljudi medjusobno srodni dužnostmi i svojim stvoriteljem i otcem nebeskim. Cielo ljudsko pleme jedna je cielost

Digitized by Google

ovdje. Jao onomu, koj otruje jednu česticu njezinu; jao onomu, koj zlobno ili lakoumno u srce ma čijeg djeteta usadi sjeme krivovjerja ili opačine!

Dà i djeca neka već svoj vjerozakon imaju! Što je vjerozakon? Nije li ukupnost svetih dužnostij, koje imamo prama Bogu, prama iskrnjemu i prama samim sebi; dužnosti, koje proizlaze iz spoznanja Boga i ljubavi k njemu (Mat. 22. 37-40.) Tko je kršćanin? Koga zove Hristos svojim? "Samo tko izvršuje volju otca mojega, koj je na nebesih, onaj je brat moj, i sestra i mati." (Mat. 12. 49.)

Dakle mogu i neka imaju vjerozakon već i maleni. Prvi pojav ćućenja dužnostij u njih prvi je pojav vjerozakona u srcih njihovih. Vjerozakon je prva njihova ljubav k materi, k otcu, i k drugovom djetinstva. Blagi posmjeh djetešca, kojim pozdravlja ljubeznu majku, prva je iskra, prvi govor njegove nabožnosti.

Još ne sluti djetešce kod sise veličinu i divnost ovoga svieta; još ne zna ništa o Bogu, koj nad njim bdije; – ali već poznaje ljubezne svoje roditelje, a čuvstvo ljubavi, zahvalnosti i pouzdanja izvor je njegova vjerozakona. Višju ljubav, višju zahvalnost, višje pouzdanje prenosi ono danas sutra od roditêlja na božanstvo. Što se je na materinjih prsih svetoga razgrijalo u njegovu srdašcu, to će danas sutra buktati kao jasan plam pobožnosti pred žrtvenici božjimi.

Roditelji dakle, koji ljubav hrane u srcu djetinjem, hrane već u njem iskru svete nabožnosti, iskru najvišjeg i najsvetijeg, što čovjek čuvstvovati može. Jer Bog je neizmjernost sve ljubavi, i koj stoji u ljubavi, u Bogu stoji i Bog u njem stoji (Iv. 1. 4-16.)

Za cieli je život odlučno, ako se djetetu već za rana uciepe najjednostavnije temeljne istine vjerozakona; ako tako rekši već s materinjim mliekom usisa plemenitija čuvstva; ako se već kod prvog pojava mladjanog svoga uma opazi u savezu s božanstvom; ako se već kod svojih roditelja nauči ljubiti Boga; ako već šta znade o očitovanju budućeg života, prije nego je shvatilo vriednost i odredjenje zemaljskog bića svog. Ima bo

Digitized by Google

mnogo pomislij, koje se s nami srasti moraju, i s kojimi se isto tako, kao i sa samim sobom razstaviti ne možemo, ako će svóm svojom blagotvornošću na nas djelovati. Medju takove pomisli spada i vjerozakon.

Sve druge pomisli i istine, koje si kasnije saberemo ili vlastitim promišljanjem pribavimo, jesu tako rekši samo pozajmljene, i ostaju nam uvjek tudje. Ne imamo ih uvjek, kada nam trebaju; nismo uvjek takove volje, da si predstaviti možemo te naučene, izumljene i zamršene istine. One nas većinom ostavljaju bez utjehe i savjeta, kada bi ga najviše potrebovali. Naproti u najranijem djetinstvu primljene vjerozakonske pomisli neizbrisive su u pometi i srcu našem; jasne nam se pokazuju, kad sve u duhu našem potamni; i više puta su pribježište očavajućemu, kada njegovoj sreći, njegovu žiću prieti strahovita propast. Misli na Boga, na kršćanske krieposti i vječnost spasile su već mnogoga mladića iz zamamnog vrtloga, kada sva ostala načela mudrosti usred uzburkanih strastij iznemogoše, i čas silne napasti nadodjè. — Vjerozakon jedini iztržè nesretniku mač iz šâka u času užasnog sdvojenja, dočim zaboravio bješe sve ostale propise mudrosti, te mu slava i prikor jednakim postaše. Iz djetinstva probudivše se pomisli utješiše plačućeg, i ublažiše mu neizmjerne boli srca radi gubitka njegova blaga, njegove časti, njegovih ljubimaca, dočim zaman bijahu svi dobro promišljeni, i često veoma oštroumo i umjetno izumljeni razlozi prijatelja njegovih.

To su uspjehi vjerozakonskih ćućenja i mislij u kojih već kao djeca odrastemo, koje si nismo tek kasnije promišljavanjem prisvojili, već koje su tako rekši drugom našom naravju postale. Kao što čovjek u život stupi, ne snajući od kuda, tako isto mora da i uzvišene misli na Boga, kriepost i vječnost iz djetinstva svoga ponese u burni život, ne znajući od kuda ih je primio, i kroza što su se tako sa svim spojile s njegovom naravju.

Drugi ne manje važan razlog, za što da se djeca već za rana upoznadu s najvažnijimi i s najjednostavnijimi vjerozakonskimi istinami, jest taj, da tim sačuvana budu u kasnije doba od najstrahovitije duševne bolesti od dvoumja (skepticizma) s

Digitized by Google

manitošću graničećega. Što je čovjek primio božanskim očitovanjem; što su si dusi najmudriji izmedju umrlih prisvojili dugim i dugim promišljavanjem; što je svim ljudem neobhodno i uvjek nuždno i potrebno; što svakomu živućemu pokazuje put, kojim do prave sreće doći može: to se valja da smije i djetetu kao vječna istina predavati, prije nego je u stanju samu istinu spoznati. Ono ju prima iz ustiju roditêlja svojih pouzdanim čuvstvom.

Ako su samo jednoč te istine sa svim postale njegovom svojinom, te ono s njimi proživi svoje djetinstvo i svoju mladost; to će ih ono, kad k razumu sa svim dodje, doista potvrdjene naći u povjestnici čovječanstva, u divnoj knjigi naravi i u zakonih vlastitog svog mišljenja. Kao odrastao čovjek on je zdrava duha, nalik duhom najmudrijih ljudij, koji prije njega življahu. Niti nauk nadrimudraca, niti čitanje lakoumnih spisa, niti vlastita ljubopitnost, kojom bludi okolo granîca nedosežnog i nedohitnog, mogu ga uztresti i uzdrmati u njegovu spokojnom osvjedočenju. On vjeruje u Boga, i sumnja na bivstvo njegovo manitost mu je samo. On vjeruje u kršćansku kriepost, i ne smatra da je, šta je istinito, dobro i pravo, samo uspjeh igrajućeg slučaja. On ne sumnja o bezsmrtnosti duše svoje, jer bi bez nje Bog i kriepost bili samo tašta i izprazna sanka, ovaj život zagonetka bez cielji i svrhe, a sviet puko protuslovje u sebi.

To je dakle plod, ako se diete za rana upozna s najjednostavnijimi temeljnimi naukami vjerozakona. Kao što majčino mlieko tielo njegovo kriepljaše, tako hranjaše vjerozakon duh njegov najuzvišenijom mudrosti, i ojačavaše ga proti bludnjam slabih umova, proti navali najstrahovitije duševne bolesti, dvoumljenja.

Prekasna ili u prvom djetinstvu zanemarena i zapuštena vjerozakonska obuka ne ima te spasonosne vlasti nad dušom. Bez snage priviknutih i s njezinim bićem tako rekši sraslih istina lako podlegne ona prvim navalam lakoumnog sumnjanja. Da ju svu i skroz zauzmu najviše istine vjerozakona, mora ona ponješta da sama prodje dračem i korovom zarasli labirint sumnje i varke, i naučiti se sve pregorivati, da sve opet nadje i zadobije. Šta su tisuće plemenitih duša kroz stoljeća trpile u neiz-

Digitized by Google

vjestnoj borbi, mora i ona trpiti, da se umiri i upokoji. Ah često utrudi se i onemogne već na polovici toga dugog puta, i postane plienom svoje bojazljivosti i nemoći! Ili da zaboravi vlastitu svoju nesreću, baci se u vrtlog divljih i razuzdanih pohotnostij i strastij, te ostaje biednom i nevoljnom u nasladi putenih zabava, osamljenom i zapuštenom posred meteža i komešanja svjetskog. — To su žalostne posljedice zanemarene obuke u vjerozakonu, u čem bi trebalo da ojača djetinje čuvstvo; to su posljedice duševnog podivljačenja.

Jer šta je pomanjkanje vjerozakonskih mislij i ćućenja, nego li podivljačenje? Diete bez vjerozakona ništa drugo nije, nego samo nješta pametniji, lukaviji i umjetniji stvor od ostalih životinja. U njem je obražavana samo njegova životinska narav, a duševna bijaše sasvim zanemarena. Ona je kao i životinja upoznata samo sa stvorovi, koja su joj nalik, samo s hranom svojom, i sa sredstvi, kako da si ju pribavi; a ne poznaje svetinje duhovnog svieta, ne poznaje Boga, ne poznaje krieposti, ne poznaje vječnosti. Diete ne vidi u naravi nikakova očitovanja, niti u božanskom očitovanju divnu sjajnost reda svieta ovoga.

Već svojim vjerozakonom postaje diete plemenitijim, višjim bićem, — koje na Boga misli. Već djetetu preobražava se sve više i više sviet u njegovu malenom djelokrugu. Ćuti se, da je okruženo od nevidive božje vlasti; s neizmjernog nebeskog svoda sjaju mu zrake boljega svieta; živi u plemenitijoj ljubavi k čovječanstvu i k svim stvorovom, jer u svih spoznaje stvorove vječnoga nebeskoga otca. Vjerozakom ukrašava jutreni san života; diete ga ljubi i ne znajuć, od kuda je došao, kao što i roditelje svoje ljubi, ne znajuć od koga ih je primilo.

Za što dakle da uzkraćujemo djeci to blaženstvo; za što da im uzkraćujemo utjehu, radost i duševnu pokrepu za buduće osbiljne dane njihove? — Ne, već za rana treba da im u dušu njihovu uciepimo sliku velikog prijatelja mladeži, odkupitelja i spasitelja; i da ih upoznamo s poučnom povjestnicom njegova života i njegova djelovanja.

O Isukrste! ti reče: Pustite malene k meni. Dà, mi hoćemo, da ih tebi posvetimo; mi hoćemo, da ih u naručje tvoje pri-

Digitized by Google

vedemo, priobćivajuć im tvoje sveto očitovanje, upoznavajuć ih s tvojom svetom voljom i s tvojim svetim naukom. Ne bješe li oni u tvoje ime kršteni, prije nego li razumješe tvoje sveto ime? Zar da se ne uče već djetinskim srcem ljubiti tebe i tvoga nebeskog otca, prije nego li znaju, što ti na zemlji bijaše, i koje si spasenje i za nje zadobio? Ta oni takodjer ljube mater i otca, ne poznajući sudbinu njihovu; slušaju nauke njihove, ne poznajući namjere ni koristi njihove. Ali za to se priteżu k pokornosti i krieposti, da priviknućem u krieposti ojačaju. Isto tako neka im se dakle u dušu za rana udube vječne istine tvoje rieči, da navjek budu jedno s tobom, s Bogom! Angjeli njihovi jednako gledaju lice otca našega nebeskoga! (Mat. 18. 10.)

Rado se još jednoč obazirem na tebe, srećno, bezazlen djetinstvo, sliko rajske nevinosti, blažena dobo čovječjeg života. Vjerozakon neka bude angjeo, koje će djetinje srce već za rana preobražavati, već za rana oboružavati proti sili nečistih strastij, čuvati i braniti njegovu nevinost u buri života, u danih napasti, u promjenah sudbine.

Zaman mu tajite ime njegova nebeskog otca; diete sluti njegovu nazočnost; vas same začudjuje pitanje njegovo za stvoritelja neba i zemlje, za onoga, koj u svoje vrieme stavi sunce i zviezde, kojega munje veličanstveno na nebu sjevaju, s čijih gromova nebo se i zemlja tresu. Za što hoćete, da im zatajite ime božje i njegova jedinorodjenoga sina Isusa Krsta, kad i onako djetinjoj znatiželjnosti zadovoljiti, ili mjesto istine laž kazati morate.

Zaman mu krivom opreznošću tajite ime božje; ono će ga čuti iz ustiju drugova svojih, i tada ga može biti spojiti samo s nedostojnom pomisli. Otče i mati, ako ste vi prvi iz čijih ustiju vaše diete saznade ime nebeskog otca i nazočnost njegovu svuda i svagdje; to onda još imate u svojoj vlasti djetinje pomisli o najvišjem biću; to mu onda možete one pojme o tom dati, koji su najprikladniji za njegovo doba, za njegove slabe umne sile i za njegova izkustva. Diete rado vjeruje svojim roditeljem, i s puzdanjem vjeruje u ono, što dokučiti i shvatiti ne može.

Digitized by Google

Govorite mu: Mi smo istina tvoj otac, tvoja mati; ali Bog je naš, Bog je otac svih ljudij, koliko god ih živi. Mi ga istina ne vidimo; ali on je ipak svagdje. Bez njega ne bi ovdje imali ništa, bez njegove ljubavi k nam ne bi rasla nijedna travka, nikakva hrana, nikakovo voće, nikakov cvietak, nikakova životinja. Bez njegove volje ne može nam se dogoditi ništa, niti dobra niti zla. Istina je, da je tvoja majka dobra i ljubezna majka; ali Bog je još bolji od tvoje majke, i ljubi te još više, nego li te ona ljubi. Istina je, da tvoj otac zna mnogo; ali Bog zna još više nego li on, i čini ti dobra više, nego li ti ikoj drugi čovjek činiti može.

Tako govorite vašemu djetetu. Ono će s ljubopitnošću, udivljenjem i štovanjem slušati, kad o Bogu govorili budete. Ono ne će moći više zaboraviti toga nebeskog oca; ono će nevinu svoju ljubav dieliti izmedju vas i svetog, svemogućeg i ljubećeg stvoritelja, koj se brini i stara za sva stvorenja, koj je prijatelj i najvišjeg i najmanjeg.

I od časa toga, u kóm s njim prvi put govorili budete o Bogu, nadahnuli ste srce njegovo vjerozakonom. Sjeme to ne će ostati bez korena, i skoro će te ga vidjeti razcvasti se prijaznom pobožnošću.

Nadarite vaše djete vjerozakonom, i odhranjenje je tim neizmjerno olakšano. Vjerozakon pomaže tada oplemenjivati srce, gdje vaša umjetnost ne dostaje, gdje vaše pozorno oko ne dopire. Vi istina ne možete zabraniti djetetu, da zla ne djela; ali uspomena na svavidećeg Boga može jedino prepriečiti, da nazlo kakovo ni ne pomisli. Vi možete kazniti nepokornost; ali nepokornost, koju ne vidite, kažnjuje čuvstvo vjerozakona u njem.

Ovako jest i ima da bude vjerozakon odhranitelj djetinji, i više će djelovati; nego li bi vi sami u stanju bili prietnjom, opominjanjem i sbukom.

Ali ne samo misao na Boga treba da bude sav djetinji vierozakon, veće duh krašćanskog vjerozakona, duh sveti mora da nadahne srca malih. A taj duh pravog kršćanstva jest ljubav, kao što je i Bog sam ljubav. Vaša je dužnost, otvoriti srca djetinja da u nje uljezti može to sveto kršćansko. K tome pako

Digitized by Google

nisu dosta samo nabožni razgovori, samo nauci, samo obuka. Obuka vaša može doduše zabaviti pamet djetinju; ali ne, nigda srce njegovo. Vaši primjeri, vaše življenje moć će više djelovati, nego li vaša obuka. Postupajte s djetetom ljubezno, pa ma ga sve kazniti morali radi pogreške kakove; ono će vas opet ljubiti.

Ne kazujte mu ništa, šta istina nije; one će se stiditi laži i bit će vazda iskreno. Ponašajte se sa svakim pristojno ili prijazno; ono će se paziti, da ne bude neprijazno s kim. Štujte sve, što je tudje; diete se ne će nigda dotaknuti, što nije njegovo. Neizkusna mladež sliepo nasljeduje odhranitelje svoje. Roditelji, ne zaboravite nigda, da ste većinom vi sami prvi prokrčili stazu bludnjam, u koje vaše diete zabasa; i da je prijatnost, kojom se ono diči i kiti, većinom samo odsjev vaše krieposti.

Ako hoćete dakle, da vaše diete štuje Boga i vjerozakon, a vi mu pokažite sami riečju i činom vjerozakon i strah božji; ne mojte nigda zlo upotrebljavati sveta imena; ne mojte nigda biti hladnokrvnim prama javnoj službi božjoj; nigda lakoumni i raztreseni kod molitve!

Diete vas mora vidjeti, gdje molite. Ta molitva, t. j. govor k svegomućemu, bilo to s jutra il s večera, ili kod objeda, neka se pred njim moli najdubljom smjernošću i najiskrenijom pobožnošću. Još ne može diete, da se s Vami moli; ali zahtievajte barem od njega izvanjske znake tihoga štovanja svemogućega: ne bojte se, da će diete tim postati licumjerom. Ne, nepokvarena djeca ne mogu licumjeriti; ona na skorom traže razjasnjenje tih izvanjskih dokaza štovanja. Izvanjski znaci čine živaniji učinak na nje, nego li rieči. Vi im sami razlažite molitvu. Govorite im: Kao vi mali, tako smo i mi odrasli djeca dobroga Boga. Sve što imamo, imamo samo po njegovoj neizmjernoj ljubavi. Za to mu zahvaljujemo na dobru koje nam izkazuje. Za to ga prosimo, da bi i nadalje bio naš ljubezni i za nas briźljivi otac. Kada indi k nevidivomu Bogu govorimo, mora da bude s dostojanstvom i sa štovanjem, kao što se pristoji djeci, koja se obraćaju k nebeskomu, svemogućemu otcu.

Tek kad diete ima njekoje sigurne, pomisli o božanstvu, nje-

Digitized by Google

govoj moći i ljubavi; tek kada je u stanju slobodnim srcem obraćati se k Bogu: tek tada valja ga uputićivati, da se samo moli. Ali ta uputa, bila ona po otcu ili po materi, neka bude uputa k molenju, k razgovoru s Bogom; a ne uputa k brbljanju bez čuvstva, bez mislij. Ali, roditelji, da bi tog nigda ne zaboravili! — Čuvajte se za to, da ne pustite djecu na pamet učiti puke molitvene rieči! Što djeca samo na pamet govore, o tom riedko kad da u srcu šta ćute. Molitva postane tako samo navadom, svakdanjim običajem farizejskom klapnjam, proti kojoj Hristos tako očito revnovaše. Sačuvajte poštenost vaše djece i njihovo strahopočitanje naprama Boga. *S molitvami na pamet uaučenimi, koje su kad kada i u tudjem sastavljene jeziku, *) ne upućujete ih štovati, nego sprdati se s Bogom; ne vodite ih k vjerozakonu, nego k obezćašćivanju vjerozakona!*

Kršćanska mati! uzmi kad kada preko tjedna svoje diete sa sobom na samo. Pripoviedaj mu, koliko je već dobra primilo ono i ti od premilostivoga otca, i koliko još dobra očekujete od njega ti i tvoje diete. Pripoviedaj mu to sa svim prostimi i srdačnimi riečmi, koje k srcu govore. Pa kad tako pripravila budeš mekamo srce djeteta svoga, tada kršćanska mati, baci se na koljena svoja, a diete nuza teče, i govori pred njim kratku molitvicu, kratko slovo k Bogu, ali ne samo na pamet naučeno, nego slovo kako ti iz duše teče, slovo, kakovo bi iz srca svoga djeteta k Bogu govorila! Diete će za tobom govoriti, razumjet smisao molitve, prosit će i zahvaljivat Bogu doista djetinskom iskrenošću i svesrdnošću. To će reći, učiti diete govoriti s Bogom! — Mati! Bog, koj je svagdje i na svakom mjestu, bit će tada kod tebe i kod tvoga molećeg djeteta, i njegov blagoslov razprostrt će se nad vami! Mati! ovako će tvoj sin, tvoja kći u samoći moliti se jednoč za te kao što ih ti učaše. Mati! ovako će jednoč moliti se za te tvoje diete, kad bolešču kakovom oslabiš; ovakovom i ovom svetom nabožnošću, molit će se diete tvoje, kad ti jednoč moliti se više ne ćeš moći; ovako i ovom

*) Uzmite si ovo k srcu Vi, koji djecu svoju učite u tudjem jeziku moliti se! Ne ponizujte sveti vjerozakon praveći ga rječnikom i slovnicom tudjega jezika! —

Digitized by Google

svetom nabožnošću klečat će ono jednoč nad grobom tvojim, a ne će govoriti riečij bez čuvstva, bez smisla.

Dragovoljno mora da je bogoštovje djetinje molitve. Svako silovanje uništuje radost, kojom treba da se Bogu približujemo. Svako silovanje obezčašćuje taj najsvetiji čin, i oduzima duši blagotvornu vriednost nabožnosti. Kršćanski roditelji, vi morate najprije djetinja srca za nabožnost pripraviti, da se u njih samih probudi želja za zabavom s nebeskim otcem. Vi možete do duše silovanjem iz njih iztiskati mrtve rieči, ali nigda čuvstva ljubavi, štovanja i nabožnosti.

Pa za to je i opasno, da se još neizkusna i svjerozakonom potanje neupoznata djeca prerano sile k polazku javne službe božje. Njihova razstresenost smućuje pobožnost odraslih i dosadjuje im zadržavanje u crkvi. Tim silovanjem obično im omrzne crkva, što ona dakako tek onda pokazuju, kad im je prosto ići ili ne ići u crkvu. A vi znate, roditelji i odhranitelji, da su prvi utisci na mladjana srca najtrajniji do najkasnije starosti. Buditi dakle najpozorniji i najbrižljiviji, da ne bi ništa, što je s vjerozakonom skopčano, neugodno dirnulo djetinje srce!

I preveć je istinito, da najžalostnijim plodom rodi prevelika, prem da iskrena revnost mnogih roditelja, kojom svoju djecu prerano sile k polazku službe božje; i da je mnogo tomu dopriniela, što se sada tolike ciele obitelji klone skupština pravorjenih duša.

A i kako bi se djeci dopadati moglo slušanje božje rieči, ako im úm njihov na toliko razvijen nije, da bi ju dokučivala? Kako da bi pobožna bila, gdje po prirodjenoj svojoj živanosti samo povoda za razstresenost traže i nalaze?

Ne, prije nego svoju djecu u crkvu božju vodite, pustite da im se úm razvije, da sa svim shvatiti mogu smisao javnog bogoštovja. Ne silite ih k polazku crkve, koj treba da sami žele, a i želiti hoće. Upoznajte ih najprije s najuzvišenijom svrhom otih kršćanskih sastanaka, pa ju ona tada doista promašiti ne će. A upoznajte ih prije i, s lakoumnošću, tromošću i kladnokrvnošću mnogih kršćana; pa tad se ne će ni sablazniti s nepristojnim ponašanjem mnogih crkvara; tada će si doista razjasniti, kako

Digitized by Google

kršćani u crkvi moliti se, a izvan crkve psovati, ogovarati, klevetati, krivo prisigati i svakojake opačine činiti mogu.

Tek kada je Isukrstu bilo dvanajest godina, kada je ojačao duhom i istinom (Luk. 2, 40. 12.) vidiše ga u crkvi. On sjedjaše s velikom ljubopitnošću medju učitelji, i slušaše ih i pitaše ih. — Tako isto mora da i dan, gdje vi prvi puta svoju djecu dovedete u svetu skupštinu kršćana, bude jedan izmedju najsvečanijih dana života njihova. Tada će se uvjek s veseljem i radošću sjećati toga dana.

Prije nego stupe preko crkvenoga praga k javnom bogoštovju, moraju već davno vriedno i dostojno štovati Boga u srcih svojih. Ne posvećuju srce niti hram niti oltar; već srce posvećuje istom hram! Ne vodi nas hram k vjerozakonu; ne, vjerozakon nas vodi k hramu.

Napunite srca djece vaše s vjerozakonskim ćućenjem i mišlenjem, i ona će danas sutra s tronutim srcem hrliti u dom štovanja i slavenja božjeg. Najprije neka bude cieli sviet njihov hram, i najvažniji dogadjaji njihova života spojeni s vjerozakonom.

Na grobu njihovih drugova, na grobu njihovih milih znanaca odkrijte im, kršćanski roditelji, prve izglede u vječnost; pokažite im razpadajući se prah, koj u raku pada, i poučujte ih o bivstvu neumrle duše, koja nije rodjena, da postane prah, nego da samostalno, duhovno živi u neizmjernosti i vječnosti. Pa da su djetinje pomisli o životu duše na drugom svietu, i o njezinu produženju u boljem životu još kako nepodpunimi i nesavršenimi; to je ipak dosta, da se barem misao o neumrlosti za rana i duboko zasadi u njihove duše, da vjera naplaćajuće budućnosti po smrti s njimi odraste. Što tada starijimi i duhom snažnijimi bivali budu, to će laglje nalaziti povoda, da svoje nepodpune misli izprave i oplemene.

U vaših kućah, kršćanski roditelji, neka nigda ne bude domaće svetkovine, a osobito o svetkovanju svetoga Božića, da ju kakovim mu drago načinom ne spojite s vjerozakonom, i tim ju još svetijom ne učinite. Pa ma to napokon bilo samo iskrenom i svesrdnom molitvom s dječicom vašom; to je takova molitva prava posveta najljepšega dana.

Digitized by Google

Tako začima diete i ne opažujući duhovno višje življenje, življenje za Boga i vječnost. Tako postaje vjerozakon djetinjem srcu nenarušivom svetinjom, u kojoj nalazi pokoja i blaženstva u danih muževnosti i starosti svoje. Tá vjerozakonska obuka, sgodna vazda duševnomu razvitku djeteta, neka se samo s godinami njegovimi razširuje. Napokon neka diete čuje o Hristu, o njegovih dobročinstvih i o njegovu trpljenju čovječanstva radi, kada bude kadro da udosteji i uvaži veličinu tih dobročinstva i toga trpljenja. Neka se tek tada duhom vodi ka križu jedinorodjenoga sina božjega, kada u stanju bude pod njim roniti suze ljubavi, štovanja i zahvalnosti, kada bude moglo osjećati slast, koja je u misli, zvati se učenikom Hristovim.

Ali ipak ne činite nigda vjerozakon samo stvarju ćutljivosti, igračkom čuvstva. Ne razpaljujte samo uobraženost mladeži; niti se zadovoljavajte samo, da djecu ganite do sûza lepimi pripoviedkami. Istina je doduše, da je krasno ganuće ćutljivih duša; ali ono brzo mine. Već po naravi svojoj ne može ono, da dugotrajno bude. Kažite to razvijajućemu se mladiću, razvijajućoj se djevojci. Kažite im, da su pobožna čuvstva samo cvieće vjerozakona; te zahtievajte od njih plodôva vjere, pobožnih djela! Kažite im, da nije pravi hrišćanin onaj, koj sluša rieč božju, već onaj, koj po rieči božjoj djeluje i živi; da se Bog ne slavi riečmi, nego krepostnimi djeli; da koj ne izvršuje djela ljubavi, poniznosti, pomirenja i obće koristi — tko samoga sebe žrtvovati ne može za sreću braće svoje, kao što se je Krst žrtvovao — takodjer i ne živi u Krstu, u Bogu.

Oci i matere, kršćanski roditelji, dajte da Bogu posvećujemo ljubimce srca naših, koje nam je on izručio i povjerio! Ucjepljujte im svete nauke vjerozakona prvih godina života njihova, da duše njihove već za rana njimi zaokupljene, okriepe se i ojače, te da radostno i srčano odoljeti mogu svakoj kobi i nevolji.

Tako ćete jednoč s uhićenjem stupiti moći pred prestolj vječnoga sudca i reći: " Gospode, evo ih ovdje, koje nam ti dao bješe! „ — Tako ćete jednoč ufati se moći, da ćete kada vas smrt za kratko vrieme od njih razstavi, opet s njimi sjedinjeni biti. Oni bo idjahu stazu spasenja s vami. Oni bo imahu za ži-

Digitized by Google

vota jednu ljubav, jednu vjeru s vami! Vaša je sudbina s njihovom skopčana, kao što su i duše vaše nerazdružive.

Dà, što ti sjedini, nebeski otce, to ne može grob rastaviti; a što se u Hristu s tobom sdruži, to se ne razstaje jedna od drugoga, ne razstaje se od tebe. — O sladko ufanje očitovanja, sveta istino vjere, nadahnite takodjer tanahno čuvstvo mladeži, te ju ukrepite i spasite. A ti veliki sveti Bože, vodi djecu našu kroz metež života k velikoj vječnoj cielji svih duhova; k cielji, koju nam je Krst odkrio; k cielji, za koju je on našega spasenja radi prolio krv svoju!

Čemu valja odhranjivati djecu?

Gdje koji pedagogi tvrde, da se djeca odhranjivati imaju za buduće njihovo stanje i zvanje. Kada bi čovjek imao živjeti samo za svoje stanje i zvanje, a ne takodjer i sebi samomu, i svojoj obitelji, i družtvu čovječanskomu, i svojemu višjemu odredjenju; kada bi čovjek bio bezuman stvor, koj bi samo mekanički ovršavati imao ovu ili onu vještinu, ovaj ili onaj posao, a ne umno, slobodnom voljom nadareno, k istini i krieposti pozvano biće; kada napokon čovjek ne bi imao svojstava i prednostij, ćućenja i nagnuća, potreboća i dužnostij, na koje nikakova vlast prava ne ima: onda bi posve dobro bilo načelo, da se djeca odhranjivati imaju za buduće njihovo stanje i zvanje. Buduć pako da to sve tako nije, to onda ne valja takovo odhranjivanje; i svi, koji djecu tako odhranjuju, odhranjuju ih jednostrano na uštrb njihova duševnog i ćudorednog usavršenja. Takova djeca mogu biti dobri seljaci, vješti rukotvorci, izvrstni umjetnici, prometni trgovci, vatreni domorodci; ali samo ne ono, što po svojoj naravi ponajprije biti imaju, t. j. dobri ljudi. —

Za to se imaju djeca prije svega odhranjivati, da budu ljudi, i to ljudi u najvišjem, najplemenitijem i najprostranijem smislu; ljudi, koji ne samo da zadovoljavaju svomu stanju i zvanju, nego koji će takodjer prije svega živjeti znati svojemu višjemu odredjenju, koji će poznavati i čuvstvovati svoje dostojanstvo, koji će se brinuti za spas svoga neumrlog duha, i koji će vazda na-

Digitized by Google

stojati, da čini i djeli dokazuju, da im je duh njihov božanskog izvora.

Njegda se je dokazivalo, da pučki učitelji ujedno imaju biti i odhranitelji svoje djece. Sada više ne ima ni govora o tom, jer svatko jur zna, da se obučavanje ma kakovo u djetinstvu ni pomisliti ne da, koje diete ujedno i odhranjivalo ne bi. Samo ne treba zaboraviti, da kod odhranjivanja takodjer stvarij ima, koje nisu neposredno spojene s obučavanjem, i da pučki učitelj i ove u krug djelovanja svoga uzeti mora. Buduć su dakle pučki učitelji takodjer i odhranitelji svoje djece, to mora i njim biti glavna svrha, da prije svega svoju djecu odhranjuju ljudem; i nikakovi obziri, nikakove poteškoće ne smiju ih prinukati, da od toga načela odstupe.

Nu da se svaki još bolje osvjedoči, da je jedino pravo odhranjenje ono, koje prije svega čovjeka čovjekom odhranjuje, za to ću osim jur navedenih razloga navesti još sliedeće, držeći se ponajviše Marezolla, ali ne sliepo, nego samotvorno.

1. Narav i úm zahtievaju, da se čovjek najprije odhranjuje čovjekom. Čovjek je najprije čovjek, prije nego li gradjanin ili državljanin biti može; on je najprije čovjek, prije nego šta na se primi dužnosti posebnog stališa. Što dakle čovjeka čovjekom čini, što k posebnostim njegove naravi i k prednostim njegova plemena spada, što svim njegovim okolnostim i odnošajim za temelj služi; za to se naravno i najprije starati mora, jer ako se jednom zanemari, ne da se više tako lasno nadoknaditi i nadomjestiti. Što čovjeka čovjekom čini, što u svakom domaćem, družtvenom i državnom odnošenju, bio on bogat ili siromah, odličan ili neznatan, učiti se i znati, činiti i izbjegavati, želiti i ufati se ima; što nikakove okolnosti i nikakovi dogodjaji vremena predrugojačiti ne mogu; što je sa svim bitno i neobhodno potrebno, da čovjek ne postane bezumnom životinjom: to je ono, što zaslužuje, da se prije svega u djeci obrazuje. Što čovjeka čovjekom čini; što se svojstava i sposobnostij, nagnuća i čuvstava tiče, koja svaki bez razlike ima, što naobraženje ćudorednih, neumrlih i k bogosličnosti pozvanih stvorenja zahtieva; što se nikomu uztegnuti ne može, da mu se ne oskvrne njegovo dosto-

Digitized by Google

janstvo, da se ne udalji od svoga odredjenja: — to je, na što se izmedju svih drugih potreboća najprije i najveći obzir uzeti mora bez ikakova odvlačenja.

2. Iz ovoga razloga proizlazi drugi, t. j. taj, što svako ovomu načelu protivno odhranjenje čovjeku škodi, i njega jednostranim čini. Ako se samo o tom nastoji, da se djeci uciepi ljubav, izključivo samo za ono, što je domaće, što je narodno, a da sve tudje mrze i preziru; to će iz njih istina biti revni i vatreni domorodci, ali uvjek na uštrb mnogih drugih prednostij, koje se takovim odhranjenjem nikada pribaviti ne će moći. Ako se djeca odhranjnju samo za stanovite stališe, ako se samo uče, što će im danas sutra u životu neposredno potrebno biti; to onda takovo odhranjenje podjeljuje zločest pravac i úmu i srcu djetinjemu. Tako odhranjeni ljudi ne imaju slobodnog i jasnog pogleda u sviet, sve njihovo promatranje i razmišljanje ograničuje se na uzan krug njihova djelovanja. Oni ciene i štuju samo svoj stališ; misle, da sva sreća i blagostanje svieta zavisi samo od njihove znanosti, njihove umjetnosti, njihova obrta, i preziru što ne razumiju. Oni ugreznu u predsude drugôva stališa svoga poprimu njihove neuljudnosti, i ne uzdižu se nigda vrhu središnjošti i svagdašnjosti. Oni ništa ne znadu o prednostih drugih naroda, ništa o napredovanju tudjih zemalja, oni sve mrze što domaće što narodno nije. Jednom riečju: mišlenje takovih ljudij tako je ograničeno i maleno, kao što je ograničen i malen njihov sviet, i svako tananije i dublje čuvstvo, svaka višja, pravilnija i obsežnija pomisao o stvarih ostaje im nepoznatom.

3. Čovjek, koj je ponajprije odhranjen čovjekom, sve je, što biti ima. Jer ako je čovjek čovjekom odhranjen, ako sva navedena svojstva posjeduje, ako pravo i dobro misli, ako svojim dužnostim primjereno djeluje, ako čovječansko mišlenje i pravo nabožno čuvstvo ima; to on svakomu zahtievanju države, družtva i stališa svoga zadovoljiti može. *) Najbolji čovjek naj-

*) Najbolji čovjek najbolji je domorodac; jer on ljubeć i štujuć pravo Boga kao premudrog i predobrostivog stvoritelja svega, ljubit će i stovati i svoj narod, koj je isto tako čedo milosti božje kao i svaki drugi narod; ljubit će jezik naroda svog kao dar ljubavi božje i očitovanje božjeg duha u

Digitized by Google

bolji je državljanin i gradjanin, jer vezi, koji ga vežu k državi i domovini nisu sebičnost ili neznanstvo, nego zahvalna privrženost i naklonost iz načêla. Najbolji čovjek najbolji je poglavar, najbolji sudac, jer on ne djela samo razborito, pametno i mudro, nego takodjer po duhu pravedno, i njegovi podložnic imaju uvjek u njegovu srcu ljubeznog branitelja i zaštitnika. Najbolji čovjek jest najbolji podanik; jar on se zakonom pokorava drage volje i iz osvjedočenja, iz ljubavi k redu i dobroj stvari; ne radi kazne nego radi savjesti svoje, iz ljubavi i štovanja prama Bogu, i iz nabožnih, u svako vrieme i u svih okolnostih valjanih razloga. Najbolji čovjek najbolji je i najvaljaniji u svakom stališu, jer on je uvjek ono, što biti ima; on čini uvjek, što činiti ima; izvršuje uvjek rado i brižljivo, što se od njega zahtieva i iziskuje, a izpunjavajuć dostojno svoje mjesto, djeluje blagotvorno na cielo. Napokon najbolji čovjek jest i najzadovoljniji čovjek; jer on se prilagodjuje u svaku okolnost, u svaku sudbinu, u svaku promjenu sreće svoje, u svako stanje, počem mu ne manjka niti potrebnih znanja, niti dobre volje, niti potrebite snage čim si olakšati može svaku poteškoću, osladiti svaki jed i čemer i upotrebiti svako dobro, bez da bi postao robom kakovih strastij, kakovih navada, kakovog razkošja kakovog užitka.

4. Dà, odhranjenje koje čovjeka čovjekom čini najbolje je napokon i za to, jer to hoće i kršćanstvo, kojega je jasna i očevidna svrha ta, da bude obrazujuće sredstvo cieloga čovječanstva. Ono ima čovječavstvo sve više i više oplemenjivati, i k svojem odredjenju dovoditi. Ono ga ima sposobnijim činiti za istinu i kriepost, a vrednijim i dostojnijim za vječno blaženstvo.

---

svakom pojedinom sunarodaiku svojem; ljubit će domovinu svoju, u koju ga božja volja postavi. da namjestnik njegov bude, da uživa sve božje darove i živi svómu zvanju i odredjenju. A ljubeći svoj narod, svog naroda jezik, svoju domovinu, i znajuć, da je sve odredjeno, da se razvija i teži k savršenosti savršenoga svoga stvoritelja, posvećivat će on sve svoje sile da njegov narod u toj plemenitoj težnji revnuje s ostalimi narodi, da mu narodni jezik kao jedino pravo sredstvo buševnog napredka u narodu i medju narodi dostojno štovan i njegovan dude, da mu domovina što je moguće biva sve ljepšim i ugodnijim prebivalištem najsavršenijih božjih stvorova, a njegove braće.

Digitized by Google

Pa za to i nastoji kršćanstvo, da čovjeka čovjekom odhranjuje. Za to mu daje slobodu volje i misli, za to mu nalaže da sve iztražuje, pa dobro zadržaje. Za to zahtieva od njega dobrotu mišljenja i ćućenja, čistoću srca, poštenje u življenju. Za to zapovieda ljubiti bližnjega svoga bez razlike naroda, stališa i vjerozakona. Za to naredjuje, da sve što se radi, radi u slavu božju, i po volji božjoj, sve u vjeri na Boga, sve iz pouzdanja u njega, sve iz pokornosti prama njemu. Kršćanin ima biti čovjek, čovjek u najuzvišenijem smislu ricči; i toga radi ne može odobravati niti odobrava ono domorodstvo, kakovo je sada u modi, ne propisuje nikakovih posebnih zakona za pojedine stališe, jer gdje je kršćanstvo u srcu, gdje se po njegovih popisih živi, tamo se sve iz njega samo po sebi izvodi, uredjuje, oplemenjuje i oživotvorava.

Iz ovih dakle razloga sliedi jasno, da je jedino ono odhranjenje pravo i istinito, koje čovjeka čovjekom odhranjuje. Svako je drugo odhranjenje krivo, niti je moguće da urodi blagotvornim plodom, kako za pojedinog, tako isto ni za cielo čovječanstvo. Ako dakle pučka škola svojemu odredjenju zadovoljiti želi, to se onda i ona ponajprije na ovo obazirati mora, a tek za tim na osobite okolnosti, u koje će danas sutra dolaziti njezina mladež. Neka indi nitko odavle opet ne izvodi, da škola obazirati se ne ima na buduće stanje i zvanje djece svoje, Bože sačuvaj! Škola mora, da mladež pripravlja i za to, ali to ne smije nigda da bude glavna stvar pučke škole. Nijedna škola ne može diete sa svim odhraniti ma za koj stališ; njezina je zadaća samo pripraviti diete za moguće njegove buduće okolnosti, da neznalicom u nje ne stupi. Budući pako da su te okolnosti, bile one ma koje mu drago vrsti, uvjek veoma pogibelne za obće čovječansko u čovjeku, za to se baš u školi mora najprije i najviše na to obazirati; a tim više, što onda jedino na tom temelju ćete se posebnosti razviti i usavršiti mogu, bez da bi čovjek sići morao sa staze vječne pravde, istine, dobrote i krasote, koja ga jedino vodi k uzvišenomu, njemu po Bogu opredieljenomu odredjenju.

Ovoga se pravca ne smiju ostaviti učitelji nikomu za ljubav. Ovo zahtieva od njih Bog, zahtieva država, zahtieva vje-

Digitized by Google

čna istina; a što ovi zahtievaju, to mora da je prvi zakon za učitelja. Nad obrazovanjem čovjeka čovjekom ne ima ništa višjeg, što bi se od pučke škole zahtievati moglo; a tko veli, da naše vrieme što više zahtieva, taj ne pozna vremena našeg. U tom se ne smije pučki učitelj ravnati po nikakovoj volji roditêlja; jer šta bi napokon bilo iz pućke škole, kad bi ona po volji roditêlja htjela odhranjivati djecu? Pitajte samo roditelje, šta bi oni sve rada imati od svoje djece, pa ćete vidjeti, ne će li izaći toran babilonski. Za pojedine stališe ima gospodarskih, obrtničkih, trgovačkih, brodarskih, vojničkih, slikarskih, glasbenih i drugih kojekakvih škola. A pučka škola stoji jedino u službi božjoj, u službi čovječanstva, u službi državnoj; ovim dakle po volji, a no pojedinim roditeljem moraju so djeca odhranjivati. I onaj učitelj, kojemu bi u ovom veći autoritet bili otac, mati, stric, ujak, ujna, tetka i Bog zna tko sve ne, onaj učitelj nije doista učitelj, nego najamnik. Djeca valja, da poslje Boga najviše ljube otca i mater svoju; ali učitelj mora da im je najveći autoritet, kao što i jest vazda pravi učitelj. Tko to prvenstvo kod djece zadobiti ne zna, taj neka se okani odhranjivanja i učiteljevanja.

Dakle još jednoč: Buduć da je odhranjenje čovjeka čovjekom jedino pravo načelo u odhranjenju, to mora i pučke škole svrha biti, da najprije djecu odhranjuje dobrimi i valjanimi ljudmi, a nuz to da revno nastoji vredno i dostojno pripraviti djecu za budući njihov život. Toga se načela pučki učitelj ne smije ostaviti nigda i iz nikakova obzira.

Kako se djeca ljudmi odhranjuju.

Nije dosta, da se samo kaže, ovo ili ono treba činiti i raditi, ovo ili ono valja postignuti; veće mora se ujedno pokazati i podučiti, na koj način da se to učini, kako da se ovo ili ono postigne, što se hoće i zahtieva. To je načelo na koje mnogi učitelji zaboravljaju u svojih zahtievanjih od djece. Da i meni čitatelji ne predbace, da samo rušim a ništa ne gradim, to ću evo pokazati i način, kako da se djeca ljudmi odhranjivati mogu.

Digitized by Google

Prvo što je k tomu potrebno bez sumnje je to, da se djeca priuče promišljavanju. Jer čemu bi drugomu Bog dao bio čovjeku úm, ako ne k promišljavanju? Odhranjenje mora dakle da unapreduje i olakšava taj razvitak. Ne ima bo sumnje da prestaje čovjek biti čovjekom, kojega um ne rukovodi, budući da tade u stanju nije izvršavati čovječje dužnosti, život razborito i mudro uživati, niti uzdržavati dostojanstva svoga plemena. K tomu je pako potrebno, da sam misli; da se nauči iztraživati, razmatrati, sravnjivati, prispodabljati i suditi; da ne govori uvjek samo ono, što drugi govore, nego da koliko je moguće sam prosudjuje, sam u stvari proniče, i za vlastitim osvjedočenjem teži. Tomu je potrebno, da pravo misli, da razlučiti zna istinu od bludnje, sbiljnost od izlike barem u najglavnijih stvarih; da se otrese škodljivih predsuda, i o svem što poprimi ili zabaci razlog si dati može. Tomu je potrebno, da promišlja o stvarih, koje su za njega najglavnije; da se zabavlja sa svojimi dužnostmi, svojimi odnošaji k Bogu i k ljudem; da te stvari s pravoga gledišta smatra i uticaje njihove spozna na svoje dobro ili zlo. Samo tim postaje čovjek čovjekom, postaje úmnim stvorom. To dakle mora da bude temelj sveg njegova znanja, sveg njegova učenja, jer tim jedino može doći do mudrosti življenja, koja je svakomu, bez razlike stališa jednako neobhodno nuždna i potrebna.

Budući pako da se mudrost življenja samo onda razviti može, ako je s razumnošću spojena takodjer plemenitost srca i volja uz svake okolnosti djelovati dobro; to od ovud dakle sliedi, da osim razvitka umnog, u djeci valja oplemenjivati i srce, a volju na dobro upravljati. A i što bi koristio sav razvitak uma, ako ga čovjek upotrebljivao ne bi na blagostanje i sreću svoju i svoga bližnjega. Ta baš u tom stoji prava vriednost čovjoka, prava dobrota njegova čuvstva i njegova ćudorednog značaja. Čovjekom biti, reć će, štovati svoje dužnosti, te ono rado i bezuvjetno činiti, što one nalažu. Čovjekom biti, reć će, savjest imati i njoj se pokoravati. Čovjekom biti, reć će, slobodnu volju imati, a ne biti robom strastij i opakih navada i običaja, te radi njih činiti i djelati što sami odsudjemo, mrzimo i preziremo. Za

Digitized by Google

to nam je Bog dao ćudorednu narav, ćudoredna svojstva i ćudoredne sposobnosti; za to úm i ćudoredno čuvstvo, za to moć da svaki nutrnji odpor svladamo, i da se svakomu izvanjskomu nasilju opremo, kada valja da izpunimo njegove svete zapoviedi.

U koga to manjka, taj upravo ne ima onoga, čim se čovjek najviše odlikuje, što ga najviše diči; taj ne ima najveće i najznamenitije prednosti, ne ima plemenitosti srca. To se pako ne može nadomjestiti, ne može nadoknaditi nikakovim blagom ni bogatstvom, nikakovimi dobrimi časti sreće i slave, ni najmilijim ponašanjem, ni najkrasnijimi darovi uma, ni najvećom žnanošću i učenošću. Tko je daklem u tom zanemaren, taj il je nikako il vrlo zločesto odhranjen, i taj težko da će igda dužnostim svojim podpuno zadovoljiti i svoje uzvišeno opredjelenje postići.

Ali šta sve nije plemenito, krasno, dobro i kriepostno kod stanovitih naroda, kod stanovitih stališa? Što je kod jednih kriepost, kod drugih je zloća; što se kod jednih u najveću slavu upisuje, više put nije ništa drugo, nego li sjajna opačina i suprot svakog zakona ćudorednosti. Ako dakle čovjeka čovjekom odhraniti hoćemo, to moramo nadalje čovječnost u njem obrazovati, moramo se starati, da u njem ne pogine ono što je čisto čovječno, nego da se sve većma oživljava i snaži. Moramo za rana razvijati krasna i plemenita nagnuća i čuvstva, koja u njem leže, da ne poprimi predsude naroda i stališa svoga, te da tim ne pokvari ćudoredna ćućenja i ne izruči se nedostojnomu i sebičnomu častohlepju. Jer čovjek mora da živi po zakonih svoje nepokvarene naravi, i da čuva svojemu plemenu prirodjeni značaj. On mora da sve sebi srodne i slične štuje, i dobro im čini. On mora da na sve obraća svoju pozornost, što na blagostanje čovječanstva smjera, i da takovo unapredjuje i podpomaže, kao vlastite svoje stvari. Za to ne smije da se klanja krivomu domorodstvu i sliepim predsudam stališa, niti da mrzi druge narode, druge vjerozakone. Za to ne smije da nuz svoja gradjanska odnošenja zaboravlja dužnosti, koje kao čovjek ima; niti da služi svojoj domovini na kvar i štetu ostaloga svieta, istine i krieposti. Za to mora da štuje, što je koristno, dobro i plemenito takodjer i u drugih naroda, i u istih neprijatelja. Za to mora da

Digitized by Google

je napokon u svih svojih djelih, mislih i razsudjenjih vazda pravedan i nepristran. To je prava i ljubezna ona čovječnost, koja se sada toli veoma slavi i uzvišuje. Ali kako se riedko nalazi ona medju nami! A za što. Jedino za to, jer se u nas djeca većinom odhranjuju samo za stanovite stališe i okolnosti. Poprimiv dakle naša mladež već u djetinstvu jednostrana načela i predsude, kad u život stupi, još više u njih okori i otvrdne, te se onda ili nigda ili samo velikim trudom i mukom njih otresti i načela čiste i prave čovječnosti poprimiti može.

Nu sve naše nastojanje, da 'odhranimo čovjeka čovjekom, bit će zalud, ako se takodjer ne budemo trsili, da probudimo u djeci nabožno čuvstvo. Nabožnost mora da bude svega kruna i spojilo. Za to treba napokon da se u djeci probudi nabožno čuvstvo, i dovede do jasne sviesti i blagotvorne djelatnosti. To čuvstvo leži u dubljini srca svakoga čovjeka. Njim čovjek sluti, da mora biti njeko višje biće, njeki sveti zakonodatelj ovoga svieta i ove naravi, njeki pravedni sudac i nadaritelj. Ono u nas radja vjeru na njeki vječni, nevidivi i duhovni sviet, skojim već ovdje u savezu stojimo s našom duševnom naravju. Ono pobudjuje u nas želju za njekim višjim savršenstvom i blaženstvom, nego li ovdje postignuti možemo. Ono oplemenjuje naše srce, kriepi našu dobru volju, i čuva nas, da sa svim ne ugreznemo u zemaljska poželenja. Iz njega se razvija pomisao božanstva i osvjedočenje, da smo dužni, klanjati mu se, štovati ga, ljubiti i hvaliti, pokoravati mu se, i sve pouzdanje polagati u njega. Iz njega crpimo utjehe u svakoj muki i nevolji, i u istoj smrti; iz njega crpimo zadovoljnosti u okolnostih i položajih, u kojih nas sve drugo ostavi. Ali sve to postići se može, ako se za rana o tom nastoji, da se u djeci probudi nabožno čuvstvo, te dovede do sviesti i djelatnosti. Zanemari li se to u djetinstvu, to onda postaju iz djece ili robovi praznovjerja, koji se laćaju čas ovoga čas onoga, ili pako robovi bezvjerja, koji samo tumaraju i gmižu po kalu sebičnosti i materializma.

Dakle odhranjujuć djecu ljudmi u plemenitom smislu, moraju učitelji da ih priučuju promišljavanju, da im oplemenjuju srca i volju napućuju na dobro, da ih k čovječnosti obrazuju, da

Digitized by Google

probudjuju u njih čuvstvo nabožnosti, i dovode ga k sviesti i k blagotvornoj djelatnosti. To je način, kojim se čovjek čovjekom odhranjuje.

Ali učitelj, koj sam nije čovjek u plemenitom smislu, ne će nigda moći ni drugoga odhranjivati čovjekom. Ono što drugomu u srce usadati želimo, mora da je najprije u našem srcu; ono, o čem drugoga osviestiti želimo, mora da je najprije u našoj sviesti; ono što drugoga naučiti želimo, moramo najprije da sami znamo. Za to neka svaki, koj glede toga u sebi osjeća kakova pomanjkanja — a koj da ne osjeća? — najprije od sebe počme, najprije nastoji, da poboljša svoje mane i svoje pogreške. Ne da bo se tajati, da ma čovjek još kako zanemaren i zapušten bio, mnogo i mnogo na sebi izpraviti može, ako ima samo prave volje, pomnje, stalnosti i pouzdanja u Boga. O liepo je, liepo biti čovjekom u smislu božjem! Ništa krasnijeg, ništa plemenitijeg, ništa izvrstnijeg nije pod ovim suncem, do čovjeka takova! — Dajte dakle, da svi težimo za tim; dajte da svi nastojimo u tom smislu odhranjivati sebi povjerenu mladež. Samo onda blagoslovit će Bog trude naše; samo onda urodit će oni blagotvornim plodom za domovinu, narod naš, državu našu, za cielo čovječanstvo! U to ime Bog pomogó svim!

Škola i dôm.

Većina roditêlja, kada školi predade svoju djecu, misli da su tim sve učinili, nit se više išta staraju, da li im se djeca šta učila ili ne učila, da li bila ovakva ili onakva. Oni sciene, da škola i bez pripomoći domaće sve učiniti može; te uvjek krive školu i učitelja, ako sbiljam diete ne napreduje, kako bi valjalo, ili ako putem podje, kojim ići ne bi trebalo. Isto tako ima opet i učitêlja, koji ništa ne mare za domaće odhranjenje za domaća odnošenja svoje djece. Oni zaboravljaju, da su djeca veći dio vremena pod uplivom svojih roditelja, i da je zaman sav trud i posao njihov, ako roditelji suglasni i sporazumni nisu s učiteljem. Za to neka učitelj gleda, da saznade sva djetinja odnošenja kod kuće izmedju roditêlja, braće i sestara i drugih ukućana.

Digitized by Google

Neka gleda, da se s njimi sporazumije, da ih zadobije za se i svoju školu, jer samo što se više budu oni zanimali za školu, što se više budu slagali sa željami i nakanami učiteljevim, moći će on tim više blagotvorno djelovati svojim naukom, i tim sigurniji biti, da će sjeme njegovo pasti na dobru njivu, te uroditi dobrim i obilnim plodom. Učitelji, koji postići znadu to sporazumljenje, obično su uvjek najbolji i najsretniji učitelji.

Ali učitelji ne smiju da misle, da su oni već riešili svoju zadaću, ako djecu obučavaju; ne, oni se moraju takodjer smatrati za učitelje odraslih, koji su pozvani da djeluju i za spasenje roditêlja i ciele obćine svoje. Učitelj mora gledati, da ne bude uzorom samo svojoj djeci, nego da je takodjer i roditeljem i cieloj obćini uzor vriedna čovjeka, revna domorodca, dubra kršćanina i državljanina; mora gledati, da je za cielu svoju okolicu izgled svih čovječanskih kriepostij; da se svi u njem sunčaju; da se sve, što blizu njega dodje, čisti, oplemenjuje i uzdiže. — O samo ovakovi jesu pravi pučki učitelji ili učitelji puka; ali mnogo ih je zvanih, a malo odabranih! Kad ovakih učitêlja bude u svakom i najmanjem mjestancu, samo onda moći ćemo reći, da će nastati doba prave prosvjete i kršćanske ljubavi. Učitelji moga naroda! ne osjećate li se vi ni najmanje uzdignuti tim uzvišenim, tim božanskim zvanjem stališa svoga? O ako ne, a ono ostavite školu, ostavite djecu, te anggjele božje, da ne budete sablaznjaci njihovi; te idite i budite pastiri, budite težaci, budite što vam je drago, samo ne učitelji, jer svagdje ćete više koristiti, nego li u školi, gdje ćete biti samo na skvarenje čovječanstvu! Nu ako djelite moja čuvstva, a vi dajte, da budemo vriedni poslenici u vrtu gospodnjem, da jednoč kad anggjeo smrti po nas dodje uzmožemo s veseljem pogledati na obilni plod trudova svojih i mirnom sviesti stupiti pred sudca djela naših potomstvo naše da blagosivlje uspomenu našu, kosti naše u plodovih naših!

Ovo valja za sve učitelje, a osobito za učitelje na selih; ovi bo više nego li gradski u ovom smislu djelovati mogu neposrednim svojim obćenjem s pukom. Za to neka svaki teži za povjerenjem, štovanjem i ljubavju puka, niti neka se ne izklju-

Digitized by Google

čuje zlo razumljenim ponosom u ponašanju i odielu. Nu ljubav i štovanje puka ne zadobiva se, ako se učitelj po krčmah klatari i tamo sa skitalicami pijančuje i karta se, ako kod pirova i gostaba sbija šale i lakrdije. Ne, takov učitelj, ako ga njeko vrieme i imaju rada, ne može za dugo imati povjerenja, štovanja i ljubavi. Prije il potlam uvidit će puk grdobu i ništetnost nutrnosti njegove, i tada može uvjeren biti, da će oni, koji su ga prije obožavali i u zviezde kovali, biti prvi, koji će se kamenjem bucati za njim.

Povjerenje, štovanje i ljubav puka zadobiva se, ako vazda medju puk dolazimo kao pravi i iskreni prijatelji puka; ako mu svakom prilikom pokažujemo, da nam na srcu leži blagostanje njegovo, a ne samo naša korist; ako smo u našem ponašanju i obćenju s njim vazda prijazni, triezni i razboriti; ako smo u svih svojih činih dosljedni, i ako sami obuzdati i ravnati znamo svoje strasti i svoje želje. Znamo mi do duše, da je to mučan, veoma mučan posao, a osobito za mlada učitelja. Nu gdje čovjekom ravna prava volja, gdje je u srcu učiteljevu razpružio svoje vriežе duh Hristov, tamo će se prije il potlam sjediniti mudrost zmije i bezazlenost golubinja. "Budite mudri kao zmije, a bezazleni kao golubovi!„ "Vi ste sol zemlji, ako sol obljutavi, čim će se osoliti? Ona već ne će biti ni za što, osim da se prospe na polje i da ju ljudi pogaze.„

Nu ovdje naslikasmo samo ponašanje učitelja naprama roditeljem i puku; ali i roditelji imaju dužnostij naprama učiteljem i školi. Te dužnosti jesu uvjeti, bez kojih škola uspjeti ne može; ne će dakle suvišno biti, ako i nje na kratko naznačimo. Ponajprije valja da roditelji vazda pred očima imaju, da su učitelji i škola njihovi namjestnici kod djece, da oni naprama djeci izvršuju dužnosti, koje oni izvršavati ili ne mogu ili ne znaju. Pa kao što oni kod vlastite svoje djece ništa obaviti ne mogu bez štovanja, isto tako i još manje može šta opraviti učitelj, ako djeca naprama njemu štovanja ne imaju. Istina da učitelj i sam gledati mora, da ga djeca štuju, ali roditelji opet neka ne narušavaju to štovanje nesmotrenim ogovaranjem ili čak psovanjem i ružењem učitelja. Pa ako kadkad štagod baš i ne odobravaju,

Digitized by Google

neka to djeci nigda ne kazuju, nego neka se radje sami s učiteljem poravnaju i sporazumiju. Ta odraslim se ne može uvjek ugoditi niti uvjek pravo učiniti, a kamo li djeci životnoj i nestašnoj. Ta i roditelji kadkad buknu i ustrpljenje izgube, gdje oni samo po njekoliko dječice u zaptu i redu držati imaju; a učitelj da kadkad ne bukne, koji ih višeput po 50, 60 a i 100 svake vrsti, svake ćudi na brigi i staranju ima! Vjerujte, jedno vaše sažalenje djeteta naprama učitelju više učini štete, nego li sto nepravada učiteljevih djetetu u školi učinjenih; jer ako učitelj djetetu sbiljam i učini kakovu nepravdu, to ju diete na brzo zaboravi, počem to učitelj, kad ga ljutina mine, obično djetetu čim tim opet nadoknadi, a sažalenje od roditelja takove nepravde uvjek ne zaboravnimi čini, i ogorčenost probudjuje u djetinjem srcu. — Uz štovanje prama učitelju i školi, neka roditelji sami djecu kod kuće drže u redu, zaptu, i božjemu strahu; otci neka gledaju, da djeca štuju matere, a matere da djeca opet štuju svoje otceve. Neka od djece ne trpe nikakove neuljudnosti i razpuštenosti, niti da dolaze u družtva, gdje se takova šta naučiti mogu; osobito pako neka djeca nigda u roditeljskoj kući niti od od roditelja niti od družine ne čuje nikakovih nepoštenih riečij, niti ne vide nikakovih nedopuštenih djela. To sve ili pogubno ili blagotvorne i uspješno djelovati može i djeluje na školsko odhranjenje. A ako je roditeljem sbiljam do tog stalo, da djeca napreduju u učevnih predmetih, to se moraju takodjer starati, da djeca i providjena budu svim, što na nauk spada; da točno i marljivo polaze školu, i da i izvan škole marljivo se uče i izradjuju svoje školske zadaće; jer bez toga ne mogu djeca kako bi valjalo napredovati, pa ma da bi učitelji bili ne učitelji nego sami dusi sveti. U školah se predaju svakovrstni predmeti i toliko ih je, da učitelju ne dostaje vremena svaki tako dugo razlagati, da si ga djeca već u školi posve zapamte iz učiteljeva predavanja. Ako indi ne imaju sve propisane knjige, i ako kod kuće ne uče što se u školi razlaže, i ako ne izradjuju, što se u školi zadaje, nije moguće, da djeca podpunu napreduju. K tomu sav je nauk kroz cielu godinu postupan i genetičan, t. j. sve što se koj dan nova predaje osniva se i izvodi iz već prije

Digitized by Google

predavanog. A počem učitelj, ako odredjeni cilj postići želi, svaki dan ma još kako malo napredovati mora, niti uvjek vremena ima, da se radi jednog ili drugog povraća na već predavane predmete; to opet ne mogu da podpuno napreduju, i da ne razkomadano i bez saveza ne bude znanje one djece, koja neuredno k nauku dolaze, ili svaki čas od škole ostaju. Dakle imanje svega za nauk potrebnoga, marljivo učenje izvan škole, i uredan polazak škole, bez toga se ne može ni pomisliti, da djeca valjano napredovati mogu. Koji roditelji na to ne gledaju, za to se ne staraju, ti neka ne krive školu, neka ne viču na učitelje, ako im djeca po volji ne napreduju; jer ne škola, ne učitelji, — oni su krivi i odgovorni za glupost svoje djece. Učitelji bi morali biti ne ljudi nego čudotvorci, da načine angjele i mudrace iz djece, za koju se roditelji ništa ne brine. Nu počem oni to nisu, to moraju da i roditelji ovdje nazuačenim načinom pripomognu školi; a to im je upravo i dužnost, jer ne samo škola nego i roditelji odgovorni su, ako nikomu drugomu a ono Bogu, za valjanost ili nevaljanost svoje djece.

Tu je u kratko sve, što roditelji činiti imaju, da izmedju škole i kuće bude sporazumenje i sloga. Bez toga nigda škola svojoj zadaći zadovoljiti ne može; bez toga neka niti roditelji, niti narod, niti država ne izgledaju, da će škola žudjenoga ploda donieti prosveti i blagostanju čovječanstva.

NARAV I PRIRODA.

Postanak svieta.

Zavirismo u nepreglednu veličinu prostora nebeskoga *) i čusmo o bezbrojnoj množini svietova, koji ga napunjavaju. Covjeku se mozag vrti, kad samo misli na bezkonačno móre svih

*) Vidi Nar. Knj. za god. 1858. članak "Veličina svieta„ na strani 58.

Digitized by Google

tih nebrojnih svietova; gdje im je granica i kraj, o tom se ne može ništa nit da misli, nego se samo diviti moramo premudroj svemogućnosti, koja ih je postvarala i tako poredala, da se po nepromjenjivih zakonih u najljepšem redu i skladu kreću i uzdržaju. Nu čuditi se ujedno moramo i úmu čovječanskomu, koj se je tako visoko uznieti mogao, da je pronikao u zakone najudaljenijih djela božjih. Ako išta, a ono nam to najjasnije dokazuje božanski izvor čovječjog uma; jer kako bi on pronicati mogao u cielu vječnost za se i preda se, da iz vječnog vrela sam ne proizlazi; i kako bi mogao dokučivati zakone neizmjerne mudrosti, da sam zràka te mudrosti nije? Samo srodnost čovječanskog uma s božanstvom samim može nam razjasniti tu uzvišenu sposobnost njegovu. Nu počem se je čovječanski úm tako visoko hitio, i počem pa ma sluteć samo nazrio i ugledao sve te nebrojne svietove, što je naravnije biti moglo, nego da se je zapitavati stao: Je li nebo s nebrojenimi zviezdami od uvjek nad zemljom razastrto bilo? Jesu li kada zemlja, mjesec i sunce stvoreni bili? Nisu li sva ta bezbrojna tjelesa svieta početka imala? Ta su pitanja tako stara, kao i čovječanstvo samo, jer već prvi ljudi, videći da mnogo koješta okolo njih postaje i nestaje, morali su si doista pogledav na nebo stavljati ova pitanja, inače ne bi bili ljudi, t. j. božanskim úmom nadareni stvorovi. Pa da sbiljam i jesu, to nam svjedoče predavanja, koja nam o tom ostaviše svi narodi, koji njegda živovaše pa nestaše. I potonji narodi su o tom mislili i umovali; nu naš se je viek timi pitanji najviše zanimao, jer počem je zvjezdarstvo učinilo neizmjeran napredak, te je umu čovječjemu dost sigurno odkrilo nebrojenih svietova na nebeskom krugu i njihove zakone, kako prije ni slućeno ne bijaše; to se je naravno i zanimivost znatno povećati morala, da se u te tajne zaviri ili barem od njih umuje. Iz tog se je umovanja i iztraživanja porodila malo po malo ciela sustavno već osnovana znanost, koja je sada najuzvišeniji dio prirodnih znanostij, i za koju najviše slave stekoše Humboldt i Burmeister, i mnoge druge učene glave.

Doista da će milo biti i našim čitateljem, ako im se na kratko razloži, kako mudraci našega vieka odgovaraju na ta ve-

Digitized by Google

levažna pitanje. A svakomu se dakako na volju ostavlja, da uzme to ili za osnovanu istinu, ili samo za umovanje, svakako je prekrasno i uzvišeno umovanje, i dostojno čovječjega uma. Ono zaslužuje i kao takovo uvažavanje svakoga umnoga čovjeka, jer razprostire dostojne pomisli o Bogu i svietu, uzdiže duh, oplemenjuje srce i kriepi dostojanstvo čovječje. A možc bit nije ni daleko doba, gdje će to za svakog postati jasnom istinom, počem se jednoč naši zvjezdogledi ili zvjezdočnici tako usavrše, da zvjezdari dobro i sigurno razabrati uzmognu, što tamo biva medju onimi svjetlenimi maglami, od kojih sada samo slute, da su to razvijajući se svietovi! — Kako dakle odgovara znanost na pomenuta pitanja? —

Poznato je svakomu, da kad se voda kuha, para se iz nje diže, i što se dalje voda kuha, to je sve manje biva. Napokon se sva voda preobrati u paru, ili kako naši kažu, voda se malo po malo sva ukuha, i lonac ostane prazan. Toplina, vrućina t. j. žestina ognja pretvorila je vodu u paru i učinila nevidivom. To je zaista svakomu poznato, niti će o tom itko sumnjati. — Isto tako možemo mi slabijom il jačom toplinom svako tielo, a ne samo vodu, u paru pretvoriti i uništiti. Tako se n. p. u rudah tali ili topi željezo, bakar, srebro, zlato, a i najčvršća kova, platina ili bielo zlato. Kad bi se dakle ovakove raztaljene kovine i nadalje puštale kuhati i vreti, one bi se takodjer kao i voda izparivale ili ukuhavale, i to dotle dok ih napokon ne bi nestalo. Nijedno indi tielo na zemlji nije tako čvrsto, da bi ognju odoljeti moglo. — Ima do duše još njekojih tjelesa, koja mi našim umjetnim ognjom u paru pretvoriti ne možemo, ali umjetni oganj ne daje ni izdaleka najžešće topline. Tako je n. p. žestina ognjenih gora (vulkâna) veća od žestine ma kakvog našeg umjetnog ognja, jer ona raztaljuje i raztvara kamenje, koje mi u naših talionicah raztaliti nismo kadri.

Osim oguja može i voda tjelesa razvrći. Sol u vodu bačena raztopi se i nestane. Isto tako i šećer, vapno (kreč) i druga tjelesa. Bakar, olovo, šeljezo i zlato u vodi se do duše ne raztaplja i ne mienja. Ali bacimo ove stvari u drugu kakovu tekućinu n. p. u jedku vodu (Scheidewasser) ili sumporinu, to će ih ta-

Digitized by Google

kodjer nestati. Takove tekućine, koje raztvaraju takodjer i rude i sva čvrsta tjelesa, zovu se kiseline. Mi se za iste ne ćemo ovdje mnogo starati, već se zadovoljavamo, što znamo, da se i tekućinami raztvarati dadu čvrsta tjelesa.

Narav nam dakle pruža dva načina, kojima raztaliti i raztvoriti možemo čvrsta tjelesa. Koj je važniji, nije težko odlučiti. Voda sama da se uništiti ognjem; ognju dakle ide svakako prednost. Ognjom se dade raztvoriti sve vidivo, sve tjelesno. Kad bi izvan zemlje mogli naložiti ogroman oganj, i kad bi za to dosta imali drvi i uglja, to bi onda u stanju bili spaliti i u paru pretvoriti cielu zemlju, kraj sve njezine sadanje veličine.

Nadalje znamo iz zvjezdarskih iztraživanja, da i mjesec i sva ostala nebeska tjelesa jesu takodjer iz kakve takve tvari, i da nisu samo sjajuće i blistajuće se ploče. Da li je pako ta tvar sastavljena iz željeza, zlata, vapna ili iz čega drugoga, to se jošte nije moglo saznati. I to se ne zna, da li su nebeska tjelesa isto tako sastavljena kao naša zemlja, ili pak drugčije. Ele bila ta tvar kakova mu drago, svakako je takova, da se ognjem raztaliti može. — Sad nam dakle ništa ne smeta priznati, da je moguća tako silna vrućina, koja bi u paru pretvoriti mogla sva tjelesa, bez iznimke. Ali, upitat će mnogi čitatelj, gdje bi stala sva ta para od sve zemlje i tolikih tjelesa tih svieta, kad već mali lončić vode puno pare daje? Gdje drugdje nego u neizmjerno velikom prostoru svieta. — Kad bi se tako cieli sviet raztvorio u paru, sve bi tvari izmiešane bile, niti bi mi razlučivati mogli pojedine, kao što su to sumpor, olovo, srebro, itd. Sve bi bilo razvrgnuto u najmanje svoje čestice, i te najmanje čestice sve bi nam se jednakimi činile. Tu smjesu i vrieme u kom ta smjesa i ništa drugo ne bijaše, zovu pjesnici metežom, kaosom ili kaotičnim (metežnim) stanjem. Tvar, iz koje se je sviet razvio, stvorio je svemogući, ali ne negibivom i mrtvom, nego životvorećom. Budite veli se u psalmu, reče Bog Sabaot, i svietovi čuše njegov glas. Daj da vidimo, kako je iz tvari sviet postao. —

Samo tim mogla je tvar obstajati, što je bila u neizmjerno velikoj vrućini. Svako toplo, svako vrelo tielo, bilo ono kako mu drago veliko, razhladi se malo po malo ili izžari se, kao ob

Digitized by Google

zimu peć, koja se posve ohladi, ako u nju ne mećemo drvi ili uglja. Nu kad se vrelo tielo razhladjuje, to se onda i mienja. Tako n. p. vrućinom postavša para pada na hladne predmete u slici kapljica; to vidimo u kuhinji na poklopcu, kojim je pokriven lonac, u kojem se šta kuha. Isto biva i kod oblâka, koji ništa drugo nisu, nego u zrak uzdignute pare i magluštine, koje se kad na nje hladniji zrak duhne u kapljice pretvore i kao kiša padaju. Mi tada kažemo, para se sgušćiva. Isto je bilo i s praizvornom tvarju. Ona je svoju vrućinu u neizmjerni prostor izžarila i postala je gušća, Kod toga su se naravno gibati morale sve njezine pojedine čestice. Nu ujedno i sva ukupna tvar nije mogla mirovati, jer svako sebi ostavljeno tekuće tielo postane okruglim, i okreće se okol svoga središta i okol svojeg stožera. Tako se je dogodilo i sa tvarju (materiom), koju si mi predstavljati i misliti imamo krugljom neizmjerno velikom, mnogo većom nego li su sva tjelesa svieta skupa. I ova se kruglja okretala oko svoga središta.

Neprestano okretanje i neprestano izžarivanje vrućine moralo je i neprestano promjenjivati stanje tvari. Okol središta načinili su se tim pojedini gušći kolobari, i počem su se ovi još više razhladili, raztrgali su se u velike gromade. Takovih gromada ili para vidjamo mi još i sada u najdaljnih nebeskih prostorih. Mi ih označujemo kao svjetlene magle, u kojih kadkada sjaju po jedna il dvie sviezde. To su veliki još ne dovršeni svietovi. I naše sunce sa zemljom, mjesecom i ostalimi svojimi obhodnicami bijaše njekoč takova svjetlena magla. Budući da svjetska tjelesa našeg sunčanog sustava najboljma poznajemo, to ćemo i ponajviše k njim obratiti svoju pozornost. —

U neizmjernoj svjetlenoj magli, koja se je neprestano valjala okol svoga štožera, postala je okretanjem u sredini čvršća jezgra; ona je sjala kao blistajuća zviezda na nebu, a sada kao sunce razsvjetljava zemlju i mjesec. Okol te svjetlene magle postala je uslied izžarivanja gušća kora, ova se je sa svoje težine, i brzog kolanja raztrgala u pomanje gromade, koji su se onda opet dalje sgušćavali, nu i uslied već zadobivenog zamašaja i privlačnosti svjetlene magle i njene čvršće jezgre te su

Digitized by Google

sve raztrgane gromadi zadržale svoje kolanje okol izvornog središta. Kad se je ovako jedna kora raztrgala, pravila se je opet druga, koja se je takodjer u manje il veće gromadi razkomadala. Iz ovih gromada postale su potlam sve obhodnice, koje naše sunce obtječu od Neptuna do Merkura. Sada uvidjamo, za što zemlja i sve ostale obhodnice sunce obtječu od zapadu k istoku. One su sve u svom raztvorenom bivšem stanju sjedinjene bile sa suncem u jednoj neizmjernoj svjetlenoj magli, koja se je tim pravcem okretala.

Iz svjetlene magle postavša kora i kolobari ne bješe svi jednaki. Njekoji su se stegli i jedno tielo, kanoti Merkur i Venus, a njekoji su se razpali na više komada, iz kojih su postala manja svjetska tjelesa. Ova su tjelesa naravno blizu jedno drugomu i njihovo kolanje malo se medjusobno razlikuje. Spomenimo se ovdje samo onih malih obhodnica: Ceres, Palas, Juno, Vesta itd., koje sve skupa nisu tako velike kao naša zemlja. Treća vrst kolobara bila je vrlo velika, njihova ukupnost bijaše tako ogromna, da se u jedno tielo sgusnuti ne mogahu. Iz njih se je načinila jedna jezgra, a okol nje jedan ili više kolobara. Iz jezgre se je ravila obhodnica, a iz kolobâra postaše mjeseci ili družice. Ako je bio samo jedan kolobar, to postadè samo jedan mjesec, kao što je kod naše zemlje; ako ih je pako bilo više, tako je postalo više mjeseca, kao kod Jupitra i Saturna Okol Saturna vidimo sedam mjeseca i osim toga još jedan kolobar. Taj kolobar je za cielo osmi još ne razvijeni mjesec.

Do onog vremena, gdje su se kolobari u okrugla tjelesa stezati začeli, bijaše tvar progledna, svjetla magla. Kao krugla bila je voć tako gusta, da je naličila neproglednoj magli ili pari. Kako je sliedio daljni razvitak, napomenut ćemo samo u obće, da se je vrućina sve brže izžarivala a magla da je sve gušća bivala, dok je napokon postala tekućom a konačno i čvrstom.

Spomenimo se samo različite naravi onih tjelesa, što su našoj zemlji najbližji, pa ćemo to lasno shvatiti moći. Sunce stoji u središtu i najveće je tielo. Ono se okolo sebe okreće (kòla). K središtu bila je veća strana svjetle magle privlačivana po zakonu privlačne sile. I jer je ono naprama svojemu sustavu bilo izvorno sre-

Digitized by Google

dište, to i ne može naprama tjelesim svoga sustava imati drugoga kolanja, nego li jedinog okolo sebe. Njemu (suncu) najbližji kolobari stegnuše se u jedno tielo: Merkur i Venus. Od ovih ne ima nijedno mjeseca, jer njihove izvorne gromadi bijahu malene, nit su se iz njih nove razviti mogle. To ne bijaše u naše zemlje, ona je postala iz tako velikog kolobara, da se je, kad se je isti sgusnuo, opet sastojala iz jezgre i jednog kolobara. Iz ovog zadnjeg postao je mjesec. Što je pako koj kolobar dalje bio od svog središta, to je naravno i veći bio. Za to su udaljenije obhodnice Jupiter, Saturn, Uran, Neptun po razmierju k našoj zemlji i neizmjerno veće, i imaju više nego jedan po šest do osam mjeseca. I buduć da su sve obhodnice postale iz kolobàra, kojiuh tvar izvorno sastavna bijaša sa tvarju, iz koje se je razvilo sunce, za to i sve imadu jednak pravac u svom kolanju okol sunca. Na tom putu sprovode ih njihovi mjeseci, jer su opet ovi postali iz njihove gornje nasadi ili površine. Okretanje okolo sebe ili kolanje zemlje moralo je dakle mahom nastati, čim je kolobar kruglom postao. Kad se naime kruglja baci, to se moraju brže gibati površne čestice nego li središnje, a ovo različito gibanje pojedinih čestica proizvelo je kolanje okol svojega stožera, odakle postadè dan i noć.

Iz svega ovdje rečenoga moglo bi se dakle po dosta sigurno i to zaključiti, da su barem tjelesa našega sunčanoga sustava sastavljena iz istih onakovih tvarij, iz kakovih je i naša zemlja. Nu buduć da znanost za to još ne ima posve sigurnih dokaza, to smo rekli, da se to za sad još ne zna.

Kao što u sgradi sunčanog sustava razjasnjiv nahodimo ovdje razloženi postanak svieta, tako isto vidimo u Saturnovom kolobaru još ne dovršeni mjesec u svjetlenih maglah još ne dovršene sunčane sustave, u mlječnom putu kolobar od svemirne pratvari, u kojem se još uvjek pred našima očima u nepreglednoj daljini razvijaju bezbrojni sustavi svietova.

Još nam je nješta napomenuti o postanku repatica. Njihova je tvar mnogo tananija i laglja, ona je sa svim nalična pari. One obječu sunce u sa svim drugih stazah. Nije su li one može bit najredje maglovine, koje jezgre nisu za sobom poteći

Digitized by Google

mogle, kad su se kolobari trgali; te tako sada same sebi ostavljenje i privlačene samo od obćeg središta, sunca, blude po prostorih svieta? — Mi njekoje opažavamo na njihovu kratkomu putu okol sunca, a njekoje opet vidjamo, kako nedohitnom brzinom izčezavaju izpred našega vida, i tek se poslje tisúce ljêta povraćaju. Oni su pu svoj prilici bludeći ostanci suncu najbližje a ovi suncu najdalje bivših kolobara.

ZVJEZDARSKI ULOMCI O MJESECU.

(Po českom M.)

O mjesecu u obće.

Osim sunca nije nijedno nebesko tielo naprama našoj zemlji toliko važno, koliko mjesec. On je od svih tjelesa bez dvojbe najbliži zemlji i već za to vriedno je, da ga svaki razuman čovjek barem u glavnom pozna. Svjetlost sunca prosvjetljuje ne samo nas, nego i sva ostala poznana i nepoznana tjelesa sunčanog suslava; ali mjesec svietli jedinim nam. A kako je čarobna moć toga svjetla, to mislim ni dokazivati ne treba. Svaki od štovanih čitatelja jamačno je oćutio tu moć, kadno je za tople proljetne noći bludeć po cvatućem polju ili ploveć po rieki tonućim okom u bliedi mjesec upirao. Mjesec je našim seljanom prorok zla ili dobra vremena i njemu najviše vjeruju; on pokazuje ob noć, koja je doba, pastirom, vozačem, mornarom i drugim ljudem, koji se o "chronometrih„, "cilinderih„ i "ankerurih„ ne staraju; — njega pobožni puk slavenski zavija u nabožne bajke o "kralju Davidu s harfom„, kojega sliku tamne čestice mjeseca tobože predstavljaju, — ili o čovjeku kradljivcu, koj je pod božjom službom za svetom svari posegnuo, pa je sada na vječitu opomenu svemu svietu u mjesecu naslikan, — ili o kovaču, koj je na božić kovao, pak je za kaznu u mjesec prenesen, da ondje na vieke kuje. — Mjesec je mjernikom nebeskim, a nje-

Digitized by Google

gova promjenljivost prva je privela čovjeka na to, da osim dana i noći razdjeljuje vrieme u mjeseće. — Što da rečemo o mjesecu napram *ljubovnikom?* On je tajni, a što je najvažnije, *šutljivi* povjerovnik, komu svoje tuge i vruće uzdahe šalju, da ih na odredjeno pravo mjesto pošalje. No on je i sbilja pravim *tješiocem* žalostnih, te prem da je hladne svjetlosti, ipak raztaplja ledenu koru tuge u srcu, čovjeka raztužena do *suza* gane, a upravo tim bol mu utaži.

Sve to bijaše uzrok, da su stari narodi neznabožki mjesec medj bogove uvrstili i da ga pjesnici još dan danas visoko štuju. Ali za *zvjezdoznanca* mjesec nije ništa, do *brus*, na kojem se čovječji um izoštrava i predmet zvjezdarskoga pomatranja, ako prem je tude sve već tako promotreno, da se novoga ništa izmotriti ne može.

1. Daljina mjeseca od zemlje.

Na oko čini se, da su mjesec i sunce iste veličine; no i veličina im i daljina od nas neizmjerno je različna. Osrednja daljina mjesecu od zemlje iznosi do 51.822 zemljopisne milje; najveća 54.763 a najmanja samo 47.951 milju dohvaća. Razlika dakle medju najvećom i najmanjom daljinom čini 6.812 milja, u to je toliki prostor, da se i prostim okom opaziti daje; jer sbilja opažavamo, da nam se mjesec kad što veći, a kadšto manji čini. I radi toga starovjeki zvjezdari, prem da nisu imali orûdja, koja bi se s našimi mogla sravniti, izračunaše daljinu i veličinu mjeseca tako točno, da su noviji jedva nješto izpravljati morali. Označimo li dakle osrednju daljinu sunca od zemlje okruglim brojem 20 miliona, a daljinu mjeseca 50.000 milja, odmah ćemo uviditi, da je sunce 400 puta dalje od zemlje, nego mjesec.

Prem da daljina mjeseca od zemlje nije tako velika, da ju ne bi mogao svatko lasno dokučiti, ipak ćemo navesti njekoliko primjera, da stvar bude jasnija. Svjetlost u 1 sekundi prosune 40.000 milja; dakle svjetlost mjeseca do naše zemlje ne treba više od $1\frac{1}{4}$ sekunde, ili, kako puk obično kaže, tren oka. Kad bi dakle na površini mjesec njeko izvanredno veliko svjetlo buknulo, mi bi ga u isti čas opazili, ako bi bilo nebo čisto i vedro.

Digitized by Google

Kano svjetlost istom brzinom leti i munjevina, na kojoj se osnivaju čudesa brzovjava. Kad bi dakle bilo moguće pružiti žicu od zemlje do mjeseca, to bih mogli poslati brzojavne viesti u mjesec u $1^1/_4$ sekundi ili za jedan *oka tren.* — U našem zraku raznese se glas za 1 sekundu na 175 sežanja (hvati); kad bi dakle tkogod u mjesecu izpalio ogromni top, koji bi se do nas čuo, mi bi njegovu rùku istom za 13 dana i 21 uru čuli. — Parovoz na željeznici prevali za jedan sat 4 milje, daklem 96 milja *za dan;* kad bih dakle imali željeznicu iz zemlje na mjesec, prevezli bi se odavle gore na parovozu za jednu godinu, 5 mjeseci i 6 dana. — Dobar putnik predje na dan 8 milja i imajući dobru hranu, dobre konake i čestito vrieme, dugo će na putu izdržati; ako bi se dakle takov dobar putnik na put dao i svaki dan 8 milja prevalio za 18 godina i 13 dana došo bi do mjeseca; al recimo, da samo 4 milje svaki dan uzme, ipak bi put do mjeseca za 36 godina i 26 dana navršio. Od tuda se v.di, da bi čovjek za svog života mogao doći u mjesec, kad bi bila cesta do njega. Bijaše njeki putnik iz Švedske, imenom Mengesen, koj je dužu cestu prevalio, nego je ta do mjeseca.

Ovdje odmah napominjemo, da su savršena zvjezdarska orudja, koja sada imademo, ovu daljinu mjeseca znamenito umalila i k našoj ga zemlji na toliko približila, da onu stranu mjeseca, koja je k nam obrnuta, mnogo bolje poznajemo, nego li njekoji njemački pisci našu domovinu, o kojoj ipak u svojih listovih nespretno pišu. Dalkogled ili zvjezdočnik (teleskop) koj (kako se obično kaže) stvari *sto puta povećava*, ništa ne povećava, nego stvari k našemu oku *za stotinu primiče*, te ih možemo jasnije i veće viditi. Kada daklem na mjesec zvjezdočnikom upremo, vidimo ga tolikog, koliki bi se ukazao prostomu oku, da je za sto puta bliži, t. j. da je od zemlje mjesto 50,000 samo 5000 milja udaljen. Odtale sliedi, da zvjezdočnik, koj stvar za *tisuću povećava*, mjesec k našoj zemlji na 50 milja približiti mora. Najveći zvjezdočnik, što ga sviet imade, dao ti je napraviti bogati Englezki velikaš *Rosse*, samo da može mjesec što marljivije promatrati. Taj zvjezdočnik povećava predmete za 2000, daklem primiče mjesec k našoj zemlji samo na 25 milja. Ovim

Digitized by Google

dakle zvjezdogledom može se mjesec tako dobro gledati, kao kad bi se šijak iz Požežkog polja uzpeo na svoj papug, pa odanle gledao prieko u Ugarsku Pečusko polje i planine. To jošt moramo opomenuti, da se na zvjezdočnik samo one *česti* mjeseca vide, na koje gledalac orudje naperi. Kad bi se dalo cieli mjesec za 2000 puta povećan u isti čas najednoč vidjeti, to bi bio prizor tako krasan, kakva oko umrloga čovjeka još nije na ovoj zemlji vidjelo.

2. *Oblik i veličina mjeseca.*

Kanogod sva tjelesa sunčanog sustava imaju oblik *kruglje*, tako je i mjesec okruglast. Budući pako sva tjelesa *tekuća*, kao što su kaplje kiše, kad zrakom slobodno padaju, obraćaju se u kugljice, za oto možemo odatle, što je mjesec okruglaste podobe, jamačno zaključiti, da je njegova tvar u početku, kad je stvorena, bila *tekućina*, ter je samo kroz mnogo viekova otvrdjela. Isto valja i o našoj zemlji.

Treba učiniti razliku medju *prividnom* i *pravom* veličinom mjeseca. Na oko rekao bi čovjek, da je mjesec *svjetlo kolo*, od 12 palaca u promjeru, po prilici kao sunce; medju tim ipak jest prividna veličina sunca nješto veća, nego li mjeseca. No kada se znade prividni promjer mjeseca i kad mu se poznaje daljina, lasno je onda iznaći i *pravu* mu *veličinu*. Zemljomjerstvo (geometrija) pruža pravila, kojimi iz promjera okruglastog tiela daje se pronaći ne samo obseg njegove *površine*, nego sva njegova *veličina*. Pravi promjer mjeseca držali su stari, da iznosi na 454 milje; no novijim promatranjem došli su na to, da iznosi 470 milja, gdjeno zemlja naša dosiže ih na 1719. Kad već to znamo, može se za stalno reći: *obvod* mjeseca ima $1475^{8}/_{10}$ milja; *površina* mjeseca 694,906 □ milja; cieli *obseg* mjeseca 54 miliona 41,139 kubički milja. Budući pako mjesec samo *polovinu* svoje kruglje prama žemlji obraća: sliedi, da mi vidimo samo polovicu površine mjeseca, t. j. 347,453 □ milje. Površina daklem mjeseca, prama žemlji obraćena, sva nije ni tolika, kolika je Ruska carevina, koja što u Europi, što Aziji, što Ameriki broji 375,000 milja; a ciela površina mjeseca ne iznosi toliko □ milja, koliko

Digitized by Google

sama *Azija*, koja ima 811,400 □ milja, a čitav mjesec samo 694,906 □ milja. Strana svieta, gdje mi stanujemo, Europa, sva broji 182,350 milja, dakle nješto više od *polovice* one strane mjeseca, što je prama nas obraćena; *Austrijska* pak carevina ima 12,130 □ milja, te bi mogla prikriti jednu dvanajstu čest površine mjeseca, što je k zemlji obraćena.

3. Svojstvena težina i privlačnost.

Saznavši jednoč veličinu mjeseca, pronašli su zvjezdoznanci, da je *svojstvena težina* mjeseca manja, nego zemlje brojem 100, težina mjeseca mora se naznačiti brojem 60; ili kraće: svojstvena težina mjeseca je $^3/_5$ svojstvene težine zemlje. Izračunalo se daklem, da bi trebalo 54 toliko velike kruglje, ko što je mjesec, u jedno spojiti, da izadje kruglja veličinom ravna našoj zemlji; no da ta kruglja i svojstvenu težinu i vagu naše zemlje domaši, bilo bi potrebno 87 mjeseca u jedan stopiti. Nije se dakle čuditi što mjesec na svom putovanju zavisi od privlačnosti naše zemlje, kao što opet zemlja sa svim je podložena veličini i privlačnosti sunca. — Polag manje svojstvene težine mjeseca, nego zemlje, mora biti i manja sila, kojom mjesec djeluje na tjelesa, što su na njegovoj površini; ovo imade upliv na padanje tjelesa; jer manja ili veća hitrina u padanju tjelesa visi od manje ili veće svojstvene težine nebeskoga tiela. Kamen, padajuć u zraku naše zemlje, za jednu sekundu padne na 15 stopa; u mjesecu padnuo bi za jednu sekundu samo $2^7/_{10}$ stope. Privlačnost dakle mjeseca 5 puta je manja, nego zemlje. Što je kod nas cent, to je u mjesecu samo 20 funti.

4. Svjetlo mjeseca.

Kao što nijedno tielo šunčanog sustava, ne svietli ni mjesec svojom vlastitom svjetlosti, nego ju od sunca pozajmljuje i na našu zemlju odbija. Svjetlo mjeseca je žuto; spazimo li danjom mjesec na nebu, učini nam se sa svim *biel*, a to odatle dolazi, što se ob dan *modrina* nebeskog svoda vidi, pa poradi nje *žuto* svjetlo mjeseca úkazuje se *bielim*. Pravila podobne promjene razlaže fizika, gdje govori o tako zvanih *dopunjajućih*

Digitized by Google

bojah, kojih mi ovdje ne mislimo tumačiti; samo ćemo navesti primjer, koj ono, što smo gore rekli, bolje razjašnuje i dokazuje. Gledamo li za duže vremena na komadić papira jasnožute boje, što na suncu leži, sve dok nam se, (kakano se kaže) nezablisnu oči, pa za tim bacimo očima na čisti *bieli* papir, to će nam pred očima titrati boju *modra*, a i to istom onom varkom, kojom *žuta* boja mjeseca na *modrini* pretvara se na *bielu*. — Promatralac naravi *Bouger* izračunao je, da je svjetlost *punoga*, na jasnom svodu svjetećeg mjeseca slabija *tri sto tisuća* (300.000) puta, nego svjetlost sunca, t. j. nebeski svod morao bi ob noć sa 300.000 mjesecih nakićen biti, da bude tako svjetlo, ko što je u po dan, kada sunce sjaje.

Moramo nješto spomenuti i ob onom *pepeljnastom* svjetlu, što se na mjesecu ili odmah iza *mladine*, ili malo pred njom objavljuje. Gledajmo samo napetim okom po prilici drugi dan iza mladine na uzki srp mjeseca, spazit ćemo i ostalo okruglo tielo mjeseca, ali tek u slabašnom pepeljavom svjetlu, koje se sve to više gubi, čim se mjesec više k svojoj četvrtini primiče. Pepeljavo ovo svjetlo nije ništa drugo, nego svjetlost, što se od *naše zemlje* odbija na tamnu kuglju mjeseca i tako biva da možemo okrugli njegov oblik razpoznati; budući pako ni naša zemlja ne sjaje svojom svjetlošću, već ju pozajmljuje od sunca: u tom pepeljavom sjaju novoga mjeseca vidimo: *zajam od zajma.*

Ovamo ide i to pitanje: da li svjetlo mjeseca ima kakvu *toplinu?* Od prije mislilo se, da svjetlost mjeseca nikakva znaka topline ne pokazuje; medjutiem to mnienje god. 1846 oborio je taljanski professor *Melloni* i dokazao, da i svjetlo mjeseca istinite znake topline pokazuje. —

5. *Različni obrati mjeseca – mjesečni četvrti.*

Već i staromu svietu bijahu razni obrati mjeseca prilično poznani; no ipak onu divnu zapletenost pri tom obraćanju istom noviji zvjezdari mogli su razjasniti. Mi ćemo te obrate mjeseca samo u toliko promatrati, u koliko nam je potrebno, da možemo njegove *četvrti* i *pomrćanja* razumjeti.

a) *Obrat mjeseca okol naše zemlje* traje 27 dana, 7 sa-

Digitized by Google

ti, 43 minute i 12 sekunda, u toliko mjesec proputuje 325.000 milja. Obraća se pako oko zemlje tako, da je uvjek samo *jednom i istom polovinom* okruglog tiela prama nam obraćen. To obraćanje možemo si ovako predstaviti: pomislimo si veliku sobu, u njoj u sredini jednu osobu, ta osoba neka bude zemlja, a mi njoj mjesec. Počamši od vrâta stanemo se oko te osobe obraćati, no jedanako s obrnutiem licem prama njoj; došavši tako opet do vrâta obašli smo osobu, a nismo joj nigdje obrnuli *stražnju stranu* svojega tiela — to isto biva s mjesecom oko zemlje; čemu sve da nije drugih dokaza, već to dosta dokazuje, što razne tamne muzge, koje na mjesecu opažavamo, uvjek na *jednom mjestu* opažavamo; inače da mjesec i drugu stranu svoju k nam obraća, one bi muzge na jednom kraju izčezle, a na protivnom se opet pojavile. — Buduć pako da ni naša zemlja ne stoji na miru, već dotle, dok se mjesec oko nje obraća, i ona putuje oko sunca, svatko će lasno dokučiti, da cesta mjeseca oko zemlje nije sasviem *okrugla*, nego pravi *uzlove* oko zemlje, bi reć ko da se utrkuje pred zemlju i opet izmiče. To ćemo gledati što bolje razjasniti. Imaju slovački učenici igru, koja će nam u ovom razjasnenju liepo poslužiti. Njekoliko dječaka uhvati kolo, po prilici šest koračajah jedan od drugoga, svi licem u kolo obrnuti; sada stane drugi dječak oko ovieh obletavati na ovaj način: počamši s lieve ruke od traga obadje ga svega, onda ide k drugomu, tako učini s njim, onda k trećemu i tako redom. Pomislimo dakle, da je upravo 12 dječaka uhvatilo kolo i u pameti prestavimo si *put*, koj je obilazeći mladić učinio, te ćemo imati pravu istinu sliku ceste, koju mjesec učini oko zemlje. Svagdje, gdje je jedan od dječâka stajao, biti će *uzao obrata*, u nutar kola obraćeni, koji stalnu cestu zemlje oko sunca, a onih 12 obrata oko pojedinih dječaka 12 mjeseci predstavlja. — Rekli smo gore, da prodje 27 dana, 7 sati, 43 minuta i 12 sek. dokle mjesec jedan put obadje zemlju i to se zove *mjesec siderički* ili *pravi;* a doba od *mladog* mjeseca opet do *mladog* iznosi 29 dana, 12 sati, 44 minuta i 2 sek. i zove se mjesec synodički. To očevidno kretanje mjeseca svakim danom može opaziti i nezvjedarsko oko; kada danas na večer vi-

Digitized by Google

dimo mjesec k prvoj *četvrtini* približavajući se prama njekoj sviezdi, već sutra opazit ćemo ga znamenito pokračivšeg k iztoku.

Ovdje odmah moramo razsvjetliti dva zvjezdarska izraza: *glava zmajevska* i *rep zmajevski*, o kojih naš neuki puk bog zna kakve utvore ne misli. Ostanimo pri istoj prispodobi, koju smo uzeli od dečaka obletavajućeg 12 svoje braće u kolu stojeće; pomislimo, da 12 dječaka u kolo uhvaćenih stoji u dubokoj brazdi, plugom zaoranoj, te ćemo lasno dokučiti, da će dečak, koji obilazi oko svoje braće, pri svakom od njih dva puta morati preko brazde skočiti, i to kad podje *u kolo* i kad opet izlazi *van*, da ide k drugomu i isto kod njega nčini. Kako god dakle ovaj dečak pri svakom svojem su drugu *dva puta* prekriži okruglu brazdu, tako i mjesec pri svojem obratu *dva puta* prekriži cestu naše zemlje oko sunca. Ta mjesta zovu se *uzli* t. j. *glava zmajevska* (kalendarski znak ☊), kada se mjesec preko ceste naše zemlje k sjeveru diže, i *rep zmajevski* (☋) kada na jug prelazi. Doba, za koje mjesec na ovaj način od juga predje na sjever, zove se *mjesec zmajevski.*

Mjesec obilazeć oko naše zemlje, nije uviek jednako od nas udaljen, nego je sad bliži sad opet udaljeniji. Ono mjesto na putu mjeseca oko zemlje, gdje je mjesec najbliži k nam, zove se *uzemlje (perigeum)*, a obratno, gdje je najdalji, zove se *odzemlje* (apogeum). Doba, koja izteče, dok mjesec iz uzemlja do uzemlja prispije, zove se *mjesec anomalistički.* — Najposlje je mjesec *periodički*, t. j. doba, koja traje, doklem mjesec od jedne iste zviezde opet k njoj dodje, što se dogodi u 27 dana, 7 sati, 43 minute i 4 sek. O ovom povratku mjeseca k jednoj istoj sviezdi vele zvjezdari, da je mjesec s njom u *spojenju* (in conjunctione); dogodi se, da mjesec na svom putovanju jednu ili više zviezda *zakrije* i to se zove *pomrčanje sviezde.* To smo sve za to napomenuli, da se vidi, kako je *spleteno*, a ipak *stalno* i *pravilno* putovanje mjeseca, kojemu je svemogući Bog zapoviedio, da se ne samo oko zemlje, već s njome i oko sunca obraća.

b) Različne promjene mjeseca. Iz svega što smo rekli,

Digitized by Google

kako se mjesec obraća oko zemlje a s njome oko sunca, lasno se daju razsvjetliti sve promjene, koje mjesec pretrpi u 29 dana, 12 sati, 44 minute, i 2 sekunde, (što se zove mjesec sinodički) a te su promjene: mladina, prvi četvrt, pun mjesec i posljednji četvrt. Stavljamo ovaj lik:

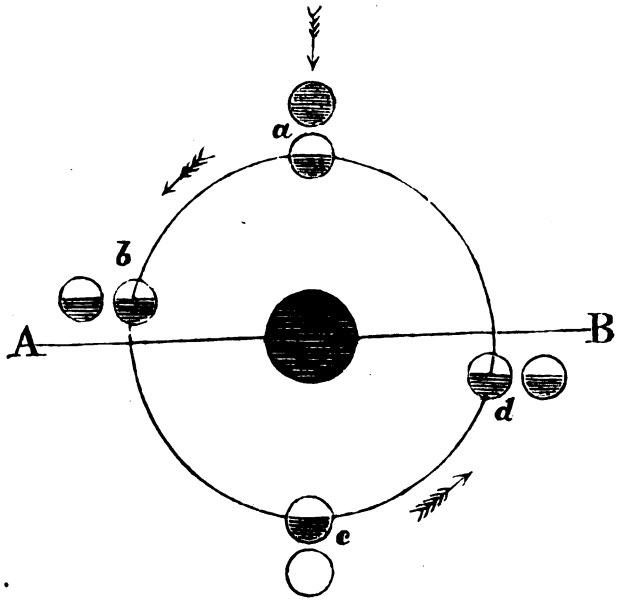

Crno veće tielo posried kola predstavlja našu zemlju, koja se stazom A B i to prama A obraća; ono crno tielo na vrh kola nek bude sunce, koje svoje trake pravcem strelice nad *a* na zemlju baca. Putujući dakle mjesec dopre li do *a* t. j. upravo medju zemlju i sunce, to će on k nama obratiti polovinu svojega tiela neosvjetljenu, a *osvjetljenu* k suncu, kao što se vidi na liku kod *a*. No budući mi osvjetljenu stranu mjeseca ne možemo vidjeti, tama, što je k nam obraćena, ukazuje se kao tamno kolo, kako na obrazcu poviš *a* vidimo. A to je *mladina* mjeseca, koju ćemo uvjek ondje imati, gdje upravo sunce stoji; t. j. ako sunce zapada, biti će i mladićak na zapadnoj strani obzorja, a to dolazi odatle, što za *mladine mjesec medju suncem i zemljom stoji.*

Digitized by Google

Poslje mladine drugi treći li dan mjesec je već nješto poskočio pravcem strelice k pismenu *b*, t. j. k prvoj četvrtini, te nam odkriljuje krajak svjetle svoje strane u slici *srpa*; a što mjesec za 7 dana više prama *b* pokročuje, to sa više izpunjava ona praznost u srpu, dok najposlje ne nastane *prvi četvrt*, što se vidi pri *b*. To jest mi vidimo osvjetljenu polukruglju mjeseca *po boku*, te ona mora upravo onako izgledati, kako obrazac pri b predstavlja. Ako dakle sunce zapada, prvi četvrt stajat će na vrh vrška obzorja medju iztokom i zapadom.

Od *b* kreće se mjesec dalje do *c* i time sve više i više od osvjetljene svoje polukruglje k zemlji obraća i tiem se sve više izpunjuje, dok neprispije na mjesto mladini protivno, t. j. do *c*. Tude je osvjetljena polukruglja mjeseca k nama sasviem obraćena, kako je vidjeti u *c* i za to mjesec tude izgleda kao jasni *kotur*. Kad je dakle pun mjesec, naša *zemlja* stoji medju *suncem* i *mjesecom*, što svatko ma ne bio zvjezdoznanac lasno opaziti može; jer kad sunce zapada, tada se pun mjesec pomalja s iztočne strane. Od mladine do puna mjeseca protekne 14 dana, 18 ura, 22 min. i 1 sekun. t. j. pol *synodičkog* mjeseca.

Izpunjen mjesec putuje dalje pravcem strelice k posljednjem četvrtu i time njegova svjetlost upravo tako izčezava, kako se prije od prvog četvrta k punom mjesecu ukazivala. Kada dopre do *d*, tada opet vidimo otvjetljenu polukuglju *po boku* kao i pri prvom četvrtu, samo što *obratno* t. j. kod prvog četvrta stajaše mjesec gledaocu *s lieve ruke*, a sad je *s desna*. Ovdje valja još i to napomenuti, da dok je prvi četvrt, uvjek vidimo mjesec od podne do ponoći, a posljednjeg četvrta od ponoći do podne. A što se mjesec više k mladini kreće, to postaje uži njegov srp, dok najposlje *spojiv* se sa suncem, sa sviem ne iznikne, da se malo za tiem kao *mlado svjetlo* nanovo objavi.

6. Pomrčanje mjeseca.

Prije nego li prestanemo opisavanjem obraćanja mjeseca oko naše zemlje, moramo spomenuti i *pomrčanje* mjeseca; jer se pomrčanje iz obraćanja tumači.

Naša žemlja, budući neprozračno, tvrdo tielo, baca na onu

Digitized by Google

svoju stranu, koja nije k suncu obraćena, u dubinu obzorja sjenu. Dužina te sjene iznosi 195.000 milja zemljopisnih; tjelesa, koja su od zemlje dalja od 195.000 milja, ne može ona svojom sjenom dohvatiti, daklem ni *pomračati*. Ali mjesec dalek je našoj zemlji 50.000 milja, te tim načinom sjena zemlje još iza mjeseca dohvati prostora do 140.000 milja. Očevidno je daklem, da mjesec obilazeć oko zemlje mora kadšto u sjenu joj unići, te pomrčati. Obazrimo se još jednoć na lik, koj nam je pomogo razjaniti različne promjene mjeseca, i uvjerit ćemo se, da mjesec samo onda može pomrčati, kad je pun; jer samo onda stupi naša zemlja medju sunce i mjesec, i svoju sjenu na njega baci. — A da svaki put, kad je pun mjesec, ne biva i njegovo pomrčanje, košto bi se moglo očekivati, to je zato, što se put mjeseca k putu naše zemlje *nagiba*. Da bi nješto put naše zemlje išao onom istom *površinom*, kojom mjesec kako je prestavljeno gornjim likom: to bi *pun* mjesec uvjek u sjenu zemlje naletiti i pomrčati morao, a opet *mlad* mjesec stavio bi se uviek medju suncem i zemljom, te bi imali svakog mladićaka *pomrčanje sunca*. Ali tako nije; za to pomrčanje mjeseca samo onda biti može, ako se dogodi, da pun mjesec onda biva, kada njegova cesta prekrižuje cestu naše zemlje, t. j. ako se mjesec dopunjuje u *uzlu* (sr. str. 132), a pomrčanje sunca biti će, ako mladićak postane u *uzlu*; čim pako nov ili pun mjesec *bliše* leži k *uzlu*, tim je veća pomrčina i obratno. Pomrčina može trajati najviše trajati 4 sata i 24 minute. Pa ni u ovoj najdužoj pomrčini ne izgubi mjesec svu svoju svjetlost do kraja, nego uzme na se tamno - rujnu boju.

Ne možemo premučati tako zvani *obrat chaldejski*. On obsiže dobu od 19 julianskih godina, koje kad izteknu, *mladićak* i *pun* mjesec padaju u isti onaj dan, u koji prije 19 godina, i tako *pomrčanja* u iste dneve padati počimaju, samo što niesu ta pomrčanja uvjek iste veličine. U to 19 godina mjesec se 235 puta pomladi; a mjesto uzlova obadje cielo kolo njegove ceste, te se i pomrčanje ponoviti može. Lane imali smo pomrčanje sunca 15 ožujka, al zagledajmo u koledar od godine 1839, od koje do sada ima 19 godina, pa ćemo vidjeti, da je one

Digitized by Google

godine upravo 15 ožujka bilo pomrćanje sunca i biti će opet 15 ožujka poslie 19 godina. To valja i o pomrčanju mjeseca. — Čim pako više chaldejskih obrata u račun uzmemo, tim će ponovljena pomrčanja biti više u veličini jednaka. Na primjer poslje 15 chaldejskih obrata, ili poslje 3.445 mladićaka, ili poslje 278 godina, 193 dana, 21 ure, 5 minuta i 4 sek. ponavlja se pomrčanje taj isti dan u istoj veličini. Za jednoga chaldejskoga obrata sunce 41 put a mjesec 29 puta pomrči; vidi se dakle, da pomrčanje sunca biva češće nego mjeseca. Svake godine sunce *barem dva* puta pomrča a mjesec može da nijednoč; pomrčanje i sunca i mjeseca u godini može biti najviše 8 puta, više ne. —

7. *Površje mjeseca.*

Upremo li prosto oko na pun mjesec, vidjet ćemo na njegovu površju razne sad *tmaste*, sad *svjetle* strane, koje se u ničem ne mienjaju ni svojim *mjestom* ni *veličinom*, što je očevidni razlog, da mjesec obraćajuć se oko zemlje samo jednu i istu polovinu svoje kruglje k nam obraću; drugčije bi one muzge i one svjetle strane mjeseca sada izčezanuti, a sada se opet za kratko vrieme ukazati morale, kakono biva sa suncem. O onih *muzgah* bog zna što nije mašta Slavenskoga naroda pomislila. Ali zvjezdoznanci to su doznali, da je površje mjeseca naliko bjelkastomu vapnenomu kamenu; one *muzge* na mjesecu niesu drugo, do prostrane ravnice, spodobne našim grdnim uvalam, a *svjetle* stranke jesu ogromni vrhovi, većinom samotno provrli i tek na južnom dielu mjeseća u razgranjene gore spojeni. Stariji zvjezdoznanci držali su one muzge za mora i jezera, zaključujući to odatle, što voda ne odbija toliko svjetlosti, koliko druga tvrda tjelesa; ali novijim iztraživanjem pronašlo se, da one muzge ne mogu drugo biti, nego *sjena*, koja se u svakoj dolini razprostire; a vrsi, tracima sunca jasnije ožareni, moraju nam se i jasniji ukazivati. — Na čitavom pako mjesecu nije naći ni kapljice vode. O tih vrhovih i dolinah nješto napose:

Kada čovjek uzme sprave, kojimi zvjezdari gledju sunce,

Digitized by Google

mjesec i ostala tjelesa nebeska, pa timi spravami promotri mjesec, najviše se čuditi i diviti mora nebrojenim i različitim njegovim *vrhovom*. I pravilnošću i neizmjernom višinom odlikuju se vrhovi *okrugli*, kojih dosada bolje poznanih imade 2.000, a da bi se lašnje razaznati mogli nadjeli su zvjezdari svakomu posebno ime. Medjutiem imade na mjesecu osim ovih visova, brežuljaka u jedno spojenieh, premda puno manje, a najmanje ima razgranjenieh gora. Već smo rekli, da su mjesečni visovi neizmjerno visoki. Tri su načina, kojimi zvjezdoznanci vrhove mjeseca mjere; ovdje ih ne ćemo opisivati, samo uvjeravamo čestite ćitaoce, da im smiju podpunu vjeru držati. Timi dakle načini izračunalo se, da ima 39 vrhova mjeseca, koji najviši vrh Europe, Montblanc (15.000 stopa) previšuju; 6 vrhova, koji dohvaćaju 18.000 stopa višine ($^3/_4$ milje naše). Najviši su na mjesecu vrhovi tako zvani *Leibnitz* i *Dörfel* iznašajuć prvi 25.200, drugi 25.000 stopa višine, oba daklem nješto *niži* od jedne milje, ali ipak *viši* od vrha *Čimborasso* u Ameriki, koji su to nedavna smatrali, da je na ovoj zemlji najviši. Pa prem da se azijatski vrh *Kančaju - vunga* na 4.406 hvati u vis uzapeo i svojom višinom jednu milju za 406 hvati (milja = 4.000 hvati) nadvišuje: ipak se mora priznati, da su vrhovi mjeseca *mnogo viši* od vrhova zemlje. Jer *promjer* mjeseca iznosi samo 470 milja, a ipak mjesec ima vrhove na jednu milju visoke; *promjer* pako zemlje iznosi 1.718 milja (promjer dakle zemlje 4 puta je duži od promjera mjeseca) — a ipak i zemaljski vrhovi tek su nješto viši od jedne milje — te moramo iz toga razmjerja zakjučiti, da su vrhovi mjeseca *4 puta viši* od vrhova zemlje. Ali ovdje nesmije se ni to s vida smetnuti, da na mjesecu ne ima mora, te vrhove mjeseca možemo mjeriti počamši od njihova *temelja*, a vrhove zemlje mjerimo istom *odanle*, gdje su se povrli nad *morsku pučinu*. Da ne ima na primjer *sredozemnoga mora*, to bi Etna, stršeća nad tiem morem u Siciliji, bila mnogo *viša;* jer bi vidjeli i onaj dio toga vrha, što je u valove morske utonuo.

Naprama znamenitoj višini vrhova mjeseca znamenita im je i širina. Okrugli vrhovi mjeseca imaju na vrh vrška *šdrielo*

Digitized by Google

(krater) isto onako, košto ga imaju zemski vrhovi, koji oganj bacaju, ili su ga bacali, samo što se ždriela *naših* vrhova ne mogu ni sravniti u širini s mjesečnimi. Tako na pr. ždrielo *Vesuva* u Napuljskoj ima 63 hvati u promjeru, a ždrielo otoka Teneriffa, *najveće* od svieh, što do sada na zemlji poznajemo, imade 7.000 hvati u promjeru; — ali ždrielo vrha *Ptolomea*, najvećega medju svimi na mjesecu, ima u promjeru do 58.000 hvati, t. j. nešto više od 14 milja, *Hipparch* više od 10 milja, *Eudoxus* 8 milja. A *dubljina* tieh ždrielova tolika je, da njekoja za prave "paklene jazove„ smatrati moramo; jer se provaljuju u dubljinu od 18.000 stopa ili 3.000 hvati. Vrh *Bernouilli* projazio se u dubljinu od 3.084 hvati i to je najdublje ždrielo na mjesecu; ždrielo vrha *Thebit-a* duboko je 1.762 a *Eudoxusa* 1.666 hvati; ždriela ostalieh vrhova niesu tolike dubljine, koja u njih dopire na 100-300 hvati.

Već smo gore spomenuli, da na mjesecu ima i razgranjenih gora, koje su osobito tiem znamenite, što se pružaju tik provalina, imenom *mora* nazvanih i što su pokraj velike svoje duljine prilično *uzke*. Najveća gora na mjesecu jesu *Apenine* i pruža se u duljinu 200 a širinu 30 do 40 milja. Najviši visovi mjesečnih Apenina uzpinju se na 3.300 hvatih. Ima na mjesecu i drugieh gora, koje u duljinu dohvaćaju 40 do 90 milja a u širinu *jedva jednu milju prekoračuju*.

Što su starji zvjezdari mora i jezera mjesečna nazivali, to su noviji poslje marljivijeg iztraživanja proglasili za *tavnice*, koje se doduše mogu sravniti s velikimi jezeri usahlimi. Tobožnja ta mora jesu one muzge na mjesecu, koje i prostiem okom vidimo. Svjetlo im je bliedo i pepeljasto a s kraja su jasnijim pojasom opasana, što je jamačni dokaz, da je svaka ta ravnica brdinama obuhvaćena. — Širina im je različna, nekoje 80 a nekoje i po 160 zemljopisnih milja u promjeru imaju, te se ne stide ni najprostanijih pustara naše zemlje. Sve ravnice mjeseca izpremješane su brežuljcima, koji se onako po prilici medju sobom križaju, kao žilice na listovima naših stablova. Posried prostranieh tih neravnih ravnina uzapnu se gdje gdje visovi, koji bi se mogli nazvati *otoci mora*. Najveće je more

Digitized by Google

burno od 90.000 □ milja; more *daždа* (*mare imbrium*) time je osobito, što napram ostalom površju mjeseca najniže leži, te je ta muzga mjeseca od ostalieh najtamnija. Prostrana je ta ravnica 16.000 □ milja i oma otokah do 1.000 hvati visokih, medju njimi spomenut ćemo "vrh Isusa Isukrsta„ (*mons Christi*). Još su ova mora na mjesecu: more *jasno* (*mare serenitatis*) posried kojeg se uzdiže grdosija od vrha 23.000 stopa visok; — more *vlažno* (*mare humorum*); more *plodno* (*mare foecunditatis*); more *nektarovo* (*mare nectaris*) i more *promjenljivo* (*mare crisium*).

8. *Fizična bitnost mjeseca.*

Prvo, što će marljivi promatralac mjesečnog površja opaziti, jest, što niti *vode*, niti druge kakve *tekućine* na mjesecu nema koja bi se oku ukazala. O tobožnjih morih mjeseca, kako smo već spomenuli, mislili su stariji zviezdoznaci, ne imajući takvih zvjezdarski sprava, kakve mi imamo, da su voda. Ali niti jazovi okruglih vrhova, niti uvale, nalike usahliem jezerima samo da išto kakve bilo tekućine pokazuju. Ne može se ipak sasvim reći da u onieh uvalah nije nikad vode bilo. Toliko je jamačno, odkada je svieta i njegove povjestnice i odkada mjesec nosi obličje, koje sada, da nam nijedan starodavnieh spisa a kitajskih spisa zvjezdarskih bijaše na 2.000 god. prije Isusa ne naznačuje, da bi se ikad nad mjesecom opazilo nepravilnih i neurednih muzga ili *oblaka* koji bi se svaki dan ukazali pa opet izčezli; a brez dvojbe i *jamačno oblaci* bi se oko mjeseca navlačiti morali, kad bi na njem vode bilo.

Mjesec niti takva *parokruga* (athmosphaera) nema kakav našu zemlju oblači. To se dá lasno dokazati. Kada sunce visoko na obzorju žari, nije moguć unj' gledati, a da nam se oči ne zablište i suzama ne poliju, ne će nam pako suze poletiti, ako budemo gledali na sunce, kada se na istoku pomalja ili na zapad spušća. To dolazi odatle, što traci zapadajućeg i izlazećeg sunca veću daljinu parokruga prosjeći moraju i time sila svoje žestine izgube. To je zajedno uzrok, zašto je žarkost sunca ob zimu mnogo slabija, nego ob ljeto; jer ob zimu sunce mnogo niže

Digitized by Google

štoji i za to više parokruga prosjeći mora. Time smo prokrčili put k osvjedočenju, da parokrug mjeseca nije nalik našemu. To jest, često se dogodi, da mjesec putujući od zapada na iztok kojugod zviezdu zakrili; kada bi daklem parokrug našemu nalik mjesec obavijao, morala bi svjetlost zviezde tiem više bljednuti, čim bi se bliže mjesec k njoj primicao; jer bi traci zviezde parokrug mjeseca prosjeći i time od svoje snage sila izgubiti morali, dok bi do nas došli, te bi zviezda sve malo po malo sgasivala, dok nebi sasviem za mjesecom izčeznula. Ali o tomu nije ni traga, već mi vidimo, da svaka zvlezda, koju mjesec zakrili, najednoć u prvobitnoj svojoj svjetlini za njime izčezne, očiti dokaz, da o parokrugu mjeseca ne može ni razgovora biti, pa ako ima kakva bilo parokruga, koj obvija mjesec, to se ipak ne može s našim ni najmanje sravniti.

Budući na mjesecu niti ima vode, niti parokruga, možemo jamačno tvrditi, da nema ni onakva *biljarstva*, kakviem se naša zemlja diči. Jer da bilja mogu obstati i napredovati, osiem sunčanog svjetla neobhodno je potrebna ili kišna ili kakva bilo druga *vlaga*. Doduše spravami svjezdarskimi opažavaju naši svjezdari, da tobožnja mora svake godine u stalno doba tmastu boju pretvaraju u jasniju i zaključiše, da ona jasnija boja ne može drugo biti, nego dozrelo, požućeno nekakvo bilje, a tmasta boja da je bilje još mlado i nedozrlo, te drže, da će u neizmjernim uvalama mjeseca biti ipak nješto vlage, koja je vrstna izćerati shodno biljarstvo. No tu su puka domišljanja, o kojima se ništa izvjestno uzprkos najmarljivijeg promatranja reći ne može. — Gdje nije parokruga, ondje nije ni ptica, barem ne takvieh, koje bi na lahkiem krilima nad površjem mjeseca pršiti mogle; jer naše ptice samo tiem letaju, što se mogu krilima o gusti parokrug naše zemlje odtiskivati. Gdje nije vode, ondje ne može biti riba i svieh onih stvorova, što zajedno s ribami u našiem riekama i pradubljinama morskim plivaju. — Gdje pako nije vode i parokruga zajedno, ondje prestaju svi oni naravni pojavi, koji svoj izvor u ona dva elementa imaju. Ne ima tuj ljubkog vjetrića, da promahuje ponad mjesecom i ne bjesni bura i oluje vrh tjemena velikanskih mu visova; obzor mjeseca *viekom jasni* niti jesenja

Digitized by Google

gusta magla, niti ljetna tmasta, sparnost ne muti; ipa ako kakvi ljudem spodobni stvorovi na mjesecu stanuju, oni ništa ne znaju ni o gromu, ni daždu, ni mrazu, ni ledu, ni sniega, dapače nikad im se šarena *duga* ne ukazuje; jer ona izrodit se može samo u kišovitieh oblacih.

Štogod smo rekli o fizičnoj bitnosti mjeseca, valja samo za onu njegovu polukruglju, što je *k nam obraćena*, kakva je *otraśnja* strana mjeseca, o tom se ništa za pravo reći ne može. Njeki se domišljaju, da ona strana pliva *parokrugom* daklem ima i *oblaka*, s oblacima kiše i sniega, s kišom zdenaca, potoka i rieka i ostalieh vodnih pomjera, koje na našoj zemlji vidimo.

9 Nagadjanje o stanovljivosti mjeseca.

Pitat će možda gdjekoj čitalac, da li imade na mjesecu stanovnika u obće, a napose razumnih? Na podobna upitkivanja gledali su da odgovore dva slavna zvjezdara *Schröter* i *Gruithuisen*, dapače Gruithuisen veli, da je našo *vjernih dokaza razumnih stavovnika mjeseca*. To jest god. 1822, 12 srpnja smotri on nekakvu pravilnu tvorinu, naliku vojničkim tvrdjama na zemlji i poduzme put po cieloj Njemačkoj pokazujući učeniem drugovom, što je na mjesecu odkrio; bio je i u Beču gdje je 1826 i ondašnji minister i kancljar, knez Metternih tu tvorinu promatrao. Za tu dakle tvorinu veli Gruithuisen, da su ju samo *seleniti* (tako se nazivaju stanovnici mjeseca) utvoriti mogli. Ali drugi zvjezdari ne će o tom ni da čuju, već ovu tvorinu na drugi način tolkuju. Budući ipak po nauki kršćanskoj sve, štogod je Bog stvorio, ima njekomu cilju odgovoriti, možemo i o mjesecu nagadjati da je naseljen stvorovi, koji su njemu shodni.

No iz opisane bitnosti mjeseca očevidno sliedi, da *seleniti*, ako ih ima, ne mogu biti istoga ustroja tiela s nami. Kako bi mogli na mjesecu življeti ljudi, koji bi imali *pluća* kao mi, kad ondje ne ima parokruga, ili ako ga ima, barem je 29 puta redji od našega. Na našiem visokim vrhovima zarad *riedkosti parokruga* ne vrzu se nikakve živinice, ni same muhe i lepiri; jedini čovjek a kadkada i orao uzadju na čas ovamo; — a tomu naj-

Digitized by Google

rodjemu našemu parokruga ne može se parokrug mjeseca ni s daleka sravniti, te bi naš čovjek čarobijom kakvom u mjesec zanešen, nemogući ondje dihati, zadavit se morao. Ali ako ima na mjesecu *razumnih*, *očima* obskrbljenih stvorova, čudnih li divnostij vidjaju na na svom obzorju! Viekom *jasno nebo;* sunce iste veličine, kako se nam ukazuje; a naša zemlja prividja se njima *trinajst puta* veća, nego li nam mjesec. Pak to ogromno kolo nikad njim ne zapada. Kakogod mi imamo četvrte mjeseca, pun mjeseck i mladića, tako oni imaju četvrte zemlje, punu zemlju i mladu zemlju. Svjetlost zemlje ipak nije stalna; jer ju često gusti oblaci zaobalju̇u. Uz to znati treba, da se naše kopno jasnije a more tamnije razpoznaje — kakogod se dakle zemlja u 24 ure oko svoje osovine obrati, tako za istu dobu *ogromnu mapu* sve pet dielova svieta pred selenitima raztvori. Ali to istom mora da je grozovito - krasni pojav, kad nastane pomrčanje zemlje, t. j. kad ogromno, 13 puta veće svjetlo zemlje, nego li je mjesec, najednoć bi reć ugasne, što uviek biva, kod god mi imamo pomrčanje mjeseca Da se bolje razumije izraz "ugasne„ primetnuti ćemo, da mjesec ne ima parokruga, te s toga nije mu obzorje *plavetno* kao naše; već obzor mjeseca sasviem je *crn*; svako dakle svjetlo na njem mora se tiem jasnije ukazati. Na tom crnom obzorju svieti zemlja, 13 puta veća od mjeseca, pak ni ona, nit sunce nepotamnjuju svojom svietlosti svietlost zvierzda, kao što u našem parokrugu danjom biva.

Ali ne samo tielo, već cielo živovanje selenita mora da je različno od našega. Njihov je dan dug koliko naša dva tjedna, a za danom nastaje isto takva duga noć; lasno nam je dakle pomisliti, koliku muku ne moraju mučiti, kada im cieli dugi božji dan sunce kroz posve jasno obzorje upekne Usuprot čiem noć nastane, nastane i zima, ljuća od najljućih naših mrazova. Njihovo dakle tielo mora da je sasviem drugčije ustrojeno od našega, da može podnositi toli brzu i veliku promjenu vrućine i zime, gdjeno mi preko proljeća prelazimo u sparno ljeto, a preko jeseni u oštru zimu i tako se i jednomu i drugomu po malo navikavamo. Mjesec ne ima godišnje dobe dapače nema ni godine. Kako znamo, doba, za koju zemlja obadje sunce, čini našu

Digitized by Google

godinu; no mjesec obadje našu zemlju u $29^1/_2$ dana a to mu je i dan i godina ujedno.

Kako postaju vjetri.

Svim je poznato, da se sva tjelesa raztežu, kad se ugriju. Neka se misli samo na živu u toplomjeru. Osobito pako može se ovaj pojav opaziti kod svih tjelesa, što su nalik zraku ili pari. Oni mogu zauzeti njekoliko puta veći prostor, nego li ga kod navadne toplote zauzimlju. A kod čvrstih (tvrdi) i tekućih tjelesa kadkad se to jedva i opaža. Ta razpružívost ili raztezivost naravno je i kod dahokružnog zraka. Nu ako se gdjekoje čestice dahokruga toplinom raztegnu, to postanu one tim laglje nego li su obližnje ladnije čestice, i mora da se odmah u vis dizati započmu. Buduć da se tako ugrijani zrak gore diže, to naravno nadotječe ladniji na njegovo mjesto. Tako nastane tók (gibanje) zraka, koj nazivljemo po njegovoj sili ili vjetrom ili burom.

Najbolji primjer za razjasnjenje toga daju nam kopni i primorski vjetrovi. Primorski krajevi strašno se ob dan ugriju, a preko noć se opet podobro razhlade. K tome mnogo doprinaša to, što su blizu polutnika (æquator) dani i noći skoro jednaki preko ciele godine. Móre je skoro uviek jednake toplote, stranom jer je voda loš toplovód, a stranom što se morska voda neprestano giblje, te se razgrijane čestice mahom pomiešaju s hladnijimi. Kad se dakle u primorskih stranah preko dana ugrije zemlja i zrak, to se ovaj mora dizati u vis, a na njegovo mjesto dolazi opet s móra hladniji na kopno. Tako postaju morski vjetrovi, koji su najjači oko sunčanog zapada. Isto tako teče opet ob noć razhladjeni zrak s kopna na móre, a osobito oko sunčanog izhoda; te tako nastane kopni vjetar.

Isti pojav pokažuje se još u većem kod pasata. Od njeg manje il više zavisi pravac vjetrova po svim stranah zemaljskog površja. Pasati zovu se neprestani iztočnjaci (iztočni vjetrovi) obiuh strana polutnika izmedju obratnika (Wendekreisen). Nu ova stvar treba da se malko obširnije razmotri, jer ima još jedan uzrok, s kojega se mienja izvorni pravac.

Digitized by Google

Kada se u toploj sobi otvore dvoja vrata, koja su jedna naprama drugim, i u hladan prostor vode, to će dole na vrata mahom navalit hladni zrak i teč će k sredini sobe; a gore na vrata od sredine tavanica izlazit će opet napolje topliji zrak. U toj će dakle sobi zrak teći na dva pravca (smjera) dole od vrati k sredini sobe, a na dva gore od sredine k vratima sobnima; u sredini pako sobe postat će još i uzhodan potók. Ako hoćemo da se o tom osvjedočimo, to uzmimo samo goreću svieću, hodajmo s njom po sobi, i njezin plamen će nam doista pokazati, da zrak ovdje naznačenim pravcem teče.

Sredina sobe neka nam sada predstavlja predjele okol polutnika, a ona dvoja vrata dvie zemaljske stožerine. Lasno će se dokučit, da što ovd u malom biva, i na cieloj će zemlji bivat u velikom. Oko polutnika će se neprestano u vis dizati sunčanom žestinom ugrijani zrak, i u višjih predjelih parokruga teć će na dvie strane prama stožerinam; naproti opet od stožerina teć će hladniji zrak k polutniku. U višijh prostorih k stožerinam tekući zrak naravno će se malo razhladiti, te onda spuštati na zemaljsko površje. To spuštanje biva u umjerenom pojasu (zone), dakle u širini u kojoj je Europa, sjeverna Amerika, jedan dio sjeverne Azije, zatim južna Amerika i Afrika i ciela nova Hollandija. Tim bi dakle oko polutnika neprestano duhati morali vjetrovi dolažeći od stožerina, dočim bi opet u većoj daljini od polutnika vladali sjevernjaci ili južni vjetrovi, kako bi kad koj zračni potók zaredio stanovitim kojim dielom zemaljskog površja. Jer budući da se u umjerenom pojasu gornji zračni potoči spuštaju na zemaljsko površje, to se oni sliegaju medju potoke, što dolaze od stožerina.

Nu izkustvo se opire ovomu nauku, jer oko polutnika duhaju uviek iztočnjaci a u umjerenom pojasu sad jugozapadnjaci sad sjeveroiztočnjaci. Ta promjena pravca dolazi od kolanja zemlje oko svoje osovine.

Da si to razjasnimo, to ćemo pameću načiniti sljedeći pokus. Neka si čitaoci misle, da je zemaljsko površje sasvim ravno, tvrdo i da se zemlja ne kola t. j. ne okreće oko osovine. Sad ćemo ma odkud od polutnika baciti jednu kruglju prama stože-

Digitized by Google

rinam. Ako uklonimo sve zapreke gibanju, to će kruglja po zakonu tromosti u zadobivenoj brzini uviek ostati, te neprestance letiti oko zemlje krugom, što prolazi kroz stožerine. Nu sasvim će drugčije biti gibanje kruglje, ako se zemlja kao što i jest, od zapada k istoku kola oko osovine koja prolazi stožerine. Kolanjem oko osovine giblje se k istoku svaka točka zemaljskog površja; nu to je gibanje različito za svaku točku, kako je naime koja udaljena od stožerine. Svaka točka površja načini jedan s polutnikom uzporedni kolobar (uzporednik, Parallelkreis), koj je tim manji, čim je točka stožerini bližja; nu ipak ga načini svaka u isto vrieme, za 24 ure. Kako je poznato, obod zemlje na polutniku iznosi 5400 milja. Na polutniku nalazeća se koja točka načini dakle za 24 ure kolobar od 5400 milja, ili ih toliko preleti. Točka koja je samo $^1/_3$ daljine od stožerina do polutnika udaljena od stožerine (u 60 stup. zemljopisne širine, kao n. p. Petrograd) načini kolobar, koji je za polovicu toga oboda manji, t. j. 2700 milja. Nu budući da to za istog vremena biva, to će i brzina točke ležeće na 60 stup. takodjer za polak manjom biti od brzine točke, koja je na polutniku. Svako na površju zemaljskom nalazeće se tielo udioničtvuje kod toga gibanja, i zadržava ga po zakonu uztrajnosti, ako bi se za čas i odielilo od zemlje. Kad to ne bi bilo, ne bi se moglo nikakovim hitcem štogod pogoditi; tlo bi izpod nas izmicalo, kad bi u vis skakali, i mi bi na posve druga mjesta dospievali. Lasno će dakle svatko uviditi, da bi se na zemlji sve razpalo i razrušilo, da nije uztrajnosti ili ljenivosti.

Nu vratimo se k prvašnjem našem razmatranju. Ona dakle kruglja, što podje od polutnika k stožerinam ima osim gibanja rukom zadobivenog, takodjer još i drugo k istoku dobiveno kolanjem zemlje, po kojem za 24 ure prevali 5400 milja. Tu brzinu zadržaje po uztrajnosti. Što se više k stožerinam primiče, tim se više dotiče točaka zemaljskog površja koje se manjom brzinom k istoku giblju. Ona će indi te točke pretjecati i uviek sve više i više odustajat od upravnog smjera (pravca) prama stožerinam. Takova bi onda kruglja veoma čudnovat put išla, nit bi skoro dospjela do stožerina; ona bi se vitlastim putem vrtila oko stožerine.

Digitized by Google

Isto bi bilo, kad bi se od stožerine kruglja upravila k polutniku. Stožerine su jedine zemaljske točke, koje se ne okreću. Od stožerina dolazeća kruglja ne ima dakle ni kakova drugog gibanja do onoga što joj odmah u početku dade ruka. Nu što se više od stožerine udaljava, tim će se brže gibati k istoku upravljene točke zemaljskog površja. Kad indi kruglja ni najmanje ne teži, da se k istoku giblje, to će ju točke zemaljske neprestano predtjecati, a ona će zaostajati, dakle sve više k zapadu uzimati pravac, koj će napokon blizu polutnika posve uzporedan biti s njim.

Što smo ovdje rekli o kruglji rukom hićenoj stoji i o zračnih potocih gibajućih se k stožerinama i od stožerina. Zrak što se nad polutnikom diže, udioničtvuje kod kolanja zemlje oko osovine. On prevaljuje k istoku 5400 milja za 24 ure, i tu brzinu zadržaje i putujuć k stožerinama, kamo – kako rekosmo – odtjecati mora. Što se dakle više ti potoci od polutnika udaljuju, to će više od probitnog svog pravca k stožerinama odstupljivati i k istoku smjerujući poprimljivati, i to tako, da ćemo u umjerenom pojasu sjeverne polutine, gdje se na tlo spuštati započimlju, osjećati kao vjetrove k sjeveroistoku upravljene, a na južnoj polutini k jugoistoku. I počem vjetrove nazivati običajemo po stranah nebeskih odkle dolaze, to bi prvi potoci u sjevernoj polutini bili jugozapadni, a drugi u južnoj polutini sjeverozapadni vjetrovi.

Ovi vjetrovi zovu se pasati, i to jugozapadni pasat i sjeverozapadni pasat.

Isto onako, kao što smo vidili kod kruglje uzimat će i od stožerina k polutniku tekući zračni potoci tim više pravac k zapadu, čim se više približuju k polutniku. U umjerenom pojasu teku potoci već prama jugozapadu u sjevernoj polutini, a prama sjeverozapadu u južnoj polutini. I to su pasati, prvi sjeveroiztočni a drugi jugoistočni pasat. To moraju biti hladni vjetrovi, jer upravo od stožerina dolaze. Nu što više ti potoci k polutniku dopiru tim više postaju istočnjaci. I sbiljam s obiju strana polutnika duhaju neprestani istočnjaci, i to su tako nazvani pravi pasati.

Digitized by Google

Izmedju obiju iztočnih zračnih potoka leži još jedan uzan pojas, u kojem nije stalnih vjetrova, i koji se za to pojasom tišine nazivlje. Doduše morao bi i ovdje vladati istočnjak, počem se oba potóka sjedinjuju. Ali kako je gore napomenuto, zrak ovdje dodje u uzhodno gibanje, koje je tako silno, da se obzorno gibanje ne opaža. U tom kraju ima najviše bura i ljejavica.

Mi smo stvar svojim razmatranjem take predstavili, kano da bi pojas tišine uvjek bio na polutniku, ili da polutnik baš krozanj prolazi; nadalje da su krajevi u kojih vladaju pasati s obiju strana jednako rastavni od polutnika. To medjutim nije baš posve pravo. Ti se pasati pomiču periodički kroz godinu, kako je kada sunce naprama polutniku. Nije naime za čitave godine na polutniku uvjek najvrućji predelj zemlje. Taj vrući predelj je ondje, gdje sunčane zrake u podne osovno padaju na zemlju; te tako dolazi, da je pojas tišine u jednoj polovini godine nješto sjeverno, a u drugoj nješto južno od polovnika. Osim toga mienja se ponješto položaj tih pojasa po različitom razdjeljenju kopna i mora na sjevernoj i južnoj polutini (Halbkugel).

U zadnjem pogledu ima se u obće primetiti, da se pravilnost ovih vjetrova veoma mienja mjestnimi prolaznimi okolnostmi. Samo na velikih morjih i 50 milja od žala duhaju oni neprestano, i jedva da ih po jedan pnt bura prekine. Bližu žala prekidaju ih kopni i pomorski vjetrovi, i odtle znaju brodari, da li se nalaze blizu kopna. Unutar velikih kopnina (Continente) narušavaju pravilnost mnoge kojekakve stvari, n. p. visoki bregovi, uzrast ili kad ga posve nije. A još se više narušava pravilnost pasata na kopninah u mjerenom pojasu. Već to prinaša mnogo k tomu, što ovdje dva posve protivna potóka jedan uz drugog dolaze. Jer kako smo spomenuli, spuštaju se na zemlju od polutnika k stožerinama tekući potoci, počem su se razhladili u visokih visinah. A to spuštanje biva u umjerenom pojasu. Tim budu raztiskani od stožerina dolazeći vjetrovi. Moramo si dakle predstavit, da množina velikih i širokih zračnih potoka, posve protivna pravca jedan nuz drugog teku, i malo

Digitized by Google

po malo svi se poremete, tako da stanovita mjesta sad u ovaj sad u onaj potok dospiju. A pravac i trajanje tih vjetrovah mienja se opet, kako je rečeno, od svojstva kopnina pod umjerenim pojasom.

Da zrak, što se nad polovnikom u vis diže, sbiljam k stožerinama odtječe, da dakle u pojasu pasatnih vjetrova u znamenitoj visini vlada posve drugi potok nego li na zemaljskom površju, o tom se može osvjedočiti svatko neposrednim motrenjem. Više puta vide brodari i pojasu pasatnih vjetrova u znamenitoj visini ići oblake, koji se s stožerinama giblju, koje dakle ne tjeraju na morskom površju vladajući iztočnjaci. A još očevidnije dokazuju to vulkanski izmeti, budući da pepeo višeput dolazi u predelje, do kojih pasati nedopiru. Dove navodi više takovih slučajeva, od kojih ćemo navesti samo sliedeći. God. 1835. sječnja 20. bilo je cielo zemljouze srednje Amerike uzdrmano trešnjom, što je skopčano bilo s izbacivanjem Coseguine (u državi Nicaragua). A 24. i 25. veljače gusti oblaci pepela potamne sunce u Kingstonu u Jamaiki, dakle na 800 engleskih milja daleko, i tim se je onda saznalo, da prije čuvena tutnjava nije bila od gruvanja topova. Taj pepeo mogao je nanieti samo jugozapadni pasat, budući da od Nicarague sjeveroistočno leži Jamajka. Mora da je dakle blizu tišina od morskog površja udaljen bio barem 20.000 cipela, a izmet je morao biti strahovit, dok je pepeo dospjeo do te visine iz nizkog vatrometa (vulkana) Coseguine.

Još se mora napomenuti nješta, čim će se mnogi presenetiti. Po razmatranju ovdje razloženom morao bi pasat biti strahovito brz, skoro kao kolanje zemlje na polutniku. Od stožerina tekući potoci ne brzaju nimalo k istoku; zemaljsko će dakle površje blizu ravnika (polutnika) izpred njih izmicati svom brzinom, odakle bi isto tako hitrim istočnjak postati morao. Pasat je doduše znamenito brz, nu ipak nije tako, kao što je kolanje zemaljsko na ravniku. Takova brzina nadkrilila bi najstrahovitiju buru, i sve bi razorila, što bi zahvatila. Da pasat tako brzim biti ne može, to se lasno razjasnit može. K polutniku tekući potoci slabo se žure k istoku, jer ne dolaze baš upravo od sto-

Digitized by Google

žerine kao od stanovite točke, niti dolaziti mogu, nego iz podost prostranih predjela oko stožerine. A drugo imaju oni na svom putu neprestanih zapreka, n. p. od trenja po zemaljskom površju i od drugih protivnih potoka. Tim načinom izgube svoju brzinu, ili začmu malo po malo slieditи iztočno gibanje zemaljskog površja. Isto je i kod jugozapadnih, i sjeverozapadnih pasata.

PAS.

J. M.

Od svih životinja, što su primljene u čovječje družtvo, ne ima nijedne, koja bi znala toliko se čovjeku umiliti, kao pseto. Konj i vol daleko su potrebniji; svinja, ovca i koza mnogo su koristniji čovjeku; — nu zaluda — on voli psu. Njega vodi uvjek sa sobom, kamo on tamo pas; s njim spava, s njim jede: dà čovjek će, štono rieč, od svojih usta odtrći i psetu pružiti. Riečju: pseto je podpuno družinče u kući. Nije li to čudo!

Nije! jer osim spretna, živahna, jako i laka tiela ima pas odlična svojstva nutrnja, koja ga čine dostojnim čovječje ljubavi. Onoj vatrenoj, žestokoj, divljoj i krvoločnoj naravi, koja divlje pse tako grozne čini, u domaćeg pseta ne ima ni traga. Domaći pas, najblažji stvor na svietu, ne zna druge želje, do družiti se s čovjekom; ne žudi za ničim, nego li biti ljudem poslužnim i ugodnim. Srčan, jak i za sve sposoban plazi pokorno pred nogama svoga gospodara i polaže mu na njegovu porabu sve svoje moći. Strižuć ušima izgledje zapoviedi, da ih, što najbržje izpuni. Svojemu gospodaru bi reć na očima čita želje; jedan jedincati mig: On je već pogodio njegovu volju. On nije toliko razborit, koliko čovjek; ma plamti u njem krasnih čuvstva, zastidit će mnoge i mnoge ljude vjernošću i stalnom nakolnosti. Štogod radi, ne radi ništa iz oholosti, iz sebičnosti ili osvete; jedini strah, da se ne bi gospodaru omrznio, podtiče ga na ra-

Digitized by Google

dnju. Revan je, radin, marljiv i pokoran. Sjećajuć se više učinjenih mu dobročinstva, nego li uvrieda, podlaže se ponizno karanju gospodarevu. Ne ćeš ga nikada u takvih sgodah viditi zlovoljna ili na bježanje spravna: već umiljato liže onu istu ruku, koja mu je rane zadavala. Turobno cvilenje, to je sve, čim se opire i čim često puta karajuću ruku vrlo vješto ublažiti umije.

Metni ga noćom svojoj kući na stražu, a on će postojano i junački stražiti, dà, ta dužnost obratit će njegovu blagost u divjač i okrutnost. Neumorno bdijuć, obilazi cielu noć oko kuće. Stranjske nanjušit će već s daleka, pa ako se tko sumnjiv približi, da će prodriet u njegovu vladavinu, on ga smjesta napadne, protivi se što više može i gleda jednakim lajanjem, žestokom bukom i lutim vijanjem svu kuću na noge podići, kakogod je goropadan proti ljutoj zvjeradi. još je goropadniji proti kradljivcem i lupežom. Ljutit kao zmaj skoči na njih, oštrim zubma zada im težke rane i otme sve, štogod su nepravedno zarobiti skanili. Pa ono, što je izvojevao, ne će ma ga kako glad morio ni taknuti: zadovoljan s pobjedom legne mirno na oteti plien i jedva čeka zore, da radostan pokaže gospodaru svoju hrabrost! Tim u prekrasnom primjeru pokazuje ljudem zajedno i srčanost, i vjernost, i umjerenost.

Većina zvjeradi i bržja je i jačja a i srčanija od čovjeka. Narav ih je bolje obskrbila, boljim oružjem a i savršenijimi ćutili, osobito izvanrednim njuhom nadarila. Medju takvom zvjeradi bio bi čovjek kukavica i svaki dan u pogibelji, da ne bude dobio razuma kojim može i najjačje i najbržje zvjeri nadmudriti.

Da ih može što lašnje ne samo suzbijati nego i podjarmiti, ogledao se najprije, ne bi li našo medju njimi za se privrženika i saveznika i tu smotri psa. On mu se učini najshodniji, te ga premami k sebi i odabere za drnga i pomoćnika. Takvim načinom dobio je čovjek savršenija ćutila i bržji let a pas pošto je svojom vjernosti prama čovjeku kao drugi gospodar uz njega i popeo se na dostojanstvo, koje ga odlikuje nad sve ostale zvieri. On vlada nad njim, on gospodari čitavimi stadi, gdjeno njegovo lajanje često puta više opravi, nego rieč

Digitized by Google

pastirova. Sigurnost, zapt i poredak obično su plodovi neumorna njegova nastojanja. Zar nije stado podložni njemu puk, koj on vodi, štiti i nikad nasilno ne upravlja i komu samo onda svoju snagu pokazuje, kad je snaga nuždna, da mir uzdrži.

Ali imade na mjestih, gdje psi mnogo veću korist nose, nego smo opisali, kao u Sjeveriji i Francuzkoj. U ovih zemljah prežu ih pod saonice i manja kola. U Grenlandiji, gdje su psi velike bagre kad idu da love ribu ili morske pse, mjesto konja služe se psima; do četiri, šest, osam i do deset pasa podpregnu u saone, saone natovare dobrim tovarom pa za jedan zimni dan prevale po šest štacija, dakle više, nego bi naši konji učinili. Uz to ne moraju hraniti ih, nego im bace oglodane kosti, riedko kad, da im daju lokat krumorskih pasa. — Kamčatski psi, koji su grenlandskim jednaki, samo što su bržji, o proljeću sasviem su prosti i samo ob zimu vuku saone. Hrane se svačim, što nadju na polju, izkapaju miše i podobno medjedom u riekah love ribu. Već pod jesen vode ih Kamčadalci kući i povežu za plot, dok im opane debljina, da su lašnji za voževinu. — A ima i takieh krajeva gdje pse jedu. — Arapin ne zna za bolju pečenku od psećine. Na tržištih prodaju se psi, kao u nas ovce i koze. Riečju na gostbi crnaca uvjek je pas prva čast. Tko od njih želi postići kakvo dostojanstvo, najprije gledje prokopat se do Vladara, da mu može učiniti dar: njekoliko dobro upitanih pasa. Tako je pas svuda dobro primljem i svagdje hasnovit za čovjeka.

Kuja nosi štence osam do devet tjedana i okoti ih šest, sedam do dvanajst. Štenci su, kad se okote, sliepi i drugčije nepodpuni. Sljepoća ova traje po dvanajst dana. Dok ne navrše mjesec dana vrlo su nespretni; no čim prevale ovaj mjesec, dobiju sva ćutila i rastu kao iz vode. U četvrtom mjesecu gube prve zube, na što im izrastu nova 42; ipak ovaj broj nije kod svih stalan; jer njekoji imaju više a drugi manje kutnjaka. Na zubima poznat je i dobu pasa, za mlada zubi su im bieli i oštri, a u starosti postaju crni, tupi i neravni. Osiem zuba pokazuje i dlaka dobu; starim psom na nosu, na čelu i oko očiju dlaka osiedi.

Digitized by Google

To po svojoj naravi toli marljivo, okretno i veselo živinče postati će kao crna zemlja lieno, ako mu se hrana u izobilju daje; tada ništa drugo ne radi, nego jede, na sunce se izpruži, spava, hrče, ustane, opet jede, opet se sunča i tako uvjek. Ali on ni u tom lienom snu ne miruje, različne sanjke trzaju njime i onda. Od naravi psi su velike lakomice, mogu ipak u nuždi dugo glad izdržati.

Pasa imade mnogo vrstij; koliko ih je samo u nas poznano; tu su seljanski psi, tu pastirski tu lovački, pudli, mopsi i tko bi ih sve izbrojio. Dlaka im je različite boje; različite vrsti razlikuju se veličinom i bojom, pa u jednoj istoj vrsti sad ćeš viditi bjelova, sad garova, liskova i još kojekakvieh.

LISICA.

J. M.

Lisica je sa svoje lukavštine došla na glas i sbilja nema životinje, koja bi nju u tom dostigla. Koliko u kurjaka valja jakost, toliko i još više u lisice mudrija. Lisica ne će ništa na silu, nit se sa psima uhvatiti, nit s pastirom upustiti, nit na stada navaliti i time je za svoj život puno sigurnija. Ona više napne svoju domišljatost, nego li snagu, za to će se uvick prije želje dokopati. Ona je lakava, obzirna, dosjetljiva, prevjetrena i strpljiva, pa sva ova svojstva umije u dobar čas upotrebiti. Znade osim toga sebe vrlo brižljivo štediti i prem da je neumorna, uz to daleko bržja od kurjaka, ne će se ipak nikad osloniti na hitrinu svojieh nogu, nego si pravi stan, ako ju pritisne težka nužda, da imade stalno utočišće, udobno pribivalište i tiho mjesto, gdje će si mladinu odgojiti. I s toga ne može se reći za lisicu, da je bećarski skitalica, nego pravi naseljenik. A još kad joj promotrimo ležaj, kako zna sgodno mjesto izabrati, udobno urediti, opazno ulaze zakloniti, nije druga, već moramo priznati, da je lisica od zvierij najrazumnija.

Digitized by Google

Lisica izkopa si duplje na kraju šikare, kojemu selu na blizu. Tuj ona čuje kukurikanje oroza i vreva živadi. Kad već misli, da je sgodno vrieme, pusti se u lov. Da joj tko ne opazi traga, ide pužajuć, preskoči prieko plota ili se provuče izmedj kolja, pa ne počasiv ni jednoga časa, uzvere se u kokošinjak, što stigne, nesmiljenjem divjačtvom podavi, a onda kako je tiho, pužajući davukla se, onako se povraća, natovarena plienom koj ili u travurinu sakrije, ili u ležaj nosi. Za malo s jednakom lukavošću polazi i drugi put u kradju i isto onako opazno vraća se; ali plien ne nosi više na prijašnje mjesto, nego drugdje sakrije. Tako radi treći i četvrti put, dok zora ne puknc, ili se tkogod u domu ne probudi. Je li tko pticama zanjku razapeo, evo lisice prije zore i prije lovca pregledje prugla i zanjke, što nadje, povadi i posakriva sve na drugo mjesto. Ne treba se bojati, da će lisica i poslje deset dana zaboraviti, gdje je što spremila, samo ako ju nužda snadje. U polju natiskuje se za mladići zecevi, a starce posjetit će iz nenadu u ležaju. Ranjen zec, ako mu i podje za rukom izmaći lovcu i psom, propo je od lisice.

Lisica umije tako mrzko ugrizti, da je nuždno željezo ili batina, da joj se lalaka otvori. Meso lisičje nije toliko odurno, kao u kurjaka; pas će jesti njezino meso, dapače ima i ljudij, koji ga, osobiti s jeseni kad ima groždja, jedu. Ona je lakoma, osobito na meso, prem da ne zabavlja ni siru, mlieku, medu, jajima, vosku, ribi i rakom. Nema za lisicu gore muke, nego ako ju zatvoriš, pa hrani ti nju i pitaj, kako ti drago, ona je nesrećna, dok nije na slobodi.

Koti samo jednoč u godini i to ne mnogo mladih, najviše, no i to riedko, šestero, nikad izpod troje. Dók je skotna, rada je u samoći i malo kad ostavlja svoju jamu, pripravljajući ležaj za svoje mlade. Travanj je vrieme za kotenje. Osjeti li lisica, da je tko zanjušio njezin stan, ili je uznemirivo mlade joj, odmah jedno po jedno prenosi na sigurnije mjesto. Kao štenci dolazi i mladi skot lisičji na sviet i treba dvie godine, da odraste. U U trinajstoj i četrnajstoj godini malakšu.

Nema tvrdjeg sna, što je u lisice i često puta može ju

Digitized by Google

lovac spavajuću zateći. Kad spava sguri se isto onako, kao i pseto. Ako li samo počiva poljegne potrbuške izpruživši stražnje noge. U tom istom položaju vreba ne ptice. Ptice goje toliko mržnje proti lisici, te će uviek, samo nek ju spaze, opomenu drugiem pticam glasno uzkliknuti. Navlastito običaju kosovi, pršeći nad lisicom, pratiti ju, opominjući ptice, tud je zakleti neprijatelj.

Naprama različnosti podnebja, u kojem živu i lisice su vrlo različne. Naše su ponajviše crljenkaste i žućkaste dlake. U krajevih na sjeveru imade ih svakake dlake, crne, modre, sive, pepeljaste, siede biele, biele s crnom glavom, crljene s bielim trbuhom i vratom. Koža im je od dobre cienе. Još nješto o lukavštini lisice. Kad se lisica zadobavi bûha, uzme svežčić trave ili siena u zube, s tim sadje u potok, pa podje kroz vodu u natražke: no tako lagalno, da buhe uklanjajuć se od vode sve se više i više primiču k glavi. Kad ih na taj način sćera u travu i sienu, što drži u laloki, samo za roni u vodu i izadje prosta. — Kad lisica već nema ništa jesti, te joj glad pritisne do živa, a ona k potoku i svoj rep zamoči u vodu; jadni raci, koji se rado kupe oko vunastog, pohvataju re za rep. Čim lisica vidi, da ih se dosta o rep zavjesilo: tegne repom na čistac, pa drži po racih. — Al čemu više o tom govoriti, tà naš dobroćudi narod i sam znade o teti liji toliko zabavnih i šaljivih stvarij pripoviedati, da bi se jedna knjižica tieh pripoviedčica napunila *). Još ćemo samo spomeouti, da je lisica vrlo željna što duže življeti; neka padne u gvoždje, prije će si sama ona nogu odgrizti, nego se dati uhvatiti.

*) I glasovita njemačka pjesan: "Reinecke Fuchs„ od Goethea nije ništa drugo nego sbirka takovih pripoviedčica, živućih u ustih puka njemačkoga, koj je taj veleum majstorski ponizao i stopio u jedno liepo zabavno — poučno djelo. I Slaveni bi mogli imati svoju "Tetu Liju„; a valjda će ju s vremenom i imati, dok nam se rodi takav um, kao što bijaše Goethe. Medjutim trebalo bi, da se gradivo sabire i tiskom priobćuje: kad gradivo sabrano bude brzo će se naći majstor. I. F.

Digitized by Google

VUK (Kurjak).

J. M.

Nima većih neprijatelja pod nebom, što su čovjek i vuk. Gdje samo mogu, rade jedan drugomu naškoditi, dapače i glave doći. Sviem živinam prije će čovjek oprostiti, nego kurjaku; jedniem se čovjek divi, drugiem smiluje, jedne ljubi, druge prezire i za sprdnju drži; al od svega toga s vukom ne ima nista, vuk je za njega podmukli pustaija, koga valja, gdje je samo moguće smlaviti. Ajde da mi tomu nevaljancu oštrije i dublje u oči zavirimo, koj je toliko omrzo čovjeku, da je na njegovu glavu ucjenu utvrdio.

Od naravi vuk je traljav i plašiv. Nužda i samo nužda učinit će ga oštroumniem i smielim. Kad ga glad već za oči uhvati, onda će se svakoj pogibelji izvrći, te će i onake životinje napasti, koje su pod zaštitom čovjeka, samo koje lašnje odvući može, kano janjiće, jariće, psetanca i druge. Podje li mu za rukom takvo razbojničtvo jednoč izvesti, evo ga i drugi put i sve tako, dok ga ljudi i psi ne smotre, ne poćeraju i ne izpraše. Poslje takve nesreće leži cieli dan u svom ležaju i samo se noćom ukaže, obletava poljane, obilazi staništa, nagoni ne čuvane zvieri, napada na ovčare, prokopa si jamu, navali kao biesan u nutar i sve što nadje, sgazi i potrga, pa onda putinom ujače. Ostane li pokraj svih tih usiljavanja ipak kratkieh rukava, tad se zavlači u najdublje guštare, tuj vreba, traži, njuška i ganja divje zvjeri sve u uhvanju, ne će li ih koj drugi vuk susresti i uhvatiti, pa bi tadar plien zajedno podielili. Kad ni to ne pomogne, onda je pripravan kad puklo do puklo, nasrnuti na djecu, ženske dapače i na mužke, makar mu baš uginuti valjalo.

Prem da je vuk psu vrlo nalik, narav im je ipak sasviem druga i mrze se na toliko, da će uvjek jedan na drugoga udariti. Štene se uprepasti, samo nek vidi vuka, i prem da mu je miris od vuka sasvim nov i nepoznan, zadršće kao šiba i skriva se pod noge gospodaru, ako vuka nanjuši. A veliki seljanski

Digitized by Google

pas, pouzdan u svoju snagu, sav se nakostruši i pomami od srdjbe, junački ga pograbi i svom silom nastoji svladati ga. Nikad se ne sastanu, da ne bi ili jedan drugoga bježali ili borbu zametnuli i bore se s talikiem bjesnilom, da ih samo smrt jednoga ili drugoga razvaditi moze. Ako svlada kurjak, a od razdre i prožđre svoga protivnika; velikodušni pas zadovoljan je s pobjedom, lješinu svoga neprijatelja ostavlja za gavrane i druge vuke jer vući se ne skanjuju mnogo, kad je jesti, oni će i jedan drugoga jesti. Neka jedan od njih bude ranjen, drugi mu sliede za tragom, da ga do kraja umlate. — Ali i ta je velika razlika medju vukom i psetom, što se vuk kloni svakoga družtva, gdjeno pas ne može sam da živi. Vuku smrdi svaka zajednica i s vuci. Pa ako ih kadgod i vidjamo u kupu, to ih nije spokojna sloga sastavila, već pustainska namjera budi kakvu veliku živinn sjedinjenimi silami nadvladati. Ništa nije groznije od užasna vijanja ovakieh razbojnika, kad se slože na razbojničko djelo.

Vuk je vrlo jak a osobita sila stoji mu u vratu. On će nositi u raljama čitavo tele, da ni ne dodirne njime zemlje i bježati će bržje, nego li će ga dostizati pastir. Samo su psi vrstni sastignut ga i prisiliti, da popusti plien. Goropadno grize i tiem žešće, što mu se manje opire; mnogo je opazniji proti zvierima, koje se valjanije braniti mogu. S brige za svoj život vrlo je plašljiv i ne će nikad zametnuti borbe, da pokaže junačtvo, već najviše s nužde. On je tvrdji, nećutljiviji i jačji od psa; hodati će, letati će i skitati se ciele dane i noći, a da se ne umori; no pas je srčaniji. Neka kurjak padne u zanjku, to ćeš ga smać ili živa uhvatiti lanac mu o vrat objesiti, vodati ga, a on baš ni volje ne će pokazati, da se opire, toliko je u tjesnacu bojazljiv.

Bog mu je dao odlična čutila, vid, sluh i osobito dobar njuh, te će s veće duljine nanjušiti, nego očima domašiti, to je svejedno, bila to mrcina, ili živa zvier. Kadagod namisli ostaviti šikare ne će nikad da ne bi na kraju šume proti vjetru malo popostao i na sve strane njušio. Tiem načinom nanjuši s daleka smaknuta i živa tjelesa. Najvoli meso živieh tjelesa, medjutiem ne zabavlja u nuždi ni mrcini. Čovječje meso to mu je slast i

Digitized by Google

kad bi on bio jačji od čovjeka, moguće da ne bi drugog nikakva mesa žderao osim čovječjeg. Vidjalo se, kako su čitave čete vukova sliedeć za vojskama naurlali na bojna polje, gdje su zagrnute trupine ubijenieh vojnika odgrtati i s neizrecivom lakomošću žderali. Zatiem opazilo se, kako su ti isti vuci, osladiv se jednoč ljudskiem mesom, od sada uvjek mjesto na stada, pastire napadali, ženske razdirali, djecu jagmili itd. Radi toga u zemljah, gdje su mnogi vuci, dižu se često čitave okolice u boj proti njim, da njihovu zulumu kraj učine.

Vučica nosi vučiće tri mjeseca i pól. Kada će okotiti, a to vrieme pada u Lipnju, tada za ležaj traži najgušće gudure. Obično kote pet, šest kadšto do devet, nikad manje od troje mladih, koji su kao i štenci sliepi. Mati ih njekoliko tjedana doji, a zatiem donosi im živieh miševa, mladih zeceva i srna. S početka igraju se vučići s oviem živinicami; no igra se uviek svrši njihovom smrti. Mjesto, gdje su se okotili, ostavljaju tek poslje dva mjeseca, onda ih mati vodi u sviet. Napane li tko na njih, vučica ih brani sa svom silom i prem da je inače od vuka mnogo bojazljivija, ipak u ovakvieh sgodah ne zna za nikakav strah, ničeg se ne boji i izmetnut će se svakoj pogibelji, samo da si mlade spasi. A ovi ne ostavljaju matere, dok niesu sasviem sigurni, da im ne treba ničije pomoći. To biva najviše desetoga ili dvanajstoga mjeseca, kada im drugi zubi proniknu i kada su već podobro snažni i vješti sami kradju poduzeti. Treba dvie ili tri godine, dok odrastu, a život im se protegne do dvadesete godine. U starosti osiede. Umorni i nasićeni legnu spavati, no više ob dan, nego ob noć. San im je lahki driem. Pokraj sve proždrljivosti, lašnje će podnositi glad od žedje i mogu obstati pet dana brez hrane, samo neka imaju dosta vode. Dlaka im se mienja poleg podnebja a ima je i pod istiem podnebjem različne. Na čitavu vuku ne ima, što bi se na kakvu korist upotrebilo, osim kože, nikakva zvier ne će se vučjega mesa okusiti.

Digitized by Google

MEDJED.

J. M.

Prije svega mora se razlika učiniti medju medjedom na kopnu i morskim, koj se obično zove bieli medjed. Obadva su i tielom i po naravi sasviem različne zvieri. Medjedi na kopnu jedni su mrki, a drugi crni, te se i ovi medju sobom razlikuju po nagonu i sklonosti svojoj. Najposlie u velikoj Tatarskoj, Ruskoj i Litvi nalaze se medjedi biele dlake, koju ne dobivaju možda od starosti ili ciče zime ovieh zemalja, nego takvi dolaze na sviet. — Po Alpama namjerit ćeš se često na mrkog, riedko kad crnog medjeda, koji naprotiv tiem češće vidja se u sjevernieh kraljevih Europe i Amerike. Mrki je vrlo srdite naravi i lakom na meso, gdjeno obratno crni istinabog divljak, ipak se u najvećiem gladom ganuti ne da, da se samo okusi mesa, već se hrani voćem, žirom i korenjem; no najsladje jestivo mu je med i mlieko, pa ako se gdjegod na ovo dvoje namjeri, prije ćeš ga umlatiti, nego li oćerati. Crni medjedi živu samo u ledenieh krajevih, mrki svuda po svem svietu, pod svakiem podnebjem.

Medjed nije samo divljak, nego pravi pustinjak i taka mu je narav, da se svakoga druženja kloni. Svagdje, kako čovjek samo pristupi, odmah se medjed povlači natrag i najradje stanuje u takovoj okolici, gdje je prvobitna narav svoje prvobitno lice zadržala. Prastara špilja u nepristupnoj pećini, ili duplje, zubom vremena u deblu staroga duba posried neprolomne gušćare izdubljeno, to mu je ugodno stanište. Tudier samotan sprovode veliki dio zime bez hrane i po više tjedana ne gane se s mjesta. Neobična njegova debljina pomaže mu održati dugi post i doklegod ne ogladni, doklegod posve ne izmršavi, ne ostavlja svoje špilje.

Strašan je medjed, kad se razjari, a ništa lašnje od toga; tada bjesni i surovo mumljajuć škriplje zubi. Istina medjed se dade ublažiti i upitomiti; ali tiem se mora još za rana početi; starac ne će se podvrći nikakvu zaptu. Neustrašiv sve jedno mu

Digitized by Google

je svaka pogibelj. Divlji medjed ne će se nikad s puta ugnuti, niti ikad pred čovjekom bježati. Medjutiem kaže se, da ima jedan glas, na koj se medjed sav uprepasti i kao prikovan sjedne na stražnje noge. U taj trenutak valja pucati. Težko tebi, ako ga promašiš, bićsan obori se na te i ogrli prednjiem nogama, pa ako tko ne prileti u pomoć, sigurno ćeš izdahnuti. — S jeseni, kad su medjedi najdeblji, jedva se micati mogu, i čovjek će im moći uviek uteći. Tiem lašnje plivaju, i preplivat će široka jezera i potoke. Vid, sluh, i osjećaj savršeni su u medjeda; njuh ima finiji, nego možda ikakva zvier.

Medjedica koti ob zimu i svoje mlade doji sve dok dobro ne ojačaju. Dok ima mladiehi, uklanja se marljivo od medjeda, da joj ne proždre ploda. Nijedna mati ne brani svojega ploda proti svakoj pogibelji s tolikom žestinom, kao ona.

Dodajemo naposljedku ovaj slučaj, koj opisuje njeki putnik, neka vide čitatelji, kako božanska providnost bdije nad čovjekom i pomaže ga uviek u neravnom boju proti ljutoj i jakoj zvjeradi.

Godine 1853. koncem Ožujka, pripovieda putnik, bijah na granici Ruske, putujući u Lavov, u Galiciji. Snieg dubok zapao a zima, da drvlje puca. Sve dovle putovao sam prilično i dosta brzo na običniem ondje saonama; ali odavle vodi put tugom od osam urah, put pogibeljan radi vukova, koji se onuda u velikom množtvu vrzaju. Poljski seljak, kog sam pogadjao, opomenù me na veliku pogibelj i moljaše, neka postanem, ne bi li još putnika našo, da se u družtvu putuje.

Medjutiem meni je valjalo nagliti u Lavov. Ponudim seljaninu njekoliko forinti! više preko obične plaće, te poslje kratkog uztezanja; dadè se nagovoriti, da me vozi. Uprav u podne zaskočim na sone, podprežene s tri konja kao vile. Kad je seljanin, kriepak muž od jedno četrdeset godina, bičem mahnuo, sunusmo kao vjetar u šumu.

Putovasmo nikad bolje lugom i već oko četir ure domašismo se kraja. Težki kanem svali se s mojega srca, kad sam pogledao prostranu, sniegom obučenu ravnicu i tude blizu selo spazio. Doklegod smo išli kroz šumu, jednako mi kucaše srce od straha; dapače i moj kočijaš, koj je poznavao sve neprilike, što mogu

Digitized by Google

susresti tude putnika, svaki bi se čas sad na ovu, sad na onu stranu obzirao, popostajao, prisluškivao, a onda opet konje za vjetrom u poćeru pognao. Prem da ja dobro Poljski govorim, ne ćede se ipak sa mnom u nikakav razgovor upuštati, da ne bih njega i konja uzbunjivao u prisluškavanju, ne vrebaju li odaklegod na nas vuci.

Možem reći, da niesam nikad zahvalnije uzdahnuo prama nebu, do ovaj put, kad sam odavle živu glavu izneo. Ali na jednoć začusmo tude blizu glasanje više glasova. Prepanuv se skočim u saonama i bacim očima na onu stranu, odakle je jek to glasnije i bojazljivije k nama zamnievao. I seljanin štukne.

"To su dječji glasovi„ rekne on, sustavi konje i skoči sa saona. "Samo što li je njih tuj snašlo? Dederte, gospodine, podržite malo uzde, dok ja vidim, što je to, odmah sam ovdje. Što ta djeca tako kasno u šumi traže?„ mrmljaše odlazeć.

Za malo trenutaka vrati se seljak iz šume; no po licu mu naslikana prestrašna groza i pregrdna prepast.

"Panie„ kliknu s daleka„ želite li vidjeti divno božje čudo, a vi amo odite. Ovdje je jedan od nebeskieh angjela u pomoć pritekao, drugčije bi se grozovita nesreća dogodila.„

I taj čovjek drhtaše kao šiba na vodi u licu bljedji od smrti.

"Što je za Boga?„ upitam ja u strahu i podjem k seljaku, a on mi ne mogaše odgovoriti. Nješto ne obična, nješto nečuvena moralo se dogoditi, dok je taj vjerni sin naravi, naviknut sviem grozotam, ipak od ove groze sav u ticlu trepetao.

Seljak priveže konje za njekakvo stablo i oba zajedno poletismo u šumu. Provukavši se za kratko kroz gusto šikarje, izadjem na čistinu — pa što vidim tudjer? — O nikad ne ću zaboraviti prizora, nikad ne će se izbrisati u mojoj duši slika, koju sam tuj gledao! Još danas uzdrhćem, kad na nju pomislim.

Jer tude stojahu dva dečka, jedan od 11, a drugi 9 godina, oba krvju obilno poprskana, oba plavokosa, liepa ko dvie jabuke, kriepka s krasniem mrkim očima i s krvavom sjekirom u ruci. Još im se vidi na licu užas i napor; ali se vidi i radost

Digitized by Google

poradi hrabrosti i pobjede. Mladji otiraše s čela kapajući debeli znoj a i suze, koje je malo pred tiem u strahu ronio. A uz njih razvalila se strašna neman, pregrdna medjedina, s razmrskanom glavurdom pokraj oborene suhe ovelike bukve. Snieg svud naoko sgažen i nakvašen krvju, koja je svjednako šibala iz težkieh rana. To je borište, gdje se je nejednakiem silama dielio junački mejdan, u kojem nije samo hrabrost, mudrina i vještina dječâka prevladala, nego je Bog silnom desnicom nejačjemu u pomoći bio i jedan njegovieh angjela zaštitna svoja krila razprostirao.

Sapa mi stadè u prsih; mučasmo svi i gledasmo razpruženog medjeda. Kad sam se malko razabrao, zamolim starjega, neka pripovjeda, kako je njima dvojici, tako slabima pošlo za rukom toli grdnu nakazu nadjačati. A on uzè ovako pripoviedati:

"Naša je majka sirotica, otca ne imamo, te pomažemo materi, što možemo. Danas o podne kazà nam ona: djeco, malo pa ćemo drva potrošiti, ajde idite u šumu i dovezite druga, samo ne zaostajte dugo i budite na oprezu.

Mi sjekirom na rame i saone u šake pa ovamo; jer smo znali da ovdje ima suva ovelika bukva. Odmah se latismo živo posla i već smo na toliko bukvu podsjekli, da smo jednako izgledali, na koju će se stranu svaliti. U toj čas začujemo na blizu krševiti lomoz šikarja i muklo mumljanje. Zabezeknuti stanemo uz deblo, da čujemo, što se to zve bliže i to većim krčenjem primiče. Zadrhtasmo i nehotice priliepismo se za deblo, a oči uprsmo na onu stranu, odkale je mumljanje tutnjalo. "Medjed, medjed!„ vrisnù moj brat i vatreno me ogrli. Eto taj strašni medjed bijaše se na dvadeset koraka k nama primaknuo; oči mu se kao žeravica žariše, a zuba sve rska stoji od škripanja. Pomoći od nikuda i mislismo poginuti. Od straha priliepim se ja još življe uz bukvu, a brat uz mene i hvala Bogu, to nas spasi. Bukva, koja se jedva držala, sada se nagibaše upravo na onu stranu, odkle je medjed dolazio, pa s tolikom silom u dobar čas svali se na njega, da se je na tle srušio.

Njeko vrieme stojasmo niemi i ukočeni. — Medjed se bijaše sav u granje spleo i smeo, a osobito glavu mu se njekako

Digitized by Google

tako promakla kroz rašlje, da s njom ni tamo ni amo nije mogao. Ručeć užasniem ručanjem, trzao se što je igda mogao, sad bi u vis poskočio, sad u napred poletio, sad natrag povukao, sad na ovu, sad onu stranu zašenuo; al zaludu, okovi se nedadoše raztrgnuti. Na to se i mi ohrabrismo; latismo sjekire, pak po medjedu. Lasno misliti, što nas je truda stalo, dok smo ga umlatili. Dva sata borismo se s njim, dok je ta neman posljednjim rukom ruknula.„

Tako završi dečak i stajaše tude kao junak. Oči mu blistaše od hrabrosti i radovanja. Bijaše mu vidjeti, da je sin pravog sina Poljske.

Sada smo medjeda malo bolje ogledali; seljanin još nikad nije tolikoga vidio; morao je biti velike starosti i jedan od najvećih. Djeca su mu svu glavu smrskala i prednje noge poodsjecala. Sunce se je na zapad nagibalo. Ne mogosmo medjeda tude ostaviti, sama djeca vrlo su želila povesti ga u selo, da vidi sviet, kaku su bitku izvojevali, a odvući ga sami do sela nisu mogli. Seljanin ovo predloži: medjeda natovariti na saone dječaka, a ove svezati otrag saonica seljakovih. Tako je i učinjeno. Ne bilo dugo mi se dovezemo do pred kuću matere malih junaka. Tko bi opisao njezino čudjenje, radovanje i ponos, kad joj sinci pokazaše strašnu zvier, koju su srećno predobili. Od milinc tronuta ogrli dva svoja ljubimca s materniskom ljubavi. U to se sgrnù sve selo, da se nagledje i nasluša čuda, kakva ne bijaše od pamtivieka. — Sutradan odoh ja iz radostnog selca put Lavova.

Digitized by Google

ŽIVOT I DOM.

Hrana i hranjenje.

Udesno življenje najsigurnije je sredstvo da postaneš mudrim.
Hippokrat.

Naš život je veoma umjetan i sastavljen, pa ma nam se on činio još kako prostim i jednostavnim. Nu drugčije ne može ni da bude, jer već samo tielo najumjetniji je nastroj, što se samo pomisliti može, a kamo ako još uzmemo duh sa svimi svojimi svojstvi i sposobnostmi, i srce sa svimi svojimi čuvstvi, nagnući, i strastmi. Ele ipak ima velikih stupanja i razlika izmedju umjetna i umjetna življenja; pa ovaj ili onaj način življenja sravnjujuć ga s drugim može više ili manje umjetnim, više ili manje jednostavnim i prostim biti. Po tome više ili manje umjetnom ili jednostavnom življenju postala je i obročnost (Diaet) manje ili više umjetnom ili jednostavnom; nu u obće može se reći, da većina ljudij jede više i raznovrstnijih jela, nego li je potrebno za zdravlje i življenje. Hufeland njegdje veli, da svaki čovjek u tridesetoj godini treba da bude svoj ljekar, to jest, da zna, što mu zdravlju škodi ili dobro čini; ali mnogi i ostari, a niti zna niti ima kakova razloga u hrani i obroku. Koj hoće, da se u obroku drži njekih pravila krepkoga i dugotrajnoga zdravlja radi, taj mora 1. da u dobrom stanju uzdržati nastoj pomoćna hranila, koja pravilnu probavu podpomažu; 2. mora da se hrani takovimi jeli, koja mu tielo sbilja hrane i kriepe, i škodljiva nisu svojimi svojstvi i sastavinami; 3. da množinu hrane i vrieme za blagovanje tako si razdieli, kako je primjereno tjelesnoj naravi, a 4. da mu se probavljanje ničim ne obustavlja ni ne poremećuje.

Pomoćna hranila jesu zubi i žliezde, što odlučuju sliuku. Da se čvrsta jela u želudcu dobro skuhaju ili probave, to se moraju za to dobro prirediti žvakanjem i miešanjem sa slinkom. To biva u ustih, i taj čin je veoma važan za probavu i zdravlje želudca, važniji nego li mnogi i misli i sanja. Nebrojene bolje u

Digitized by Google

želudcu dolaze jedino od zlih zuba i od pokvarene sline, ili jer je nije dovoljno. Grizenje ili izsitnjenje ne privalja samo tvrda jela za potonje rastvaranje u želudcu, nego ono naročito služi tomu, da se dobro sa slinkom pomiešati mogu. Tim se obavi prvi neobhodno potrebni čin upodabljanja (Assimilation) jestiva. Svi ljudi, koji imaju rdjave zube, ili su je pogubili, koji slinku drugamo troše ili im je nezdrava ili je dovoljno ne imaju, koji brzo gućuć jela dovoljno ne izsitnaju, pa im se dobro ne naslinjaju — trpe svakojake nesgode i nepovolje na želudcu. Za to onaj čovjek, koj želi da bude zdrav, čil i da si svoj život produži, mora da puno drži do sdravlja i uzdržanja svojih zuba, mora lagano da jede i dugo žvače, nije bo to samo puka šala, što se veli: "tko dugo jede dugo živi," a napokon mora da nastoji zdravom uzdržati i svoju slinku.

Zubi se uzdržaju zdravimi, ako im je caklo (Schmelz) čitavo i nepokvareno, ako su zubni vratovi, što ne imaju cakla, posve u zuberinah i nimalo od mesa goli, ako se ne razpaljuje nježna kožica zubišta (škuljice u kojih su zubi posadjeni), i krajevi krvnih žilica što dolaze u zubno korenje. A da sve to postignemo, imamo se držati sljedećega: Nigda ne trebamo zubmi grizti stvari tvrde, žilave, čile ili oštre, već upotrebimo za to kakvo mu drago drugo orudje, u. p. batić, škare ili nož. Nastojmo da su nam zubi uvjek čisti, da medju njima ne trunu ostanci od jela, i da se nikakova nečistoća oko njih ne nasjeda, jer to kvari zuberine i krvne posudice u njih. Nigda ne treba nabrzo izasebice uzimati hladna i vruća jela, i u obće valja zube čuvati od sveg izvanrednog. Ne valja medju zubmi do krvi čeprkati, nego ako je pozapadalo mesa ili drugoga šta, valja povaditi laganim drvenim čačkalom, zaoštrenom žigicom; a poslje svakog jela dobro je lagano pojesti komadić krušne korice. Čuvati treba takodjer zube od svih jakih kiselina i sveg od čeg lako trne, pa za to ih treba uviek izaprati čistom vodom iza kiselih jela. U obće treba usta i zube vodom izaprati svako jutro i iza svakog jela. Za čistenje zûba došli su u modu svakojaki praški; nu tih pomodnih prašaka valja se čuvati, jer većina ih nije ni iz daleka onako ljekovita, kao što se trubi. Voda

Digitized by Google

je najbolje i najzdravije čistilo; tko na nju zube nauči, tomu će težko drugoga trebati. Nu ako se već hoće, da se ima kakova praška, to ne treba traziti umjetna ni sastavljena; ositno stucana sažgana krušna korica ili lipov ugljen daje sasvim dobar i zdrav prah za zube. Kod čistenja pako najbolje je upotrebavati vlastite svoje prste; nu ako se kefica baš hoće, to ne valja užimati tvrde, nego omekane. To neka je sva sprava za čistenje zûba. Ako se koj zub ošuplji, potražiti valja ljekara za zube, te od njega dati ga dobro izčistiti i izpuniti, da se dalje ne jede; a pokvareni izvaditi, da se drugi od njeg ne kvari, ili da bez potrebe ne prouzrokuje boli. Ni mnogi sladkiši nisu zdravi za zube, osobito kod djece; za to imaju najviše još mladi ljudi zločeste zube, jer su za djetinstva jeli mnoge svakojake sladkiše. Vrlo je na to paziti, da se ne pokvari caklo, jer ako se ono nakrne ili izpukne, pa ma to bilo samo kao jedva vidiva luknjica, cieli je zub na kocku stavljen, jer pod caklom je kost, a kost je sastavljena iz samih k živcu vodećih cievčica, kroz koje škodljive tvari dopiru u nutrnost zuba, te bol prouzrokuju i zub raztvaraju. —

Za slinku se staramo, ako ju ne rasipljemo mnogim pljuckanjem i ako ju čistim držanjem ustiju čuvamo, da se ne pokvari. Osobito se imamo čuvati liekova, u kojih je žive, jer to ne samo da nam kvari slinku, nego nam upravo truje sve naše sokove, a i zube nam raztvara. A bludne su bolesti baš kao proklete, da se njihov otrov većinom lieči živom, koja je opet drugi otrov za cielo naše tjelesno ustrojstvo.

Sad ćemo ka kakvoći hrane. Naše tielo zahtieva dvostruke hrane: jedna je, iz koje se u želudcu razvija vodik i ugljevik, što nam ga treba za dihanje, i ovakova hrana zove se dišivo (Respirationsmittel); a druga vrst razpada se na tonjik, sumpor, pranik, sol i vapno, od kojih biva krv, a ova tvori od njih nove i doknadjuje iztrošene čestice našega tiela, po imenu mišice, živce, nokte, kosu itd. Ove ruke hrana zove se tvorivo (plastische Mittel). Dišivo grije čovjeka, a tvorivo mu daje snage; dišiva imu ponajviše u hrani od bilja, jer su ugljevik i vodik glavne sastavine bilja, za tim u žestoku piću, u salu, sla-

Digitized by Google

nini i svakoj masti; tvoriva ima najviše u hrani od životinja, a osobito u krvi, koja je gotovo čisto tvorivo. Čestita hrana mora da ima u sebi obojega hraniva i dišiva i tvoriva, jer isključivo jednim ne bi tielo živiti moglo; nu da li se čovjek više hraniti ima bilinskom hranom ili pako mesnatom, to odlučuje način njegova življenja. Koj se jako giblje i težke poslove obavlja, neka se hrani više mesom, koj pako sjedeći život vodi, neka se opet više hrani bilinskom hranom. — Nu sad ćemo pogledati malko pobližje pojedina jela kako je koje hranivo. Svako meso sastoji više ili manje skoro iz $^3/_4$ vode i $^1/_4$ tvrdih tvarij, i to iz vlaknine, bjelanca, klijevine, masti i njekih solij. Mesne juhe imaju u sebi samo u vreloj vodi raztvorive sastavine: klijevinu i soli, a gore pliva mast. Staničnina (vlaknina) i bjelance svari se u pavuljce, koje kuharice opjenjačom skinu. U juhi je dakle samo jedan dio hraniva, a znatan dio je posve izgubljen; kuhana govodina je indi posve nehraniva i neprobavljiva, i za to ju malo tko jede bez ikakve umake (Sauce). Pečeno, prženo ili tenfano meso mnogo više hrani, jer u sebi ima sve hranive sastavine mesa. Govedina, janjetina, divljetina, mršava svinjetina, teletina, kosoševina i golubovina lako se probavlja; naproti debela svinjetina, guščevina i svako debelo meso nije lako probavljivo. Kukuruznimi valjušci upitana živad većinom ne ima zdravih jetara; ribe i ostrige lako su jelo, kornjače (želve) težko, kao i pluće i jetra, koja su u obće redko podpuna kod ugojenih živina. Živinska krv više je odurno jelo, nego li nezdravo. Stare kobasice mogu veoma pogibelnimi biti za zdravlje, dapače i za isti život, jer u njih se kadkad razvije njeki otrov, koj naliči zmijinjemu otrovu, zato se mora kod njih paziti, da li su pokvarene ili ne. Isti otrov može se razviti i u masti, u putru i mastnom sirivu. Ništa za to ne treba jesti, gdje mastne čestice imaju osobitu boju ili su prokisle. — Ob zimu može se više jesti debela mesa, nego li ob ljeto, jer kako je spomenuto, mast je dišivo, i umnožaje u nas životnu toplinu. Sirovo i sitno izsjeckano meso dalo bi se preporučiti osobito za djecu. Na to će se može biti mnogi štilac naškubiti, nu neka svaki promisli, da sirovo meso u sebi ima bez ikakve promjene sve one sastavine, iz ko-

Digitized by Google

jih i je naše tielo. Ta preporuka nije dakle baš tako smiešna, kako će se mnogomu na prvi pogled učiniti. A valjda je već i svaki čuo, kako Englezi svako meso jedu na pol sirovo priredjeno; pa ima li zdravijeg i čilijeg naroda od Engleza? Sve čini nauka; pa kad bi i mi poprimili običaj, da priredjemo meso kao Englezi, nebi baš s gorjega učinili za naše tjelesno zdravlje. — Sirova i na umako kuhana jaja, jako se lako probavljaju, a tvrdo skuhana jako težko. — Kruh, najznamenitije bilinsko hranivo sastoji iz lučbenih sastavina žitnoga zrna, po imenu iz škroba (Stärke), sladora (Zucker), tekline (Gummi) i ljepiva (Kleber), a u ljuski je praničnog vapna, kremenjače, sodika, magnezije i željeza, dakle sve tvari, koje su potrebne za životnu hranu. Za to mnogo više hrani onaj kruh, koj je izpečen iz brašna (jezgre žitnog zrna) i mekinja (ljuske žitnog zrna) skupa, kao što je obično kod crnog kruha i provunte, nego li onaj, koj je iz čista brašna, od kog su mekinje posve odlučene kao što to biva po gradovih gdje mlinari mekinje rastavljaju od brašna, čim se kruhu oduzimlje mnogo hraniva. Zdrav želudac probavlja bolje crni kruh nego li bieli, koj lako zatvara narav, osobito kod djece, jer ne ima mliečne kiseline, s koje crni kruh malo kisi, i koja promiešavši s drugimi tvarmi unapredjuje i olakšava njihovo probavljanje. Osobito je za rani doručak mnogo zdraviji komadić dobro izpečenog crnog kruha, nego li bielog; nu veoma je nezdrav i težko se probavlja još mekani i svježi (frisch) kruh, bio on crn ili biel. — Krompir (korun) ima u sebi jako mnogo škroba, on je dakle samo dišivo i ne rani ništa naše tielo, ako ga ne pomiešamo s tvarmi, koje u sebi imaju dosta tvoriva. Sam krompir je indi posljednja hrana. Čuvati se pako valja osobito krompira, koj je u podrumu već klicati započeo, jer u klicah nalazi se žestoka otrova. — Grah, grašak i leća (sočiva) imaju u sebi mnogo biljevnog siriva (Legumin), u osobito dok se još u mahunah kuvaju; ta jela su indi vrlo hraniva. — Zelja, kao: kupus, kelj, špinat, salata, sparga itd. imaju jedva pol stotog diela biljevnog bjelanca i vrlo malo dišiva; nu tim više kiseline, a vode devet desetina. Oni vrlo malo daju snage, ali kiselina njihova pod-

Digitized by Google

pomaže probavljanje. Samo zelje ništa ne hrani; nu s mesom pomiešano sgodna je hrana. — Još ću napomenuti: Sol je neobhodno potrebna za našu hranu; šećer (slador) hrani nu samo umjereno uz druga jela uziman, a kako mnogi vele, ublažava i spolni nagon; jakih mirodija (Gewürze) i gorušice (Senf) ne valja nigda mnogo uzimati; jako oštra kvasina (sirće, ocat) ako se mnogo i često uzimlje uvjek je nezdrava i škodljiva. — Voće je manje il više probavljivo, grožđje razhladjuje i hrani; jabuke, maline (Himbeeren), ribiz i ogrozd lagano je jelo, samo ako nije jako kiselo; trešnje i brašnave kruške ne probavlja svatko lako; od šljiva, ako se mnogo jedu, dobiva se lako lijavica.

Glede kolikoće i vremena, kada da se jede, najnaravnije bi bilo, da odlučuje glad i sitost; nu buduć da je umjetno razredjenje života uvelo svakojake običaje i navade, to je potrebno držati se njeke pravilnosti. U obće škodljivo je neprestano i neuredno jedenje, jer želudac ne treba da uvjek probavlja, nego da i opočiva, te snage i soka dobiva za buduće probavljanje; a drugo, neuredno jelo i probavljanje kvari dnevni red, i čovjek mora višeput kod posla i da jede i da probavlja, što doista ne koristi ni poslu ni želudca. Medjutim ovaj red ne smije da se uzimlje baš u najstrožijem smislu, tako da mu čovjek postane upravo rob, pa da reda nikada prekinuti ne smije bez pogibelji za svoje zdravlje. Nije čovjeka, koj ne bi nikada u priliku došao, da malo i neurednim ne bi biti morao. Moramo dakle gledati, da nam želudac kadkada podnieti može i mali nered. Ne će dakle ništa škoditi, ako svaka dva tri mjeseca i po jedan put malko ekscediramo. — Za pravilnost možemo si uzeti, da svake 5. il 6. ure jednoč blagujemo, i po tome da oko 7. ure doručkujemo, oko 12. ili 1. ure ručamo, a oko 6. ili 7. ure na večer večeramo. Naš prosti narod po Slavoniji ruča oko 8. il 9. ure prije podne, južina oko 2. il 3. ure po podne, a večera na večer, kad dovrši svoj dnevni posao. I taj je red dobar. Tri put na dan jesti, dovoljno je za odrasla čovjeka, a što je više sve je suvišno i rasipnost sa hranom i želučnim djelovanjem. Nu još više nego to škodljiva je protunaravna navada, po kojoj

Digitized by Google

mnogi bogataši noćom jedu i tralaču do njekoje doba, a danju leže i povlače se u mekih dušecih; jer to više život ubija i pokraćuje, nego li ikakva druga neredost i neumjerenost ob dan. Dan je za rád, jelo i pilo, a noć za počinak; to nam sva narav pokazuje, toga se reda drži i veća strana nerazložnih životinja, dapače, i ista bilja imaju noćju njeki počinak; — koj dakle čovjek ruši i kvari taj naravni red, ne čini to nigda bez uštrba svoga sdravlja i svoje životne snage. Takovi razkalašenici i tralakači ne doživljuju nikada velike starosti, pa ma da ih je narav obdarila još kako čvrstim ustrojem, — Čuvstvo sitosti pokazuje, da je želudac pun; nu želudac se dade napuniti i vodom i posve nehranivimi tvarmi. Čovjek neka nigda toliko ne jede, da želudac svoj prenapuni, i prije nego to osjeti, neka uvjek ustane od jela. Tko svojim tielom težko radi, može uvjek više podnieti, nego li tko sjedeći život sprovodi. Nigda neka jedno za drugim uzastopce ne sliedi: poslovanje, jelo i spavanje, izmedju svakojeg toga neka se pusti proći njeka mala stanka, jer kad to jedno za drugim ide, onda se prenapinje naše ustrojstvo, čim se takodjer slabi. —

Probavljanje u želudcu zasluzuje najveću pozornost; ono traje od prilike dva tri sata poslje blagovanja. Hranivo se raztvara želučnim sokom u sitnu kašicu ili griz (Speisebrei). Ova kašica ide zatim u tanko crievo (Dünndarm), gdje se s njom mieša žuč, dolazeća od jetara i trbušna slina, dolazeća iz trbušne slinavice (Bauchspeicheldrüse) te ju preradjuju u jednaku sluzinu (schleimige Masse). Ova preobražena hrana prelazi u debela crieva, tu mezgovnice (Lymphgefässe) izsisaju iz nje sav hraneći sók, zvani mezga, pa ga vode u krv; što ostane, to izlazi iz tiela kao nečist. Za cielo to vrieme ne treba smetati probavljanja, a smeta se, ako obavljamo ma kakov posao, dok to traje, ili barem dok je hrana još u želudcu. Proždrljive zvjeri legnu se obično spavati, kad se šta dobro najedu. Narav, u svem najbolja ućiteljica, navodi zvjeri nagonom na to, mora dakle da je takov počinak veoma napredan za probavu. Ljudi koji su se mnogo koje šta naučili od živina, pazili su i mislili o toj živinskoj navadi, te su se domislili, da i čovjeku godi

Digitized by Google

mali počinak poslje jela. Pa tako i jest, premda su se mnogi trudili, da protivno dokažu. Ali koliko je ljudij, kojim bi njihove okolnosti a i način njihova življenja dopuštao; da malko prospavati mogu poslje ručka ili objeda? Doista malo ih je! Za to treba, da se veoma razumno upotrebava doba objedovanja. Kod jela ne treba na nikakov drugi posao ni misliti, a kamo li raditi ni mišicami ni pameću. Mnogi običaju kod jela čitati, i u koje kakve misli udubiti se. To je veoma zla navada, koje se svatko čuvati ima, jer napregnute duševne sile ne puste ni tjelesne da djeluju kako valja. Naproti vesela zabava, razgovaranje, smijanje dapače i pjevanje, to prekrasno podpomaže probavljanje. Jesti s tugom i čemerom u srcu, to ruši zdravlje želudca; otresti se indi valja svih skrbij i žalostij, kad se ide k stolu. Dakako da nije baš uvjek moguće, nit je uvjek u vlasti čovječjoj; ali nek se barem s tom voljom i namjerom ide k blagovanju. Odmah iza jela nije dobro jako se gibati. Naši orači, kopači, kosaši, žeteoci i vršači običaju poslje jela jedno pól ure odmarati se, a gdje koji spavaju i po cielu uru. Oboje je dobro za želudac; ali drugo zaudara malo po lienosti, a i čini samo liena čeljad; radena se zadovoljava i s pó ure. Stajati, sjediti, lagano se šetati, malko poležati ili mali sanak prospavati, komu može biti to unapredjuje probavljanje. Nu tri ure iza glavnog jela (ručka ili objeda) čvrsto se izmahati, izraditi, dapače i čvrsto se umoriti, neobhodno je potrebno. — Na večer ne valja jesti ni kasno ni mnogo, nego samo malko založiti, da želudac nije baš prazan. Tko punim želudcem ide spavat, ne spava mirno, i osjeća sutra dan znakove rdjava probavljanja. Jabuku na večer jesti, to je dobro, da je nam miran san. — Dok jedemo, ne treba piti mnoge vode; više put je ona prehladna prama toploti ostalih jela, i premnoga voda razridjuje jako želučni sók. Ali jednu uru kašnje voda je ne samo potrebna, nego ona sada djeluje upravo blagotvorno na probavljanje. Nu kao što nije dobro, ako se za objeda pije mnogo vode, isto je tako opet nezdravo, ako se ni malo ne pije. Ljudi, koji ne piju nimalo vode, trpe sa želučne slabosti, obće suhoće mekanih stvorba i mogih drugih nepodobština u utrobi.

Sad još nješta o piću. Voda je uviek i u svakoj okolnosti

Digitized by Google

najzdravije piće, ona je mlieko čovječanstva, veli Molešott. Dobra voda mora biti čista, bez boje, mirisa i tieka; a najbolja je u zatvorenih zdencih. Na tašte pita krepi nam želudac, pere crieva i otvara narav; nu ugrijani trebamo se je čuvati. Voda neka je glavno piće svakoga čovjeka, a osobito mladeži i sangviničkih i nervoznih ljudij. — Pivo nije naše gore list, tudjinci su ga k nama donieli, pa hvala Bogu, tudjinci ga većinom sami i piju u naših krajevih. Našinci se uz svoje rujno vince mnogo ne otimlju za pivo; medju prostim narodom ima ih dosta, koji ga još ni okusili nisu. Pa neka nitko mnogo za njim i ne teži, jer nije pića, s kojim se tolikih varancija čini, kano pivom; a ne ima opet pića, koje bi, kad se mnogo pije gadnijih posljedica dovlačilo, kano pivo. Jake privopije dobivaju tromu krv, nespretno tielo, debelu glavu a tupu pamet, u vladanju pako i ponašanju postaju surovimi i ne otesanimi. — Vino je najplemenitije piće, prekrasan božji dar, i naša liepa domovina obilno rodi mnogimi najizvrstnijimi felami. Vino medju tim nije ne obhodno potrebno za uzdržanje zdravlja i za produljenje života, dapače ono ga pokraćuje, jer razdražuje životnu snagu. Za to jake vinopije riedko ostare, jer se prije izžive; ljudi, koji jako ostare, obično piju vina malo il nimalo. Vino treba da nam samo zasladjuje život, i da nas veseli, pa za to se mora piti jako umjereno, i ta samo vino prosto i naravno. Nu vino nije za mladeš, doklemgod joj se sa svim nerazvije tjelesno ustrojstvo, daklem do 24. godine, tad bo je čovjek (mužkarac) istom podpuno izrastao i u cieloj snagi. Veoma nerazborito čine oni roditelji, koji djeci prije daju piti vina, jer budući da se i onako djetinja topla krv i narav tim samo još više draži to im upravo pokraćuju život, dajuć ga im za malena. Kod doraslih ljudij i staraca čaša dobra vina unapredjuje probavljanje i razganja tamu brige i žalosti; njima dakle može samo goditi i hasniti, ako kod objeda popiju koju čašicu. Neumjereno pako piće vina potamnuje razum, ruši zdravlje i imetak, i čini čovjeka gorjeg od nerazložne životinje. Crna su vina u obće zdravija od bielih; al koji pate sa šuljeva (Haemorrhoiden) njima bolje godi bielo. Vino od jabuka (jabučnjak) i drugog kojekakvog voća škodljivo je za

Digitized by Google

probavu radi kiselina, kojih u sebi imaju. — Još škodlivija je šljivovica, koja je ili prosta rakija ili prepecanica. Ona je već užasno djelovala na duševno i stvarno blagostanje ne samo pojedinih ljudij, nego i cielih naroda. Šljivovica i draži i grije, i koji žive u vlažnom i hladnom zraku jesu u velikoj pogibelji, da ju žele uredno piti, što je svakako veoma škodljivo, jer to ruši zdravlje, opaja i tamni samosviest, širi kužnu opačinu pijanstva, ponizuje čovjeka izpod životinje, i dovodi ga do prave manitosti. Samo oni mogu kadkada uzimati pomalo šljivovice, koji se jako giblju, težko svojim tielom posluju u hladnom prostom zraku, i koji se hrane jeli imajućimi u sebi puno tvoriva. Isto se ima i od ostalih žestokih i vrelih pića, kao što su: rum, punč, grogs, krampapula itd.; a osobito imaju se čuvati oni, koji boluju s vratobolja. — Mlieko izmedju svih pića najviše hrani, jer ima u sebi svi počela, što su potrebna za obnovu ustrojnih tvarij. Nekuhano i svježo mlieko može probaviti svaki želudac; nu kiselo ne prija svakomu, osobito ako se jede često, jako hladno i bez kruha. — Od njekoliko desetak godina započela se je jako raširivati kava, i možebit nije daleko vrieme, da će se to piće udomaćiti i u najsiromašnijoj koljebici. Vriedno je dakle doista, da se šta spomene i o kavi. Kava je razdražive i pobudljive naravi, to joj pokazuje već i njezino ime, jer Kahveh ili kohvet znači u istočnih naroda snaga ili jakost. Ali kava takodjer i hrani, jer ima u sebi dosta tvoriva, koje se zove kavina (Coffein), te odtale dolazi, da čovjek popivši čašu biele kave bež ičeg drugog iztrajati može do podne, ako težko ne radi, i ta već i siromašniji uz kavu pristaju radi skupoće mesa. Kava povećava raztvornu silu želučnih sokova, draži živce, razganja umor, čini nas lagljimi i prieči opojno djelovanje vina. Nu ne treba je piti mnogo ni odveć jaku, osobito ne ljudi, koji trpe s vrtoglavice i napuna krvi; za djecu je pako i mlade ljude prije 24. godine živi otrov. Žali bože sad je došlo u modu, da se kavom hrane i najdrobnija dječica, i to je najglavniji uzrok, što je medju varoškom djecom malo zdravog uma a mnogo benastoće te što se prije reda pojavljuje spolni nagon, pa sve više i više mah preuzimlje samooskvrna, ta druga ku-

Digitized by Google

ga čovječanstva. Dakle samo odraslim su u prilog (koriste) spomenuta dobra svojsta kave; o kojih Moleschott, otac hranoslovja, veli: "Kava čini, da radje primamo čuvne utiske, tim se dakle s jedne strane povećava razmatranje, a s druge se oštri rasudna sila, i oživljena razmniva (uobraženost, mečta) pripušta, da čuvni nazori brže stanovite likove dobivaju.„ Mnogi običaju iz štednosti metati cikoriju u kavu; to posve ne treba činiti, jer cikorija povlači obično za sobom glavobolje i razne ine bolesti. — Čaj svojim djelovanjem naliči veoma kavi, jer njegova bitna sastavina, čajivo (Thëin), lučbeno uzeta, ne razlikuje se ništa od kavine, te je dakle takodjer tvorivo. Čaj je izvorno otrovna biljka, i tako zvani u trgovini dolazeći zeleni čaj ima još dosta u sebi otrovnoga omamljivog soka, jer je njegovo svježe lišće držano bilo samo nad vrelimi parami od vode, kod čeg je jedan dio soka u njem ostao. Crni je čaj mnogo zdraviji, jer takov je pržen na vrelimi pločami, čim je većinom iz njeg iztjeran njegov omamljivi otrovni sok. Ne treba dakle nigdje piti zelenoga čaja, a i crnoga veoma umjereno; nu čim ćutimo kakov osobiti okús ili pako osobito razdraženje i nenaravno djelovanje, to treba da se mahom okanemo upotrebljene fele, jer se čajem čine velike i bezdušne varancije. Tako se n. p. običaje više put želeni čaj obojiti mjedenkom (Grünspan), da je ljepše zelen; a crni pocrniti, nu ne tako jako škodljivom mješanijom, većinom ugljenim prahom. Kad se umjereno pije nepokvarena čaja, onda nas on ugodno razdražuje, umanjava duševnu mlitavost, goni brže bilo, pomnožaje izparivanje i povisuje duševnu živanost. Nadalje razpolaže čovjeka za promišljavanje, i premda misli živanijimi postanu, ipak mogu stanoviti predmeti na se povući više pozornosti. Nu neumjereno piće proizvodi sve ove pojave u mnogo većem stupnju, a to je uvjek pogubno za zdravlje. Za djecu i mladež je čaj uvjek škodljiv, pa što glede kave rečemo za djecu, stoji i glede čaja. — I čokolada ima tvoriva, nazvana čokoladivo (Thëobromin); ona manje draži nego li kava i čaj, a više hrani, jer u sebi ima više biljevnog bjelanca, škroba i masti. Ako se malko pridoda cimeta ili vanilije, onda je zasitno i probavno piće. —

Digitized by Google

Tim je u kratko razloženo, što je najvažnije o hrani i hranjenju. Naš se narod, osobito prosti puk, većom stranom zločesto hrani, i to ne toliko radi siromaštva, koliko radi velikog neznanja, što u tom pogledu vlada. Pa to zločesto hranjenje drugi je glavni uzrok, radi kojeg je posrnula njegova razplodna sila, kao što spomenuh u lanjskoj Narodnoj Knjizi. Zločesta hrana i neuredna obročnost uzrok su, da u nas ima toli malo zdrava i jedra pučanstva, da velika starost biva sve redjom i redjom. U nas se počima izpunjavati Büffonova izreka: "Svi puci, koji kukavno žive, ružni su i rdjavi." Vrieme bi dakle već bilo, da se u tom pogledu šta učini; a čini mi se, da bi se najviše učinilo, kad bi se ženski spol priučio boljemu kućanstvu. Kako i tko da to izvede, ne naumjeh ovdje razpravljati; nu svakako bi država imala u tom da zaprednjači, jer nijednoj državi ne može svejednako biti, da li joj je stanovničtvo zdravo ili boležljivo, kratkoga ili dugoga života. Nu budući da i raširenje dobrih pomislij o tom mnogo pripomoći može, da ljudi postanu pozorniji u svojoj hrani i uredniji u svom življenju, to napisah ovaj članak. Bože daj, da bude u prilog našemu narodu!

Svojstva dobre domaćice.

Napredak kućanstva zavisi najviše od domaćice, jer ona većinom s njim upravlja. Čovjek se brine, od kud će doći šta u kuću, a žena se brine, i briniti ima, kako da s onim upravi, šta u kuću dodje. Pa ako je prvo važno, drugo je doista još važnije. Ne vjerujem, da je već tko doživio, da je napredovalo čije kućanstvo, gdje je domaćica razpuštena, lakoumna, rasipna, neradena, nečista i nerazumna u svojih poslovih, pa ma da je domaćin još kako marljiv, štedljiv, okretan i razuman. Naprotiv može napredovati kućanstvo pod rukovodstvom razumne i vriedne kućanice i onda, kad domaćin i ne ima svih potrebnih svojstva; i ovakovih primjera znam da je svatko već doživio. Iz ovog indi sliedi, kako je važno, da se kod uzgoja ženske djece gleda i nastoji, da danas sutra iz nje budu vriedne i razumne kućanice, budući da od tog ponajviše zavisi blagostanje i sreća budućih supruga, a i muževa, s kojimi će se danas sutra sdružiti. Za to

Digitized by Google

mislimo, za ćemo ugoditi brižljivim roditeljem, ako im na kratko naznačimo ona svojstva, bez kojih nijedna ženska ne može biti valjanom kućanicom.

Na ljubavi se sve osniva; da nije ljubavi, ne bi bilo ni svieta ni nas. Nije družtva, nije posla, nije preduzeća, nije umjetnosti, jednom riečju, nije stvari na svietu, koja bi bez ljubavi obstajati, i napredovati mogla. I za napredak kućanstva potrebno je, da domaćica ponajprije ljubi kućanstvo i kućni ili domaći život. Bez ljubavi može doduše kućanstvo obstajati, ali napredovati i cvasti ne može nikada, kao što uz ljubav može. A ni ostali ukućani i družina ne može radostnom ni zadovoljnom biti, ako domaćica ne ljubi kućanstva. U takovoj kući vuče svatko sebi, i mjesto da je u njoj blagoslov božji, sve nazaduje i propada. Probudjivati indi valja već za rana u ženskoj djeci ljubav k domaćem životu i ka kućnom poslovanju. Za to veoma griješe oni protiva budućoj svrhi i zadaći ženskoj, koji žensku djecu šalju izvan kuće na odhranjenje, jer samo domaćim odhranjenjem može se u njoj probuditi i uzgojiti ljubav k domaćem životu. Ženski je poslovni krug kuća i porodica; žena treba dakle da se i odhrani u porodičnom krugu i medju svojimi, ako želimo, da se danas sutra zadovoljava u svojoj kući i medju svojimi.

Ali ljubav sama nije još dovoljna. Ona je samo na toliko glavno svojstvo, na koliko bez nje ni ostalih svojstva dobre domaćice biti ne može. Da domaćica uzima pravi položaj u kući, da savjestno izpunjava svoje dužnosti kao supruga, mati i domaćica, to mora da podpuno i zna upravljati sve struke, kućanstva i sve one poslove, koje domaćin sám upravljati ne može; mora da razumije i obučati u tom nevještu i nerazumnu družinu. Na nju pako spada: spravljanje jela i pila, priugotavljanje jela, nadziranje kravjih štala, mlječarstvo, prelo, švelo, kuhanje sapuna, pečenje, klanje, pranje, bielenje, namicanje i uzdržavanje rublja, postelja, posoblja i pokućstva, obradjivanje kućnog vrta, nadziranje i upravljanje ženske družine itd. Svaka mlada domaćica neka se indi stara, da se o svem tom pribavi potrebno znanje; a i roditelji neka se brinu, da im kćeri u tom nevješte ne budu. A da sve to naučiti se ne mogu, niti prilike imaju u kojekakvih

Digitized by Google

zavodih, to ne treba nikomu dokazivati, jer svatko zna, šta se uči u tih pomodnih zavodih. Za to bi se trebalo osebnih uzornih kućanstva za žensku mladež, kao što ih ima za mužku; nu buduć da toga nije, niti će skoro biti, za to je najpametnije, da se ženska djeca ne daju iz roditeljskih kuća. Mnogi daju učiti svoje kćeri svakojake jezike, svirati, risati i šta sve ne; a ni polovica ih potlam ne ima od tog koristi kakove. Sve su to doduše liepe i krasne stvari; ali samo za one, koje će se i potlam njimi baviti moći. Neka se dakle uvjek najprije misli na potrebno i koristno, pa onda tek na ugodno i liepo. A znanje kućnoga ráda i posla, to je bogme svakoj koristnije, i onoj, koja se danas sutra sama kućanstvom baviti ne će morat. Pa i ne uzima se stvar baš tako, da — osobito u većih kućanstvih — domaćica sama obavljati mora sve poslove. Ne, u takvih je kućah mnogo važnije, da domaćica nadgleda i upravlja poslovi, nego da ih sama obavlja. Nu k tomu je potrebno, da je domaćica sama vješta i razumna svakomu poslu, jer kako ona može podučati neuputnu družinu, ako je sama poslu nevješta.

Medjutim ima domaćica, koje prem da ljube svoje kućanstvo, i premda razumiju svaki posao, ipak dobro ne upravljaju svojom kućom. Manjka im onaj duh, koj sve upravlja i ravna, manjka im pregled sve videće domaćice, koja i najmanju malenkost s oka ne pušta, manjka im ona mudra brižljivost, koja misli i na buduće moguće slučaje te razborito im se ili uklanja ili na nje pripravlja, u upotrebava svaku priliku, da napreduje sa svojim kućanstvom. Neka dakle svaka domaćica nastoji i gleda, da postane moguće opreznijom, jer opreznost je velika dragocienost svake domaćice. Nu ne da se to svojstvo tako lako prisvojiti, ako nismo od djetinstva naj priučavani; za to neka roditelji već od malena svoje kćeri na opreznost opominju i napućuju. Kadgod šta učine ili narede kašnjih posljedica radi, neka to uviek razlože svojim kćeram. Tim će se u njim razvijati opreznost i promišljivost. I ova dakle ženska krepost zahtieva domaće odhranjene, a ne u odgojilištih, gdje djeca ne imaju nikakova posla s kućanstvom. Čim da se tu u djeci opreznost budi i goji? Kakovi primjeri da ih na opreznost pobudjuju, kad tu nije ni

Digitized by Google

kakovog kućnog života, već se samo šeću iz sobe u sobu, i s ničim drugim ne posluju do s knjigami, notami, mapami itd. i to pod neprestanim tutorstvom odgojiteljica? Nigda nam ne će niti mogu dati odgojilišta opreznih domačica! —

Stara je mana našega naroda, da ima malo stalnih i poštenih značaja. A odkud bi ih i bilo, kad se na to toli malo gleda kod odhranjenja. Stalan, pošten i odvažan značaj nije samo zlatna kruna svijuh mužkih vriednih svojstva, nego on osobito diči i ženu; dapače bez toga ne može nijedna domaćica sasvim zadovoljavati svojoj zadaći koliko nepogoda ne dogadja se u kućnom životu? Ako se domaćica mahom izgubi kod nesrećnog kojeg slučaja, ili stalno u ovom il onom preduzeću dotrajati ne može, to onda ne ima cielo kućanstvo stalnoga temelja, i više puta propada za jedan trenutak trud od više godina, što bi se može bit spasiti bilo moglo, da se domaćica izgubila nije u odsudnom času. I stalan, pošten i odvažan značaj ne da se nabrzo naučiti, nego mu se čovjek mora od malena priučavati; i od malena mora da se djeci ucjepljuju poštena načela, a sav domaći život da ih na to navodi, u tom vježba. Kad uzbudemo imali dosta matera i domaćica stalnoga, poštenoga i odvažnoga značaja, onda ćemo imati dosta i muževa takovih; ali prije ne.

Staro je izkustvo, da svaki posao ne samo duševni nego i tjelesni iza jutra najbolje od ruke ide. Za to se svakomu priporučuje da rano ustaje; pa to stoji i za domaćice. Jer kad družina zna, da je domaćica već ranom zorom na nogu, da sama sve naredjuje, sama svagdje pripomaže, to će onda i družina gledati, da u vrieme bude kod svog posla, i da marljivo i točno izpuni svoje dužnosti; a tim se dobiva mnogo vremena, a i mnogo novca. Žali bože, sada se domaćice odveć mnogo oslanjaju na družinu, a dobra družina, ta se u sadanje vrieme mora tražiti na blizu i daleko. Pa ako domaćica ima i najbolju družinu, ipak neka ne odustaje od ranog ustojanja, jedno sebe radi, da se ne zapusti, a drugo i družine radi, jer ne ima je takove, koja ne bi nemarnom postala uz nemarnu domaćica. I uz najbolju družinu ne treba zaboraviti, da više vriede dva gospodarova oka nego li deset najmenih ruku. Koja se domaćica do

Digitized by Google

8. il čak 9. ure po perju valjuška i proteže, mjesto da ide prigledati i pripomagati u kuhini podrumu, vrtu ili štali, ta neka je sigurna, da će skoro s perja past na slamu. —

Ne ima ti ljepšeg, nego kad u koju kuću dodješ, pa vidiš, da je sve liepo čisto i sve u redu. I samomu ti se nasmije srce, te mahom pomisliš: ova domaćica mora da je valjano i čestito čeljade. Ali čistoća i red nisu preporuke vriedni samo ljepote radi, nego ponajviše za to, što čistoća i red gospodarstvo veoma unapredjuju. Da pako u kući bude reda i čistoće, to se starati mora domaćica da rublje bude čisto i čitavo ne samo u nje i njezine porodice, nego i u družine; da sve čisto i uredno bude po sobah, u smočnici, u pivnici, u kuhinji, na dvorištu, u podrovu itd; da pokućanstvo bude u dobrom stanju i svako na svom mjestu; napokon, da se uvjek točno u odredjeno vrieme ide k stolu, i na jelo ne čeka itd. Težko će igda ona domaćica postati čistom i urednom, koja se u roditeljskoj kući i od djetinstva naučila nije redu i čistoći; pravo bo veli naša poslovica: Što dikla navikla; „ Od pitomkinja pomodnih odgojilišta ne ću ni da govorim, jer šta imaju one tamo posla s rubljem, sa sobami, sa smočnicom, pivnicom, kuhinjom, dvorištem, podrumom ili pokućstvom? Takove znaju samo red i čistoću držati na svom tvalettišu i u svom etagéreeu; a dalje; jao i pomagaj! —

Već rekoh, da je i vrieme novac, i to još kako skup novac, koj ako se jednoč izgubi, nigda se više nadoknaditi ne da. Za to treba da svaka domaćica gleda da s vremenom pametno kući i štedi. Pametno upotrebljavanje vremena jedan je dio bogatstva svakojeg gospodarstva i kućanstva, a kućevnost i štedljivost uredjuje gospodarenje s vremenom. Osim toga kućevnost i štednost brine se za to, da troškovi ne budu veći od dohodaka, da se kuća ne zaduži, dapače da bude biela novca i za crne dane. Rasipnost je izvor mnogih javnih i tajnih bieda i nevolja.

Napokon treba još, da domaćica bude poslenom ili radenom. Posao je majka bogatstva, poslovanje je jedini pravi užitak života ovoga. Posao daje ovomu životu pravu vriednost i cienu, uznosi i kriepi protiva zločam, izvor je imućnosti i što-

Digitized by Google

vanja samoga sebe. Umjetnost svoje vrieme dobro upotrebiti, jest najveća umjetnost; izgubljeni imetak dade se s vremenom opet nadoknaditi, ali izgubljeno vrieme nikada. Marljivošću se dade otresti i najveće sirotinje a lienost protrati i najveće blago. Roditelji priučujte buduće domaćice k marljivosti ali u svojih kućah, ne u od gojilištih; jer tamo vam se djeca priuče samo ništetnom šuškanju i vrpanju, al ne k potrebnoj marljivosti!

To su svojstva, koja mi se vide, da su neobhodno potrebna za svaku valjanu i čestitu domaćicu. A svaka žena neka nastoji, da takovom bude, jer doista koristnije zadaće za ženu ne može biti, nego da se kao domaćica brine i stara da domaćin, njena djeca i družina ne trpe nikakove nuždе; da se brine najbolje upotrebiti i upraviti, što domaćin u kuću pribavi; da nastoji i gleda, da u kući budu mir, sloga, red i šistoća, i da ništa ne manjka, što je za život ne samo potrebno nego i ugodno. A sve to se postići može jedino, ako domaćica ljubi domaći život i kućanstvo, ako je svakomu poslu razumna, ako je u svačem oprezna, ako je poštenog, stalnog i odvažnog značaja, ako na večer kasni a u jutro rani, ako je u svem čista i uredna, ako je kućevna i štedljiva, radena i poslena! Bože nam daj, svakomu domu ovakovu domaćicu! —

Načela razumnog domaćina i razumne domaćice.

Kod svakog posla ili vještine neobhodno je potrebno, da se držimo njekih načela ili pravila, ako želimo, da uspjemo i napredujemo. Više puta prihvate se ljudi čega s najboljom voljom i namjerom, pa i s podobrim znanjem; a ipak ne mogu da postignu kakova znatna uspjeha. A jedino za to, jer ili ne znaju ili s uma smeću njeka osnovna načela, koja treba da se kao rukovodna nit protežu kroz sve njihovo poslovanje. Isto je i kod domaćeg gospodarstva, koje je takodjer vještina, i to ne baš laka, a i ne baš tako malovažna, jer od te vještine, t. j. od znanja dobroga upravljanja svojih dohodaka zavisi ne samo stvarno nego i duševno blagostanje porodice. I kod domaćeg gospodarstva je dakle potrebno, da se čovjek drži njekih rukovodnih načela, ako zeli da ne ugrezne u nuždu i nevolju, nego

Digitized by Google

da napreduje sa svojom imovinom. Za to su već mnogi i ustanovljivali sad ova sad ona načela, kojih da se držati valja u domaćem svojem životu; nu meni se čini, da su najbolja i najdovoljnija ona, što ih je u tu svrhu ustanovio mudri Franklin. I buduć bi u nas u tom pogledu trebalo, da se mnogo koje šta na bolje okrene; to evo priobćujem svojim sunarodnikom ta načela. Ona su doista takova, da bi ih trebalo u svakoj naškoj kući staviti u zlatan okvir; ali ne da sobu kite, nego da našinci po njih žive. Evo ih:

Ne kupuj ništa samo za to, što jeftino dobiti možeš. Što ne trebaš, ma da je još kako jeftino, još je za te preskupo. Tko kupuje nepotrebne stvari, mora na skoro prodavati i potrebne.

Nastoj uvjek imati gotovine, da s plaćanjem u zabunu ne dodješ. Na glasu zločesti platac mora uvjek skupo plaćati, i ne može nigda izbrati sgodna vremena, kad bi šta jeftinije kupiti mogao.

Ne drži si nigda velike zalihe, to više put čovjeka primora, da troši preko potrebe. Najbolje je spravljeno kod trgovca što trebamo. U mnogih je kućah običaj, da imaju rubenine i posteljine koju nigda ne upotrebavaju. A posljedica je toga ta, da se takove stvari pokvare, da se gube kamate glavnice, što je uložena u te stvari, i da su za njekoliko godina te stvari mnogo jeftinije

Tko ne štuje novčića, ne zaslužuje forintače. 36 forinta na godinu, to je svaki dan samo po 10 novčića, manje nego dva stara groša. A ta mala svota, koja se lako izgubiti može stranom u vremenu stranom u nepotrebnih troškovih, dovoljna je, da nam osigura posjedovanje i uživanje od 600 fi. (po 6%); a to je glavnica, koja u okretnih ruku može nositi liepe kamate.

Pregledji dobro forintaču, prije nego ju izdaš, to će reći, pomisli, da li je trošak, koj si učiniti naumio, i pametan za tvoje stanje.

Čuvaj se više svakdanjih malih troškova, nego li mjesečnih i godišnjih velikih. Prvi su kao jamica u sudu, što uviek teče. Velike troškove činimo i onako poslje kako smo se dobro promislili. Pa za to je toli važna kućevnost žêna za blagostanje

Digitized by Google

porodica, jer tekući mali troškovi dolaze većinom u domaćih ženskih poslovih.

Red pomaže kućiti. Nered kao crv grize neprestano imetak. Gubitak neurednoga ravan je tekućim malim troškovom, koji i bez da se opazi dohodak progutaju i imetak upropaste. I kod troškova ne može se dosta preporučiti red, to će reći, njeko stanovite pravilo, po kojem se neobhodno nuždni i važni troškovi prije namiruju, nego li manje potrebni.

Zapisuj sve svoje troškove, i sbroji sve od jednog mjeseca, da pregledati možeš, što te svaka stvar stoji, i gdje šta prištediti možeš. Ako si truda uzmemo, da svaku malenkost zapišemo, to ćemo na skorom opaziti, što u buduće uštediti možemo, bez da nam štednja otežča.

Počmi radje s malim, a svrši s velikim, nego li protivno. Mnogo je laglje povećati svoje troškove, nego li umanjiti, jer je težko od usta si šta odkinuti, čemu smo se već naučili.

Meći uviek na stranu štogod stanovita od svog dohodka za moguću nuždu i nevolju i za budućnost, pa se ne oslanjaj na sreću. Promisli, da bi živiti morao i onda, kad bi ti dohodak za onoliko manji bio, što na stranu mećeš. Slučaji, gdje ćeš priuštedjenu paru trebati, uvjek će doći prije, nego li, gdje ćeš nenadani dobitak na stranu moći metnuti.

Štedi vrieme isto take kao i novac. Vrieme je novac. Tko svoje vrieme dobro ne razredjuje, i dobro ne upotrebava, mora uvjek štetovati, gdje štetovati nije ni morao; a kraj svega toga ne će ipak ništa uživati.

Bolje je danas dobiti jaje, nego li sutra koku. Ako u račun uzmeš novac, što ga platiti moraš svojemu odvjetniku; vrieme, što ga gubiš; jied, koj s parnice gutati moraš, i nesigurnost, kako će se dokončati: to ćeš mal ne uvjek dobiti, ako se mirno poravnaš sa svojim protivnikom. S mnoge parbe nitko nije obogatio!

Digitized by Google

NOVI NOVAC.

I.

Pretvaranje starog novca u novi.

Vriednost novoga novca, nazvana austrijska vrednota (Waehrung), veoma je različna od vriednosti staroga novca, koja se je računala ili u srebru ili u šajnu. Po toj novoj vrednoti ima n. p. nova forinta 100 novčića, a tih 100 novčića ne iznose ipak koliko starij 60 krajcara, nego samo 57 kr.; nova je dakle forintača nješto manja od stare forinte. Medjutim novim novcem nije stari sasvim ukinut, i proći će još mnogo vremena, dok stari novac sasvim izadje iz tječaja. Za to je neobhodno za svakoga, da na brzo preračunati uzazna stari novac u novi a novi u stari. S toga stavlja se evo i ovdje primjeri za takov preračun, i to samo izmedju stare vrednote srebra i austrijske vrednote, jer šajna je i po starom već davno nestalo.

Ako ćemo n. p. 20 kr. sr. pretvoriti u novčiće, to ih uzmimo dva put $20 \times 2 = 40$ a od tog proizvoda odbijimo četvrti dio izvornih krajcara ili: uzmimo na 20 još polovicu od 20 t. j. 10 i još polovicu od 10 t. j. 5, i sve skupa jesu novčići.

20×2	20 kraj. čini
40	20 i
— 5 (4 dio od 20)	10 polovica od 20 i
35	5 polovica od 10
	35

Dakle 20 krajcara čini 35 novčića.

1. Koliko novčica čine 28 kr.?

28×2	28
56	14
— 7	7
49 novčića.	49 novčića

Digitized by Google

2. Koliko novčića čine 45 kr.?

45 × 2	45
90	22½
— 11¼	11¼
78¾ novčića	78¾ novčića

3. Koliko novčića čine 2 kr.?

2 × 2	2
4	1
— ½	½
3½ novčića	3½ novčića

4. Koliko novčića čine 60 kr. ili jedna sadanja forinta?

60 × 2	60
120	30
— 15	15
105 novčića	105

(105 novčića ili 1 f. i 5 novčića.)

Zadnji primjer pokazuje, da je forinta stare vrednote takodjer forinta i još 5 novčića. Stanoviti dakle broj starij forinta daju istu toliko novih forinta, i toliko puta još po 5 novčića. Tako starih 8 forinta daju 8 f. novih i 8 k. 5 = 40 novčića.

8 f.	— novč.
= „ 40	„
8 f. 40	novč.

Koliko novih forinta daju 7386 starih forinta?

7386 f.	— novč.
369 „ 30	„
7755 f. 30	novč.

Kad se onih 5 novčića od svake stare forinte za nove traže, onda umnožaj stare forinte sa 5, pa dvie prve brojke s

Digitized by Google

desna jesu novčići, a ostale nove forinte. N. p. 345 st. for. čine novih 345 f. i 345 5 = 17 25 = 17 f. 25 novč.; sve skupa.

345 f. — novč.
17 = 25 „
362 f. 25 novč.

Ako imamo forinta i krajcara, to preračunajmo najprije forinte, pa onda krajcare. N. p. 435 f. 48 kr. neka se preračunaju u novu vrednotu.

435 f. — novč.
21 „ 75 „
— „ 84 „
457 f. 59 novč.

Ako izpadne slomaka, to se sa svim odbacuju, ako su manji od ½ novčića; a uzme se cieli novčić, ako je više od ½ novčića; n. p: Koliko iznose 341 f. 41 kr. u austrijskoj vrednoti?

342 f. — novč.
17 „ 10 „
— 72½ „
359 f. 82 novč.

Ovd se odbacuje ¼ novčića.

Koliko iznose 273 f. 51 kr. po novoj vrednoti?

273 f. — novč.
13 „ 65 „
89 (mjesto 88¾)
287 f, 54 novč.

Ovdje je uzeto 89 novč. mjesto 88¾.)

Još ima jedan način pretvaranja. Sav novac po staroj vrednoti pretvori se u krajcare, ove se umnože sa 7, a dobiveni proizvod dieli se sa 4. Tim se dobije nova vrednota u novčići, koje ako ćemo pretvoriti u nove forinte, najlaglje ćemo učiniti ako samo odrežemo dvie zadnje brojke s desna. Odrezane brojke

Digitized by Google

jesu tada novčići, a sve neodrezane jesu forinte. N. p. u gornjoj zadaći.

273 f. 51 kr.
60

15431 k. 7

115017 k. 4

287 $54^1/_4$ = 287 f. 54 novč.

Izadje dakle kao i gore, a i $^1/_4$ novč. odbaci se takodjer kao gore.

II.

Pretvaranje novog novca u starije.

I ovdje ću navesti dva načina, od kojih jedan dobar, da se mali iznosci u glavi pretvaraju, što je osobito napredno za mali promet; a drugi je za veće iznoske, nu i taj je s malo brojka.

Neka se n. p. 28 novč. preračunaju u krajcare. Tu se najprije mora uzeti polovica (14) i k njoj pridodati još 7. dio te polovice (2).

Od 28 novč. polovica je 14
7. dio je od te polovice 2

skupa 16 kr.

Koliko krajcara čine 90 novčića?

45
$6^3/_7$

$51^3/_7$ kr.

Da se kod neravnih brojeva ne zapletemo u slomke, to uzmimo polovicu od bližnjega višjeg broja, a za to se može odbaciti ostatak od diobe sa 7; pa tim se ipak postigne tako točan iznesak, na koliko je izplatio u malome prometu. N. p.

Koliko krajcara cine 35 novčića?

Digitized by Google

Uzet ćemo kano da je polovica od 35 = 18
od tog 7 dio . . . . . = 2
čini 20 k.

Ako imamo više forinta, nu manje od 21, pretvoriti u staru vrednotu, to si mislimo, da 1 f. nove vrednote iznosi 57 starih krajcara; dakle valja samo toliko puta po 3 kr. ili toliko grošića odbiti, toliko je fornita u pitanje stavljeno, pa se imaju stare forinte. Tako iznose 12 f. po novom za 12 × 3 t. j. za 36 kr. ili za 12 grošića manje po starom.

12 f. — kr.
— 36
11 f. 24 kr.

Ako uz forinte ima i novčića, to pretvorimo najprije forinte, a zatim novčiće. N. p.

Koliko starih forinta čine 17 f. i 75 novčića?

17 f. čine 16 f. — kr.
— 51
16 f. 9 kr.
75 novčića čine — „ 43
dakle skupa 16 f. 52 kr.

Kod velikih iznosaka neka se upotriebi drugi način. Po njem se uzme sva iznosak u novčići, ti se pomnože sa 4, a proizvod se razdieli sa 7; dobiven količnik jesu krajcare po starom, i ove valja opet pretvoriti u forinte. N. p.

Koliko forinta čine 477 f. 60 novčića?

47760 novčića
× 4
191040 : 7
2729 $1^3/_7$ kr. : 60 = 454 f. $51^3/_7$ kr.

Tko si ovo pretovaranje dobro u glavu uciepi, taj će svaku moguću svotu lako preračunati moći iz stare vrednote u novu a iz nove u staru. Nu za još veću udobnost štilaca pridodat ću

Digitized by Google

ipak još njeke skrižaljke, barem za male iznoske, koje u svakdanjem malom prometu izdajemo ili primamo. Medjutim prije toga navest ću još sve nove kovane novce.

Novi zlatni novci.

1. Krunaš (veliki zlatnik) = 13 f. 80 novč. — 2. Polukrunaš (mali zlatnik) = 6 f. 90 novčića.

Novi srebreni novci.

1. Dvodolar (veliki dolar) = 3 f. — 2. Dolar (mali dolar) = 1 f. 30 novč. — 3. Dvoforintača. — 4. Forintača ($^1/_4$ f.) = 25 novć. — 6. Desetica ($^1/_{10}$ f.) = 10 novč. — 7. Petica ($^1/_{20}$ f.) = 5 novčića.

Novi bakreni novci.

1. Novi grošić (tronovčić) = 3 novčića. — 2. novac od 1 novčića — 3. Polunovčić = $^1/_2$ novčića.

Skrilaljka I.

Krajcare	Novčići	Krajcare	Novčići	Krajcare	Novčići	Krajcare	Novčići
$^1/_2$	$^7/_8$	16	28	32	56	48	84
1	$1^3/_4$	17	$29^3/_4$	33	$57^3/_4$	49	$85^3/_4$
2	$3^1/_2$	18	$31^1/_2$	34	$59^1/_2$	50	$87^1/_2$
3	$5^1/_4$	19	$33^1/_4$	35	$61^1/_4$	51	$89^1/_4$
4	7	20	35	36	63	52	91
5	$8^3/_4$	21	$36^3/_4$	37	$64^3/_4$	53	$92^3/_4$
6	$10^1/_2$	22	$38^1/_2$	38	$66^1/_2$	54	$94^1/_2$
7	$12^1/_4$	23	$40^1/_4$	39	$68^1/_4$	55	$96^1/_4$
8	14	24	42	40	70	56	98
9	$15^3/_4$	25	$43^3/_4$	41	$71^3/_4$	57	$99^3/_4$
10	$17^1/_2$	26	$45^1/_2$	42	$72^1/_2$	58	$101^1/_2$
11	$19^1/_4$	27	$47^1/_4$	43	$75^1/_4$	59	$103^1/_4$
12	21	28	49	44	77	60	105
13	$22^3/_4$	29	$50^3/_4$	45	$78^3/_4$		
14	$24^1/_2$	30	$52^1/_2$	46	$80^1/_2$		
15	$26^1/_4$	31	$54^1/_4$	47	$82^1/_4$		

Digitized by Google

Skrižaljka II.

Novčići	Krajcare		Novčići	Krajcare		Novčići	Krajcare	
	Računa se	Plaća se		Računa se	Plaća se		Računa se	Plaća se
1	4/7	1/2	35	20	20	69	39 3/7	39 1/2
2	1 1/7	1	36	20 4/7	20 1/2	70	40	40
3	1 5/7	2	37	21 1/7	21	71	40 4/7	40 1/2
4	2 2/7	2 1/2	38	21 5/7	22	72	41 1/7	41
5	2 6/7	3	39	22 2/7	22 1/2	73	41 5/7	42
6	3 3/7	3 1/2	40	22 6/7	23	74	42 2/7	42 1/2
7	4	4	41	23 3/7	23 1/2	75	42 6/7	43
8	4 4/7	4 1/2	42	24	24	76	43 3/7	43 1/2
9	5 1/7	5	43	24 4/7	24 1/2	77	44	44
10	5 5/7	6	44	25 1/7	25	78	44 4/7	44 1/2
11	6 2/7	6 1/2	45	25 5/7	26	79	45 1/7	45
12	6 6/7	7	46	26 2/7	26 1/2	80	45 5/7	46
13	7 3/7	7 1/2	47	26 6/7	27	81	46 2/7	46 1/2
14	8	8	48	27 3/7	27 1/2	82	46 6/7	47
15	8 4/7	8 1/2	49	28	28	83	47 3/7	47 1/2
16	9 1/7	9	50	28 4/7	28 1/2	84	48	48
17	9 5/7	10	51	29 1/7	29	85	48 4/7	48 1/2
18	10 2/7	10 1/2	52	29 5/7	30	86	49 1/7	49
19	10 6/7	11	53	30 2/7	30 1/2	87	49 5/7	50
20	11 3/7	11 1/2	54	30 6/7	31	88	50 2/7	50 1/2
21	12	12	55	31 3/7	31 1/2	89	50 6/7	51
22	12 4/7	12 1/2	56	32	32	90	51 3/7	51 1/2
23	13 1/7	13	57	32 4/7	32 1/2	91	52	52
24	13 5/7	14	58	33 1/7	33	92	52 4/7	52 1/2
25	14 2/7	14 1/2	59	33 5/7	34	93	53 1/7	53
26	14 6/7	15	60	34 2/7	34 1/2	94	53 5/7	54
27	15 3/8	15 1/2	61	34 6/7	35	95	54 2/7	54 1/2
28	16	16	62	35 3/7	35 1/2	96	54 6/7	55
29	16 4/7	16 1/2	63	36	36	97	55 3/7	55 1/2
30	17 1/7	17	64	36 4/7	36 1/2	98	56	56
31	17 5/7	18	65	37 1/7	37	99	56 4/7	56 1/2
32	18 2/7	18 1/2	66	37 5/7	38	100	57 1/7	57
33	18 6/7	19	67	38 2/7	38 1/2			
34	19 3/7	19 1/2	68	38 6/7	39			

Digitized by Google

Kamatni računi.

Buduć da nova forinta ima 100 novčića, a kamate se po stotinah uzimaju, to su kamatni računi veoma olakoćeni novim novcem. Svaka forinta daje na godinu 4, 5 il 6 novčića komate, kad se kako novci uzmu po 4, 5 il 6 postotnicah (%). Koliko se indi forinta na godinu na kamate uzme, toliko se puta mora platiti po 4, 5 il 6 novčića kamate. Nu kad tako dobiveni proizvod ima više nego dvie brojke, onda se odrezati moraju dvie zadnje brojke s desna, pa odrezane su novčići, a ne odrezane su nove forinte, — N. p. 1 f. daje na godinu po 6% $1 \times 6 = 6$ novč. kamate, po 5% $1 \times 5 =$ novč. kam., po 4% $1 \times 4 =$ novč. kam.

5 f. daju na god. po 6% $5 \times 6 = 30$ novč. kamate, po 5% $5 \times 5 = 25$ nov. kam. po 4% $5 \times 4 = 20$ nov. kam.

8 f. daju na god. po 6% $8 \times 6 = 48$ novč. kamate, po 5% $8 \times 5 = 40$ nov. kam. po 4% $8 \times 4 = 32$ nov. kam.

15 f. daju na god. po 6% $15 \times 6 = 90$ novč. kam., pa 5% $15 \times 5 = 75$ nov. kam., po 4% $15 \times 4 = 60$ novč. kam.

18 f. daju na god. po 6% $18 \times 6 = 1\,08 = 1$ f. 8 nov. kam., po 5% $18 \times 5 = 90$ novč. kam., po 4% $18 \times 4 = 72$ nov. kam.

20 f. daju na god. po 6% $20 \times 6 = 1\,20 = 1$ f. novč. kam., po 5% $20 \times 5 = 1\,00$ 1 f., po 4% $20 \times 4 = 80$ novč. kam. itd. —

A ako hoćemo da kamate imamo za pol godine, onda moramo godišnje kamate razdieliti sa 2, za 4 mjeseca razdieliti sa 3, za četvrt godine razdieliti sa 4, za dva mjeseca razdieliti sa 6, a za mjesec danah razdieliti sa 12. Ta n. p. od 15 f. glavnice po 6% godišnje su kamate 90 novčica, polugodišnje $90:2 = 45$ novč, četvero mješečne $90:3 = 30$ novč., četvert godišnje $90:4 = 22^2/_4$ ili 22 $^1/_2$ novč., dvomjesečne $90:6 = 15$ novč., a mjesečne $90:12 = 7^6/_{12}$ ili $7^1/_2$ novčića.

Digitized by Google

54 f. glavnice po 5% daju kamata na godinu 270 novčića ili 2 f. 70 novč., na pol godine 270 : 2 = 135 novč., na tri mjeseca 270 : 4 = 67½ novč., na četiri mjese. 270 : 3 = 90 novč., na dva mjeseca 270 : 6 = 45 novč., svaki mjeseca 270 : 6 = 45 novč., svaki mjesec 270 : 12 = 22½ novč.

450 f. glavnice po 5% daju kamata na godinu 450 × 4 = 1800 = 18 f., na pol godine 1800 = 900 novč. = 9 f., na četiri mjeseca 1800 : 3 = 600 = 6 f., na tri mjeseca 1800 : 4 = 450 = 4 f. 50 novč., na dva mjeseca 1800 : 6 = 300 = 3 f., na mjesce danah 1800 : 12 = 150 = 1 f. 50 novč.

860 f. glavnice po 5% daju kamata na godinu 864 × 5 = 4420 = 43 f. i 20 novč., na pol godine 4320 : 2 = 2160 = 21 f. i 60 novč., na tri mjeseca 4320 : 4 = 1080 = 10 f. 80 novč., na četiri mjeseca 4320 : 3 = 1440 = 14 f. 40 novč., na dva mjeseca 4320 : 6 = 720 = 7 f. 20 novč., svaki mjesec 4320 : 12 = 360 = 3 f. i 60 novčića. itd. itd. —

Da indi kamatni računi baš ne traže mnoge računske vještine, to se je svatko osvjedočiti mogao iz ovih primjera, po kojih se lako izraditi može i svaki drugi mogući primjer, ako je samo glavnica dana u cielih forintih. Nu ako glavnica ima uz forinte i novčića, to postaje račun nješto malo zapletenijim; ali takovih primjera bit će malo u svakdanjem životu, pa za to mislimo, da će za naše štioce i ovo dovoljno biti. A da svatko i za najobičnije primjere ima gotov i čist račun, to pridodajemo još ove sljedeće dvie skrižaljke.

Digitized by Google

Kamatna skrižaljka

po novom novcu

po 6% računano.								
Glavnica	na 1 godinu		na ½ godine		na ¼ godine		na mjesec dana	
forinte	f.	novč.	f.	novč.	f.	novč.	f.	novč.
1000	60	—	30	—	15	—	5	—
900	54	—	27	—	13	50	4	50
800	48	—	24	—	12	—	4	—
700	42	—	21	—	10	50	3	50
600	36	—	18	—	9	—	3	—
500	30	—	15	—	7	50	2	50
400	24	—	12	—	6	—	2	—
300	18	—	9	—	4	50	1	50
200	12	—	6	—	3	—	1	—
100	6	—	3	—	1	50	—	50
90	5	40	2	70	1	35	—	45
80	4	80	2	40	1	20	—	40
70	4	20	2	10	1	5	—	35
60	3	60	1	80	—	90	—	30
50	3	—	1	50	—	75	—	25
40	2	40	1	20	—	60	—	20
30	1	80	—	90	—	45	—	15
20	1	20	—	60	—	30	—	10
10	—	60	—	30	—	15	—	5

Digitized by Google

Kamatna skrižaljka

po novom novcu

po 5% računano.								
Glavnica	na 1 godinu		na 1/2 godine		na 1/4 godine		na mjesec dana	
forinte	f.	novč.	f.	novč.	f.	novč.	f.	novč.
1000	50	—	25	—	12	50	4	16 2/3
900	45	—	22	50	11	25	3	75
800	40	—	20	—	10	—	3	33 1/3
700	35	—	17	50	8	75	2	91 2/3
600	30	—	15	—	7	50	2	50
500	25	—	12	50	6	25	2	8 1/3
400	20	—	10	—	5	—	1	66 2/2
300	15	—	7	50	3	75	1	58 1/3
200	10	—	5	—	2	50	—	83 1/3
100	5	—	2	50	1	25	—	42 2/3
90	4	50	2	25	1	12 1/2	—	37 1/3
80	4	—	2	—	1	—	—	33 1/3
70	3	50	1	75	—	87 1/2	—	29 1/3
60	3	—	1	50	—	75	—	25
50	2	50	1	25	—	62 1/2	—	20 1/3
40	2	—	1	—	—	50	—	16 2/3
30	1	50	—	75	—	37 1/2	—	12 1/2
20	1	—	—	50	—	25	—	8 1/3
10	—	50	—	25	—	12 1/2	—	4 1/6

Digitized by Google

Ljestvice (Scale)

za odmjeru pristójba.

I. za mjenice			pristojbe u austrijskoj vrednoti		II. za dokaznice			pristojbe u austrijskoj vrednoti	
			f.	novč.				f.	novč.
	do	100 f.	—	5		do	20 f.	—	5
preko	100 „	200 „	—	10	preko	20 „	40 „	—	10
„	200 „	300 „	—	15	„	40 „	60 „	—	15
„	300 „	500 „	—	25	„	60 „	100 „	—	25
„	500 „	1000 „	—	50	„	100 „	200 „	—	50
„	1000 „	1500 „	—	75	„	200 „	300 „	—	75
„	1500 „	2000 „	1	—	„	300 „	400 „	1	—
„	2000 „	4000 „	2	—	„	400 „	800 „	2	—
„	4000 „	6000 „	3	—	„	800 „	1200 „	3	—
„	6000 „	8000 „	4	—	„	1200 „	1600 „	4	—
„	8000 „	10000 „	5	—	„	1600 „	2000 „	5	—
„	10000 „	12000 „	6	—	„	2000 „	2400 „	6	—
„	12000 „	16000 „	8	—	„	2400 „	3200 „	8	—
„	16000 „	20000 „	10	—	„	3200 „	4000 „	10	—
„	20000 „	24000 „	12	—	„	4000 „	4800 „	12	—
„	24000 „	28000 „	14	—	„	4800 „	5600 „	14	—
„	28000 „	32000 „	16	—	„	5600 „	6400 „	16	—
„	32000 „	36000 „	18	—	„	6400 „	7200 „	18	—
„	36000 „	40000 „	20	—	„	7200 „	8000 „	20	—
preko 40000 f. ima se od svakih 2000 f. platiti izvišne pristojbe 1 f., kod čega se ostatni iznosak izpod 2000 smatra kao podpun.					preko 8000 f. ima se od svakih 400 f. platiti izvišne pristojbe 1 f., kod čega se ostatni iznosak izpod 400 f. smatra kao podpun.				

Ljestvica I. ima se osim mjenbenica uporavljati i na druge prave dokaznice u onih slučajih, gdje se je upotrebljavanje mjenbenih biljega dozvoljelo kao dobročinstvo.

Digitized by Google

PREGLED
EUROPEJSKIH VLADARA.

Začetak vladanja	Ime države i vladara	Doba	Vlada godina
	I. Carevine.		
1848. u prosinca	*Austrija:* Franjo Josip I. rodj 18 kolovoza 1830. vjenča se 24. trav. 1854. s Elizabetom, bavarskom vojvodkinjom; nasljednik Rudolf.	29	11
1855. 2. ožujka	*Rusija*: Aleksander II. Nikolajević, rodjen 29. (17.) trav. 1818, vjenč. 28 (16.) trav. 1841. s Mariom Aleksandrovnom, princesom hessenskom; nasljed. Nikola Aleksandrović, rodj. 20. (8.) ruj. 1843.	41	4
1852. 2. prosinc.	*Franceska*: Ljadevit Napoleon III. rodj. 20. ožuj. 1808. vjenč. 29 sieč. 1853. s Eugeniom groficom Montijo; nasljednik Napoleom Eugen Ljudevit Ivan Josip, rodj. 16. ožuj. 1856.	51	8
1839. 1. srpnja	*Turska*: Abdul Medšid-Kan, rodj. 23. trav. 1823. nasljednik Mehmed Murad rodj. 21. ruj. 1840.	36	20
	II. Crkvene države.		
1846. 16. lipnja	*Papina zèmlja*: Pio IX. rodj. 13. svib. 1792.	67	13
	III. Kraljevine.		
1848. 21. ožujka	*Bavarska*: Maksimilian II. rodj. 28. stud. 1811. vjenč. 12. listp. 1842 s Mariom pruskom princesom; nasljednik Ljudevit Otto Miroslav Vilim, rodj. 25 kolovoza 1845.	48	11
1831. 21. lipnja	*Belgia*: Lavoslav I. rodj. 16. prosinc. 1790., udovac Ljudevite princese orleanske; nasljednik Lavoslav vojvoda brabantski, rodj 9. trav. 1835.	69	28

Digitized by Google

Začetak vladanja	Ime države i vladara	Doba	Vlada godinah
1848. 20. siečnj.	*Dania*: Miroslav VII. rodj. 6. listp. 0808., vjenč. 7. kol. 1850. na lievu ruku s Ljudevitom groficom Danner; nasljednik Ferdinand rodj. 22. 1792., stric.	51	11
1837. 20. lipnja	*Engleska i Irska*; Viktoria I. rodj. 24. svib. 1819. vjen. 10 veljače 1850. s Albertom princom saksenburg. gotajskim; nasljednik Albert Eduard, princ valeski, rodj. 9. stud. 1841.	40	22
1832. 5. listop.	*Grčka*: Oto I. rodj. 1. lipnj. 1816. vjenč. 22. stud. 1836. s Ljubicom princesom oldenburžkom; nasljednik Adalbert princ bavarski, rodj. 19. srp. 1828. brat.	35	27
1851. 18. stud.	*Hanoveranska*: Juraj. V. rodj. 27. svib. 1819. vjenč. 18. velj. 1843. s Mariom princesom sasonsko altenburžki; naslj. Ernest Augustin, rodj. 21. ruj. 1845.	40	8
1849. 17. ožujka	*Nizozemska*: Vilim III. rodj. 19. Veljače 1817, vjenč. 18. lip. 1839. sa Sofiom, princesom virtenberskom; nasljednik Vilim, rodj. 4. ruj. 1840.	42	10
1853. 15. stud.	*Portugalia*: Don Pedro Alkantarski, rodj. 16. 1837.; nasljednik Don Louis Filip, rodj. 31. list. 1838., brat.	22	6
1840. 7. lipnja	*Pruska*: Miroslav Vilim IV. rodj. 15. list. 1795., vjenč. 29. stud. 1823. s Elizabetom princesom bavarskom; nasljednik Miroslav Vilim Ljudevit rod. 22. ožuj. 1797., brat.	64	19
1854. 10. kolov.	*Saksonksa*: Ivan rodj: 12 pros. 1801. 21. stud. 1822 s Ljubicom Augustom, princesom bavarskom; nasljednik Miroslav Augus Albert, rodj. 23. trav. 1828.	58	5
1849. 23. ožujka	*Sardinija*: Vtadoj Emanuel II. rodj. 14. ožuj. 1820. udovac Adelheide nadvojvodkinje austrijske; nasljednik Humbert princ. piemontcski, rodj. 14. ožuj. 1844.	39	10

Digitized by Google

Začetak vladanja	Ime države i vladara	Doba	Vlada godinah
1844. 8. ožujka	*Švedska i Norveška*: Oskar I. rodj. 4. srp. 1799., vjenč. 19. lipnja 1823 s Josipom princesom leichtenberskom, nasljednik Dragutin Ljudevit vojvoda švedski, rodj. 3. soib 1826.	60	15
1830. 8. stud.	*Sicilia*: Ferdinand II. rodj. 12. sječ. 1810., vjenč. 9. sieč. 1837. s Teresiom nadvojvodkinjom austrijskom naslj. Franjo vojvoda kalabrežki, rodj. 16. sječ. 1836.	49	29
1833. 29. rujna	*Španjolska*: Izabela II. rodj. 10. listp. 1830. vjenč. 10. listp. 1846 s Franjom Asiskim; nasljednica Maria princesa Asturska, rodj. 20. pros. 1851.	29	25
1816. 30. listp.	*Virtenberski*: Vilim I. rodj. 27. ruj. 1781 vjenč. 15. trav. 1820. s Pavliom, princesom Virtemberžkom; nasljed. Dragutin Miroslav rodj. 5. ožuj. 1823.	78	43
	IV. Velike Vojvodine.		
1852. 24. trav.	*Badenska*: Ljudevit, rodj. 15. kolov. 1824., naslj. Vilim, rodj. 18 pros. 1829.	35	6
1848. 16. lipnj.	*Hesen Darmstadska*: Ljudovit III. rodj. 9. lipnj. 1806. vjenč. 26. pros. 1833. s Matildom princesom bavarskom; nasljed. princ Dragutin, rodj. 23. trav. 1809 brat.	53	11
1847. 20. stud.	*Hesen Kazel*: Miroslav Vilim I. rod. 29. kolov. 1802. vjenč. na ljevu ruku s Grtrudom knjaginjom hanauskom i nasljednik knjaz Vilim rodj. 24. pros. 1787., djedov sinovac (bratučed).	57	12
1842. 7. ožujka	*Meklenburško-Šverinska*: Miroslav Franjo, rodj. 28. velj. 1823., vjenč. 3. stud. 1849. s Augustom princesom reis-šleickostričkom na Stondorfu; nasljednik Miroslav Franjo, rodj. 19. ožuj. 1861.	36	17
1816. 6. stud.	*Meklenburško-Strelička*: Juraj Miroslav, rodj. 12. kolov. 1779., vjenč. 12. kol.	80	42

Digitized by Google

Začetak vladanja	Ime države i vladara	Doba	Vlada godinah
	1819. s Mariom princesom hesen-kaselskom; nasljednik Miroslav Vilim,		
1853. 27. veljač.	rodj. 17. listp. 1819. *Oldenburška*: Nikola Miroslaa Petar, rodj. 8. srp. 1827., vjenč. 10. velj. 1852. s Elizabetom princesom saksonsko-altenburžkom; nasljednik Miroslav Augustin, rodj. 17. stud. 1862.	32	6
1852. 8. srpnja	*Saksonsko — Veimarsko — Eisenachska*: Dragutin Aleksander August, rodj. 24. lip. 1818. vjenč. 8. list. 1842. sa Sofiom, princesom nizozemskom; nasljed.	41	6
1824. 18. lipnja	Dragutin Augustin rodj. 31. srp. 1844. *Toskana*: Lavoslav II. Rodj. 3. listp. 1797., vjenč. 7. lip. 1833. s Antoniom princesom sicilianskom; nasljednik Ferdinand, rodj. 10. lip. 1835.	62	35
	Vojvodine.		
1834. 24. ožuj.	*Anhalt Bernburška:* Aleksander Dragutin, rodj. 2. ožuj, 1804, vjenč. 30. listp. 1834. s Miroslavom holsteinskom; na-	54	25
1817. 9. kolov.	sljednik vojvoda Anhalt Desauski. *Anhalt Desauska*: Lavoslav Miroslav Vilim, rodj. 1. listp. 1794. udovac Miroslave princese pruske; nasljednik	65	42
1831. 25. trav.	Miroslav, rodi. 29. ţrav. 1834. *Braunšveigska*: Vilim, rodj. 25. trav.	52	13
1846. 21. sieč.	1806.; nasljednik hanoveranski kralj. *Modena:* Franio Ferdinand V. rodj. 1819.,	40	28
1839. 20 kolov.	vjenč. 30. ožuj. 1842. s Adelgundom, bavarskom princesom; nasljednik Maksimilian, rodj. 14. srp. 1782., stric. *Nasava*: Adolf Vilim. rodj. 24. srp. 1847., vjenč. 23. trav. 1851. s Adelheidom princesom anhalt-desauskom; nasljed. Vilim Aleksander, rodj. 22. trav. 1852.	42	20

Digitized by Google

Začetak vladanja	Ime države i vladara	Doba	Vlada godinah
1854.			
27. ožuj.	*Parma*: Robert I. rodj. 9. srp. 1848., tutorica njegova mati Ljudevita princesa bourbonska, kći vojvode Berry, rodj. 1819.; nasljednik Heinrik rodj.	11	5
1853.	12. sieč. 1851., brat.		
3. kelov.	*Saksonsko-Altenburška*: Ernest Miroslav Pavlija Juraj Nikola, rodj. 16. ruj. 1826., vjenč. 28. trav. 1853. s Agnezom princesom anhalt-desauskom; nasljednik Moric, rodj. 24. listp. 1829., brat.	33	6
1844.			
29. sječ.	*Saksonsko-Koburško-Gotaiska*: Ernest II. rodj. 21. lip. 1818., vjenč. 3. svib. 1842. s Aleksandrom princesom bademskom; nasljednik Albrech, rodj. 16 kolo.	41	15
1803.	1829., brat.		
24. pros.	*Saksansko - Meininsko - Hildburgshauska*: Bernhard Erich, rodj. 17. pros. 1800., vjenč. 23. ož. 1825. s Mariom princesom Kurhesenskom; nasljednik Juraj rodj. 2. trav. 1826.	59	55
1848.	**Kneževine.**		
8. rujna	*Hesen-Homburška*: Ferdinand, rodj. 26 trav. 1783; nasljednik veliki vojvoda	76	11
1836.	hesen-darmštadski.		
20. trav.	*Lichtensteinsha*: Alojza Josip, rodj, 26. svib. 1796. vjenč. 8. kolovoz. 1831. s kneginjom Franjko de Paula, rodjena graf. Kinski; nasljednik Ivan, rodj. 5.	63	23
1851.	listp. 1840.		
1. sječ.	*Lipe Detmold*: Lavoslav, rodj. 1. ruj. 1821., vjenč. 17. trav. 1852. s Elizabetom Švarcenburg - Rudolfstadskom; nasljednik Voldemar, rodj. 18. trav.	38	9
1836.	1824., brat.		
31. listp.	*Reus-Greiz*: Heinrik XX rodj. 29. lip. 1794, vjenč. 1. listop. 1831. s Dragoj-	65	23

Digitized by Google

Začetak vladanja	Ime države i vladara	Doba	Vlada godinah
	lom hesenhamburžkom; nasljednik Hein-		
1854.	rik XXII. rodj. 28. ožuj. 1846.		
20. lipnja	*Reus-Šleiz*: Heinrik LXVII. rodj. 20. list. 1789., vjenč. 18. trav. 1820. s A-	70	5
	delheidom Reiskom; nasljednik Hein-		
1787.	rik XIV., rodj. 28. svib. 1832.		
13. velj.	*Šaumburg Lipe*: Jurje Vilim, rodj. 20. pros. 1784., vjenč. 23. lip. 1816. s I-	75	72
	dom Valdek; nasljednik Adolf Juraj		
1807.	rodj. 1. kol. 1817.		
28. trav.	*Švarzburg-Rudolfstadt*: Günter rodj. 6. stud. 1793.; vjenč. 7. kolov. 1850. s	66	52
	groficom Jelenom Reinskom; nasljednik		
1835.	Albert, rodj. 30. 1798., brat.		
3. rujna	*Švarzburg-Sondershausen*: Günter Mi-		
	roslav, rodj. 24. ruj. 1801., vjenč. 29.	58	24
	svib. 1835. s Matildom Hohelohen		
	Öhringskom, rastavljen 5. svib. 1852.;		
	nasljednik Dragutin Günter, rodj. 7.		
1845.	kolovoz. 1830.		
15. svib.	*Valdek i Pirmont*: Juraj Vladoj. rodj. 14. 1831., vjenč. s Jelenom nasavskom;	28	14
	nasljednik Volrad, rodj. 24. sieč. 1833.,		
1851.	brat.		
prosin.	*Crnagora*: Daniel I. Petrović Njegoš, vjenč. s Darinkom rodj. Kvekić.		8
	Moldavia i Vlaška: ne imaju zasada svo-		
	jih knezova, s njima upravljaju privre-		
	meno kajmakani do komačnog preustro-		
	jenja, o kojem se sada radi.		
1843.	*Srbija*: Aleksander Karagjorgjević.		15
	I. Opazka. Moldavija, Vlaška i Srbija		
	zavise ponješto od Turske.		
	Opazka Medju države europejske spa-		
	daju još i republike: Svajcarska, San		
	Marino i Jonski otoci; nu ova zadnja		
	republika savisi od Engleske.		

Digitized by Google

STATISTIČKI PREGLED
EUROPFJSKIH DRŽAVA.

Red države	Ime države	Veličina po □ miljah	Pučanstvo	Dohodci u talirih	Troškovi u talirih	Dugovi u talirih
Careviine	Austrija . .	12.120	39,411.910	163,555.816	196,353.121	878,764.666
	Rusija . . .	98.847	60,122.700	296,958.816	297,530.000	850,607.530
	Franceska . .	9.748	35,781.700	427,089.795	426,209.741	1613,861.428
	Turska . . .	8.000	13,620.000	44,829.328	46,147.200	ne zna se
Crkv. drž.	Papina zemlja	750	3,006.771	18,667 940	20,140.139	95,559.133
Kraljevine	Bavarska . .	1.394	4,559.452	24,612.432	24,612.432	112,051.600
	Belgia . . .	537	4,548.507	34,292.424	34,291.160	172,753.048
	Dania . . .	2.611	2,206.597	17,600.349	16,353.757	93,750.000
	Engleska . .	5.701	27,621.862	390,351.475	412,430.104	5332,283.951
	Grčka . . .	717	1,142.227	5,745.704	5,181.424	18,633.910
	Hanoveranska	698	1,819.253	9,070.235	8,612.567	41,023.370
	Nizozemska .	554	3,433.372	41,885.300	42,137.520	681,205.617
	Portugalia .	1.659	3,471.203	8,338.834	8,543.657	53,894.610
	Pruska . . .	5.104	16,935.470	111,827.785	111,827.785	242,768.617
	Saksonska . .	271	1,987.832	9,040.902	9,040.902	53,991.186
	Sardinija . .	1.378	4,916.084	34,259.416	37,699.922	164,264.912
	Sicilia . . .	2.033	9,051.747	ne zna se	ne zna se	138,934.000
	Španjolska. .	8.598	14,216.219	117,158.040	117,031.768	46,656.000
	Švedska . . .	8.005	3,482.541	8,204.742	7,358.240	6,476.190
	Norveška . .	5.799	1,328.471	5,334.000	5,334.000	ne zna se
	Virtemberžka .	354	1,783.367	7,603.592	7,604.672	29,857.708

Digitized by Google

Red države	Ime države	Veličina po □ miljah	Pučanstvo	Dohodci u talirih	Troškovi u talirih	Dugovi u talirih
Velike Vojvodine	Badenska	278	1,356.942	11,567.895	11,588.133	18,821.198
	Hesen-Darmstadska	152	854.314	4,371.506	4,447.120	7,913.489
	Hesen-Kaselska . .	209	755.350	4,158.480	4,639.430	13,400.000
	Meklem.-šverinska.	228	538.997	3,292.748	3,430.028	7,703.294
	Meklem.-Strelička .	36	99.628	ne zna se	ne zna se	ne zna se
	Oldenburžka . . .	114	258.149	2,641.300	2,666.500	3,600.000
	Sakson.-Veimarska	66	262.524	513.638	513.049	5,879.736
	Toskana	402	1,817.466	8,023.120	8.000.960	nezna se
Vojvodine	Anh.-Bernburžka .	15	52.641	762.386	763.795	1,406.920
	Anhalt-Desauska .	31	123.759	1,303.500	1,259.500	2,700·000
	Braunžveigska . .	72	271.608	1,406.000	1,406.000	7,163.524
	Modena	110	606.139	2,243.632	2,327.504	ne zna se
	Nasava.	84	428.819	2,288.888	2,257.975	4,800.000
	Parma	112	508.784	2,355.328	2,355.328	1,496.667
	Saks.-Altenburžka.	24	132.233	681.457	681.457	688.675
	Saks.-Koburžka. .	37	150.412	575.600	575.600	1,201.813
	Saks.-Meiningska .	45	166.364	823.676	823.676	2,006.260
Kneževine	Hesen Homburška .	5	24.921	200.612	194.691	633.750
	Liechtensteinska .	2	7.000	ne zna se	ne zna se	ne zna se
	Lipe Detmolska. .	20	106.615	ne zna se	ne zna se	ne zna se

Digitized by Google

Red države	Ime države	Veličina po □ miljah	Pučanstvo	Dohodci u talirih	Troškovi u talirih	Dugovi u talirih
Kneževine	Reus-Greiz . . .	6	35.159	ne zna se	ne zna se	ne zna se
	Reus-šleiz . . .	21	79.824	249.779	247.851	ne zna se
	šaumburg Lipe . .	9	30.226	130.000	130.000	neima
	Schwarzburg Rudolfstadt . . .	15	69.038	421.125	421.125	456.991
	Švarzburg-Sondershausen. . . .	15	60.847	501.000	495.[illegible]	ne zna se
	Valdek i Pirmont .	21	59.697	363.797	373.653	ne zna se
	Crnagora	64	70.000	ne zna se	ne zna se	ne zna se
	Moldavia	1.000	1,500.000	ne zna se	ne zna se	ne zna se
	Vlaška	1.299	2,000.000	ne zna se	ne zna se	ne zna se
	Srbija	1.100	1,400.000	ne zna se	ne zna se	ne zna se
Republike	Švajcarska . . .	718	2,391.478	4,306.664	4,138.664	ne zna se
	San Marino . . .	1	7.600	8.820	5.880	ne zna se
	Jonski otoci . . .	52	232.297	1,217.684	1,289.952	2,064.000

Digitized by Google

SAJMOVI, VAŠARI, PAZARI.

(Hr. znamenuje po starom koledaru).

I. U trojednoj kraljevini.

Almaš: na pohodjenje gosp. 2. srp.; na veliku Gospu 15. kolov.; na malu Gospu 8. ruj.; na ime Marije.

Andriaševci: na Andriju 30. stud.

Babinagreda: na Lovrinčevo 10. kolov.

Babska i Novak: na Brašančevo: na malu Gospu 8. ruj.

Bakar: 13. srpnja: 1. i 30. stud.

Bedenik: na kr. cvjetnicu; na hr Preobraženje Hristóvo.

Belec: na Gjurgjevo; u utorak po Trojaki (Duh.;) na Ladislava; na pohod B. D. M.; na Miholje; na sv. Katu; dan po B. D. M. snieżnoj.

Bistra: na sv. Anu 26. srp.; dan po ml. Gospi (Maši) 9. rujna.

Bobovac: 3. svib.; 14. rujna. —

Bodegraj: 27. kolovoza.

Bogićevac doljni: na hr. Spasovo.

Bogićevac gornji: na duhovski utorak.

Bosiljevo: u utorak poslje Spasova; 26. srpnj.; 24. kolovoza na Bartolovo.

Bošnjake: na Martinje 11. stud.

Bošjakovina kod sv. Brcka: na vel. petak; u nedelju poslje Brašančeva (Tjelovo); a nedelju poslje pošašća B. D. M; u nedelju poslje Jakobljeva; 13. stud. na Miholje.

Brač: na Petrovo 29. lipnja.

Brezovica: u 4. korizmeni ponedeljak; na Barnabu 11. lipnja na Donata 7. kolov. —

Bribir: 29. lipnja. —

Brinj: svaki četvrtak tjedni sajam.

Brod: (hrvatski): 24. veljače; 21. ožuj.; 25. svib.; na križevski ponedeljak; 13. lipnja; 12 srp.; 24. kolov.; 14. ruj.; 30. stud. —

Digitized by Google

Brod (slavonski); na hr. Blagoviest; na Trojstvo; na Porciunkulu; na sv. Katu 25. stud. — Svaki put prije tog na osam dana marvinski sajam.

Cerna: na vel. Gospu 15. kolov.; na mal. Gospu 8. ruj. na Miholje 29. ruj.; na Šimuna Judu 29. listop.

Černik: u nedelju poslje Spasova; na Linardu.

Čakovec: na cvjetnicu; na Petrovo 20 lip.; na Porciunkulu 2. kolov.; na Katarinje 25. stud.

Čazma: u poned. poslje kralja; na duhovski (trojački) utorak; na Mandalinje 22. srp.; u nedelju poslje sv. Kate.

Čepin: na Trojstvo; na hr. Miholje.

Dalj: na hr. Gjurjevo; na hr. Lučinje.

Daruvar: u hr. bielu nedelju; u nedelju poslje hr. Spasova; na sv. Anu 26. srp. u nedelju poslje mal. Gospe.

Djakovo: na Filiplje 1. svib.; na sv. Anu 26. srp.; na Šimunje 28. listp.

Dragolić: 29. kolovoza.

Drenovci: na vel. Gospu 15. kolov.; na mal. Gospu 8. ruj. na Miholje 29. ruj. —

Dubica: na hr. Duhove; na Petrovo 29. lip. Svake subote raštel na glasu.

Dubrovnik: 3. veljače.

Ferićanci: na Josipovo; na Stipana kralja, na svesvete; na Bartolovo.

Garčin: na Filiplje 1. svib.; na Duhove; na Petrovo 29. lip.; na Matiju 21. ruj.

Garešnica: na duhovni utorak; 20. lip.; na pošašće B. D. M. 2. srp.; 2. stud. —

Gjurgjevac: na Gjurgjevo; dan poslje Spasova; na Lovrinčevo 10. kolov.

Glina: 16. svib.; 20. ruj.

Gorica velika: u ponedeljak poslje Svećnice (Svjetl. Mar.) na Filiplje 1. svib.; u ponedeljak poslje Tjelova (Brašančeva); Lovrinčevo 10. kol.; u ponedeljak pred mal. Gosp.; na Matijevo 21 ruj.; na Tereziju 15. listp.; dan poslje Lucije.

Gospić: 1. svib.; 10. listp. (traje svaki po 3 dana).

Digitized by Google

Gradiška Nova: 25. ožuj.; na hr. Duhove; 20 kolov.; 1. studenoga.

Gradište: na Franju Seraf. 4. list.

Grobnik: 1. svib.; na Trojstvo.

Grubišnopolje: 19. ožuj.; 5. svib.: osmi dan poslje Spasova; 4. listp. —

Imoćci: 2. kolovoza.

Ivanićgrad: na Grgurevo 12. ožuj.; na Florianovo 4. svibnj.; na Potrovo 29. lip.; na Franju Seraf. 4. listp.; na Tominje 21. pros. —

Ivanićkloštar: dan poslje tri kralja; dan poslje Svjećnice (svjet. Mar.) dan poslje Blagoviesti; dan poslje vel. Gospe; dan poslje zač. B. D. M. —

Ivankovo: 24. lip.

Jamnica na kiseloj vodi: na Ignjatiu (Vatroslav).

Jasenovac: 6 srp.; 15. kolov.; 6. prosina; Svaki četvrtak raštel.

Kapela (hrvatska): na Mandalinu 22. srp.

Kapela (slavonska); u nedelju poslje Duhova; u nedelju poslje mal. Gospe.

Kaptol: dan poslje Petrova.

Karlovac: 8. svib; 15. lipnj; 25. srpnj.: 29. rujna; 21. prosinca. —

Kastel Lastva: svakog utorka; svakog petka.

Kastel Novi: na vel. Gospu 15. kolovoza.

Klanjec: dan poslje tri kralja; u ponedeljak prije Poklada; u ponedeljak poslje svake kvaterne nedelje; u ponedeljak poslje Cvetnice; u poned. poslje 4. pouzkrsne nedelje; u poned. poslje Petrova; na Lovrinčevo; na Lenardovo.

Knin: na Antuna Padovanskog 13. lip.

Kobaš: 15. kolov.; u nedelju poslje Miholja.

Kopanica Velika (u brodskoj regimenti); na Ilinje 20 srpnja; na sv. Trojstvo. Veliki i glasoviti sajmi, osobito marvinski, koji po 8 dana traju.

Koprivnica: dan poslje Blagovjesti; na Pohod. B. D. M.; dan poslje Nikole. Osim toga: 13. sieč.; 17. velč.; 9. ožuj.; 6.

Digitized by Google

trav.; 18. svib.; 22. lip.; 20. srp.; 17. kolov.; 21. ruj.; 12. listp.; 16. stud.; 28. pros.

Kostajnica: na Grgurevo 12. ožuj.; na Martu 29. srp.; 14 stud.

Kotor: dan po svjet. Marinju 3. veljač.

Kraprina: na Josipovo 19. ožuj. dan poslje sv, Floriana; na Ivana Nep. 16. svib.; na Ladislava 27. lip.; u nedelju po Škapularih 16. srp.; u poned. poslje Spasova; u poned. posle imena Marije.; na Miholje 29. ruj.; na Martinje 11. stud.; na Nikolje 6. pros.

Križevci: na Fabianovo 20. sicč.; u ponedeljak poslje Cvjetnice; na našašće sv. križa; u utorak poslje Duhova; na Ladislava 27. lip.; na Porciunkulu 2. kolov.; na uzvišenje sv. križa 14. ruj.; na Lučinje 18. listo.; na Martinje 11. stud.; u ponedeljak pred Božićem.

Kukojevci: na sv. Trojstvo.

Kutina: na sv. Saveriu 3, pros.; na Petrovo.

Kutjevo: na vel. Gospu; na mal. Gospu.

Legrad: na Grgurevo 13. ož.; na Bartolovo 24. kolov.; na dan mrtvih 2. stud.; na Luciu 13. pro.

Lezina na Faru: 10. svib. —

Lipovljani: na Josipovo 19. ožuj.; na Ilinje 20. srp.

Ludina: na Miholjice 8. svib.; na Miholje 29. ruj.

Lušani: na 3 kralja; na Cvjetnicu; na mladi uzkrs; na Margaretu 13. srpnja.

Medjurić: na mal. Gospu 8. ruj.; na Nikolje 6 pros.

Miholjac: na Porciunkulu; na Miholje.

Mikanovci Novi: na Bartolovo 24 kolovoza. Prije toga za 14 danah najveći je u Slovniji marvinski sajam.

Mokar: na Petrovo 29. lip; 10 srpnja.

Morović: 5. kolovoza.

Moslavina: na mladi uzkrs; na malu Gospu.

Munjava: prvi četvrtak svakoga mjeseca.

Našice: na Antuna Padov.; na vel. Gospu; na 40 mučenika; na Andriju.

Niemci: na Cvjetnicu; na Duhove; na Petrovo; na Stipana kralja; na sv. Katu.

Digitized by Google

Novska: 25. ožujka; 18. listopada.

Nuštar: na Duhove sva tri dana; na sv. Anu 26. srp.; na Šimunje 28. listop.

Obrovac: na Josipovo 10. ožuj.; na Duhove.

Ogulin: svake sriede; sva tri dana po Duhovnom ponedeljku 9. 10. i 11. rujna.

Okučani: na hr. Cvjetnicu; 5. travnja. —

Oraovica: 13. svibnja.

Oriovac: na Emerika: na Tominje.

Orubica: 14. veljć.; 20. srpnja. —

Osiek: na Fabianovo 20. sieč.: na Jurjevo 24. trav.; na Erazmovo; na Ilinje 30. srp.; na Lučino 18. listop. na sv. Katu 25. stud. (sve veliki sajmi.) Prije svakog je takodjer za 8 danah glavni marvinski sajam.

Otočac: tri dana poslje Trojstva; 6. 7. i 8. listopada.

☞ *Olok:* na Josipovo 19. ožuj.; na Antuna Padov. 13. lipnji.; na Nikolje 6. pros. —

Pakrac: na hr. Blagoviest: na hr. Ignjatiju; na hr. Duhove; na hr. mal. Gospu.

Petrievci: na Nikolje 6. pros.

Petrinja: na vel. Petak; u petak poslje Brašančeva; na Lovrinčevo; na Tominje.

Petrovo selo: 17. sieč.; 13. lipnja.

Pitomača: na Vidovo 15. lip. —

Podgajce: na Trojstvo.

Podgorač: na Ivana Nep.; na Martinje.

Podvinje: na Blagoviest; na Antunovo 13. lip.; na vel. Gospu: na sve Svete; na Tominje.

Požega: na Antuna O.; na Cvjetnicu; na Duhove; na Tereziju; na Tominje.

Privlaka: na Martinje 11. studenog. —

(Rac) Moholjac gornji: na hr. Duhove.

Racka Kaniša: na Ivana Nep.; na Ivana Krst.; na Lovrinčevo.

Radoboj: utorak poslje uzkrsa; utorak poslje Trojaka (Duhova); na Jakobovo i dan poslje vel. Maše (Gospe); dan poslje male Maše (Gospe).

Digitized by Google

Rajevoselo: na Ilinje 20. srp. —

Raić gornji: 29. lipnja; 21. prosinca.

Rieka: 23. travnja; 24. lipnja; 15. kolovoza; 8. rujna.

Samobor: na Valentinovo 14. veljč.; na Josipovo 19. ožuj.; na veliki Petak; na Jelinje 22. svib.; na Inocenciu 28. srp.; na Lovrinčevo 10 kolov.; na Tominje 21. pros. —

Sarvaš: na Valentinovo 14. veljč.; na Ivanje 21. lip.; na Lučinje 18. listp.; na Tominje 22. prosinca.

Semeljce: na mal. Gospu 8. ruj.

Sesvete (kod Zagreba): 25 svib. na Mandalinje; 2. stude. na dan mrtvih.

Sibinj: u nedelju poslje spasova; u nedelju poslje Ivanja; u nedelju po Matijevu.

Sisak: u sriedu poslje Svećnice; utorak poslje Cvjetnice; na Florianovo; dan poslje Spasova, 15. srpnja: na sv. Klaru; 16. rujna; 19. studenoga,

Sladojevci: na Antunovo 13. lip.; na Barbaru;

Slatina: na hr. Petrovo; na h. svet. Nikolu.

Solin: na Prenešenje Gospino; na Vidovo.

Svilaj: na Gjurgjevo 24, trav.; u 5. nedelju poslje uskrsa; na ime Marije ili u nedelju poslje male Gospe,

Šamac: na Petrovo; u nedelju poslje vel. Gospe.

Šibenik: 25. 26. 27. srpnja.

Špljet: 7. svibnja.

Terezovac (Suhopolje): na Medardovo 8. lip.: na Šimuna i Juda 28. listp.

Tomašica; na 7 žalosti Marije; na Antunovo 13 lip; na Barbaru 4. pros,; na Tominje 21. pros. —

Toplice (kod Varaždina); dan poslje Filiplja; dan posije Tjelova (Brašančeva); dan poslje uzviš. sv. križa; dan po Martinju.

Topolje Novo: 1. kolovoza.

Topolovec: na obrać. sv. Pavla; u poned. poslje cvjetnice; na Ivana krst.; na Lučino.

Topusko: prve nedelje poslje hr. uzks.; 15. lipnj; 2. srpnja; 6. srpnja.

Digitized by Google

Tovarnik: na Matievo 21. ruj.; na Bartolovo 24 kolovoza.

Uskoki: 16. kolovoza.

Valpovo: na Ivanje 24. lip.; na začeće Gospino; na Matiju apost.

Varaždin: na Gjurgjevo; na Ivanje; na Jakobovo; na Emerikovo.

Velika: (u Slav.) na Markovo.

Vrbanja; na ime Marije.

Vrbica: na Pohodjenje Gospino 2. srp. —

Vrbje: 19. ožujka.

Vrbovec: na Florianovo; na Vidovo.

Vrhovina: na vel. Gospu 15. kolovoza.

Vrpolje: na Ivana krst.; na Stipana kralja.

Vidovec: dolnji na Benkovo.

Vinica: u poned. poslje Markova; na malo Tjelovo (Brašanč.); u poned. poslje kraljeva (Stipana kralja); u veliki četvrtak; na Nikolje u ponedeljak za svakom kvaternom nedeljom.

Vinkovci: na Ivana Nep.; na preobraženje; na Svesvete.

Virje: 20. siečnja; 1. svib. 25. srp.; 11. stud.

Virovitica: na sv. 3. kralja; na Filiplje; na Porciunkulu; na Matijevo. 2. ruj.

Vis-Lissa na veliko Gospojinje 15. kolovoza.

Vukovar: 1. svibnja; 24. lipnj.; 15. studenog.

Zadar: na Brigitu od 8. do 15. listopada.

Zagreb: u četvrtak prije cvjetne nedelje; dan poslje Marka; na sv. Margaretu; dan poslje Stipana kralja (kraljevo); na Šimunje; dan poslje začeća B. D. M. — Najznamenitiji je sajam na kraljevo.

Zaptat-Ragusa vecchia: na Veliku Gospu.

Zdenci veliki: 15. veljače; 15. svib.; 10. kolovoza: 15. studenog.

Zrin: 24 travnja.

Županje; na našašće sv. križa; na sv. Roka; na usjekovanje sv. Ivana; na sv. Luciju.

Digitized by Google

II. U povećih gradovih ostale Austrije.

Arad stari: u nedelju prije Cvjetnice; dan prije Petrova.

Arad novi: 10, ožuj.; 16. lip.; 18. listp.

Baja: 24. trav.; 22. srp.; 21. ruj.; 6. pros. —

Beč: u nutrnjem gradu; ponedeljak proljetni i u ponedeljak posle Misericordie; jesenski na Tereziu. Svaki traje po 14 dana. *Predgradje Leopoldovo*: na Margaretu. *Rosao*: 26. travnja; 1. srpnja; 27. rujna.

Brno: ponedeljak poslje čiste sriede; ponedeljak poslje duhovskog ponedeljka; ponedeljak prije porodjenja Marijinog; ponedeljak prije začeća B. D. M.

Budim: 1. ožuj.; 27. lip.; 14. ruj.; 30. stud.

Celovac: poned. poslje Ivana Nep.; poned. poslje Uršule. Svaki po 14. dana.

Črnovice: 12. srp.; 12. stud. —

Debrecin: na tri kralja; 27. trav.; 15. kolov.; 9. listp.

Gjur: poned. utor. i sriedu tjedna Priske, velike nedelje, pred brašančevo, tjedna Mandalinovog, prodjenja B. D. M. i svete Kate.

Gorica Vlaška: na sv. Veselku (Hilarius); na Bartolovo; poned. poslje sv. Andrije.

Gradac: u subotu prije Egidije. Traje 14. dana.

Insbruk: prvi utorak korizme; 25. srp.; 8. listp.; poned tjedna sv. Tome.

Kaniža: svjetlo Marine; poned. poslje Cvjetnice: poned. prije Duhova; poned. prije Terezije.; 8. prosinca.

Koloča: 24. veljč.; 21. lip.; 15. kolov.; 30. stud.

Kronstadt (Brašov): dan poslje Brašančeva; dan poslje Svisvetih.

Larov: na sv. Janju; 4. svib. 12, listp. —

Linc: 8 danah poslje uskrsa; 10. kolov. treći poned. u svibnju; prvi poned. poslje Miholja.

Ljubljana: 25. sieč.; 1. svib.; dan poslje Petrova; 19. stud.

Milan: svaki dan u Broletto; svake subote iza Porta Ticinese (Tićinske kapije).

Mitrovica: na hr. 40 mučenika; na hr. spasovo; na hr. Ilinje; na hr. malu Gospu.

Digitized by Google

Mletci: slobodna luka, svake subote.

Mohač: 20. sieč.; 7. svib.; na sv. Trojstvo; 21. rujna.

Novisad: 20. ožuj.; 19. svib.; 10. srp.; 29. listp. —

Pečuh: tjedna svjetlog marinja; tjedna prije Duhovah; rije 15. kolov.; tjedna o sv. Kati.

Pešta: na Josipovo; nm Medardevo; na usjekovanje Ivanovo; na sv. Lavoslava.

Pošun: 20. sieč.; uzašašće g. Isukrsta: 2. srp.; 10 kolov.; 29. ruj.; 6. pros. —

Prag: dan poslje svjet. Marinja; na sv. Vjenceslava.

Ruma: na hr. čist Četvrtak; na hr. Petrova; na hr. Miholje; na hr. Trifunovo.

Segedin: poned. prije Gjurgjeva; poned. prije Ciriaka; poned. prije sv. Kate; poned. prije Ignjatie; ponedelj. prije Andrijeva.

Seksard: poned. i utor. poslje Cvjetnice; prije uzašašća Isukrstova; tjedna pohodjenja Marijina; tjedna uzvišenja sv. križa; tjedna svete Jalžabete.

Sibinj (Hermannstadt): poned. poslje tri kralja; 3 svib; 11. ruj. —

Solnograd (Salzburg): pokladni ponedeljak; Matijevo.

Sombor: 25. ožuj.; uzašašće Isusovo; uzašašće Marijino; 25. studenog.

Šopron: 1. svib.; 6. kolov.; 19. studen.

Stolni Biograd: prve postne nedelje; tjedna 24. travnja 24. kolov.; 6. listp.

Trst: 20. rujna; 3. studenog.

Temešvar: 19 ožuj.; 29. lipnj.; 1. ruj.; 17. pros. —

Vac: Poned. prije Cvjetnice; poned. poslje pohodjena Marijina tjedna prije Božića.

Veliki Varadin: 6. sieč.; sriedu poslje tri kralja; prvog korizmenog tjedna: dan poslje Brašančeva; tjedna pohodjenja B. D. M. na Egidijevo; na Franju Serafina.

Vesprim: 6. sieč.; 12. ožuj.; 10. kolov.; 6. pros. —

Zemun: na sv. Matiju 24. veljč.: na našašće sv. Križa, 4. svib.; na s. Luciju 13. prosinca.

Digitized by Google

SADRŽAJ.

Strana

Predgovor.
Koledar za katolike i pravoslavne . . . . . *V*
Koledarski razbroj . . . . . *XVII*
Rodoslovje carske kuće . . . . . *XVIII*
Književni dar i to:

Pjesme i pripoviedke

Lepirice, pjesme I. F-ća *3*
Dvostruka krinka po Franceskom od M. R. . . . *11*

Iz poviesti naše.

Kratka poviest bosansko-djakovačke biskupije od M. . *30*
Kako Turci osvojiše Slavoniju od Ferde Filipovića . *42*
Sevastopoljske slike od Iv. F-ća.
VII. Neugovoreno primirje *54*
VIII. Bombardiranje Sevastopolja i boj okolo bastija *59*
IX. Osvojen Mamelon i suzbijen juriš na Karabelnaju *62*
X. Bitka kod Traktira *65*
XI. Osvojeni Malakov i Karabelnaja . . . *67*
XII. Pariški ugovor mira *70*

Životopisi.

Laudon od Mirkova *72*

Ljudski izumi.

Pismo i tiskarstvo od I. F-ća *80*

Obrazovanost i škola.

Vjerozakon djetinstva I. F. po Č. *92*
Čemu valja odhranjivati djecu I. F. *106*

Digitized by Google

Strana

Kako se djeca ljudmi odhranjuju I. F. *111*
Škola i dom I. F. *115*

Narav i prirorda.

Postanak svieta I. F. *119*
Zvjezdarski ulomci o mjesecu J. M. *126*
Kako postaju vjetrovi I. F. *144*
Pas J. M. *150*
Lisica J. M. *153*
Vuk (kurjak) J. M. *156*
Medjed J. M. *159*

Život i dom.

Hrana i hranjenje I. F. *164*
Svojstva dobre domaćice I. F. *175*
Načela razumnog domaćina i razume domaćice I. F. . *180*

Dodatak.

Novi novci od I. F. i to:
I. Pretvaranje starog novca u novi *183*
II. Pretvaranje novog novca u stari *186*
Skrišaljke za pretvaranje I. i II. . . . *188–189*
Kamatni računi *190*
Kamatna skrišaljka po novom novcu po 6% računano. *192*
„ „ „ „ „ po 5% računano. *193*
Ljestvice za odmjeru predstojba *194*
Pregled europejskih vladara *195*
Statistički pregled europejskih država *201*
Sajmovi *204*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google